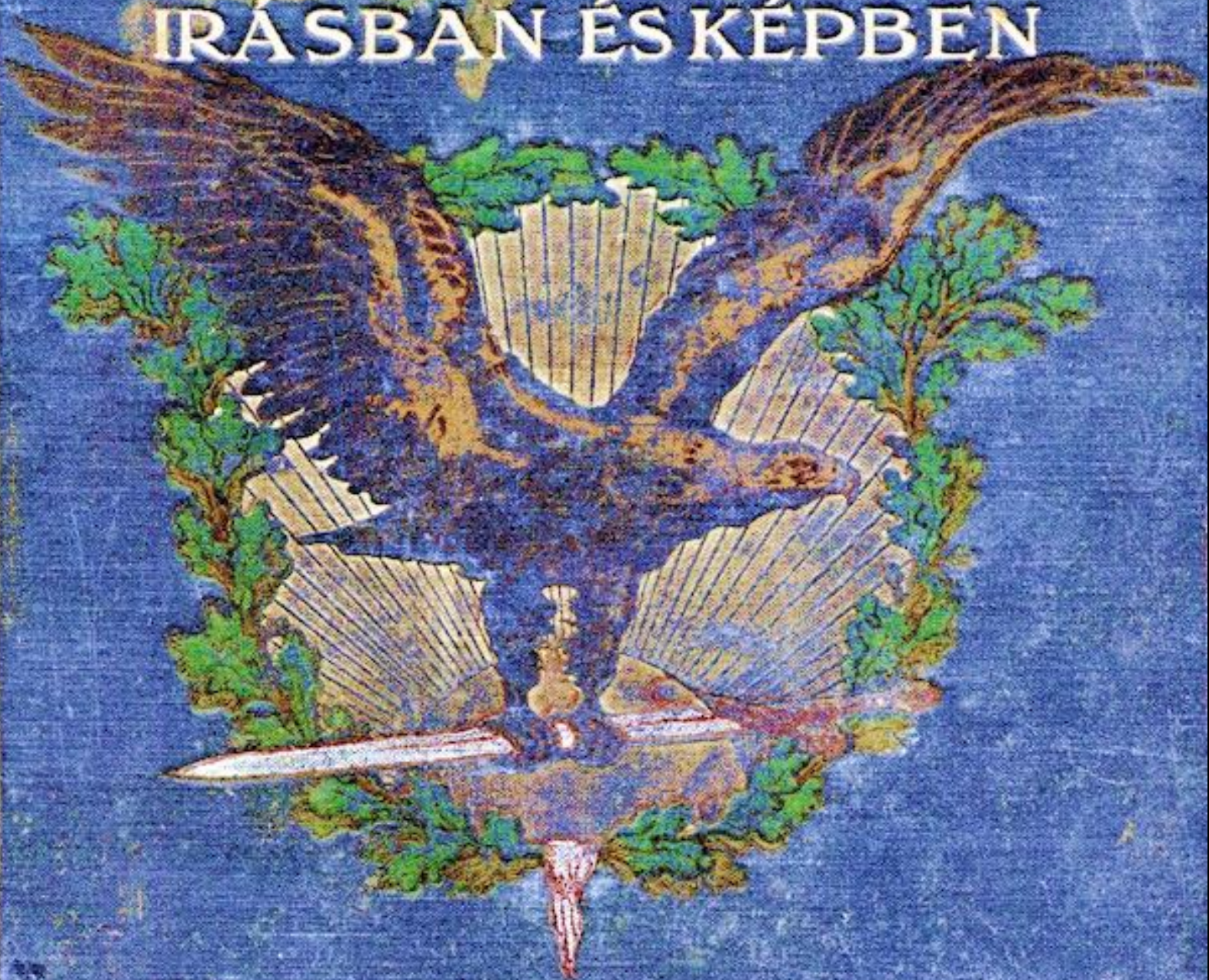

A NAGY HABORÚ IRÁSBAN ÉS KÉPBN

A NYUGATI HARCTÉR

AZ ATHENAEUM R.T.
KIADÁSA.

A NAGY HÁBORÚ

ÍRÁSBAN ÉS KÉPBEN

SZERKESZTETTE
LÁNDOR TIVADAR

BEVEZETÉSEL ELLÁTTA
BÁRÓ HAZAI SAMU

MÁSODIK RÉSZ
A NYUGATI HARCTÉR
ELSŐ KÖTET

BUDAPEST, 1915. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

sz. szentimentális megfigyelése.

II. VILMOS NÉMET CSÁZÁR

A NYUGATI HARCTÉR

ELSŐ KÖTET

ÍRTA

PILCH JENŐ

MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDŐRNAGY

11 SZÍNNYOMATÚ, 1 MÉLYNYOMÁSÚ, 19 EGYSZÍNŰ MŰ-
MELLÉKLETTEL, EGY NAGYALAKÚ SZÍNES TÉRKÉPMEL-
LÉKLETTEL, 319 SZÖVEGKÉPPEL ÉS 38 TÉRKÉPVÁZLATTAL

BUDAPEST, 1915. AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

TARTALOM

	Oldal
NÉMETORSZÁG HÁBORÚS KÉSZENLÉTE	1
Mozgósítás Németországban.	
NÉMETORSZÁG ELLENSÉGEINEK HADERŐI	13
Franciaország. — Belgium. — Angolország.	
A HARCTÉR	21
Belgium. — A párisi medence.	
A NÉMETEK OFFENZÍVÁJA BELGIUM ELLEN.....	27
Luxemburg megszállása. — Lüttich megrohanása és bevétele. — A németek bevonulása Brüsszelbe. — Namur bevétele. — Német katonai uralom Belgium területén.	
A FRANCIÁK TÁMADÓ HADJÁRATÁNAK ÖSSZEOMLÁSA.....	51
Franciaország határai és erősségei. — A mühlhauseni csata. — Harcok Lotharingiában. — A metzi csata. — Csatározások a Vogézekben. — A német trónörökös győzelmei. — Montmédy behódolása. — Előnyomulás Maubeuge felé. — Manonviller francia erősség bevétele. — A második mühlhauseni csata. — A franciák kivonulása Elzászból.	
A NÉMETEK TÁMADÓ HADJÁRATA PÁRIS FELÉ	93
Az általános helyzet augusztus 26-án. — A st-quentini csata. — Reims elfoglalása. — A württembergi herceg előnyomulása.	
A FRANCIÁK MÁSODIK TÁMADÓ HADJÁRATA. MILLIÓK CSATÁJA	131
Az ellenfelek általános helyzete. — Csata a Marne mentén. — Csata az Aisne mentén. — A német trónörökös hadseregének támadása. — A Maas-menti erődvonal áttörése. — A Camp des Romains ostroma. — Harcok Arras körül. — Lille elfoglalása.	
BELGIUM BUKÁSA.....	170
Az általános helyzet augusztus végén. — A löweni vérfürdő. — Antwerpen ostroma és bevétele. — A belga tengerpart elfoglalása.	
KÜZDELMEK FLANDRIA BIRTOKÁÉRT	192
Flandria földrajza. — Bevezető harcok. — Harcok Nieuport birtokáért. — Dixmuiden megrohanása. — Az yperni első csata.	
AZ ÁLLÓHARCOK KEZDETE.....	209
Az ellenfelek helyzete. — A megerősített állások.	
HADIESEMÉNYEK 1915 JANUÁR HÓ KÖZEPÉIG	220
További küzdelmek Flandria birtokáért. — Harcok a szárazföldön.	
CSATÁK LILLE ÉS ARRAS KÖZÖTT	225
Küzdelmek Lille körül. — Harcok La Bassée körül. — Csata Arras birtokáért.	
A FRANCIÁK HARMADIK TÁMADÓ HADJÁRATA.....	232
Bevezetés. — A champagnei első téli csata. — Harcok az Argonneok mélyén. — A franciák támadása a Maas és Mosel mentén. — Hegyi háború a Vogézekben. — A sennheim-thanni harcok. — Az oberburnhaupti ütközet. — A svájci határ közelében. — Összegezés.	
A VILÁGHELYZET 1915 JANUÁR HÓ VÉGÉN	265

A MŰMELLÉKLETEK JEGYZÉKE

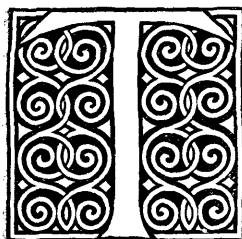
	oldal
1. II. Vilmos német császár. Mélynyomat.....	Cimkép
2. A németek rohamja a Vogézekben. Színyomat	67
3. Egy angol lovasdandár megsemmisítése Maubeugenél 1914. augusztus 23-án. Színyomat	81
4. Német gépfegyverosztályok visszaverik a francia zuávok szuronyrohamát Cussier mellett, Soissons közelében 1914. szeptember 17-én. Színyomat ..	153
5. Elkeseredett harcok az argonnesi erdőségben	157
6. A németek várszerűen megerősített hadállásai az argonnesi erdőségben....	159
7. A Camp des Romains záróerőd átadása. Színyomat.....	163
8. A Roye és Fresnoy melletti magaslatok megrohanása 1914. szeptember 30-án	167
9. A szász királyi 181. számú gyalogezred rohammal elfoglalja Lille várának Porte de Douai nevű kapuját 1914. október 12-én	169
10. A löweni lakosság megtámadja a bevonuló német csapatokat 1914. augusztus 25-én este	171
11. Német katonák Löwenben	173
12. Antwerpen elfoglalása. Színyomat	183
13. Átvonulás a Scheldén.....	187
14. Német tengerészkatona hős rohamja Lombartzyde mellett 1914. november 11-én. Színyomat	195
15. Bajorok rohamja zuávok és turkók ellen Flandriában 1914. október havában	199
16. Az elárastott terület Dixmuidennél.....	201
17. Német tüzérségi megfigyelőállomás Ypern közelében.....	207
18. Az 5. bajor gyalogezred győzelmes rohamja Hollebeke ellen, Flandriában, 1914. október 30-án. Színyomat ..	205
19. A megerősített esatavonal átnézete	211
20. Német tengerésztüzérség harca angol hadihajókkal a belga tengerparton. Színyomat	221
21. A németek éjjeli támadása az Yser-menti angol hadállások ellen. Színyomat	223
22. Angol lőszerszállítóoszlop Flandriában a német tüzérség tűzében.....	225
23. A németek kiverik a franciákat Vailly mellett levő lövészárkaikból 1914. október 30-án	237
24. A németek rohamja a crouyi magaslatok ellen a soissonsai csatában.....	241
25. II. Vilmos német császár a soissonsai csatatéren	243
26. Francia gyalogság támadása hóvihárban német lövészárkok ellen	247
27. Harc az argonnesi erdőben: roham a franciák megerősített hadállása ellen Színyomat.....	249
28. Éjjeli támadás az argonnesi erdőségben egy őrház ellen	253
29. A Woëvre-fennsík madártávlatból.....	257
30. Téli harcok a Vogézekben. A németek visszaverik francia alpesi vadászok támadását	261
31. Német csapatok hős rohamja Steinbach falu visszafoglalása alkalmával. Színyomat.....	263
32. A nyugati határ térképe. Színyomat	272

A német hatalom szervezői.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

NÉMETORSZÁG HÁBORÚS KÉSZENLÉTE.

reitschke Henrik, a németeknek híres történettudósa írja egyik 1870 elején kiadott munkájában: »A hosszú béke idejében minden nép könnyen, a legműveltebb a legnagyobb mértékben elpuhul, önzővé válik. A társadalom

korlátlan nyugalma és jóléte nemcsak az államnak, hanem az élet minden nemes javának bukását vonja maga után. A nyárspolgári szellem, vagy a világi könnyűvérsége, mely az egyesek minden élvezetvágyának kielégítését kívánja, aláássza a nemesebb erkölcsi világnézetnek alapját és az ideálokban való hitet. Mindig többen kezdik azt a balhitet vallani, hogy az élet célja az egyes ember számára a vagyongyűjtés és az élvezet; az államnak nincs más hivatása, mint hogy polgárai számára megkönnyítse az üzletet; az ember csak arra törekedjék, hogy drágán adhasson el és olcsón vásárolhasson; a háború, amely az embert az ilyen életben háborgatja, a legnagyobb baj a világon, a modern hadsereg pedig a középkori barbár időknek szomorú maradványa. Az ilyen nemzedékre nézve áldás, ha a sors igazságos nagy háborút hoz reá; minél kedvesebben behízelegte magát az emberek szívébe a pusztán társadalmi életnek kényelmes szokása, annál hatalmasabbnak tetszik azután a megdöbbentő esemény, mely őket az állam szolgálatában harcos tevékenységre kényszeríti. Amint elhangzik az állam kiáltása: *Sorsom és életem forog kockán!* — szabad népben egyszerre életre kel a legnemesebb erény, mely békében sohasem fejlődhetik olyan határtalan nagyságúvá: az áldozatrakészség.

A milliók megértik egymást a haza egyetlen gondolatában, a halálig tartó szeretetnek abban a közös érzésében, amelyet ha megismertünk egyszer, sohasem felejtünk többé el, amely egész korszakokat megneimesít, magasztossá tesz. A pártok és osztályok harcát szent hallgatás váltja fel; a tudós és a művész is megérzi, hogy ha az állam megsemmisül, bármily eszményi alkotása is csak olyan fa marad, melynek nincs gyökere. Az ezrek között — kik a csataterекre vonulnak s akarat nélkül engedelmeskednek az összesség akaratának — mindenki tudja, hogy élete az állam dicsőségével szemben csak csekélységet ér; mindenki kifürkészhetetlen erők érvényesülését érzi maga körül. Innen van a komoly háborúban mindig tapasztalható erős vallásos érzés, innen a sekély elmék számára érthetetlen jelenség, hogy az egymással szemben álló hadseregek buzgón imádkoznak győzelemért ugyanahhoz az Istenhez.«

Rövid idővel a nagy tudósnak e megállapításai után kitört a német-francia háború, mely elsöpörte az önzést, csodás erényeket váltott ki, dicsőséget, erkölcsi és anyagi javakat, valamint hosszú békét teremtett Németország számára.

A háború tehát igazolta a bölcs író gondolatait.

Azóta a béke-évek és az emberi elme megteremtették Európában mindazt, ami az emberi jólét fokozására alkalmas; mindenki mind jobban kielégíthette élvezetvágyát, hódolhatott annak a balhitnek, hogy az élet főcélja a vagyon gyűjtése, az üzlet. Betetőzte mindezt az antimilitarizmus, a hadseregellenesség, melynek tudományos és politikai hitvallói a »létért

való küzdelem «természetes jogát mindenkinek, egyénnek, csoportnak, osztálynak megadták, csak éppen az állam, a nemzet egyetemétől tagadták meg. Ez a hadseregellenesség, párosulva az élvezethajhászással és haszonleséssel már az elfér fiatlanodás felé terelte az emberiséget.

Európa minden nemzete többé-kevésbé belekerült ebbe a csapdába. Kivétel csak Németország volt, mely fölismerte a veszedelmet. Bölcs férfiai intelmeit vezérlő csillagainak tekintette s tüzzel, vassal ellensúlyozta és le istiporta mindazt, mi veszélyesnek látszott állami és nemzeti nagyságára nézve.

Nem akkor vetették bele a tömegbe az »Akarunk győzni és kell is győznünk« jelszavát, amikor a hadsereg már a határokon állott, tehát mikor ezeket a szavakat már nem is igen hallhatta, hanem már évtizedekkel ezelőtt! Mert tudták, hogy az eszme csak akkor teremhet áldásos gyümölcsöt, ha a haza védelmére hivatott harcosoknak vérebe ment át!

Németországban az az elv győzött, hogy »egy percig sem szabad azt hinnünk, hogy a honvédő harcosokká való nevelés egyedül a hadsereg hivatása!« Minden kínálkozó alkalommal hangosan hirdették, hogy az ifjak csak akkor válhatnak hasznos elemekké a haza védelmében, ha szinte születésüktől fogva férfikoruk deléig állandóan előkészítik őket a család, az iskola, az egyház, a társadalom és a hadsereg szoros együttműködésével. Lelkes honatyák kardoskodtak a honvédelem ügyében; katonák egész serege tájékoztatta a polgárságot a katonai kérdések felől; naggyá nevelték azoknak az ősöknek tiszteletét, kik megvetették alapját annak a hatalmas államnak és kultúrának, amelytől retteg, tanul s amelynek tisztelettel is adózik az egész világ! Minden iskola, minden társadalmi intézmény kifejezésre juttatta a hadsereg támogatására irányuló törekvését s azzal valami rokonságot keresett. A különféle katonai, lövész-, torna- és ifjúsági-egyesületek meghaladták a százezret, tagjaiknak száma pedig a néhány milliót. Alig volt német község,

Moltke Helmuth tábornok,
a német nagyvezérkar főnöke.

melyben évcinte előadásokat ne tartottak volna a honvédelem ügyéről, a hadseregről, a németek háborúiról és sikereiről a tudomány, a technika stb. terén. A néptanítótól az egyetemi tanárig, a tartalékos hadnagytól a tábornagyig — még ha nyugdíjban volt is — mindenki fáradozott a hadsereg népszerűsítésén. Minden valamire való újságnak előkelő katonai szaktekintélyek is dolgozó-társai voltak. A könyvpiacon halomszámra láttuk a hadsereg kérdéseit behatóan tárgyaló értekezéseket, amiket nemcsak katonák, hanem tanárok és polgárok írtak. Von der Goltz tábornagy maga állt a Jung-Deutschland szervezet élére, mely a ka-

tonai érdekeket szolgáló sok ezer egyesület tevékenységében teremtett összhangot. Az egyetemeken előadásokat tartottak a hadseregről és az ennek szolgálatába állított műszaki eszközökről. A Deutsche Turnerschaft, melynek kötelékébe kerekén 9000 egyesület tartozik egy millió taggal, 1908-ban kötelezte magát, hogy a sorozás előtt álló ifjak számára mindenütt katonai szaktanfolyamokat szervez. A Kyffhäuser-Bund, mely magába egyesíti a két és fél millió tagot számláló 29.000 német harcos egyesületet, rögtön szembeszállt az antimilitarizmussal, amikor ez a fejét felütötte. Évről-évre mind nagyobb számban terelte el az iskolából kikerült ifjakat a veszedelmes tanoktól, azután meggyőzte az ifjúságot a hadsereg szükségességéről és ennek magasztos hivatásáról. Gondozásába vette, segítette és így magához édesgette, azután oktatta, nevelte a besorozott, de még be nem vonult újoncokat; sőt még a tartalékos katonákat is meghódította eszméinek terjesztése számára. A csekély tagsági díjból istápolta a támogatásra szorulókat. A felügyelete alá tartozó Deutscher Kriegerverband pl. 1909-ben 350.000 márkát fizetett ki segítségek címén; az összes német államok harcos egyesületei pedig évenként összesen 5 millió márkát fizettek ki hasonló célra. A szövetség 5 árvaházában az évi kiadások elérték a 170.000 márkát.

Ha igaz, hogy az erkölcsi erő minden hadsereg teljesítőképességének föltételezője; hogy az államnak mindent meg kell tennie, hogy ezt az erőt növelje polgáraiban; hogy ahol ez nincs, vagy csak fogyatékosan van meg, ott hiába teszik felülőssé a kudarcért akár a vezetést, akár az anyagi körülményeket: akkor igaz az is, hogy nincs ország, mely ezeket a kötelességeit annyira teljesítette, mint Németország!

Az erkölcsi készenléttel párhuzamosan szervezte meg Németország a pénzügyi, a gazdasági készenléteket is. A német nép évenként kereken hárommilliárdot költött birodalmi fegyveres erejének fenntartására, felszerelésére és a technika legújabb vívmányai harcban értékesíthető eszközeinek beszerzésére. Hatalmas gyáriparának fejlesztésében különös gondot vetett azokra az iparágakra, amelyek a háború céljait különösen szolgálhatják. A francia hadikárpótlásból Spandau várában csengő aranyban külön hadikincsét halmozott fel; 1914 tavaszán pedig progresszív alapon külön hadiadót rótt ki vagyonos polgáraitra, melynek segítségével körülbelül egy milliárdnyi újabb hadialapot teremtett. Szóval minden állami és polgári intézményét — amely a mozgósítás lebonyolításához bármely irányban is hozzájárulhat — mintaszerűen szervezte, s már békében is keményen tartott gyepelőkkel a német hazaszent védelmének érdekében irányította.

Igy készült Németország a világháborúra. Ez volt a legjobb előkészület a mozgósításra!

Ilyet kevés, vagy talán egyetlen egy állam sem mutathat fel a föld kerekén.

Csupán technikai műveletnek mondhatjuk a mozgósítás előkészítésének azt a részét, melyet a német fegyveres erő vezető és végrehajtó szervei hajtottak végre, s amely abból állott, hogy a hon védelmére összeseregltő polgárokat minél előbb fegyverrel állítsák az ellenség elé. Kétségtől nagy munka ez is, melyen elbámulunk, mert láttuk, hogy szinte elképzelhetetlen rövid idő alatt milliók állottak szuronytszegezten a birodalom határain.

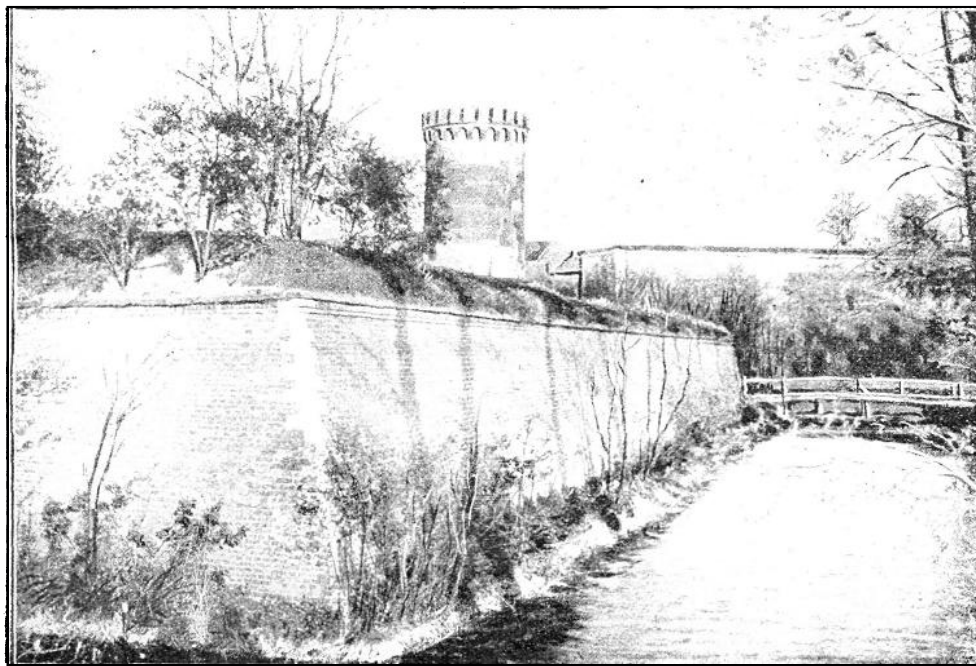
A német hadsereg anyagilag, erkölcsileg és szellemileg tökéletesen felkészülve rontott rá ellenségeire. Szervezetten, edzetten és mindenfelül felszerelten állott készen az a hadsereg, amely a hadba hívó szóatra talpra szökkent, hogy, miként maga a császár is mondotta: *megmutassák ellenségeiknek, mit jelent az, ha valaki megtámadja Németországot!*

MOZGÓSÍTÁS NÉMETORSZÁGBAN.

Ezerkilencszáztizennegyedik évi augusztus hó elseje volt az a nevezetes nap, amelyen a német birodalom mozgósította fegyveres erejét. A császári parancs Berlinben jelent meg Vilmos császár aláírásával s ekként hangzott: *»Ezennel elrendelem a német hadseregnek és a császári hajóhadnak hadilábra helyezését a mozgósítási tervek alapján. Az első mozgósítási nap 1914 augusztus hó másodika.«*

Hogy mi a mozgósítás és hogy ez miképp megy végbe a nagy nyilvánosság előtt, ezt hazánk minden embere végigélte a múlt év augusztuselejének mozgalmasság napjaiban. De hogy ezt a nagy munkát mi szabályozza, hogy meg ne akadhasson, arról kell néhány szót mondanunk.

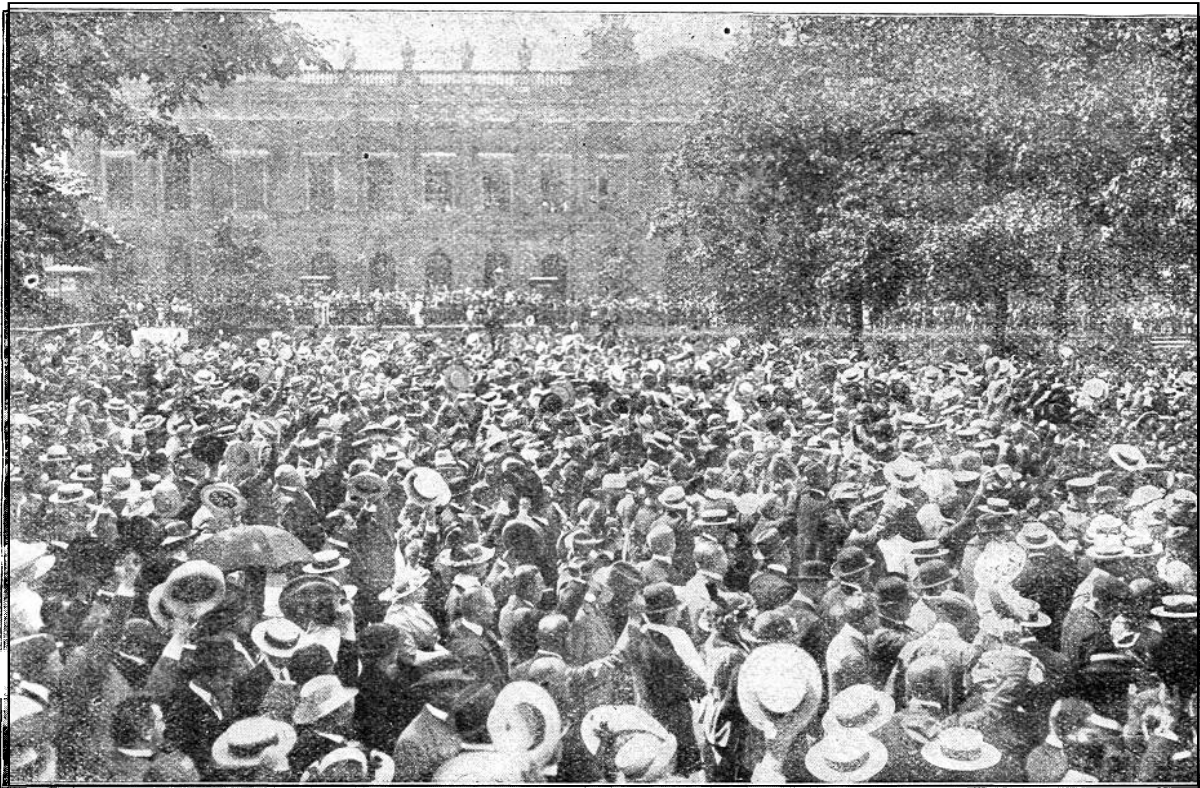
A mozgósítás előkészítése és végrehajtása ma már minden valamirevaló államban egyforma. Sarkalatos tétele: a gyorsaság és a legnagyobb rend! A gyorsaság a felvonulás mielőbbi megkezdésének alapja. Az a fél,

A spandaui Julius-torony, ahol a német birodalom hadikincsét őrizték.

mely felvonulását, vagyis haderejének összpontosítását az ország határa mentén hamarabb befejezi, a hadműveleteket is előbb kezdheti, ezzel pedig a *kezdeményezést* — a siker alapfeltételét

le egészen az utolsó századig és ütegig, hanem mindazok a polgári intézmények is, amelyeknek dolguk akadhat az ország hadseregének mozgósításában.

Háborús lelkesedés Berlinben.

Sennecke R. felvétele, Berlin.

— biztosíthatja magának. A mozgósítás gyorsaságát csak akkor érhetjük el, ha az egész nagy munkát teljes rendben és ennek minden fázisát már előre meghatározott módon és időben hajtjuk végre. E végből a mozgósítást a legapróbb részletig már békében akként kell előkészítenünk, hogy miként az óramű, minden pillanatban megindítható legyen és mindenki munkáját szinte önműködőleg a legpontosabban végezze. E nagy munkához a hadsereg szervein kívül minden oly állami és egyéb polgári intézményt is sorompóba állítunk, mely a mozgósítás lebonyolításához bármely irányban hozzájárulhat.

A mozgósítást *mozgósítási tervekkel* készítjük elő. Ezeket a hadügyminisztériumok állapítják meg s ezek alapján dolgozzák ki és adják a *mozgósítási utasításokat* mindazoknak a tényezőknak, kiknek szerepük jut a hadilábrahelyezésnél. A hadügyminisztériumok mozgósítási utasításai alapján napi beosztást készítenek nemcsak az összes katonai parancsnokságok, **4** hatóságok, intézetek és csapatok és pedig

A tervezeteknek legfontosabb iratai az úgynevezett mozgósítási napibeosztások (Németországban *Mobilmachungs-Terminkalender* a nevük), amelyekből minden egyes mozgósítási napra nézve, szinte percről-percre kitűnik, hogy ki, mit, mikor és miképpen tartozik végrehajtani az illető parancsnokság stb. vagy század, üteg, zászlóalj, ezred kebelében. Elképzelhető, hogy minő pontossággal állítják össze ezeket Németországban, ahol minden embert — nekünk talán gyötrelmesnek tetsző, de ilyen életbevágó pillanatokban megbecsülhetetlen értékű — pontosságra nevelnek és szoktatnak kora ifjúságától fogva nemcsak a családban, az iskolában, hanem később az állam minden intézményénél is.

A mozgósítási naptárhoz csatolva vannak — a keltezés híján, teljesen kész állapotban — mindazok az okmányok és írások, amelyek a mozgósítás alatt végrehajtandó teendőknél szükségesek. Ilyenek pl. a különféle jelentések fogalmazványai és tisztázatai, a napiparan-

csok tervezetei, táblázatok, nyugták az átveendő anyagokról, menetlevelek, amelyek a több emberből álló szállítmányok és egyedül utazó katonák elindításának és utazásának idejére vonatkoznak, — tervezetek: a bevonult katonaság felszereléséről és gyakorlásáról, a kocsik megrakásáról, a lovak felszereléséről stb.-ről. Szokásban van az is, hogy a különféle célok szolgálatába állított és így különféleképp alkotott, tehát egymástól elütően felszerelendő kocsikra olyan táblázatokat készítenek már békében, amikből kitűnik, hogy minek és hol kell lennie a kocsin. Nemcsak a már békében meglevő csapatok számára kész a napibeosztások, hanem azok részére is, amelyek mozgósítás esetén, hogy úgy mondjam, a semmiből alakulnak meg. Ha tehát a mozgósítás elrendelésével valahol egy oly gyalog- vagy lovasszázadot, avagy úteget, akár pedig egy egész ezredet vagy dandárt állítanak fel, amelynek békében egy szál embere sincsen, ennek számára is kész a tervezet, amelyet az ezen újonnan alakítandó csapathoz bevonuló legelső tisztnek adnak át végrehajtás végett. Ez a tiszt minden további kérdészködés és időpazarlás nélkül hadilábra állíthatja a kérdéses csapatot és ennek parancsnokságát.

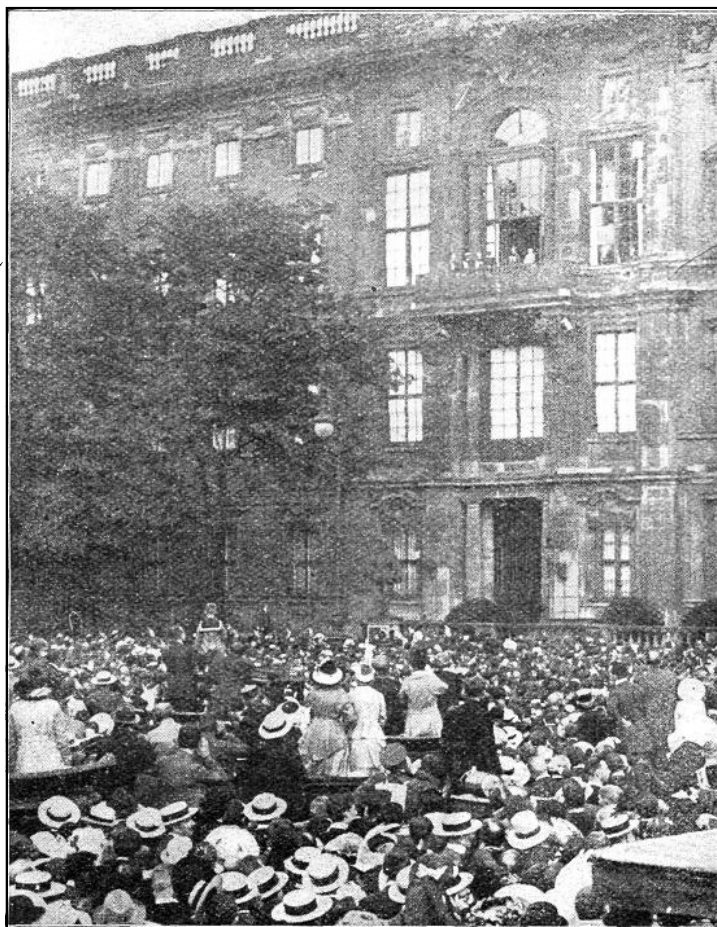
A mozgósítást az úgynevezett *felvonulás* követi, ami a fegyveres erő segéreteinek ma már leginkább vasutakon az ország határaitra való szállításából áll. Roppant nagy feladat ez: kemény próbára teszi a vezérkart, mely az szállítást előkészíti és a vasutakat, amelyek végrehajtják.

Háború esetén a vasutak már a mozgósítás elsőnapjától kezdve szolgálatába szegődnek a

hadseregek s nagy szerepet játszanak nemcsak a mozgósítás és a felvonulás, hanem a *csaták és az ütközetek sorozata alatt is*, mert szakadatlanul szállítják a harcban álló seregekhez a pótlásra szolgáló embereket, lovakat és a mindenféle hadianyagokat. Közben a vasutak egy része a hadsereg mögött áll, hogy ha szükséges, a csatavonal egyik szárnyáról a másikra szállítson százezreket azért, hogy meglepően és döntően törhessünk nagy erővel az ellenség szárnyára vagy csatavonalára. Ha ily esetben csakugyan meglepöttük és meg is verhetjük ellenfeleinket, elmondhatjuk, *hogy vasutaink nyerték meg a háborút!*

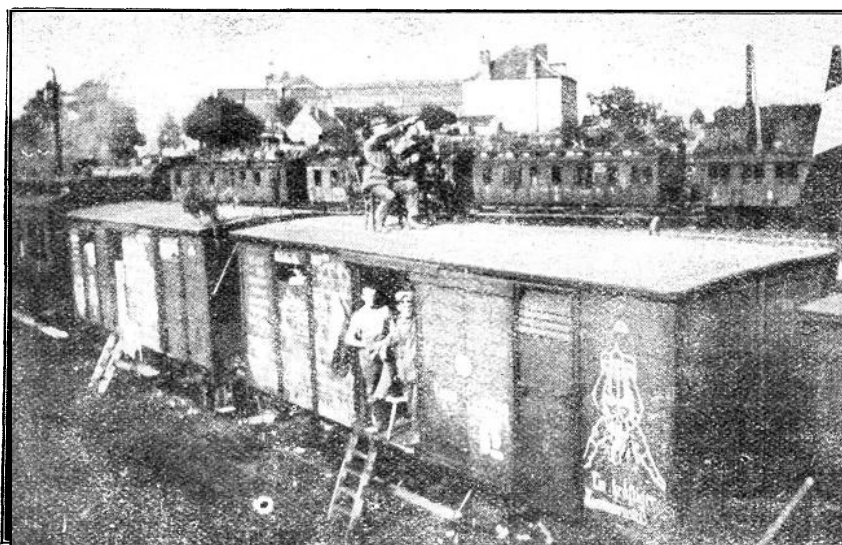
Csak természetes tehát, hogy az ellenség elsősorban vasutaink megrongálására, elpusztítására törekszik, mert ezzel órákon vagy napokon át megakaszthatja a forgalmat, késleltetheti a mozgósított csapatok felvonulását s ezzel csaták, sőt az egész háború elvesztését is okozhatja.

A rombolásokat és a zavarokat az ellenséges gyalogság és lovasság, fölbérelt kémek és legújabbban gépkocsik és légi járművek végezhetik. A lovasság — amely majdnem minden államban már békében is hadilétszámon az ország határait mentén készen áll — vasútbontó- és robbantószerekkel rendelkezik s már a hadüzenet átadása után lóra ülve, betörhet az ellenséges ország területére és károkat tehet a vasúti vonalakban és állomásokban. Ugyanígy cselekedhetnek az ellenséges gyalogság merészebb járőrei is. Félelmetes eszközzé váltak újabban a gépkocsik, amelyek átvágtatva a határokon és letiporva az őrségeket, ijesztő gyorsasággal érik el útjuk célját, éppen úgy, 5

A császár beszél a néphez.

A berlini »Presse-Centrale« felvétele.

Távcsővel felszerelt repülőmegfigyelőrszem egy vasúti kocsí tetején.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

mint a repülőgépek is. Az ilyen merényletek ellen való biztosítás a katonaság dolga. Már békében kerületekre osztják az ország területét, a melyekben mozgósítás esetén vasútbiztosító központi parancsnokságok alakulnak meg. Az ezek alá rendelt őrcsapatok a vasúti állomásokat, hidakat, áteresztőket, alagutakat és egyéb vasúti fontos épületeket és pontokat azonnal megszállják. A vasúti vonalak is ellenőrzés alá kerülnek, amennyiben a pályatestet járó őrségek figyelik és vizsgálják meg nemcsak nappal, hanem éjjel is. A vasúti gócpontokon gyalogságból, lovas-ságból és tüzérségből alakított tartalékok vannak vasúti munkásokkal, szerelőkkel, szerszámokkal és a megromlott alkatrészek pótlására szolgáló anyagokkal. Ezeken a helyeken készenlétben állanak léghajókat üldöző és más gépkocsik, mely utóbbiak arra valók, hogy a pálya mentén beálló zavarok esetén és gőzmozdonyok hiányában gyorsan a helyszínre szállítsák a csapatokat, a munkásokat eszközeikkel és az anyagokkal együtt. A vasutak biztosításának ez a rendszere kitűnően bevált Németországban a háború kitörésének első pillanatától kezdve. A franciák és oroszok ugyan-

6.

netet, megkezdték műveleteiket a német felvonulás megzavarására, még pedig minden elképzelhető eszköz alkalmazásával. Gyors egymásutánban követtek el merényletet a kochemi és a thorni vasúti híd ellen Németországban élő ellenséges kémek. Majd nyolcvan francia tiszt járőrnek gépkocsikon való betörése következett Elzász-Lotharingiába ugyanilyen cézzal. A határcsapatok ébersége azonban megakadályozta útjuk sikerét. Ugyanebben az időben francia repülőgépek jelentek meg Németország fölött. Az egyik raj Belgiumon át Aachen—Köln irányában jött, de az éppen mozgósítás alatt levő német csapatok az egyik repülőgépet lelőtték, a másik kettőt pedig menekülésre kényszerítették.

Nagyobb sikere volt annak a francia repülőgéprajznak, amely Dél-Németország irányába repült. Ez észrevétlenül jutott el egészen Nürnbergig, ahol többszöri bombavetésével elárulta jelenlétét. Mivelhogy a bombákat itt és másutt is leginkább vasúti pályatestre, robogó vonatokra és állomásépületekre vetették, a német hadvezetőség azonnal megfelelő ellenintézkedéseket tett. A határmenti állomásokon a repülőgép tájékozására és útbaigazí-

Német önkéntesek Berlinből a harctérre vonulnak.

A német császár és fiai.

A. Grohs felvétele, Berlin.

tására nagyon is alkalmas éjjeli lámpafényt kivétel nélkül eltiltották; a vonatok is eloltott lámpásokkal közlekedtek, vasúti kocsik tetéjére puskázó katonákat ültettek, vagy géppuskákat helyeztek el; különösen veszélyes vonalak mentén pedig páncélos vonatokat járatnak.

A vasutak biztosítására szolgáló rendszabályokat Németországban mintaszerűen alkalmazták és hajtották végre, úgy hogy a franciák sehol sem zavarhatták meg a közlekedést. Ily körülmények között, mint szemtanuk mondják: példás biztossággal és pontossággal bonyolították le a rendes békeidőhöz képest tetemesen megnövekedett forgalmat; a békében is katonai szigorral fegyelmezett vasúti személyzet oly szabatosan dolgozott, hogy például a berlini állomások egyikén öt percenként indítottak el egy-egy katonai vonatot.

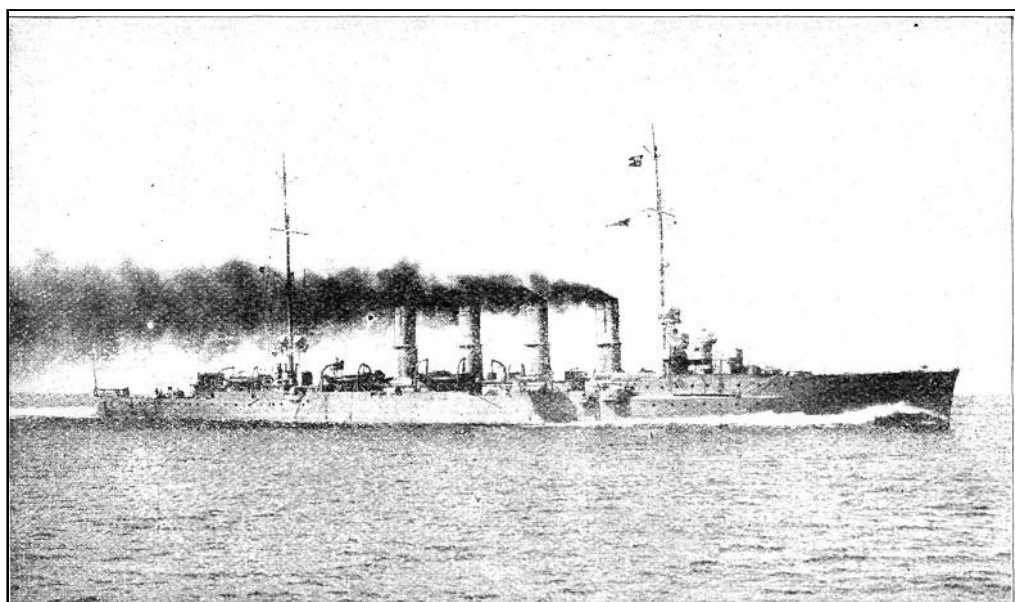
A felvonulás biztonságán felül rendkívül fontos annak elleplezése, titokban tartása is. De mindjárt a háború elején kiderült, hogy ez csak a legszigorúbb rendszabályokkal érhető el. A mostani világháborúra ellenfeleink csodálatos módon kifejlesztették a kémiszolgálatot, amely, hogy a franciák szavait idézzem: szintén egyik fegyvere a hadviselésnek. Francia, orosz és angol kémek papoknak, apácáknak, katonáknak öltözködve, ezerszámra lepték el

Németországot, hogy a városokban, táborokban, vasúti állomásokon, mindenütt, ahol meg lehet tudni valamit, szimatoljanak s az egymástól távoleső és szárazföldekkel elszigetelt szövetséges államokhoz híreket és utasításokat vigyenek, vagy merényleteket kövessenek el.

Százféleképpen öltözött kémeket fogtak el Németországban. A legérdekesebb hajsza augusztus 4-ikén Lipcsében volt, ahol a közönség nagy tömegei feltartóztattak egy a város keresztlépcsőjén, feketére fényezett automobil, amelyet aztán egy huszárőrjárat elfogott. Ugyanakkor egy német katonai automobil üldözőbe vett egy másik hasonló feketén fényezett gyanús gépkocsit, melyet csak Odelvitz községnél értek el. Valóságos fegyverharc fejlődött ki, amelyben a németek győztek: egyet agyonlőttek, egyet megsebeztek az idegenek közül, a többit pedig elfogták. A kémek autójában a katonák tizennyolc darab ökölnagyságú, hegyesvégű, hajításra kész bombát találtak, továbbá huszonöt puskaporos dobozt és körülbelül ötvenezer márkát francia arany- és ezüstpenzben.

A lipcsei esetet sok más követte. Berlinben például letartóztattak egy embert, aki német őrnagyi egyenruhában járt-kelt, mellén a vaskeresztrendjellel. Ugyancsak Berlinben

fogtak el egy olyan kémeket, aki német tengerész-tiszti egyenruhában puhatolódzott mindenütt. Ugyanebben az időben a német hadügyminisztérium épülete előtt nőruhás kémeket tartóztat-
tak le. Halberstadtban három kémeket lőttek agyon rögtönítelő bírósági határozat alapján. Ludwigsburgban egy ember akart a katonai lőszerraktár közelébe férkőzni, hogy felrob-
bantsa; miután nem akarta magát igazolni, agyonlőtték. Az egyik hadtest területén a kémek a táviródrótokat akarták elvagdalni. München-
ben egy kapucinus pap kámzsájában járó kémeket lepleztek le.

A »Breslau« német kis cirkáló. (Épült 1911-ben.)

Németország az ellenség felvonulásának megzavarására ilyen kicsinyes eszközöket nem használt fel. Hú maradt ahhoz a nagy stratégiai elvhez, hogy az ellenség terveinek, tehát felvonulásának megzavarására is legjobb eszköz a gyors és elszánt támadás, a benyomulás az ellenség felvonulási területére. Példáját adták ennek a szárazföldön és példáját a tengeren is.

A német hajóhad zajtalan, de rohamos fejlesztése az utolsó évtizedben a világ flottái közt számbeli erőben második helyre emelte a németet; a hajók modernsége, teljesítő-képessége és a tisztikar és legénység fegyel-
mezettsége és vaserejű harci készsége tekintetében pedig vezetőserepet juttatott a német-ségnek.

A német hajóhad két cirkálóját, a »Goeben« és a »Breslau« nevű hajókat a hadüzenet a Földközi-tengeren érte, Messzina olasz kikötő-
ben. A két hajó színültig töltötte szeneskam-

ráit és azután fittyet hányva a máltai angol és a bizertai francia hadihajóknak, az éj leple alatt Algir partjaihoz rohant, hogy itt végig-bombázza azokat a kikötőket, amelyekből Franciaország csapatokat kívánt szállítani az anyaországba. Harminchárom órai futás után már Philippeville és Bône kikötői ugyancsak megszenvedték a német hajók ágyúinak hatá-
sát. Philippevillét 36 lövés érte; a kikötő kő-gátja darabokra szakadt, a rajta álló ellenséges őrség pedig a tengerbe lódult; egy puskaporos torony is a levegőbe repült.

A bombázás után mindkét hajó Messzinába tért vissza, ahol az épp itt időző német kereskedelmi hajók-ról szenet vettek fel. Ekkorára azonban már az angol-német hadüzenet is meg-történvén, angol hadihajók zárták el a messzinai szoros mindkét kijáratát, nevezetesen: délen három csatahajó, északon meg négy cirkáló. Estig tétlenül állottak a né-metek, de ekkor csellel, vagy harc árán is át kellett tör-niök az ellenség vo-nalán, mivel ha ezt nem teszik, másnap,

letelvén a semleges olasz kikötőben a 24 órás tartózkodás joga, a leszerelés következett volna be. Az aránytalanul nagy erővel szemben a küz-delem biztos pusztulást jelentett, tehát kísérletet kellett tennia eselútján való szabadulással. A né-met parancsnok a matróz-zenekarokat egy bár-kába ültette, amelyek a Wacht am Rhein-ra zen-dítettek rá. Ezután a cirkálók, élükön a zenés bárkával, északnak kifutottak a kikötőből. Az itt álló angol hajók személyzete mind erősebben hall-ván a német himnusz hangjait, sortűzzel készen várta ellenségeit, mert méltán hihette, hogy az óvatlan németek beleszaladnak az ágyúk torkába. A délen álló csatahajók vigyázatosan megindultak és követték a zene hangjait, hogy kéznél legyenek a kellő pillanatban. Ámde mi történt? A Wacht am Rhein dallama lassan, lassan elhalt, a német hajóosztály pedig eltűnt, mintha a tenger nyelte volna el. Ugyanis amíg a délen figyelő angol hajók a németek után

hajóztak, addig ezek hirtelen megfordultak, a zenés bárkát magára hagyták, betértek a messzinai szorosnak legveszedelmesebb csatornájába, amely különösen éjjel rejteget ezer veszedelmet minden hajó számára, s ezen át és közvetlenül az angol hatalmas vasszörnyetegek mellett nagy csendben elsurrantak délnek. Amire az angolok észbe kaptak, a *Goeben* és a *Breslau* már lőtávolságon kívül teljes gőzzel siklott a tenger végtelen sötéttségében.

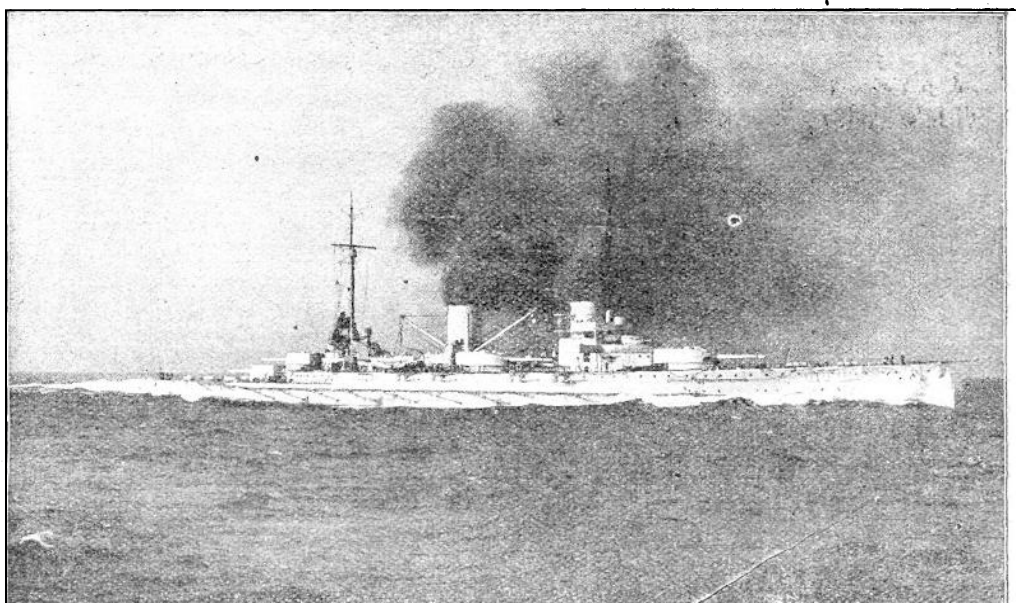
A szabadba jutott hajók sorsáról a világ egyideig semmit sem tudott, míg végre egy török újság hírül adta, hogy mind a kettő szerencsésen beért a

Dardanellákba. A kitörés után a két hajó irányt változtatott, lövéseivel elkergette az utána iramodott angol kis cirkálót, augusztus 9-én szünetet vett fel egygőzösről kitűnő gépei segítségével nagy gyorsasággal biztos helyre menekült, az angolok roppant nagy bosszúságára.

Ilyen sikerrel Németország ellenségei nem dicsekedhettek: minden kísérletük, még a legrejtettebb is, megtört a németek szervezettségén, éberségén, előrelátásán. Mialatt a német katonai igazgatás ezt a harcot vívta az ellenség orvátámadásával szemben, maga a mozgósítás zavartalanul folyt tovább előre megszabott medrében.

Szemtanuk, kik végigjárták Németországot, káprázatos és mélyen megindító jelenekeknek voltak tanúi. A pályaudvarokon, a rendkívüli nagy forgalom mellett is, mintaszerű rend uralkodott. Az óriási arányú forgalmat csodálatos pontossággal bonyolították le. A behívottak, valamint az utcákon hullámzó óriási tömegek rendkívül lelkesen vonultak ide s tova. *Győznünk kell!* jelszóval az ajkukon indultak százezrek a harctérre, ezzel a kiáltással törölte le az anya, a feleség vagy menyasszony könnyeit; ezt susogta a császárné is, mikor hat fiát és egyetlen vejét útnak eresztette. A társadalom, a diadal biz-

tos reményében, mindenütt bámulatos gyorsan szervezkedett. Milliók gyűltek össze a sebesültek, a szegények és a kenyér nélkül maradottak támogatására. Millió meg millió kéz készségesen és erejének teljes megfeszítésével dolgozott éjjel és nappal a haza védelmében. Bár százezren maradtak kenyér és munka nélkül, panaszos hangot senkisémm hallatott; mindenki tudta, hogy így kellett jönnie és vigasztalódott a német hatalom és erő megtörhetetlen voltával. *Nekünk győznünk kell!* visszhangozta mindenütt a gyermekek csapata, amint katonásdit játszottak.

A »Goeben« német páncélos nagy cirkáló. (Épült 1911-ben.)

Egy Bayreuthból keltezett, a mozgósítás idejében írt levélben olvassuk:

»Ez az út, melyet most Németországon keresztül tettem, feledhetetlen lesz számomra. Mindenütt, mindenki csak a háborúról beszélt a legnagyobb lelkesedéssel. A szubjektív szentimentalizmusnak nyoma sem nyilatkozott meg sehol. Csak a nagy, közös eszme lebegett az emberek szeme előtt. Amint megtudták, hogy magyar vagyok, mint igazi testvért ünnepeltek, kihez egy nagy, közös érdek fűzi őket. És ha visszagondolok arra a nagy egységes nemzeti energiára, mely Bayreuthot össze tudta forrasztani és a most látott lelkesedésre, akkor bizalommal merek a mostani válságos idők szemébe nézni, mert olyan néppel fogtunk össze, melyben föltétlen bízunk lehet és ez a kölcsönös összetartás győzelmet biztosít fegyvereinknek a nagy, közös ügy érdekében.«

Berlinben erős férfiak búcsúztak egymástól nehéz időket jelentő és tragikus gondolatokat rejtő csókkal, meleg kézszorítással és bátorító mosollyal. A *viszontlátásra* szót csak hölgyekkel szemben használták, míg ők, ha egymást kérdezték: Párisra, Pétervárral vagy Moszkvával feleltek. Minden katonára kikapta a maga részét a tüntetésből s ha többen jelentek meg, elállták útjukat és addig el nem menekülhettek, míg százan meg százan nem fogtak velük még egyszer kezét. A lelkes honleányok sem féltek egy-egy csóktól, mert emlék volt ez, mely égett az ajkon, legalább is az első tűzpróbáig.

Megkapó jelenetek játszódtak le a berlin—kölni pályaudvaron, ahol a *felsőcsapároshé*, a császárné vendégelte meg a katonákat. A vidékről jövő tartalékosok ugyanis itt tartottak pihenőt, hogy azután tovább szállíthassák őket a határokra. Minden sínpart lefoglaltak a jövő és menő vonatokat. A kocsikat zöld gallyak díszítették, ablakaikból és ajtóikból pedig kíváncsi és eltikkadt hadfiak nézgettek szerteszét. A legények már jó egypár órája voltak úton s ha ettek is valamit, a hűsítőital hiányzott. Most végre itt voltak azon az állomáson, amelyen italhoz juthattak. Egyszerre feltűnt nagy kísérettel a császárné és hozta magával a kávé, tejet, limonádét és más hűsítő, szeszmentes italokat. Kegyesek, kedvesek, leereszkedők voltak az udvar hölgyei; kétszer is megkérdezték, vajjon nem szolgálhatnak-e újféle itallal, búcsúzóul pedig még kezüket is nyújtották. A daliás katonák sohasem álmodták, hogy ily előkelő csapároshé fogják őket megvendégelni. Amikor pedig a vonat kirobogott, ezer meg ezer kéz lobogtatott zászlókat, kendőket, kalapokat

és a felséges asszony egy könnyet törölt ki szeméből. Naponként délelőtt és délután megismétlődtek ezek a jelenetek és mindennap ezernyi hadfi fogadta meg könnyek között, hogy örömet fog szerezni az ország anyjának, az első német asszonynak!

Ilyen, a germán faj véralkatánál egészen szokatlan tűz járta át az egész német birodalmat a mozgósítás napjaiban. A német városok, a csendes munkálkodó kultúra fészkei, kohókká alakultak át, amelyekben száz meg százezernyi emberi lélek izzott egyazon gondolattól: a megtámadott haza és a fenyegetett német nagyság veszedelmének gondolatától. Ennek a csodálatraméltó indulatnak s a velejáró nagyszerű eltökéltségnek legtisztább kifejezője maga *II. Vilmos* császár volt. Alakja, mely szokatlan szókimondásával és természetességével már a hosszú béke idejében is kivált, a világbonyodalom kitörésének első percétől fogva nőttön-nőtt az eseményekkel együtt s mihamar a német faj minden szellemi és lelki vonásának, önértetének, elszántságának és győzelmi akarátának legmarkánsabb képviselőjévé vált. Nyilatkozatai, rövid beszédei, amelyeket ebben az időben mondott, szinte kőbe faragott emlékei maradtak ezeknek a végzetes napoknak. Jelentőségük azonban nem merül ki czzel. Forrásuk az egész németiség lelke lévén, ezek a beszédek, mint a német faji érzület tudatos s szinte művészi megformált megnyilatkozásai, könnyen utat is találtak a német nép lelkéhez s még magasabbra fokozták — ha ugyan kellett és lehetett — a németiség harci hevületét. Valamennyi közül kiemelkedik lenyűgöző erejével és komor eltökéltségével az a trónbeszéd, amellyel a császár az általános mozgósítás közepette az ötmilliárdos hadikölcsön tárgyalására egybehívott birodalmi gyűlést augusztus 4-ikén megnyitotta:

»Tisztelt Urak!

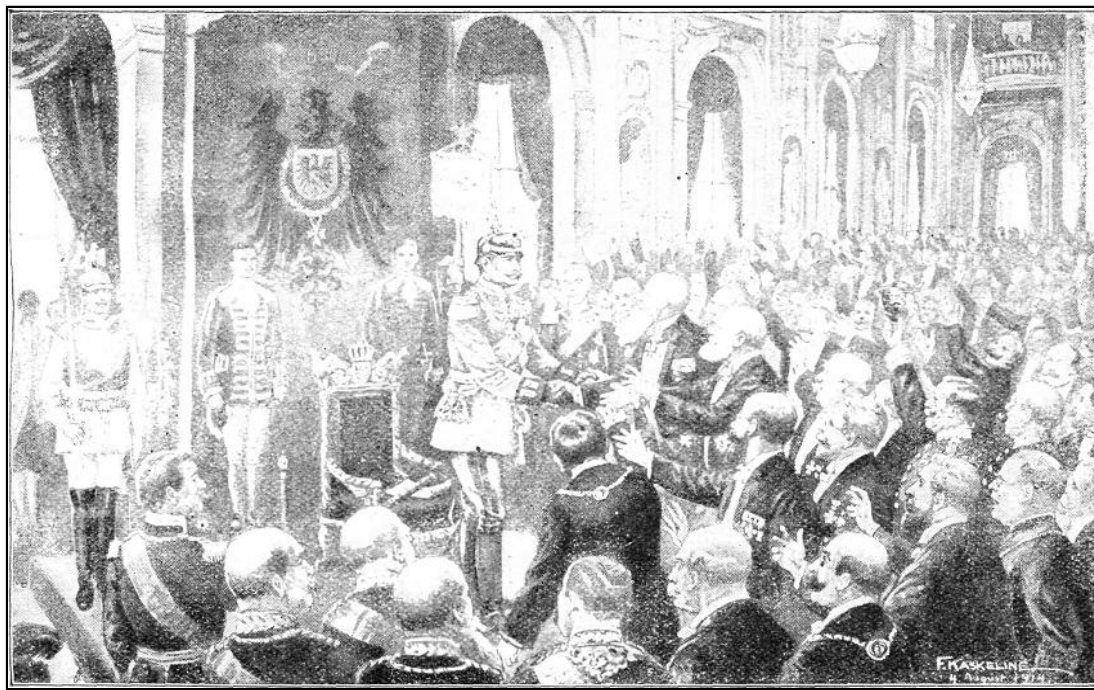
Sorsdöntő órában gyűjtöttem magam köré a német nép választott képviselőit. Majdnem félszázadon át megmaradtunk a béke útján. Kísérletek, hogy Németországra háborús hajlamokat fogjanak rá s helyét a nagyvilágban megszorítsák, gyakran kemény próbára tették népünknek türelmét. Megingathatatlan becsületességgel követte kormányom, még kihívó körülmények között is, legmagasabb cél gyanánt az összes erkölcsi, szellemi és gazdasági erők fejlesztésének útját. Az egész világ tanuja volt, milyen fárad-

Az új ötmárkás pénztárijegy.

hatatlanul állottunk az utolsó évek szorongatásai és zavarai közepett az első sorban, hogy Európa népeit a nagyhatalmak háborújától megkíméljük.

kedvezésével a háború balvégzetét felidézte. Hogy Franciaország is ellenfeleink oldalára állott, az nem lephetett meg bennünket. Hisz fáradozásaink, hogy a francia köztársasággal

A német birodalmi gyűlés megnyitása 1914. aug. 4-én.
A pártvezérek kézzel fogadalmat tesznek a császárnak.

Kaskeline F. rajza.

A legsúlyosabb veszedelmek, amelyeket a Balkán eseményei idéztek föl, túlhaladtaknak látszottak. Ekkor barátomnak, Ferenc Ferdinánd főhercegnek meggyilkolásával örvény nyílt meg. Magas szövetségesem, Ferenc József császár és király, kénytelen volt fegyvert ragadni, hogy birodalmának biztosságát egy szomszéd állam veszélyes üzelmei ellen megvédelmezze. Jogos érdekeinek követésében a szövetséges monarchiának útját állotta az orosz birodalom. Ausztria-Magyarország oldalára nemcsak a szövetségi köteletség szólít bennünket. Ránk hárul egyben az a hatalmas feladat is, hogy a két birodalom régi kultúrközösségével együtt a magunk hatalmi állását is megoltalmazzuk ellenséges erők ostromlása ellen.

Nehéz szívvel kellett mozgósítanom hadseregemet ama szomszéd ellen, amellyel annyi csatatéren együtt harcolt. Őszinte fájdalommal láttam a Németország részéről oly híven megtartott barátság széjjeltörését. Az orosz császári kormány, engedve egy telhetetlen nacionalizmus sürgetésének, sikraszállott oly államért, mely gonosz merényleteknek való

barátságosabb viszonyt érjünk el, nagyon is gyakran ütköztek régi reményekbe és régi haragba.

Tisztelt Urak! Amit emberi belátás és erő megtehet, hogy egy népet a végső döntésekre felvértezzen, az az Önök hazafias segítségével megtörtént. Az ellenséges érzület, mely Keleten és Nyugaton hosszú idő óta elharapódzott, most nyíltan lángallobbant. A mostani helyzet nem múltó érdeköszeütközésekből, vagy diplomáciai konstellációkból keletkezett, hanem eredménye a német birodalom hatalma és boldogulása elleni hosszú évek óta működő rossz-akaratnak.

Minket nem hajt hódítási vágy, minket az a hajthatatlan akarat tölt el, hogy helyünket, amelyre Isten állított, megtartsuk a magunk és minden jövőendő nemzedék számára.

Az Önök elé terjesztett okmányokból látni fogják, mint fáradozott kormányom, mindenekelőtt pedig kancellárom a legutolsó pillanatig, hogy a legvégsőt elhárítsa.

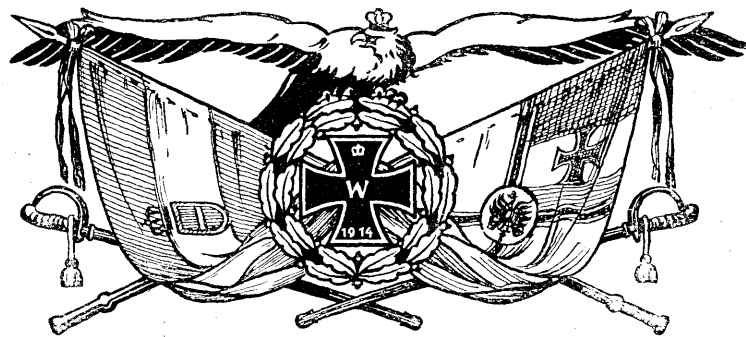
Ránk erőszakolt védelemben tiszta lelkiismerettel és tiszta kézzel ragadjuk meg a kardot.

A német birodalom népeihez és törzseihez intézem hívó szavamat, védelmezzék minden erejükkel, szövetségesünkkel testvérileg összeállva, azt, amit békés munkában megteremtettünk. Atyáink példájára, szilárdan és híven, komolyan és lovagiasan, alázattal Isten előtt és harci kedvvel az ellenség előtt, — így bízunk az örök Mindenhatóságban, mely erősítse és jó végre vigye védekezésünket. Önökre, tisztelt Uraim, tekint ma a fejedelmei és vezérei köré sereglett egész német nép. Hozzák meg határozataikat egy lélekkel és gyorsan, — ez benső óhajom.»

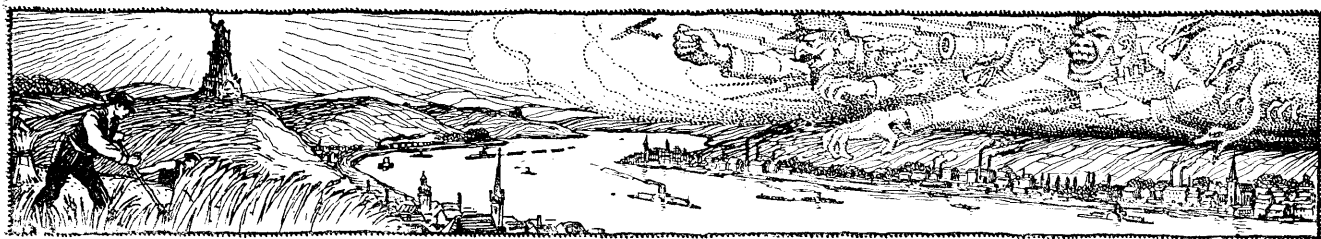
Mélységes csöndben hallgatta a birodalmi gyűlés ezeket a súlyosan gördülő mondatokat. A hallgatóság a világtörténelmi nagy pillanat erejétől lenyűgözötten állt ott, míg magának a császárnak egész lényén az emberiség sorsáért aggódó felelősségérzés komor izgalma fejeződött ki. Az utolsó mondatnál Vilmos császár hirtelen leteszi azt a papírlapot, amelyen a trónbeszéd szövege volt, s félbeszakítva a lelkesedés kitörő zaját, erős hangon így szólt :

»Olvasták, Uraim, mit mondtam népemnek a kastély erkélyéről. Ismétlem, nem ismerek többé pártot, csak németeket ismerek. És bizonyosságául annak, hogy szilárdan el vannak tökéelve pártkülönbség nélkül, osztály- és valláskülönbség nélkül összetartani, velem haladni árkon és bozótton, vérszen és veszten keresztül, felhívom a pártok vezetőit, lépjenek elő s fogadják meg ezt nekem kézzel.»

Párját ritkító jelenet követte ezt a megragadó és férfias szót. Mint egykor a pozsonyi diéta terme a »Moriatur«-tól, úgy rendült meg a német császári palota fehér terme a hűség és hazaszeretet érzelmeinek hangos kitörésétől. S mikor a császár leszállt a trónról, előléptek a pártok vezérei s kézzel tették le a fogadalmat, az udvarnál szokásos szertartásos főhajítás nélkül. Valóban leomlott minden válaszfal, nem volt ott császár és alattvaló, a fehér teremben csak férfiak voltak, német férfiak, akik testvéri hűséget fogadtak a németek első és legnagyobb férfiaknak.

A vaskereszt.

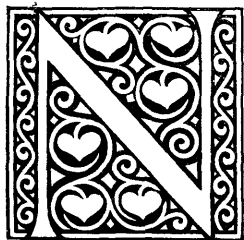

Németország ellenségei.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

NÉMETORSZÁG ELLENSÉGEINEK HADERŐI.

FRANCIAORSZÁG.

Németország nyugati ellenségei közül Franciaország áll első helyen fegyveres erejének nagyságával, felszerelésével és szervezetével. Északafrikai gyarmatainak csapatával együtt az egész ország hadseregét kell számításba vennünk, minthogy Svájc és Olaszország határozott semlegessége következtében összes seregteteit országa északi határain összpontosíthatta. A *Goeben* és *Breslau* német cirkálóhajók a Földközi-tengeren való merész csínyjükkal, néhány északafrikai kikötő bombázásával csak rövid időn át akadályozhatták meg az északafrikai gyarmati csapatoknak átszállítását az anyaországba.

A mostan küzdő hadsereg tehát 22 hadtestből, 10 lovashadosztályból, 20 tartalék gyaloghadosztályból, 20 tartalék lovasdandárból, a területi hadseregből (népfölkelés) és a Marokkóból kivont csapatok egy részéből áll. A katonai szolgálatra kitanítottak száma a háború előtt elérhette a $4\frac{1}{2}$ – $4\frac{3}{4}$ milliót.

A *hadtestek* 2 gyaloghadosztályból, 1–2 vadászászlóaljból, egy 6 századból alakított lovasezredből, 1 géppuskás-osztályból, 1 tüzérezredből, 1 repülőosztályból (6 gép), 1 tartalék gyalogdandárból és az ezek támogatására szükséges segédfeigyvernemekből állanak.

A *hadosztályok* 2 dandárból alakulnak, amelyek mindegyikében 6 zászlóalj van; alája rendelt még: 1 tüzérezred, 1 utászszázad és a segédfeigyvernemek.

A *tartalék gyalogdandárban* 2 ezred van egyenként 3 zászlóaljjal, géppuskás-osztállyal és 6 üteggel.

A *lovashadosztályokban* 3 dandár, ezekben 2 ezred (egyenként 4 lovasszázaddal), azután 1 géppuskás-osztály, 1 kerékpáros-osztag és 3 ütegből alakított lovaglótüzérség van.

A *tartalék hadosztályok* 2–2 ezredből szervezett 3 dandárból alakulnak összesen 18 zászlóaljjal, géppuskás-osztályokkal, 1 lovas- és 1 tüzérezreddel.

A félkarú Pau tábornok.

A területi hadsereg összesen 144 gyalogezred (432 zászlóalj és 288 géppuska), 7 vadász- és 14 zuávzászlóalj, valamint 39 lovasszázad és 218 üteg.

Az ország csupán 39 milliónyi lakosával szemben aránylag ily nagy haderő alkotásánál fontos szerepet játszott a versengés Németországgal, főként az 1870/71-iki vereség visszafizetésének reményében. Franciaország, mely hosszú századokon át a világ első katonai hatalmassága volt, melynek katonai szervezetét a faj katonai erényei mellett nagy hadvezérek lángelméje s diadalmas hagyományok alapozták meg, nem nyugodhatott bele katonai megaláztatásába. A politikai érdek mellett a francia nemzet katonai hiúsága is ébren tartotta a »revanche« gondolatát és példa nélkül való erőfeszítésekre ösztökélte a szellemekben és anyagiakban egyaránt kimeríthetetlennek látszó országot. Megkezdődött a fegyverkezés azzal a fanatizmussal, amely a franciákat mindenkor jellemezte. Hiába mutatott a népességi statisztika egyre csökkenő irányzatot, hiába szállott alá a fegyverviselésre alkalmas ifjak száma nemzedékről nemzedékre: a hadsereg létszámát nem csökkentették, sőt folyton emelték. S hogy ezt megtehesék, a katonai szolgálatra alkalmasság mértékét a legkisebb fokra szállították le, egyben pedig félrevetették mindazokat a felmentésre méltán jogosító állami, mezőgazdasági, családi stb. körülményeket, amelyek minden másállamban elviselhetőbbé tették a lakosság számára a katonai terheket. Az általános védkötelezettség elvét a szó legteljesebb értelmében végrehajtották, úgy hogy Franciaország valósággal *militarizálódott* s ezzel indította meg az általános fegyverkezést. Jórészen Franciaország nagyratörése, a vezető hatalmi állás visszaszerzésének vágya zúdította tehát Európára a pénz- és véradónak azt a roppant terhét, melyet minden nép egyaránt volt kénytelen elviselni.

Am ennek a hadseregfejlesztésnek maga Franciaország sem látta hasznát. Az ifjúság kíméletlen besorozásával ugyan elérték azt, hogy az évenként szükséges emberanyagot a zászlók

alá állíthatták, de fizikailag kevésbé alkalmas állapotban.

Maga a francia nép évtizedeken át kétségtelenül áldozatkészen viselte a létszámszaporításnak és fegyverkezésnek terhét.

Csak a legutóbbi években mutatkozott egyre növekvő visszahatás a hadsereg mértékét nem ismerő s a népesség számához aránytalan fejlesztése ellen. A francia szocializmus s még inkább az elméleti anarchisták állandóan izgat-
tak a militarizmus ellen. A hadseregellenes moz-

Joffre tábornok megszemlél egy ezredet.

galom végre annyira elterjedt Franciaországban, hogy például 1911-ben 80.000 védköteles egyén vonta ki magát a sorozás alól!

Ez az antimilitarista irány a többi pártpolitikai eszmékkal együtt többé-kevésbé hatott a legénységre s a tisztikar tagjaira is. Ezek képzettség dolgában fölötté különbözök s érületben sem egységesek. Az utolsó évtizedek eseményei: a boulangeizmus, a Dreyfus-eset viharai nem maradtak hatás nélkül a hadseregére s nyilvánvaló volt, hogy a franciák kétségtelen katonai tulajdonságai mellett is hadseregükben az erkölcsi erő nincs egészen rendben, legalább is nem áll olyan fokon, mint ahogy az a győzelem kivívásához feltétlenül szükséges akkor, amikor olyan szervezett és éppen erkölcsi tekin-

telben olyan egységes, fegyelmezett hatalommal áll szemben, mint aminő Németország és a német hadsereg.

A hadsereg itt vázolt hibáit sok tekintetben ellensúlyozta a gall szellemnek sajátos leleményessége, rendkívüli tehetsége a gyakorlati tudományok s általában a technika terén. A természettudományi érzék, a feltaláló tehetség éppen olyan régi tulajdonsága a franciának, mint a vitéltség. Az erődítésnek, a várharcnak valamikor franciák voltak a legnagyobb mesterei, fegyver- és ágyúgyáraik veszedelmes versenytársai voltak a német Kruppnak. A katonai léghajózás és az aviatika terén, a tengeralattjáró kezdetleges alakjának kifejlesztésében útmutatói voltak az emberiségnek, valóban nyíltan hirdették, hogy ha semmi más, hát szinte a szertelenségig alkalmazott technikai eszközeik hozzák meg nekik a győzelmet az eljövendő nagy háborúban. Épp ezért sokáig nem fejlesztették a fegyvernemek — gyalogság, lovasság és tüzérség — harcolási módját, s csak hosszas huzavona és ingadozás után tették végre azonossá a világ többi fegyveres erőinek harcolási módjával. A lovasságot azonban mintha még ma is félténék, mert kerülnek ennek nagyobb tömegben való harcbevételét. A tüzérség kiváló; mintául szolgálhat bármely államnak.

A francia hadsereg állapotát így tudta minden francia, és így az egész világ. Annál nagyobb volt tehát a meglepetés, mikor Humbert francia szenátor 1914 júliushavában a szenátus egyik nyílt ülésén ekként bírálta a francia hadsereget:

»Ha a hároméves szolgálatról szóló törvény megadta a hadseregnek a szükséges időt, akkor még mindig igen nagy erőfeszítés szükséges az anyagi

Joffre tábornok, a francia hadsereg főparancsnoka. *Haeckel festv. felvétele, Berlin.*

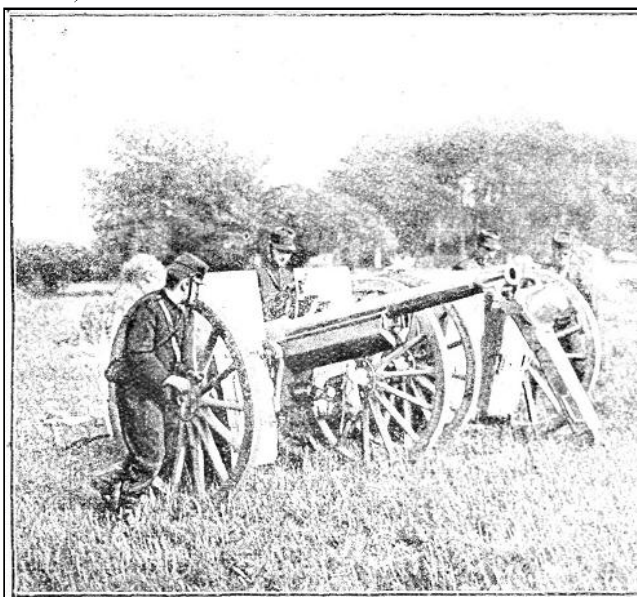
szervezés megjavítására. Különösen a tábori tüzérség anyaga van azon az úton, hogy a német anyagnál sokkal silányabbá váljon. A franciaanyag egyáltalában nem felel meg a modern háború követelményeinek. A katonai vezetőség a francia ipar haladását nem tudta felhasználni. A megerősített helyek parancsnokai éveken át hiába kérték a régi anyagnak újjal való kicserélését. Azt is kérték, hogy a gránátokat osszák szét, de ebben a tekintetben sem történt semmi. A gránátok továbbra is egyetlen raktárban maradtak összehalmozva. A francia ipar az ország hadseregének rosszabb anyagot szállít, mint a külföldnek. A francia ágyúk-

nak lövészerrel való ellátása elégtelen. Kétmillió pár cipő hiányzik. Ha háború törne ki, a gyalogosoknak egy pár cipő volna a lábukon és egy másik pár, harminc évvel ezelőtt készült katonacipőt vinnének magukkal. Ez idő szerint Franciaországnak nincs meg a kellő anyaga, hogy a Moselen vagy a Rajnán átkelhesse. A Toul és Verdun között levő erődök védelmi műveit 1875 óta nem javították meg és ezeknek az erődöknek ellenállóereje elégtelen. Kérdés, milyen erkölcsi visszahattással lenne az országra, ha egy háború kezdetén vennék már be ezeknek az erődök valamelyikét. Németországban ellenben valamennyi határerődöt olyan állapotba helyezték, hogy céljának meg is feleljen.

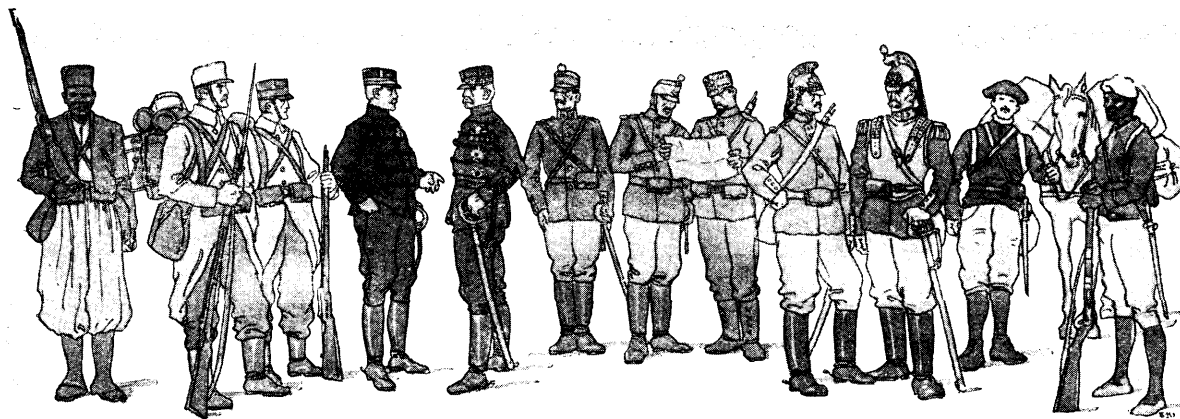
A leleplezésre maga a hadügyminiszter is bevallotta, hogy Humbert nagyban és egészben igazat mondott!

És ez volt a még nagyobb meglepetés.

Az évtizedeken át olyan roppant anyagi áldozattal, szellemierővel és oly kitartón folytatott hadseregfejlesztés mellett ez a lelep-

Francia tábori ágyúk.

Algiri lövész. Gyalogos. Vadász. Tábornokok. Huszár. Lovas vadász. Tüzér. Dragonyos. Vértés. Alpesi vadász. Szenegáli lövész.

A francia hadsereg felszerelése.

lezés rejtély elé állította a világot. Sokan diplomáciai csejtettek mögötte, mások a francia hazafiság fölös aggodásának vélték. És senki sem gondolta, hogy csakhamar bizonyítani fog maga a világháború.

BELGIUM.

Németország második szárazföldi ellensége nyugaton Belgium. Hadserege, az ország politikai pártjainak örökös torzsalkodása folytán, csaknemrégen alakult át modern fegyveres erővé. A haderő legutóbbi újjászervezésénél, 1909-ben döntő és kényszerítő körülmény volt az európai államok fegyverkezésének fokozása. Ám ez a szempont is csak nehezen érvényesülhetett abban az országban, ahol a személyes katonai szolgálat nem volt kötelező, ahol a helyettesítésnek ósdi és kevésbé erkölcsös szokása volt divatban. Az ország lakossága általában, sőt a politikai pártok is vitáztak az általános védkötelezettség elvének elfogadásától s arra hivatkoztak, hogy a nemzetközileg biztosított belga semlegesség mellett nincs szükség nagy hadi-erőre. Belgium politikájának irányítói azonban elengedhetetlennek mondták a hadsereg szaporítását, ők tudták, hogy miért. Hosszas tusakodás után 1909 novemberében végre mégis törvényben mondták ki, hogy a hadsereg szükséges emberanyagát az általános védkötelezettség alapján állítják a zászlók

16 alá.

A belgák irtózata a katonai szolgálattól s általán a fegyverkezéstől egyébként is megnyilatkozott. Belgium honvédelmi rendszerének fejlesztését ugyanis az erőrendszer kiépítésével kezdték meg a huszadik század elején. Az erőrendszert három körletbe osztották Namur, Lüttich és Antwerpen központokkal s felszerelték a modern várvédelem minden technikai felfangjával. A belga közvélemény különösen Antwerpen kiépítése dolgában gördített a kormány tervei elé nagy nehézségeket. Csak évek múlva, 1906-ban sikerült a törvényhozással elfogadtatni Antwerpen újból való megerősítésének, illetve erőrendszere megújításának tervét, melynek megvalósításával ez a város a világ legjobb szárazföldi táborvárainak sorába jutott.

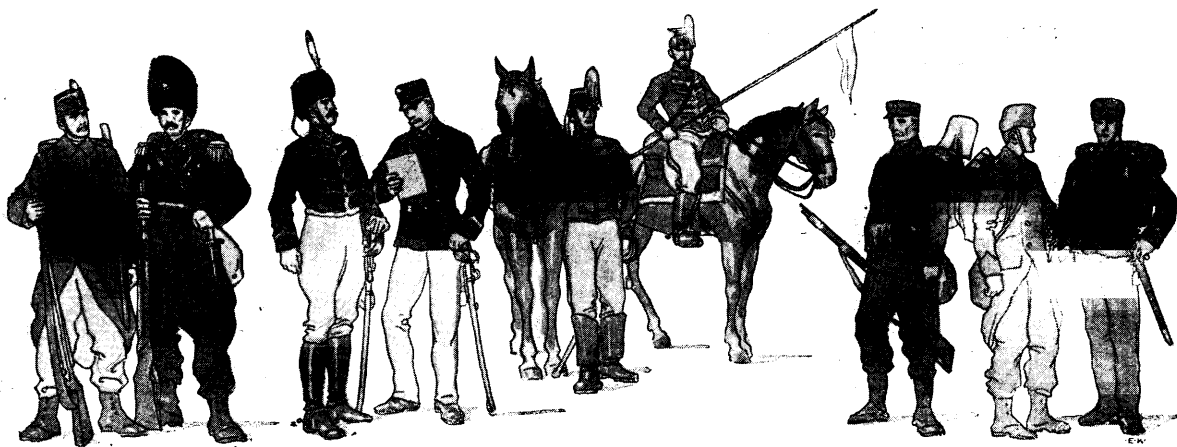
Az 1909. évi belga véderőtörvény szerint a tényleges szolgálati idő a gyalogságnál 15, a lovasságnál és a lovaglótüzérségnél 24, a kocsizótüzérségnél pedig 21 hónap. A hadseregbe önként belépőkre nézve külön hosszabb tényleges szolgálati időt állapítottak meg. Az újoncjutalék évenként 13.300 ember.

A tábori, vagyis az ellenség elé vonuló hadserege 4 gyalog- és 2 lovashadosztályból áll.

A gyaloghadosztály harcra hivatott csapatai a következők: 12 gyalogzászlóalj, 1 karabélyoszászlóalj (ennek 4 százada közül 1 kerékpáron jár), 1 tartalék dandár 4 zászlóaljjal, 1 hét-nyolc ütegből alakított tüzérezred, 1 csendőrszázad, 1 műszaki század, 1 táviróosztály, amikhez a szükséges intézetek csatlakoznak.

Albert belga király.

Gyalogos. Gránátos.

Lovas. Vadásztiszt.

Vadász. Dzsídás.

Műszaki katona. Táborigazgató.

A belga hadsereg felszerelése.

A hadosztály állománya kereken 500 tiszt, 22.000 ember, 3000 ló és 450 kocsi.

A lovashadosztályok 2 ezredből (egyenként 5 lovasszázad) alakuló 2 dandárból, 2 ütegből alakított lovaglótüzérszázadból és a szükséges intézetekből állanak. Mindegyikének létszáma 188 tiszt, 4000 ember, 4200 ló és 110 kocsi.

Az egész tábori hadsereg 68 gyalogzászlóaljat, 44 lovasszázadot, 48 kocsizó- és 4 lovaglósorozatot számlál, kereken 80.000 emberrel, 8000 lovassal és 288 ágyúval. A várak közül Antwerpenbe mintegy 45.000, a többibe pedig összesen 35.000 katona szükséges. A hadsereg hadilétszáma körülbelül 170—180.000 ember. A gyalogság és lovasság 7·65-ös Mauser-fegyverrel, illetve karabéllyal van felszerelve. A tüzérség nagyobb részt Krupp-ágyúkkal van felszerelve, ami Németországgal való összeütközés esetén a löszerpótlás terén nagy nehézségek forrásává válhatott.

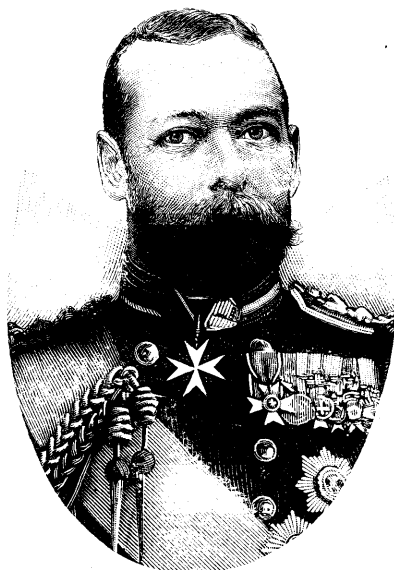
Az ország fegyveres erejéhez tartozik még a polgárőrség, vagyis a népfőlkelés, amely azonban csakis alárendelt katonai szolgálatokra hivatott és alkalmas. A hadsereg kiképzése, a rövid tényleges katonai szolgálat mellett is, általában igen jó. Ez a kiképzés azonban az általános védkötelesség kései megvalósítása miatt még nem terjed ki az összes fegyverfogó férfilakosságra. A németek meglepő és gyors támadása következtében azonban nem vehetjük számításba az egész belga hadsereget, minthogy ennek mozgósítása alig volt egészen végrehajtható.

ANGOLORSZÁG.

A katonai hatalmak között Angolország egészen különleges helyzetet foglal el. Súlya és befolyása a világpolitikában csak roppant gazdasági erején és hajóhadán épült, mely hajóhad egymaga nagyobb, mint a világ többi hatalmainak hajóhadai együttvéve. Am még ez a hajóhad sem tekinthető olyatén katonai szervezetnek, amilyennek a többi hatalom a maga tengeri erejét kiépítette. A kizárólag angol tisztikar fölöttébb vegyes matróztábornak parancsol, amelyben a világ minden tájékáról való hajós-népség van zsoldosként összegyűjtve.

Az angol védőrendszernek ez az alapvonása. A zsoldoscsapatok tartása még inkább jellemző a szárazföldi haderőre, amely más államok hadserege mellett számban és szervezetben egyaránt eltöprel.

A földkerekség egyik első hatalmasságának ilyen elmaradottságát több okra lehet visszavezetni. Első és legfőbb ok természetesen a brit hármas királyság földrajzi helyzete. Szigetország létére aránylag kevés kellett készülnie szárazföldi harcokra, hisz roppant hajóhadával uralkodhatott a partjához vivő tengeri utakon s elháríthatta szárazföldi seregek partraszállását. A »splendid isolation«, a »fényes elszigeteltség«, ez a büszke angol jelszó élő valóság volt hosszú századokon át s ezt a biztonsági érzést az újabb történelem legmegrázóbb eseményei sem bírták megintatni. Maga Napoleon sem

V. György angol király.

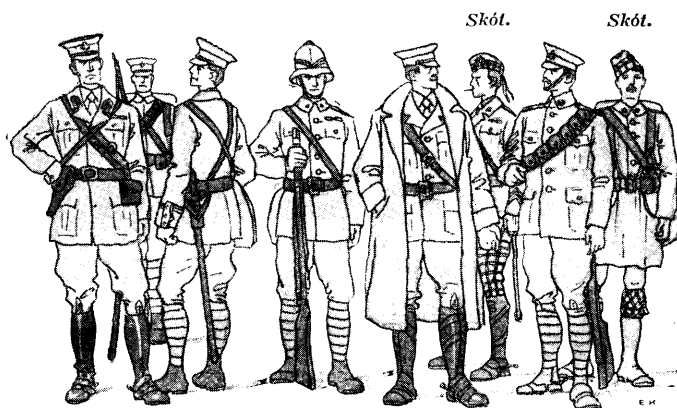

volt képes az angolok biztonságát megzavarni, bármint gyötörte is hatalmas és leleményes elméjét Anglia leigázásán. Így támadt az európai egyensúlyban az a sajátos eltolódás, hogy Angolország bármely országot haddal fenyegethetett, maga azonban sohasem lehetett kiszolgáltatva a saját földjén való

meglámadtatásnak. Az angolok éltek is ezzel a helyzetükből folyó hatalommal. Évszázadok óta még csak közelükbe sem férközött semmiféle veszély, ők azonban sokszor viseltek háborút a mások földjén, mindig másokkal szövetségben s mindig nagyobb részét más népek fiaiból toborzott, sőt eleven árúciikként összevásárolt hadsereggel. Ez a hosszú történelmi fejlődési folyamat elszoktatta Cromwell vitéz népét a hadviselésről és a katonai szellem kedvelésétől. Sőt végül az angol néplélek egyenesen ellene fordult minden katonai gondolkodásnak és szervezkedésnek és teljesen a gazdasági harc bár szintén kegyetlen, de vértelen módszerével folytatta a világ meghódítására való törekvését. Az angolszász fajt jellemző gyakorlatiassággal a kínálkozó vagy kicsikarható előnyök megítélésében, állhatatossággal a célok követésében és rideg akaraterővel az előnyösnek vélt tervek megvalósításában építettek

18 French tábornok. A »Leipziger Ill. Zeitung« enged.

Tiszt. Tiszt. Gyarmati katona. Tiszt. Alliszt.
Az angol hadsereg felszerelése.

fel oly *kapitalista* hatalmat, mely az emberiség minden erőformái közül legtöbbré a vagyoni erőt tartja, azt, amellyel országa leginkább rendelkezik, amely haszonhajtó a békében is, döntő a háborúban, szemben a *militarista* rendszerrel, amely a békében látszólag terméketlen, haszonemésztő :

nemcsak az általános, hanem még a részleges védkötelezettség elvét is. Kicsi szárazföldi hadseregükhöz az emberanyagot a középkor elavult védőrendszerével, a toborzással állítják be a csapatokhoz. Az általános védkötelezettség hiánya miatt tehát az egész hadsereg magában rejti a zsoldoshadseregek összes hibáit : csakis a népesség selejtes eleme jelentkezik, a fegyveres erő tehát gyenge erkölcsi alapon áll, a jelentkezők száma évről-évre fogy, a veszteségek pótlása pedig nagyon nehéz stb. Jellemző az ilyen hadseregre az az adat, hogy az 1912—1913. évben szükséges 34.000 újonc helyett csupán 28.000 ember jelentkezett katonai szolgálatra, akik közül 14.000 tizenkilenc éven alóli volt. Nem zavarta meg Angolországot ebben a fejlődési irányában a legutóbbi félszázad több olyan eseménye sem, amely fegyveres föllépést tett szükségessé. Hisz ezek csak gyarmati háborúk voltak, amelyekben szervezetlen, katonailag és gazdaságilag fel nem készült, csak rövid vérengző fellobbanásra képes erőkkel kellett megbírkóznia. Az állhatatos és minden erőki-fejtésre hosszú időn át képes angol világbirodalomnak győznie kellett ezekben a háborúkban éppen erejének kimeríthetetlen-sége folytán.

Lord Kitchener, angol hadügyminiszter. A »Leipziger Ill. Zeitung« enged.

egy óriási rejtettenergia, mely jelentőségéhez csak a háborúban jut.

A kapitalista hadviselés rendszerét teremtetten meg Anglia, melynek nagy hadseregére látszat szerint nincs is szüksége, mely maga semmit sem kockáztat s mindent mások által végeztet el. Ennek megfelelően meglágták

»Minden jó, ha a vége jó!« Ezt is angol ember mondta. S valósággal ezt a shakespearei életszabályt vallotta elvül Kitchener ezredes, amikor az 1888-ban Szudánból véresen kivert Anglia számára tíz éven át való gazdasági és forgalmi előkészítés után 1898-ban visszaszerelte Omdurmant és Khartumot. De sem Szudánban a dervisek ellen, sem később Dél-Afrikában a búrok ellen nem az angol vitézség győzött, hanem a gazdasági erő s — amelyre ez képcsit — a szívós kitartás, a *nagy határidős-stratégia*. Mintha a harcát csak pénzpiac volna, amelyen az győz, aki tovább bírja a lebonyolítatlan határidőzlet fedezeteit. Angolország minden véres vereségét végül az ő tölcerejével versenyezni nem tudó ellenfél gazdasági elgyengülése, pénzének, élelem- és hadiszerkészletének fogyta révén fordította győzelemre.

A bevált módszerrel minek is szakítottak volna! Hiába rajzolták meg aggodalmas előrelátók az Angliába való német behatolás rémképét: az angol közvélemény nem volt hajlandó a meggyökeresedett zsoldosrendszerrel a nemesebb nem-

zeti védelemre, saját fiainak védkötelességére áttérni. Így történt, hogy a világháború kilörésekor a *Sir John French* tábornagy vezérlete alatt a szárazföldre áthajózott angol *expedíciós hadsereg*, szavahihető források szerint, csak 3 hadtestből és 11 lovashadosztályból állt. A hadtestek mindegyike 24 gyalogzászlóaljbat, 6 lovasezredet, 8 lovaglő-üteget, 18 táborigyűsüteget, 2 tarackosüteget számlál; ezenkívül természetesen itt is, miként más hadseregekben, megvannak a csapatok támogatására és segítségére rendelt segédfegyvernemek.

Az egész hadsereg tehát körülbelül 72 gyalogzászlóaljból (74.000 ember), 18 lovasezredből (12.000 lovas), 54 kocszíóütegből (324 táborigyűsü), 24 lovaglőütegből (144 gyűsü) és 6 tarackosütegből (24 tarack) állhatott, amikor a szárazföldre lépett. A légi-

flottát is beleszámítva, kereken 100.000 főre tehető az egész sereg létszáma. Antwerpen ostrománál angol tengerészgyalogság is szerepelt; ez felette gyengén állotta meg helyét s így aligha hozták át belőle többet.

Az elesettek, megsbesültek, betegek és elfogottak pótlására elsősorban az anyaország *tartalékserege* áll rendelkezésre, amely állítólag 60.000 főnyi. Német források 390.000 emberre becsülik az úgynevezett *területi hadsereget*, amely azonban csak az anyaország védelmében használható.

A gyarmati hadseregekből átszállított tarkabarkacsoportok értéke csekély, mivel hiányos kiképzésükkel nem igen állhatják meg helyüket

a németekkel szemben; de, miként a franciagyarmati csapatoknál is megesezt, ezekben is nagy pusztítást vihetnek végbe az éghajlat viszontagságai.

Hogy maguk az angol szakferfiak sem bíznak nagyon jövő nagy hadseregükben, mutatja a *Times* egyik közleménye is, amely ekként nyilatkozik annak katonai értékéről:

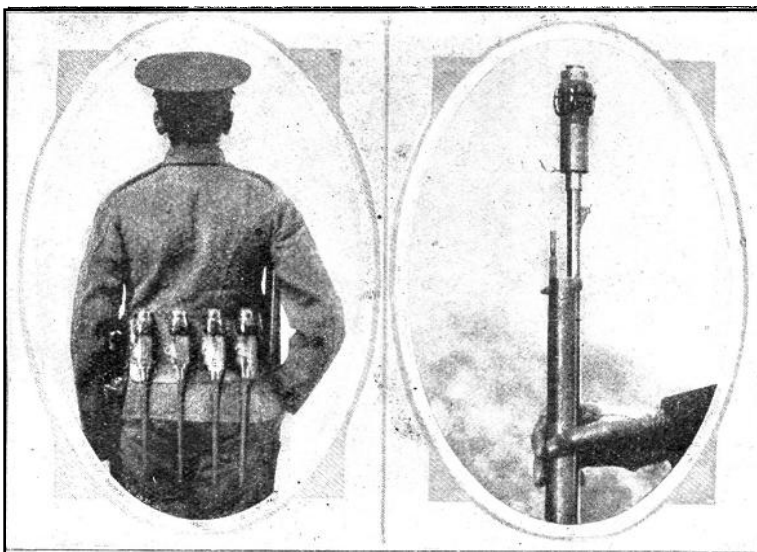
»Csalódni fogunk, ha azt hisz-

szük, hogy mi hat hónap alatt meg tudjuk csinálni azt, mit Németország félszázadra terjedő megfeszített munka árán ért el.«

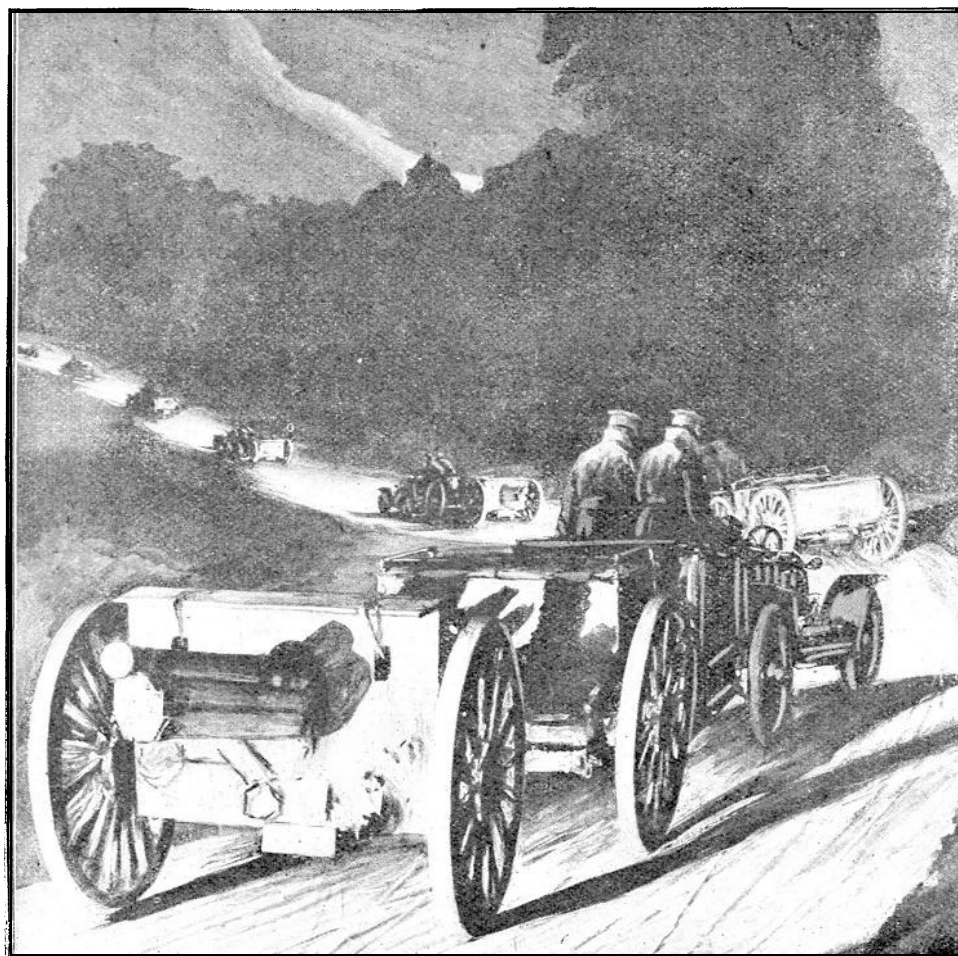
Maguk az angolok is különösen az újonnan megteremtendő hadsereg szervezete és kiképzése miatt aggódtak. A katonai nevelés hiányát igyekezett pótolni egyelőre *Kitchener Károly tábornagnak* az a rendelete, melyet minden angol katona magával hozott a háborúba s amely ekként szól:

»Mint királytok katonái azért vonultok hadba, hogy francia bajtársaitoknak segítségére legyetek közös ellenségünkkel szemben. Ez a feladat bátorságot, akaratot és türelmet kíván.

Jusson eszetekbe, hogy az angol hadsereg becsülete a ti magaviseletektől függ. Nemcsak az a kötelességetek, hogy a fegyelem

A »Photothek« (Berlin) felvétele. Angol katona, aki kéziqránáttal van felszerelve. A baloldali képen a hátán négy bombaláltható. A jobboldali képen a bomba hajításrakészen.

Az angol hadsereg motoros tábori ágyúi.

és az állhatatosság tekintetében példásan viselkedjétek, hanem még az is, hogy a legnagyobb barátsággal legyetek azok iránt, kiket ebben a küzdelemben támogatnotok kell.

A háború jórészt oly állam területén zajlik le, amely velünk barátságos viszonyban áll; országunknak nagy szolgálatot akkor tesztek, ha Franciaországban és Belgiumban angol katonákhoz méltóan becsületesen viselkedtek, amennyiben mindenkor udvariasak, szerények és barátságosak lesztek. Sohase bántsátok a magánosok vagyonát és undorral forduljatok el a mértéktelenségtől. Higyjétek el, hogy tárt karokkal és bizalommal fogadott vendégek lesztek; a fogadtatást magaviseletetekkel szolgáljátok vissza.

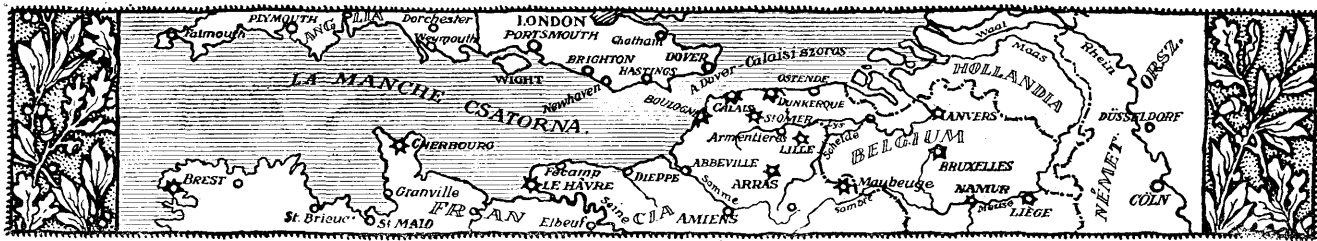
Kötelességeiteket csakis akkor teljesíthetitek, ha egészségesek vagytok, kerüljétek tehát a kicsapongásokat. A bor és az asszonyok ne vigyenek kísértésbe. A kötelesség vezessen benneteket, féljétek az Istent és tiszteljétek a királyt!

A háború kitörésekor tehát rögtönözve, hadparancsban kellett megadni az angol hadseregnek azokat az irányelveket, amelyek jól szervezett hadseregekben is csak hosszú belenevelés útján valósulnak meg. Ilyen sereg mellett természetesen, hogy Angliának a háború folyamán új haderőt kell szerveznie.

A nagy hadsereg szervezése a háború első hónapjában megindult. Ámde senki se rettent meg attól a milliónál is többre tervezett hadseregtől, mellyel Anglia fenyegetődött és amelyet hozzáértők egy percig sem vettek valami komolyan. Már azt sem lehetett elképzelni, hogy honnan fogják a szükséges embert összefogdosni, de ha ez sikerült volna is, csak katonai dolgokban teljesen járatanok hihették el, hogy a gyakorlásra és vezetésre szükséges ele-

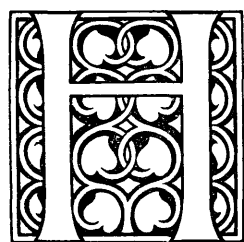
mek teljes hiányában ezekből az emberekből katonát lehet faragni rövid hat hónap alatt. Az ily hadsereg a harctéren adhatja az egyéni hősiesség példáit, de nagyjában mégis csak ágyú-tölteléknek jó!

Éppen ennek a tudata adta meg a lökést arra, hogy Angolország a világháborúban is kipróbálja Kitchener volt egyiptomi ezredesnek, utóbb délafrikai tábornoknak, a háború kitörésekor angol tábornagy-hadügyminiszternek, a gyarmati háborúkban már bevált stratégiáját, melynek alapgondolata — igazi angolszász gondolat — a gazdasági körülkerítés, s ennek sikere után a kielehezett, fegyvereiből kifogyott, meggyengült ellenség katonai megrohanása. De hiába indult az antimilitarizmus jelszavával a háborúba, maga is napról-napra mindinkább militarizálódott s egyre közeledik az általános védkötelezettség elvének kimondásához; belátta, hogy csakis az ily alapokra fektetett honvédelemben őrizheti meg nemzetének nagyságát, függetlenségét és vagyonát.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A HARCTÉR.

Harctér, vagy amint katonai szaknyelven nevezik: hadszínhely vagy szintér az olyan földterület, amelyen az ellenséges országok fegyveres erői kisebb és nagyobb tömegekben támadáshoz csoportosulnak, vagyis *fölvonulnak*, azután, amelyen egymásra törnek, vagyis *harcolnak* és végül, amelyből *azokat az anyagokat szerzik be*, amelyek a hadsereg verekedőképességéhez és egyébkénti fenntartásához okvetlenül szükségesek.

A szárazföldi csapatok és hadseregek a föld felületén járnak-kelnek, harcolnak egymással, pihennek és táplálkoznak. Azt a tudományt amely a föld felületének viszonyait a katonai működése tekintetében kutatja, *katonai földrajznak* nevezzük. Testvértudománya a politikai földrajznak, alapja pedig a geológia és a történelem. Megalapítója a franciák híres vezére, I. Napoleon, a csaták császára és az újkori támadó hadviselés megteremtője és nagymestere.

A katonai földrajz tehát megállapítja: a harc terének talaját és ennek alakulását, a talaj földzetét, az utak számát és minőségét; miképpen járható a vidék az utakon kívül; hol és mi módon juthatnak pihenés végett föld alá a csapatok; milyen az éghajlat és végül, hogy minő és mennyi élelmicikket és más anyagokat kaphatunk az emberek és lovak táplálására, valamint a hadianyagok fenntartására és pótlására. Látjuk tehát, hogy a katonai földrajz nagy szerepet játszik a haditervek összeállításában és az államok fegyveres erőinek szervezésében.

Azt mondtuk, hogy a katonai földrajz alapja a geológia. Lássuk tehát legelőször a franciaországi és belgiumi harctér geológiai alakulását és azután annak vízrendszerét.

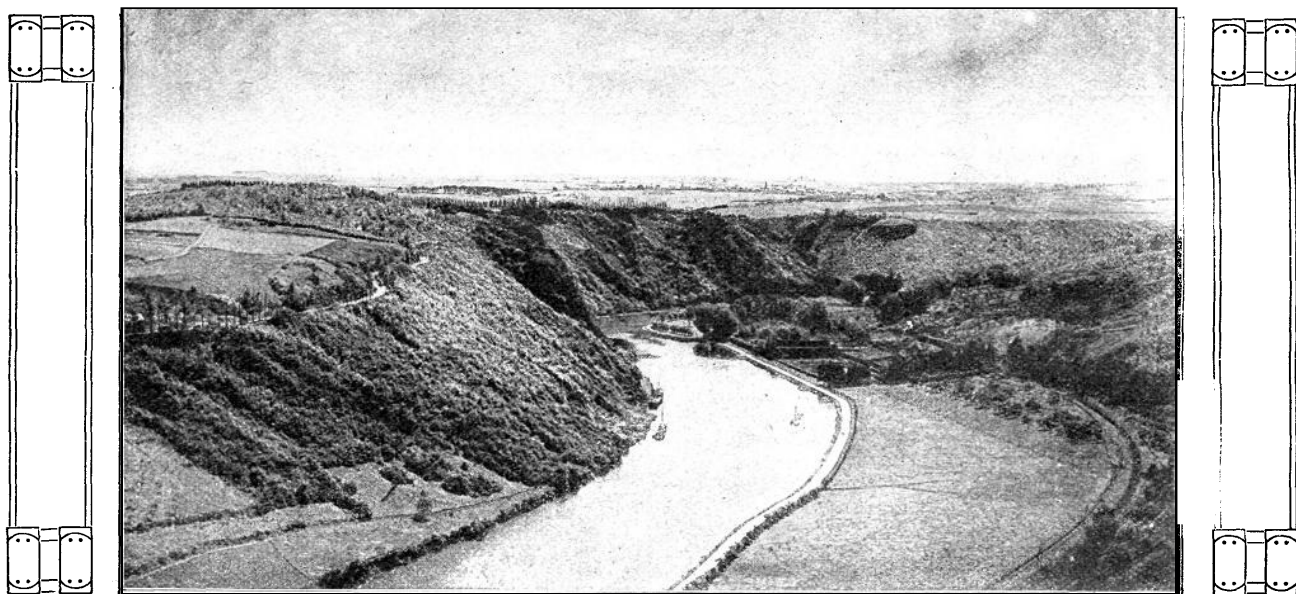
BELGIUM.

Belgium csak 1830 óta önálló királyság. Német- és Franciaország közötti fekvése volt oka változó multjának. Franciaország többször elhódította egyik-másik gazdag részét. 1713-tól 1794-ig osztrák főnnhatóság alatt állott. A francia forradalmi háborúk következtében Franciaország birtokába jutott, de 1814-ben Hollandiával együtt Németalföld névvel önálló királysággá alakították, melynek koronáját orániai-nassau Frigyes Vilmosnak ítelték oda. A két ország egyesítése azonban forradalmi és elégedetlen elemek örökös izgatása következtében kudarcot vallott, úgy hogy 1830-ban kettéválasztották. Határait szinte ötletszerűen állapították meg, mert sem természetes határai nincsenek, sem nemzetiségileg nem alkot egységes országot. Ennek egyik következménye, hogy politikai és vallási villongások napirenden vannak. Ezek pedig egészséges fejlődésének nem egy ízben voltak kerékkötői. Területe majdnem 30.000 négyzetkilométer; lakossága hét millió, aminek következtében négyzetkilométerenként 246 ember lakja. Így Európának a legsűrűbben lakott országai közé tartozik.

A rajnamenti hegyek és a németalföldi síkság közötti fekvése folytán egymástól elütő három részre osztható. A *Sambre* és *Maas* mente hegyes, kevésbé termékeny és így szegényebb is,

de a vasutak sűrűen szelik át. Ehhez csatlakozik észak felé Közép-Belgiumnak dombos vidéke, amely terményekben igen gazdag, szinte kimeríthetetlen, éghajlata pedig bár nedves, de szelíd. Az egész területen a falvak hosszúra nyúlnak, a házak szilárdan épültek, a városok népesek, az egész területet pedig cserjések és facsoportok teszik kedvessé és változatossá. A vasúthálózat különösen nyugat felé igen sűrű. *Ypern—Gent—Mecheln* és *Hasselt* vonalától északra végre az a síkság kerül el, melynek határa az Északi-tenger és Németalföld. Ennek a résznek pusztaságát azonban az emberi kéz csatornákkal és ültetvényekkel napról napra mind jobban valóságos kertté alakítja át. A tenger mentét dűnák

országa és semlegessége védelmére szolgáló nagy erősségeit, amelyek mintegy kerékvetői Német- és Franciaországnak, annak a két nagyhatalomnak, amelyek már évtizedek óta készülnek döntő nagy birkózásra. Ha Belgium egész területét vesszük számításba, akkor *Antwerpen* vára mintegy központja annak a hatalmasan nagy és egész Belgiumot magába foglaló táborvárnak, amelynek előretolt erősségei a Maas és a Sambre mentén fekszenek. Ez a híres Brialmont megalkotta hatalmas belga védőrendszernek alap-gondolata. Ebben, az egész országra kiterjedő nagy táborvárban kellett volna ellentállásra felkészülnie az aránylag kicsiny belga hadseregnek, hogy azután összefogjon szom-

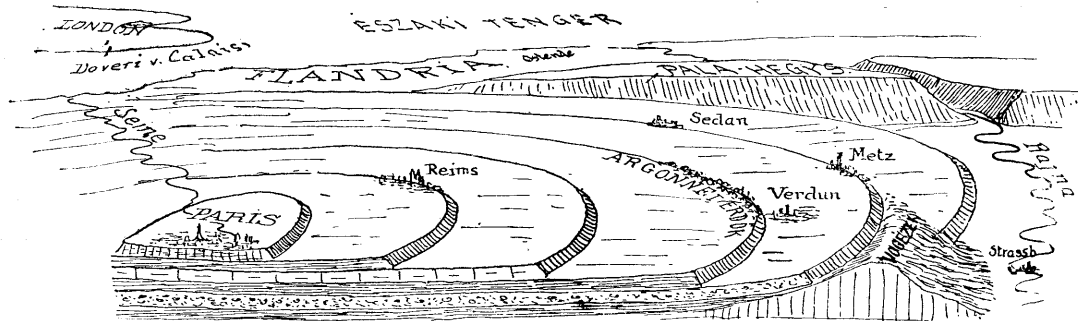
A Maas-folyó Namur és Lüttich közt.

kísérik, amiken a tenger árja szabadon söpörhet végig s amelyeken sehol sem találunk jó kikötőhelyeket. A nagy költséggel fölépített *Nieuport*, *Ostende*, *Blankenberge* és *Zeebrügge* kikötői tengődnek csupán és sehogy sem vergődhetnek jelentőségre Antwerpennek százados nagy kikötőjével szemben.

A királyság nagyobb folyóvizei a szomszéd államok magasabban fekvő területein erednek. A völgyek — amikben a nagyobb vizek végigfutnak — valamennyien a természettől alkotott útvonalak, kapuk és átjárók. Ebben a tekintetben szembeötlik a *Maas* és ennek mellékfolyója a *Sambre*, amelyeknek völgyei a leg-egyenesebben kötik össze a rajnamenti német tartományokat Franciaországgal, helyesebben a párisi medencével. Ez a körülmény magyarázza, hogy Belgium ebben a völgyben építette föl

szédjaival: Franciaországgal és Angliával. Ha pedig a Franciaországot és Belgiumot határoló calaisi csatornát roppant szélességű folyónak nézzük, akkor Belgium a Maas és Sambre mentén épített váraival, valamint Antwerpennek együtt azt a *hídfőt* alkotja, amelynek védelme alatt Anglia nyugodtan hozhatja át és fejlőd-tetheti fel hadseregét a vele bár rokon, de általa gyűlölt német nemzettel szemben. Ez a helyzete magyarázza meg, hogy Anglia a legvégső ellentállásra buzdította a szerencsétlen belgákat, akik ugyancsak szomorú valóra ébredtek, amikor Antwerpennek is kaput kellett nyitnia a német hadaknak.

Végül ha az ellenfelek kölcsönös támadási szándékát bíráljuk és ha szemügyre vesszük Nyugat-Európa térképét is, látjuk, hogy a franciáknak az angolokkal és a belgákkal együtt

A párisi medence peremei.

Cholnoky Jenő eredeti rajza.

a Németország elleni támadás egyedüli nagy kapuja: Németalföld és a rajnamenti Strassburg között van. Ennek a nagy kapunak északi felét pedig Belgium alkotja, ahol a Maas mentén Lüttich és Namur várai állanak. Viszont Németország hadainak is ezen a területen kellett az ellenséges ország fővárosa, Páris felé törniök, mert itt vezetnek Nyugat-Németországból nyílegyenesen a legrövidebb és viszonylag akadálymentes útvonalak. Ezek a körülmények határozzák meg Belgium keleti felének katonai nagy fontosságát, amit mind a két egymásra törő fél nagyon is jól tudott. Ez volt alapja a hadjárat terveknek is. Különösen Németországra nézve volt igen fontos Belgium elfoglalása, mert ha hatalmába kerül, ez biztosítja az Alsó-Rajna mentén elterülő gazdag és katonailag is értékes területeket (Coblentz, Köln, Düsseldorf, Elberfeld, Essen, Krefeld stb.), hadműveleteit pedig oly ország területére viheti át, amely gazdagságával hadereje táplálására és fenntartására elsőrendű tényező. Ezzel pedig az anyaországot némileg mentesítheti a hadrakelt serege számára szükséges nagy áldozatoktól.

Hogy mennyiben mentesítheti Belgium Németországot hadrakelt seregének ellátásában, bizonyítják a következő adatok. Belgium vasúthálózata a legsűrűbb az egész világon, ami a hadviselésre és a Franciaországban álló német seregeknek az anyaországgal való összeköttetésére nézve igen fontos. Földművelése viszonylag magas fokon áll; különösen virágzó a marhatenyésztése. 1912-ben például szarvasmarhaállománya majdnem elérte a két milliót. Ennek fontosságát a hadsereg élelmezése tekintetében nem lehet eléggé kiemelni. Az ország igen gazdag széntelepekben. 1912-ben például 23 millió tonna szén termelték, aminek 304 millió márka volt az értéke. Kereskedelme a legelső a világon; Antwerpen pedig egyik legnevezetesebb tengeri kikötője egész Európának, amelyet a külkereskedelem tekintetében az egész földön csakis New-York múl fölül. Megbecsülhetet-

len kincseket rejt magában az ország régiségekben, festményekben és egyéb művészi alkotásokban is.

A PÁRISI MEDENCE.

A nagy világháború nyugati harcterének legfontosabb eseményei a párisi medence peremén bonyolódnak le s lehetetlen megértenünk az itt folyó eseményeket anélkül, hogy ennek a medencének szerkezetét ne ismernők. A geológiai középkor és újkor folyamán a tenger nagy öböl alakjában nyúlt be a rajnai Palahegység, tehát az Ardennek déli lába felé, egészen a Vogézekig, sőt dél felé átszolgált a Rhône völgyébe, déli partja a francia centrális felvidéken volt, ott, ahol a Loire kilép a hegyek közül. Nyugat felé Bretagne felvidéke határolta az öblöt.

A Vogézek és a Palahegység közt benyúlt a tenger Dél-Németországba s Württemberg és Bajorország területét is elöntötte.

Azután fokozatosan visszahúzódott a tenger, s a fenekére történt sok százados lerakódások jól feltöltötték a hajdani mély tengerágakat. Vastag rétegek képződtek így. Legutóbb a tenger már csak közvetlen Páris környékét tartotta elöntve, aztán a terület egészen kiemelkedett s szárazra került az egész vidék, még pedig úgy, hogy Angliával is megvolt a szárazföldi összeköttetés. A La Manche-csatorna csak később szakadt be, de a Calais és Dover közt fennmaradt, szárazföldi összeköttetést a tenger pusztította el óriási hullámvérésével.

A Palahegység, Vogézek, centrális felvidék és Bretagne közé lerakodott tengeri rétegek, amint a terület kiemelkedett, azonnal pusztulásnak indultak. A rétegek kiványodó széle mindenütt lekopott s most minden réteg meredek peremmel végződik. A fiatalabbak kisebb helyet foglalnak el s minél régibbek a rétegek, annál nagyobb terüle-

tűk. Olyanforma tehát a párisi medence fölépítése, mintha egy nagy tálba egy kisebb tálat, ebbe egy nagy tányért, ebbe egy kis tányért s végül egy kis feketekávéscsésze alját tennők. Az egymásba fektetett tányérok peremei kis lépcsővel végződnek el a nagyobb tányérok felé. Ha valami bogár be akar mászni a legkisebb tányér közepébe, akkor annak egymásután kell felugrálni a tányérszéleken.

A tányérok közepén van Páris. A tányérok meredek pereme a valóságban egy-egy külön hegyperem, amelyiken nem könnyű felkapaszkodni a fiatalabb réteg tetejére. Mellékelt kis térképünk mutatja ezeket a peremeket, de még jobban lehet látni a vázlatos szelvényen. Csodálatos szabályosságú a dolog s megérdemli minden figyelmünket.

Ha ellenség közeledett Páris ellen, mindig ezeken a peremeken akadt meg. Itt voltak mindig a védelmi vonalak s itt küzdött életrehalálra a védősereg a támadókkal. Attila retentő seregei végigviharzottak Európán, letiportak minden ellentállást. Aëtius római vezér itt tartóztatta fel a hunnokat Katalaunnál, a mai Chalons mellett, a krétakori lerakódások peremén. Ha itt felmászunk a peremre, Champagne mezősegeire jutunk. Ugyanilyen peremeken voltak XIV. Lajos korában a Vauban-féle erődítmények (Oudenarde, Ramilliers stb.). A legjobban kifejezett peremek egyike az argonnei erdő. Ez már olyan meredek és sziklás, hogy földművelésre alkalmatlan s azért erdőség borítja. Itt tartóztatták fel a francia forradalmárok sansculotte-csapatái a császári seregeket. Ugyanitt akadtak meg

a németek is, de ha feljutottak a peremre, igen nehéz lesz Páriszt védelmezni.

A peremek egyikén van Sedan, ahol a 70-iki háború idején próbálták a németeket feltartóztatni, de sikertelenül. Ilyen peremen van Verdun, Rheims, Longwy, St.-Quentin stb. Egy szóval, ezek a peremek Páris természetes védővonalai s ezeket kell egymásután a németeknek elfoglalni, ha Párishez akarnak jutni.

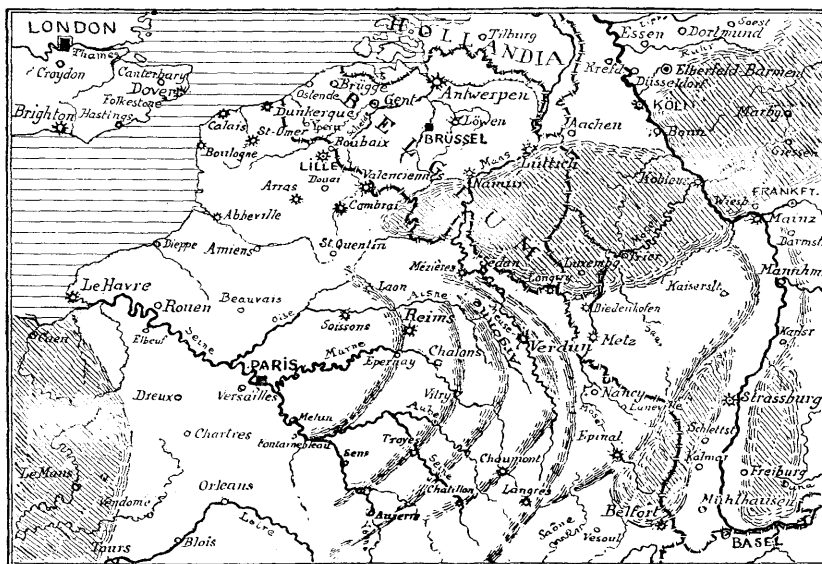
Érdekes, hogy az angol medencének éppen ilyen a szerkezete. Anglia legdélibb része, Wightsziget körül, még a párisi medencéhez tartozik, csak a La Manche beszakadása választotta el tőle. De Anglia többi része külön medence, éppen ilyen szerkezettel, mint a párisi medence. A féltányérok természetes középpontjában van London.

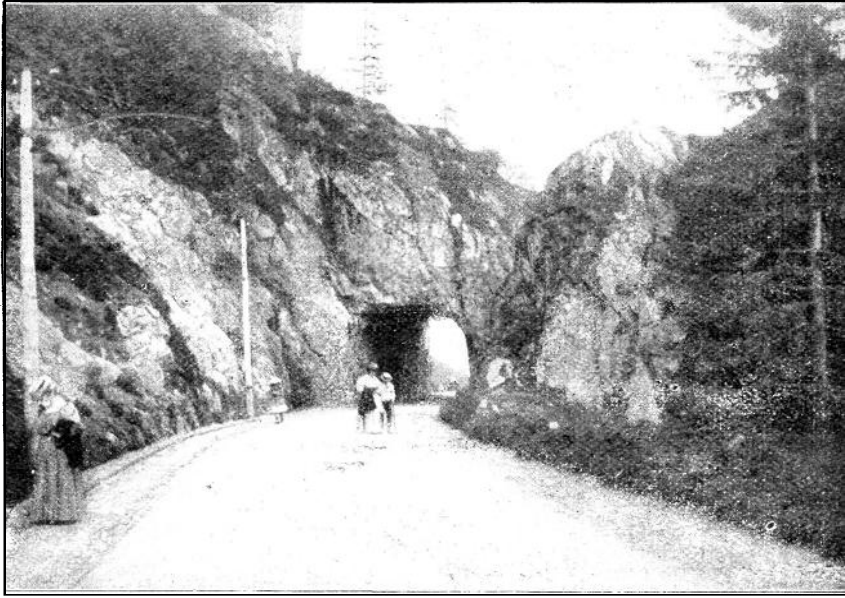
A párisi medence vizei a háborús események megértése szempontjából igen fontosak. A medence déli részén a centrális felvidékről jön le a Loire. Ez, azt mondhatnók, csak éppen bekukkant a párisi medencébe s megint mindjárt elhagyva azt, Bretagne déli részének alacsony halmai közt ömlik a tengerbe.

A medence főfolyója a Seine. Ez a medence délkeleti peremén, az úgynevezett Côte d'Or peremén ered.

A Seine felső folyásával párhuzamosan egész sereg folyó kezd futni északnyugat felé. Sőt — nézzük meg csak jól a térképet — a Loire is ilyen irányú folyással jut be a medencébe. Tehát a Loire, az Yonne, az Armançon, a Seine, az Aube, a Marne, a Meuse vagy Maas, a Mosel, a Meurthe és a Saar is mind így indulnak meg. A Loire kivételével a többinek forrása majdnem egyenes vonalon van egészen a Vogézek északi végéig.

A Loire elkanyarodik nyugatra, de az Yonne, az Armançon, a Seine, az Aube, a Marne, sőt az argonnei erdőben eredő Aisne is egy-egy íves kanyarlattal nyugatra fordulnak s tulajdonképpen az Yonne folyásával jelzett irányba futnak bele. Legbővebb vizű köztük a Seine, azért ez lett a főfolyó, pedig irányára nézve az Yonne érdemelné meg ezt a nevet legjobban. Páris fölött egyesülnek az Yonne, Seine és Aube a fontainebleau-i kastély közelében, Párisnál torkollik a Marne és Páris-

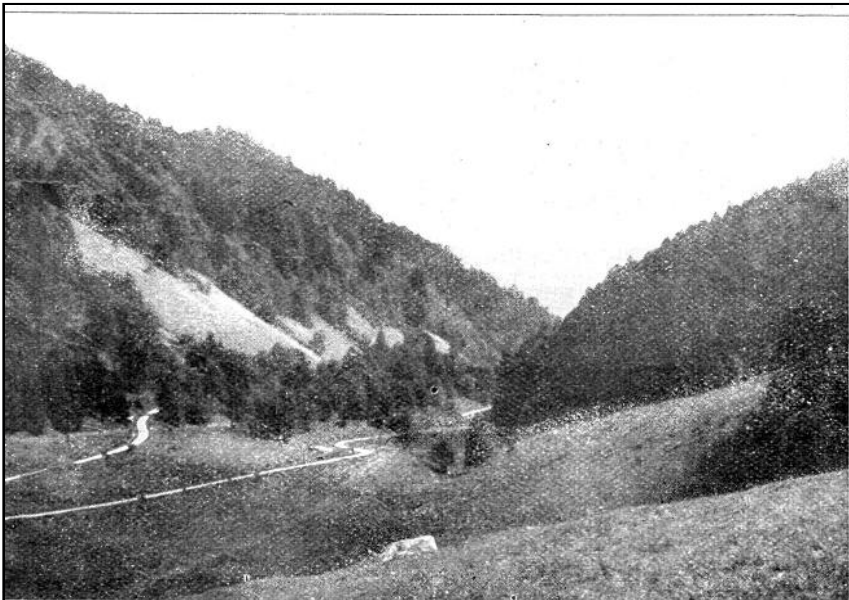

Szakadék Altenbergnél. (Francia határ.)

son alul az Oise, amelyik az Aisne vette fel. Párison alul tehát már mind együtt van, ezentúl már csak jelentéktelen mellékfolyókat kap a Seine, mely hevesen kanyarodva fut le a La-Manche-csatornába. A Seine vízrendszere tehát olyan, mint a hársfa levelének erezte, ha a levél egyik szárnyát letéptük.

A Meuse vagy Maas testvérfolyója az előbbieknek, mert szintén a medence felmagasodó déli pereme szülte. Egy darabig párhuzamosan is fut testvéreivel, de aztán Sedan alatt északra fordul, ahelyett, hogy az Oiseba

Francia határ a déli Vogezekben.

A Nagy Háború. — A Nyugati Harettér.

ömlenek, amint várni lehetne. Pedig itt útjában volt a Palahegység nyugati része, az Ardennek. Szép, széles, mély völgygel szeli át ezt az alacsony hegyhátat, melyből Namurnál jut ki a belga halomvidék peremére, aztán Lüttichig a halomvidék déli határául szolgál, majd északnak futva a Rajnával körülbelül együtt torkollik. Hajdan mellékfolyója volt a Rajnának, de ma külön vízvidéknek is tekinthető.

Végül a Mosel a Vogezekben ered, belejut rövid időre a párisi medencébe, de Luxemburg határán elhagyja azt s megint szép, mély, szűk völgyben vág át a Palahegységen, hogy a gyönyörű fekvésű Coblenz táján a Rajnába szakadjon.

Jól megfigyelve a dolgokat, elég egyszerűnek látszik a hidrográfia, de tulajdonképpen nagyon komplikált, úgynevezett összefonódó vízvidék s az ilyen területen mindig nagyon nehéz biztos politikai határokat kijelölni.

Mivel az egész terület nem alföld, hanem lépcsős halomvidék, elég magasan a tenger színe fölött, azért a folyóknak mind széles, árokszerű, de nagyon kanyargós völgye van. A völgyek oldalán sokfelé kibukkannak a fehér, vízszintesen fekvő sziklarétegek. A meredekebb

lejtőrészekeken sok kőfejtő van, az ilyen helyeken lehetetlen felkapaszkodni a völgyből a fennsíkra. Sok helyen a völgyek lejtője már egészen lekopott, ellaposodott s itt enyhe, szelíd tájképek vannak. A folyók is néhol tekintélyesen kiszélesítették völgyüket s szép, termékeny, pompásan művelt völgy-síkok keletkeztek. Ilyen völgy-síkon fekszik Soissons és Verdun egy része is.

A folyók árcai természetesen akadályok a támadó előtt, de jó szolgálatot tesznek a védelmezőknek, mert a völgy egyik pereméről a másikra átjutni ropant nehéz, temérdek áldozatot kívánó feladat. De ha egyszer sikerült a folyó völgyén átkelni, akkor a védelmező sereg kény-

telen a következő térszíni lépcsőig, vagy a következő folyóig visszavonulni.

Ha a támadónak pl. sikerül Soissons-nál átkelni az Aisne vonalán, aztán sikerül Reims-nél felkapaszkodni a térszíni lépcsőn, akkor egyszerre a Marne partján van s a folyó partja mentén akadálytalanul juthat el Párisig.

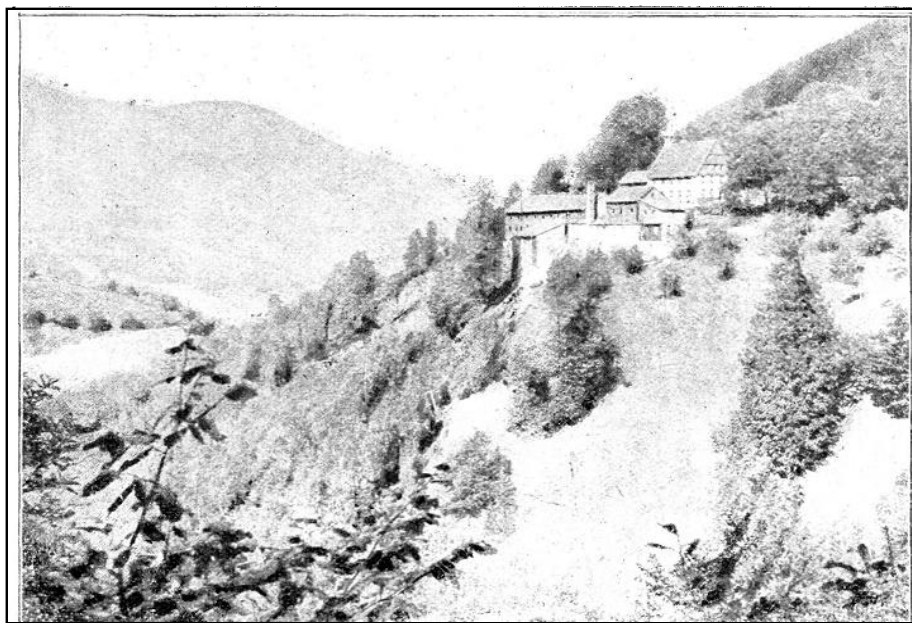
Meg kell emlékeznünk a belforti kapuról és a Vogézekről, mert itt szintén nevezetes események játszódtak le.

A Vogézek és a Jura közt keskeny nyílás szolgál át a Rhône-Saone medencéből a Közép-Rajna medencéjébe. Ezt a nyílást nevezük *belforti kapunak*, mert valóban kényelmesen járható nyílás a két nagyszerű folyami medence közt. Ezt védelmezi Belfort rettentő erőssége, itt kísérelték meg a franciák először a támadást.

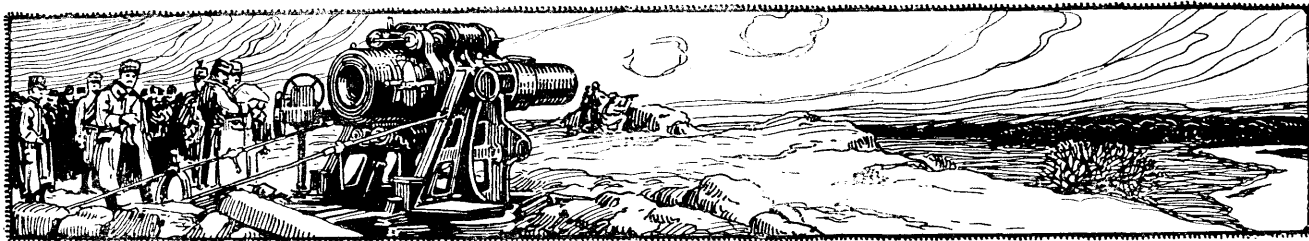
A Vogézekben (vagy franciásan Vosges = Vózs) szintén sok nagy küzdelem folyt le. Ez meglehetősen lankás lejtőjű hegység.

Alaprajza hosszas tojáshoz hasonlít, szélesebb vége dél felé van. Itt a legmagasabb is. Legdélibb magas csúcsa az *Elsasser-Belchen* kissé merészebben emelkedik ki a környezetéből. Ez 1245 m. magas. Északkeletre tőle van a lapos, széles hátú Honeck, 1366 m. Az egész hegységet erdő borítja s ezek már olyan tekintélyes magasságok, hogy itt nagyobb hadsereggel sikeresen keresztülörni alig lehetséges. Észak felé a hegység lealacsonyodik, itt a Donon-csúcs már csak 1000 m. magas, aztán teljesen lelapul Zabern táján, annyira, hogy itt hajózácsatorna vezet át a Rajnából a Marne-folyóba. Itt már megint a párisi medence Rajnára dülő peremén vagyunk.

A párisi medencébe Németország felől tehát három könnyebb bejáró van: 1. Belgium halomvidékein át; 2. a Palahegység és a Vogézek közt; 3. a belforti kapun. 1870-ben a középsőn tört be a németek főereje, most pedig Belgiumon át.

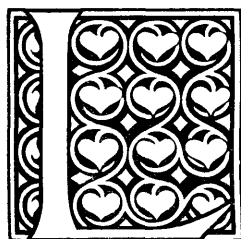
A Münster-völgye Elzászban,
amelyet a francia csapatok még béke idején megszállottak.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A NÉMETEK OFFENZÍVÁJA BELGIUM ELLEN.

LUXEMBURG MEGSZÁLLÁSA.

Luxemburg független és semleges nagyhercegség Belgium, a porosz Rajna-tartomány, Lotharingia és Franciaország között 2587 km. területtel és 250.000 lakossal. Földművelése főként délen virágzó, állattenyésztése igen jelentékeny, bányászata igen sok vasat szolgáltat, iparában pedig a vasipar a legvirágzóbb. Az állam hivatalos nyelve a német és a francia. A német elem azonban túlsúlyban van az országban. Uralkodója a nassauai hercegi család, amely férfiágon az elsőszülöttség rendje szerint örökös.

Fegyveres ereje egy csendőrszázad és egy önkéntesekből alakított gyalogszázad. A csendőrség létszáma 3 tiszt és 155 ember, míg a gyalogszázad 5 tisztból és 240—280 katonából alakul. A tiszti sarjadék Ausztria és Magyarországon végzi el a megfelelő katonai iskolákat.

Függetlenségéhez azonban sok szó fér, amit legjobban azzal világíthatunk meg, ha papírra vetjük utolsó századának történetét. Az 1815-ik évi bécsi kongresszus határozata alapján Poroszország főnhatósága alá került. Poroszország tehát katonasággal szállta meg nemcsak az ország fővárosát, Luxemburgot — amelyet egyidejűleg német birodalmi várrá nyilvánítottak —, hanem az egész országot. 1867-ben uralkodó fejdelme, III. Vilmos Franciaországnak akarta eladni az országot. Ez azonban Poroszország tiltakozása következtében elmaradt, sőt az 1867-iki londoni egyezség akként oldotta meg a »luxemburgi kérdést«, hogy az ország eddig meg-

erősített fővárosát nyílt városnak nyilvánították, az országot pedig a nagy hatalmak védelme alatt álló független és semleges országgá tették. 1872 óta vasutait a németek kezelik; az ország vámközösségben él Németországgal. Vámközösségét 1903-ban 1959-ig hosszabbította meg. Függetlenségének ellenére tehát úgy tekinthetjük a nagyhercegséget, mint a német birodalom egyik alkotórészét.

Stratégiaiilag fontos fekvése okozta, hogy Németország bevonult a nagyhercegség területére, amivel elejét vette annak a veszedelemnek, hogy Franciaország tegye reá a kezét. Hír szerint egy francia hadosztály már készen is állott arra, hogy bevonuljon Luxemburgba és hatalmába ejthesse a nagyhercegség azt a fontos vasúti vonalát, amely a franciák hadseregének balszárnya mentén vezetett Németország felé.

A német gyorsaság azonban megelőzte őket, amiben nagy szerepet játszott a franciák pletykasága, amennyiben lapjaikban dombra verték a luxemburgi vasutaknak a francia hadsereg fölvonulásában való fontosságát.

Luxemburg területének megszállása simán ment végbe, a német csapatok pedig mintaszerűen viselkedtek mindenütt. Parancsnokuk felhívást bocsátott ki katonáihoz, melyben kijelentette, hogy a megszállás csak átmeneti jellegű. Saját személyében kezeskedett a lakosoknak, hogy senkinek sem korlátozzák személyes szabadságát s a vagyonbiztonság őrzésére gondot fordítanak. Az összes szállításokat a parancsnokok azonnal készpénzben fizették ki.

Ez volt a németeknek első gyors és sokat érő cselekedete e háborúban.

LÜTTICH MEGROHANÁSA ÉS BEVÉTELE.

Ezerkilencszáztizennégy július havának 23-ikát — amelyen Ausztria és Magyarország jegyzéket intézett Szerbiához — mondhatjuk annak a napnak, amelyen a földnek és a sötétségnek a leányai, a fúriák, a kínzó szellemek, elemi erővel törtek ki az alvilágból s a földre, közénk rohantak, hogy megbosszulják a vétket és megbüntessék a gonoszokat!

Még ma is, amikor a háború már sok mindenhez hozzászoktatott bennünket, megdöbbenünk és elszorul bensőnk, amikor nyugodtabb elmével szemlét tartva a múltakon, az 1914. év július hava utolsó napjaiban és augusztus első negyedében lezajlott eseményekre emlékezünk. A háború előrelátható borzalmait, a zűrzavart, amit a világraszóló események teremtettek lelkünkben és a magunk lázas készülődése a nagy mérkőzésre, annyira megzavarta tisztát látásunkat és józan ítélőképességünket egy pillanatra, hogy kérdésesnek látszott némelyek előtt, nem-e a mi számunkra nyílt meg az örvény! Ámde a következő pillanat már nem csak az enyhülést, hanem a győzelem biztos tudatát is meghozta, mert az első valamirevaló győzelmet —

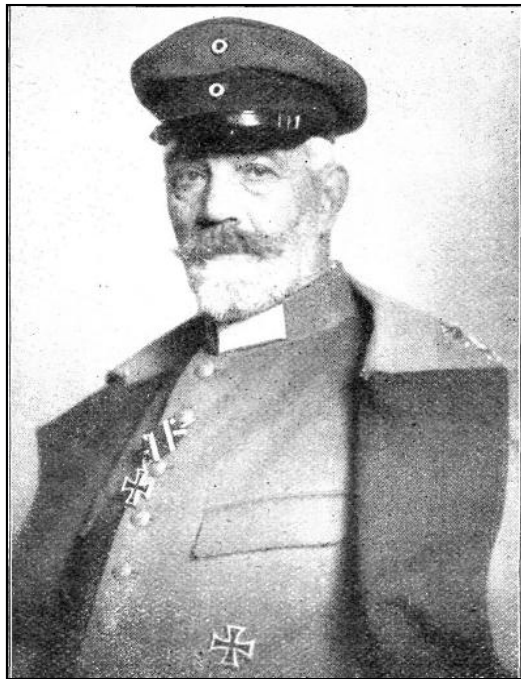
ami a történelem tanúsága szerint legtöbbször a győző további sikeres hadiműveleteire is döntő befolyással van — a mi szövetségesünk serege vívta ki *Soldaunál*, *Lüttichnél*, *Schwiddernnél* és *Brieynél*!

Nem is történhetett másként, mert mint ahogy a németek nagy császára mondotta erőtől duzzadó beszédeinek egyikében: »A reánk kényszerített védelemben tiszta lelkiismerettel és tiszta kézzel nyúltunk kardunkhoz és atyáink példájára, szilárdan és híven, komolyan és lovagiasan, alázatosan Isten és harci kedvvel az ellenség előtt, csak akkor rejtjük azt hüvelyébe, ha becsülettel meg is forgattuk.«

Az előzményekből tudjuk, hogy augusztus 1-én nemcsak a német császár rendelte el fegyveres erejének mozgósítását, hanem Fran-

ciaország is. Másnap a német csapatok megszállották Luxemburgot, a franciák pedig, *hadüzenet nélkül*, átlépték az elzász-lotharingiai határt. Ezzel Európa nyugatán is elvetették a kockát. Aki győzni akart, annak cselekednie kellett, még pedig gyorsan! Ebben is Németország járt elől, amikor brüsszeli német követéhez augusztus 2-án a következő távirati utasítást küldötte:

»A császári kormányhoz megbízható hírek érkeztek a francia haderőnek a Givet-Namur vonalon tervezett felvonulásáról. Kétségtelen ezek után Franciaországnak az a szándéka, hogy belga területen át akar Németország ellen nyomulni. A császári kormány nem rejtheti el azt az aggodalmát, hogy Belgium minden jóakarata mellett sem lesz abban a helyzetben, hogy minden segítség nélkül olyeredménnyel akadályozhassa meg a francia előnyomulást, hogy az elegendő biztosíték volna Németország határainak védelmére nézve. Az önfenntartás parancsolja Németországnak, hogy az ellenséges támadást megelőzze. Őszinte sajnálattal töltene el tehát a német kormányt, ha Belgium a maga ellen irányuló ellenségeskedés körülményét látna abban, ha Németország ellenfeleinek előkészületei folytán kényszerítve látna magát

*A Leipziger Ill. Zeitung engedélyével.
Bethmann-Hollweg birodalmi kancellár.*

arra, hogy a maga részéről is belga területre lépjen. Minden félreértés elkerülése végett a császári kormány a következőket jelenti ki:

1. Németországnak semmiféle Belgium ellen irányuló ellenséges szándékai nincsenek. Ha Belgium hajlandó a közelgő háborúban Németországgal szemben jóakarátú semlegességet tanúsítani, akkor a német kormány kötelezi magát arra, hogy a békekötésben a királyság teljes birtokállományát és függetlenségét biztosítja.

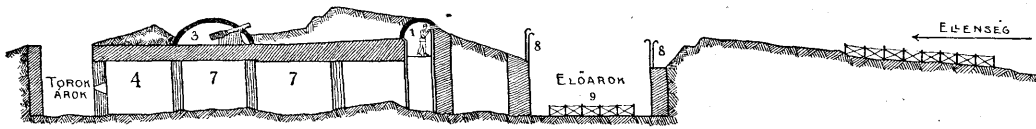
2. Németország kötelezi magát az említett feltétel mellett arra, hogy a királyság területét azonnal a békekötés után kiüríti.

3. Belgium barátságos magatartása esetén Németország kész egyetértésben a belga hatóságokkal a csapatok részére szükséges anyago-

kat készpénzen vásárolni és a csapatok okozta esetleges kárért teljes kártalanítást fizetni.

Ha Belgium ellenséges magatartást tanúsít a német csapatokkal szemben, különösen, ha a Maas mentén levő erősségek fejtenének

követelményeinek. A francia kormány kijelentette ugyan Brüsszelben, hogy Belgium semlegességét tiszteletben fogja tartani, amíg ellene is így jár el. Mi azonban tudjuk, hogy Franciaország támadásra készen áll. Francia-

Lüttich egyik beton-páncélerődjének átmetszete. (Részletes magyarázat az alanti képnél.)

ki ellenállást, avagy a vasutak, utak, alagutak stb. megrongálásával akarnák a német csapatok előrehaladását megakadályozni, úgy Németország, legnagyobb sajnálatára, kénytelen lesz a királyságot ellenséges területnek tekinteni.

Ebben az esetben Németország a belga királysággal szemben semmi kötelezettséget nem vállalhatna, hanem a két kormány közötti viszony további rendezését kénytelen volna a fegyverekre bízni.

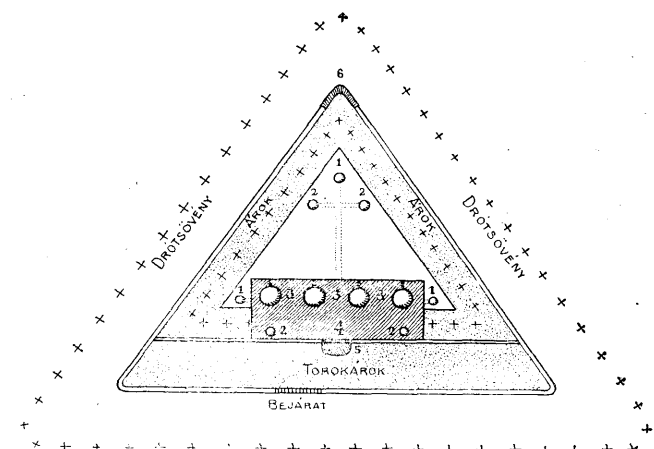
A császári kormány biztosan reméli, hogy ez az eset nem következik be és hogy a belga kormány megteszi majd az alkalmas intézkedéseket annak megakadályozására, hogy oly esetek következhesse be, mint aminőkről fentebb szó volt. Ebben az esetben azok a baráti kötelékek, melyek a két szomszéd államot egymáshoz fűzik, még jobban megszilárdulnának.

Nagyméltóságod szíveskedjék ma este nyolc órakor erről szigorúan bizalmas közlést tenni a belga kormánynál és kérje, hogy tizenkét órán belül, vagyis reggeli nyolc óráig világos, félremagyarázhatatlan választ adjanak. Arról a fogadtatásról, melyben közlései a belga kormánynál találhatnak, valamint a belga kormány végleges válaszáról szíveskedjék haladéktalanul táviratban értesítést küldeni.

Belgium — Franciaország és Anglia fegyveres erejének gyors támogatására is számítván — az ultimátumra augusztus 3-án elutasító választ adott. Belgium tehát Németország ellenségeinek táborába szegődött. Mit tehetett más Németország, mint hogy még harc árán is megelőzze a franciákat, vagyis letörje Belgiumot. Hogy ezt valóban csak kényszerűségből tette, kitűnik a német kancellárnak augusztus 4-én a birodalmi gyűlésen mondott beszédéből is, amely szerint: *Németország most szükségben van, a szükség pedig törvényt bont!* Majd így folytatta: Csapataink megszállották Luxemburgot s talán már belga területen vannak. Ez pedig ellentmond a nemzetközi jog

ország várhatott, mi azonban nem. Franciaországnak az alsórajnai vidéken ellenünk intézett támadása végzetes lehetett volna. Így kénytelenek voltunk a luxemburgi és a belga kormányok jogos tiltakozását figyelmen kívül hagyni. Azt a sérelmet, amelyet ezzel elkövettünk, jóvá fogjuk tenni, míhelyt katonai célunkat elértük. Akit annyira fenyegetnek, mint bennünket és aki a legszentebb ügyért harcol, az csak arra gondolhat, miképpen szabadulhat ki a bajból.

Azzal, hogy a kancellár jelezte beszédében, hogy a német csapatok talán már belga területen vannak, *lehullott a lepel a németek hadműveleti tervéről*, vagyis megtudták, hogy mi a németeknek a legfontosabb és legelső célja: a Maas vonalán épített Lüttich és Namur várainak elfoglalása. Ez természetes volt, mert hacsak egy pillantást is vetünk Nyugat-Európa térképére, látjuk, hogy Franciaország keleti, elzász-lotharingiai határát egészen le

Lüttich egyik beton-páncélerődjének alaprajza.

1. Páncélos megfigyelőállvány. 2. Páncélos ágyúk közeli védelemre.
3. Emelhető és súlyozható páncéltornyok nehéz ágyúkkal. 4. Laktanya.
5. Torokárok-mellvéd. 6. Külső csúcsárok-mellvéd. 7. Tűzérési és löszerraktár. 8. Vasrácszat.

Svájcig Verdun, Toul, Épinal és Belfort várai, valamint az ezek közé ékelt kisebb erősségek tökéletesen elzárják. Hézag csupán Nancy és Épinal között van, amely azonban oly kes-

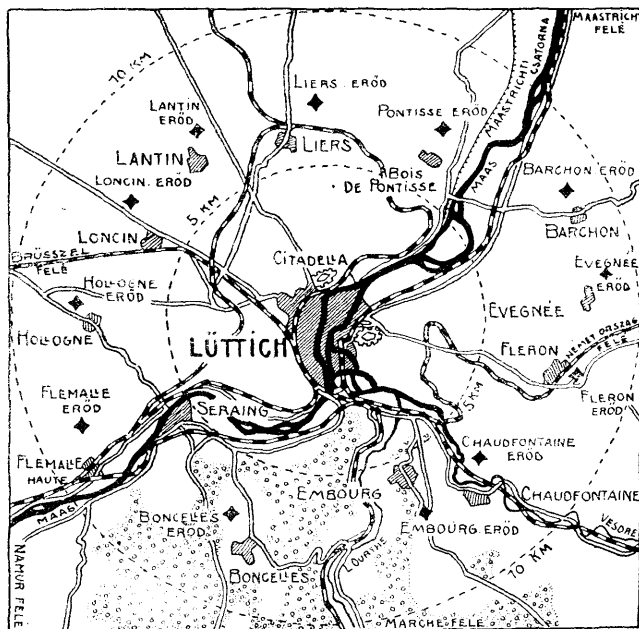
keny, hogy nagyobb haderőkkel lehetetlen rajta átjutni. Minthogy ezeknek az erősegeknek ostromlása nagy seregeket kíván és nagy időbe kerül, mindenki már előre megjövendölte, hogy egy német-francia háború esetén Németország erejének zömével csakis Verduntól északra törhet be Franciaországba. Épp ezért törekedett Franciaország és Anglia megnyerni Belgium barátságát; ezért erősítette meg Lüttichet és Namurt a franciákkal és angolokkal szövetségre lépett Belgium. Ezek a várak mintegy folytatását és szárnyát alkotják a Maas mentén épített francia erősségeknek. Lüttichen és Namuron át vezet egyszermind a legrövidebb útvonal egy olyan német haderő számára, amely az Alsó-Rajna mentén vonul fel Franciaország ellen.

Hogy a németek sikerét kellőképp megértsük, ismernünk kell Lüttich erősségeit, védelmére rendelt katonaságát és magának a városnak ipari és gazdasági intézményeit is.

A város a hasonnevű belga tartomány fővárosa. Lakosainak száma 200.000. Ipara virágzó, ami főként a környék széntermelésének természetes következménye. Főipara a fegyvergyártás, a gép-, a vas-, az ágyúöntés, a gyapjú- és a pamutszövés; ezenkívül vannak papir-, csokoládé-, szappan-, üveg- és bőrgyárai. Csupa olyan eszközök és anyagok, amelyek bármely hadsereg számára értékesek és fontosak. Világhírű a lövéfegyverek gyártása, amikből évenként másfél milliót adnak el. A fegyverek alkotórészeit mintegy 40.000 kisiparos készíti el. A város környéke is teli van gyárakkal. Ezek közül a legfontosabb a várostól nem messze *Seraingban* épült *Cockerill*-féle vasgyár, amely a német Krupp-gyárnak méltó társa. A gyár 145 hektárnyi területén 11.000 munkás dolgozik. Precízióműhelyeinek az egész világon nagy híre van. Katonai nézőpontból azért fontos, mert főként hadianyagokat gyártanak benne és itt készülnek a várak súlyeszthető acéltornyai is.

A vár Brialmont belga hadmérnök tervei szerint 1888—1891-ben épült és teljesen modern táborvár, vagyis a várost erődök veszik körül, melyeknek falazata erős beton, fegyverzete pedig páncéltornyokba helyezett különféle űrméretű sok ágyú. Az erődök száma 6 nagyobb és 6 kisebb, amelyek a várostól 6—9, egymástól pedig 3—6 km. távolságra fekszenek. A várost, ennek környékét, valamint az erődök alakját és berendezését az ábrák mutatják.

Hogy egészen tisztában legyünk az eseményekkel, megemlítjük még azt is, hogy miképpen

Lüttich város és erődrendszerének térképe.
(A körök az 5 és 10 kilométernyi távolságot jelzik.)

szokás megostromolni a mai modern várakat. Az ostromlás módzatai háromfélék és pedig: a rajtaütés, az úgynevezett erőszakos megtámadás és végül a rendszeres ostromlás. A *rajtaütés* az, ha valamely védelemre még egészen föl nem készült várat észrevétlenül megközelítünk, az őrsereget meglepjük és kevés csapat-tal rövid harc után megrohanjuk és el is foglaljuk. Az *erőszakos támadásnál* vagy *megrohanásnál* a támadó fél a várat csupán rövid ideig lövöldözteti a tüzérséggel és azután rohammal igyekszik azt elfoglalni. Az *ostrom* hosszú ideig tart; a tüzérség jól kikeresett pontokról nehéz ágyúkkal lövöldözi a várat és szétrombolja az erődöket, a sáncokat és azokat az akadályokat, melyeket a védő nagy ravaszsággal helyezett el; a gyalogság pedig a földbe ásva magát, csak lépésről lépésre megy előre. Ennél alkalmazzák az aknákat, vagyis az alagutakat. Az ostromlás időpazarlással jár, sok és mindenféle katonaságot, valamint hatalmas nagy ágyúkat kíván.

A németek *augusztus 4-én* lépték át a belga határt. A csekély számú határőrző csapatokkal megerősített és békelétszámon levő *hat gyalogdandárt* a hozzá rendelt lovassággal és némi tüzérséggel együtt *Emmich Albert Tivadar Ottó tábornok*, a X. hannoveri hadtest parancsnoka vezette. A mozgósítással bevonulásra kötelezett tartalékos katonákat tehát be sem várták, hanem minthogy a siker egyik föltétele a gyorsaság és az ellenség meglepése volt, annyian, amennyien épp voltak, föl-

készültek és berontottak az ellenséges országba. Hogy a gyalogság minél gyorsabban elérje a várat s itt teljes erővel vetesse magát az ellenségre, 2000 tehergépkocsit szereztek, amelyek mindegyikére 20—30 gyalogost ültettek. Szemtanuk azt mondják, hogy szinte gyötrelmes pontossággal tették meg az előkészületeket, minden eshetőségre nézve megállapították a teendőket, a csapatokra kijutó szerepeket kiosztották és megbeszélték a részleteket. A rajnamenti tartományok és Belgium kitűnően gondozott országútjain szinte repült az egész had Lüttich felé, amelynek lakosai még álmodni sem merték volna, hogy a németek ily módon üthetnek rajtuk. Nagy harci kedvvel, feltétlenül bízva a győzelemben és a kocsik fölverte nagy por oltalma alatt

A Leipziger Ill. Zeitung engedélyével.
Emmich tábornok, a lüttichi győző.

egyideig észrevétlenül haladtak előre a németek. A gépkocsik nagy tömege, zaja és gyorsasága, az ezekkel haladó lovasság és tüzérség azonban figyelmessé tette a lakosságot, sőt néhol föl is ismerték a német katonaságot, aminek következtében Lüttich közelében már itt-ott árkokkal, fatorlaszokkal és hevenyészetten készített drótsövényekkel zárták el az utakat, az észbekapott emberek még reá is lőttek a házakból a kocsikra. A legelől szaladó kocsik csapatai azonban bántódás nélkül értek a vár közelébe s legott támadásra csoportosultak. A lovasság átvágtatott az erődök közötti térségen, irányát a városnak vette azzal a vakmerő szándékkal, hogy elfogja a várnak parancsnokát, Léman belga tábornokot. A csíny majdnem sikerült! A lakosság,

Lüttich közelében a lakosság fatorlaszokkal zárta el az országutat a német katonákat szállító gépkocsik elöl.

amely a német lovasokat angoloknak nézte, eleinte némán bámulta a délceg hadfiakat, de amikor a dzsidák lándzsáin lobogó zászlócskák színeiről észrevette vezetés tévedését, dühre gerjedt s fenyegetődzve, éktelen zajjal vette körül a németeket. A dzsidások azonban kiugrattak a tömegből s a várparancsnok irodája elé robtak, aki épp megbeszélést tartott segédkezésére rendelt tisztjeivel. A tömeg lármájára figyelmessé lett tisztek egyike a parancsnoki iroda ablakát kitárva, megdöbbenéssel jelentette a németek megjelenését. A tábornok, aki ezt a látogatást sehogy sem akarta elhinni, ellenszegült tisztjei tanácsának, akik a gyors menekülést ajánlották. Úgy mondják, hogy a tábornokot a tisztjei erőszakkal vitték ki hivatali helyiségéből, lecipelték a lépcsőkön és az udvaron át, azután pedig átemelték az udvar alacsony falán s így vitték el biztosabb helyre. A csekély számú német lovas nem vethette magát a menekülő tábornok és kísérete után, még kevésbé vehette fel a harcot a siker reményében a most már fegyverekkel és egyéb eszközökkel is támadó tömeg ellen, hanem meghátrált és visszaszárguldott övéihez.

Balul ütött ki a német gyalogságnak az erődök ellen intézett első rohama is s a könnyű ágyúkkal rendelkező tábori tüzérség sem érhetett el számottevő eredményt. A rajtaütés tehát nem sikerült, de akkora zavart támasztott és annyira megfélemlítette a város lakosságát és a vár őrseregét, hogy azok a másnapi küzdelemben képtelenek voltak teljes erkölcsi és fizikai erejükkel ellentállani.

A kezdett vállalkozást tehát az erőszakos támadással kellett befejezni. Az utászok helyre állították a szétrombolt és akadályokkal meg-

rakott utakat, úgy hogy a nehéz tüzérség anyagát szállító ágyúgépkocsik is a vár alá hajthattak. Emmich tábornok meg csapatait azokon a helyeken vonta össze támadásra, ahol be akart törni a városba.

A támadó csapatok a dombos és erdős, házakkal, gyárakkal és falukkal tarkított vidéken mindenütt roppant nagy akadályokra bukkantak. A lakosság is fegyvert ragadott s pisztolyokkal, vadász- és más fegyverekkel lödözte a németeket és dühében nem nézte, hogy ki a harcoló és ki a sérthetetlen a nemzetközi jog alapján. Belgiumnak éppen ezt a vidéket lakja az ország legelvetemültebb népsége. Ez a kerítések mögül, az udvarokból, az ablakokból, sőt még a templomok tornyaiból is lövöldözött. A férfiak mellé szegődtek a gyermekek, sőt még az asszonyok is, mindannyian embertelen, galád módon csonkítván meg a sebesülteket és az elesetteket. A háború itt eddig még sohasem tapasztalt kegyetlenséggel indult meg. *Stein* főhadiszállásmester augusztus 10-én kiadott jelentése is beszámol erről a követ-

kezőkben: A mi számunkra a nehézség a rendkívül kedvezőtlen hegyes és erdős terepben volt, valamint az egész lakosságnak, még az asszonyoknak is, a harcban való alattomos részvételében. Lesből lövöldöztek házából és erődökből nem csupán csapatainkra, hanem sebesülteket kezelő orvosainkra is. Nehéz és elkeseredett harcok voltak. Egész községeket kellett elpusztítanunk, amíg megtörtük az ellentállást, amíg vitéz csapataink a várövnön át benyomulva, a város birtokába jutottak. Az igaz, hogy az erődök egy része még tartotta magát, de nem tüzelt többé.

De mindez nem állíthatta meg a németeket. Jól meg-

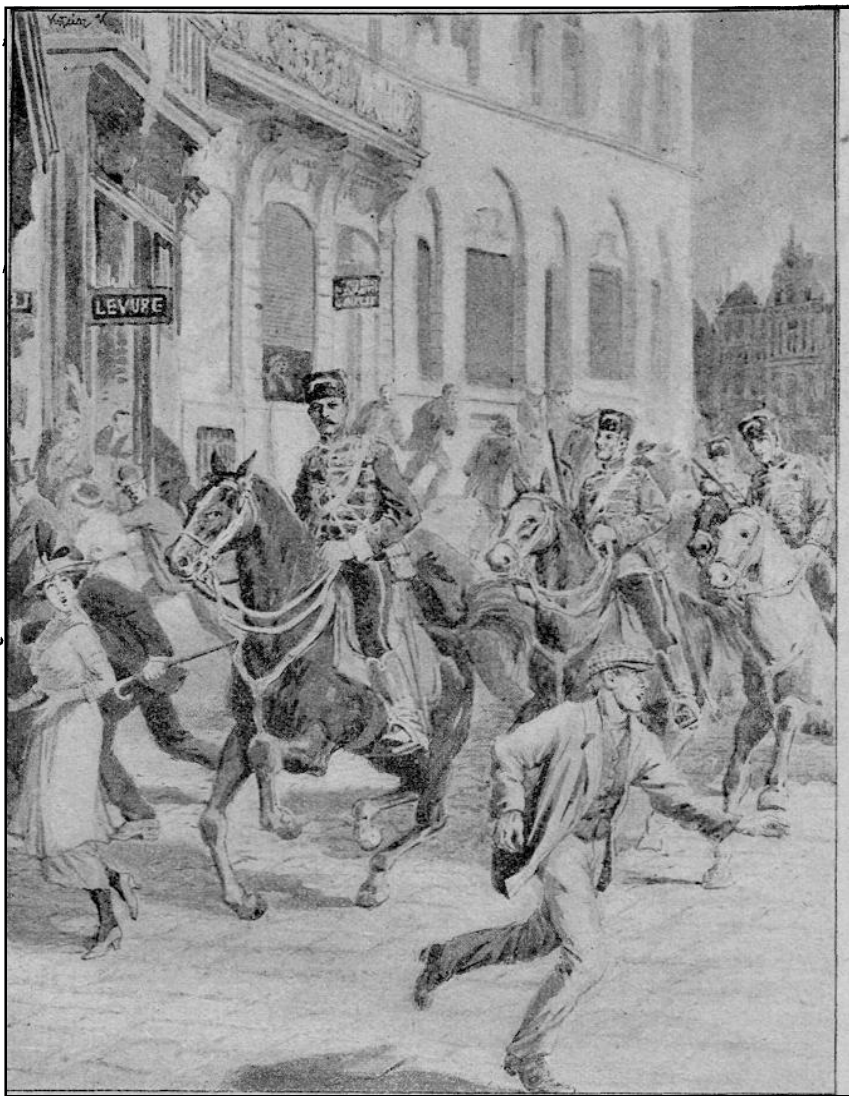

Frigyes Vilmos lippei herceg hősi halála Lüttich előtt.

fontolt tervük szerint, a legnagyobb rendben törtek előre, bár időközben a belgák az erődök térközeiben sáncokat építettek és ezeket gépfegyverekkel rakták meg. A német vadászászlóalj a legnagyobb elszántsággal támadták meg ezeket a vonalakat. Heves harc dúlt mindenütt, minthogy a belgák is keményen tartották magukat. A nagyon is hevesen előretörő német csapatok nemcsak legénységükből, hanem tisztjeikből is sokat veszítettek. Itt-ott egyidőre komoly veszedelemben forgott néhány német zászlóalj, kettőnek pedig zászlóját is majd elvették. Ily elkeseredett harcban esett el *Frigyes Vilmos lippei herceg, ezredes* is katonáinak élén, kezében a zászlóval.

A kitűnően vezetett és szabatosan lövő német gyalogság végre megtörte a belgák ellentállását, akik előbb lassan, kisebb csoportokban, majd mind tömegesebben hagyták el a védelmükre épített sáncokat. Ekkor a 14. gyalogdandár, élén a halálfejes huszárokkal, előretört, berontott a városba s a belgákat a még le nem rombolt Maas hídján át a folyó balpartjára űzte.

A város augusztus 6-án a németek birtokába jutott. De nem az erődök! A német nehéz tüzérség csak augusztus 7-én szólaltatta meg ágyúit a keleti erődök arcvonala előtt. A legelső erődök, amelyek ellen majdnem az összes ágyúk tüzét összpontosították, az *Embourg, Chaudfontain* és *Barechon* voltak. A *Barechon* dőlt romokba legelészőr. A keletkezett hézagon át törtek azután előre a többiekre, úgy hogy nemsokára már a Maas jobbpartján épült hét erőd is elesett. Itt dördültek el legelészőr e világháború csodás ágyúi: a német Krupp hadfelszerelési gyár 42 cm. mozsarai, amelyek pozdorjává lőtték a páncélapokat, a páncéltornyokat és a betonfalakat. A beton ezer darabra szakadva, szerteszét szóródott, vagy nagy darabokban egymásra torlódott. Néhol egyetlen egy lövés is elegendő volt, hogy a hatalmas páncéltornyok egyike

Német huszárok berontása Lüttichbe.

Kotász Károly eredeti rajza.

kiforduljon a helyéből. A védők, ha idejében nem menekültek el, a romok alatt lelték halálukat.

A *Frankfurter Zeitung* haditudósítója látta azokat a tölcséreket, amiket ezekből a félelmetes mozsarakból lőtt golyók vágtak a földbe. Szerinte egy-egy golyó robbanása 50 m. széles és 30 m. mély tölcsért fúrt az egyik erődbe. Már a harmadik lövés átütötte az erőd lövészereskamrájának tetejét, amire a lövészer felrobbant, az erőd a levegőbe röpült, a 150 katonából álló őrség pedig a romok alá került. Borzalmas látványt nyújtottak a halomban egymáson heverő páncéltornyok, betontömegek és az össze-visszagörcbült vasalkatrészek.

Bárá Ardenne, német altábornagy nagy büszkeséggel emlékezik meg legújabb háborús munkájában a német fegyvertechnikának erről

A 42 centiméteres lövedék hatása Lüttich erődítésein.

A berlini Presse-Centrale felvétele.

a legújabb csodájáról és éppen ilyen dícsérettel illeti azt a Zeppelin-rendszerű kormányozható léghajót is, amely éjjel, éjfél tájban, a magasból ledobott tizenkét bombájával nagyban hozzájárult a legvégsőig makacsul védelt *Loncin* erőd megvédeléhez s ahhoz, hogy a belgák elvesztvén fizikai és erkölcsi ellentállóképességüket, nagy rendetlenségben menekültek el *Namur* és *Tirlemont* felé.

Augusztus 7-én, a német mozgósítás hatodik napján hódolt be Belgium egyik kulcspontra a németeknek, nekünk, a szövetségeseknek nagy öröme és Németország ellenségeinek nagy rémületére.

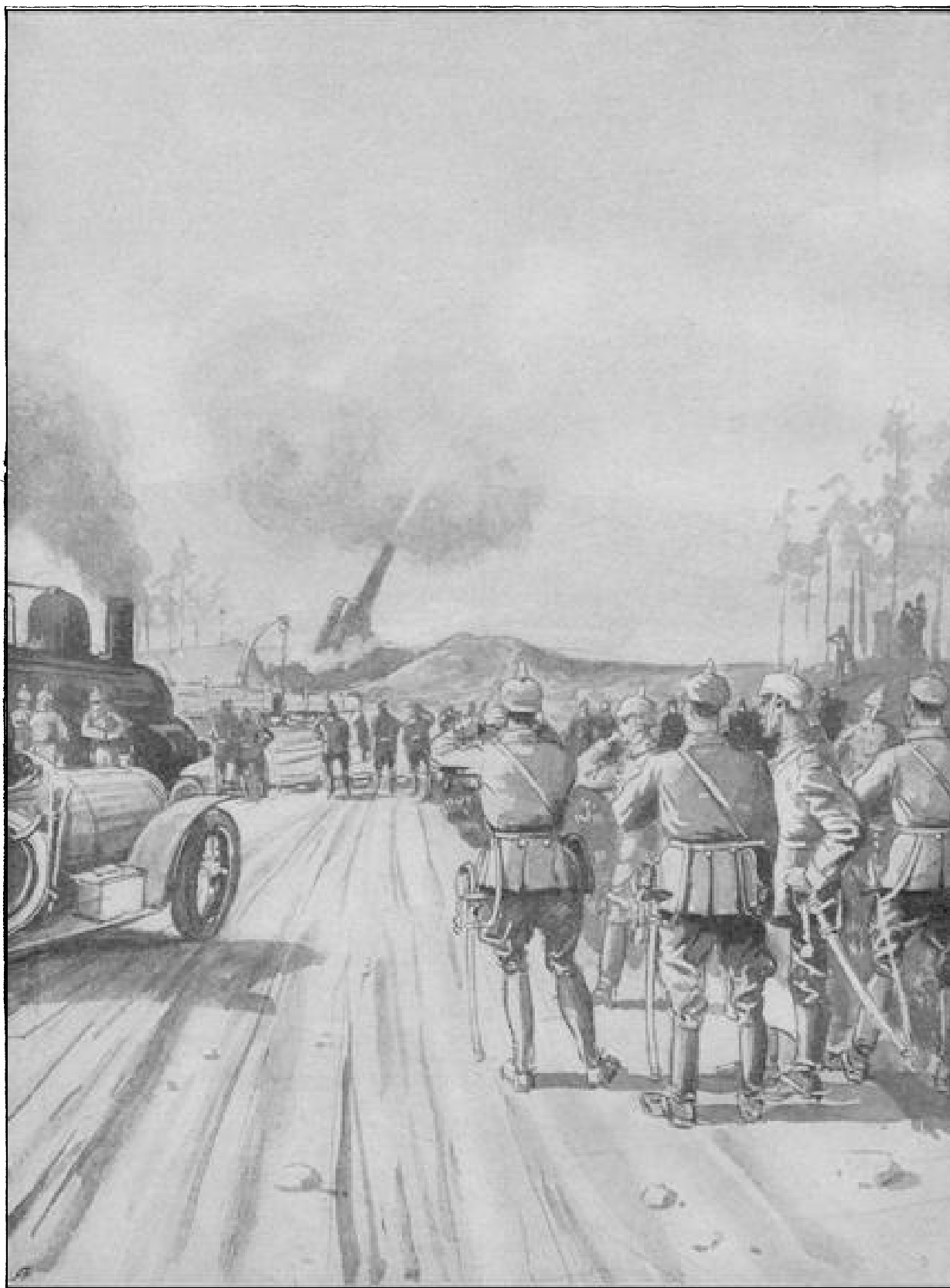
Igen érdekes részleteket jegyzett föl az utóljára elesett *Loncin* nevű erőd lövetésére nézve *Leman* belga altábornagy, Lüttichnek 64 éves vitéz parancsnoka. Ő is, miként a belga tisztek nagy része, a még sértetlenül álló erődbe menekült, ahol őt a németek az erőd romjai alatt találták meg eszméletlenül. Naplójának az erőd bombázására vonatkozó részei így szólanak:

»Délután két órakor kezdődött meg a német tüzérség ostroma, amelynek hevességét leírni lehetetlen. Úgy rémlett, hogy a német ütegek sortűzeket adnak. A negyvenkettes go-

lyók repülését már messziről hallottuk; a golyó közeledtével a zúgás az orkán üvöltéséhez hasonlított; a robbanás mennydörgésszerű volt, ami után roppant magas füstfelhő és por vágott fel az égnek. E borzalmas lövöldözés alatt a parancsnoki toronyba akartam menni, hogy lássam, mi történik. Ámde alig tettem pár lépést a tornácon, roppant erős légnyomás arccal a földhöz vágott. Fölugrottam, de egy lépést sem tehettem, mert a folyosóba beözönlő gázok valóságosan a földhöz szegeztek... Mivel az őrsereg egy részét biztos helyre akartam rendelni, a külsőárokfal felé indultam. De rémülettel láttam, hogy az erőd bedőlt, a romok pedig a torokvonal árkat elöntötték, úgy hogy valóságosan keletkezett a külsőárokfal és belsőárokfal között. Katonák szaladgáltak ide s tova, a kiket belga csendőröknek néztem; reájuk rivaltam, de fuldadozni kezdettem, majd szédület fogott el és a földre rogytam. Amikor magamhoz tértem, övéim vettek körül, akiknek sorából egy német százados vált ki és kínált meg itallal. Ez esti öt óra tájban lehetett, ami után egy sebesültszállító kocsin Lüttichbe vittek. Hadifogoly lettem, anélkül hogy megadtam volna magamat. Később tudtam meg, hogy a *Loncin*-erőd ke-

Roham Lüttich erődítési ellen 1914. augusztus 7-én.

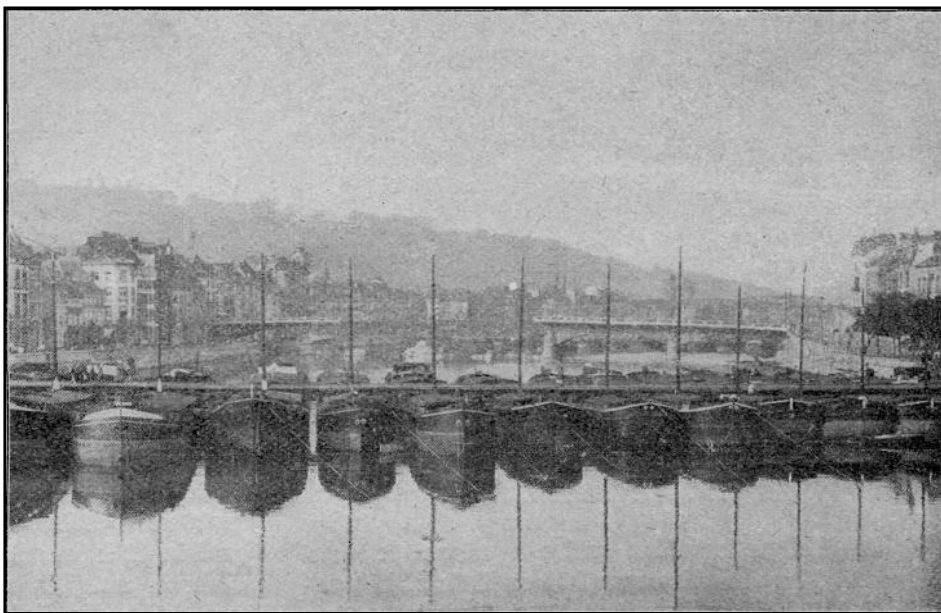

véssel négy óra után a levegőbe repült ép abban a pillanatban, amikor a tornácban a légnyomás a földhöz vágott és hogy azok a katonák, akiket én belga csendőröknek néztem s akik a töltsre fölkapaszkodtak, német utáskatonák voltak. Azért rendelték őket előre, hogy megmentésük azokat, kik még élnek a romok alatt. Viszsaérkezve Lüttichbe a tartományi kormányzó palotájába szállásoltak el, Collard századossal és tisztiszolgámmal.

Kolewe német tábornok, a város parancsnoka, Collard kapitány egy német őrnagy jelenlété-

ben tisztelete jeléül visszaadta kardomat. Mindazonáltal borzasztóan szenvedtem; fájdalmaim voltak, amik pihenni sem engedtek. Minden pillanatban émelygés és szédülés fogott el, valósággal tántorogtam; a Loncin-erőd fullasztó gázai beteggé tettek.

Az ostrom a várak birtokáért folytatott harcokban korszakot alkotó fordulópontot jelent. Megmutatta, hogy még a modern erősségek is bevehetők nagyon rövid idő alatt, ha a támadó fél vakmerő, elszánt és kellő technikai eszközökkel van felszerelve. Elbámulunk azon, amikor azt olvassuk *Stein* főhadyszállásmester jelentésében, hogy Lüttich belga védőseregének létszáma az ostrom megindításakor nagyobb volt a német támadó seregnél! Joggal és büszkén jelenthette a főhadyszállásmester az egész világnak, hogy amit a németek tettek,

A Lüttich városán átfolyó Maas, amelyen a németek pontonhidat építettek.

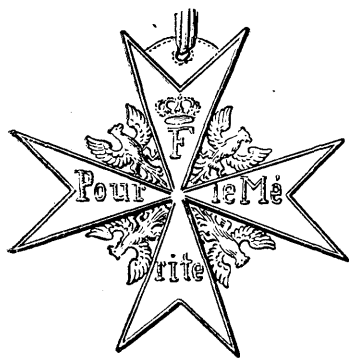
Sennecke R. felvétele.

haszna, mert — mint ahogy a későbbi események is igazolták — a németek ennek köszönhették elsősorban az egész hadjárat lefolyására nézve fontos legelső győzelmüket!

Hasznelét tartunk a harctér térképén, látjuk, hogy Lüttich birtokával a németek kezébe került Belgium északkeleti csücske, vagyis az a bástya, amelyben megvethették lábukat és teljes biztossággal indíthatták útnak azokat a seregtesteket, amelyeket egyrészt délnyugatnak Namur, másrészt északnyugatnak Brüsszel és Antwerpen elfoglalására szántak. Lüttichel elesett annak a nagy táborvárnak az előretolt erődje, amelynek központjában Antwerpen áll. De Lüttich alkotta most már azt a fontos pontot is, amely megvédi az alsó-rajnamenti gazdag Németországot a betolakodó és zsákmányra éhes idegenektől.

Hősi halált lelt az ostromban *Bülow Károly* tábornok, a volt birodalmi kancellár legifjabb fivére is. A németek veszteségét még ma sem tudjuk pontosan, de valótlán amit, a franciák kürtöltek világgá, hogy 20.000 német katona esett el a vár alatt.

Az ostromot vezető *Emmich Ottó* gyalogsági tábornokot, valamint *Ludendorff* tábornok dandárparancsnokot kiválóan vitézi magaviseletéért a német császár a legmagasabb katonai kitüntetéssel, a *Pour le Mérite* rendjellel tüntette ki. Emmich tábornokról azt jegyzik fel a német lapok, hogy egyike azon keveseknek, kik a hadiskola végzése és vezérkari szolgálat nélkül jutottak vezénylőtábornoki magas állásukba.

A »Pour le Mérite« német katonai érdemrend.

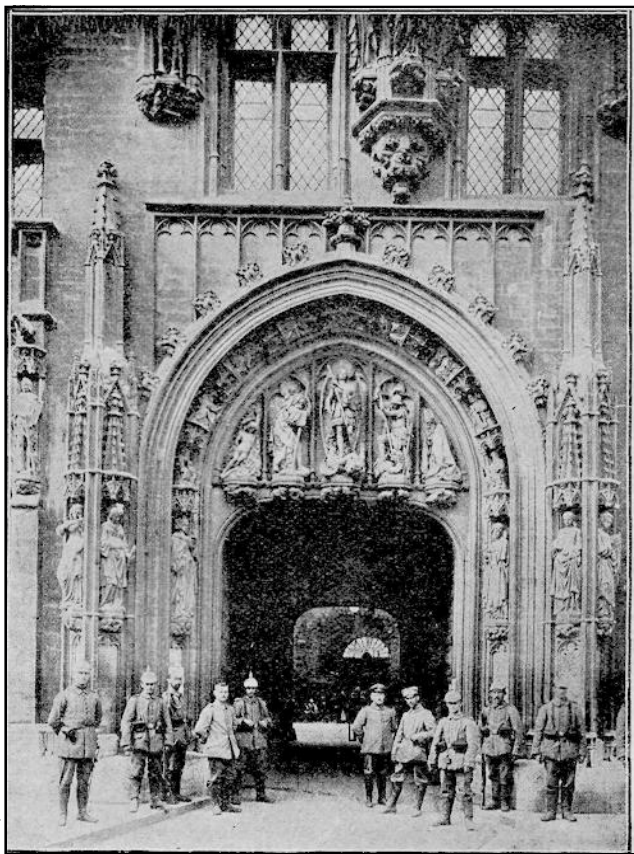
A Maas-folyó szétrombolt hajóhídja Lüttichben, melyet a németek helyreállítottak.

A NÉMETEK BEVONULÁSA BRÜSSZELBE.

Lüttich elfoglalása után a németek nem pihentek, hanem újra munkához láttak, helyreállították és meg is erősítették a várat azért, hogy bevehetetlen támaszpontot nyerjenek jövő hadműveleteik számára, egyrészt a belgáknak Antwerpen felől várható, másrészt a Maas-folyó völgyében a franciák részéről intézendő támadásával szemben. Újraépítették a rommá lőtt erősségeket, helyreállították az elrombolt hidakat és vasutakat. Mindezt azért, hogy a német hadsereg számára tovább szállíthassák a hadianyagokat. Bámulatos munkát végeztek rövid idő alatt. Érdekes példáit sorolja fel ezeknek *Ardenne báró* német altábornagy. Elmondja egyebek közt, hogy az egyik alagutat a belgák fölrobbantották. A közlekedést csakis az alagutat megkerülő vasút építésével állíthatták helyre. Arra számítottak, hogy nyolc nap alatt készen lesznek a nagy munkával. És mi történt? Az ötödik napon már üzemben állott a vonal. A Lüttich és Aachen közötti verviersi alagutat is többször föl akarták robbantani a belgák.

Végül 17 gyorsvonati nehéz mozdonyt szalasztottak össze az alagútban. A németek Aachenből hozott mérnökökkel és munkásokkal egyetlen éjszakán át kitakarították és pedig úgy, hogy az oxigén és acetilén roppant nagy hő adó lángjával előbb darabokra vagdalták az óriási mozdonyokat, azután könnyűszerrel elvontatták őket. Az egyik mozdonyt teljesen sértetlen állapotban úgy vontatták ki, hogy azonnal használatba is vehették.

Mint a hadtörténelemben egyedül álló dolgot jegyezzük fel, hogy a Lüttich megrohanásában résztvevő német csapatokat csak akkor állították hadilábra, amikor már milyen bent voltak az ellenséges országban s amikor már egy táborvárat ejtettek hatalmukba. *Stein tábornok, főhadszállásmester*, akinek hadijelentései, mint a rövid és velős igazmondás klasszikus példái jelentkeztek, 1914 augusztus 18-án ezeket mondja: »Nem mozgósított ezredeket vetettünk a határra és vonultattunk Lüttich ellen. Hat gyöngye, békelelétszámában levő dandár némi lovassággal és tűzérsséggel vette be Lüttich várát. Csak ennek megtörténte után ment végbe mozgósításunk oly módon, hogy első megerősítésül saját

Brüsszel. A városháza bejárata.

kiegészítő legénységüket kapták. Két további ezredet küldöttünk azután erősítésükre. *A mozgósítás most nyert befejezést.* Ellenfeleink azt hitték, hogy Lüttichnél 120.000 német áll, akik az előnyomulást ellátási nehézségek miatt nem kezdenek meg. Mennyire csalódtak. *A szünetnek más oka volt. Csak most kezdődött meg a német hadak felvonulása.* Ez is méltán keltett nagy ámulatot nemcsak az ellenség táborában, hanem mindenütt az egész világon!

A német vezetőknek és a katonáknak a hadijog minden tételét tiszteletben tartó magaviselete mellett égbekiáltó volt a belgák szabadharca! A művelt nyugatnak ezek a gazdag lakói félrelökték a hadijogokat azok az áldásos szabályait, melyeket évezredek folyton fejlődő humanizmusa teremtett s a hadviselésnek olyan módjához fogtak, mellyel az ókor barbár népei irtották egymást állatias kegyetlenséggel. Bár Lüttich és környékének lakói saját szemükkal látták bevehetetlennek hitt várak elcsúszását és noha a város vezetését átvett németek óva intették őket a zavargásoktól és merényletektől, makacsul folytatták a minden hadijogot megcsúfoló küzdelmet, mert szentül meg voltak győződve, hogy a németeket előbb vagy utóbb, de vereség éri s szegénnyel takarodnak ki Belgiumból. Elvakultak voltak amikor azt hitték, hogy a fegyveres és mindennel kitűnően felszerelt katonaságot legyűrhetik. Ebben maga a belga kormány is vétkes volt, mert hamis győzelmi híreket terjesztett s a hazugságok egész tengerét zúdította szanaszét. Eltitkolták Lüttich elcsúszását, sőt nem állották világga kürtölni, hogy a németeket a

Brüsszel. A városa.

vár alatt roppant nagy veszteség érte. Megerősítette ezt a francia kormány is azzal, hogy Lüttich hősiességét a belga királynak, sőt Lüttich városának is a becsületrend keresztjét adományozta!

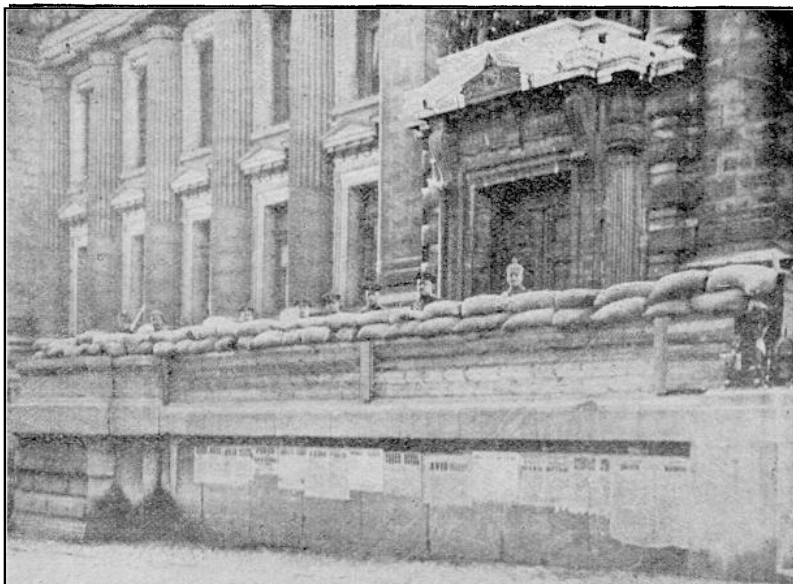
Nem csoda tehát, ha Belgiumnak épp ezen a vidéken lakó legvadabb és lobbanékony természetű polgárai, suhancjai, sőt még asszonyai és gyermekei is fegyvert és más öldöklő eszközöket ragadtak s ölték, gyilkoltak oly módon, hogy az örök időkre szegénye lesz az emberiség történelmének!

Nem igaz a franciáknak az az állítása, hogy a német csapatok kezdtek el minden ok nélkül a kegyetlen-

kedéseket. A németek csupán kényszerűségből védekeztek azok ellen, kik orvul megtámadták őket. Való csak az, hogy kérelhetetlen szigorral torolták meg mindazt, ami a hadijog szabályaiba ütközött és bűn volt az emberiség ellen. A rágalomnak éppen az ellenkezője volt igaz, minthogy a németek még egyszer felszólították a belga kormányt, hogy egyezzen bele a német csapatoknak belga területen való átvonulásába. Az okmány, amely Németország nemes és emberiséges eljárásának örökké ékes írása marad, így hangzik:

»Lüttich várát a helyőrség vitéz ellenállása után rohammal bevettük. A német kormány legmélyebben sajnálja, hogy a belga kormánynak Németországgal szemben történt állásfoglalása következtében véres összeütközésekre került a sor. Németország nem mint ellenség jött Belgiumba.

Csak a viszonyok kényszerítése alatt kellett Franciaország katonai intézkedéseinek követ-

Brüsszel. Az igazságügyi palota mint német erődítés. A homokzsákok mögött ágyúk vannak föllállítva.

keztében arra a nehéz elhatározásra jutnia, hogy Belgiumba benyomuljon és Lüttich várát további hadműveleteinek támasztó pontjával megszállja.

Mínt hogy a belga nadsereg a nagy túlerővel szemben kifejtett hősiességével ellentétével a legfényesebben megővta, a német kormány kéri a királyt és a belga kormányt, hogy Belgiumot kímélje meg a háború további borzalmaitól.

A német kormány kész arra, hogy Belgiummal minden olyan megegyezést létrehozzon, amely bármiképp is összeegyeztethető Franciaországgal való háborújának szempontjaival. Németország újból kijelenti a legünnepesebben, hogy nincs szándékában elfoglalni belga területet, ez a szándék teljesen távol áll tőle. Németország még mindig kész a belga királyságot haladéktalanul kiűriteni, mihelyt ezt a hadi helyzet megengedi.

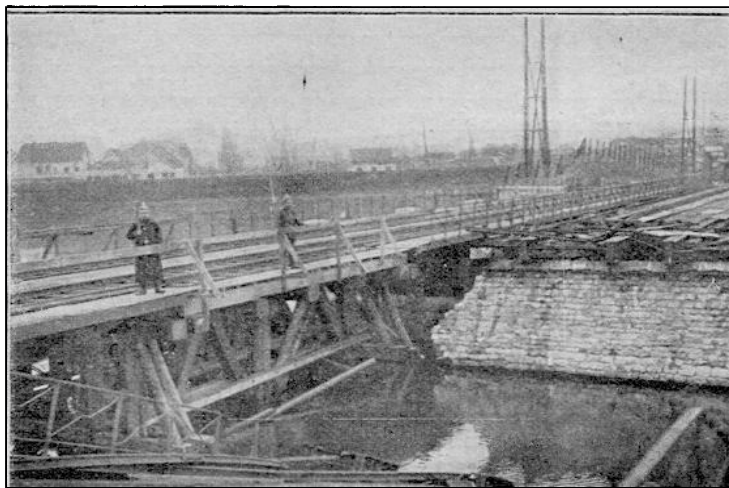
Azonban a becsületes kiegyezés reményében nyújtott békejobbot a belga kormány nemcsak hogy ridegen visszautasította, hanem a polgárságot az undok szabadharc folytatására tüzelte. Belgium makacssága nagy hasznára vált a németeknek, mert vele kibujt a szeg a zsákból: kitűnt, hogy Belgium valóban elkeseredett nagy ellensége Németországnak, amelyet bármely áron is, de le kell gyűrni, mert csakis ezután haladhat teljes biztossággal kitűzött célja, Páris felé.

A német hadak előnyomulási iránya tehát egyrészt *Namur*, másrészt *Brüsszel* és innen *Antwerpen* felé vezetett. Mind a három helynek megvolt a maga fontossága; innen és onnan is ellenség leselkedett. *Namur* felől a franciáknak és az angoloknak hadai ígérték babérokat nyílt csatákban, ember ember elleni küzdelemben, *Antwerpen* pedig, világhírű és bevehetetlennek hirdetett erősségeivel arra buzdított, hogy a várak ostromlásában is kimutassák a német hadi tudományok felsőbbségét.

A kettéosztott német hadsereg közül az, mely *Brüsszel*nek tartott, augusztus 20-án *Tirlemontnál*, *Brüsszel*től keletre 40 km-nyire, mindenféle fegyvernemből alakított belga hadra bukkant, amelyet rövid harc

után futásba vert, elvette egy zászlóját, egy nehéz és egy táboriget, 500 emberét pedig elfogta.

Ugyanezen a napon rohogott be a német lovasság *Brüsszel*be, melyet nemsokára a seregek gyalogságaiból alakított elővédek is követték. Szomorú valóra ébredtek a lakók a váratlan látogatáson, a saját kormányuk hamis híreivel szemben. Harsogó zenészóval és magasan lobogó zászlókkal büszkén vonultak fel a német csapatok, amelyek legott megszállták az egész várost. *A minden hadjárati céljának, az ország fővárosának, a belga királyság szívének birtokában a németek szigorral, de igazságosan és jóindulattal kezükbe vették az egész királyság vezetését, amelynek most már a német hada-*

Brüsszel. A Brüsszelből Antwerpen felé vivő vasúti híd a belgák szétrombolták. A németek egyik felét már helyreállították.

kat kellett szolgálnia minden intézményével. Miként Lüttichet, úgy a fővárost is hamarosan megerősítették, nehogy gonosz elmével kieszelt rajtaütés, vagy a közeli Antwerpenből támadó csapatok előtörése újra kiragadja kezükből.

A város megszállását megelőző állapotokról igen sok érdekes körülményt jegyeztek fel a szemtanúk. A lakosságnak sejtelve sem volt Lüttich elestéről és a német csapatoknak közeledéséről. Az újságok hamis hírei alapján rózsás színekben látták a jövőt s nem vették észre, hogy a király elmenekült, hogy eltűnt a kormány, hogy elszállították az államkincstárt s mindazt, ami értékes és fontos volt az állam tulajdonában. Csakis az

utolsó pillanatban, vagyis augusztus 19-én ébredtek a szomorú valóra, amikor éjjél után három órakor a város polgármestere egyszerűen és minden érzéges nélkül bejelentette a német csapatoknak másnapi bevonulását. »Kora reggeltől kezdve — írja egy hollandus — Diest, Cumtich, Tirlemont, Löwen, Mecheln városainak és magának Brüsszel környékének sok ezer menekültje vonult át a városon, akik a poroszok állítólagos kegyetlenkedései elől menekültek. Estefelé, amikor bizonyossá vált a németek előnyomulása, a legbizakodóbb optimista körökben is — amelyek még esküt is tettek volna a

kormány híreinek valóságára — az izgatottság valóságos páni félelemmé fajult, amely a különben megelégedetten élő Brüsszelben igazán siralmas látvány volt.« A polgármester kiáltványa meg éppen bombaként hatott. A lakosság egyszerre föleszmélt az irtózatos ütéstől s az emberek nem sokat gondolkoztak, hanem még éjszaka hirtelen felöltöztek, egyet-mást összecsomagoltak és fejüket veszelve menekülni kezdtek. A gazdagabbak automobilonra kaptak és nyugatnak, Gentbe igyekeztek; de sokan, akiknek már nem jutott sem gép-, sem más kocsi, a nyári éjszakában a szomszédos községekbe menekültek, bár tudták, hogy az apró községek sem nyújthatnak több védelmet, mint a hatalmas főváros. Még a gazdag nemesi családok is futva futottak

palotáikból, s miként a szegények, maguk vitték legföltettebb kincseiket az északi vasút állomására, ahol együtt szorongtak a főváros legelejtesebb elemeinek ezreivel.

A német csapatok bevonulása augusztus 20-án délelőtt kezdődött meg. Legelőször lovas járőrök jöttek be a löweni kapun. Max polgármester fehérzászlós gépkocsin a németek elé ment, hogy a város behódolását kinyilatkoztassa és annak átadása iránt tárgyalásokba bocsátkozzék. A német csapatokat vezető tábornok a legszívélyesebben ereszkedett vele beszédbe s biztosította őt, hogy senkinek bántódása nem esik, ha a lakosság csendesen viselkedik. Dél-

Brüsszeli vasúti híd, amelyet a belgák pusztítottak el.

után gépkocsikon német tisztak száguldottak be a városba, akiknek a tanácsnokokkal folytatott rövid tárgyalása után a már előre küldött katonaság megszállotta a vasúti állomást, a bankok épületét, a postát, a tőzsdét és a város főterét. Minden a legnagyobb csendben ment végbe, mintha békés időkben éltek volna az emberek.

A németek nagy katonai pompával rendezett bevonulásával szemben nagy ellentétet mutatott maga a város. Mintha a lelkiismeret szólalt volna meg a lakosságban a sok véres gazságért, amit a védtelen német lakosokon, nőkn és gyermekeken követtek el. A rossz lelkiismeret ijeszthette meg a brüsszeliakat, hogy a győzelmesen bevonuló német hadak

Confidencielles

*Lettre à M^r le Ministre
au sujet des entretiens confidentiels*

Bruxelles, le 10 Avril 1906

M^r le Ministre,

J'ai l'honneur de vous rendre compte sommairement des entretiens que j'ai eus avec le Lt. Barneveldt et qui ont fait l'objet de mes communications verbales. La première visite date de la mi-février. Mr Barneveldt me fit part des préoccupations de l'état-major de son pays relatives à la situation politique générale et aux éventualités de guerre du moment. Les envois de troupes, d'un total de 100.000 hommes environ, était projeté pour le cas où la Belgique serait attaquée.

Le Lt. en ayant demandé comment cette action serait récompensée par nous, je lui répondis que, au point de vue militaire, elle ne paraissait guère favorable; mais que cette question d'intervention relevait également de l'humanité politique et que, dès lors, j'étais tenu d'en entretenir le Ministre de la guerre.

Mr Barneveldt me répondit que son mission à Bruxelles se porterait à notre Ministère des aff. étr.

Il continuera dans ce sens: Le débarq^t des ^{anglais} troupes (se fera) sur la côte de France, vers Dunkerque et Calais, de façon à éviter le plus possible le mouvement. Le débarq^t par avions demanderait beaucoup plus de temps parce qu'il faudrait disposer de transports plus considérables et que le ^{d'attente} l'ennemi serait moins compliqué.

Ceci admis, il retourna à régler divers autres points, savoir: les transports par ch. de fer, la question des requêtes auxquelles l'armée anglaise paraissait avoir recouru, la question de commandement sup^r des forces alliées.

Il s'informa si plusieurs ~~la traversée et les transports~~ nos dépôts étaient ~~pour~~ suffisants pour assurer la défense du pays durant la traversée et les transports des troupes anglaises, ~~qui~~ temps qu'il évaluait à une dizaine de jours.

Je répondis que les places de troupes et de bagages étaient à l'abri d'un coup de main et que, en 4 jours, notre armée de campagne, forte de 100.000 hommes, serait en état d'indiscipline ~~et qui les~~ ~~de~~ ~~soient~~ ~~complètement~~ ~~préparés~~.

Il paraît des Anglais en Belgique ne se feraient qu'après la violation de notre neutralité par l'Allemagne.

M^r le Ministre de la guerre

Ducarme belga tábornok titkos jelentése a belga hadügyminiszterhez, amelyet a brüsszeli katonai levéltárban találtak. A jelentés első oldala.

42 Ebből a titkos jelentésből Belgium szándéka, hogy Angliával és Franciaországgal egyetemben fog Németország ellen harcolni, világosan kitűnt.

Bizalmas.Levél a Miniszter Úrhoz
bizalmas megbeszélések ügyében.

Bruxelles, 1906. április 10.

Miniszter Úr!

Van szerencsém Önnek röviden beszámolni Barmuditen alezredes úrral folytatott beszélgetéseimről szóbeli közléseim tárgyában.

Első látogatásom alkalmával, január közepén B. úr közölte országa vezérkarának aggodalmait, az általános politikai helyzetet, valamint egy hirtelen kitörhető háború esélyeit illetőleg. Körülbelül 100.000 emberből álló hadsereg küldése van tervbe véve arra az esetre, ha Belgium megtámadtatnék.

Az alezredes megkérdezte, hogy ez az akció a mi részünkről miképp magyarázthatnék, mire azt feleltem, hogy katonai szempontból csak előnyös lehetne, de a közbelépés kérdése ugyanoly mértékben tartozik a politika hatáskörébe is és hogy ezért utasításom van arra, hogy magával a hadügyminiszterrel tárgyaljak.

B. úr azt válaszolta, hogy a miniszter már beszélt erről a mi külügyminiszterünkkel.

Majd a következő értelemben folytatta: Az angol csapatok partraszállítása a Dunkerque—Calais körüli francia tengerparton történne oly módon, hogy a lehető leggyorsabban mozoghassanak. (Jegyzet: Az angolok tevékenysége Belgiumban csak semlegességünk megsértése után kezdődnek.)

Az Antwerpenben való partraszállítás sokkal több időt igényelne, mert tekintélyesebb szállítmányokra volna szükség és ezenfelül a szállítás biztonsága sem volna teljes.

Szerinte még néhány különböző más kérdés volna tisztázandó, és pedig: a vasúton való szállítmányok, az angol sereg által szükség-lendő rekvirálások, a szövetséges haderők feletti parancsnoklás kérdése.

Felvilágosítást kért arra nézve is, hogy tettünk-e megfelelő intézkedéseket az ország védelmének biztosítására az angol csapatok átszállításának körülbelül 10 napot igénybevevő ideje alatt.

Azt válaszoltam, hogy Namur és Lüttich minden rajtaütés ellen védve van és hogy 100.000 főnyi haderőnk 4 nap alatt harc képes állapotban lehet.

A hadügyminiszter Úrnak

Német lovasság megver egy francia lovashadosztályt Perveznél 1914. augusztus 19-én.

a bosszút hozzák zászlóik élén. Ennek tudhatjuk be, hogy sehol, de sehol egyetlen egy polgár sem volt látható, amikor a németek bevonultak. A házakon még ott lengett a sok belga zászló, amiket hazug diadalok öröme tüztek ki. Teljesen kihalt a büszke, a vidám és boldog Brüsszel. Csakhamar következtek azután egyéb intézkedések, amelyek együtt jártak a város birtokbavételével: a polgárórság brüsszeli osztályának lefegyverzése, a francia nyelvű lapok betiltása és a német közigazgatás szervezése. Utóbbinál a belga hivatalnokokat a helyükön hagyták s így minden a maga útján a legnagyobb rendben, a megszokott kerékvágásba jutott.

NAMUR BEVÉTELE.

A Lüttichnél megosztott német sereg másik része a Maas-folyó völgyének mentén délnyugatnak vette útját, hogy elsősorban is Namur erős várát kényszerítse meghódításra.

A mindkét oldalról messzire előre küldött lovasság augusztus 19-én, Namurtól 15 km-nyire északra, *Perveznél* mérte össze fegyvereit. Az ötödik francia lovashadosztályt vereség érte, elvették két ágyúját, két géppuskáját s nem

teljesíthette abbéli feladatát, hogy felkeresse a német derékhad szélső jobbszárnyát és megállapítsa az itt álló ellenséges csapatok számerejét. Még nagyobbá vált a németek meghódította terület akkor, mikor a Lüttich és Namur közötti utak biztosítására, illetőleg elzárására szolgáló és *Huy*-nak nevezett kis belga erősség is elesett. Az Ardennek terjedelmes hegyvidékén, amelyet a belga szabadcsapatok védelmeztek makacsul két napon és két éjjelen át, csak nehéz harcok árán tudtak a németek előrevergődni. Sok derék német katona vérzett el itt hazájáért. A bokrokból, csalitokból, a házak ablakaiból, a padláslyukakból, az erkélyekről és udvarokból lődöző belgák golyói halomszámra gyilkolták meg őket. Ámde az eddigi győzelmek hatása alatt lelkesülten előretörőket mi sem tartóztathatta fel, s csakhamar Namur határában villantak meg a német szuronyok.

Namur a hasonló nevű belga tartomány fővárosa a Sambre- és a Maas-folyó összefolyása alkotta fontos ponton. Lakóinak száma negyvenezer, akik főként iparral keresik meg napi kenyerüket. Katonai fontosságát a Brüsszel, Reims, Lüttich és Luxemburg felé vezető vasútjainak és a Maason át épített négy hídjának

A belgák által felrobbantott namuri »Pont de Jambres«-híd, amelyet a németek helyreállítottak.

köszönheti. Erőssége teljesen modern és így mind a belgák, mind a franciák szinte vérmes reményeket fűztek ellentállóképességéhez. A vár körül épített erődök száma kilenc; közvetlenül a Maas fölött emelkedik az a hegy, melynek koronáját a fellegvár alkotja. Sem az erődök, sem ezek térközei nem voltak tökéletesen felszerelve mindazzal, ami az ostrom eredményes visszaveréséhez föltétlenül szükséges. A vár azért mégis kellő ellentállást fejthetett ki. A legkevesebb gondot fordították a keleti rész erősebben épített erődjeinek megerősítésére, mivel azt hitték, hogy a németek a várnak gyengébb nyugati oldalát rohanják meg.

Az előretolt német lovasság eltakarta a nehéz ostromágyúk felvonulását és alkalmas pontokon való felállítását. Némi köd is ült a vidék felett, ami ugyancsak elősegítette a meglepő támadást. A támadás kelet felől indult meg. A főszerepet a 42 cm-es és az osztrák-magyar 30·5 cm-es motoros ütegek játszották, amelyeket olyan távolban állítottak fel, hogy a belga ágyúk lövőtávolságán kívül estek. *Augusztus 21-én* egész napon át hevesen lődöztek egymást az ellenfelek, ami alatt a német gyalogság a földbe ásva, az erődök közelébe iparkodott jutni. Még éjjel is bömböltek az ágyúk, és fényvetők mu-

tatták meg a célokat. Másnap már némileg gyengült az ellenséges tűz, ami a nehéz ágyúk hatásának volt következménye. Itt is épp úgy romboltak a mozsarak hajította nagy golyók, miként Lüttichnél. *23-án* már a német gyalogság is lassan előreküzdötte magát, a tüzérség pedig jobb állásba vontathatta ágyúit. Most már a Cognelée, Marchevolette és Maizeret erődök közötti térségekről is elűzték a belga gyalogságot. *24-én* a tüzérség még hevesebben lődözte az erődöket. Alig szóltak az ágyúk egy jó félórát, már föltűnt a Maizeret erődön a megadás jele: a fehér zászló! 25 perc múltán már benne volt a német gyalogság! *25-én* következett be az általános roham, amelyben nemcsak belga, hanem francia és gyarmati csapatokkal is küzdöttek a németek. Az eredmény az volt, hogy ezen a napon öt erőd és a város a németek birtokába jutott. *Augusztus 28-án* meghódolt a többi erőd is. Zsákmányul esett: a vár egész felszerelése, majdnem az egész tábori tüzérségi anyaggal és — ez jellemző — sok ezer doboz olyan cigaretta, amelyeket gonosz szándékkal puszkaporról töltöttek meg és a német katonáknak szántak.

A mintegy 26.000 katonából álló védősereg futásban keresett menekvést, de *Bois de Villers-*

nél a németek bekerítő mozdulata megállította és harcra kényszerítette. Az elkeseredett tusakodásból csak 12.000 ellenséges katona menekült meg többé-kevésbé ép bőrrel.

Felette érdekes módon vette be a *Malonne* nevű namuri erődöt *Linde Ottó hadnagy*, aki igazán vakmerően végrehajtott tettét így írja le egyik háborús levelében.

»Ötszáz emberemmel teljesen szabad területen át kellett előrenyomulnom az erőd felé. Minden lövőréstől ágyúk toroka tátongott felém, amikből minden pillanatban biztos halált hozó golyókat szórhattak reám. A talpam alatt is égett a föld, mert nem tudhattam, hogy

négy emberem van. Hamarosan készen volt egy belga nadrágból, egy ingből s egy vörös franciaaskötőből a német nemzetiszínű zászló, amelyet önelégülten húztunk fel az erőd ormára. Üdvlövéseket isadtunk, nem ugyan az ágyúkkal, hanem a pezsgőspalackokkal, amelyeket a pincében találtunk. Zsákmányul ejtettem négy darab 21 cm-es és több kisebb öblű ágyút, 100 darab puskát és pisztolyt, 500 gránátot és több ezer puskatöltényt.»

Lüttich erőszakos megtámadásával szemben Namur ostroma már a várharcnak bizonyos rendszerességét mutatta, amennyiben fokozatosan, lépésről-lépésre, de annál biztosabban

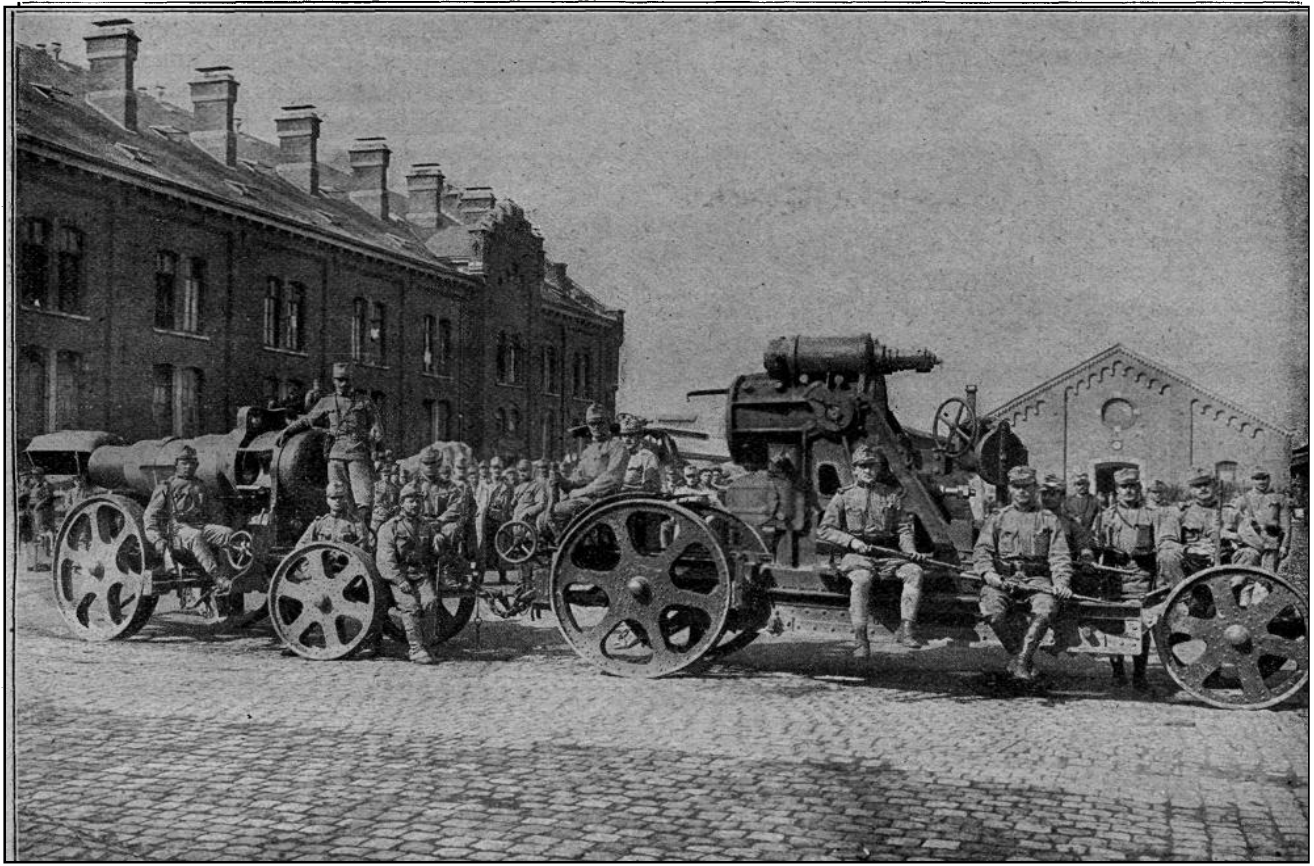

Namur. Az egyik erőd romjai.

melyik pillanatban röpít ég felé az aknák egyike. Az erőd megrohanására többen jelentkezünk. A vállalkozók közül engem jelöltek ki a nehéz feladatra. Szakaszomból csupán négy embert vettem magamhoz, akikkel libasorban indultunk meg. Az erőd széles árokjának csapóhidját az ellenség fölvonta. Amint közelebb értem s az erőd parancsnoka észrevett bennünket, átkiáltottam, hogy mögöttem, az erőd alján, egy egész ezred áll tüzéséggel elszánt rohamra készen; adják meg magukat! Ámulatomra a csapóhidat leeresztették s bennünket minden bántódás nélkül bocsátottak az erőd belsejébe. A parancsnok átadta kardját, az ellenséges katonákat pedig legényeim tüzelésre készen tartott fegyverei mellett gondosan átvizsgáltam és le is fegyvereztem. A parancsnokon kívül 20 embert fogtam el, akik ugyancsak nagyot néztek, amikor látták, hogy csak

haladtak az eredmény felé. Ennek köszönhető, hogy a vár alatt csak csekély veszteség érte a németeket. Itt alkalmazták először a mi motoros ütegeinket is, amelyek a németek 42 cm-es mozsaraival együtt, szabatosan lőtt golyókkal nagyban hozzájárultak a fényes sikerhez.

Namur eleste sokkal nagyobb feltűnést keltett, mint Lüttiché. Lüttichet ugyanis a németek a szó szoros értelmében vett készületlen állapotában rohanták meg nagy lendülettel, még pedig egy héttel előbb, mint ahogy az a belgák gondolták. Ezt tehát a belgák szövetségesei sem vették zokon, de Namur elestével az angolok már fölszisszentek és úgy látszik, szemrehányással illették a belga hadvezetőséget, hogy a legvégső ellenállás nélkül hódolt be a vár. Erre enged következtetni a belga hadügyminisztérium hivatalos nyilatkozata, amely így szól: Namur várát három napon és két éjjelen

30½ cm-es motoros ütegek.

át lődözték. Roppant nagy mennyiségű golyót lőttek nemcsak az erődökre, hanem az ezek térközeibe épített lövészárkokra és sáncokra. A németek már kezdettől fogva nehéz 28 cm-es ágyúikat használták, amelyek az erődöket tökéletesen összerombolták. A tüzelés oly heves volt, hogy az erődök térközeibe épített sáncok helyreállítására még gondolni sem lehetett. *Suarlee* erődjét augusztus 23-án reggeltől 25-én délután 5 óráig ágyúzták, amely idő alatt, még pedig 23-án 800, 24-én 1300, 25-én mintegy 1400 nehéz ágyúgolyót lőttek ki reája!

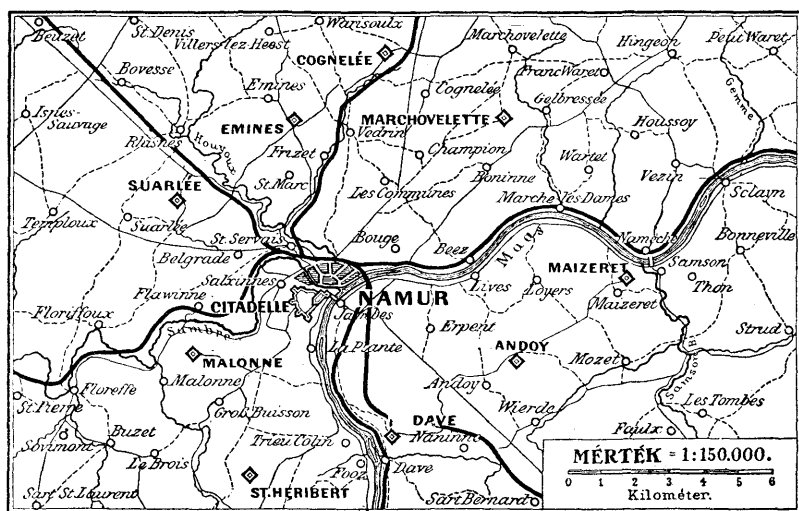
Lássuk már most a magunk dicsőségét hirdető 30·5 cm-es motoros mozsarainknéhány adatát, amely ágyúk szintén csodákat műveltek Namur ostrománál. A mozsarakat a *Skoda*-féle csehországi hadfelszerelési gyár készíti, amely e találmányával túlszárnyalta az angol és a francia hadfelszerelési gyárat. Közkezen forgó gyűjteményes

munkák csak annyit árulnak el róluk, hogy a mozsár csövének öble 30·5 cm; anyaga acél, csővisszafutó szerkezettel; a cső hossza 4·3 méter; a kilőtt gránátok legnagyobb súlya 600 kg; a legnagyobb lőtávolság 9600 m; a kilőtt golyó 8000 m távolságon 1·5 m vastag betonfalat és 15 cm vastag acélpáncélt üt át; hatpercenként adhatnak vele egy lövést. Az egész mozsarat gépkocsikon viszik, még pedig egyiken a csövet szállítják, amely 7000 kg, a másikon a mozsár talpát, amely 10.000 kg. Az egész mozsár valóságos mestermű, mert szétszedett állapotában igen gyorsan halad, összeállítása és a tüzelőállásba vitele igen rövid idő alatt megy végbe, löszabatossága pedig csodálatra méltó.

Langer ezredes, a 30·5-es motoros ütegek parancsnoka.

Ha csak egy pillantást is vetünk a térképre, látjuk, hogy Namur elestével a németek Belgiumnak több mint a felét hatalmukba ejtették; övék lett a Maas-folyó völgye alkotta az

Namur várának erődrendszere.

a kapu, amelyen át betódulhattak Franciaországba még pedig azokon az utakon, amelyek egyrészt Dinant, Givet, Mézières, Reims, másrészt Maubeuge, St. Quentin és La Fère állomásain át Franciaország szíve, Páris felé vezettek.

Hiába gondoskodott Franciaország és Anglia már jó eleve — legalább egy évtized óta — arról, hogy Belgium erődei az ő érdekeiket szolgálják, s különösen a Maas vonalának védelme szervesen kapcsolódjék Franciaország hatalmas erődrendszerének vonalához. A kisebb erődök nem állhatták útját a németek diadalmas előnyomulásának. Egyikük-másikuk ugyan még megpróbálta az ellentállást, de a mi 30·5 centiméteres mozsaraink a legrövidebb idő előtt végeztek velük. A 42-es mozsaraknak részben nehezebb mozgásuk és felállításuknak körülményes volta miatt nem lehetett szerepük a kisebb erődök ellen való ezekben a harcokban. Annál fontosabb feladat jutott a mi 30·5 centiméteres motoros ütegeinknek, amelyeknek megteremtésében éppen a gyors mozgékonyosság vagy szállíthatóság, a felállítás könnyűsége és egyszerűsége voltak hadvezetőségünk főszempontjai. Az osztrák-magyar nehéz mozsártípus megteremtésénél számításba kellett venni azoknak a harctereknek földrajzi jellegét, amelyeken háború esetén harcolnunk kell. Ezekben a harctereken, tehát a Balkánon és Oroszországban, rendkívül gyér vasúthálózatuknál és rossz közutaiknál fogva csak oly nagykaliberű mozsár érvényesülhetett, amely nagy átütő ereje mellett, amely a löveg nagyságától és súlyától is függ, mozgásában lehetőleg független a hadiszíntér közlekedési viszonyaitól. Elsősorban ez az alapgondolat az, amely a mi nagymozsártípusunkat eltérővé teszi a német 42-es típus-

tól. A németeknek ugyanis kivált nyugat felé olyan harctérrel lehetett számolni, amelyet vasútvonalaknak és elsőrendű közutaknak igen fejlett — egész Európában legsűrűbb — hálózata szel át minden irányban. Az ilyen vidékre alkalmas szerkezet volt a roppant negyvenkettes mozsár a maga körülményes kezelésével. Am ennek ellenére is megtörtént, hogy bizonyos ostromfeladatok gyors elvégzésére csak a mi motoros ütegeinket lehetett felhasználni. Különösen nehezen hozzáférhető terepen elhelyezett kisebb erődökkel szemben, amiknek éppen Belgium és Észak-Franciaország határán vannak. A háború

első hónapjának közepén a nyugati harctérre küldött nagymozsaraink hamarosan meg is feleltek a hozzájuk fűzött várakozásnak. Bizonyosság erre a német nagyvezérkarnak szeptember 3-án kelt jelentése, amely először jelentette be nehéz tüzérségünknek a német hadsereggel való együttműködését.

»A magas sziklák között fekvő Givet záróerőd elfoglalásánál ugyanúgy, mint Namur előtt az Ausztria-Magyarországból küldött nehéz motorütegek könnyen szállíthatóságuk és biztos célbatalálásuk által elsőrangúan hatottak és kitűnő szolgálatokat tettek. Hirson, Ayvelles, Condé, La Fère és Laon záróerődöket harc nélkül vettük be. Ennek folytán Észak-Franciaország összes záróerődítményei Maubeuge erődítmény kivételével a mi kezünkben vannak.«

Ez a jelentés volt első hivatalos megállapítása annak, hogy az északfrancia határ erődlánca át van törve. Megmutatkozott annak a tételnek igazsága, hogy minden várnál nagyobb erősség a jól szervezett és vitéz hadsereg eleven fala. Ahol ez hiányzik, ott a várak bármilyen sűrű és erős rendszere sem nyújt védelmet. A kőnek, betonnak és páncélnak élettelen, passzív ereje összeomlik az élő, az aktív energia csapásai alatt. A belga erődök gyors elését s a belga csapatok állandó kudarcát ez magyarázza meg. Az események, nemkülönben szava-hihető szemtanúk egybehangzó bemondásai alapján a belga katonaság sehol sem adta bizonyosságát harci derékségének. Nyílt csatába nem igen bocsátkozott, hanem vakondok módjára, inkább váraiba rejtőzött abban a szent meggyőződésben, hogy ezekből is megvédelemzheti hazája függetlenségét. Hamarosan inukba szállt a bátorságuk, mert mindenkor,

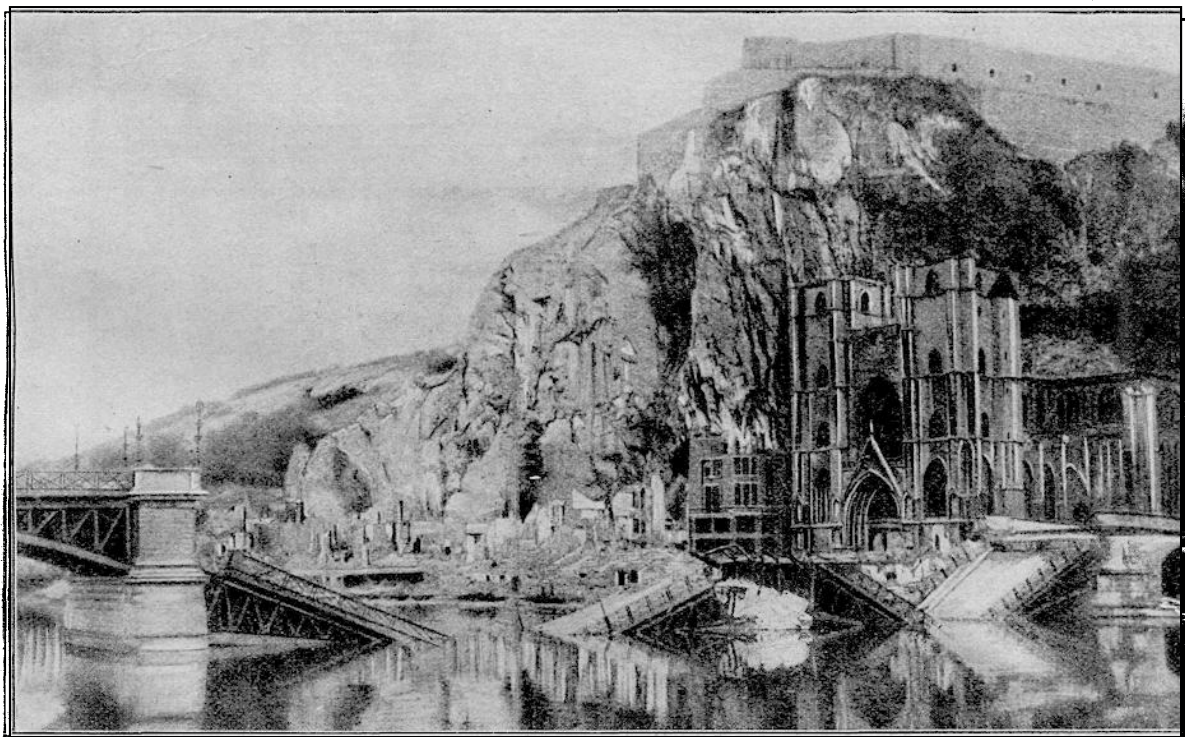
amikor szorult a kapcájuk, visszariadtak az áldozatoktól s a legvégső ellentállás nélkül kezeket oldottak, nem a haza védelmére rendelt katona ruhájában, hanem polgári öltözetben, melyet mindegyikük a borjújában hordott! Ez mindenesetre jellemző reájuk nézve és meggyőző bizonyosága, hogy már a hadjárat kezdetén sem bíztak önmagukban! Ennek az érzésnek tulajdoníthatjuk, hogy majdnem egész Belgium nagyon is rövid idő alatt mint legyőzött hevert a porondon!

NÉMET KATONAI URALOM BELGIUM TERÜLETÉN.

A hadijog tételei szerint a háborúban a katonailag megszállt ellenséges területen az állami hatalom gyakorlása átszáll a megszálló félre. A megszállónak mindent el kell követnie, hogy amennyire lehetséges, helyreállítsa és biztosítsa a közrendet és közéletet, még pedig lehetőleg az országban érvényes törvények szerint. A megszállónak továbbá joga van állami adókat, illetékeket és vámokat szedni, sőt hadisarcot is kivethet. A jogok azonban kötelességeket is rónak a megszállóra, amennyiben meg kell tennie mindazokat az intézkedéseket, amelyek a jólét, a közrend és közbiztonság érdekében szükségesek. A hatóságokat működésük

folytatására kell felhívni, hogy a hatáskörüket érintő ügyek is elintézhetőek legyenek. Ha a polgári hatóságok működésüket beszüntették, akkor a rendőri rendszabályok végrehajtását alkalmas lakosok segédkezésével kell biztosítani. Általában véve pedig a becsületet és a családi jogokat, az egyéni biztonságot és a magántulajdont, valamint a vallási meggyőződést és a vallás szabad gyakorlatát tiszteletben kell tartani.

A hadijog tételein kívül azonban még más körülmények is azt parancsolják, hogy a hadat viselő fél az ellenséges állam elfoglalt területén rendet teremtsen. Elsősorban is az ellenséggel verekedő hadsereg mögötti területet kell biztosítani mindenrendű rajtaütések és támadások ellen, azután oltalmazni kell azokat a katonai intézményeket, amelyek a működő hadsereg után szállítják a különféle hadi anyagokat. A katonai szolgálatnak ezt a részét háborúban *hadtápszolgálatnak* nevezzük. Roppant fontos szolgálat, amelyet körültekintéssel és vasmarokkal kell vezetni. Hatáskörébe vág nemcsak az anyagoknak a hadsereg után szállításának vezetése és biztosítása, hanem az is, hogy a sok száz-ezer emberből álló haderőnél feleslegessé vált, vagy elhasznált anyagokat, a sebesülteket és a betegeket, a hadifogyókat stb.-eket az anyaországba visszashállítsa. Mindezek a legnagyobb rendet kívánják meg, mert ettől függ

Dinant képe. Gótikus templom a várerőd alján és a fölrobbantott Maas-híd.

a fegyveres erő harci képessége.

Augusztus 25-én, amikor Belgium nagyobb része már a németek kezében volt, a német császár az érdemekben gazdag *Goltz báró tábornagyot* kinevezte a belga királyság fő kormányzójává. A polgári ügyek vezetésére, adlatus gyanánt, melléje rendelték *Sandt aacheni kormányzósági elnököt* megfelelő segélyszemélyzettel együtt. Ez a kormányzat hamar rendet teremtett Belgiumban. Az összes vasutakat, utakat, városokat és fontosabb építményeket német népfölkelők szállották meg. Német vasúti és postai hivatalnokokat, forgalmi és egyéb személyzetet hozattak a vasutak és a posta üzembehelyezésére. A királyság területén fölhalmozott műkincsek, történelmi műemlékek, ereklyék oltalmazásáról gondoskodtak és megakadályozták, hogy azok üzerek és tolvajok kezére kerüljenek. A műemlékek épségben tartására külön bizottságot szerveztek, amely megsemmisítette a megrongált épületeket és ezek helyreállítása iránt is intézkedett. A Lüttich melletti Serainban a világhírű Cockerill-vasgyárat a német hadsereg számára üzembe vették, a gyárnak engedetlen és német gyűlölettel eltelt igazgatóját helyéről elmozdították és egy német tiszt vezetése alá helyezték az egész gyárat, aki, hivatkozással a háború okozta drágaságra, azonnal 5%-os béremelést adott az ösz-

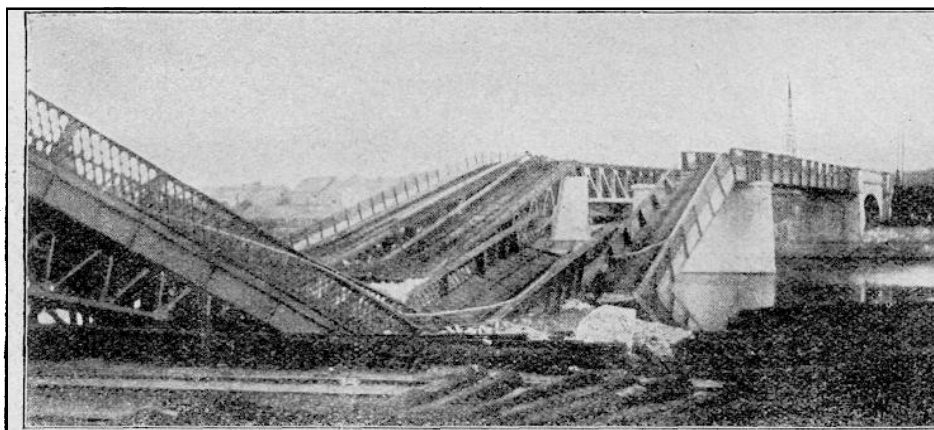

Goltz tábornok.

szes munkásoknak. Brüsszel megszállása után megállapodás létesült a polgármesterrel, amely szerint a német csapatok szabadon vonulhatnak át a városban, — ennek megszállására 3000 német katona maradt vissza, — a harácsoltsanyagokat készpénzben kötelesek kifizetni a katonai parancsnokságok, a magán- és közvagyon bántódás nem éri, stb. A város közigazgatásába a németek nem avatkoztak bele; a rendőrség továbbra is a polgármester főnhatósága alatt maradt.

A hadijog alapján hadisarcot is vetettek ki a németek, még pedig: *Lüttich* városára 10, *Lüttich* környékére 50, *Brüsszel* városára pedig ugyancsak 50 millió frankot! *Lüttich* hadisarcának biztosítása végett lefoglalták a város bankjainak és adóhivatalának egész értékészletét.

Ezek voltak nagy vonásokban azok az intézkedések, amiket a németek hadseregük háta mögötti terület biztosítása végett és szorosan a hadijog tételeihez alkalmazottan végrehajtottak. A már hazulról megszokott rendszeret itt is meghozta áldásos gyümölcseit, mert mindenütt a legnagyobb rend uralkodott. A londoni *Daily Mail* is elismeréssel nyilatkozott a németek gazdálkodásáról és a katonáknak mindenivel szemben tanúsított kifogástalan és emberséges magaviseletéről!

Felrobbantott vasúti híd Belgiumban.

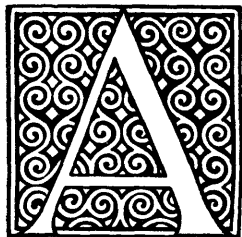

Német szuronyroham.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A FRANCIÁK TÁMADÓ HADJÁRATÁNAK ÖSSZEOMLÁSA.

FRANCIAORSZÁG HATÁRAI ÉS ERŐSSÉGEI.

nagy csaták, az ütközetek és egyéb küzdelmek elsősorban Franciaországnak határmenti területén zajlottak le és pedig Svájc határától kezdve egészen az Északi-tengerig. Ezt a nagy területet szakaszokra oszthatjuk

és pedig: a belforti vagy burgundi kapura, a Vogézek heglánolatára, a lotharingiai határra, az Ardennek területére és Mézièrestől a tengerpartig elterülő részre.

A *belforti* vagy *burgundi kapu* az, mely Belforttól keletre a legtermészetesebb átjárót alkotja a német birodalomból Franciaország területére. Giromagny és Delle közötti szélessége 30 km; sűrűen lakott, igen termékeny és az utakon kívül is igen jól járható dombvidék. Elzárására szolgál *Belfort* táborvára, a hozzátartozó erősségekkel együtt.

A *Vogézek* (Wasgau, Wasgeswald) a belforti kaputól egészen az 1008 m magas Donon-hegyig (Strassburgtól nyugatra mintegy 50 km-nyire) terjednek 113 kilométernyi hosszúságban. A hegység északi része alacsonyabb és kevésbé zordon, mint a déli. Az egész hegység kelet felé meredeken, nyugatnak ellenben szelíden ereszkedik alá. A benne eredő folyóvizek természetes útvonalakat alkotnak a szomszédos államok között. Jóllehet a folyók völgyeiből alacsony hágók vezetnek át, egyetlen egy vasút sem megy keresztül rajtuk, hanem ezek a hatá-

rok közelében mind megszakadnak. Részint a hegyek átjárói, részint a mondott hosszanti vasútvonalak biztosítására szolgálnak a Mosel mentén épített *Remiremont* és *Épinal* erősségek, amelyek délen összefüggésben vannak Belfort várával. Fontos pontja e területnek még *St. Dié*, ahonnan Saalesen át a Breusch völgyében vezet le az út a Rajna völgyébe. A hegység útjai — bár a nyergek alacsonyok — mind szoros utak, mert a völgyeket sűrű erdőségek, meredek oldalak és sziklás és alig járható hegytömbök kísérik. A völgyek eléggé lakottak; a vidék általában igen alkalmas a portyázó hadviselésre.

A *lotharingiai határ* teljesen nyílt ugyan, de mögötte a Maas jobb partján védelemre igen alkalmas magaslat húzódik végig. E földhátan épültek fel azok az erősségek, melyeknek középpontjában *Toul*, jobb szárnyában *Épinal*, bal szárnyában pedig *Verdun* fekszik. E vonalnak *Nancy* vára, ennek meg, Saarburg felé, *Manoviller* záróerőd mintegy előretolt őrszemét alkotja.

Az *Ardennek területe* fennföld, amelynek számottevő kiemelkedései nincsenek. Sajátságga, hogy a folyók mélyen bevágott völgyekben futva, szakaszokra osztják a gyéren lakott, kevésbé mivelt s kisebb és nagyobb sűrű erdőtümegekkel borított területet. Az északnak természetes átjárókat alkotó folyók völgyeit záróerődök biztosítják, amelyek közül *Longwy*, *Montmédy* és az északnak jó előre tolt *Givet* a legfontosabbak.

A *Mézièrestől a tengerig terjedő francia határ* tökéletesen nyílt. Nagyobb seregtettek részére akadályul csupán az a síkság szolgál, mely Valen-

ciennél kezdődik. Itt a folyók széles völgyeit mocsarakkal szegélyezett csatornákkal szelik át, s így a vidék, főként esős időben, alig járható. Igen vizenyős a Lys-folyócska s a la-basséi csatorna mente. E területet Mézières, Maubeuge, Lille és Dünkirchen várai zárják el, amelyek ellenálló képessége a területnek könnyű szerrel való elárasztása által nagyban fokozható.

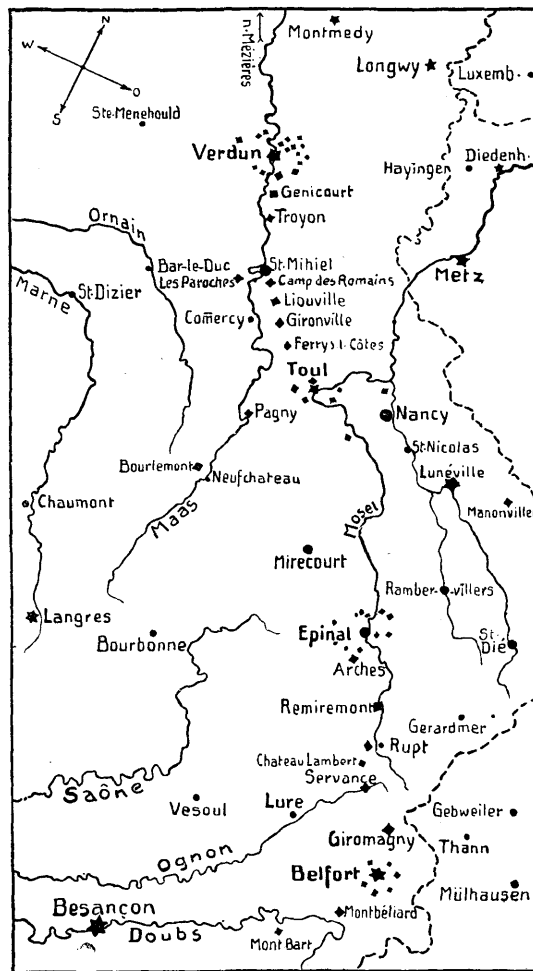
A határ mentén épített várakat a második vonalban mintegy támogatják: *Dijon, Langres, Reims, La Fère, Aire, St. Omer* várai, amelyek legyező formájában veszik körül a leghatalmasabb és legfontosabb erősségét az országnak, *Páris városát*.

Svájc semlegessége és a Vogézek hegyláncolata tehát midőn a két ellenséges felet támadás esetén arra a területre kényszerítette, amelyen vagy semmi, vagy csupán könnyen leküzdhető természetes és mesterséges akadályok vannak. Ez a terület pedig *Saarburgnál* kezdődik és északnyugati csapással a tengerig halad, egyrészt Franciaország, másrészt a Németbirodalom, Luxemburg és Belgium határai mentén. Ez a terület oly nagy, hogy a mai milliós hadseregek nagy csatákhoz is kifejlődhetnek.

Látjuk tehát, hogy Franciaország óriásira fejlesztett várrendszerének oltalma alatt bántatlanul csoportosíthatta támadásra fegyveres erejét, miután Belgiummal is szövetségbe, győzelembiztosan törhetett ki a bástyás vonalból, míg a németeknek előbb a várakat kellett porba dönteniök, hogy azután mérhessenek megsemmisítő csapást ellenfeleikre.

A MÜHLHAUSENI CSATA.

Lüttich bevétele után egész Németország sóvárogva és óráról órára mind türelmetlenebbül leste azt a pillanatot, mikor hoz hírt a táviró a franciákkal való első összetűzésről és ennek eredményéről.

A francia keleti határ erődei.

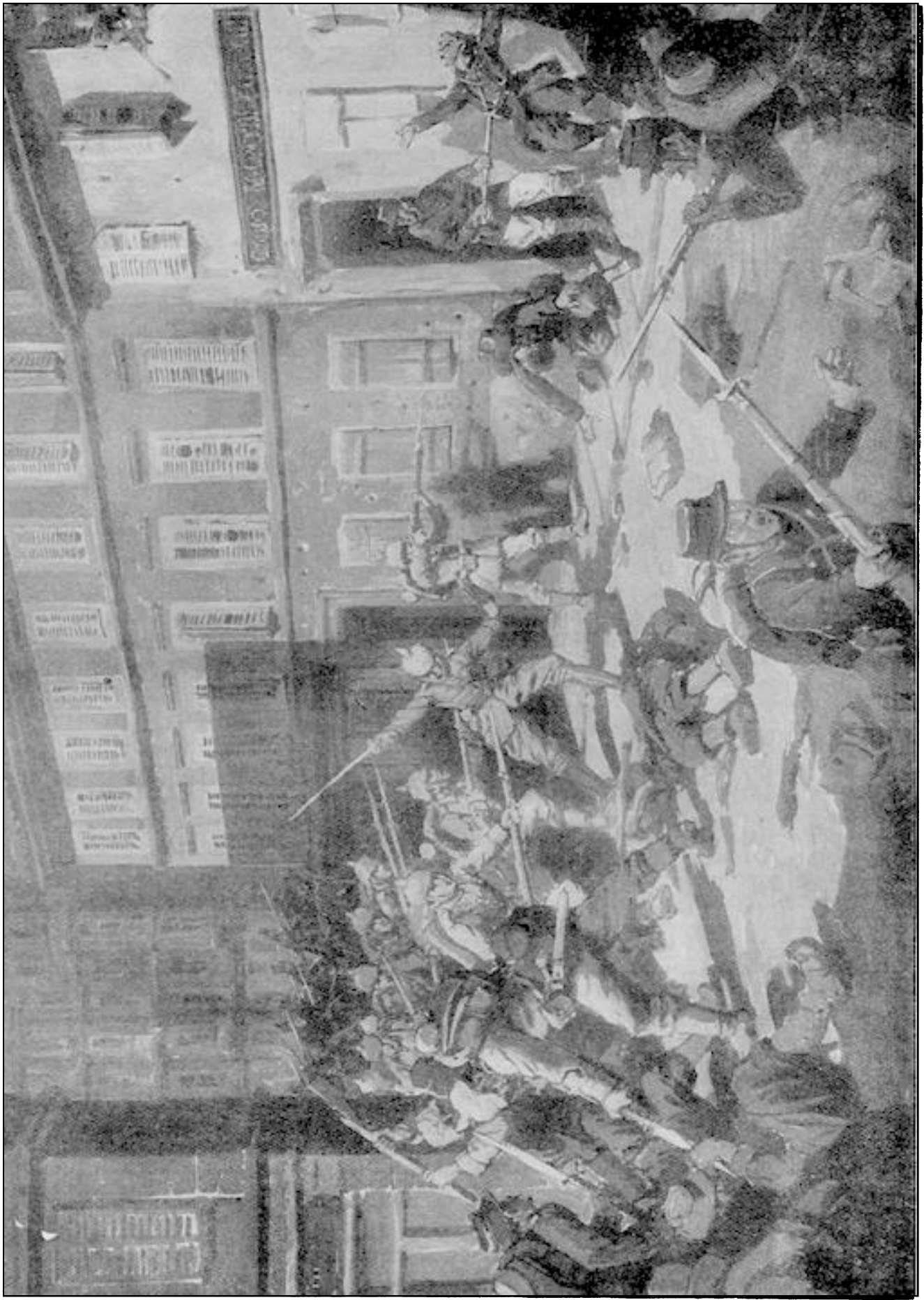
1914 augusztus havának 10-ike, vagyis a *mühlhauseni csata* volt az, mely meghozta a várva várt és valóban számottevő eredményt. Egész Németország föllélegzett, majd szinte tombolt örömeiben, hogy a nyugati harctér leghatalmasabb és ádáz németgyölölettől ízzó ellenségét, a franciákat is megverték.

Már az 1870/71-iki háborúban is az volt a franciák haditerve, hogy megelőzve ellenségeiket, a Felső-Rajnáán át betörnek Németországba, elválasztják a délnémeteket az északiaktól, megbontják a német egységet, ami után szövetkezve a délnémetekkel, nagy erővel, támadnak a magasba törő porosz királyság életére. A vállalat akkor balul ütött ki, sőt a hadjáratlalt együtt elveszett Elzász és Lotharingia is. Azóta a visszafizetés — a revanche — vált hitvallássá Franciaország mindenrendű éle-

tében. A megszakadásig folytatott fegyverkezés csakis ezt szolgálta. A haditervet most is ennek megfelelőleg állították össze. Amíg északon a belgákkal és az angolokkal kezét fogó francia seregtettek Észak-Németországba törnek be, addig délen, a *német járom alatt nyögő Elzász*, mely várva-várja verrokon felszabadítóit, lesz a hadműveletek legelső és legfontosabb célja. Szerepet játszott ennek a tervnek megállapításában az a körülmény is, hogy Elzász lakóinak egy része francia, s amint a franciák mondják, még az is, hogy a délnémet államok nem valami lelkesedéssel gondoltak a német-francia háborúra.

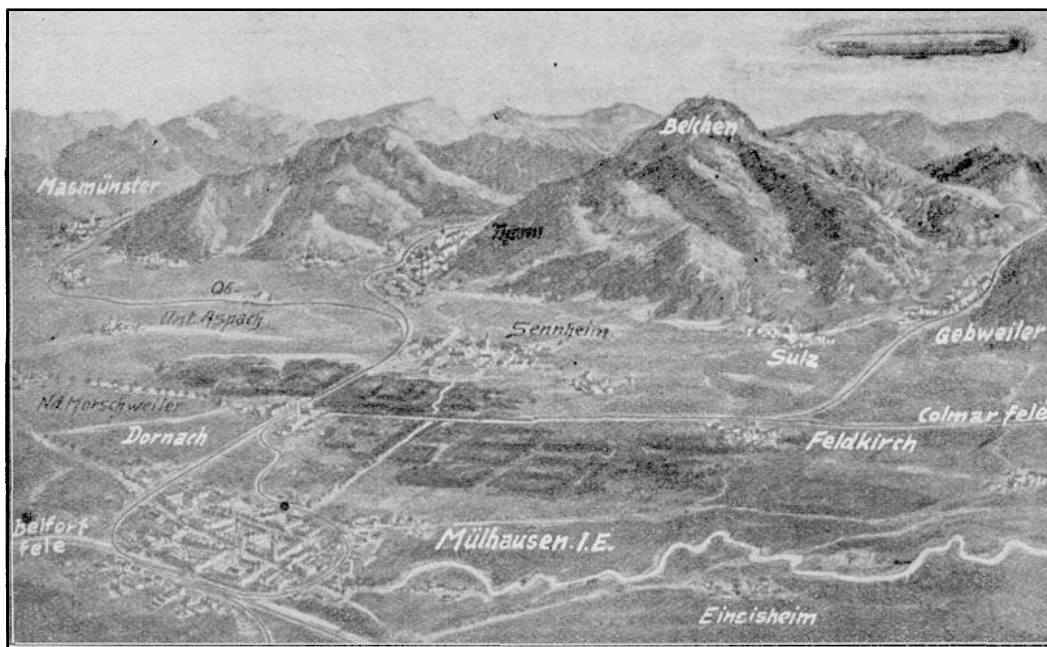
Egy elesett francia tábornok iratai között a németek megtalálták azokat a rendelkezéseket, hogy a francia hadseregek hol vonuljanak fel s merre és minő célzattal törjenek be Németországba. Eszerint a francia hadseregek összeállítására és célja a következő volt:

az I-ső, úgynevezett Maubeuge-hadsereg, az 1., 2., 3. és 10. hadtestből alakult; hozzá kellett

Éjjeli harc Mülhausen utcáin.

Frost M. rajza.

Mülhausen és környéke.

Dr. Trenkler és Tsa eng.

csatlakozniok a belgáknak és az angoloknak. Az egész erő Belgiumon át *Köln* és *Koblentz* felé nyomul előre és itt megtámadja a német haderőket ;

a 9., 11., 4. és 6. hadtestekből alakított *II-ik hadsereg Verdunnél* gyülekezik s innen *Metz* alá vonul, ezt megszállja, megostromolja és azután *Saarlouis* és *Koblentzen* át csatlakozik az I-ső hadsereghoz ;

a *Toulnál* az 5., 8. és 20. hadtestből szervezett *III-ik hadsereg Lotharingiába* tör be, megszállja a *Vogézek* hegységének északi részét, majd pedig *Strassburg* alá nyomul ;

a *IV-ik, Epinalnál* alakuló hadsereg a 12., 13., 17. és 18. hadtesttel a *Vogézek* másik részét ejti hatalmába, majd pedig a többiek után vonul mint tartalék ;

a délen, a 7., 14., 15. és 16. hadtestből, valamint tartalék csapatokból álló utolsó, vagyis *V-ik hadsereg* birtokába veszi *Altkirchent*, elfoglalja *Mühlhausent* és innen a *III-ik hadsereggel* való egyesülése végett *Strassburg* alá száll.

A gyorsaság — a háborúnak ez a roppant fontos tényezője — azonban a németek tulajdonsága volt, akik északon Belgiumba való elszánt és a francia részről még egyáltalában nem várt betörésükkel halomra döntötték el-lenségeik hadjárat tervét. Csupán az *V-ik francia hadsereg* feladata maradt meg változatlanul. Lüttich elestével pedig épp ennek a hadseregnek kellett sietve megoldania feladatát,

hogy hamarosan megszállván *Elzászt*, a belga területekért bizonyos ellenértéket kerítsen kezébe. Siettette a vállalkozást még az a kilátás is, hogy az el-szászi gyenge német erők szét-robbantása esetén a franciák talán igen nagy területet hódít-hatnak meg Né-metországból.

Az összetű-zés előtt az el-lenfelek ereje és felállítása a kö-vetkező volt :

a *németeknek* a hadeni 4-ik és 7-ik gyalog-ezrede, a badeni 3-ik dragonyos és 5-ik lovasított vadászrezrede Mühlhausennél laktáborozott ; kisebb erők a határok védelmére *Altkirchnél* állottak ;

a *franciák* részéről, állítólag, az egész *VII-ik hadtest*, egy lovas hadosztály és a *Belfort* védelmére rendelt tartalék csapatok egyharmada — körülbelül nyolc ezred — út-ban volt *Altkirch* felé.

Az ellenfelek előcsapatai már augusztus 7-én lövöldöztek egymásra. Bár a nagyobb erő a franciák részén volt, ők vonultak vissza. A németek sem maradtak helyeiken, hanem szintén feladták állásaikat s a *Rajna* felé hát-ráltak. Amikor tehát a francia *VII-ik hadtest* is átlépte a határt, ellentállásra sehol sem talált. Főereje *Altkirchen*, *Zillisheimen* és *Brunn-statt*on át tört előre, míg kisebb csapatai : egy-részt *Bartenheim* és *Sierenz* ellen, másrészt *Belfort*tól északkeletre *Maasmünsteren* és *Tha-non* át nyomultak előre.

A német őrségek, alkalmazkodván a pa-rancsokhoz, beengedték a franciákat és lépésről lépésre hátrálva húzódtak vissza. Ez a franciák soraiban roppant nagy örömet okozott. Ekkor szálltak el azok a francia repülőgépek, amelyek-ről *Joffrenek*, a francia generalissimusnak *Belfort*ban nyomtatott következő szövegű kiált-ványát dobálták le nagy csomókban nemcsak *Mühlhausenre*, hanem a környékbeli telepekre, falvakra és házakra is.

»Elszász gyermekei! Negyvennégy évi súlyos várakozás után ismét francia katonák lépnek nemes hazátok földjére. Ők a nagy visszafizetés előmunkásai. Büszkeséggel és meghatottsággal tölti el őket az a tudat, hogy ezt a művet végrehajjták. Életüket áldozzák fel érte. A francia nemzet áll mögöttük és zászlójukon ezek a varázsszavak vannak: Jog és szabadság! Éljen Elzász! Éljen Franciaország!«

Hogy a franciák miként gazdálkodtak Elzász falvaiban és városkaiban, elmondja egy sennheimi levél: Augusztus 8-án rekkenő meleg nap volt. Délután habzó lovon vágatva jött egy lovasított vadász s már messziről kiáltotta: »Jönnek a franciák!«; majd a kolmári kapun át tova robogott, hogy megvigye a hírt a főhadiszállásnak is. A lakosság aggódó arccal csődült össze a község háza előtt, hogy lássa, s ha kell, fogadja is a hivatlan vendégeket. Mindenki arcáról leritt a kérdés: Miként gazdálkodnak majd ezek? — hisz turkók és spahik is lesznek köztük! Egyszerre zene hangjai harsantak fel és csak úgy özönlött a sok vörös és kék ruhás katona, élén egy ezredessel. Furcsának tetsző, de a francia gyalogságnál szokásos gyors ütemben jött a csapat. A község háza előtt megállt. »Messieurs, nous voilà!« mondá az ezredes és szállást kért 5000 embere számára. Élelemre nem volt szükségük. »Comme tous-jours!« szavakkal megnyugtatta az embereket s bízta őket: folytassák rendes napi munkáikat. Mázsányi kő esett le az emberek szívéről, kiderültek az aggódó arcok, mert a spahik nem mutatkoztak és az egész csapat oly jól viselte magát, mint békés idők katonai gyakorlatai közben szokás. Minden falat kenyeret megfizettek. A jövevények iránt mindenki előzeny volt, de lopva összehasonlításokat tett a német katonák kifogástalan jó minőségű és a franciák rikító ruházata között. Bár eleinte az összes postai levélszekrényeket föltörték és a telefondrótok egy részét is elvagdalták, a szép szóra ezt is abbahagyták. Thannban a közigazgatást azonnal francia tisztviselők vették a kezükbe.

Augusztus 8-án délután vonultak be a franciák Mühlhausenbe. Körülbelül deket ütött az óra, amikor az első francia dragonos járőr benyomult a városba. Esti 6 órakor érkezett be zeneszóval a francia VII. hadtest éle, míg a csapatok éjjeli 11 óráig vonultak keresztül a városon. Az éjszakát mi sem zavarta meg. Másnap a franciák a Rajna lapálya felé távoztak, Joffre tábornok pedig délelőtt 11 órakor a városházán fölolvasta Franciaországnak azt a kiált-

ványát, amellyel Mühlhausen végleg birtokába veszi. Az elvonult csapatok nagyjában Mühlhausen—Sennheim vonalában szállották meg a vidéket, amelyet azonnal sáncokkal is megerősítettek.

A németek támadása augusztus 9-én indult meg. A csatát a 15. hadtest és a határelzáró csapatok egy része vívta meg. A támadás egyrészt a rajnamenti Hartwaldon át Rixheim és Habsheim falvak, másrészt Illzachon át Mühlhausen nyugati része ellen irányult. A németek roppant hevesen támadtak, a tiszték csak a legnagyobb erőfeszítés árán akadályozhatták meg a legénység oktalan előretörését. Az egész vonalon elkeseredett harc kerekedett, amely Mühlhausenben valóságos vérengzéssé fajult. Rixheim birtokáért egész éjjelen át küzdöttek egymással az ellenfelek, amíg végre is a franciák hátráltak meg Altkirch felé. Itt érte a legnagyobb veszteség a németeket. Szemtanuk szerint megkapó jelenet volt, mikor a német gyalogság a Mühlhausen-től délre a magaslatokon álló francia tüzérséget rohanta meg a szuronyokkal.

A franciák valósággal futva-futottak állásaikból; de üldözésükről és arról, hogy őket a

PROCLAMATION

DU

Generalissime Français

=: AUX ALSACIENS :=

Enfants de l'Alsace. après 44 années d'une douloureuse attente des soldats français fouleurent à nouveau le sol de votre noble Pays Ils sont les premiers ouvriers de la grande œuvre de la REVANCHE.

Pour eux quelle émotion et quelle fierté! Pour parfaire cette œuvre ils ont fait le sacrifice de leur vie! La Nation Française unanimement les pousse et dans les plis de leur drapeau sont inscrits les noms magiques de Droit et de Liberté

Vive l'Alsace!

Vive la France!

Le Généralissime Français,

JOFFRE.

Joffre kiáltványa az elzászi lakossághoz.

németek Belfort felől elvágják és a semleges Svájc területére szorítsák, szó sem lehetett, minthogy a német katonákat a harc teljesen kimerítette.

A csata eredménye fényes volt, mert vele ugyancsak hamar összeomlott itt a franciák nagy reményekkel tervezett támadó hadjárata. A franciák és az angolok haditudósításai a valóságtól eltérve azt írták, hogy a franciák Altkirch és Mühlhausen között fényes győzelmet arattak a németek fölött, s hogy a németek visszahagyván 24 ágyújokat, eszeveszetten a Rajna felé menekültek. A valóság ellenben az, hogy a németek elfogtak 10 francia tisztet és 513 katonát, zsákmányul ejtettek 4 ágyút, 10 kocsit s az eldobált francia fegyverek egész garmadáját.

A németek Lagardenál elhódítják a franciák ágyúit.

Hoffmann A. festménye után.

HARCOK LOTHARINGIABAN.

Amíg a német csapatok északon és délen győzelemről győzelemre haladtak, addig a középen Lotharingiában sem állottak tétlenül egymással szemben az ellenfelek.

Augusztus 6-án, Metzről északnyugatra a németek hatalmukba kerítették Briey francia községet, 11-én pedig Lagardenál verték tönkre a XV. francia hadtest egyik előretolt gyalog dandárát. Itt a franciákat igen súlyos veszteség érte, amennyiben ezt a minden fegyvernemből alakított dandárukat a németek a Lunevilletől északkeletre elterülő erdőbe szorították, ahol elvették egy zászlójukat, két ütegüket és 4 géppuskájukat; ezenkívül fogságba esett egy tá-

bornokuk és 1000 katonájuk, vagyis a harcba vetett csapatoknak kerekén egyhatoda!

Különösen Lagardenál volt heves a harc, ahol a német gyalogság rettenthetetlen bátorsággal vetette magát a franciákra. Minden egyes házat valósággal meg kellett ostromolni. A templom tornyából egy francia géppuskasztag zúdította a támadókra a halálhozó golyókat. A németek tüzésége majdnem az egész falut földig rombolta. A győzelmet a németek a franciák egyik szárnya ellen intézett oldal-támadásukkal vívták ki, amelyben a lovasság is nagy szerepet játszott mindent letipró rohamával. A franciák tömegesen adták meg magukat. A harcban részt vett német tiszt leveléből idézem a következő érdekes feljegyzéseket:

»Nagyon óvatosaknak kellett lennünk, mint-hogy nemcsak a mesterrileg kiválasztott rejtekhelyekbe bújt fickók lőttek ránk, hanem alávaló módon még a sebesültek is. Az egyik földön heverő francia sebesült gyalogos itallal kínált meg; amint a felém nyújtott kulacs után nyultam, reám sütötte pisztolyát. Pőrére kellett vetköztetnünk az elfogottakat, mivel még a ruházatuk alatt is fegyvereket viseltek. A legtöbb fogoly bajszatlan 16—17 éves suhanc volt, akik még a kezünket és lábunkat is csókolgatták, ha meghagytuk meg nem érdemelt nyomorult életüket. A legtöbbjük azt mondta, hogy akarattal ellen indultak a háborúba és éltették Németországot; amikor egyik zászlónkat pillantották meg, szinte meghatottan mutattak reá és »Éljen Németország!« szavakba törtek ki!«

Egy német lovastiszt leveléből, amelyet szeretteihez haza küldött, a következő érdekes és figyelemreméltó sorokat idézzük:

»... Istenemre mondom, hogy augusztus 11-ike épp oly nevezetes napja lesz a németek hadi történelmének, mint a gravelottei és a mars-la-touri csatáké. Az ellenséges tüzéssel, géppuskákkal és harcban még meg nem tizedelt gyalogsággal szemben valósággal a halálba rohantunk. Ezernél több franciát fog-

Az első francia zászló zsákmányolása Lagardenál.

Becker C. festménye után.

Kühlewindt felv. Königsberg.
v. Kluck tábornok
a I. német hadsereg parancsnoka.

N. Perscheid felv. Berlin.
v. Bülow tábornok
a II. német hadsereg parancsnoka.

N. Perscheid felv. Berlin.
v. Einem tábornok
a III. német hadsereg parancsnoka.

H. Brandseph felv. Stuttgart.
Albrecht württembergi herceg
a IV. német hadsereg parancsnoka.

több hadtestből alakult. A franciák seregeinek összeállítását és előnyomulási irányait már az előző fejezetekben ismertettük.

Már említettük, hogy a németek Lagarde-nál és Baronweilernél keményen megverték a franciákat. A német csapatok mindamellett nem nyomultak be mélyebben Franciaországba, hanem visszahúzódtak hazájukba, Lotharingiába, még pedig jó hátra Morville—Mörchingen—Bensdorf—Fistingen és Pfalzburg vonalába. Ezzel a franciákat maguk után csalták és pedig azért, nehogy a csata megnyerése esetén következő üldözés folyamán belejussanak a legnagyobb francia erősségek — Nancy, Toul és Épinal — ágyúinak tüzebe. A németek a maguk jól ismert országának területén óhajtották az első nagy csapást mérni a franciákra. Ezt a szándékukat, amint látni fogjuk, a siker koronázta.

A német határt átlépő franciák augusztus 20-án Dieuze — Saarburg vonalába jutottak, de tovább már nem mehettek, mivel a németek rajtuköttek, megverték és Delme—Chateau Salins—Marsel—Bispingen helységekig üldözték őket. A leghevesebb harcok Dieuze és Saarburg körül folytak le.

Szemtanuk így írják le az eseményeket.

A dieuzi harc.

Csütörtöki napon, vagyis augusztus 20-án csaptak le a németek a franciákra, úgy hogy ezek a legnagyobb rendetlenségben menekültek el. A németek támadása hajnalban indult meg Dieuztól keletre és nyugatra. A franciák egyik előretolt állása a Vergavilletől északnyugatra elterülő Monacker-Wald nevű tetőn volt. Előbb puskatüz indult meg, majd a géppuskák vették át a szót. Mivel a franciák tüzelése csakhamar feltűnően ellankadt, a német gyalogság elszántan előretörtetett. Verejtkezve haladtak, minthogy a föld felületét akadályozó vetemények borították. Az a sebesült tiszt, aki végigverekedte az ütközetet, így írja le a további eseményeket :

»Az előnyomulás alatt föltűnt, hogy a Monacker-Waldtól északra elterülő szőlők prés-házaiból, amelyekben állítólag sebesülteket helyeztek el, heves oldaltűzet kapunk. Csapataink hamarosan véget vetettek ennek a gyalázatos eljárásnak, amennyiben berontottak a házakba, ártalmatlanná tették a bennök rejtőzködő francia katonákat, a házakat pedig földig rombolták. Az ellenséges jobbszárnyat mesébe illő vitézséggel végrehajtott rohammal vetettük ki sáncaiból. A franciák meginogtak, hátrafordultak és valósággal elrohantak hátrább készített fővédelmi állásukba. A csatater telidesteli volt halottakkal. Rettenetes aratása volt itt a halálnak! Mindnyájan elleneink főállása felé tódultunk s előnyomulásunkat még a jól eltakart francia tűzérés szabatos tüzelésével sem állíthatta meg. Előre! — volt a jelszó és mi legyőzhetetlen erővel kaptattunk fel a hegynek. A franciák képtelenek voltak ellentállani rohamunknak és ebből az állásukból is elmenekültek, sőt pár perc múltán egész védelmi vonalukat is föladták. A tetőn borzalmas látvány tárult szemem elé : a földet százával borították a hullák, a súlyosan és könnyen sebesültek ; amerre a szem

ellátott, fegyverek és fölszerelés hevert, mit a megrettent franciák dobáltak el, hogy könnyebben menekülhessenek. Itt-ott halomban heverték a puskatöltények. Miként már előbb, úgy itt is olyan géppuskásosztályokra és könnyű, sőt mi több, még nehéz ütegekre is találtunk, melyeknek fölszerszámozott és befogott lovait maguk a franciák szúrták agyon vagy lötték le. Vétkesen hagyták szákmányul legértékesebb harci eszközeiket. A vergaville—geblingeni út teli volt vörös nadrágokkal. Magam láttam, amikor egy francia [őrnagy golyót röpített agyába, minthogy zászlóalj lövés nélkül hagyta cserben. Százával adták meg magukat elleneink és sírva könyörögtek kegyelemért. Hogy mennyire gyávák s hogy minő sokat veszített a francia gyalogság azelőtti híres lendületéből, mutatják a példák,

E. Bieber felv. Berlin.

*Frigyes Vilmos német trónörökös
az V. német hadsereg parancsnoka.*

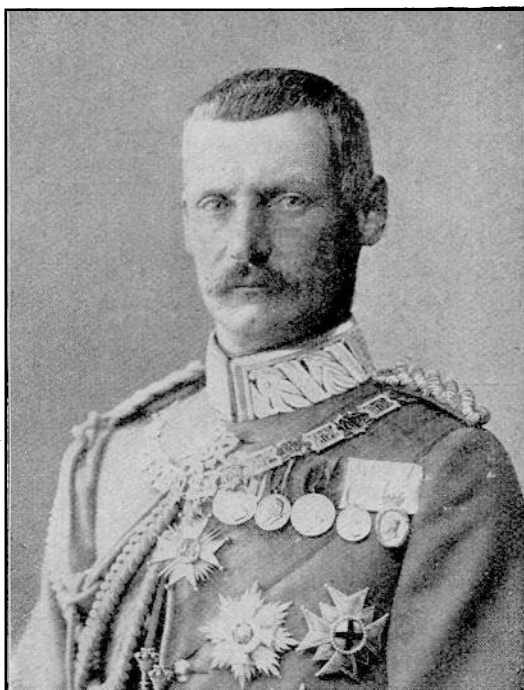
amik közül egyet el is mondok. Az egyik vasúti állomás épületét a franciák szállották meg. Egyideig hevesen lődöztek belőle, de amikor csupán maroknyi emberből álló kis csapatunk ellenük támadt, hamarosan kitűzték a fehér zászlót, hogy megmentse nyomorult életüket. Százan estek itt hadifogságunkba!»

Harc Saarbúrgért.

A Lotharingiába csalt franciák csak három napon át kedélyeskedtek Saarbúrgban, mert augusztus 20-án az 1-ső bajor hadtest kiugrasztotta őket a városból.

A bajorok Romelfingen és Rieding közötti térségben helyezkedtek el támadáshoz még pedig a következőképpen: Saarbúrggal szemben az 1-ső, ettől északnyugatra a 2-ik hadosztály; a tüzérség és a lovasság megosztottan Oberstintel-Saaraltdorf és Tinkelsberg-Rieding között, Hilbersheim és Rauweiler mögött állott fel. A léghajóosztály Kirchbergnél telepedett le. A hadtest főhadiszállását a Kastelwalder Hofnál ütötték fel.

Dél előtt 11 óráig a tüzérség viaskodott egymással, de ekkor villámgyorsan ugrottak ki és rontottak előre a bajor gyalogezredek fődözekeikből, s a harc hihetetlen rövid idő alatt a legnagyobb heveséssel indult meg. A támadás teljesen készületlenül találta és így meg is lepte a franciákat, akik Saarbúrgtól északra és a Saardorf—Finstingentől nyugatra elterülő erdőségekben jó célpontot nyújtó tömegekben táboroztak és épp ebédjüköt készítették. A német nehéz tüzérség hamarosan lesze-

A. Baumann felv. München.
Rupprecht bajor herceg
a VI. német hadsereg parancsnoka.

relte a franciák ütegeit, de közben az ellenséges gyalogság tömegeit sem kímélte, hanem beléjük lőtt és egész századokat sepert el. Délután öt óráig szünet nélkül idegbomlasztóan ropogtak és kattogtak az egész hosszú csatavonalon a gyalogsági fegyverek és a géppuskák, amikor végre rohamra mentek a németek és birtokukba is vetették Dolvingent, a Saaraltdortól nyugatra fekvő erdőt és Saarbúrgnak déli szegélyét. Mindenünnen futva menekültek a franciák. A nap már leáldozóban volt, amikor a bajorok Langd-Zittersdorfba és Saarbúrgba bevonultak és győzelemittasan lobogtatták meg zászlóikat a hofi és rebensbergi magaslatokon. Saarbúrgban azonban a testőrgyalogságnak még roppant nehéz munkája akadt a házakból védekező franciákkal szemben. A házak tetejéről, ablakaiból és mindenféle nyílásaiból

N. Perscheid felv. Berlin.
Heeringen tábornok
a VII. német hadsereg parancsnoka.

nemcsak puskáztak, hanem gépfegyverekből is ontották a halálhozó golyókat. Valóságos pokollá váltak az utcák, amikor a házak is kigyulladtak. Az ádáz küzdelemnek csak akkor szakadt vége, mikor az egész vidékre reáborult a sötétség. A balsikerük miatt földühödött franciák azonban az éjszakát arra használták föl, hogy visszazerezzék a győzelem pálmáját. Rajtaütöttek Hofon, Saaringen és a Rebenbergen pihenő németeken, de erőlködésük hiábavaló volt, mert véres fejvel húzódtak vissza, megtanulván, hogy amit a bajorok egyszer elfoglaltak, azt nem eresztik ki többé a kezükből.

A csatát félmilliónál több ember és mintegy 2000 ágyú vívta meg. A csata

legnagyobb lelki nyugalommal! Géppuskáikat a legtöbbször a templomok tornyaiban, vagy házak padlásainak ablakaiban állították fel s megvárták, amíg a gyanútlanul menetelő német csapatok elvonultak; de ekkor hátulról szinte lekaszálták őket rettenetes fegyvereikkel.

Szavahihető tekintélyes német napilap írja le a következő esetet: Amint a németek elta- karították egy alkalommal halottaikat a csata teréről, az egyik század vízért ment a közeli faluba. A falu lelkésze kávéra és borra hívta meg a tiszteket, a tábornokkal pedig alázatoskodva beszédbe elegyedett. Hirtelen eszeveszett tüzelés kerekedett. A falu teli volt francia katonákkal, akik a templom tornyából s a házak ablakaiból, ajtóiból és a padláslyukakból lövöldöztek. A németek csak futással menthették meg életüket.

Ily esetek megtorlása természetesen kegyetlen volt és senkisé is hibáztathatja, még kevésbé ítélni el a németeket, ha ilyenkor földig romboltak mindent és senkinek sem adtak kegyelmet.

CSATÁROZÁSOK A VOGÉZEK BEN.

A metzi nagy csata volt úgy látszik, a jel, hogy a Vogézekben egymáshoz igen közel álló ellenfelek is egymásra rontsanak. Itt főként a portyázó hadviselésnek nyílt tág tere, amennyiben napirenden voltak a lesvetések, a cselek és az előőrsök csatározásai. A franciák jobbára alpesi csapataikat állították harcba, míg a németek részéről meglelt emberekből és dresedő fejű családapákból alakított tartalék- és honvédcapatok arattak győzelmeket.

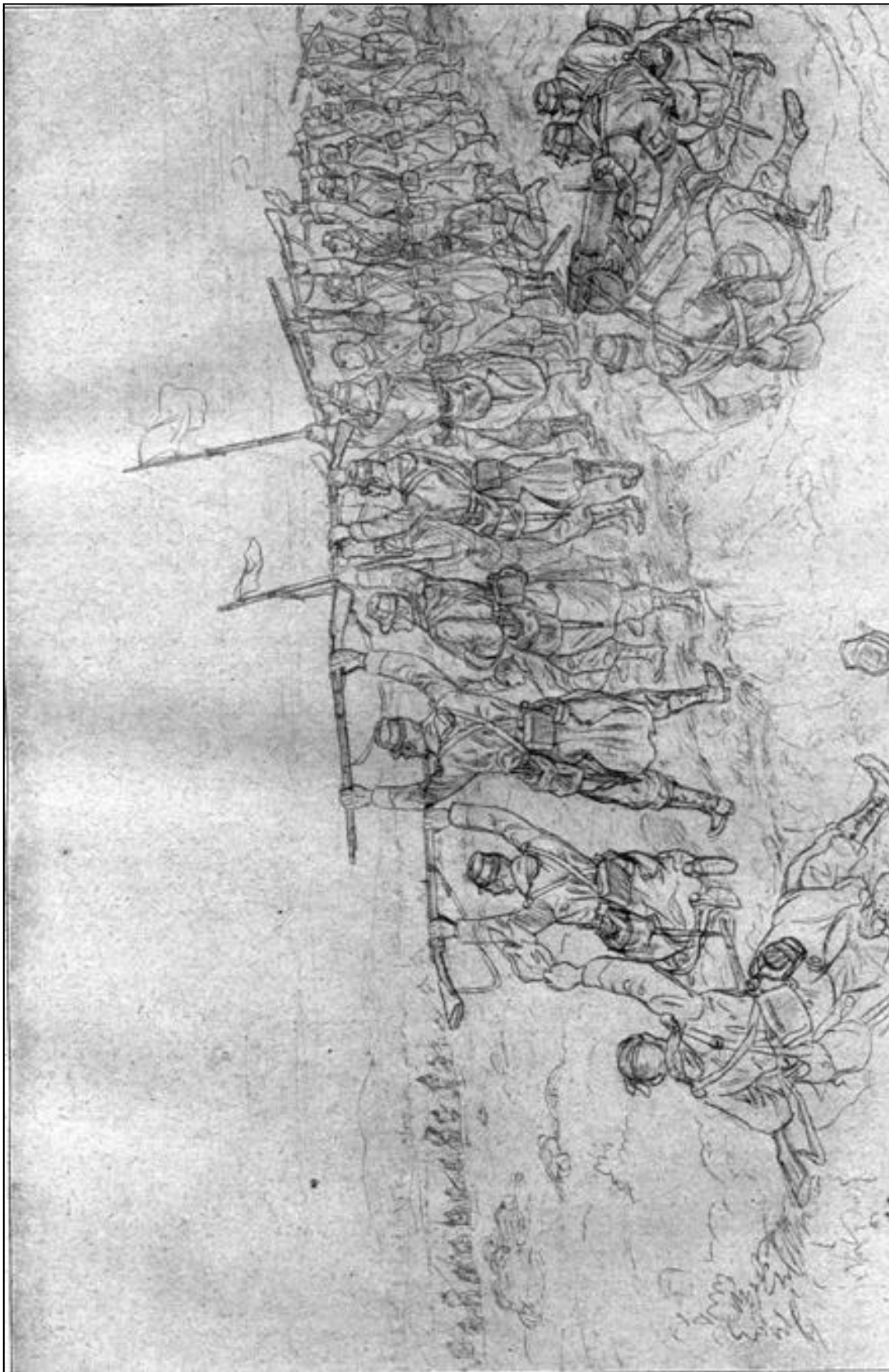
Hogy mennyire kimerítőek voltak ezek a harcok, azt sok résztvevő levele bizonyítja. Ezek közül igen érdekes az, melyet egy württembergi katona írt családjának.

»Azt kérditek, hogy mit cselekedtünk? Egész sorát foglaltuk el a Vogézek fontos pontjainak. Bennünket, württembergieket és badenieket megdicsérték, mert kilenc napi szakadatlan harc után Epinal közelébe férköztünk. Még több is kell? Igen, panasszal élünk, mert a sors nem adta meg, hogy számok hirdessék eredményeinket, holott szerény véleményem szerint, épp mi vagyunk azok, akik az egész hadseregben a legkimerítőbb hegyi háborút viseljük. Mi a láthatatlan ellenséggel küzdünk; mi a legveszélyesebb portyázó hadviselést űzük. Scholsem fáraszt ki annyira a vidék, mint itt. Rövid és csupán pár kilométernyi

előrenyomulásunk abból áll, hogy izzadva hegyeket mászunk, sziklákra kúszunk fel, amelyek mind leírhatatlan zordonak. A legtöbb helyen csak egyenként haladhatunk előre. Éjjel, még ha csak tíz percig is mászunk fölfelé, már csúron vizesek vagyunk és fujtatunk akárcsak a tehermozdonyok. A zászlóalj harchoz fejlődése a síkon gyermekjáték, de itt csak roppant fáradtság árán mehet végbe. A tiszteknek majdnem minden emberünket külön kell felállításába vezetniök. Még szisszentenünk sem szabad, ha sebeket ejtenek rajtunk a tuskés bokrok, vagy ha a sziklákról lecsúszva összezúzzuk egyik vagy másik tagunkat. Órák hosszú során át a legnagyobb vigyázattal kell előrehaladnunk, mert ha eltévedünk, a hiba alig, vagy csak órák, de néha napok keserves munkájával üthető helyre. Éjjel teljes sötétségben haladunk; hogy ez mennyire megerőltető, azt csak mi érezzük. A tábori őrsök a legveszedelmesebb helyeken állanak; ezeket néha csak négykézláb és egymást tolvá-húzva érheti el az ember. Az ellenség a legtöbb esetben hirtelen bukkan fel előttünk. A golyók nemcsak előlről, hanem oldalból és hátulról is egyszerre fütyülnek el fülünk mellett. Néha vaktába lödözünk jó ideig s csak nagysokára bukkan fel egy francia valamely mélyedésből, bokorból vagy más rejtekhelyből. Párszor csak akkor vettük észre az ellenséget, amikor búvóhelyéből kiszökkent és futásnak eredt. Általában csak akkor keresnek menekülést a futásban, ha szuronnal rohanjuk meg őket, vagy nagyobb tömeget pillantanak meg. A futó ellenségben mindenkor nagy károkat okoztunk. A tüzéség rendszerint egész erdőrészeket áraszt el lövéseivel; ez a legeredményesebb is. Az ellenség elhagyta helyek mind kitünően erődítették; a hatalmunkba ejtett sáncok mind jól elrejtett valóságos kis erődök voltak. A nyílt helyeken nem igen állják a harcot a franciák; löni egyikük sem tud, csak a tömeget árasztják el golyóikkal, amikor kielégítő eredményt érnek el. Az eddigi harcokban általában sok emberünk vérzett el, de a legtöbbször mi lettünk a győztesek.«

A schirmecki lesállítás.

A seregtesteknek döntő nagy csatákban való fölvonulása közben tette vágyó és dicsőségre szomjazó kisebb csapatok rontanak egymásra váltakozó szerencsével. Bár ezek az epizódok sehol sem befolyásolhatják a perdöntő nagy eseményeket, mégis megérdemlik, hogy papírra vessük őket, mivel kedves eseményei

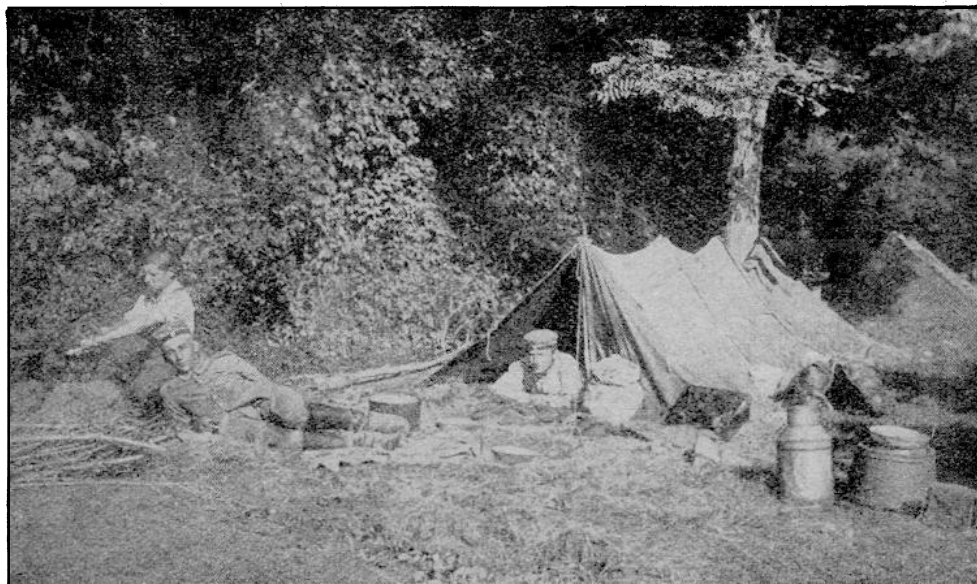

Míg az első sorban álló francia katonák fegyvereiket magasra emelik és fehér kendőt lobogtatnak annak jeléül, hogy megadják magukat, a gyantultlanul közeledő német katonákat az első sor mögött felállított francia géppuskák pusztító tüzelese fogadjá.

Francia csapatok általános hadisele.

Sebesült katonák elbárása után rajzolta Hosang E.

Regényes táborhely a Vogézekben.

A »Leipziger Presse-Büro« felvétele.

a nagy dolgoknak, néha okulásra is alkalmasak és bepillantást engednek a hadakozó felek katonai erényeibe.

Ilyen volt a schirmecki lesállítás, amelyben a németek beleszaladtak a franciák csapdájába. Lesállításnak nevezzük azt, amikor az egyik fél valamely rejtett helyen abból a célból áll fel, hogy a közeledő ellenséget váratlanul és hevesen megrohanja. Rendszerint annak az útvonalnak közelében állítják fel a csapatokat, amelyen a megtámadandó ellenségnek el kell vonulnia.

A német csapat Strassburg erősségének két vartüzér-zászlóaljából állott, amely ágyúkkal és géppuskákkal a Vogézek erdővel borított területére hatolt be. A csapat a szakadékokkal, árkokkal és gödrökkel teli Breusch-patak völgyében nyomult előre avégből, hogy megszállja a St.-Dié—Épinal fele vivő út magas fekvő fontos szorosát. Elővigyázatlanul haladhatott, minthogy Lützenhausen falu után az 1000 m. magas Dononhegy felől meglepően megtámadták, szétugrasztották és hasznavehetetlenségig összelődözött ágyúit és géppuskáit ellenállás nélkül könnyűszerrelzsákmányulejtették.

66 Így csak az a csapat jár-

hat, amely a mailövő-fegyverek majdnem mindent elseprő hatása mellett figyelmen kívül hagyja azt a közmondást, hogy : Szemesnek áll a világ!

A Donon.

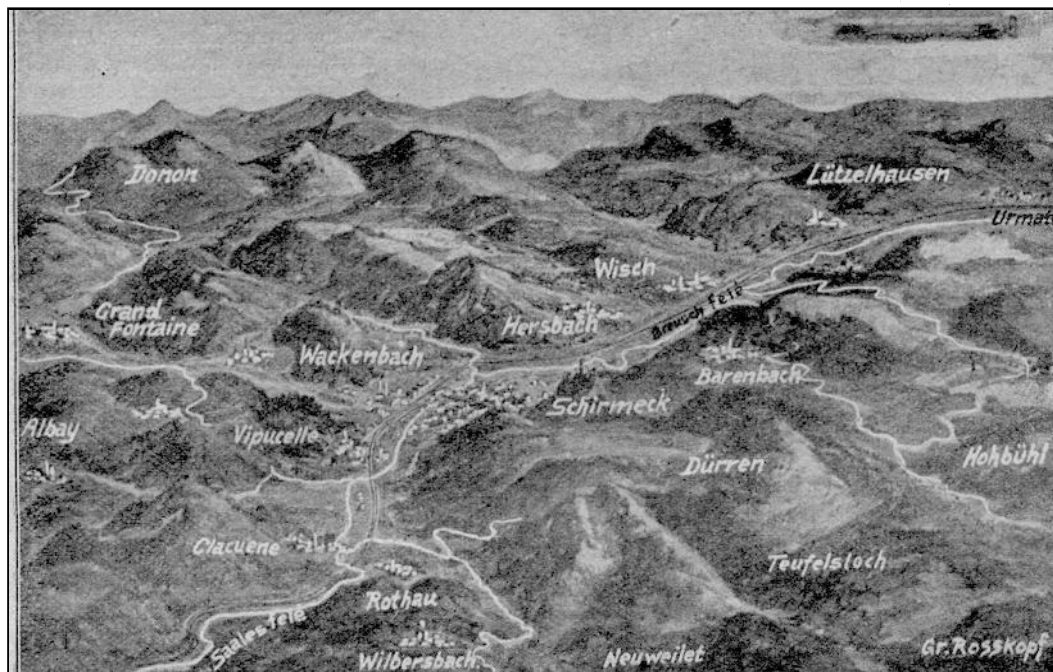
Vogézeken Európának azt a hegyláncolatát értjük, amely a Rajnával párhuzamosan haladva, határt alkot Német- és Franciaország között. Déli része magasabb és zordonabb, az északi ellenben alacsonyabb és elég jól járható. A hegység-

ben eredő vizek nyugatnak és keletnek futnak le a hegyeket szétválasztó völgyekben egyrészt a Rajnába, másrészt pedig Franciaország folyóvizeibe. A völgyek természetes átjárókat alkotnak a hegységen át Németországból Franciaországba ; valamennyiben igen jó állapotban levő országutakat, a legtöbbben pedig még vasutakat is találunk.

Franciaország, híven haditervéhez, be akart törni a Rajna balpartján elterülő Elszászba és Lotharingiába. Ezt pedig csak akkor hajthatta végre, ha elfoglalja a Vogézeken átvezető szorosokat a bennök vezető országutakkal és vasútvonalakkal együtt. Németországnak ellenben meg kellett állítania a

Alpesi vadászok géppuskát állítanak fel a hegyek között.

Schirmeck és a Donon környékének dombortérképe.

Dr. Trenkler és Társa, Berlin enged.

zsákmányra éheseket. Így keletkeztek a Vogézek szorosaiért a harcok, amelyek, hegyi háborúról lévén szó, kemény próbára tették a katonák lelki és testi erejét. A győzelmeket nem a szorosokban vívták ki a csapatok, hanem a hegyek tetején, ahová csak verejtékezve juthattak fel.

Az átjárók közül nagy szerepet játszott az, mely a kies Breusch-patak völgyét köti össze a La Plaine és Meurthe-völgyével. A benne telepített út a legegyszerűsebb vonalban vezet Strassburgból a Meurthe völgyében fekvő Lunéville és St.-Dié városokba. Az út fontossága nyilvánvaló.

A szorost a franciák már augusztus 15-ike előtt megszállották, s mint ahogy már megírtuk, Schirmecknél meg is verték azt a német különítményt, amely a völgyben fölfelé haladt. A szoros legfontosabb pontja ott van, ahol a völgy talpából hirtelen mered égnek a *Le Donon* nevű hatalmas, 1000 méteren felüli hegyóriás. Ezt a kúpot rendezték be védelemre a franciák, még pedig olyképpen, hogy csak az juthatott fel az út legmagasabb pontjára, akit ők oda bocsátani akartak. Ezt a bevehetetlennek hitt állást támadták meg a németek és vették el a franciáktól. A hegy tetején nemcsak elleneséges gyalogság, hanem tüzérség is állott jó erős sáncok mögött. A dologban az a bámulatos, hogy a vakmerő támadást nem sorhadi fiatal legények, hanem öregedő honvédek és tartalékosok hajtották végre, akik bizony már

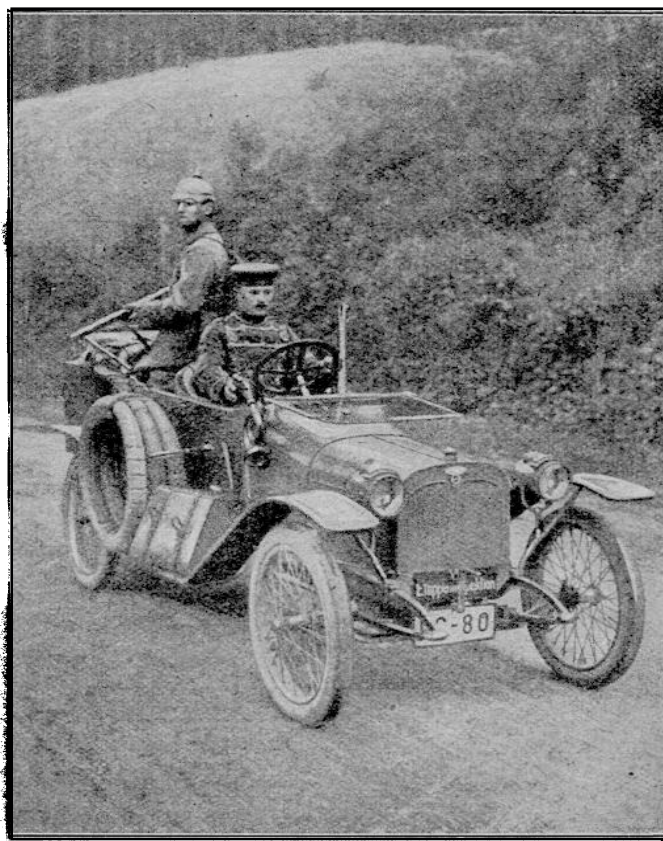
régen elszoktak a katonásditól s akiknek fogalmuk sem volt arról, hogy miként viselkedjenek a mai modern háború öldöklő fegyvereivel szemben.

A Vogézek szorosaiban vívott harcoknak erről a legfényesebb haditettéről így emlékezik meg egy öreg katona, aki maga is résztvett a rohamban:

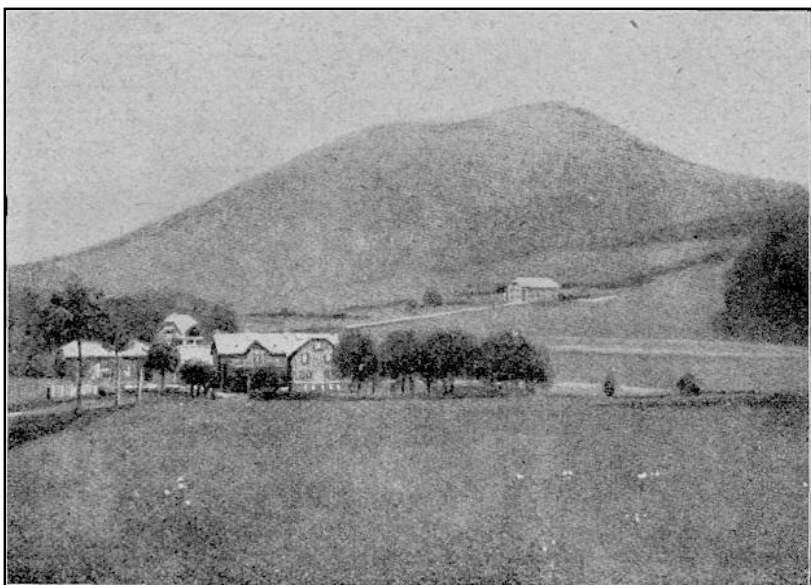
»Augusztus

21-én a Donon

alján jutottunk tűzbe, ami estig tartott. A Donon össze-visszahasogatott és majdnem áthatolhatatlan bozóttal és aljával sűrűen benőtt erdővel

Automobil-őrjárat a Donon-hegy lejtőin.

A Donon-hegy Elzászban.

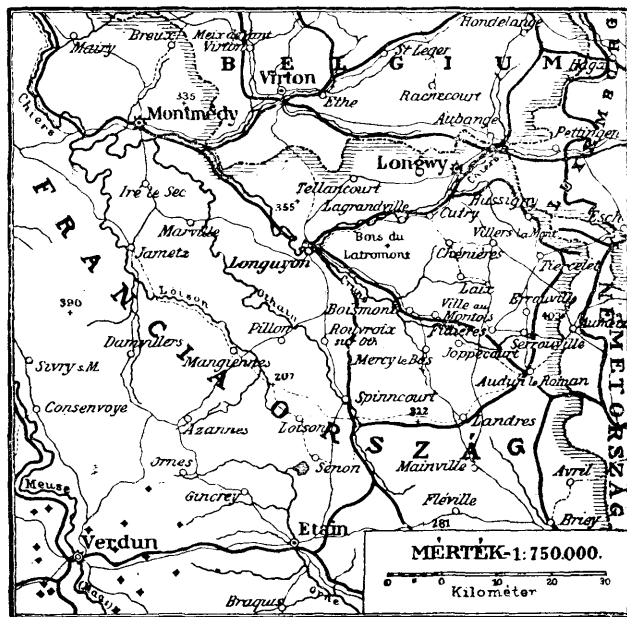
borított nagy hegytőnk, melynek teteje valóságos sziklafészek. A franciák állása kitűnő volt. Az országunk területén levő hegyet bármi áron is, de birtokunkba kellett vennünk! Augusztus 21-én hajnalban már bömböltek tarackjaink. Hat óraker egész dandárunk fegyverbe lépett, ami után nagy fáradság árán és csak hasonmászva juthattunk fölfelé. A puskázás elég sokáig tartott. Többen elestek közülünk, de mi rendületlenül nyomultunk előre. Makacs német fejünk csak egyet ismert: Föl a tetőre! Elég hamar közelébe jutottunk a sziklafészeknek; jaj volt annak a franciának, aki felütötte a fejét; legott füle mellett süvítettek el a német golyók. Összerázkódtunk ugyan, mikor fölharasztak a kürtök »Szuronyt szegezz!« jelei, de amikor a dobok is peregni kezdettek, mi egetverő »Rajta!« kiáltással nekiiramodtunk a sáncoknak. Így rohannak, édesem, a németek, kiknek senki és semmi sem állhatja útját, amikor szuronyt szegezten nekimennek ellenségeiknek!»

Érdekes részleteket beszél el az a haditudósító is, aki a roham után nemsokára megtekintette az ütközet helyét és a hegy tetejét. »Hogy milyen elkeseredett harc dúlhatott itt — írja az illető —, azt csak az képes megítélni, ki bejárta a vidéket. Ember-ember ellen viaskodhatott itt. Azokat az erdőátvágásokat, amelyeken katonáinknak át kellett szaladniuk, a francia tüzérség lődözte nagy szabatsósággal. Ezeket a területeket valósággal fölszántották a golyók. A franciák, úgy látszik, erősebbek voltak; ha a jelek nem csalnak, az az ellenséges seregettest védekezett a magaslatokon,

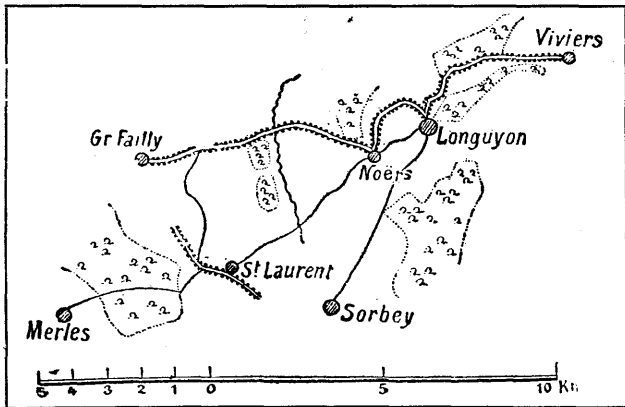
amelynek Strassburgot kellett volna körülfognia... Már Schirmecknél reátalál az ember a harc nyomaira, ahol az utat széles lövészárkok szelik át. A Schirmeck mögötti Vorbrückben heves harcok lehettek, amit az össze-visszalődözött házak, ablakok és boltok ajtóí bizonyítanak... A Donon aljában vezető út mentén mindenütt egymáshoz közel húzódo lövészárkokat láttam, ami azt mutatja, hogy itt is küzdve küzdöttek minden talpalatnyi földért. Az útmenti árkok teli vannak a franciák eldobálta felszerelési cikkekkel és tárgyakkal. A Donon lábánál a házakat a franciák földig rombolták, az ingóságokat pedig elvitték. Az

út kanyarulatánál épült kocsmánál megkapó látvány tárul szemünk elé: hazájukért hősileg elesett német katonák egyszerűen díszített sirhantjai. Mindegyiken ott van az elesett vitéz magyalfával díszített sisakja! Nem messze ezektől a franciák dísztelen és csak hevenyében, nem is igen mélyre ásott, de annál nagyobb tömegsírhajai vannak. Több mint ezer francia katona nyugszik itt, kiknek hült tetemét alig takarja be a föld...

A Donon ormáért vívott ez a borzalmas harc hadászati jelentőségén felül — mert hisz kiverte a franciákat egy Strassburg közvetlen közelében levő s megvihatatlannak vélt órállásból — a

Az északkeleti francia határ térképe.

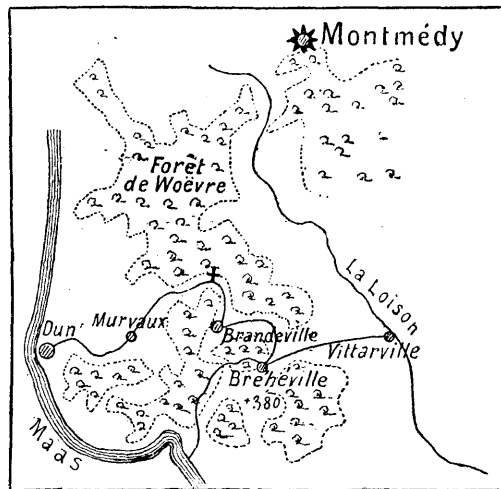
A longuyoni ütközet terepe.

maga elszigeteltségében nézve is a legszebb német haditettek egyike, amelyhez fogható eddig egy-kettőt találunk a hadtörténelemben.

A NÉMET TRÓNÖRÖKÖS GYŐZELMEI.

A Metz és Saarburg vonalában vívott csatákat nemsokára a többi német seregek győzelmei is követték. Elsőnek említjük a német trónörökös diadalait, aki a bajor trónörökös hadseregétől északnyugatra, Luxemburgból és Belgium délkeleti szögletéből Montmédy, Longwyn és Landresn át tört előre a franciák egyik legnagyobb vára, Verdun felé.

A csatákat *Virton*, *Montmédy*, *Verdun* és *Diedenhofen* városok körül fogta területen vívták meg az ellenfelek. A Montmédy és Diedenhofen közötti térséget a Longwy alatt kanyargó kis Chiers-folyócska osztja ketté, még pedig egy északi és egy déli harctérre. A német trónörökös serege is ennek megfelelőleg kettéoszlott: az egyik rész a folyócska bal-, a másik ellenben a jobbpartján haladt előre. A csapatok augusztus 22-én indultak el fölvonulási körletük állomáshelyeiről és miután Longwy erősségét megfelelő ostromló sereggel körül fogták, Montmédy—Verdun vonalába kanyarodtak fel, hogy szembeszálljanak azokkal a francia seregtettekkel, amelyek Montmédy—Verdun vonalából, ugyancsak támadó szándékkal indultak meg. Az első összetűzés *Virton—Audun le Roman* között történt. Már itt diadalmas-

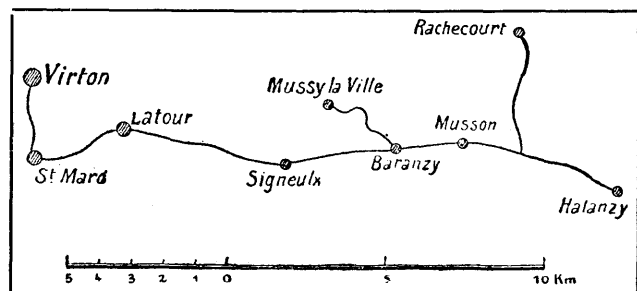
A Montmédy és Maas közötti terep.

kodtak a német csapatok, amennyiben a franciák jobbszárnyát a Crusnes-patakon visszavetették, a balszárnyat pedig a Longuyon körüli magaslatokon zúzták össze. E napon még Montmédy erősségének őrserege is kitört és résztvett a harcban. Ez a csapás azonban még nem törte meg végleg a franciákat. Másnap a *Virton—Tellancourt—Beuville—Mercy le Bas—Landres* vonalából törtek előre a németek és reávetették magukat az ugyancsak támadó franciákra. Ekkor sem kedvezett a franciának a hadiszerezése, mert a német trónörökös hadtestei délnyugatnak szorították vissza őket. Augusztus 24-én a franciák balszárnya Longuyon—Montmédy vonalában és a Chiers-folyó mögött még egyszer szembeszállt a németekkel, keményen tartotta magát addig, míg a Verdun alól Etain irányában előretörő

francia seregtettek a német trónörökös balszárnyába támadtak. Ámde a németek idejekorán észrevették a veszedelmes hadivállalatot, előre vonták tartalékaikat, kivonultatták Metz vára német őrségének egy részét s ezekkel a roppant nagy erőkkel nemcsak hogy megállították a győzelem biztos tudatában támadó franciákat, hanem magukkal ragadván a trónörökös egész seregét, összeroppantották az ellenséges haderőt, úgy hogy ez az Othain-folyó mögé futott. A megvert had most már augusztus 25-én

sem tarthatta magát a németekkel szemben, hanem nagy rendetlenségben előbb Verdun várának biztos menedéket nyújtó erősségei alá menekült, majd pedig a Maas-folyó mögé vonult teljesen fölbomlott sorokban.

A nagy csatában a *württembergi herceg seregének balszárnya is résztvett*, még pedig oly

A Halanzy-Mussion-Virton közötti csaták útvonala.

Német lovasság francia ágyúkat foglal el.

Messerschmidt P. F. tanár rajza.

eredményesen, hogy 26 francia ágyút és sok hadianyagot zsákmányolt.

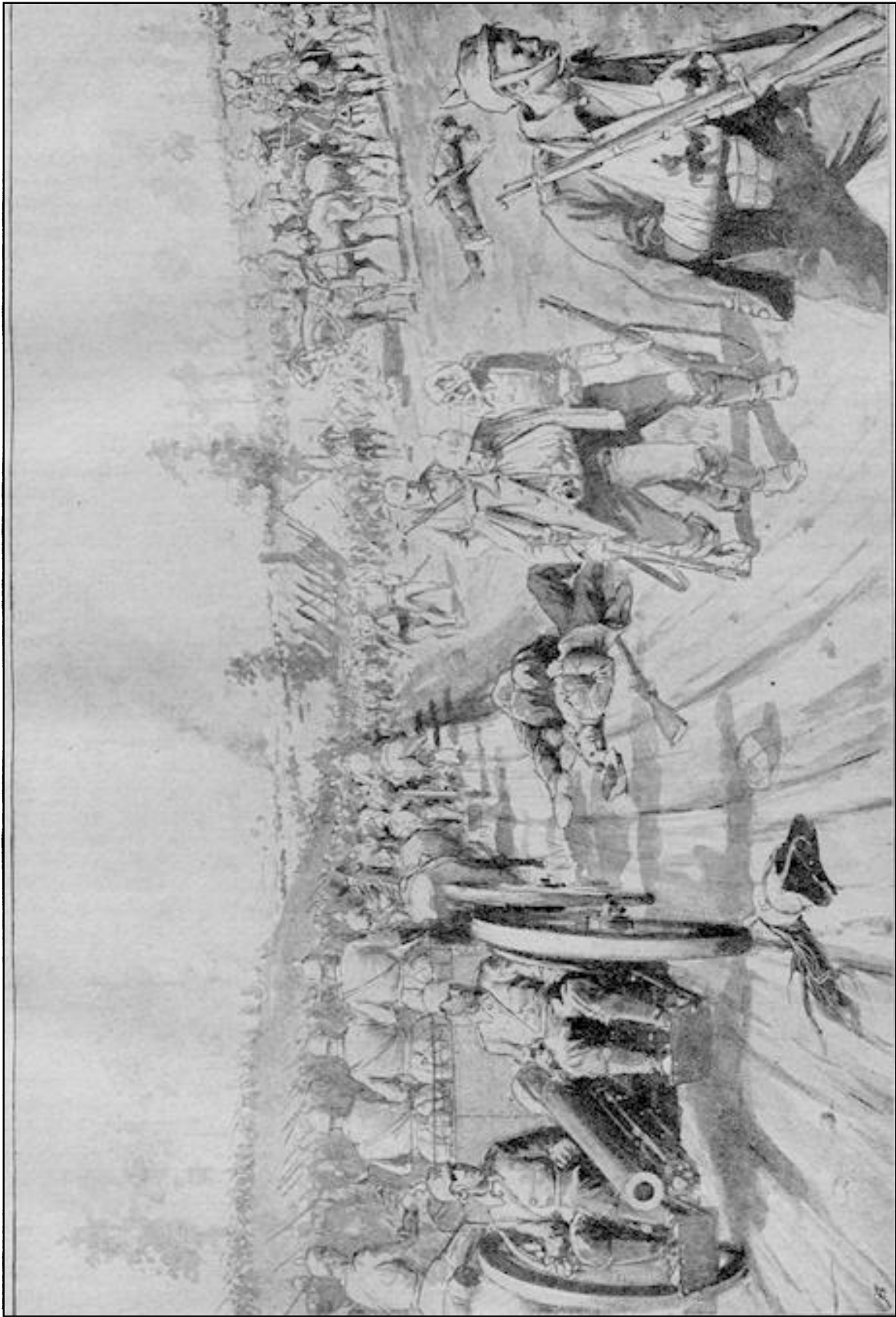
Három rövid nap alatt oly győzelmet aratott a németeknek ez a serege is, aminőt alig mutat fel a hadtörténelem. A hadiszerecsse valósággal szárnyára kapta és nem vitte, hanem magával ragadta azt a minden ízében tökéletes sereget, amelynek lángoló pallosán arany betűkkel tündökölnek ezek a szavak: Istennel királyért és hazáért!

Különösen heves harc dúlt Chénières, Longuyon és Fillières helységeiért.

A Chénières birtokáért folytatott harcok után következő üldözésre vonatkozólag Siwinna Károly német százados naplója tartalmaz eléggé érdekes följegyzéseket.

»Éjjeli egy óra körül — írja a százados — az égő Curtryra mentünk vissza, ahonnan déli irányban a latromonti erdő alá szálltunk. Bennünket a törzshadiszállás őrizetére rendelték. Mivel a legénység már 36 órája semmit sem evett — a tábori konyhakocsik ugyanis el-

maradtak — megengedtük, hogy a tartalék-élelemadag egy részét egyék meg. Én magam is, hadnagyommal együtt, a nedves fűbe heveredtünk és konzerveket fogyasztottunk. Aludni akartunk. Nagy szerencsénkre legyen mondva, száraz időjárás volt. A forróságot és a szárazságot még csak eltűri az ember, de az eső a legnagyobb ellenségünk, mert mindenünk átázik, felszerelésünk kétszeres súllyal nehezedik reánk, a talaj feneketlen, a lábbeliekre ragadó göröngyök meg valósággal kimerítik a menetelő katonát. Száraz időben és melegben a puszta földön is hamarosan elszunnyad és kipihen magát az ember, nedves és esős időben ellenben lehetetlen az, s a katona csakhamar kimerül és kedélye is elvész... Hajnalhasadtával már talpon voltunk. Első dolgunk az volt, hogy vizet kerestünk. Ámde kutaknak, forrásoknak sehol semmi nyomát nem leltük az egész vidéken. Majd eltikkadtunk! Hosszú keresés után végre a nagy rétség egyik mélyebben fekvő részén összegyülemlett eső-

A chénièresi csata.

Mattejko K. rajza.

vízre találtunk. Az egész zászlóalj odatódult és senki egy zokszót sem ejtett ki, hogy a víz zavaros és hogy a katonák akarataik ellenére itt-ott bele is tapostak a vízbe. Végre nagy örömünkre beérkeztek a konyhakocsi, melyeknek izletes meleg ételét mohón és nagy élvezettel fogyasztottuk el. Délben tovább mentünk nem ugyan az úton, hanem a szántóföldeken át. Néhány kilométernyi út után már elesett bajtársaink hulláira akadtunk. Nem maradt időnk ahhoz, hogy eltemessük e derék hazánkfiait, mert a francia gránátok fölverték melázásunkból. Előre! volt a parancs, s mi búcsúpillantást vetve hősileg elvérzett társaink felé, tűzharchoz fejlődött vonalakban indulunk meg a tegnap már megvert ellenség üldözésére. Jobbra tőlem egy francia tábori őrs legénysége feküdt egy csomóban holtan a földön, amelyet úgy látszik pihenés közben lehettek meg gránátjaink. A kazlak mögött, az árkokban és más földzések mögött mind-sűrűbben találtunk elesett franciákat. A talaj teli volt mély lyukakkal, miket gránátjaink vágtak. Ágyúink tüzenek támogatása mellett esti kilenc óráig követtük a visszavonuló franciákat. A köröskörül égő falvak borzalmasan szép látványt nyújtottak...»

Nevezetes epizódja volt a csatának a *fillièresi harc*. A falu a francia-német határtól csupán hat, Longuyontól pedig 18 km.-nyire délkeletre van azon fennsíkon, melyen több fontos út egyesül. Északról, délről és keletről erdőségek fogják körül a fennsíkot, amely észak felé lassan lejtősödik, délnek és keletnek, a Crusnes-folyócska völgye felé pedig, meredeken esik alá.

Augusztus 22-én a 16. német hadtest épp Aumetznél (Diedenhofentől északnyugatra mintegy 19 km.-nyire) állott, amikor hírl hozták, hogy nagyobb ellenséges erők Mercy-le-Basnál vannak. Mivel a hadsereg főparancsnokság az ellenséges erők megtámadását rendelte el, a hadtest egyik hadosztálya Joppecourt és Mercy-le-Bas ellen indult meg, hogy archan lekösse a franciákat, míg a másik hadosztálynak Serouville és Fillièresn át kellett átkarolólag megrohanni az ellenséget. Amint ezen utóbbi hadosztály éle Serouvillebe ért, azt a jelentést kapta a német járőröktől, hogy Ville au Montoisról meglehetősen erős ellenséges csapatok vonulnak Fillières felé. Erre Fillières azonnali megtámadását rendelték el. A német hadosztály három csoportban nyomult előre: a jobb oszlop Fillièresből északra a franciák balszárnyát kívánta átkarolni, a két

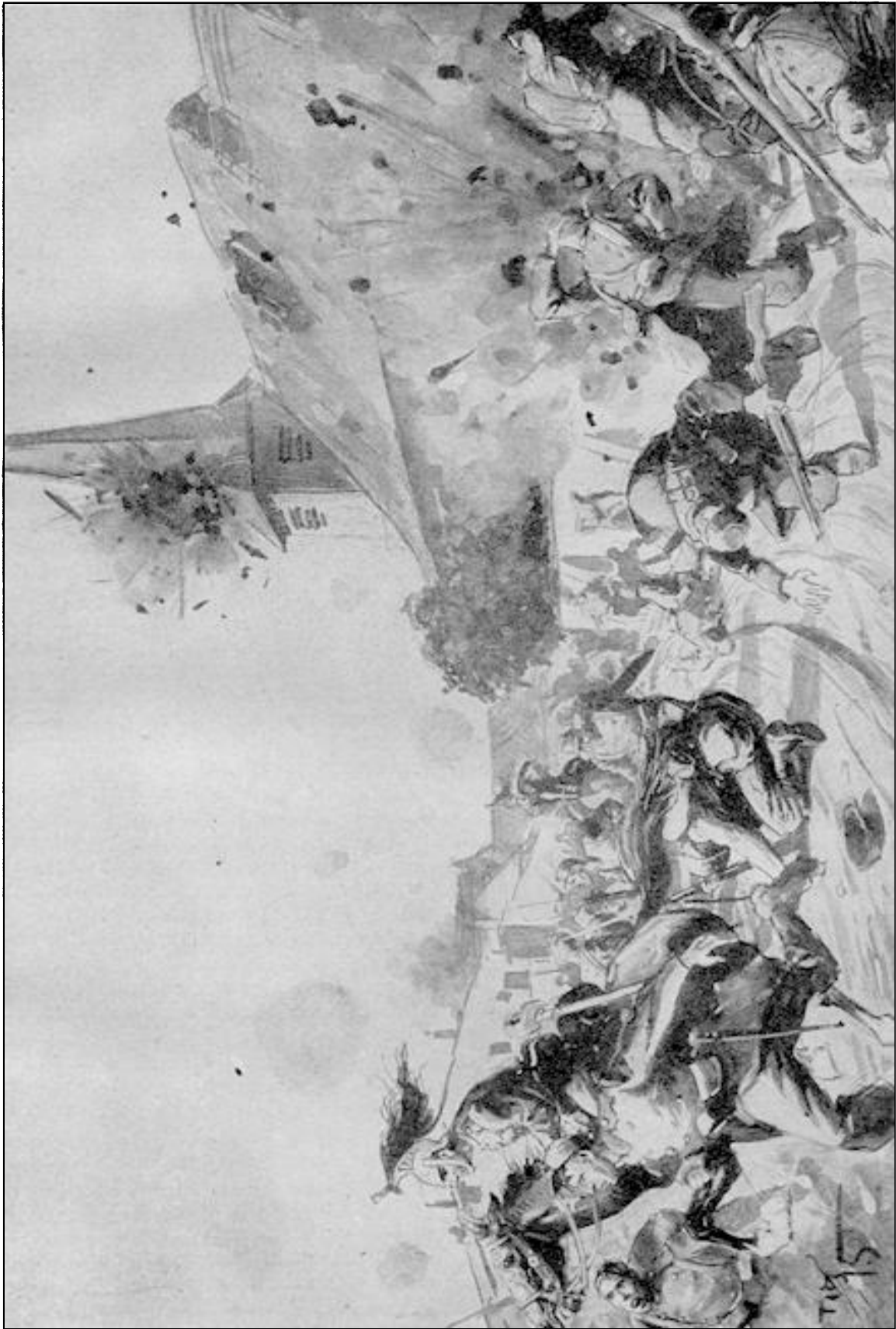
gyalogezredből alakított középső rész egyenesen Fillièresnek vette irányát, míg a bal csoport Fillièresből délre tört magának utat a franciák felállítására felé. A tüzérség Serouville közelében az erdők mögött helyezkedett el olyképp, hogy tűz alá vehette a Crusnes-folyócska völgyét és Fillièreset is.

A franciák Fillières szélét és a falu mindkét oldalán elhúzódó alacsony emelkedéseket szállották meg, a falu templomtornyában pedig gépfegyvereket helyeztek el. Tüzérségük nyugotra, a gyalogság fővédelmi vonalához közel teljesen elrejtetten állott fel.

A franciák balszárnyának átkarolása azonban nem sikerült, mert amint a franciák észrevették a németek szándékát, tartalékaikkal annyira meghosszabbították veszélyeztetett szárnyukat, hogy szemtől-szembe kerültek a németekkel. Elkeseredett küzdelem fejlődött ki, amiben végre a német tüzérség győzedelmeskedett, amennyiben elpusztította a francia gépfegyvereket, rommá lőtte Fillières templomtornyát és megritkította még a francia gyalogság tűzvonalaát is. Amint így és azután még a gyalogság tüze következtében is megrendültek a franciák, a németek előretörték az erdőségekből és ellenállhatatlan vonalaikkal megrohanták azokat. A franciák meghátráltak ugyan, de a németek hamar meghökkenve megállottak, mivel a jól elrejtett ellenséges tüzérség keresztűzébe jutottak. Majd egy órán át meglehetősen nagy veszteségeket szenvedett a német gyalogság, mert saját tüzérsége nem lelte meg a jól elrejtett ellenséges ütegeket. Végre esti hét órakor, amikorára már az összes német tartalékok a tűzvonalba voltak, indult meg a döntő roham a franciák fővédelmi állása ellen. A franciák azonban nem várták be a németeket, hanem mivel nagyon sokat veszítettek embereikben és egyébként is, a Chiers-folyón át előbb Longuyon—Spincourt vonalába, majd pedig az Othain-folyón át Verdun felé húzódtak vissza.

Hagyjuk el most egy időre a támadó szellemtől áthatott német trónörökös seregét — melyben minden katona lelkét egy gondolat emelte és lelkesítette: életét és véréát áldozni a német hazáért — és nézzük meg, miként vonult vissza a vert sereg.

A franciák visszavonulása néhol valóságos meneküléssé fajult. A német lovascapatok, amelyek azonnal a futók után vetették magukat, telidesteli találták az utakat eldobált fegyverekkel, lövészerrel, felszereléssel és katonai ruházattal. A züllés annyira elhatalmas-

Tim O. rajza.

A franciák küzdele Füllièresből 1914 augusztus 22-én.

kodott, hogy még a lakosság vagyonának is nekiestek a községekben, a majorokban és az útszéli házakban. Szemtanuk mondják, miszerint a francia katonák lelki egyensúlya már az első vereség hatása következtében annyira megbillent, hogy mindenfelé fosztogatni, erőszakoskodni kezdtek és elrabolták a védetlen polgárok vagyonát. A vereség, avagy csupán a hadihelyzet parancsolta visszavonulás és állásváltoztatás annyira izgalomba hozta a különben is hamar hevülő nemzet fiait, hogy felettük úrrá lenni senki sem tudott. A fegyvernemek között megszűnt a rend, mindenki elhagyta helyét s a gyalogság a lovassággal, a tüzérséggel s a társzekerekkel összevissza keveredve tolakodott és menekült hátrafelé. A tisztek fejevesztetten szaladgáltak ide s tova és lesújtottan, tehetetlenül szemléltek a megrettent tömeget. A falukban a katonák kidöntötték a kapukat és a kerítéseket, betörték az ajtókat és az ablakokat, összetörték mindent és végül elvitték mindazt, mi értékes és hasznavehető volt számukra.

»A bútorzatot teljesen összetörték — írja az egyik német katona —, az élelmicikkeket a földre szórták és összetaposták, a ruhákat kihajigálták a szekrényekből s magukkal vitték, ami jó és hasznavehető volt. Minél beljebb jutottunk az országba, annál elszomorítóbb és valóban undort keltő jeleit találtuk a teljes züllésnek. Védetlen asszonyok, gyer-

mekek és agg férfiak kétségbeesetten siráncokoztak és kezeiket tördelvén panaszkodtak saját nemzetük fiainak durvasága és állatiasága miatt.«

Nem hallgathatjuk el a francia lakosság durvaságát sem és azt, hogy a belgákhoz hasonlóan ők is a szabad harc undok, hasznot egyáltalában nem hajtó, de annál nagyobb kárt okozó módjához fogtak a bevonuló német csapatokkal szemben. A francia közvélemény megmételtyezésének itt is épp oly szomorú következményei voltak, miként Belgiumban. A félrevezetett lakosok itt is fegyverhez nyúltak, reálítottak a németekre, sőt bántalmazták a sebesülteket, kifosztották és meg is csonkították az elesetteket. A megtorlás tehát jogosan érte őket és kérlelhetetlen szigorral következett be az egész csatatéren. Hadbírószág elé kerültek a bűnösök, a falvakat pedig rommá lőtték és földig égették. Ezért pusztult el a luxemburg—virtoni út mentén Musson, Baranzy és Signeuls, azután délen Longuyon, Fresnois, Chénières, Laix, Ville au Montois, Fillières, Audun le Roman stb. községek. Egy szemtanu, aki az ütközeteket követőleg végigjárta a csatatereket, így írja le a bűnös lakosság okozta pusztulást: »Sok szabad harcot vívott ember hullája hevert az utakon; csakis vénasszonyokat és gyermekeket láttam; mindenütt bitang jószág szaladgált; porrá égett itt minden, mit az emberi kéz és elme

sok év ernyedetlen szorgalmával teremtetett. Nagy munka folyt mindenfelé, hogy szabaddá tegyék az utakat; gépkocsik, társzekerek s egyéb járművek szakadatlanul hordták nemcsak a hadiszereket, hanem a sebesülteket, az éhezőket, az istápolásra szorulókat és a lakosságnak az enyészettől megmentett holmiját. Dicséretreméltó módon még Luxemburg lakossága is idesereglett, hogy részt vegyen az emberséges mentőmunkákban. Az igazság kedvéért meg kell említenem azt, hogy itt-ott felülkerekedett a jobb érzés, magába szállt a lakosság egy része és szívesen, néhol meg éppen önfeláldozóan segédkezet nyújtott a sebesültek ápolásában, sőt a házába is fogadta azokat. Mont-Martin községének mintaszerűen berendezett bányász-kórházába a kórház sebesültszállító gépkocsiján 120 württembergi sebesült katonát szállítottak be.«

74 Osztrák-magyar tiszt a német trónörökös főhadiszállásán.

Fehéri Armand felvétele.

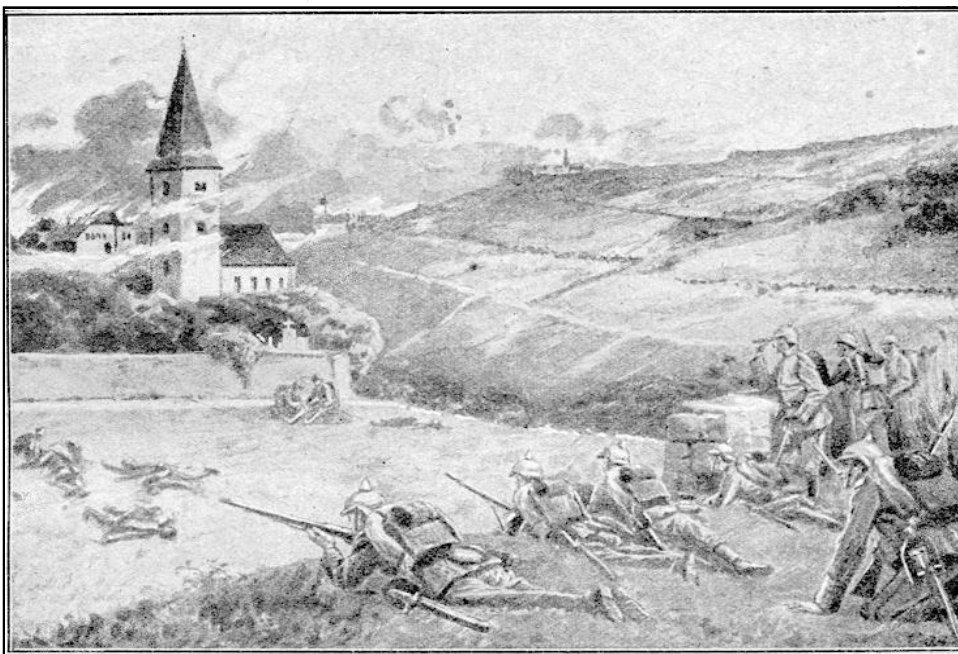
Longwy bevétele.

Az előző fejezetben megemlítettük, hogy a német trónörökös seregének egy része Longwy erősségét fogta körül, amelynek kétségtelen a fontossága fekvésénél fogva, s amelyet a németek rövid két és fél nap alatt meghódításra kényszerítettek.

Longwy Franciaország északi részében fekszik, a kis Chiersfolyócskát kísérő magaslatokon, közel ahhoz a ponthoz, ahol a belga, a francia és a luxemburgi határ egyesül egy pontban. A város lakosságának száma 9000—

10.000 lélek. Vasércbányáiban évente 400.000 t. ércet termelnek; ennek köszönheti jelentékeny vasiparát. Nevezetes még kalapgyártása és ékszerkészítése. Katonai nézőpontból azért van fontossága, mert mellette vezet el a namur—lüttichi kettősvágányú vasúti vonal, amely öszszeköti Franciaországot Belgiummal és Luxemburggal, azután az arloni, diedenhofeni, metzi, verduni és luxemburgi országút. Fontos támaszpontja annak a vasúti vonalnak, amely végigvezet Franciaország északi határa mentén a tengertől egészen a német határig. Rövid 122 év alatt most már negyedszer nyitotta meg kapuit a németek előtt. Erőssége, melyet 1871 után alakítottak át legutoljára, csak földből épült, de fekvése oly jó, hogy hatásosan lődözheti a körülötte elterülő vidéket. Védőőrsége 3700 emberből állott; fölszerelése alkalmassá tette, hogy jó ideig ellenállhasson. Az ostrom azonban váratlanul érte. A sáncok előtti akadályok még nem voltak egészen készen, az előtér sem volt letarolva, ami a tüzérség működését lényegesen befolyásolta.

Az ostromló csapatok nagysága a következő volt: megfelelő számú gyalogsapat, azután az egyik német hadtest tábori tüzérsége, valamint egy 21 cm.-es mozsár- és egy 15 cm.-es tarack-üteg. Az összes ágyúkat a vár északi része körül állították fel nagy félkörben, még pedig a könnyű ágyúkat 5—6, a nehezebbeket ellenben 7—9 km.-nyi távol-

A Musson—Baranzly vonalon vívott utközel.

Egy harcros puztata után rajzolta Klein E.

ságban. A gyalogság a tüzérség munkájának befejezéséig az erősség körüli erdőségekben rejtőzött el. Hatvan órán át tartó szakadatlan lődözés után a vár északi része romokban hevert, a drótakadályok pedig szét voltak szakítva annyira, hogy a rohamra menő gyalogságnak elegendő nyílás állott rendelkezésére. A magasabban fekvő felsőváros — melynek polgárait már előzőleg kilakoltatták — teljesen elpusztult. *Sven Hedín*, a híres utazó, aki az ostrom után megfordult a várban, így írta le annak állapotát: »Semmiféle földrengés sem bánhatott volna el siralmasabban a főutcával végesvégig, mint a gránátok. Egyetlen ház sem maradt épségben. A templomban példátlan pusztulás: az oldalhajó boltzatai beomolva, a többen hatalmas lyukak tátongtak gránátoktól, amelyeknek szilánkjai az oszlopokon leperegve, mély barázdákat hasítottak rajtuk. A színes üvegablakokból alig maradt néhány szilánk, csak az ólomkereteknek láthatók itt-ott a nyomai. De a szószék, ahonnan a keresztényi igazságokat hirdették, érintetlen maradt s ha az ágyúzás alatt ott állt volna a pap, mint a görög pátriárka Konstantinápolyban, amikor a törökök megrohanták az Aja Szófiát, egy hajaszála sem görbült volna meg és csodát emlegettek volna. A főoltár békességétől nem riadtak vissza a gránátok; romhalmazzá lett, amelyet vastag mészporréteg lepett be. A főhajóban lehetetlenség volt előrehaladni, mert az orgona az ellapi-

Longwyban hátrahagyott lőszer.

Grohs A. felvétele Berlin.

tott sípjával és a karzatok a padjaikkal és mellvédjeikkel egyetlen nagy halmazát alkották a lim-lomnak, deszkáknak, vakolatnak, díszítménytörmelékeknek, imazsámolyoknak és templomi eszközöknek, s mindez a felismerhetlenségig szétrombolva. Odakünn hasonló a pusztulás. Itt egy automobil váza, amott egy bicikli maradványai kerekek nélkül, hátibőröndök és egyenruhák, összezúzott bádofgázekak, kardhüvelyek, puskaagyak és pipák, gyermekjátékok, festékes ládák és fából faragott állatok, vezetéksövek, erkélykarfák és rácsok, téglák és omladék nagy összevisszaság közepette. Pompeji nem pusztult el annyira, mint ez a város...

A kapituláció után a sáncokban csak egy ágyú volt még hasznavehető állapotban, a többi darabokra törött szét. A földből készült mellvédeket a nagy golyók össze-visszaszántották és szétszórták a szélrózsa minden irányában. A kazamaták mind bedőltek.

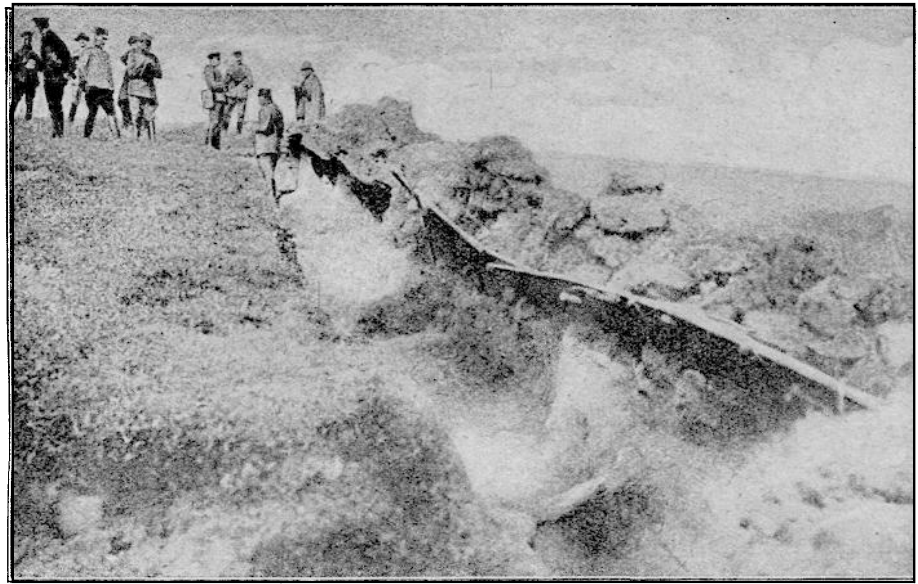
Egy német dzsidadástiszt, aki az ellenséges állások kifürkészése közben sebesülten a franciák fogságába jutott és végigélte az ostromot, erről a következőképpen számolt be megszabadulása után: Már az első német ágyúgolyó elseperte az egyik 10 emberből álló tiszti tábori őrséget. Minden lövésünk talált. Megesett, hogy az egyik golyó három kazamatának a falát ütötte át. A sebesülteket háromszor vitték át más helyiségbe, minthogy a felrobbanó golyók össze-visszarepesztették a belső helyiségek tetőzetét. A kijáratokat a mellvédekről leomló föld csakhamar tökéletesen

elzárta, a szelelőlyukak pedig mind beomlottak. A vár parancsnoka keményen tartotta magát, bár 100 embere elesett, 400 sebesültje pedig semmit sem segíthetett.

Darche francia alezredes, a vár parancsnoka, nem várta be a vár megrohanását, hanem kapitulált, mivel a további küzdelem igazán fölösleges vérontással és emberáldozattal járt volna.

A kapitulációról az egyik szemtanu így emlékezett meg: Tegnap, augusztus 26-án, életemnek nevezetes napja volt: átadták Longwyt, az első francia erősséget. Délben vonták fel a franciák a fehér lobogót. A vár ostromlását vezető parancsnokság egész személyzete azonnal gépkocsikra ült és a longwyi vízművekhez robogott. Ezzel egyidőben két német sebesültszállító oszlopot indítottunk a vár felé, hogy segítséget nyújthassanak a várbeli sebesülteknek. A franciák egy őrnagyot és tolmácsul egy altisztet küldöttek elénk. Az átadásra vonatkozó tárgyalásokat az egyik gépkocsiban folytatták, mivel a szakadó eső lehetetlenné tette a szabadban való tartózkodást. A jegyzőkönyvet németül és franciául állítottuk ki. Furcsa fogalmuk lehet a franciáknak rólunk, mert az átadásra vonatkozó jegyzőkönyvbe azt is fölvetették, hogy a kapituláltak magánvagyonát és készpénzét nem veszük el! Még hosszú idei rábeszélés után sem engedtek, bár tábornokaink megértették velük, hogy ismerjük és tiszteljük is a hadijog szabályait és hogy a németek nem rablók, hanem különbséget tudnak tenni az enyém-

tiéd között. A feltételek alapján hadifogságba jutott az egész őrsereg, zsákmányul esett a vár egész felszerelése az irományokkal együtt. Az átadás időpontját délután félöt órára állapítottuk meg. Még ez alatt beérkeztek sebesültszállító oszlopaink, melyeknek emberei az utászok készítette utakon bevonultak a vár belsejébe. Legelőször a mintegy 600 sebesültet hozattuk ki, akik között hat német lovaskatona is volt. Közben gyalogságunk is a vár alá érkezett, élén a zenével. Ezután az összes tisztek a vár kapujához mentek, ahol az őrsereg kivonult és lerakta fegyvereit. Legutoljára adta át kardját és irományait a vár parancsnoka, ennek segédtisztje és tisztiszolgája. Miután a parancsnokok kölcsönösen üdvözölték egymást és elismeréssel adóztak a csapatoknak az ostrom alatt tanúsított vitézségeért, a francia alezredest gépkocsiba ültetjük és trónörökösünk főhadiszállására vittük. Itt trónörökösünk előtt és csupán formailag még egyszer megtörtént a vár átadása, ami után udvarias szavak kíséretében visszakapta

Francia lövőárkok Halanzynál Longwyttól északra.

az alezredest a kardját. Ez őt láthatólag mélyen meghatotta.»

A francia alezredest azonban nem érdemelte meg ellenfeleinek elismerését és azt a kitüntetést, hogy meghagyják kardját, mert, amint az a vár átvizsgálásánál kiderült, a franciák dum-dum-golyókat használtak, sőt a kazamatákban megtalálták azokat a gépeket is, amelyekkel a rendes sima felületű és hegyes golyókból kilyukasztott hegyű dum-dum golyókat lehet készíteni. A különbség a kétfajta

golyó között az, hogy míg a sima felületű hegyes golyó kicsiny sebet üt és roncsolás nélkül halad át az emberi testen, addig a megvágott vagy tölcéses hegyű golyó a testhez érve elszélesedik, a golyó acélköpenyén belül levő ólom a golyó hegyén készített mesterséges nyíláson át kifröccsen és borzasztó roncsolást végez az emberi testben. Ezek a roncsolt sebek szörnyű fájdalommal járnak, nehezen gyógyulnak, a sebesültet nemcsak harcképtelenné, hanem legtöbbször nyomorékká teszik, ha ugyan az áldozat egy-

Német gránátok hatása Longwythban.

Longwy átadása.

Heyer A. eredeti rajza.

általán felépül sebeiből. A nemzetközi egyezmények régóta tiltják az ilyen robbanó, szétloccsanó, általában dum-dumnak nevezett lövedékek használatát, elvül mondván ki, hogy a kultúrnemzeteknek még háborúban sem lehet céljuk a mindenáron való gyilkolás, mert a hadviselés érdekei valóban nem kívánnak mást, mint hogy az ellenséges katonák harcképtelenné váljanak. E nemzetközi jogszabály ellen először Angolország vétett a búrokkal való háborúban, ami akkor nagy felzúdulást idézett elő világszerte, de legkivált Franciaországban. S íme most maguk a franciák is az embertelen hadviselésnek ehhez a módszeréhez folyamodtak. A hadijog szabályainak ezt a durva megsértését azzal torolta meg a német trónörökös, hogy a francia alezredestől újra elvettette kardját.

MONTMÉDY BEHÓDOLÁSA.

Montmédy volt a második francia erősség, amely megnyitotta kapuit a németeknek. A vára a várossal együtt a Chiers-folyó jobbpartján épült és csupán 3000 lakosa van. Egymástól elválasztott felső- és alsóvárosra oszlik. Mind a kettőt bástyák veszik körül.

A felsőváros a folyó vizének tükrétől 65 m. magasságban azon a meredek hegytetőn fekszik, melyet a Chiers-folyó majdnem egészen körülfog. A felsőváros erőssége derékszögű háromszög formájában épített fellegvár, amelyet gyalogság alig ostromolhat meg, minthogy a várat hordó hegytető meredeken ereszkedik alá. Fontosságát annak köszönheti, hogy támaszpontja a már Longwynál is említett francia északi vasútvonalnak.

A franciák rengeteg mennyiségű hadianyagot halmoztak fel a vár épületeiben, hogy a Belgiumon át Németországba vonuló haderőiknél elfogyasztott cikkeket elsősorban is innen pótolhassák.

A vár két nappal Longwy eleste után jutott a németek birtokába, még pedig kardcsapás nélkül! Lüttich, Namur és Longwy eleste, úgy látszik, annyira megrettentette Montmédy vitéznek éppen nem nevezhető parancsnokát, hogy augusztus 27-én éjjel 2500 emberével nagy titokban kivonult és sorsára hagyta a várat.

A bevonuló németek jó hasznát vették a sok száz tonna kétszersültnek, a több ezerre menő húskonzervnek, a rengeteg mennyiségű sónak, kávénak, rizsnek stb.-nek. A raktárak színültig tele voltak ruházattal, fegyverzet-

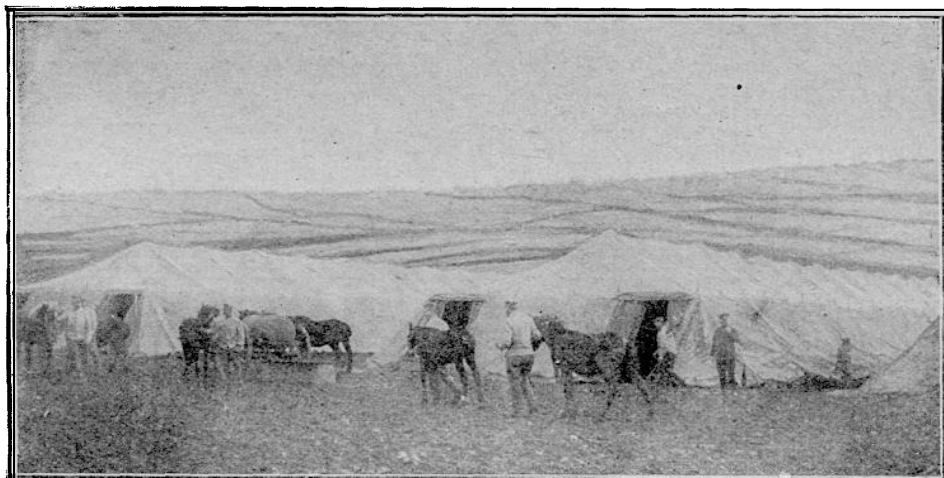
tel, lövészekkel, szer-
számokkal és gyógyszer-
ekkel. A kivonulás nagy
sietséggel mehetett vég-
be, minthogy a kaza-
maták előtti udvaro-
rokon álló asztalokon
a még nemrég elfo-
gyasztott ételek marad-
ványai is ott voltak.
Mindenütt leírhatatlan
rendetlenség volt; bé-
kességben egy halom-
ban feküdtek: köny-
vek, fegyverek, fehér-
neműek, levelek és hiva-
talos iratok. Iszonyú
piszok volt nemcsak a
földalatti helyiségekben, hanem a legénység
szobáiban, sőt még az irodákban is.

A várórség egy kicsiny részét, mintegy
700 embert, a németek nem messze a várostól
utolérték és harcra kényszerítették. A küz-
delem azzal végződött, hogy a németek elfog-
ták az egész csapatot tisztjeikkel együtt.

Igy esett el dicsteienül Montmédy vára,
amely hajdan, sokszor, könnyűszerrel állotta
útját Franciaország ellenségeinek.

ELŐNYOMULÁS MAUBEUGE FELÉ.

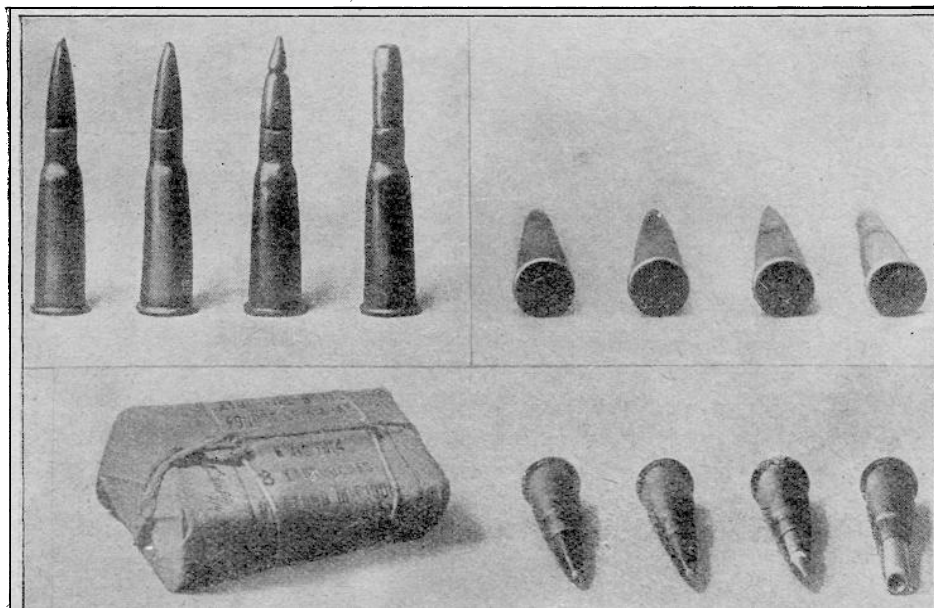
A német trónörökös hadseregétől észak-
nyugatra — tehát a francia-belga határvonal

Német tábori istállók Montmédy mellett. (1914. október 29.)

irányában — a württembergi herceg sereg-
testei nyomultak előre két tömegben. A déli
segítségére sietett a német trónörökösnek, a
másik ellenben Givetnek tartott. A német
trónörökös segítségére rendelt oszlop augusz-
tus hó 23-án Neufchâteaunál rajtaütött a
franciákon, megverte, majd üldözőbe vette
őket és roppant nagy veszteségeket okozott
soraikban. A Givet alá került sereg csak szept-
ember 2-án aratott diadalt. Ezt majd később
ismertetjük, most a németeknek ahhoz a had-
seregéhez látogatunk el, amely Namuron át
Maubeuge felé törekedett.

Namur elestével a franciák feladták Bel-
giumnak azt a területét, amelyből előretörve,
össze akarták roppan-
tani a németek jobb-
szárnyát. Az összes fran-
cia csapatok hazájuk
felé özönlöttek vissza.
Az angolok 120.000 kato-
nából alakított hadse-
rege, amely augusztus
derekán Dünkirchen,
Boulogne és Calais fran-
cia tengeri kikötőkben
partra szállott, Mons vá-
rosa körül akarta felütni
táborait. A franciák visz-
szavonulása következté-
ben azonban magára
maradt, ami annyira
veszélyes volt reá nézve,
hogy a franciák példáját
követte. Visszavonulá-
suk Maubeuge felé tör-
tént, ahol előbb nyílt

A franciák Longwyban talált dum-dum golyói.

A Leipziger Presse-Büro felvétele.

ütközetre, majd a vár ostromára került a dolog. A nyílt ütközetben az egyik angol lovasdandár ment tönkre, az ostromban pedig teljesen a németeké volt a diadal.

A lovasütközet.

Az ütközetet *Dincklage-Campe* báró német altábornagy a következőképpen írta le:

»Az angol lovasságnak általában igen jó hírneve volt az egész világon, bár nagyon

az angolok ellen, kiknek partraszállását ugyan még nem tudták biztosan, de sejtették. A német lovashadtestet, a lovasság harcának támogatására, megfelelő tüzér- és gyalogsapatok is kísérték.

Amint az angol dandár augusztus 23-án hajnalban *Thulin* (Valenciennes és Mons között) sík vidékéig jutott el, a szemközti fekvő magaslatokról tüzet kapott. A csapat meghökkent, parancsnoka legott megállította, majd olyan

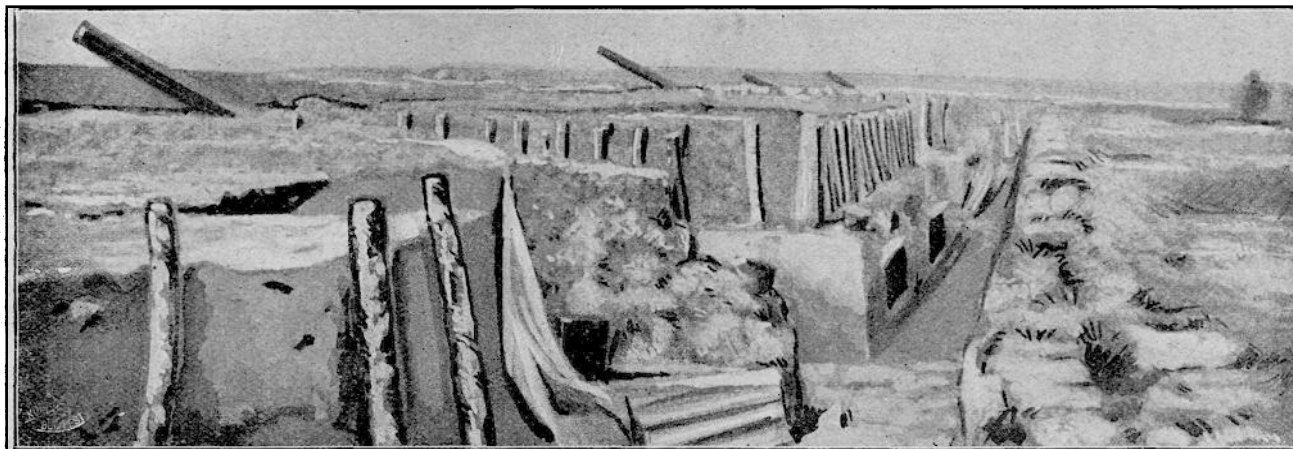

Angol tüzérség a francia gyalogság segítségére siet a Mons melletti csatában.

Francia eredeti nyomán.

régen mutatta be harci derékségét és tudását a vele egyenlőrangú nemzetek lovasságával szemben. Száz év óta most lépett ismét az angol hadsereg Európa szárazföldre, hogy összemérje fegyvereit a németekkel. A Dünkirchen, Boulogne és Calais kikötőkben partraszállott angol sereg fővezérlete a 9-ik dzsídás-, a 8-ik huszár- és a 4-ik dragonyosezredből alakított 2-ik számú lovasdandárát azzal a parancssal küldötte előre, hogy keresse fel a németek hadoszlopait. A dandár augusztus 22-én azzal a hittel lépte át a belga határt, hogy a németek — akik közben már elfoglalták Lüttich várát — Namur felé vonulnak. A németek Marwitz tábornok vezérlete alatt egy egész lovas hadtestet különítettek ki északnyugatnak, hogy biztosítsa a Páris felé előnyomuló német haderők jobbszárnyát, főként

helyre vezette dandárát, ahová a németek nem pillanthattak be. Innen kémlelő járőröket küldött előre avégből, hogy megállapítsák az ellenséges csapatok igazi állását és erejét. Úgy látszott, hogy a magaslatokat, némi tüzérséggel, csak gyenge gyalogság foglalja el. Az ellenséges állás és az angol lovasság között magas fűvel benőtt elég tágas, de árkokkal átszeldelt kaszáló terület el. Az angol parancsnok csak nagysokára szánta magát rá a támadásra. A dandár élén a dzsídásrezred állott, mögötte menetoszlopban a huszárok és azután a dragonyosok következtek. Délről körülbelül 10 órakor indult meg a támadás. A lovascsapat először ügetésben indult meg az előbb mondott alakzatban. Később, az oldalak biztosítása végett, a hátul lévő ezredek is harcalkozatba mentek át. Énekelve és nevetve

Maubeuge védőművei nehéz ágyúkkal.

Francia rajz nyomán.

rohantak előre a dzsidások, mit sem törődve az ellenséges ágyúk okozta súlyos veszteséggel. Már-már az angolok ölébe hullott a győzelem, amikor hirtelen, miként a vihar kerekedik rekkenő nyári melegben, a magas fűben jól elrejtett 20 német géppuska zúdította a támadókra ezernyi golyóit. Mintha csak lekaszálták volna az elől vágató dzsidásezredet, úgy hullottak egymásra a lovak lovasaikkal együtt. És mégis, azok, kik életben és lovon maradtak, sarkantyúba kapták lovaikat s rajta-rajtában a géppuskák felé rohantak. A száguldó lovak azonban egyszerűen fölbuktak! A géppuskák előtt ugyanis a németek drótsővényeket készítettek és ezek, ha jól vannak elrejtve, végveszedelmet jelentenek bármely lovasság számára. A rohamnak, mely a győzelem biztos reményében indult meg, vége szakadt. Aki el nem esett, az a németek fogságába jutott. Az angolok vesztesége roppant nagy volt; a 9. dzsidásezredből csak 40 lovas tért vissza. Majdnem valamennyi tiszt elesett vagy fogságba került.»

Az angolok visszavonulása St.-Quentinig.

Maubeuge ostromát a németek csak akkor kezdhették meg, ha az időközben Mons városa alá érkezett angol haderőket délnek, Páris felé szorítják le. Hogy ez a hadművelet miként ment végbe, kitűnik az angol hadak főparancsnokának, *French tábornagynak* következő hivatalos jelentéséből:

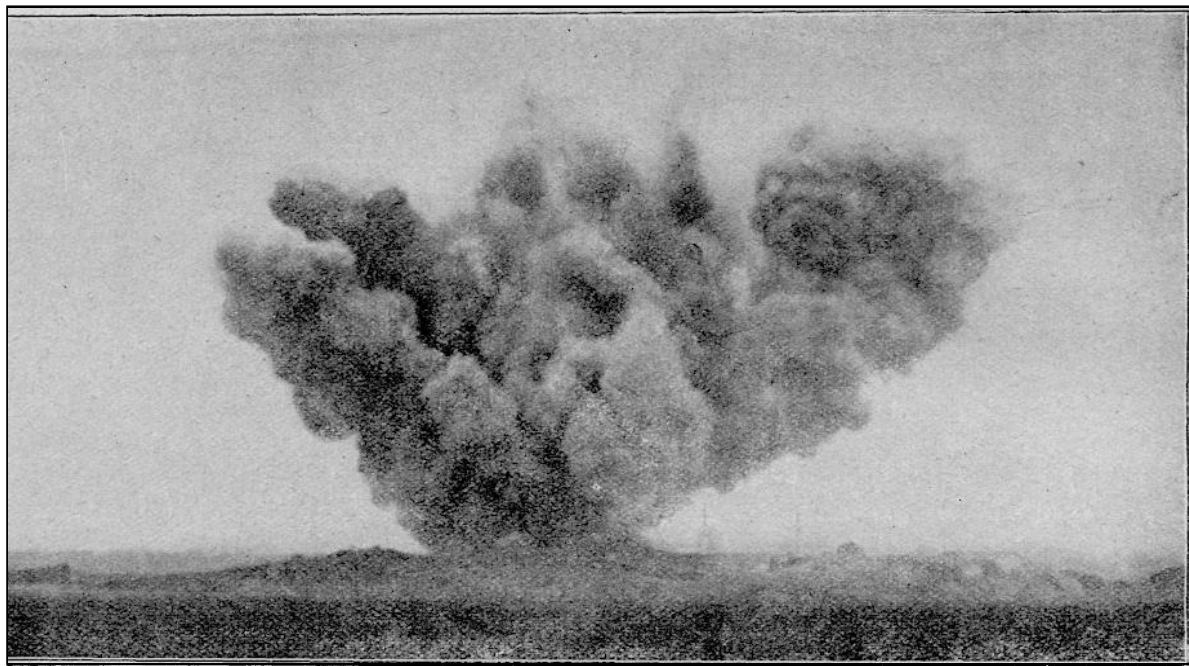
»Az angolok augusztus 22-én *Ath—Mons—Binche* vonalában állottak. A francia főhadiszállás értesítései alapján azt következtettem, hogy velem szemben legfeljebb két német hadtest áll. Állásunk kitűnő volt. Másnap este valóban meglepett Joffre tábornoknak az az értesítése, hogy felém nem két, hanem három

német hadtest vonul, egy pedig *Tourney* felől akar megkerülni. Joffre tábornok még azt is tudomásomra hozta, hogy a tőlem jobbra álló francia erők visszahúzódnak. Ezek következtében elhatároztam, hogy *Valenciennes* felé visszavonulok. Másnap visszavonulásunk sikerült, bár harcba keveredtem a németekkel. Minthogy a franciák folytatták visszavonulásukat, sehonnan sem kaphattam segítséget, és minthogy a németek bekerítésem végett óráról-órára mindjobban szorongatták balszárnyamat, attól tartottam, hogy *Maubeuge* falai alá szorítanak és körülfognak. Egy pillanatig sem késhettem, hogy más állásba vonuljak. Ez a hadműveletem nehéz és veszélyes volt nemcsak az arcvonalam előtt álló nagyobb ellenséges erők, hanem csapataim kimerültsége miatt is. A visszavonulás 25-én reggel kezdődött meg. A csapatoknak parancsaim szerint, *Cambrait*, *Cataut* és *Landrecit* kellett megszállniuk, amelyeket még ezen a napon nagy sebbel-lobbal meg is erősítettem. Ámde minduntalan oly híreket kaptam, hogy az ellenség csapatai folyton szaporodnak. A franciák is folytatták visszavonulásukat. Így nem vehettem fel a harcot, hanem olyan erős állásba kellett visszavonulnom, mint amilyen például a *Somme-* és *Oise-folyók* közötti térség, ahol nemcsak szembezállhatok az ellenséggel, hanem ki is pihentethetem és újjászervezhetem seregeteimet. Ez volt az oka, hogy hadtesteimet haladéktalanul *Vermond—St.-Quentin—Ribémont* vonalába paráncsoltam vissza.»

A vár ostroma.

A vár és a város Franciaországnak északnyugati részében fekszik, a *Sambre* mindkét partján. Húszezer, jobbára ipart őrző lakosa van. Rajta vezet keresztül a páris—mons—

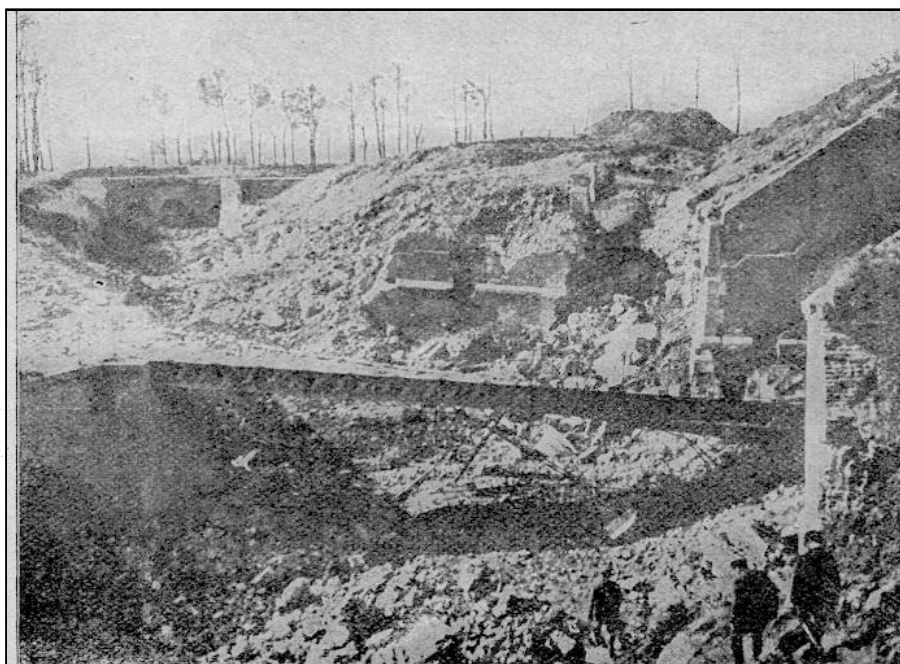

Osztrák-magyar 305-es gránát lecsapása és robbanása.

brüsszeli fontos vasútvonal; ezenkívül itt egyesülnek a Belgiumból jövő többi vasutak és műutak. Erődök védte, erős táborvár; az erődök a várostól 5—6 km.-nyi távolságra vannak. Az erődök ellenállóképességét nagyban fokozza a térközökbe épített hét sánc, amelyek előtt és oldalában a gyalogság részére mellvédek, azután bombamentes, vagyis teljesen befödött és az ágyúk golyói ellen védő épületek, lövészeres raktárak, ütegsáncok és akadályok helyezkedtek el. A vár északkeleti szakaszában, mint különleges harci eszköz, még egy páncélosvonalat is működhetett.

A Bülow tábornok vezette második német hadsereg augusztus 27-én ért a vár alá, de nem állt meg egész erejével, hanem megkerülvén az erődök vonalát, a visszavonuló angolokat vette üldözöbe. A vár ostromát csak kevés csapat kezdte meg, amelyek között azonban az ostromló tüzérség játszotta a főszerepet. A támadást az erődvonal északi és északkeleti része ellen indították meg.

A páncéltornyos erődök térközeibe épített sáncok és akadályok miatt itt egészen más eljárást követtek a németek, mint Lüttichnél és Namurnél. Nemcsak az erődöket, hanem a közbeépített sáncokat is rommá kellett lőniök, mielőtt a gyalogság rohamra mehetett volna. A német tüzérség eleinte — Givry—Fauroeuls között — 8—10 km.-nyi távolságra

Maubeuge egyik erődje a lövés után.

A Boussois-erőd elfoglalása Maubeuge előtt.

Thiel E. rajza természet után.

telepedett le az erődök vonalától. A tüzérség 21 cm.-es mozsarakból, nagy távolságra hordó és lapos ívben lövő ágyúkból, a legújabb szerkezetű bombavetőkből és a már rettegetté vált 42 cm.-es mozsarakból állott. Ezekhez csatlakozott az osztrák-magyar motoros ágyú két ütege, amelyek Merbes felől hajították golyóikat a vár felé.

Az erődök rommá lövése után a térközökbe épített sáncokra és építményekre került a sor. Már egynapi lövésnek is rettenetes hatása volt. A gyalogság szeptember 7-én délben indult rohamra és elfoglalta az ellenséges állásokat.

*Beney francia város vásártéje.
Ezt a várost német és osztrák-magyar csapatok szállották meg.*

—Büro felv.

Egész éjjel sáncokat ástunk s amire megvirradt, tüzérségünk oly heves tüzelést kezdett, aminőt el sem tudtam képzelni magamnak; azt hittem, hogy az ég szakad le reánk; majd megsüketültem. Pénteken délelőtt 10 órakor, amikor az egyik erőd ormán feltűnt a fehér zászló, »Rajta!« kiáltással előretörtünk. Az erőd mellvédjén mintegy száz francia katona állott, akik ugyancsak szorgalmasan lobogtatták felénk fehér kendőiket. Az erődbe érve, lepihentünk. Nyugalmunkat azonban hirtelen puskaropogás zavarta meg. Az álnok franciák az erőd oldalában és hátában épített sáncokból puskáztak reánk; nem kímélték még a soraink között álló fogoly honfitársaikat sem. Mi talpraszökkentünk, majd csatárláncba oszlottan azt a sáncot támadtuk meg, ahonnan a legjobban tüzeltek reánk. A legsűrűbb golyózaporban mintegy 800 méternyi utat tehetünk meg csúszva és négykézláb. Ekkor megállottunk és állandó lövöldözés között kitarotunk hajnali négy óráig. Ekkorára a franciák úgy eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket.»

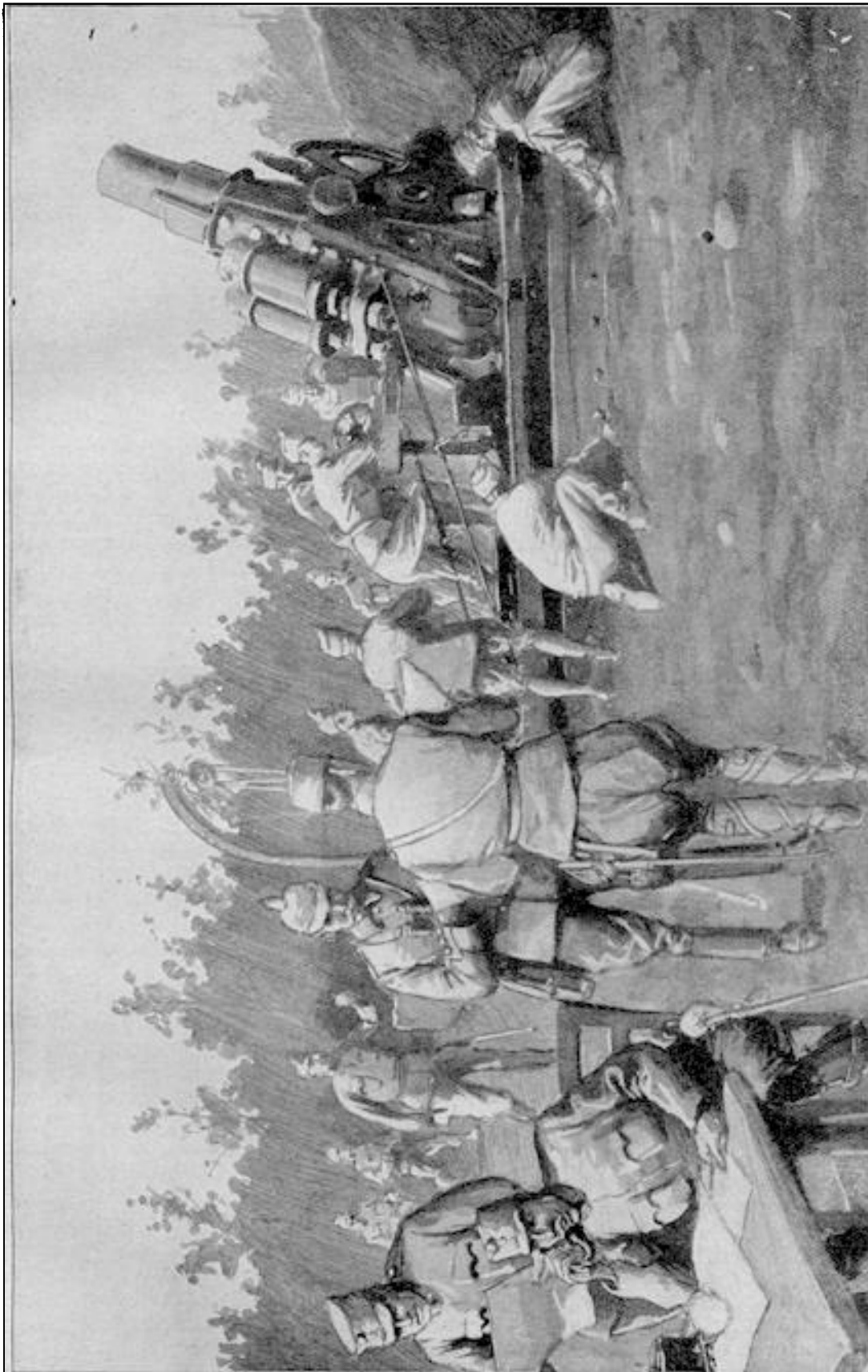
Rémes napokat élt

át az a német motor-

Az ostrom részleteire nézve némi adatokat szolgáltat a következő háborús levél:

»Maubeuge előtt is úgy harcoltunk, mint Namur alatt: két kilométernyire az erődöktől beástuk magunkat és vártuk tüzérségünk lövöldözésének eredményét. Századunk egy nyárfaerdővel borított emelkedésen volt, ahol egymásután ütődtek be a franciák gránátjai. Napokon át tétlenül feküdtünk az árokban, míg végre szeptember 1-én délután négy óra tájban elhangzott a vezényszó: Tüzet szüntess, előre! A franciák azonban ellentámadást kíséreltek meg avégből, hogy áttörjék arcvonalunkat. Rosszul számítottak, mert alaposan elcsépeltek őket. Zászlóaljunk sok franciát fogott el és zsákmányul ejtett egy egész ellenséges üteget. Amire beesteledett, visszahúzódtunk lövészárkainkba. Csütörtökön már csak 1000 méternyire voltunk az erődötől.

kerékpáros katona, akit a franciák foglyul ejtven, a vár egyik laktanyájába zártak be. Elbeszélése szerint éjjel-nappal szakadatlanul bömböltek az ágyúk és robbantak szét nagy dörejvel a német gránátok. Leghevesebben éjjel tombolt a harc, amikor az égő házak jó célpontokat nyújtottak a német tüzérségnek. A házak, a laktanyák és más katonai épületek tetőzetén a golyók darabokra törték a cserepeket s így igazán záporként hullottak alá a golyók és a cserepek darabjai. Az utcákra kimerészkedő emberek élete állandóan veszedelemben volt s aki egyszer kilépett küszöbén, az nem tért vissza sebesületlenül. A kémények bedőltek, az erkélyek leszakadtak, a házak díszítései pedig leperegtek, amikor egy-egy gránát robbant föl az utcán. »Hiába kértük — írja a német katona — a felügyeletünkkel megbízott tisztet, hogy a laktanya kevésbbé

Az osztrák-magyar 30,5 cm-es motoros ütegek a nyugati harctéren.

Tim O. rajza.

veszélyes földszintjén helyezzenek el bennünket, védtelen embereket. Vasárnap, szeptember 6-án délelőtt egy gránát épp a mi szobánk ajtaja előtt robbant szét. Az ajtónk elé állított őr végigvágódott a folyosó kövezetén és elájult, mi meg a szobában össze-visszakeveredve, az egyik sarokba estünk. Kisebb sérüléseken kívül senkinek semmi baja sem esett. Ezen a napon lőtték rommá a város vízvezetékének főgyűjtőmedencéjét; amikor pedig a szabad levegőre bocsjítottak, borzalmas látvány tárult szemem elé: a megadás szomorú, de biztos előjeleként, mindenütt romok és pusztulás! Még csak azt akarom följegyezni, hogy a velünk egy földalatt tanyázó angolok egész napon át csak boxoltak, mókáztak és ettek, de semmi komoly munkát nem végeztek, sőt, a franciák nagy megbotránkozására, ahol szerét ejthették, zsebeiket telitölték azokkal a holmikkal, melyeket a megrémült lakosok hagytak vissza, vagy ejtettek el.»

A vár kapitulálására nézve is van följegyzésünk, amely reánk nézve különösen azért érdekes, mert az osztrák-magyar motoros ütegek egyik tisztje hagyta hátra. Jelentése szerint Maubeuge parancsnoka csak bizonyos feltételek mellett volt hajlandó átadni a várat. »De ekkor — írja tüzértisztünk — a német tábornok az öklével az asztalra ütött és így szólt: Mit, még feltételeket is szabnak? Én csak föltétlen behódolást ismerek; ha esti hat óráig meg nem adják magukat, rommá lövetem az egész bődét! A német tábornok kegyetlen válasza meghozta az eredményt, mert pontban hat órakor Maubeuge vára megnyitotta kapuit a németek előtt.»

Ragyogó arccal indultak be a várba a győztesek, mert ez volt az első francia táborvár, amely hatalmukba esett. A csapatok, az ostromban különösen kitűnt osztrák és magyar motoros ütegek tiszteletére, a Radetzky-induló hangjai mellett vonultak el büszkén a szemlét tartó tábornokuk előtt.

A kapitulációval néhány francia tábornok és kereken 40.000 ember esett fogságba, akik között — a németek nagy sajnálatára — csak 120 angol katona volt.

MANONVILLER FRANCIA ERŐSSÉG BEVÉTELE.

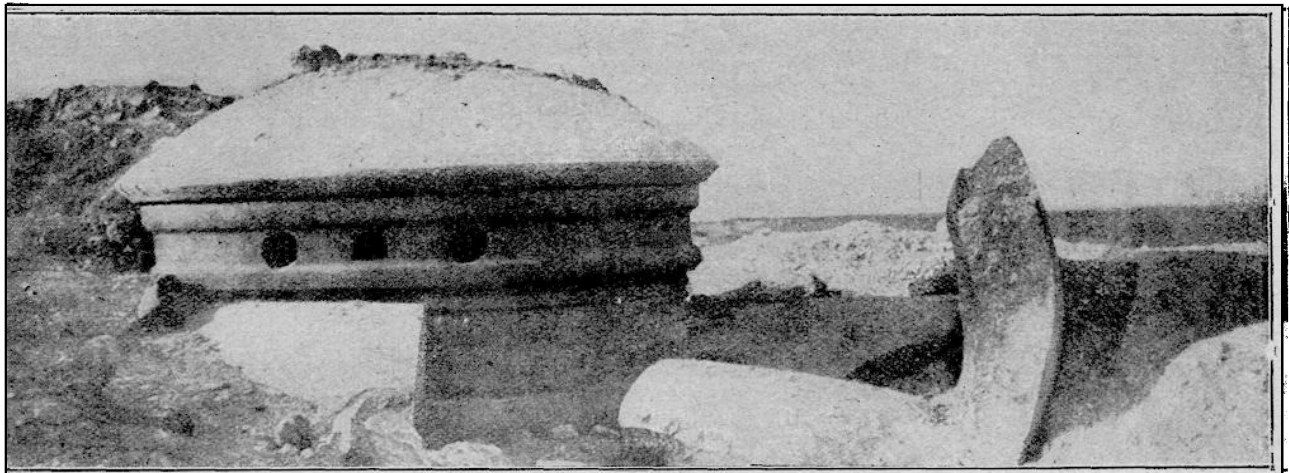
A metzi győzelemnek — melyet a bajor trónörökös hadserege vívott ki — utójátéka: a franciák legerősebb határerősségének Manonviller záróerődnek bevétele volt.

Manonviller a Lunéville-saarburgi vasút mentén fekszik, Lunéville-től keletre, mintegy 12 km-nyi távolságra. Egymagában áll s mintegy örszeme Nancynak, helyesebben a Mosel-folyó mentén épített Toul és Épinal nagyon erős várainak. Elzárja azt a fontos vasúti vonalat, amely Strassburgból Saarburgon, Lunéville és Toulon át vezet Páris felé. Védőserege: 800 ember és 40—50 ágyú volt. Az utak elzárására hivatott ágyúk forgatható páncceltornyokban állottak; a kazamaták mélyen a földben voltak roppant erős betonfalak és boltozatok alatt. A franciák a legújabb időben oly módon alakították át, hogy bevehetetlennek hitték.

A metzi csata után, amikor a bajor trónörökös a megvert franciákat üldözőbe vette, megkerülte ugyan a várat, de azért elrendelte ostromlását, bár fekvése megakadályozta a hadsereg számára való utánszállítást. Az ostromban a főszerep megint a negyvenkettes mozsaraknak jutott, amelyek *Deutsch-Avrincourt* alól, vagyis 13 km-nyi távolságból lőtték az erősséget. A mozsarak állásaiból a célpontot látni nem lehetett, minthogy az erősség és a mozsarak között kilátást gátló dombok voltak; a lövések hatását egy kötött léghajó utasai figyelték meg, akik így az irányítást is vezették. A nagy távolság miatt a mozsarak majdnem függőlegesen lőtték ki a golyókat és pedig eleinte óránként tizet, később ötöt. A jól célzott lövések rommá lőtték nemcsak a páncceltornyokat, hanem a kazamaták szellőztető és világító aknáit is, úgy hogy a bennök tartózkodó katonák a fulladásnak néztek elébe. Már huszonnégy órai lövetés után kapitulált az erősség, ami valósággal lesújtotta a franciákat.

Egy berlini, aki ott volt az ostromnál, így beszéli el lefolyását:

»Augusztus 26-án délelőtt tíz óra húsz perckor kezdődött meg az erősség bombázása és másnap délután öt órakor, amikor a 158-ik »cukorsüveget« lőttük ki az erősségre, a franciák fehér inggel integettek felénk, jelezve, hogy büszke modern várunk már romhalmaz. A mintegy 20 tisztből és 790 emberből álló védősereg majd megfulladt a romok alatt. A francia törzsorvos azt beszélte, hogy már az első napon is olyan súlyos ájulásba esett ötven emberük, hogy elfogyott egész oxigénkészletük. Az erősség parancsnokát a védősereg egy részével ástuk ki a romok alól. A legerősebb pánccelt és vasbetont is úgy ütötték át a golyók, mint a papirost. Már első lövésünk áthatolt az egyik páncceltorony kupoláján, a másik pedig léket

A manonvilleri páncélerőd a lövés után.

ütött az egész tornyon. Az erősség körül elég sűrűen tátongtak egymás mellett a golyókvágta tölcésérek. Az elfogott parancsnok legelső kérdése az volt, hogy mivel lőttük az erősséget, mert az ő tudta szerint eddigelé nem volt olyan ágyú, amely átűthette páncéltornyait. Az ezredes keservesen zokogott, mikor át kellett adnia kardját.

A roppant nagy golyók robbanásának hatását a francia tüzekek egybehangzóan úgy adták elő, hogy már az első dörrenés is valószínűleg megbomlasztotta idegrendszerüket; a majdnem 34 órán át szakadatlanul tartó bömbölés, dörrenés, roppant nagy légnyomás, a föld reszketése, a betonfalak összeroppanása kimondhatatlan hangok kíséretében olyan zenét rögtönzött, hogy az örülethez állottak közel; majdnem valamennyien szaggató fogfájást kaptak, amit fülzúgás, szédülés és megsemmisítő fejfájás követett; minden robbanás után két kézzel kapkodtak levegő után; a robbanásokat mindent felforgató földrengés követte, amiben az volt a legrettenetesebb, hogy tétlenül és tehetetlenül kellett tűrniök és szenvedniök.

Hogy az ostrom után milyen volt az erősség, arról egy háborús levél, amelyet egy német katona írt hozzátartozóihoz, így számol be:

»Tegnap este — írja — Manonviller alá lovagoltam egyik bajtársammal. Az erősség főerődművét alig vettük észre, minthogy a föld színével egy magasságban fűvel és virágágyakkal volt benöve. Rettenetes pusztulás képe tárult elénk. Az egész terület sivár romhalmaz volt. A 2—3 méteres betonfalak szerteszakadtak, a 25—30 centiméteres páncéltornyok lyukasak voltak, a legnehezebb ágyúk meg darabokban heverték szanaszét. Az egyik világító

aknában tisztán láthattam, hogy a golyó leszakította a kazamata homlokzatát, átszaladt az egy méter vastag boltozatot takaró földön, átszakította a boltozatot és még a legmélyebben fekvő helyiségekbe is behatolt. Megfoghatatlan, hogy miként maradhattak életben az emberek az erősségben!»

Minthogy a németek negyvenkettes mozsaraikat, a mostani háborúnak ezeket a csodáit már annyiszor említettük, Rohne német altábornagy Berlinben megjelenő *Artilleristische Monatshefte* című folyóiratának mult évi legutolsó füzetében megjelent adatokra, valamint egyéb német és svájci katonai szaklapok értekezéseire támaszkodva, néhány adatot óhajtunk róluk elmondani:

Az ágyúnak önműködően visszafutó csöve van. Szállítása elég nehézséggel jár. Ameddig lehet, vasúton továbbítják, azután darabokra szedik szét és külön erre a célra épült kocsikra teszik. A csövet erős sínállványon külön kocsira, a többi részét pedig még három külön kocsira. Szellemesen oldották meg azt a kérdést is, hogy a rendkívüli súlyú ágyút összeállított állapotban is tovább lehessen szállítani. Ebből a célból vaslemezeket és falapokat erősítenek az ágyú kerekeire, melyek segítségével — a hócipőhöz hasonlóan — még puha talajon sem sülyed be a földbe. Ily módon, frissen szántott talajon is minden nehézség nélkül sikerült az ágyút tovavontatni. Valóban impozáns látvány, mikor a felszerelt ágyú — az ősvilágból visszamaradt szörnyeteghez hasonlóan — irtózatos dübörgéssel halad az úton.

A lövés hihetetlen erős, fülrepesztő dörrenéssel jár. Percekig süket marad utána a fül, pedig villanyosság útján 400 méternyi

A negyvenkettes mozsár helye. Az óriási gödör mögötti fák lombjai a légnyomástól lehullottak. A házak tetőzete összeroppedezett.

távolságról sűtik el az ágyút. A lövés okozta légnyomás a közelben elsöpör mindent, még az embert is leszedi a lábáról és a földhöz vágja. Az ágyú kalibere — mint ismeretes — 42 cm. Épp ily vastag acélköpeny veszi körül a csövet, mely kilentizedrészében hengeralakú és nehéz, négyszögletű tömbben végződik. A cső hossza 21 méter.

Az ágyú lövőtávolsága 44.000 méter. Ezzel a távolsággal azonban egyelőre — miként a német katonai humor elnevezte — sem a kövér Berta, sem pedig a fekete Mária nem fog kísérletezni, mert ez a 44.000 méter a maximális távolság, amelynél pontos célzás már lehetetlen, sőt az ágyú épségét is veszedelemzveti. Éppen ezért az ágyú rendes lövőtávolságát 20.000 méternek veszik. Húsz kilométerre állították fel az ágyút Namurtól és Lüttichtől is, ami így is gyönyörű eredmény.

Egy lövés 48.000 márkába kerül. Tévedés azonban azt hinni, hogy egy-egy ágyúval csak igen korlátolt számú lövést adhatunk le. Az ágyúk ép egészségben fogják a háború befejezését megérni. Lövés előtt a távolságot ismételtelen pontosan kiszámítják, majd a csövet gondosan beigazítják. A kilóduló golyót hosszú tűzcsóva veszi körül s vastag, sárgás-fekete, száz méter magasságra is emelkedő, gomolygó füstfelhő marad utána. Bizonyos idő elteltével, mikor t. i. a célhoz ért golyó felrobban, még egy távoli dörrenés hallatszik. Nem túlszoklás

talajba a golyó 8—10 méternyire hatol be, ott felrobban és 15—18 méter átmérőjű lyukat szakít maga körül.

Természetes, hogy a drága jószágoknak megfelelő számú testőrsége van. Minden oldalról erős lovas-, gyalog- és tüzérsapatok veszik körül s a harcolók vonalától kellő távolságban állítják fel, hogy ellenséges támadásnak még a lehetőségét is kizárják.

A mozsár olyan diadala a tüzérségi tudományoknak, amelyet a legmerészebb fantázia sem képzelt el. Kétségen kívül a németek dicsősége. A borzalmasan romboló hadiszerszám

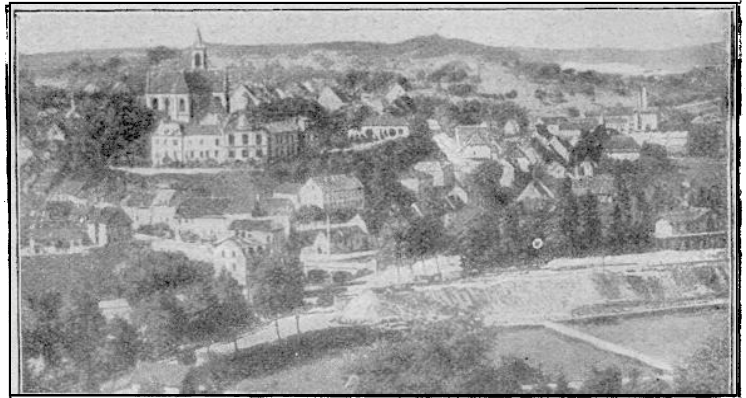
feltalálójának *Rausenberger Frigyes*, szász honvédtüzér századost, a Krupp-gyár igazgatósági tagját, bölcsész- és mérnök-doktort mondják.

A MÁSODIK MÜLHAUSENI CSATA.

A franciákra nagy vereséggel végződő augusztus 9-iki *első mülhauseni csata* után — amelyről előző fejezeteink egyikében már beszámoltunk — a franciák augusztus 19-én ismét kísérletet tettek Felső-Elszász elfoglalására. Ez alkalommal megint a belforti kapun törtek be és pedig avégből, hogy egyrészt hatalmukba kerítsék a Mülhausentől délre a francia és a svájci határ, valamint a Rajna közötti területet, másrészt pedig, hogy megakadályozzák a németek előretörését Belfort felé akkor, amikor a francia főerők Lotharingia, Luxemburg és Belgium felé rávetik magukat a német hadseregekre. A csatát azokon a magaslatokon vívták meg nagy elkeseredéssel, amelyek Mülhausentől délre, észak-déli csapással terülnek el a Rajnával párhuzamosan le egészen a svájci határig.

A franciák támadásának hírére augusztus 16-án a németek kivonultak Mülhausenből, a franciák pedig bántódás nélkül és szép reményekkel eltelve szállották meg a várost. Tizenkilencedikén *Brunstaatt* és *Dornach* alatt igen véres összetűzések voltak. Dornachnál főként a 40. és a 110. német honvédezrednek voltak nagy veszteségei. *Altkirchnél* — Mülhausentől

délnyugatra — ugyanezen a napon jórészt badeni és württembergi katonákból álló 3 gyalogezred, 3 lovasszázad és körülbelül 2 tüzérsztály aratott győzelmet a franciák felett. Svájci lapok szerint *Tagsdorf* közelében a németek nagyobberejű és ágyúkkal is rendelkező francia csapatokra is bukantak. A kisebbségben levő németek hosszú időn át keményen tartották magukat és meg is akadályozták, hogy a reájuk támadó francia hadtest és a lovashadosztály elérje célját. *Tagsdorf*-nál két század afrikai vadász egy német századot rohant meg; az ütközet a francia vadászok megsemmisítésével végződött. Igen heves küzdelem kerekedett a *Drei Häuser* és a *Hunsbach*-folyócska völgyében. A *Drei Häuser*rel szemben fekvő magaslaton és *Kappeln* falu előtt vonult fel a német tüzérség, míg a franciák *Altkirchen* és *Tagsdorf*-on át a hegyes vidék egyik katlanában fekvő *Jettingen* felé támadtak. Itt azonban a német tüzérség előbb megállította, majd futásba verte a jobbára zuáv zászlóaljából alakított francia támadó oszlopot. A csatátér telides-teli volt sebesültekkel és halottakkal, különösen a zuáv zászlóalj vesztése volt igen nagy. *Altkirch* és *Pfirt* (közel a svájci határhoz) között az ellenfelek lovassága rohant egymásra, amely heves küzdelemben a németek nemcsak győzelmet arattak, hanem *Waldighofennél* elfogtak egy egész francia lovasezredet. A csata után

Altkirch. *Francia eredeti után.*

a francia csapatok zöme *Pfeltershausen*-en át vonult vissza hazájába. A sebesültek szerint a csatában zuáv és turkó zászlóaljak, afrikai vadászok, sőt még szenegáli csapatok is részt vettek. A németek 13.000 ellenséges katonát fogtak el!

A tagsdorfi lovasroham.

A harcok részletében a legérdekesebb a *tagsdorfi ütközet*, amelyben a németek két század francia afrikai vadászt semmisítettek meg. Az egyik biztosítással előrenyomuló német honvédszászlóalj ugyanis *Helfranzkirchentől* nyugatra franciá gyalogsággal és lóról leszállott afrikai vadászokkal keveredett tűzharcba. A franciáknak csakhamar vissza kellett húzódnok s mindkét részről mintegy száz sebesültet a Rajna felé szállítottak. A német honvédeknek aránylag kevesebb volt a sebesültjük, mint a franciáknak, mert ezek gyorsan és bizonytalanul lődöztek. Ezután a németek *Tagsdorf* felé törtek. Főcsapatuk elé és oldalába biztosító csapatokat küldöttek ki, hogy megóvják magukat valamilyen meglepő ellenséges támadástól. Egy óra múltán azt jelentették a járőrök, hogy *Tagsdorftól* keletre erős francia csapatok szállották meg a terepet. A zászlóalj rajvonalba fejlődött, gondosan felhasználván a bokrok és mélyedések nyújtotta

A Nagy Háború. — A Nyugati Harettér.

csak sorainkban, hanem az iskola épületében a sebesültek és az udvaron álló társzekerünk között is. A gránátok néhol egy méternyi tölcseréket vágtak a talajban, ámde szerencsénkre: vajmi kevés robbant szét közülök. Nagy vesződéssel végre kijutottunk a szabadba, átgázoltunk hasig érő három patak vizén s körülbelül kilenc óra tájban kijutottunk végre az ellenség tüzéből. De ekkor sem álltunk meg, hanem hajnalig meneteltünk! Így végződött a tagsdorfi ütközet, amelyben derék honvédeim két órán

amelyet, amint már említettünk, augusztus 19-én szállottak meg másodszor. 26-án a francia hadügyminiszter azzal lepte meg a világot, hogy elrendelte Felső-Elzász kiürítését, még pedig azért, hogy minden rendelkezésre álló csapatát az északi harctérre, vagyis oda küldhesse, ahol a háború sorsa eldőlt. A visszavonulás azonban ezt a rendeletet jóval megelőzte: a német nagyvezérkar már augusztus 23-ikán jelentette, hogy »az ellenség Felső-Elzászban is visszavonulóban van«. A német hivatalos jelentés megjegyzi, hogy

Afrikai vadászok rohama Tagsdorfnál.

Matejko Th. rajza.

át előrenyomultak, tizenegy órán át harcoltak, két és fél órán át pedig visszavonultak, miután feladatukat a franciáknak bátornak éppen nem mondható sorkatonaságával szemben megoldották.«

A FRANCIÁK KIVONULÁSA ELZÁSZBÓL.

Augusztus 20-án, amely napon a bajor trónörökös súlyos csapást mért Metz alatt arra a francia hadseregére, amely Strassburg felé akart betörni Németországba, az Elzász területét megszálló francia csapatok is megkezdették visszavonulásukat hazájuk felé. Augusztus 24. és 25-én nagy sietve kiürítették Mülhausent,

ez az eredmény a lotharingiai harctéren kivívott német győzelemnek köszönhető. Az elzászi német csapatok nyomon követték a visszavonulókat s amikor Belfort várának tartalécsapatai is támogatására jöttek testvércsapatáiknak, *Altmünsterolnál* és *Dammerkirchnél* ütközetre került a sor. Különösen hevesen csaptak össze az ellenfelek Dammerkirchnél, amely sok fontos út egyesülési pontja. A várostól északra egy francia vérteszred is megrohanta a németeket, amely azonban véres fejjel húzódott vissza anélkül, hogy feladatát, a német csatavonal áttörését, megoldhatta volna. Baseli újságok szerint a németek a franciákat egészen Belfort várának körletéig üldözték, ahol azonban a vár ágyúi megállították a győzteseket. Ezekben a harcokban

főként az a két német zászlóalj tűnt ki, amely *Angeot* falunál (közvetlenül a német határ mentén) vakmerően megrohanta és el is foglalta a franciáknak egyik megerősített magaslatát. A hős zászlóaljok pár száz hadifogollyal és nyolc zsákmányul ejtett gépfegyverrel tértek vissza seregtestükhöz.

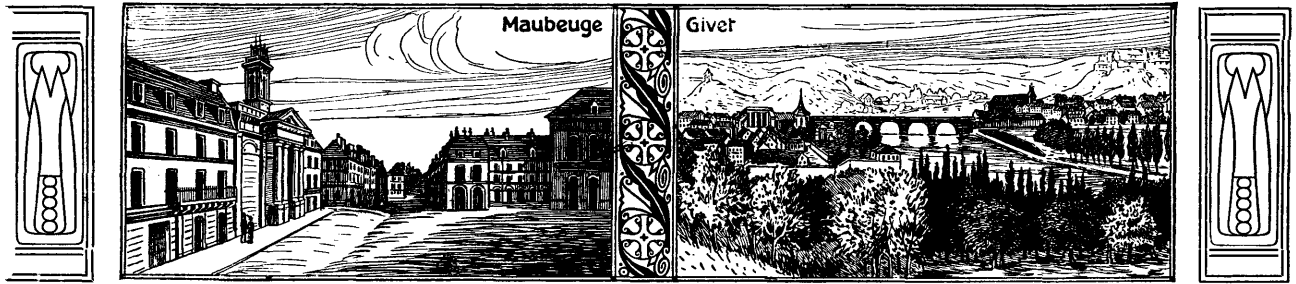
Ezek az üldözési harcok, egy mindenfelé visszavonuló hadsereg [utóvédjének kétségbeesett és elszánt harcai, voltak a nagy offenzíva összeomlásának utolsó mozzanatai. A francia haderő visszavonulásban volt az ország nyugati és északi határain mindenütt, amit a

francia kormány augusztus 24-én éjjel 11 órakor kiadott hivatalos kommuniké útján közölt a nyilvánossággal. A közlemény nyílt bevallása volt a kudarcnak és a súlyos veszteségek után való visszavonulásnak. Sajnálatosnak mondotta azt, hogy az offenzíva terve célját el nem érte, de bejelentette, hogy »a defenzív állás, tekintettel a már gyöngült ellenségre, meg nem ingatható«. »A francia hadsereg most majd defenzívában marad, hogy a kellő pillanatban ismét megkezdje az offenzívát.« Ezekkel a szavakkal a francia kormány hivatalosan is lezárta a háború első szakaszát.

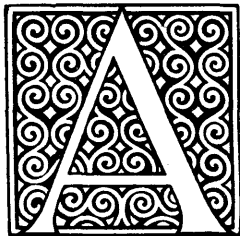
A 30,5-és MOZSÁR
TÖLTÉNYE.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A NÉMETEK TÁMADÓ HADJÁRATA PÁRIS FELÉ.

AZ ÁLTALÁNOS HELYZET AUGUSZTUS 26-ÁN.

német-francia-angol és belga hadjáratnak első szakasza azzal zárult le, hogy összeomlott a szövetségeseknek Németország ellen tervezett támadó hadjárata, és így a németek különösebb háborgatás nélkül fejezhették be fölvonulásukat a francia határ mentén. A németek páratlan vitézsége és csodás katonai tudása, minden eshetőséggel számoló előrelátása és pontossága foszlányokra tépte a nagyszájú, handabandázó és hazájukkal, nemzetükkel szemben vétkeesen könnyelmű férfiak felületes terveit és vérmes reményeit.

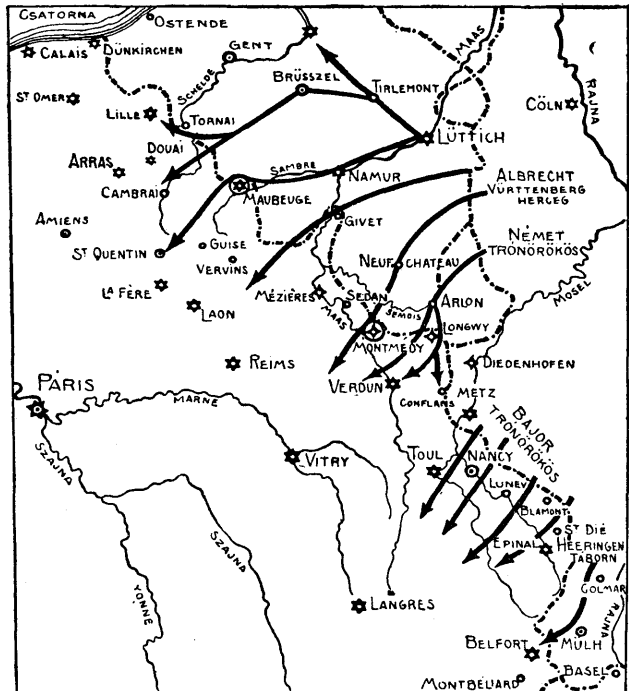
A nyugati német hadsereg, a *felvonulás befejezését követő kilencedik napon*, folytonos győzelmes harcok után: vasmarokkal az engedelmesség jármába hajtotta Belgium háromnegyed részét és utolsó mentővárába szalasztotta a belga hadseregnek megmaradt felét, azután futásba verte az angol segítő hadat és végül fizikailag és erkölcsileg oly csapást mért Franciaország fegyveres erejére, amittől ez magához térni sokáig nem tudott. Cambraitól a délnyugati Vogézekig, vagyis 400 kilométer hosszú vonalon, francia területre hatoltak be a német seregek. Előnyomulásuk közben zsákmányul ejtettek tengernyi hadi anyagot; az elesetteknek, a foglyoknak és az elvesztett győzelmi jelvényeknek a számát, a legnagyobb részében át nem tekinthető erdőségeken és a hegyes vidéken végighúzódo, óriási kiterjedésű csatáté-

ren, még ma sem tudjuk pontosan megállapítani.

Bármiként is végződjék e titáni harc, a németek olyast műveltek a hadjáratnak ebben az első részében és az ezt követő párisi előnyomulásukkal, aminőt a világtörténelemben eddigéleg még nem láttunk!

Augusztus 27-én Stein főhadiszállásmester a következőképpen összegezte a hét német sereg működését:

Gluck tábornok csapatai az angolokat Maubeugenél visszaverték és újra megtámadták;

A német seregek fölvonulása Páris ellen.

Bülow és báró Hausen tábornok seregei több napig tartó harc után mintegy nyolc francia és belga hadtestet vertek meg a Sambre, Namur és a Maas között; ezután Maubeuget oldalra hagyva, keleti irányban üldözik azokat;

Namur kétnapi ostrom után elesett;

Albrecht württembergi herceg csapatai a megvert ellenséget a Semois-folyócskán túl üldözték és átlépték a Maast;

a német trónörökös elfoglalta az ellenségnek Longwy előtti megerősített állásait, visszavert egy Verdun felőli erős támadást és a Maas felé halad; Longwy elesett;

a bajor trónörökös seregét üldözés közben Lotharingiánál újabb ellenséges haderők Nancy és déli irányból jövő állásaikból megtámadták, de visszaverettek;

Heeringen tábornok a Vogézekben dél felé folytatja az ellenség üldözését;

Elszászból kitakarodott az ellenség;

Antwerpenből tegnap és tegnapelőtt négy belga hadosztály Brüsszel irányában levő összekötő csapatainkat megtámadta. Az Antwerpen elzárására hátrahagyott haderő megverte

ezeket a csapatokat, számos foglyot ejtett és ágyúkat zsákmányolt.

Hogy az ebben a jelentésben körvonalozott eredményeket megérthessük és a német seregek felállítását is lássuk, ideiktatjuk azt a rajzot, melyet a *Times* közölt augusztus 26-iki számában. Szembeötlő, hogy amíg a déli és a két hadseregből alakított német szárny — Metz és Mülhausen között — a sűrűen épített francia záróerőségek, várak és a Vogézek alkotta akadályok miatt csak keveset haladhatott előre, addig az északi és öt hadseregből álló szárny nagy léptekkel előbb északnyugatnak a tenger felé rohant előre, azután pedig bekanyarodott a francia határra, hogy átfogja, összeroppantsa, majd pedig egyenesen délnek Páris és Franciaország közepe felé terelje a szövetségesek balszárnyát mindaddig, míg döntő csatához áll meg.

Az események ismertetése előtt azonban megkíséreljük, hogy nagyjában nemcsak a támadó, hanem a védőleges hadjárat végrehajtásának módozatait is megmagyarázzuk.

Minden hadjáratban és minden harcban vagy nekimegyünk az ellenségnek, vagy valamely állásban várjuk azt be. Első esetben *támadást* hajtunk végre, az utóbbit pedig *védelemnek* nevezzük. A támadásnál — történjék ez ezredekkel, dandárokkal, hadosztályokkal, vagy milliókból alakított hadseregekkel — *arctámadást* hajtunk végre, amikor egyenesen nekimegyünk az ellenséges felállításnak. Az arctámadásnak egyik fajtája az, hogy nagy erővel *áttörjük* az ellenséges vonalat. Ez kétségen kívül a legszebb hadműveletek közé tartozik; ámde kockázatos és a tüzérségnek és a lövéfegyvereknek nagy hatása mellett ma csak kivételes viszonyok között hajtható végre; nagy erőt kíván és csak akkor érhetünk el vele sikert, ha az ellenség felette hosszú arcvonalon forgácsolta szét erőit. Például mesterileg törte át az osztrákokat és a szárdokat I. Napoleon 1796-ban Olaszországban, de már balul ütött ki ebbeli kísérlete az 1809-ik évi hadjárat asperni csatájában. Az áttörés a franciáknak kedvenc eljárása, míg a többi európai államokban az átkarolás vált úgyszólván taktikai és stratégiai tantétellé.

Ha az ellenség egyik szárnya ellen intézünk támadást, akkor ezt *átkaroló támadásnak* nevezzük. Az ellenségnek az egyik vagy mind a két szárnya ellen intézhetjük. A hadtörténelem tanúsága szerint a legtöbb esetben sikerre vezetett, mert a csatavonalak szárnyai mindig a leggyengébb pontjai az egésznek. *Megkerülést* hajtunk végre, ha nemcsak az ellenség oldalába, hanem ennek hátába is törünk.

A thulini lovascsata St.-Quentin mellett,
hol a németek a 2. angol lovasdandárt megsemmisítették.

Thiele W. rajza.

Az *ellentámadást* — még pedig áttöréssel, átkarolással és megkerüléssel — a védő hajtja végre akkor, amikor kihasználván a támadó hibáit, nekiront ennek avégből, hogy győzelmet arasson, avagy legalább is leszállítsa a támadó csapatok merészességét és fokozza a saját harcosainak önérzetét.

Hogy ezeket a módozatokat a mostani hadjáratban ki, mikor és miként hajtotta végre, az eseményekből tűnik majd ki. Előre is jelezzük azonban, hogy a németek előbb átkarolták a szövetségeseket, míg ezek később, amikor tudniillik ellentámadásba mentek át, előbb az áttörést kísérelték meg, azután pedig a német csatavonal jobbszárnyának átkarolását hajtották végre eredményesen.

A thulini (Valenciennes mellett) lovasütözet és a maubeugi csata után Kluck serege augusztus 27-én ismét megtámadta az angolokat, még pedig északról és akként, hogy St.-Quentin felé leszorultak. Ezzel elvágta az angolokat a tengertől, ő maga pedig észak-déli irányban utánuk eredt és Páris felé mintegy magával rántotta a német csatavonalnak egész északi részét. Bekövetkezett tehát a szövetséges hadak átkarolása és a győzelem kiaknázása az üldözés segítségével. Hiába fordultak szembe az angolok, a belgák és a franciák a németekkel, a lelkesedéssel és jól vezetett győzelmes seregek legyőztek minden természetes és mesterséges akadályt, megfoghatatlan gyorsasággal — napon-

ként 30—40 km-nyi utat téve meg — mindig nyomon követték a futókat, nem engedték őket lélekzethez jutni s ha meg is állottak, azonnal újabbi hatalmas csapást mértek reájuk. Ennek a rajta-rajtának első nagyobb harca volt a

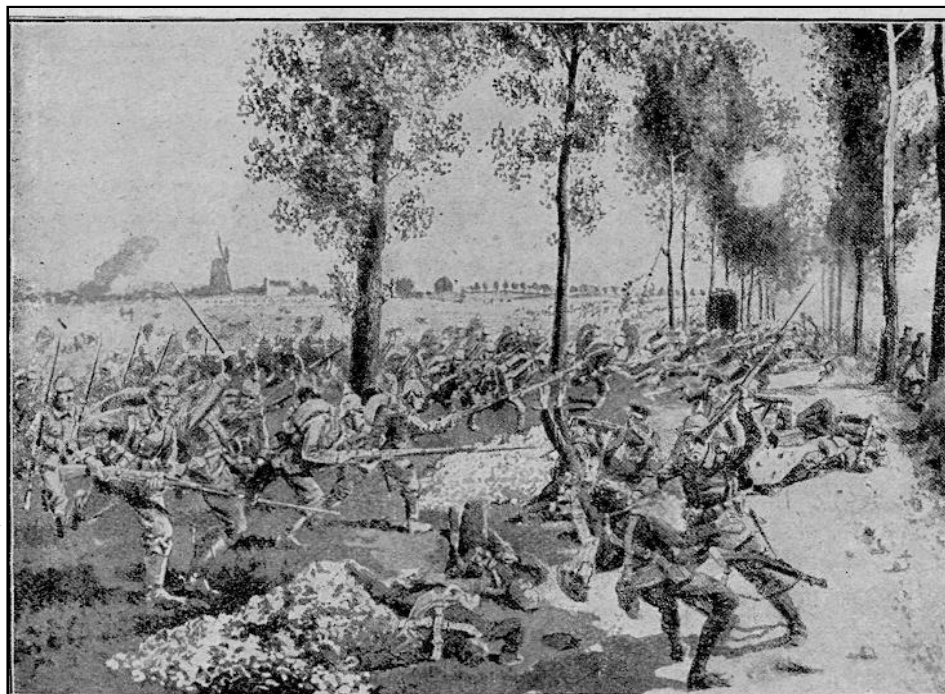
A ST.-QUENTINI CSATA.

Az angol sereg ugyanis Maubeuge alól egyenest délnek, *Vermond—St.-Quentin—Ribemont* vidékére vonult vissza. Hogy ez a visszavonulás és azután a csata maga is miként ment végbe, leiratja maga French tábornagy, azután az egyik angol napilap haditudósítója.

French angol tábornagy harctéri hivatalos jelentése szerint a kimerüléshez közel álló angol sereget augusztus 25-én a késő éjjeli órákig nyomatékkal üldözték a németek. French már az augusztus 23. és 24-én vívott harcok alatt is Sordet francia tábornok támogatását kérte, aki az angoloktól nem messze három francia lovas-hadosztály felett rendelkezett. Bár ez a lovas-ság segítségére ment az angoloknak, a válságos napon, vagyis augusztus 26-án és 27-én, már nem támogathatta őket, minthogy a lovak kimerültek.

Augusztus 26-án hajnalhasadtával arról győződött meg az angol hadvezér, hogy a németek főerejükkel az ő balszárnya ellen nyomulnak, ahol a 2-ik angol hadtest állott. Ennek a hadtestnek parancsnoka *Smith Dorrien*

tábornok csakhamar azt jelentette, hogy képtelen oda visszavonulni, ahová megparancsolták. Az angol derékhad sem mehetett segítségére a veszélyeztetett szárnyának, minthogy ő maga is küzdve-küzdött a németek rettenetes tüzeiben. French végre is belátta, hogy teljes vere-ségének kikerülése végett vissza kell vonulnia. Ehhez a parancsot délután félnégy órakor adta ki. A hátrálás alatt sokat veszített a tüzéség, amely önfeláldozóan fedezte a visszavonulást a lovassággal együtt. Nagy szerencse volt az angolokra nézve, hogy a németek is sokat ve-

96 Németek támadása angol gyalogság ellen St.-Quentin mellett.

Zimmer E. rajza.

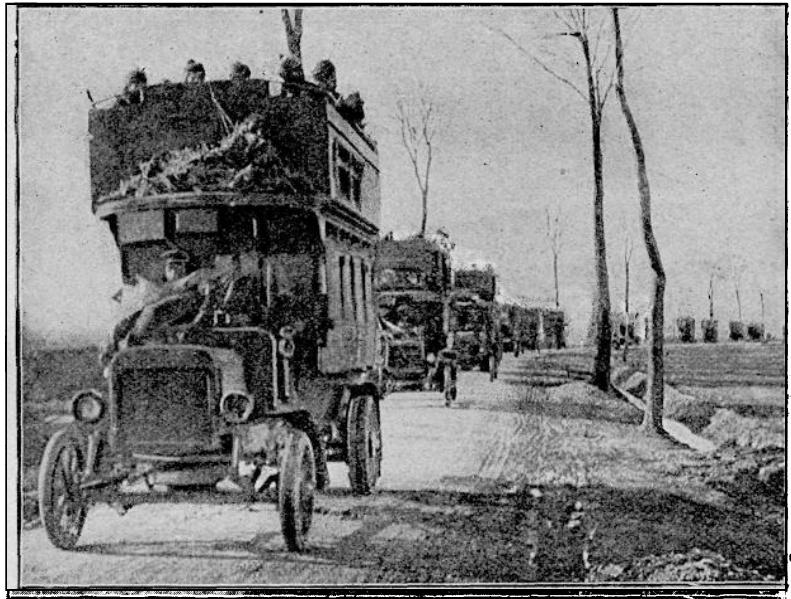
szítottak, ki is voltak merülve s így képtelenek voltak az erélyes üldözésre.

Német katonai források szerint az angolok veresége a német lovaság ügyességének tulajdonítható első sorban, minthogy az a St.-Quentin felé vonuló ellenség útját elállotta és addig tartotta sakkban, amíg az üldözésre rendelt német hadtest beérkezett és támadáshoz csoportosult. A támadás igen heves volt. Mind a két fél ádáz gyűlölettel rontott egymásra és elkeseredetten küzdött a győzelem pálmájáért. Nagy veszteségek érték nemcsak a visszavonulókat, hanem a támadókat is. Itt játszódott le az a megkapó és bámulatot keltő jelenet, melyben *Eitel Frigyes porosz herceg*, a német császár daliás gárdista fia az utolsó döntő támadásnál leugrott lováról, nyakába vetette elesett dobosának dobját és »*Rajta fiuk, rajta!*« kiáltással élére ugorván vitézeinek, pergő dobbal olyan tündöklő és lelkesítő példáját adta személyes bátorságának, hogy gárdistái, mint oroszlánok vetették magukat az angolokra, akiket egy pillanat alatt futasba is vertek! A hős császári sarját atyja a vaskereszt első osztályával tüntette ki, amely magas rendjelet a fiatal ezredparancsnok dicsőséggel viselheti mellén.

Az angolok veresége teljes volt.

A csata részleteiről — melyekről French tábornok egy szót sem említ hivatalos jelentésében — a *Times* haditudósítója ezeket írta :

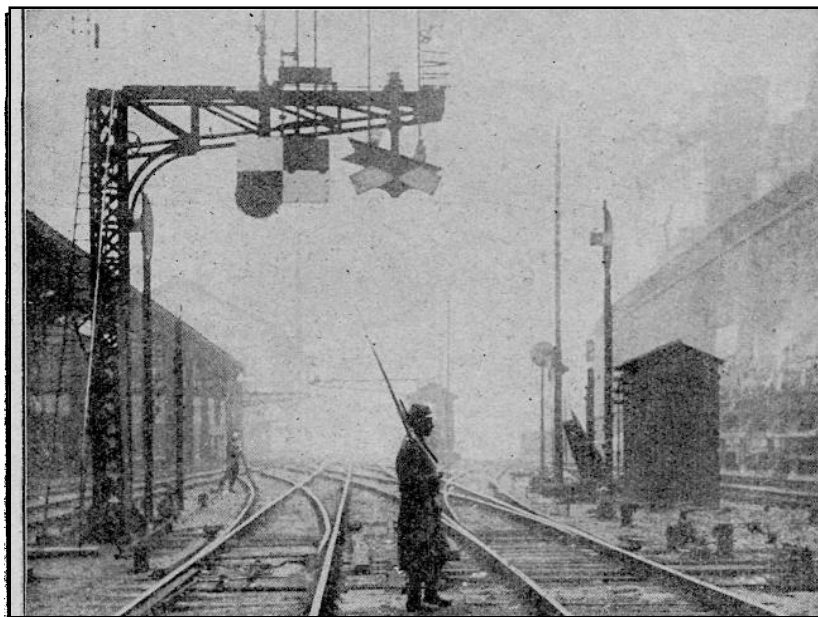
A németek kétségen kívül nagy eredményel dicsekedhetnek. Bizonyos, hogy az angol expedíciós sereg, amelyre a németek hatalmas csapat mértek, rendkívül sokat veszített és azonnal erősítésekre szorul. Seregünk elévülhetetlen érdemeket szerzett, de emberre, emberre és megint igen sok emberre van szüksége, mert Páris ostroma most már nem tartozik a lehetetlenségek közé. Itt az ideje, hogy tiszta vizet töltsünk a pohárba. Elérkezett az az idő, hogy a nemzet szemét kinyissuk. Én láttam a visszahúzódot és a tönkrevert hadsereget ; bár minden ezred és üteg a megszakadásig küzdött, őszintén be kell vallanom, hogy a kötelesség ezúttal keservesen teljesíthető emberfelettit kívánt. A németek hihetetlen gyorsasággal nyomultak előre. Az angol csapatok borzalmas harcba keveredtek, mert szembeszállottak a német hadak arctámadásával; egész hadosztályok rohantak bele a küzdelembe anélkül, hogy

Londoni omnibuszok angol csapatokat szállítanak az arcvonalra.

oltalmat nyújtó árkokat áshattak volna. A franciák cserben hagytak bennünket, támogatásuk elkésett. Megtizedelt soraink kétségbeesetten harcoltak, ismételten visszaverettek, majd meghátráltak a nagyobb erő elől és végül keményen üldözve, vad futásnak eredtek. A negyedik hadosztály 20.000 emberéből csak szétugrasztott osztagok maradtak meg, amelyek dél felé menekültek. A legtöbb ezred csak ilyen szétugrasztott részekből alakulhatott meg ismét. Katonáink teljesen letörtek a meneteléstől és az éhségtől, mert ily körülmények között szó sem lehetett a rendes ételmezésről. Mindamelletl seholy semmi nyomát sem láttam a csüggedésnek, vagy a félelemnek, a szétugrasztottak mind csapataikra találtak. Ilyenek a viszonyok az egész seregben. Azt hinné az ember, hogy minden egyes hadosztály harcban volt; némelyiknél majdnem az összes tiszt elveszték, egész ezredek szinte megsemmisültek. A német katonák tündöklő vitézséggel rohantak előre. Ezt azt hiszem fölösleges is volt megemlítenem. Jobbára tömött sorokban nyomultak előre, nem bujtak el a földözékek mögé s rohamra indultak, ha tüzéségük megszólalt mögöttük. Mindenkor ez volt a jelszavuk : Előre, előre ! akár nyílt mezőn, akár az erdőben, akár a dombok szegélyén állott az ellenség. Tüzéségünk néha egész sorokat döntött le, de ez mit sem használt, mert a következő pillanatban a tartalékok átrohantak az elesetteken és kitöltötték a hézagokat. Az utolsó héten oly nagy tömegekkel támadtak ellenünk, hogy senki és semmi sem tartóztathatta fel őket.

Francia őrszem a párisi St. Lazare-pályaudvaron.

Delius K. felvétele.

Philip Gibbs, a *Daily Chronicle* haditudósítója azt írta a csata folyamán szerzett tapasztalatai alapján, hogy a német lovasság óráról órára szaporodó századai úgy árasztották el a vidéket, miként a rohanó patak; az ellenséges tüzéség is túlsúlyban volt; a gyalogság az ágyúk tüzeinek támogatása mellett valóságos népvándorláshoz hasonló tömegben özönlött előre; igaz ugyan, hogy nem mindenütt lépett fel nagy tömegekkel, azonban az angol szárny st.-quentini legfontosabb pontján olyan hatása volt rohamuknak, mint az ütőkosé; bár az angol ágyúk szabatosan lőtték a németek sorait, nem állíthatták meg előnyomulásukban a szakadatlanul fölvonuló oszlopokat.

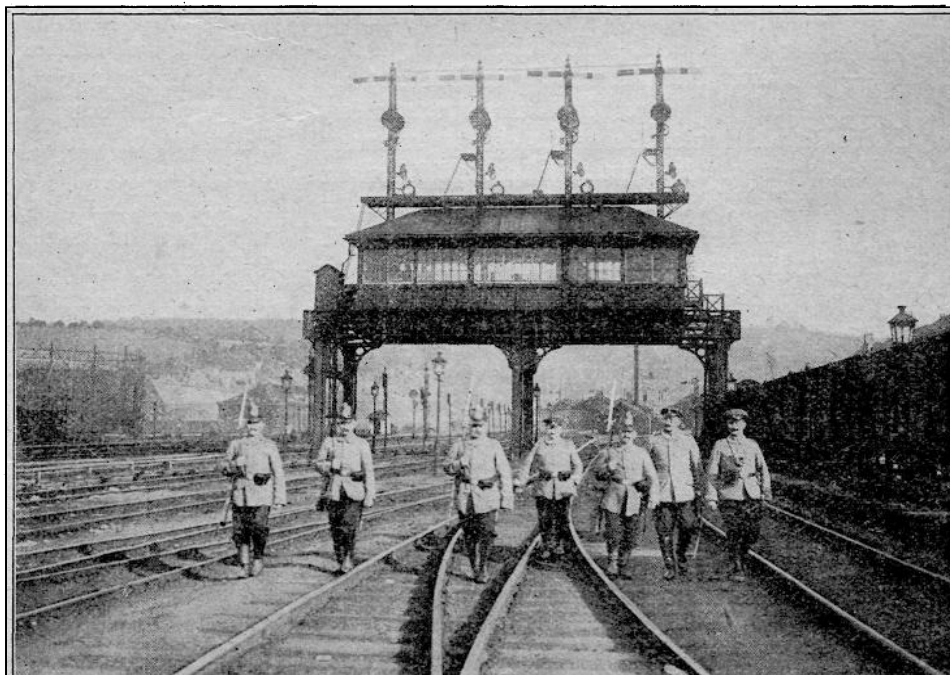
A csatában mintegy kétezer angol katona jutott a németek fogságába; ezenkívül zsákmányul esett hét táborigyűs és egy nehéz üteg. A csata legfontosabb következménye az volt, hogy az angolok meg sem állottak Párisig. Másik fontos eredménye a csatának pedig abban állott, hogy a belga had-

seregek nyílt háborúra alkalmas nagy részét elvágták a szövetséges angol-francia haderőtől és Antwerpenbe szorították, ahonnan tehetetlenül szemlélte a Franciaországban lezajló eseményeket.

Dicsérettel kell megemlékeznünk azokról a francia csapatokról, amelyek a csatát követő üldözés alatt (ezt azért hangsúlyozzuk, mert angol források szerint a csata folyamán a franciák nem erősítették meg magukat szövetségeseik támogatásában) ellentámadásaikkal segítségére siettek angol szövetségeseiknek. Ámde kudarcot vallottak: a Combles felől előretörő csapatokat Kluck egyik hadteste vetette vissza, a Cateletnél a németek balszárnyát lődöző francia tüzérezredet és azt a francia csapatot, amely a németek balszárnyát óhajtotta átkarolni, súlyos vereség érte. Utóbbi Guise felé verték vissza a németek.

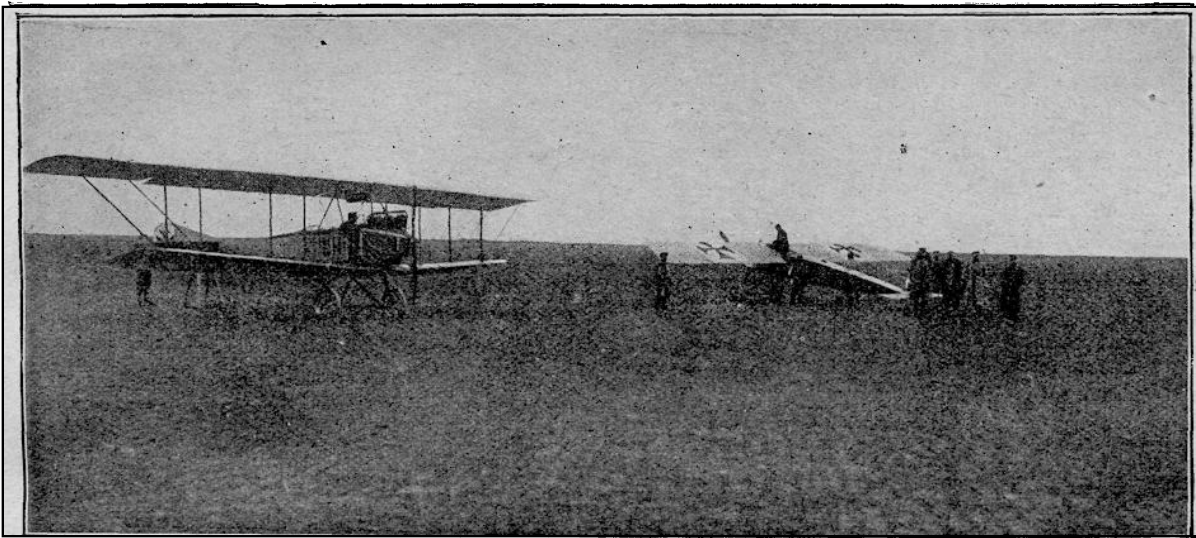
A vert angol sereg előbb Noyon felé, később pedig Clermont és az aisenementi Soissons vonalába vonult vissza.

A st.-quentini csatához tartoznak még azok az ütközetek és portyázások is, amelyeket a Kluck serege jobbszárnyának biztosítására kiküldött csapatok hajtottak végre Franciaország-

Francia vasúti állomás német katonai őrség felügyelete alatt.

Sennecke felvétele.

Német repülőlér Franciaországban.

nak északnyugati felében. Így augusztus 25-én a német lovasság *Roubaixnél* és *Tourcoingnál* betört Franciaországba, 28-án pedig már *Lille* várának erősségei körül portyázott. A város lakosságát páni félelem fogta el és árkon-bokron keresztül dél felé menekült. Szeptember 2-án *Amiens* alatt is megjelentek a németek, ahová szeptember 4-én kardcsapás nélkül vonultak be. Közben, szeptember 2-án, Kluck merész lovasága Páris közelébe is férközött és elvágta az összeköttetést Amiensnel. Szeptember 6-án anyyira elfogta a franciákat a félelem, hogy *Rouent* is kiürítették. A félelem ragadós betegsége még a tengermelléki *Boulogne* polgármesterét is megfertőzte, mert szeptember 7-én elkoboztatta a fegyvereket és megtiltotta, hogy bárki is ellenálljon a bevonuló németeknek!

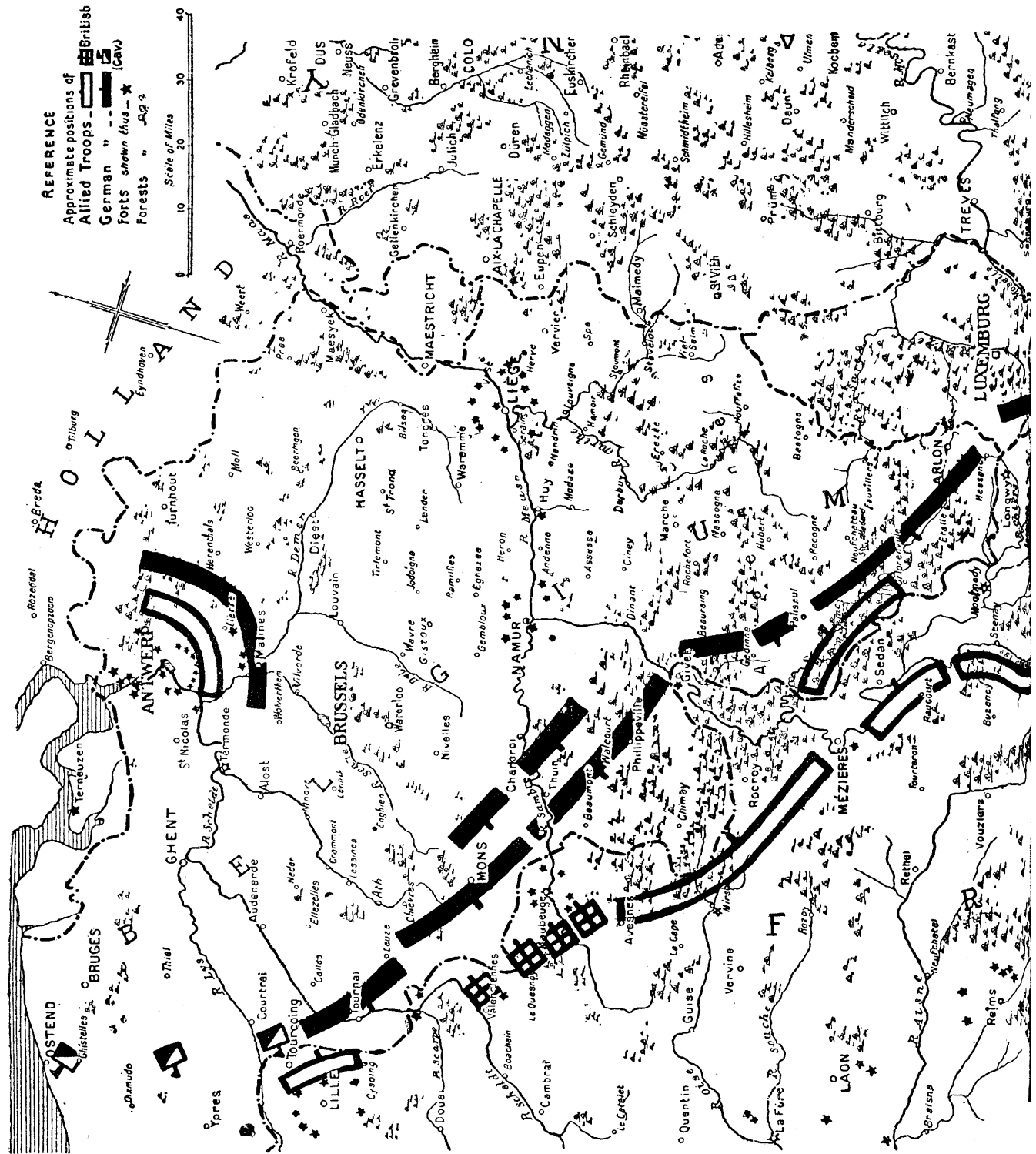
Sok érdekes apróságot mond el a *Daily News* haditudósítója a visszavonuló szövetségesekről és a németek gyors előnyomulásáról. »Amint Chaumontba és Méhunbe érkeztem — írja az illető —, a németek jobbszárnya már messzire elől járt, úgy hogy a szövetségesek mindinkább hátrább vonultak. A creili vasúti hidat felrobbantották, ami azonban nem állíthatta meg a németeket. Chantilly lakossága oly eszeveszetten menekült a st.-germaini erdőségbe, hogy ilyet még sohasem láttam életemben. Sok bajjal, csak nagy kerülő úton juthattam vissza Párisba, ahonnan vasúton megint északnak mentem. Útközben sok és angolokat is szállító katonavonattal találkoztam, amelyek Rouen felé robogtak. Az angolok piszkosak, rongyosak és félig mezítelenek voltak. A Seine partján gyorstüzélok mellett tüzéerkatonákat

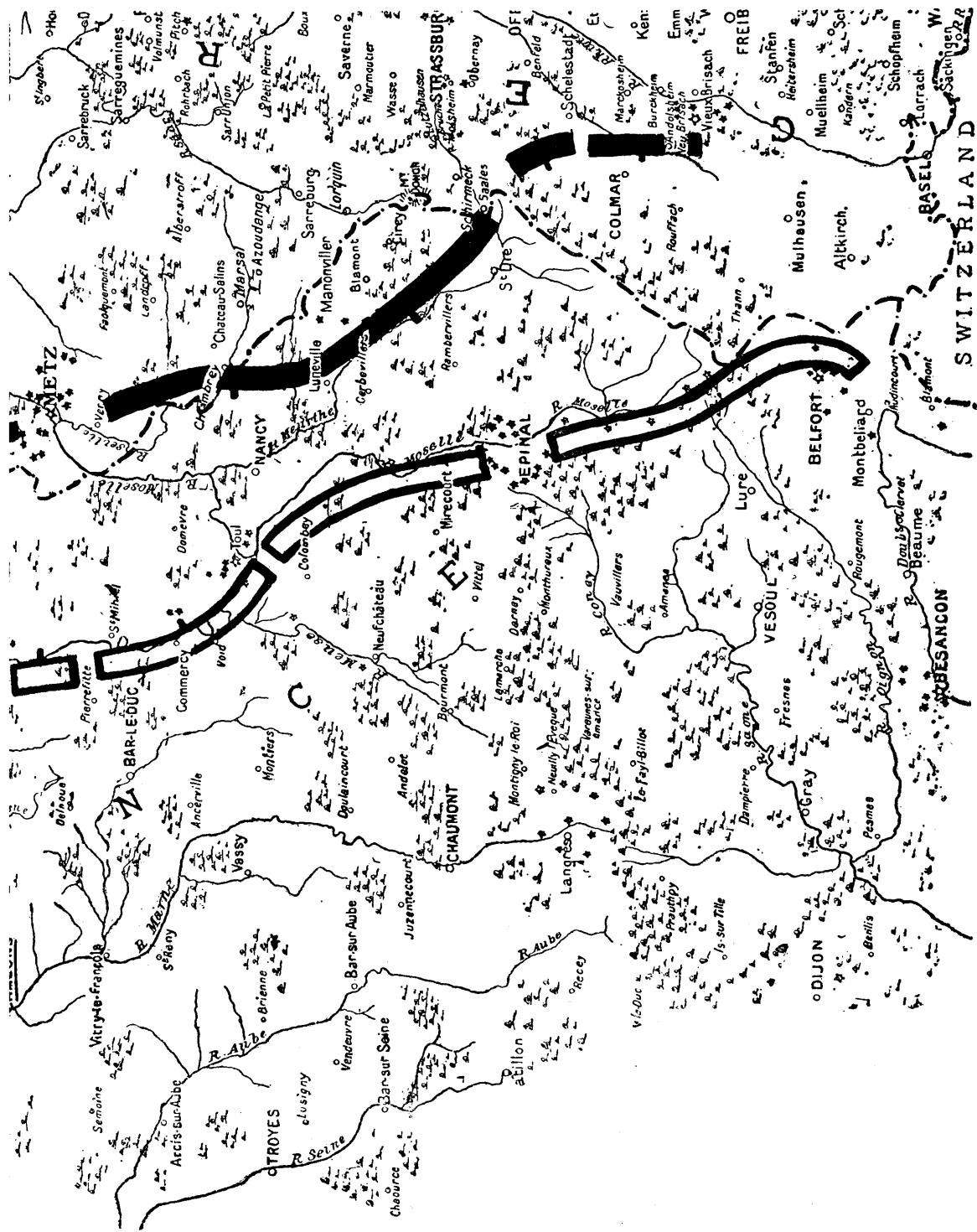
láttam heverészni a fűben a legnagyobb nyugalommal... A németektől való félelem igen nagy volt. Hacsak hat német lovas is jelent meg valamely város határában, már az egész lakosság elmenekült. Diepeből is elfutottak az emberek, pedig még egyetlen egy német katonát sem láttak.«

Luigi Barzini, a híres olasz katonairó, aki ugyancsak mint haditudósító tanulmányozta az állapotokat, azt mondja, hogy az angolok nagy sietségükben elfelejtették felrobbantani a chantilly-i hidat, ellenben tévedésből a levegőbe röpítették a Marnen át vezető lagny-i hidat, amire pedig a visszavonuló szövetségeseknek igen nagy szükségük lett volna. Általában kétségbeesett hangulatot tapasztalt mindenfelé, melynek nyomában határtalan fejtelenség volt még az angolok soraiban is.

A *Corriere della Sera* tudósítója szeptember 3-án este akkor ért Creilba, amikor a hidat eltorlaszolták. A chantilly-i kies erdőt kivágták és fölégették a franciák; az utak mentén agyonfáradt katonaság aludt mindenfelé. Senlistől nem messze vasúti kocsikkal zárták el az utakat. A legnagyobb riadalmat azonban a németek egyik páncélos gépkocsija okozta, amely behorhánván Marlyba, irgalmatlanul belelódózott a bámézkodó és szerteszt heverő katonákba. A Páris körüli falvakban még kutyát sem látott s az egész vidék olyan kihalt volt, mintha földrengés riasztotta volna el az embereket; sehol semmi nyomát sem lelta az ember az életnek!

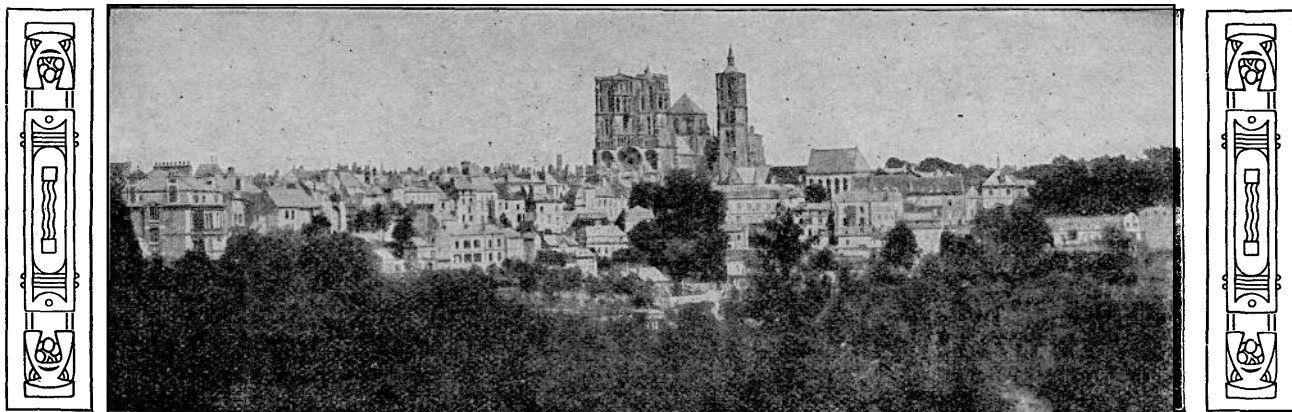
Tenger pénzzel és sok ezer ember verejtékes munkájával a bevehetetlenségig megerősített francia fővárosnak, sőt az emberiség tör-

A németek és franciák hadállása 1914 augusztus végén.

A londoni »Times« 1914 augusztus 26-iki számában közölt rajz nyomán.

Laon megerősített francia város.

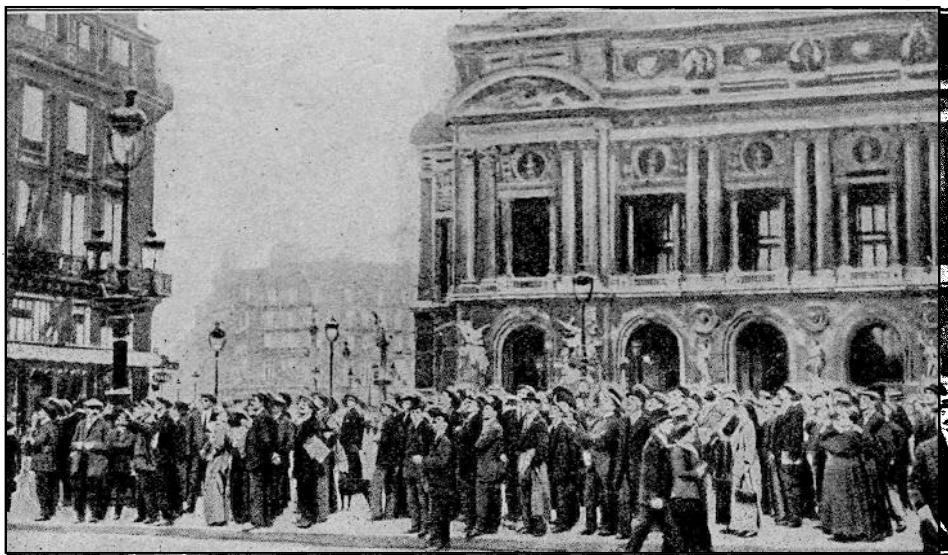
ténetében örökké élni fog és nevezetes nap lesz 1914 augusztus hó 30-ika! Ekkor jelent meg a háborút viselő ellenfelek egyikének fővárosa: a stratégiai főcél felett az első olyan repülőgép, mely nem a tudomány célját szolgálta, nem is az emberek jólétének fokozása végett lendült fel az eget felé, hanem — amint az álmodozók fogják mondani — a háború rettenetes eszközévé fajult. Ezen a napon, mellőzve az udvariasság formáit, *Hiddesen gárdadragnyos hadnagy* bombákkal köszöntötte Páris városának több milliónyi lakosságát, hogy fölrázza álmából, derűs hangulatából és tudomására adja mindenkinek, hogy a grande nation és a perfid Anglia hadait a germán sas megtépázta és Páris felé űzi! Kétezer méter magasból majd egy egész órán át tartott szemlét a vakmerő lovastiszt a világ egyik legnagyobb és legérdekesebb, de most már megrémült városa felett, s azután azzal mondott neki istenhozadót, hogy bombákat és sok ezernyi nyomtatványt dobott le házainak tömegébe!

Milyen megdöbbenés foghatta el a franciákat, mikor a gall elme egyik legnagyobb találmányát, a repülőgépet mesterien felhasználva megjelent felettük a gyűlölt német a riasztó üzenettel: »A német hadsereg Páris kapui előtt áll. Adjatok meg magatokat, úgysem tehettek egyebet.«

REIMS ELFOGLALÁSA.

A Bülow és báró Hausen tábornokok vezette 2-ik és 3-ik német hadsereg augusztus 27-ike előtt több napig tartó kemény harc után nyolc francia és belga hadtestet szalasztott meg a Sambre- és Maas-folyó, valamint Namur vára alkotta háromszögben. A vert had Maubeugetől keletre *St.-Quentin* és *Rethel* (az Aisne-folyó mellett) irányába vonult vissza Franciaországba. Az üldözés közben Bülow serege azt a nagyobb erejű francia hadsereget, amely *St.-Quentin* körül szállt vele szembe, megverte, egy angol zászlóalj pedig, amelyet vasúton a harcolók segítségére küldöttek, mindenestül elfogott.

Augusztus 31-én *Givet* erőssége is elesett, szeptember 3-án pedig *Hirson, les Ayvelles, Condé, la Fère* és *Laon* záróerősségei, sőt még a messze északnyugaton épült *Lille* vára is harc

Párisiak figyelik a német repülőgépeket.

Francia eredeti után.

nélkül nyitotta meg kapuját a győzelmesen előrehaladó németek előtt. Ezek elestével szabaddá lett Észak-Franciaországnak határa, kivéven Maubeuet, melynek hosszabban tartó ostromát külön fejezetben már megismertettük. Szeptember 4-én Reimsba is kardesapás nélkül vonultak be a németek, sőt a német lovasság vakmerő hírszerző járőrei állítólag Troyes falai alá is eljutottak.

La Fère—Laon—

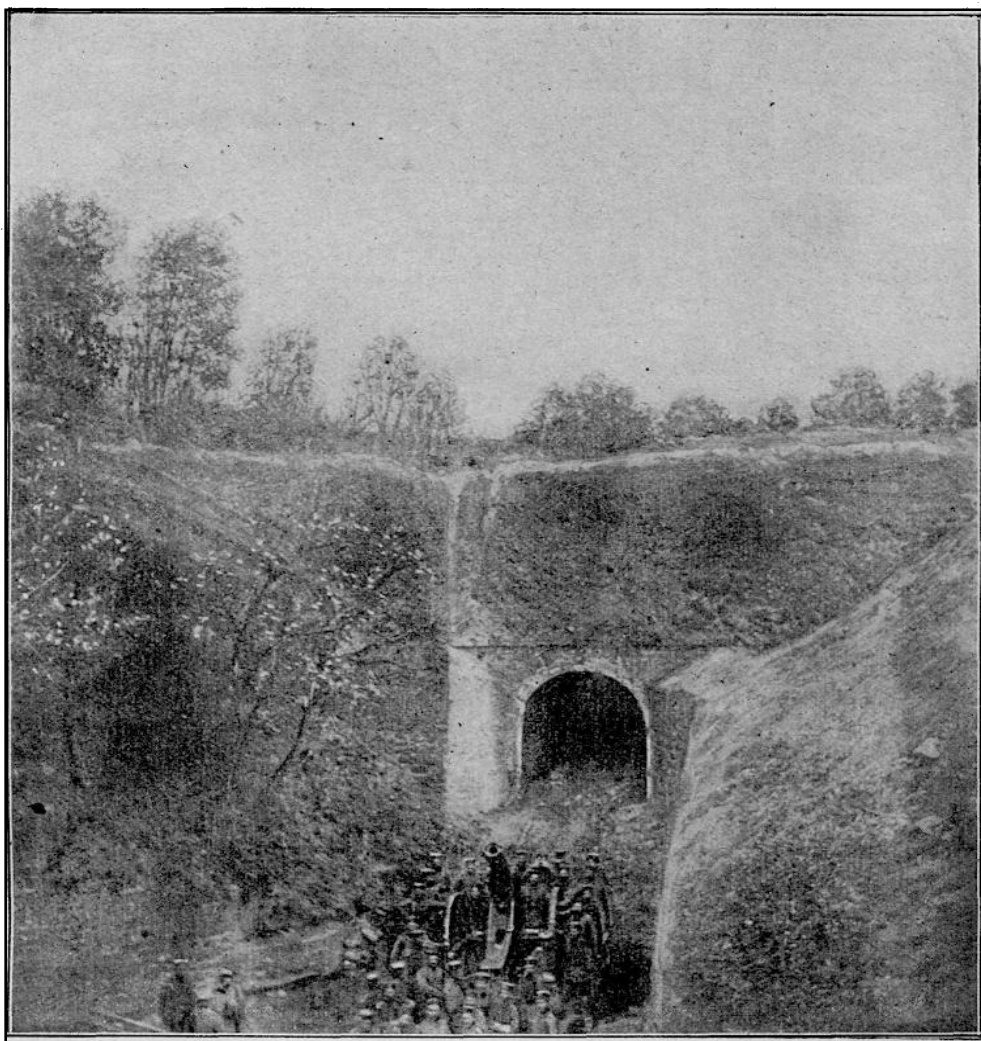
Reims erős vonalával a Páris elé épített bástya is összeomlott, úgy hogy a vasúti vonalak is szabaddá és használhatókká váltak csapatok, eleség, hadiszerek, sebesültek, betegek stb. szállítására. És még egy igen nagy hasznuk volt e várak korai elestével: a német haderőkből t. i. egyetlen egy katonát sem kellett azok ostromára visszahagyni, vagyis a támadó sereg semmit sem gyengült, hanem egész teljességében vehette üldözőbe a menekülő ellenséget.

Bülow serege augusztus végéig 6 zászlót, 233 nehéz és 116 táborigényűt, azonkívül 79 gépfegyvert és 166 társzekeret zsákmányolt, az elfogott francia katonák száma pedig meghaladta a tizenkétezeret.

A részletekre nézve megemlítiük a következőket:

Givet ostroma.

Givet a Maas-folyó mellett fekszik Franciaországnak Belgium felé kiszögellő északi határa mentén és az volt a rendeltetése, hogy elzárja a Maas völgyében vezető utakat. Ostroma csak három napig tartott. Itt is nagy szerepet játszottak a mi 30·5 cm-es mozsaraink, amelyek a Maas mentén és nyugatról lötték az erősséget. Ez is váratlanul érte a franciákat, minthogy a

Les Ayvelles-erőd, Mézières mellett.

A németek elszállítják a meghódított várból a francia ágyúkat.

támadást a vár erősebben épített keleti fele ellen várták. A tüzérség oly messziről lődözött, hogy a francia golyók nem érhatték el. Ágyúink bámulatos pontossággal lötték a célokat, mert a kilőtt 105 gránát közül 96 pontosan talált, sőt még a többi is megtette kötelességét, mert az erősség sikozatát szántotta fel. A védősereg a parancsnokkal együtt a legalsó és sziklákba vájt kazamatába menekült, ahonnan azonban hamarosan előbujt, mert attól tartott, hogy a kijárat is beomlik és megfullad a veremben. Szemtanuk szerint kő kövön nem maradt; lehetetlen leírni azt a roppant rombolást, ami itt az ember szeme elé tárult. A templom helyén nagy romhalmaz volt, amelyből csak egy koszorúgyertyatartó és a szószék maradványai emelkedtek ki. Azok a lyukak, melyeket a gránátok a mellvédekbe vágtek, akkorák voltak, hogy hat katonát és egy lovat temethettek beléjük.

A francia helyőrség és lakosság menekülése az égő Lille városából.

Hayek H. tanár rajza.
A Leipziger Illustrirte Zeitung engedélyével.

104 Lille, a németek bevonulása után.

A Presse-Zentrale, Berlin felvétele.

A bajor trónörökös Lilleben csapatszemlét tart.

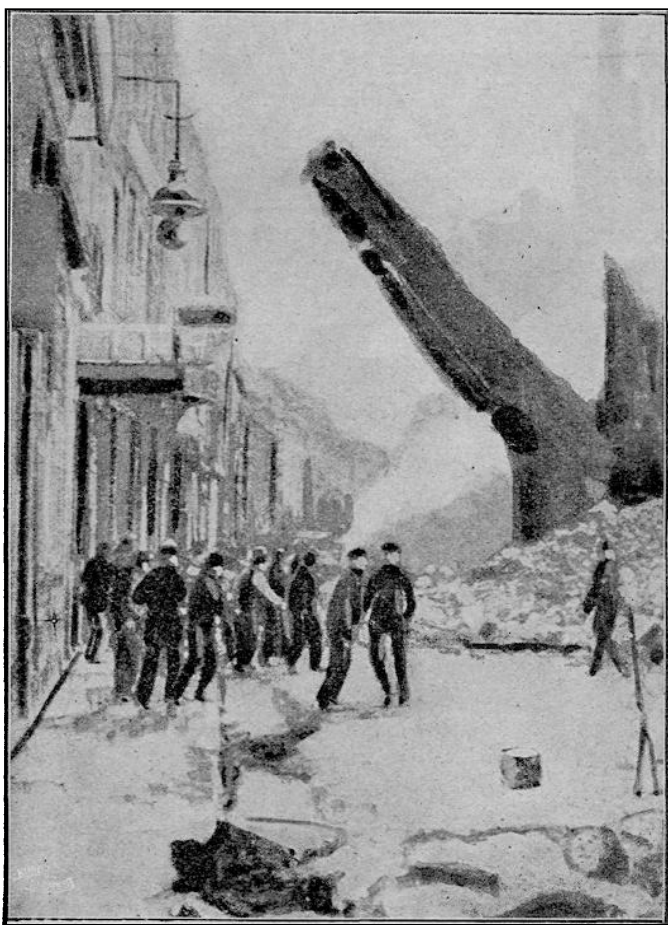
Francia eredeti után.

Reims megszállása.

A Maas és a Sambre között megvert franciák ezen a vonalon is nagy rendetlenségben és sietséggel húzódtak vissza az üldöző németek elől. *Luigi Barzini*, a *Corriere della Sera* olasz újság már említett katonai haditudósítója azt írja, hogy a katonák arcáról lerítt a csüggedés; a lakosság már jó előre elmenekült, sejtven a végzetes eseményt. A katonák lehangoltan szemlélték az országnak leggazdagabb területét, ahol most az életnek sehol semmi nyoma sem volt! A hatóságok is kereket oldottak! Mindez természetesen végzetes hatással volt a sereg erkölcsi érzületére. Lesújtóan hatott a csapatokra, hogy a németek mind hevesebben vették üldözőbe őket. Megesett, hogy amíg a kimerült franciák a folyó egyik partján rótták verejtékezve az utat, addig a másikon és a menekülőkkel egyenlő magasságban már a német lovasság járőrei vágattak előre. A hidakat majdnem mindenütt csak az utolsó pillanatban és nagy sietséggel robbanthatták fel.

A Sambre és a Maas között vívott csata utáni kilencedik napon lovagolt be Reimsba az első és csupán 12 lovasból álló német huszárjárőr, amelyet *Humbrecht szász kapitány* vezetett. Már szeptember 3-án ugyanis az a hír terjedt el, hogy a franciák kiűrték a várost. Hogy ennek a hírnek valódiságát megállapítsák, *Humbrecht kapitány* merész elhatározásra jutott: magához vette *Steibaecker* főhadnagyot, *Martini* és *Waldow* hadnagyot, *Jaeckel* zászlóst, 1 trombitást, 1 altisztet, 5 lovas, akikkel az erdőségnek rejtett útjain Reimsnak *Witry* nevű erődje alá lovagolt. Minthogy sem az erdőben, sem ennek környékén a lövőárkokban egyetlen egy ellenséges katonát sem talált, tovább lovagolt a város felé. Esti kilenc órakor

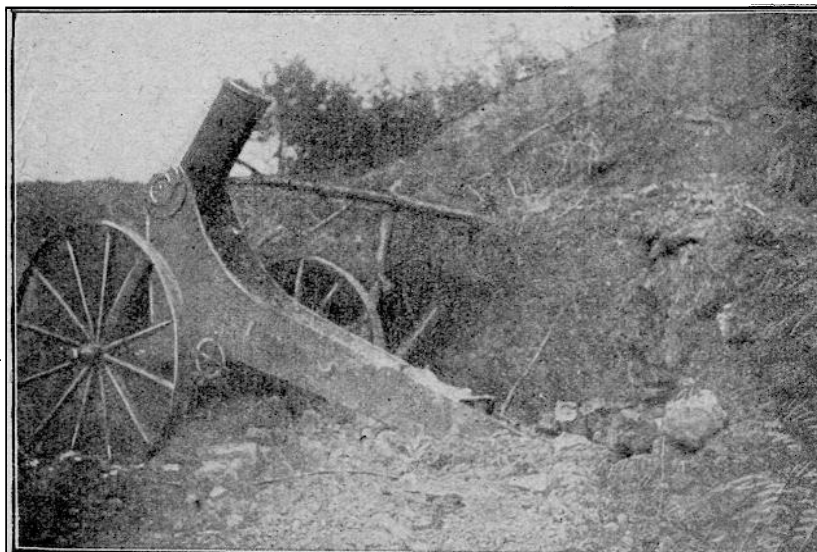
vágtattak be a huszárok a városba, egyenesen a tanács háza elé, ahol a német hadvezetőség nevében a várost elfoglalták s a bámész lakosok nagy szörnyűködésére foglyul ejtették, majd túsul magukkal vitték a polgármestert a városháza tanácstermébe. Másnap hajnalban a kis csapat élére vágatott *Suchow* tábornok dandárának, amelynek bejelentette sikerét,

Lille bombázása. Egy fal összeomlása.

Francia eredeti után.

Széllyött francia mozsár Givetben 1914 szeptemvereven.

délután pedig már a dandár élén harsogó zenével tért vissza.

A gyalogság előnyomulását a város ellen egyik hírlapi közleményében *dr. Wegener tanár* írta le igen érdekesen, aki mint haditudósító követte a német 3-ik hadsereget. Szerinte a báró Hausen tábornok seregéhez tartozó *Suchow* német dandár szeptember 3-án északkeletről és keletről igen széles arcvonalban nyomult előre Reims felé. A síkságot a hold fénye annyira bevilágította, hogy az erődökből lődöző ellenség az utolsó emberig agyonlőhette volna az egész dandárt. Esti tíz órakor, amikor Humbrecht

A 30,5 cm-es motoros ütegeink egy lövedékének hatása Givetben.

huszárcapitány már azt jelentette, hogy az erődöket a franciák elhagyták, a dandár megszállotta az összes erősségeket. »Az ágyúkat — írja a tudósító — a franciák hasznavehetetlenné tették, a lövészert pedig magukkal vitték. A nagyszerűen épített és akadályokkal körülvett erődökben nehéz ágyúkat zsákmányoltunk. Hajnalhasadtával megadásra szólítottuk fel a várost. Ámde a lakosság, amely Humbrecht kapitány járőrének eltávozására úgy látszik észbekapott és visszanyerte bátorságát, tárgyalásokba kezdett és okoskodott. Erre a válasz nagyon rövid és határozott volt: félkilenc órakor bombázni kezdtük a várost. Egy óra múltán

már felrepült a fehér zászló a híres székesegyház keleti tornyán! Kimondhatatlan örömmel és a német himnusz éneklésével vonult be a csapatnak az a része, mely a város előzetes megszállására rendeltetett. Előbb a kaszárnyákat, azután meg a tereket szállottuk meg.«

Mellőzzük a város további megszállásának részleteit, azonban megemlítjük, hogy a bombázás kevés kárt okozott és inkább az volt a célja, hogy a lakosságot megfélemlítse.

Értékes zsákmányra tettek szert a németek Béthenyben (Reimstól északra 5 km-nyire), a franciák katonai repülőállomáshelyén, ahol a Deperdussin-féle repülőgépgyárban hadicélokra épített 10 kétfedelű, 20 egyfedelű gépet találtak teljesen repülésre kész állapotban; a raktárak teli voltak motorokkal és a repüléshez szükséges más olyan anyagokkal, amiknek értéke megütötte az egy millió márkát!

A WÜRTTEMBERGI HERCEG ELŐNYOMULÁSA.

A württembergi herceg vezette 4-ik német sereg hadieseményeiről előző fejezeteinkben csupán annyit jegyeztünk fel, hogy a sereg Belgiumban *Neufchâteau* körül gyülekezett, ahonnan két részre oszolva, az egyik oszlop, még pedig a keleti, a *Virton — Longwy — Diedenhofen* vonalából támadó német trónörökösnek ment segítségére, míg a má-

sik, a nyugati oszlop, Neufchâteautól nyugatra indult a francia határ felé. A német trónörökös támogatására rendelt seregrész sikereiről már előző fejezetünkben szoltunk.

A Neufchâteautól nyugatra támadó oszlop *augusztus 28-án* a megvert ellenséget a *Semois*-n (folyó Belgium és Franciaország határa mentén) túl üldözte és átlépte a Maast, augusztus 31-én a württembergi herceg hadserege a Maason való átkelés további folyamatában elő-

szemben. Minthogy a németek győztek, az üldözésben ugyancsak nagy része volt a herceg csapatainak. A szeptember 4-én érkezett hírek elárulják, hogy a franciák a herceg győzelmes csapatai elől a Marne-folyó felé húzódtak és azután még e mögé is visszaszorultak.

Az ellenfelek erejük teljes megfeszítésével, de váltakozó szerencsével viaskodtak egymással mindaddig, míg a német tartalékok megtörték a franciák erejét; a franciák nem mondtak le a

Német dragonyosok Reims felé nyomulnak elő.

Grohs A. Berlin, felvétele.

csapataival nekirontott az ellenségnek, később azonban nagyobb ellenséges haderő ellentámadására csapatainak egy részével a Maas innenső partjára kényszerült visszatérni. Később a hadsereg ismét átkelt a Maas-folyón és most már az *Aisne*-folyó felé haladt és az előnyomulása közben bevette a *les Ayvelles* erődöt. Szeptember 2-án résztvett a herceg hadserege abban a nagy csatában, amelyben a franciák középső hadserege, mintegy tíz hadtest, Reims és Verdun között ellentámadást kísérelt meg a németekkel

legelső kudarca szabatosan kidolgozott támadó hadjáratuk tervéről, hanem hamar összeszedték magukat, rendeződtek és csapataik, valamint vezetőik derekasságát bizonyító ellentámadásokba mentek át, nyilvánvalóan azért, hogy magukhoz ragadják a győzelem pálmáját. Vereségük tehát nem a derékségükön, hanem azon múltott, hogy a németek ügyesebbek voltak csapataik vezetésében.

Hátramaradt levelek és más írások azt bizonyítják, hogy ez a sereg is olyan alakzatban **107**

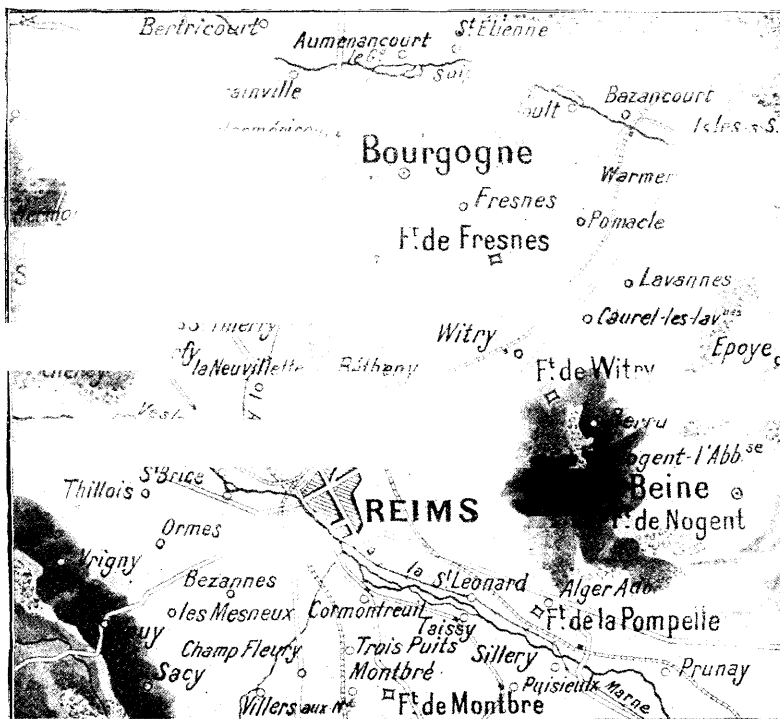
lépte már át Luxemburg határait, mint ahogy az az ellenség közvetlen közelében szokásos. Az óvatosság jónak bizonyult, mert Longlier falu határában (Neufchâteautól kissé északra) már ütközetre került a dolog a Belgium területére benyomult francia erőkkal. Az ütközetről egy tüzérkatona ezeket írta levelében :

»Longlier alatt váratlanul a franciákra bukkantunk. Az ütközet alatt teljes valóságában ismertem meg a háború borzalmaait : ropogott, bömbölt körülöttünk minden ; zúgtak, búgtak a golyók, amik vagy a fejünk fölött robbantak szét nagy dörejvel, vagy a földet verték fel és szórták szemünk közé ; a faluk égtek, a lakosság pedig a sebtében összekapkodott értékesebb holmijával nyugodtabb tájak felé menekült ; elszorult a szívünk, amikor előnyomulásunk közben derék társaink hulláira akadunk s amikor a súlyosan és könnyen sebesült katonák egész sorát pillantottuk meg legelőször. Az ütközet azzal kezdődött, hogy egyik felderítő, vagyis az ellenség felkeresésére kiküldött lovasszázadunkat, amely épp pihenőt tartott és itatta lovait, francia lovasított vadászok meglepték. Alkonyatkor azonban már vége volt mindennek ; a franciák futásban kerestek menekülést csapataink elől.

Két nap múltán már Bertrix belga falu alatt állottunk. Hadosztályunk éppen a belga Ardennek hatalmas erdőségeiben nyomult előre,

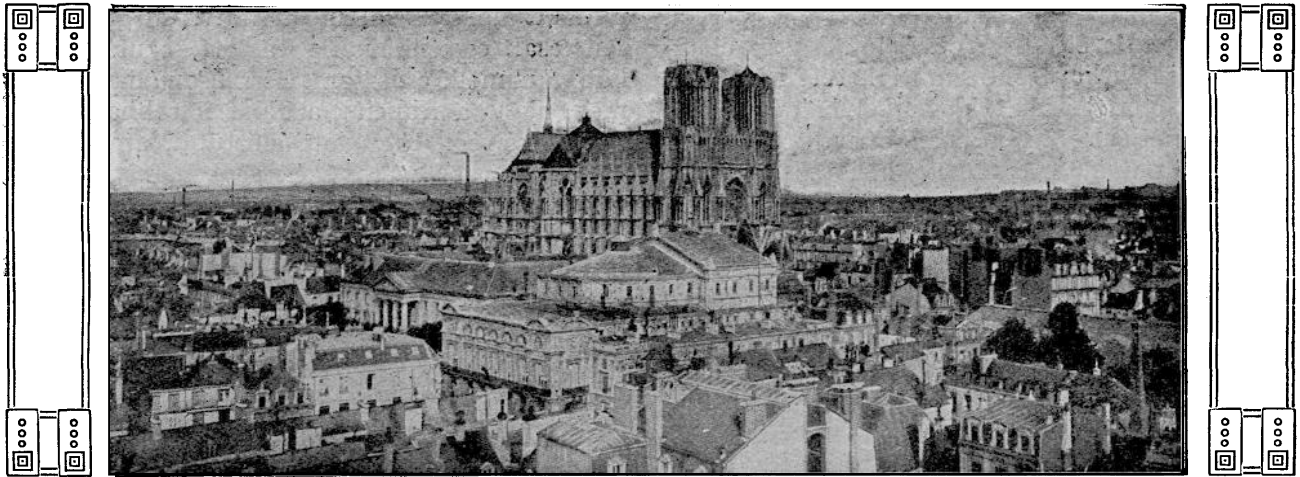
amikor egyszerre *Állj-t* vezényeltek. Parancsnokaink előrevágtattak, a következő percben pedig már eldőrdültek az első ágyúlövések annál az ütegünknel, mely az erdő szélén a kivezető országút mindkét oldalán állott fel tűzharchoz. Különös érzés fogott el. Elméláztam. Gondolataim összekeveredtek s most, hogy átestem a tűzkeresztségen és nyugodt vagyok, nem tudom, hogy mit cselekedtem azokban a pillanatokban, amikor életem tárult a háború és megkezdődött az ütközet, amelyben csakugyan harcolnom kellett s amelyben fegyverekkel és más eszközökkel felszerelt emberek kegyelmet nem ismerve rontottak egymásra ! Parancsnokunk harsány vezényszava térített magamhoz ! Magával ragadt a csapat, »előre« volt a jelszó és én is elfeledve mindent, csak arra gondoltam, hogy minél előbb tüzelésre kész állapotba hozhassam ágyúmat. Ámde az erdőt oly buja rekettye és más ágas-bogas bokor nőtte be, hogy még egyenként sem juthattunk előre. Másfelé kellett tehát állást keresnünk. Közben egyik testvér-tüzérezredünk segéd-tisztje vágatott hozzánk azzal, hogy ezrede segítségére siessünk, mivel az egy ellenséges lövészeres oszlop megsemmisítésében ellátta összes tetteit. Mi *rajta!*-kiáltással száguldottunk előre s árkon-bokron keresztül nagy merészen és szerencsénkre baj nélkül jutottunk előre. A franciák azonban már visszavonulóban voltak

a szemközt fekvő magaslat sűrűjében. Egy kettőre leakasztottuk az ágyúkat a mozdonyokról, hamar ment végbe a távolság becslése és az ágyúk irányzása. Az első srappellek pontosan a franciák felett robbantak szét. Ebben az állásunkban akartak csúffá tenni bennünket azok a francia katonák, kik visszamaradva és elrejtőzve a bokrokban, álnok módon törtek ellenünk. Ámde hamarosan összefogdostuk s a mellettünk elhaladó gyalogságnak adtuk át őket. A menekülő ellenség gyorsan elillant, mi meg utánuk eredtünk. Még ma is borzalommal gondolunk vissza az úton és a földeken százával heverő hullákra, amelyeken át kellett vágatnunk, hogy minél előbb oly helyre jussunk, ahonnan eredményesen löhetjük a visszavonuló ellenséget. Csakhamar az előttünk elterülő domb tetejére értünk, ahol két út keresztezésénél meglehetősen nagy vendégfogadó állott. A ház

Reims környéke.

Francia eredeti nyomán.

Reims látképe.

tájékán egy élő lelket sem láttunk, de a tetőzetből kiálló vöröskeresztes fehér lobogó tudunkra adta, hogy bent a szobákban oly embereket ápolnak, kik hazájuk iránti szent kötelességük teljesítésében áldozták vérüket. Tovább robogtunk s már tüzeléshez készültünk, amikor hátról puskaropogás riasztott meg bennünket hirtelen. Még föl sem eszmélhettünk és máris elbukott néhány emberünk és lovunk. Golyók fűtyültek el mellettünk, pattogtak az ágyúk védőpajzsain, porzott a föld és mi tehetetlenül álltunk, mert nem tudtuk, honnan ér bennünket a veszedelem. Titkos ellenségünket a mögöttünk jövő gyalogságunk fedezte fel. A vendégfogadó körül ugyanis boglyák és kazlak voltak, amelyekből mintegy nyolcvan francia gyalogos katona lődözött reánk. Álnokságukért megfizettek, mert legtöbbjük dicstelen halállal mult ki a fölgyújtott kazlakban.»

A Maas-folyó mentén, amikor a visszavonuló franciák után nyomultak a németek, rendkívül érdekes, a megszokottól eltérő harcok fejlődtek ki.

A támadó, előnyomuló vagy üldöző fél közönségesen arra törekszik, hogy a folyó vonalát védelmező ellenfelét a valóságos átkelőpont iránt tévedésbe ejtse s azután a reá nézve legalkalmasabb helyen gyorsan hidat verve, meglepően támadja azt meg. A védő, ha nem készült fel eléggé a küzdelemre, az átkelést megakadályozni igyekszik; ellenkező esetben arra törekszik, hogy az ellenséget az átkelés közben meglepje és a már átkelt részeket megsemmisítse. Nagyobb folyóvizek körül természetesen hosszabb ideig tartó hadműveletek is fejlődhetnek ki, míg a kisebbeknél pár nap alatt is befejeződhetnek az átkelés kierőszakolása körül keletkezett harcok.

Minden átkelésnek bizonyos fokozatai vannak. A fokozatok közé elsősorban az előkészületek tartoznak. Ilyenek a folyó partjának kikémlelése, az ellenséges állások megállapítása, az átkelés legalkalmasabb pontjának kiválasztása, a folyó vonalának előretolt csapatokkal való megszállása és végül az átkelésnél szükséges anyagok, csónakok és más eszközök, nemkülönben a hidak anyagának összegyűjtése a szándékolt átkelési pont körül. Ha mindez megtörtént, következik a hídverést biztosító csapatoknak rendszerint éjjel és csónakokon való átszállítása. Amint ezek átjutottak, megszállják mindazokat a közeli emelkedéseket és építményeket, amelyek a híd verésének biztosítása végett a védelemre alkalmasak. Midőn az átkelni szándékozó sereg ilyképp a túlsó partot elegendőképpen biztosította, következik a hídverés, melyet kisebb csapatok az éj folyamán hajtának végre, hogy reggelre megkezdhesse a sereg az átkelést. Az átkelésnél a főcsapatot biztosító részek mennek át legelőször, amelyeknek a már előre áthajózott részekkel együtt még önfeláldozó harc, sőt ha kell erélyes támadás árán is meg kell tartaniok azt a területet, mely a főcsapatnak harchoz való fejlődéséhez okvetlenül szükséges. Ez okozza azután, hogy az ily átkelésnél már a harc legelején is ádázul csapnak egymásra az ellenfelek.

Érdekes példája az ilyen átkelésnek és a vele járó harcoknak az *első württembergi gyaloghadosztálynak a Maason, Sassey közelében, való átkelése*. A hadosztály augusztus 29-én ért a folyó közelébe. Az átkelést az éjjelen át kellett végrehajtania. Hogy ez miként ment végbe, azt *Elbe Pál Ottó hadnagy* írta le a következőképpen:

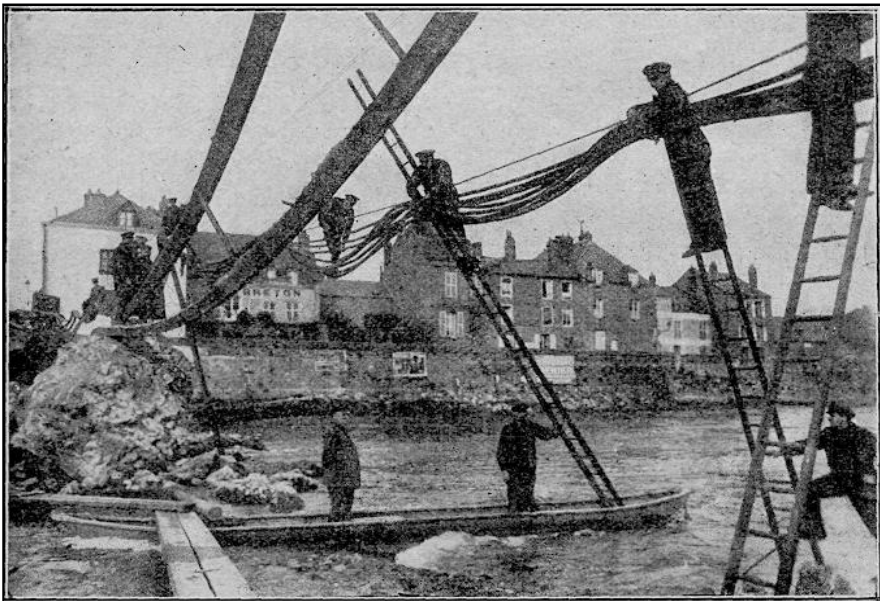
»Augusztus 29-én délután ritka rajvonalban — melyben az emberek több lépés távol- 109

ságnyira voltak egymástól — törtünk előre a folyó felé a Forêt de Woëvreből. Így az ellenséges tüzéréség kevesebb kárt tehetett bennünk. A végsőkig megfeszült idegekkel haladtunk át azon a hét kilométer hosszú nyílt térségen, amely köztünk és a Maas között terült el. Seholy semmi nyomát nem leltük az ellenségnek. Tüzet sem kaptunk sehonnan, bár feszült figyelemmel lestük, hogy mikor dördülnek el a lövések a folyó túlsó partján látható erdőségből. A nap már lebukott, amikor az 51-ik gyalogdandár csapatai a folyó hosszában építési országút töltése mögé heveredtek le. Óvatosan kémlelő járőreink előre mentek, mi meg egykettőre elvágtuk az országút hosszában épített

intő kézmozdulattal megállított. Meghökkenésem csak egy pillanatig tartott, azután előre, katonám mellé csúsztam. Bosszusan állapítottam meg, hogy a franciák a hidat fölrobbantották. Sötét mélység tátongett előttünk, amelyből a mintegy ötven méter szélességben folyó víznek locsogása ütötte meg fületem. Itt tehát nem juthattam előre; vissza kellett mennünk oda, ahonnan kiindultunk. Egy ideig azonban még kitartottam és megfigyeltem a túlsó partot. Úgy rémlett, hogy lámpásokkal jeleket adnak a távolban. Azonban hiába kettőztettem meg figyelmemet és hiába erőltettem meg szememet, sem a lámpások számát, sem ezek távolságát megállapítani nem tudtam. Visszatértünk tehát,

hogy jelentést tehessenek előljáróimnak és hogy intézkedjenek a hadihíd-készlet előrevonulása iránt.

Augusztus 30-án éjjel két óra tájban a Frigyes császár nevét viselő ezred pontonokon átkelt a Maas vizén, ahol az egyik zászlóalj azonnal a *Mont* körüli erdőséget szállotta meg, míg a másik *Sasseylől* nyugatra fejlődött fel védelemhez. Utászaink, az éj folyamán előrevonult hadihíd-készletünkből a hidat is elkészítették úgy, hogy hajnalhasadtával több zászlóaljunk és a tüzéréség egy része is jó előretolt nagy félkörben védelemhez készen állhatott fel a hadihíd előtt. A franciák csak most vették észre átke-

A franciák által fölrobbantott híd maradványainak leszerelése Mézières mellett.

Guschmann Richárd felvétele.

telefon vezetékét. Még mukkannunk sem volt szabad, nehogy eláruljuk magunkat. Egyik szakaszunk a sasseyi hídra vezető országút mindkét oldalán tűzharchoz készen telepedett le. A katonák, fedezésük végett, előbb lövészteknőket vájtak a talajban, majd lövészlyukakat ástak. Alig készültünk el ezzel, parancsot kaptam, hogy néhány emberemmel kutassam át a folyó túlsó partján épült Sassey nevű kis falucskát. Négy vállalkozó szellemű katonámmal hason csúsztva közeleedtünk a híd felé. Leírhatatlan kellemetlen érzés hatott át a síri csendben. Mintha az egész tájék kíhált volna. A lélekzetünk is elakadt, amikor a folyón át hatalmas fehér kövekből épített hídra kusztunk fel. Már a falucska fehérre meszelt házai is föltűntek, amikor a legelől csúsztó katonám óvatosságra

denűnően támadó csapatok bontakoztak ki ellenünk. Még mielőtt a harcot megkezdettük, egyik felderítő lovashadosztályunk vonult vissza sorainkon keresztül, minthogy nagyobb ellenséges gyalogcsapatra bukkant, a francia tüzéréség pedig alaposan megtizedelte sorait. A *Beauclaire* alól lődöző ellenséges tüzérésszel a miénk hamarosan felvette a küzdelmet. Tüzéréségünk rommá lőtte *Montigny* templomát is, melynek tornyában ellenséges figyelőket állapítottak meg. *Villefranche* községét, minthogy lakószai ránk lövöldöztek, kemény büntetés érte. A falut fölgyújtották gránátjaink. A Maas keleti partján visszamaradt nehéz tüzéréségünk is beleszólt a küzdelembe. Jól eltakart állásokban levő ágyúinak tüzet a *Saint-Germain* magaslatról felszállott kötött léghajó irányította. Jobbszárnyunk

Német csapatok Mézières mellett átkelnek a Maas-folyón.

Heger A. eredeti rajza.

körülbelül délután öt órakor ellentámadásba fogott. *Montigny* felől lövöldöztek bennünket hevesen. Még gépfegyverek is szórták reánk gyilkos golyóikat. Zászlóaljunk balszárnyán harcoló századunk azonban hirtelen válságos helyzetbe jutott, minthogy a *Montigny*től délre elterülő erdőből oldaltűzet kapott. A kényes helyzet gyors cselekvést kívánt: megtámadott csatavonalunk talpraszökkenet és gyors futásban szembekanyarodott az erdő széléről tüzelő franciákkal. Tüzérségünk, amely észrevette a veszedelmet, segítségünkre sietett, amennyiben szaporán lőtte a franciákra gránátjait és srápneljeit. Egy pillanatig sem szűnt meg heves tüzelésünk, miközben elszántan mind közelebb küzdöttük magunkat a franciákhoz. Már ötven lépésnyire voltunk tőlük, amikor utolsó és szinte megsemmisítő tüzelésünk hatása következtében elmenekültek állásaikból. Mint egy ember szökkenet talpra egész csatavonalunk és egetverő győzelmi kiáltással iramodott oda, ahol a franciák állottak. A megrettent ellen vad futásban keresett menekülést.»

A Maason való áthaladás után a herceg hadserege egyenest délnek nyomon követte a most már ellenállásra képtelen francia haderőket s ezeket maga előtt úzvén, átlépte az *Aisne*-folyó vonalát is, ami után csatlakozott a már Reims várát kezében tartó 3-ik német hadsereg balszárnyához.

A megvert francia hadtestek soraiban itt is általános bomlás következett be. Az előző fejezetekben jobbra német kútforrások alapján soroltuk fel a züllésnek szomorú következményeit, most azonban egy francia katonarvos naplóját iktatjuk ide. Az illető az *Eydoux* tábornok vezette francia hadtest kötelékében a 6-ik francia utászezred 4-ik századának volt az orvosa s az északfranciaországi csaták egyikében jutott a németek fogságába. Naplója elején részletesen elmondja azokat a szenvedéseket, amelyeket az augusztusi forróságban a több napra terjedő vasúti szállítás alatt állottak ki a katonák. Azt mondják, hogy az idegesség lett úrrá az emberek felett. Mindenütt kémeket sejtettek, még a csak némileg gyanús embereket is elfogták s a legtöbbjét kivégezték. A belga határt augusztus 20-án lépték át. Innen kezdve feljegyzései annyira érdekesek, hogy szószerint idézzük az alábbiakban.

»*Augusztus 22-ike*. Vasárnap. Indulás reggeli négy órakor. Nagy lelkesedéssel rójuk az országutat *Paliseul* felé. Úgy látszik nagy napra virradtunk, mert már halljuk az ágyúk bömbölését. Minél tovább haladunk, annál erősebben

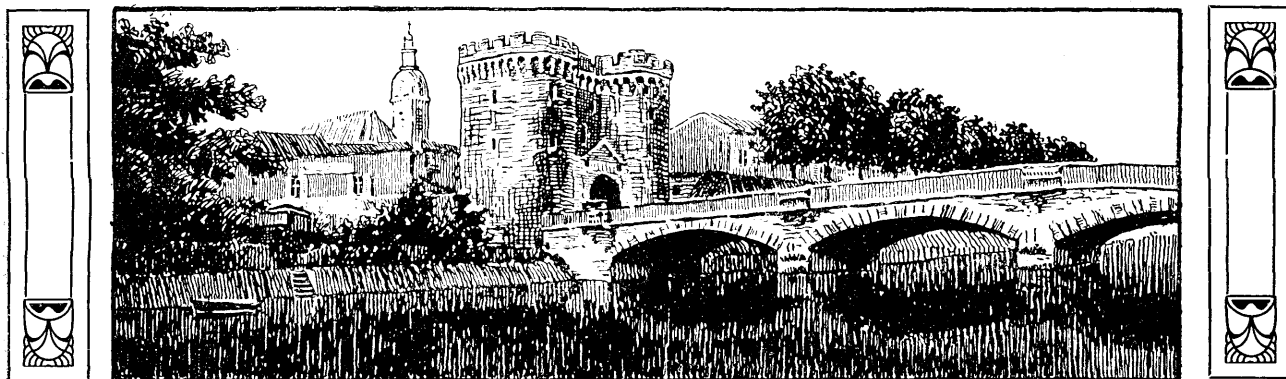
dörögnek az ágyúk. Vezetőségünk hibát követett el, mert már tegnap közelebb vonhattak volna bennünket a csatázókhoz. *Paliseulbe* (Sedantól északkeletre Belgiumban) holtra fáradtan és éhezve értünk be. A lakosság leírhatatlan lelkesedéssel fogadott bennünket. Az ételek és italok egész garmadáját hordták ki elénk. Délután a németek *Maissin* felé húzódtak vissza. Mi ezt a győzelem jelének tekintettük. Ámde nemsokára az ellenkezője, a visszacsapás, következett be, mert először igen sok sebesültet szállítottak hátra, esti hat órakor pedig már tüzérségünk és lovasságunk is megkezdte a visszavonulást. A sötétség beálltával az általános visszavonulásra kaptunk parancsot. Ami ezután következett, az borzalmas volt. Hadtestünk minden oszlopa, mindenféle fegyverneme rendetlenül az egyetlen országúton tódult hátrafelé anélkül, hogy tudta volna miért és hová. A visszavonulás érthetetlen volt előttünk. Szörnyű dolgokat suttognak: a szó szoros értelmében ezredeket semmisítettek meg a németek! Azt is beszélték, hogy a mellettünk harcoló hadtestünket is megverték. A visszavonulás fedezése magárahagyott szegény kis utászs századunknak jutott osztályrészül. A hideg és nedves éjszakában egymásután ástuk ki a lövészárkokat, amelyeket azonban mind elhagytunk. Sehol semmi rend, a fegyelemnek vége. Előrelátás híján még vezérkari tisztjeink is elvesztették a fejüket. Senki sem aludt ezen az éjjelen, hanem mindenki azzal a gondolattal foglalkozott, hogy végünk van. Úgy éreztük, hogy minden elveszett s egy riasztó szó is elegendő lett volna ahhoz, hogy mindenki fusson, amerre lát!»

»*Augusztus 23*. Hétfő. A visszavonulást a főhadiszállás parancsára folytatjuk, amely mintha eszét vesztette volna. Egyik hadosztálytábornokunk szoros zárkózásra nógatja embeinket, nyilván azért, hogy hamarabb jussunk előre. Ez tulajdonképp az őrvezetők kötelessége. Végre *Aufosra* érkeztünk. A bomlás teljes. Mindenki a hadvezetőség baklövéseiről beszél. Azt rebesgetik, hogy a tisztek olyan megerősített német állás ellen vezették a legénységet rohamra, melynek tövében ezek pusztultak el. Úgy látszik: elbizakodottságunknak nagy ára volt; a visszavonulás biztosításáról senki sem gondoskodott.»

»*Augusztus 28*. *Maisoncelle*ben laktáborozunk. Csapataink egy része a lövészárkokban van, a másik ellenben csűrökben heverész. Gyalogság érkezett, hogy segítsen rajtunk. Délután szinte végtelen sorokban és gyalogszerrel, sebesültek vonultak el előttünk, kiket

bajtársaik támogattak. Nevezetes és fölháborító, hogy a hadosztály és a hadtest egészségügyi intézeteinek és ezek személyzetének sehol semmi nyoma. A sebesülteket kísérő katonák mind a délvidék szülöttei voltak, kik anélkül, hogy puskaport szagoltak volna, készségesen támogatták sebesült társaikat, nyilvánvalóan azért, hogy eltávozhassanak a harcolók soraiból. És

jelzéseit láttuk, amelyek mozdulatainkat és csapataink erejét árulták el valószínűleg. Cosson hadnagy járőre elfogott egy ilyen kémeket, aki francia formaruhát viselt. Egyébként *Eydoux* (a hadtestet vezető francia tábornok neve) törzs-kara is azt mondja, hogy *Eydoux* vagy bolond, vagy Németország bérence, mert oly botorul vezeti seregtestét.»

Verdun kapuja.

Wiedmeyer G. rajza.

mégis ezek kiabáltak a legjobban és dicsekedtek leghangosabban hősi tetteikkel.»

»*Augusztus 29.* Vasárnap. Ma először üdvözölt bennünket a magasból egy német repülő. Öt bombát dobott le reánk; de csak az egyik talált. Tíz emberünk meghalt, húsz pedig megsebesült. A sebesülések általában véve súlyosak. Borzalmasan megcsonkult embereink is vannak. *Attignyben* visszataszító eseményeknek voltam szemtanuja: eszeveszettség, menekülés és ami a legszégyenletesebb volt, nagyfokú fosztogatás mindenütt. A katonák feltörték az ajtókat, megitták a bort és a szeszt az utolsó cseppig, sőt még az ékszerüzleteket is kirabolták. Századosunk egy lovasított vadászt ért tetten, amikor épp egy aranyláncot csent el. A rabló ügyét rövidesen elintézték: haditörvényszék és golyó! Ezek már nem emberek, hanem megvadult állatok. A 17-ik hadtest egyik gyalogosa, aki különben mindenütt a leggyávábban viselkedett, azzal kérkedett, hogy egy sebesült német katonát rugdosott agyon. Igazán visszataszító esetek ezek. Láttam oly katonákat is, kik az ellenség formaruhájában tetszelegtek. A délvidéki csapatok általában utálatosak. Valamely napon az egyik katona állítólag három német dzsidást látott a közelünkben. Több se kellett s majdnem az egész hadtest tábora fölriadt és futásnak credt...»

»*Augusztus 30.* Éhesen indultunk útnak hideg és ködös időben. Éjjel mindenfelé kémek

Augusztus 31-éről való az utolsó feljegyzés. Ez azonban már nem tartalmaz érdemleges dolgokat. A szerző valószínűleg nem sejtette, hogy fontos írása a németek kezébe jut. Mert ha előre sejtette volna ezt, aligha jegyzi fel ily pontosan és őszintén az eseményeket.

ELÖNYOMULÁS VERDUN FELE.

A nagy főhadiszállás augusztus hó 26-án kelt jelentése szerint a német trónörökös vezérlete alatt álló 5-ik hadsereg elfoglalta a franciáknak Longwy előtti megerősített állásait, majd visszavervén ezeknek Verdun felőli erős támadását, a Maas felé indult meg. Az a francia sereg, amelyet a német trónörökös Chénières, Longuyon, Fillières és Audun le Romain helységek közt megvert, a veszített csaták után futásban keresett ugyan menekvést, de nemsokára a Maas mentén épült Verdun várából segítségül siető friss csapatokkal megerősödve, nemcsak hogy megállott és rendeződött, hanem már két nap múltán, vagyis *augusztus 28-án*, majd *szeptember 2-án* is nekitámadt a trónörökös seregének. A hevesen és makacsul folyó harcok előbb az *Othain-* és a *Loison-folyócskák* felső folyása, később pedig a Maas-folyó mentén és Verdun vára körül zajlottak le.

A harcok részleteinek leírása előtt azonban kitérünk kissé és megismertetjük, majd méltatjuk is *Verdunnek*, a franciáknak e leghatalmasabb

táborvárának jelentőségét. Enélkül nem méltányolhatjuk eléggé azt a nagy eredményt, melyet a német trónörökös hadserege annyi hősiességgel vívott ki.

A nagy vár, mely a Franciaország keleti határai mentén épített védelmi vonalnak (Belfort—Verdun előtt) legészakibb pontja, Metzről egyenes irányban nyugatra a Maas-folyó mellett, közepes nagyságú hegyekkel körülvett medencében áll. Úgy keletkezett, hogy a franciák, kik kisebbségben érezték magukat a németekkel szemben, országuk határa mentén olyan várak építésére határozták el magukat, melyek egyrészt gátat vethetnek a támadó áradatának, másrészt lehetővé teszik, hogy a francia hadsereg mozgósítását és fölvonulását, valamint a bevezető, majd támadó hadműveleteket is zavartalanul hajthassa végre. Verdunön megy keresztül az a katonailag fontos vasút is, mely Németországból Franciaország belsejébe vezet; de érinti Verdun a Maas völgyében épített az a stratégiaiul rendkívül fontos másik vasútvonal is, mely a francia határmenti erősségeket köti össze s amely hadseregeknek és hadianyagoknak ide-odaszállításánál is döntő szerepet játszhat.

A vár építésének módja elüt a rendestől, amennyiben a szoroson a folyó mellett épült várost, a vár tulajdonképpen magvát, az erődök nem egy és többé-kevésbé szabályos körben veszik körül, hanem kettős sorban 48 km-nyi hosszú körön. Az erődök körülfogta területen nemcsak seregtestek, t. i. hadosztályok és hadtestek, hanem az ezek részére hosszú időre szükséges eleségkészletek és hadiszerek is összegyűjthetők. Az erődöket néha nagyon is messzire eső magaslatokra olyképpen telepítették, hogy azok elzárták a várba vezető összes utakat és hogy messzi vidéket áraszt hassanak el az erődök ágyúinak golyóival. Ez főként a vártól keletre, a német határ felé elterülő vidékre nézve nagyfontosságú, mert itt a meredeken emelkedő, hepe-hupás és nagyon is össze-visszaszagatott területen az utak az egyedüli vonalak, melyeken csapatok és seregek harchoz való kibontakozása lehetséges. Vagyis a vár ellen támadó fél nagy területen kizárólag az utakon nyomulhat előre, amelyeket azonban az erődökből már jó messziről eredményesen lódözhetnek a franciák. Mint-hogy pedig az erődök, egymástól való nagy távolságuk következtében, még messzire hordó ágyúikkal sem támogathatják egymást, sokkal nagyobbakra épültek, mint az rendszeren szokás. Mindegyikükön önmagában is egy kis várat alkot, melynek ellenállóképességét ütég- és más

sáncokkal is fokozták. Emellett az akadályokat, az aknamezőket s a mérnöki tudományok egyéb eszközeit is bőven alkalmazták. Az erődök épületei és a sáncok anyaga rendszerint vastag vasbeton, az ágyúk pedig jobbra páncéltornyokban állanak. Az erődök őrserege váltakozó erejű, de van közöttük olyan is, melyben ezer katona teljesít védelmi és egyéb szolgálatot; egy-egy erősség ágyúinak száma 30 és 60 között változik.

Franciaország e területének ellenállóképességét még fokozza és így a német trónörökös vezette sereg déli szárnyának útját is állotta az az erődvonal, mely a Maas-folyó jobbpartján, Verduntól dél felé egészen Toulig nyúlik le. Itt húzódik végig az a hegyhát, melyet *Côte Lorraine*-nek neveznek s amely arról híres, hogy nehezen járható és kisebb-nagyobb erdőségek borítják. A franciák az egész hegyhátat szinte teliszórták az utakat elzáró erődökkel. Ezek a kisebb és nagyobb erősségek a keletről támadó félt megállítják, a védekező francia seregnek pedig lehetővé teszik, hogy jól megvédve a hosszú bástyás homlokzat mögött helyezkedjék el, vagy pedig, hogy harchoz csoportosulása után a győzelem biztos reményében törjön előre. Az erősségeknek ez a sora valóságos kínai fal, melynek leküzdése nagy emberáldozatot, műszaki és tüzérségi felszerelést kíván.

Figyelembevétel mármint, hogy a franciák Verdun várából és erre támaszkodva a körültekintő vidékről is nagy erővel törtek minduntalan előre és támadtak a német trónörökös seregére, világos, hogy ennek jutott a legnehezebb feladat. Mert ez a sereg volt egyúttal mintegy a tengelye az összes német haderők bekanyarodó és Páris felé nyomuló jobb-szárnyának; ezt a hadsereget érték a pörölyütések, mert a franciák itt óhajtották áttörni és szétrobbantani a németek vonalát. A franciáknak nagy erővel végrehajtott ellentámadásai okozták, hogy a német trónörökös nem tarthatta lépést a Kluck, a Bülow, a Hausen és a württembergi herceg vezette nyugati seregekkel, hanem kissé visszamaradt s arra szorítkozott, hogy a hadseregére mért csapásokat fölfogja és megakadályozza a német arcvonal áttörését.

A franciák eljárása katonai szempontból nagyon helyes volt, mert nem elégedtek meg váraik pusztá védelmezésével, hanem, hogy a saját akaratukat is érvényesítsék, támadással kapcsolták össze a védelmet. Minden eszközt felhasználták, hogy a döntő győzelmet magukhoz ragadják. Nagyszerűen alkalmazták azt az elvet, hogy egyedül a támadás hoz döntő sikert. Hogy,

A Verdun-Nancy közötti hadszíntér.

tervük mégis csütörtököt mondott, nem a franciákon múlt, hanem a német vezérek előrelátásán és seregeik hősiességén.

A német trónörökös seregének jobbszárnya kemény harcok után augusztus 29-én érte el Verduntól északra a Maas-folyó vonalát. A bár csekély szélességű, de mélyen bevágott és akadályokkal teli völgyben végigfutó folyón az átkelés sok veszéllyel járt, minthogy a franciák az összes hidakat elpusztították. Szept-

ember 2-án nagy csata fejlődött ki Reims és Verdun vonalában, ahol mintegy tíz francia hadtest támadt a német seregekre. Ebben is részt vettek a trónörökös csapatai. Közben Verdunból is kitértek a franciák. Ezekkel szemben is a németek kerekedtek felül. Szeptember 4-én a franciák Verdunre támaszkodva, megint megpróbálták az ellenállást, de dél felé verettek vissza. Egy hét múltán a német trónörökös hadseregével már a Verduntól délnyugatra fekvő

Nehéz német mozsár tűzállásban.

Jacobi J., Metz felvétele.

megerősített ellenséges hadállást is elfoglalta, sőt hadseregének egyes részei, még pedig a balszárny csapatai, megtámadták a Verduntól délre s a Maas jobbpartján épített erődöket. Szeptember 10-én a seregnek a Maas-folyón átkelt és Varennes, valamint Clermont városokon át előrenyomult részei Vaubécourt városáig jutottak. Így ez a sereg is abba a vonalba ért, amelyben a *milliók csatájának* elnevezett nagy küzdelem fejlődött ki.

A messzire elhagyott Verdun várát természetesen megfelelő ostromló sereg zárta körül.

német császári trón nagyreményű várományosát. A császár és a trónörökös a csapatok leírhatatlan újjongása között a hetedik számú királyi gránátoszredhez is ellátogatott, melynek parancsnoka, Oszkár porosz herceg, a császárnak másik fia, ezrede élén ragyogó hősiességgel vezetett nemrég egy rohamot, mellyel a franciák egyik tüzérezredét vetették ki állásából. Felejthetetlenül szép jelenet volt, mikor a császár a lenyugvó nap sugaraiban, a Verdun felől hallatszó ágyúdörgés között beszédet intézett vitéz gránátosaihoz, akik egetverő Hurráh-kiáltással és a néphimnusz eléneklésével válaszoltak és üdvözölték rajongásig szeretett fölkezt urukat.

Külön dicséret illeti meg a német utász-zászlóaljokat, amelyek a Maason át vezető szétrombolt hidakat állították helyre, illetőleg építettek egészen új hadihidakat, még pedig a hadicél érdekében a lehető legnagyobb gyorsasággal. Különösen azokon a helyeken okozott nagy bajt a hídvérés, ahol a franciák a

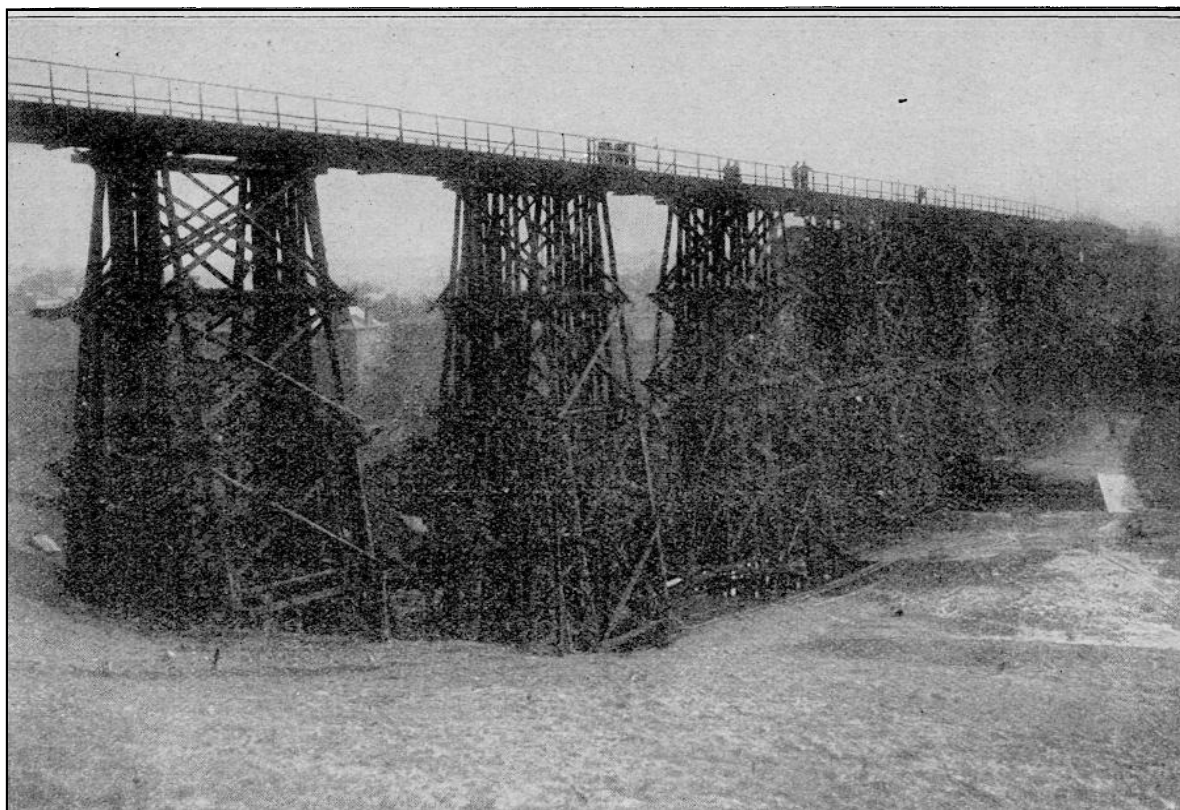

A német császár tábori szállása, mely néhány óra alatt épül fel.

Schwormstädt F. rajza
A »Leipziger Illustrierte Zeitung« engedélyével.

Vilmos császár a nyugati hadszíntéren egy tüzerállásnál.

A német műszaki csapatok készítette legnagyobb vasúti híd Észak-Franciaországban.

hidak építéséhez alkalmas anyagokat is megsemmisítették, ahol a mély és meredek völgyoldalak kísérte folyó völgye mocsaras volt, vagy ahol a folyóval párhuzamosan: öntöző- és közlekedő-csatornák húzódtak. Ilyen helyeken nemcsak a hidakat, hanem a hozzájuk vezető járható utakat is meg kellett építeniök. *Siwrynél* például, ahol a franciák a kőhidat fölrobbantották, a német utászkatónak a faluban talált anyagokból két hidat vertek, még pedig egy bakhidat és mellette nyolc csónakon nyugvó úszóhidat. Mind a kettő olyan erős volt, hogy nemcsak a gyalogság, hanem még a nehéz táborigényű tehergépkocsik és az eleséget szállító szekerek is áthajthattak rajta. Az utászsászlóaljnak ügyességének és gyorsaságának volt köszönhető, hogy a német trónörökös serege kevés késedelemmel, de átjutott a Maason, úgy hogy amikor a franciák ellentámadása következett be, a csapatok már harchoz csoportosultan várták az ellenséget.

A németek kivívta eredményekben nagy része van a Páris felé előretörő csapatok teljes rendben és elmaradozók nélkül lefolyt nagyszerű menetteljesítményeinek is. Különösen a gyalogság előtt kell az elismerés zászlaját meghajtanunk, mert ez heteken át nap-

nap után nemcsak hogy szakadatlanul küzdött az ellenséggel, az időjárás viszontagságival és a természetes és mesterséges akadályok százaiival, hanem utána vetette magát a menekülő ellenek és nyomában maradt mindvégig.

Ebe Pál Ottó, ki csapatával részt vett a Maason való átkelése utáni hadműveletekben, a majdnem pihenés nélküli menetekről és harcokról a következőket írta naplójába:

»Szeptember 2-án, a szedáni csata évfordulóján, a 13-ik hadtestnél is nagy ünnepet tartottunk és pedig nemcsak őseink dicső tettei felett való lelkesedésünkben, hanem azért is, mert a franciákat teljesen megvertük s arról is hír érkezett, hogy Kluck tábornok serege fényes győzelmet aratott nyugaton. Egyébként hadtesteink párhuzamos utakon nyomultak előre délnek. Az irány Páris volt! Utunk *Rémonville—Landres—St.-Juvín-n* át vezetett. Azt reméltük, hogy innen Reimszon át jutunk el Páris falai alá, amely csupán 150 kilométernyi távolságra volt tőlünk. Abban a meggyőződésben mentünk előre, hogy Reimsz alatt törjük össze végleg a francia hadsereget. Az események vérmes reményekre jogosítottak, nevezetesen, hogy két hét múltán vége a há-

borúnak! Ebbeli hitünkben még a francia hadifoglyok is megerősítettek, akiknek mind-egyike a hozzá intézett kérdésre csak ennyit válaszolt: *Tout perdu, tout perdu!*

Fölséges nyári napon nagy örömmel rőt-tük az ellenséges ország szívébe vezető utat. Ámde nemsokára arról győződtünk meg, amit Clausewitz mondott, hogy *a háború a testi fáradalmak és szenvedések színhelye!* A nagy szárazság következtében ugyanis bokáig érő porban jártunk, amely fölverve, egészen elborított és majd megfullasztott valamennyiünket. A nap is forrón sütött le a nehéz felszereléssel haladó hadfiakra. A tábori kulacsok már régen üresek voltak; a községek csekély számú kútjainak vizét hamarosan kimerítettük s nagy baj volt, hogy csak a legénység egy része jutott üdítő italhoz. Hiábavaló volt itt az előgondoskodás, hiába szaladtak előre kerékpárosaink, sehol sem volt elegendő vizünk.

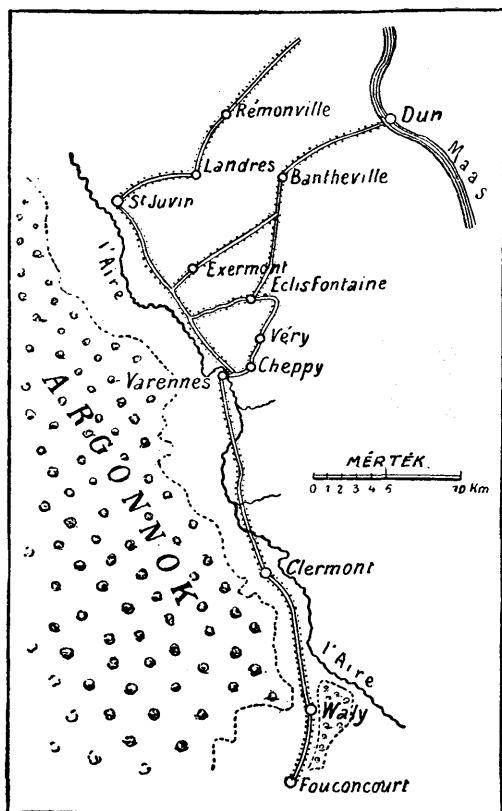
Közben a Frigyes császár nevét viselő 125-ik gyalogezred 1-ső zászlóaljja *St.-Juvín* alá ért, ahol táborba óhajtottunk szállani. A századok a falu alatti tarlón vonultak fel, ahol fegyvereiket gulába rakták, hátibőröndjeiket letették, a csákokat pedig a fegyverekre akasztották. A szállásmesterek a faluba mentek, hogy kijelöljék, ki hová jut. A legénység fáradtan és eltikkadtan a földre heveredett s várva várta az ebédet, mely még nem főtt meg egészen a konyhakocsikban. Nagy meglepetésünkre egy parasztleány szerényen közben merészkedett és kenyeret osztott ki katonáink között. Nemsokára az ebéd is elkészült és épp enni akartunk, amikor a hadosztályparancsnokság gépkocsijai azt a parancsot hozták, hogy előre *Sommerence*-ig, ahol az Olga királynő nevét viselő 119-ik gyalogezred kemény harcban áll a franciákkal. Felhangzott a riadó és egykettőre készen állottunk. Megindultunk abban a reményben, hogy megleckéztetjük a franciákat. Harci vágyunkat azonban, sajnos, nem elégíthettük ki, mert

amikor a gránátosezred közelébe értünk, arról értesültünk, hogy azt csak az ellenséges tüzéség lövöldözte, amely azonban már kereket oldott. Erre zászlóaljam a *Sommerence*-től délkeletre elterülő erdőbe húzódott, ahol az 52-ik gyalogdandár küzdött a franciákkal. Éjfél felé járt már az idő, amikor ezredem *Exermon*tól északra az erdő szélén beásta magát, hogy a következő napon várható ellenséges támadással szemben megtarthassa állásait. Nagy meglepetésünkre azonban a támadás elmaradt.

Hajnalhasadtával tovább délnek meneteltünk, ahonnan erős ágyúdörgés ütötte meg fülünket. Óvatosságból harchoz fejlődünk, de ezúttal sem került harcra a sor. Kedveszegetten folytattuk tehát utunkat. *Eclisfontaine* alatt szigorú készültségben, vagyis oly állapotban szálltunk táborba, hogy minden pillanatban harcba kezdhettünk. Nagy örömünkre a konyhakocsik is utolértek itt bennünket.

Szeptember 4-én *Véryn* haladtunk át. A falu körül a franciák lövészárkokat ástak. A lakosság elmenekült. Itt-ott francia formaruhákat találtunk. További menetünk alatt rekkenő meleg volt. Az izzadság csak úgy csurgott rólunk. *Cheppy* községéből is elmenekült a lakosság. Az ellenség lassan, lépésről lépésre hátrált előlünk, de mégis feltartóztatta előnyomulásunkat, mert minden falu szélén megállott, védelmi állásba helyezkedett, elfogta járóreinket, tűzzel lepte meg óvatlanul előretörő csapatainkat s csak akkor vonult vissza, amikor nagyobb erőkkel fejlődünk fel ellene. Ez természetesen idővesztéssel járt minden egyes esetben. A velünk szemben álló francia csapat tábornoka mesterileg oldotta meg feladatát, mert harcmodorával minduntalan megállított bennünket.

Végre *Varenes* alá jutottunk, ahonnan már az *Argonne*-ok mentén épített országúton nyomultunk előre. Az ellenség viszonyainak felderítése itt már nagyon sok bajjal járt, 119

A Varennes—Clermont felé irányuló német előnyomulás térképe.

minthogy az erdőségek alig járhatók. Bizony sok meglepetésben volt részünk, bár nem mulasztottuk el az óvatossági és biztonsági rendszabályokat. Például a 121-ik gyalogezred épp *Clermont* alatt pihent, amikor hirtelenében heves ellenséges gyalogsági és gépfegyvertűzet kapott az erdőkből. A tömegben pihenő csapatok természetesen igen jó célpontokat nyújtottak s így a találatok száma is ennek megfelelőleg elég nagy volt. A századok, sőt még a szakaszok is, ügyes parancsnokaik vezetése alatt fegyvert ragadtak és harchoz fejlődtek a láthatatlan ellenség ellen. A tűzharc rövid volt, amely után rohamra mentünk. Ámde az ellenség nem várt meg bennünket, hanem kerekét oldott és az erdő sűrűjében tűnt el. Ekkor azonban *Clermont* felől is tüzet kaptunk. Úgy látszott, hogy a faluban is nagyobb ellenséges erők rejtőzködnek. A holtra fáradt csapatokat azonban pihentetnünk kellett s így nem indultunk támadásra, hanem elhatározták, hogy az éjjel az 51-ik gyalogdandár rohanja meg a falut.

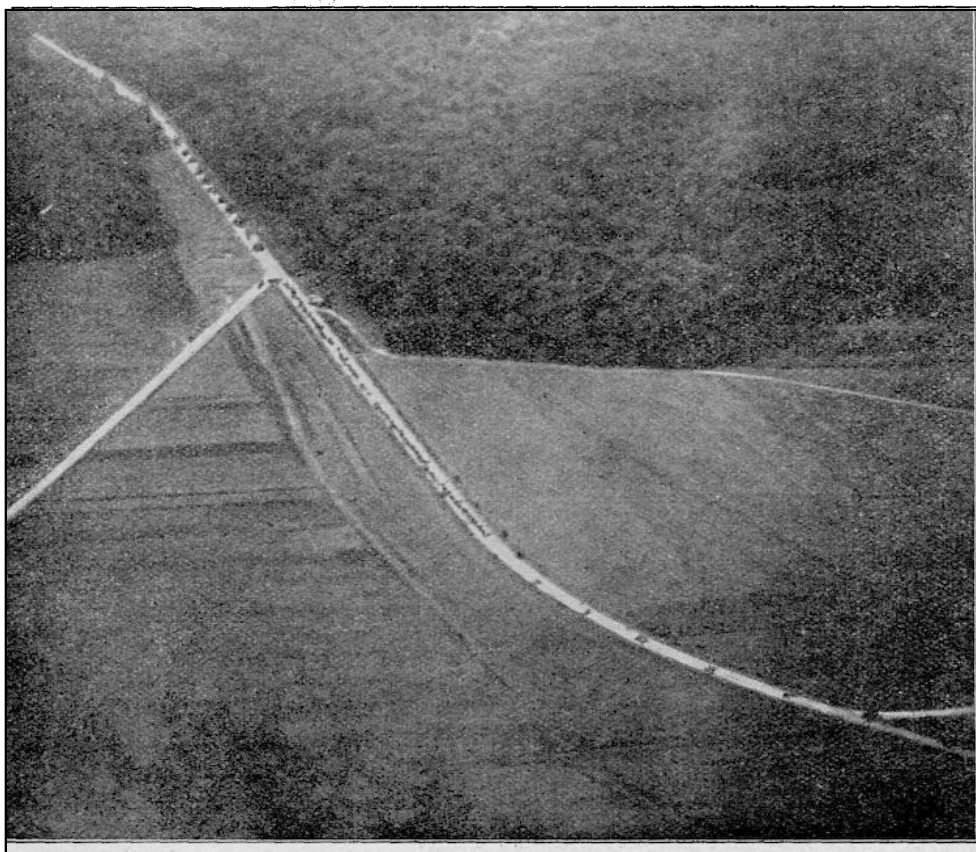
Azt hiszem éjjel volt, amikor a támadáshoz csoportosultunk. Koromsötét volt! Töltetlen gépfegyverekkel, de feltűzött szuronyokkal indul-

tunk neki. A puskázásnak nem sok értelme van az ily éjjeli vállalatoknál, mert a katonák és a csapatok rendszerint egymásban tesznek kárt. A fődolog a legnagyobb csendben való előnyomulás és azután, amikor már az ellenség előtt vagyunk, az elszánt roham és a szuronyharc! Mindent a legpontosabban hajtottunk végre; még mi, a tiszték is szuronyos puskákat vettünk a kezünkbe. Leszámoltunk mindennel és Isten nevében nekivágtunk a sötétségnek! Izgalmas pillanatok, percek, sőt órák is következtek a csúszva, mászva és a legnagyobb figyelemmel végrehajtott előnyomulásban. Sehol semmi nesz, semmi nyoma az ellenségnek nem volt. Amikor pirkadni kezdett, láttuk, hogy a franciák megint mindennél visszavonultak.

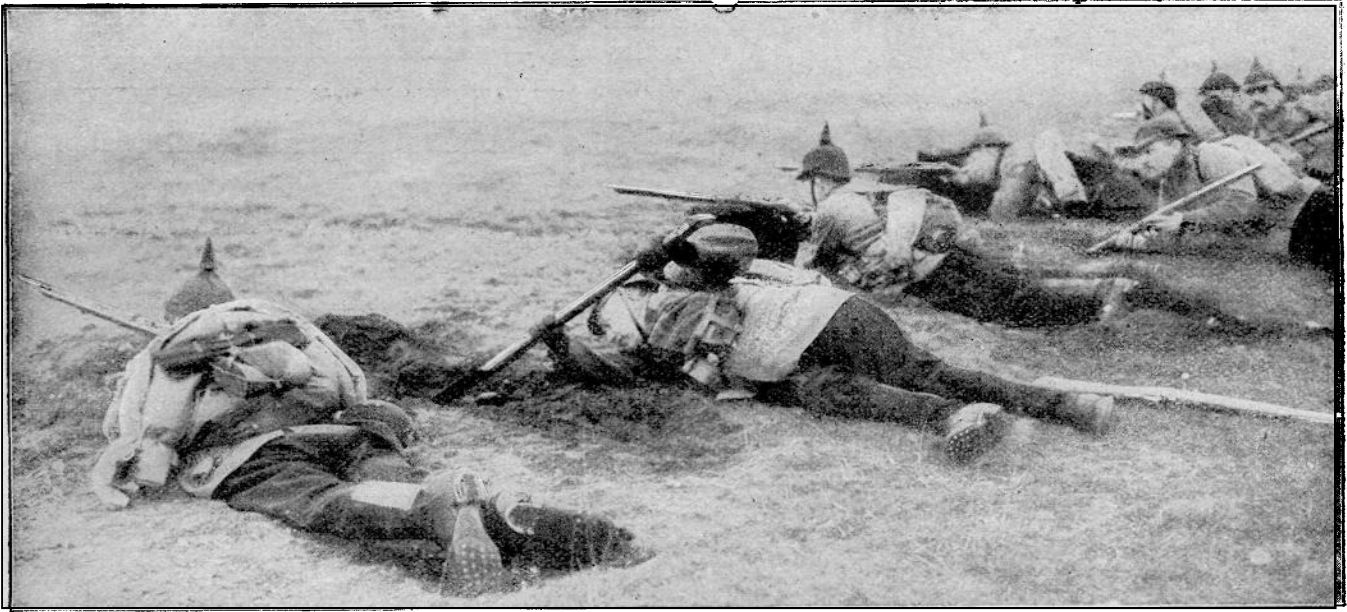
Az izgalmak és a feszült figyelem annyira kimerített embert és állatot, hogy pihennünk kellett, bár hírt kaptunk, hogy *Waly* előtt oly ellenséges lovastömeg áll, melynél gépfegyverek, ágyúk és kerékpáros-századok is vannak. Bár a csalódás kissé lehűtött, mégis a kötelesség parancsoló szavára újabb reményekkel indultunk az ellenség felé. Valóságos versenygyaloglás következett most. Harcivágy-

tól égő szemekkel szinte szaladtak a katonák, hogy végre nyílt csatában szemtől-szembe kerüljenek a franciákkal. Már a falu alatt jártunk, sőt még ennek déli széléhez is értünk, de ellenséget nem láttunk. Zászlóaljám a falu szélén álló ősi kastélyt szállotta meg s ezt hamarosan védelmi állapotba is hozta.

Ámde megint csalódtunk! Sem a környező erdőségekbe küldött járőreink, sem azok, amelyek délnek *Fouconcourtig* portyáztak, nem találtak ellenségre. A *Fouconcourtra* kiküldött 2-ik és 4-ik századunk csupán két ellenséges katonát fogott el. Ezek, valamint a lakosság is, egybehangzóan

Német repülőgépek francia csapatok vonulását állapítják meg.

Német katonák ütközet alatt lövészárkot ásnak.

megint azzal a lesújtó vallomással állottak elő, hogy három ellenséges gyalogezred társzeke-reivel együtt dél felé vonult el.

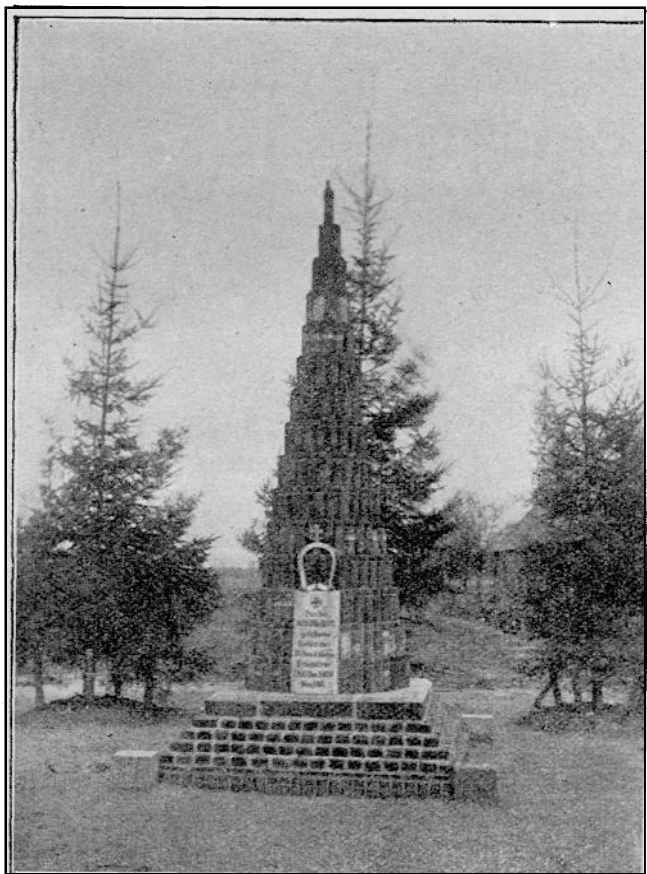
Most azonban már pihennünk kellett, mert erőink végéhez értünk. A szeptember másodikától ötödikéig átélt napokban olyan nélkülözésekben volt részünk és oly fáradalmakat állottunk ki, amelyeket sohasem felejt-het el az ember.»

A leghevesebb harcok messze délen *Vaubécourt* városa körül dúltak, ahol a franciák a modern háború minden eszközének és módjának felhasználásával napokon át makacsul tartották magukat. Egy részletet ragadunk ki ezekből, amely a táborból érkezett levél nyomán jutott nyilvánosságra.

»Szeptember 7-én — mondja a levél írója —, vagyis hétfőn reggeli 5 órakor már talpon voltunk. Egy óra múltán már százával repült felénk az ellenség gránátja és srapnelje. Századunk, melynek kapitányunkon kívül nem volt már egyetlen tisztje sem, egy üteg mögött feküdt a tarlón. Szakaszomtól mintegy tíz méternyire vágódott le az egyik ágyúgolyó. A golyófelvágta föld majdnem az egész szakaszt elborította. Századosunk belátta, hogy itt nem maradhatunk tovább, amiért is kissé jobbra az egyik emelkedés mögé húzódtunk. Az óvatosság jónak bizonyult, mert alighogy elhagytuk helyünket, három gránát is becsapott oda, ahol az előbb heverésztünk. Néhány órahosszat kitarítottunk, míg végre előre-rendeltek. Az ellenség tüzeiben, sebesültek,

halottak mellett haladtunk el; közben egy porrá égett falun is átmentünk. Amikor végre az egyik patak völgyében megállottunk és rendeződtünk, többen hiányoztak ismerőseim közül. Istenemre mondom, borzasztó dolog a háború; nem egy volt közöttünk, kinek könnyek csillogtak szemében. Itt láttuk viszont az őrnagyunkat; de nem sokáig örvendett zászlóaljunk a viszontlátásnak, mert csakhamar az előttünk levő és az ellenség megszállotta magaslat elfoglalására kaptunk parancsot. Nagy fáradság árán jutottunk előre. Még nem értünk fel egészen a magaslat tetejére, amikor az ellenség ágyúkon kívül még a francia gyalogság is lődni kezdett bennünket. Jobbról és balról is elestek derék társaim. Egyszerre csak kapitányunk is elvágódott. Lövést kapott a mellébe és az egyik karjába. A súlyosan sebesült embert egy altiszt szállította hátra egy kézikocsin. Most már az őrnagyunkat követtük, aki puskával a kezében mindig rettent-hetlenül törtetett előre. Itt már oly sűrű golyózaporba jutottunk, hogy válságos pillanatok következtek be; még a legbátrabbak is meg-inogtak s mintha bátorságukat veszítették volna! Ámde hős őrnagyunk buzdító harsány szavai lelket öntöttek belénk. Magam is melléje rohantam s ha jól emlékezem vissza, teli torokkal kiabáltam: Előre! A megfelelő helyen, szinte elfulladva a gyors rohanástól, mindannyian lehasaltunk és tüzeléshez fogtunk. Három órán át viaskodtunk így az ellenséggel. De végre, mikor beesteledett, fel

Francia srangel-hüvelyekből épített német síremlék Avricourtnál.

A Berl. Ill. Ges. felvétele.

kellett adnunk a domb tetejét, amelyet annyi vitézség és vér árán foglaltunk el. Azt hittük, hogy a jól megérdemelt pihenés vár reánk. Ámde csalódtunk, mert zászlóaljunk rendezése után lövészárkokat kellett ásunk. Szinte halálra fáradtan vettük kezünkbe az ásókat. Ástunk és egyre csak ástunk a kemény és köves talajban. Óránként csupán tíz centiméternyire jutottunk mélyebbre. Az életünkről volt szó és elvégre hazánkért is harcoltunk s így utolsó erőnk teljes megfeszítésével dolgoztunk. Ily keserves munkát még sohasem végeztem. Többen még sírásra is fakadtak. Hajnalhasadtával kávé kaptunk reggelire, ami után behúzódtunk az árokba, mely sok jó német katonának lett sírgödre. Fáradt tagjainkkal összekuporodtunk az árkokban, mert ezek nagyon szűkek voltak s alig hogy oltalmat nyújtottak számunkra. Amint a nap felbukkant, legott megszólaltak a franciák ágyúi. A golyók oly tömegét szórták reánk szakadatlanul, amint soha még elképzelni sem voltam képes. Minden bizonnyal tudták állásaink távolságát, mert golyóik pontosan ütődtek be árkaink

körül. Egész napon át — és ez volt a legborzalmasabb — mozdulatlanul kellett feküdnünk, nehogy eláruljuk magunkat. Estére végre hátracsúszhattunk, ahol gémberegett tagjainkat kinyújtóztathattuk. Egész napi koplalás után végre enni is kaptunk valamit. Az éjszakán át az ásást folytatnunk kellett. Másnap a harci lárma és az ellenséges tüzéség lődözése még hevesebbé vált. Körülöttem mindenütt sebesültek és halottak feküdtek; hátibőröndömet a fejemre tettem, hogy megvédjem magamat a szétrobbant ágyúgolyók vasdarabjaitól és a sok száz darabban repülő kövektől. Nem messze tőlem egyik társam hangosan imádkozott, míg a másik zsoltárokat énekelt. Valószínű, hogy nem tudták mit cselekszenek! Némelyik katona aludt, a másik még álmodott is s amennyiben szavaiból kivehettem, otthon járt, vagy hadakozott a franciákkal még álomban is. A szerdára következő éjjelen sem volt nyugalmunk, mert az ásást folytatnunk kellett. Szeptember 9-én éjjel 12 órakor beszüntettük az ásást, mert rohamra kaptunk parancsot. Zárt sorokban indultunk meg az ellenség felé s amint mindannyian láttuk: a biztos halálba! Majdnem egy órát mentünk, amikor hirtelenében belénk lőttek. Tucatszám estek el társaim, de mi, akik megmaradtunk, rendületlenül rohantunk előre. Csatakiáltásunk, amely messzire elhatott az éjben, annyira megrettentette az ellent, hogy futva menekült el állásaiból. Győzelmünknek magas ára volt, mert vitéz őrnagyom segédtisztjével együtt elesett, századom nagy részének pedig a dicső halál jutott osztályrészül. Még nem is igen térhettünk magunkhoz a lelket és testet egyaránt megrázó hatalmas esemény után, amikor majdnem minden oldalról heves tüzet kaptunk. Szinte megdermedtünk meglepetésünkben! Mintha az eget is ellenünk esküdtek volna, mert megeredt az eső, előbb lassan, majd hirtelenében mintha dézsából öntötték volna. Egy perc alatt bőrig áztunk. És ebben a pokoli időben kellett megint beásni magunkat. Verejtékezve talán másfél órán át is ástam, amikor végre oly nagy volt a gödör, hogy elfértem benne. Reggelre térdig érő vízben állottam, velünk szemben pedig, a vasúti töltés mögött, egy egész francia gyalogdandár helyezkedett el. Újra megkezdődött a küzdelem. Hevesen tüzeltünk egymásra. Mi azonban jobban lőhettünk, mert nem sokáig állották a tüzet, hanem felszökkent az egész hosszú vonal, a sok ezernyi ember és menekült hátrább, mintegy nyolcszáz lépésnyire készített biztosabb fedezék

mögé. Tüzelésünk azonban roppant veszteségeket okozott soraikban. A gépfegyverek egész sorokat döntöttek le. Annyira megkapott a háborúnak ez a véres jelenete, hogy földre ejtettem fegyveremet és sírtam, mint egy gyermek. Rettenetes a háború! De a győzelem a miénk!«

A NÉMET BALSZÁRNY ELŐNYOMULÁSA NANCY ÉS ÉPINAL FELÉ.

Előző fejezeteink leírásaiból tudjuk, hogy a Franciaország ellen fölvonuló német hadseregek balszárnyát a bajor trónörökös vezette 6-ik és a Heeringen tábornok vezényelte 7-ik hadsereg alkotta. Mind a kettő Metztől délkeletre vonult fel, és pedig a 6-ik Metz és Saarburg vonalában, a 7-ik ellenben ettől délre a Vogézek hegyláncolata mentén a német határon. Velök szemben a Toulnál gyülekezett 3-ik és az Épinalnál alakult 4-ik francia hadsereg támadásba ment át. Az elsőnek Lotharingián át Strassburg alá kellett vonulnia, míg a másodiknak, a Vogézek átjáróin át, tartalékként kellett azt követnie. A támadásból csaták fejlődtek. A legnagyobb ütközet Metz és Saarburg között zajlott le, melyben a bajor trónörökös hadserege Dieuzenél és Saarburgnál megfutamította a 3-ik francia hadsereget; Heeringen tábornok előretolt csapatai pedig a Dononhegyen arattak diadalt a többi francia erők felett. Ezek után mind a két német hadsereg nyomon követte a megvert ellenséges seregeket, betört Franciaországba és széles arcvonalban visszanyomta a franciákat a Meurthe-folyócska mentén fekvő Nancy, Lunéville, Baccarat és St. Dié városok alá.

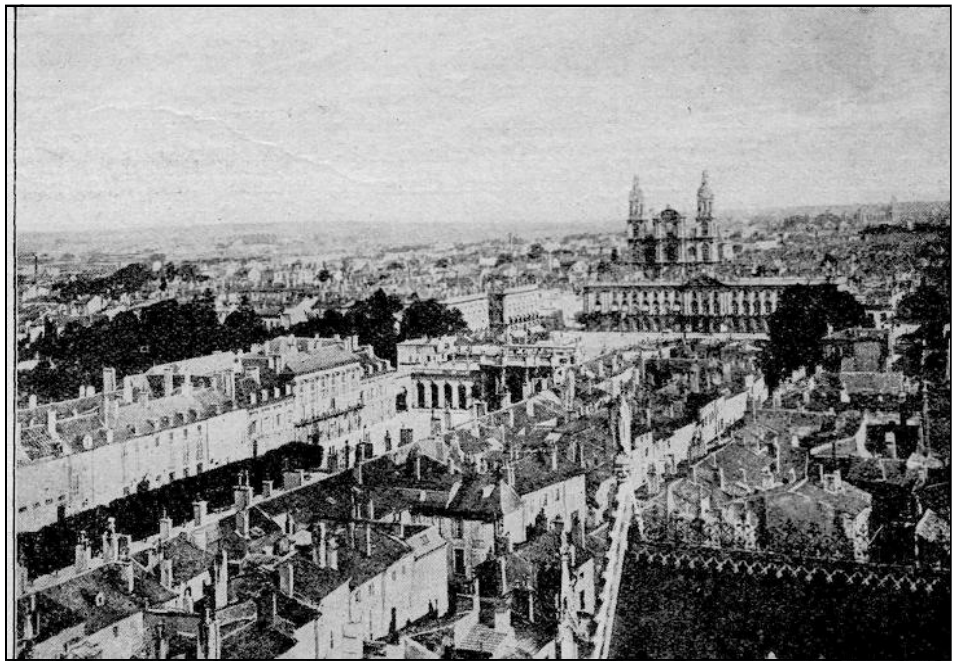
A bajor trónörökös hadtestei Nancy és Lunéville irányában nyomultak előre, míg Heeringen csapatai a Baccarat és St. Dié felől jövő francia erőkre vetették magukat. E négy iránynak megfelelőleg mi is négy külön szakaszban fogjuk tárgyalni a hadieseményeket.

Megelőzőleg azonban a harc területére nézve

kell egyetmást megjegyeznünk, mert csak így értjük meg, hogy mi volt az oka a nehéz küzdelmeknek.

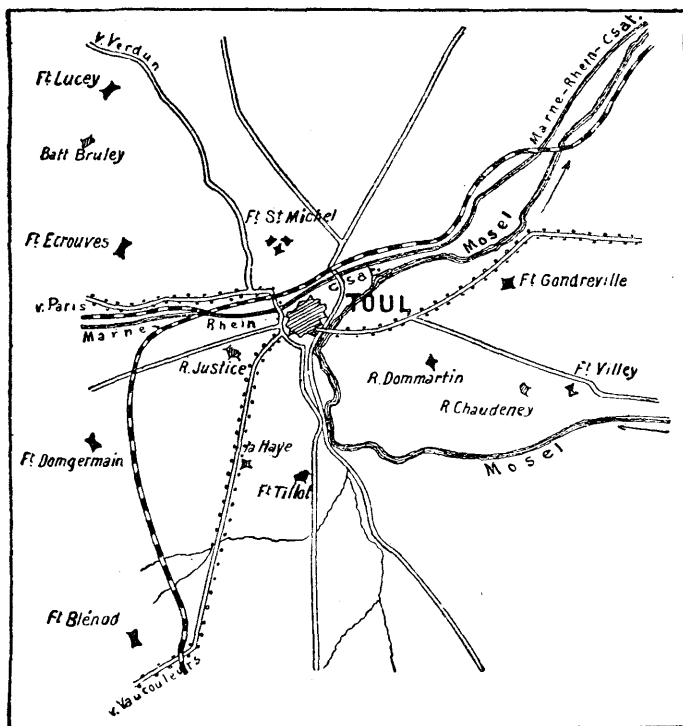
A németeknek elsősorban is azért kellett küzdve-küzdeniök, mert a franciák Toul és Épinal várait támadásuk kiindulóbástyáinak tartották. Vagyis e két helyen nem elégedtek meg azzal, hogy fölfogják és kivédjék a rájuk zúduló csapásokat, hanem arra törekedtek, hogy friss csapatokkal és újult erővel győzelemre vigyék zászlóikat és kiverjék ellenségeik kezéből a kardot.

Próbára tette a támadó németeket a vidék sajátos jellege is. Az egész terület ugyanis kisebb-nagyobb erdőkkel borított domb- és hegyvidék, amely a mai modern háborúban használatos tábori erődítéssel igen jó védelmi vonalakká alakítható. De akadályozzák az előnyomulást még a támadási irányra merőlegesen folyó Meurthe, ennek mellékveze a Mortagne és azután nyugatabbra a Mosel. Mind a három a német határral párhuzamosan, számtalan kanyarulatot alkotva és mélyen bevágott völgyben fut délről északnyugat felé. A védőknek nyújtottak előnyöket az erdőségek is, amelyek közül a nagyobbak a következők: a Nancy és Champenoux közöttiek, Nancytól északra a Bouxières körüli vadon, a Lunéville-től keletre elterülő Fôret de Paroy, ettől délre, a Meurthe-folyó keleti partján húzódó magaslatok tetején a Fôret de Mondon; Baccarat körül pedig már a Vogézek sűrű erdőségei

Nancy látképe.

Sennecke R. felvétele.

Toul vára és erődjei.

fogják körül a majdnem 70 kilométer széles csatateret.

A Meurthe mentének kétségkívül legerősebb pontja Nancy, mely nyílt város ugyan, de a köréje épített erődítményekkel mintegy előbástyáját alkotja a hátrább, a Mosel mellékén épített Toulnak. Vagyis Nancyt olyan erődítmények veszik körül, amelyekkel az egész vidéket védelemre berendezett nagy csataternek mondhatjuk. Francia katonák és államférfiak sokat vitatkoztak a multban Nancynak és Toulnak egyetlen táborvárrá való kiépítéséről. Ámde a hadvezetőség e nagy vár védelmére szükséges és többé-kevésbbé tétlenségre kárhóztatott nagy sereget nem vonhatta el a nyílt háborúban támadásra rendelt francia fegyveres erőből és megelégedett a birodalom védelmének érdekében Toul várának kiépítésével. De hogy a Nancy körül védelemre igen alkalmas vidéket mégis szolgálatába állítsák a határok védelmének, a város körül erődöket építettek. Ilyenek északon Frouard, délen pedig Pont St. Vincent. Mind a kettő elzárja a Nancyból Toulba vezető utakat, ezenkívül támasztópontja annak a védelmi vonalnak, amely akár az északról, akár pedig a délről jövő támadásnak komolyan útját állhatja. A két erőd közötti magaslaton, ahol a Forêt de Haye terül el, nemkülönben Nancytól keletre és délre kazamatták és ütegsáncok van-

nak. A kis Amance erősség, amely a nancy—salzburgi (Château-Salins) vasút mentén öröklik a vidék felett, mintegy előre-tolt őrtornya ezeknek a sáncoknak.

»Amint a támadásra parancsot kaptunk — írja az egyik szemtanu —, legalább is hatszoros erővel kerültünk szembe. Nagyon megnehezítette helyzetünket az is, hogy a csatater a nancyi francia helyőrség gyakorlótere volt, amelyen az ellenséges tüzérség minden távolságot ismervén, szabatosan lödözött bennünket; sőt előrehaladván, nagy károkat tett bennünk a város körül telepített ütegsáncok nehéz tüzérsége is, amelyet a mi tábori tüzérségünk kisebb öblű ágyúival sehoggy sem tudott elhallgattatni.»

A bajorok ritkán tapasztalható kitarással harcoltak, bár egyötödük tartalékos katona, négyötödük pedig öregedő honvéd volt. A küzdelem váltakozó szerencsével folyt, mert a franciák szakadatlanul előre vont friss csapataikkal nem egyszer visszaverték a támadó németeket. Sőt, mikor nehéz tüzérségük egy ízben majdnem egészen szétlőtte a bajorok sorait, még tért is nyertek. »Mindamellett előreküzdöttük magunkat — írja az előbbi szemtanu — s már 150 méternyire rohamra készen voltunk a franciák állásai előtt, amikor oly pusztító gyalogsági és ágyútűz indult meg ellenünk, hogy még mozdulni sem mertünk. A közeliünkben álló két ütegünk legénysége és fogatai elpusztultak s amikor visszavonultunk, az ágyúkat sorsukra kellett hagynunk. Mintegy ezer métert hátrálhattunk, amikor tartalékaink támogatása mellett ismét támadást kezdtünk. Elkeseredett harc kerekedett, amelyben azonban végül mégis mi győztünk és futásba vertük a franciákat.»

Szeptember első napjaiban ez a szárny annyira jutott, hogy Nancy előtt állott nagy félkörben. A franciák, akik kémeik útján tudták, hogy velök szemben csupán tartalékosokból és honvédlegénységből alakított csapatok vannak, nagy tömegekben minduntalan rohamra indultak. Ámde a deresedő katonák mintaszerű tüzfegyelemmel ötven lépésnyi távolságból oly puskatűzzel árasztották el a támadókat, hogy ezek többszörös kísérlete valósággal vérbe fulladt!

A kis Amance erősség ostromát az egyik német katona így írja le levelében: »Hadosztályunk Amance erőssége előtt harcolt. Közben beérkezett nehéz tüzérségünk nemcsak nagy bömböléssel, hanem kellő eredménnyel is kez-

dette meg a bombázást. Már pár nap multán romokban heverték a beton ütegsáncok. Csupán két, acéltornyokba épített üteg tartotta még magát, amelyeknek támogatása mellett a francia gyalogság többször előretört. Mi, kiknek e támadások visszaverése jutott feladatul, megállottuk helyünket anélkül, hogy sokat veszítettünk volna. Sőt a következő napokon, bárcsak lépésről-lépésre, de mégis tért nyertünk. Szeptember 8-án elült a harc, mert a szakadó eső megakadályozta a hadműveleteket. A következő napokon sem haladhattunk előre, minthogy az erősség körüli területet a franciák oly akadályokkal rakták teli, amelyeknek megostromlása felesleges emberáldozatba került volna. De a védelemre intett bennünket még az is, hogy — amint azt a kémek bemondásaiból megállapítottuk — Nancy és Toul körül a franciáknak olyan nyolc válogatott lotharingiai hadteste állott támadásra készen, amelyekkel a mi gyenge erőink nem vehették fel a harcot a siker reményében.

Amíg így Amance előtt megakadt a bajorok támadása, annál hevesebben törtek előre azok a csapatok, amelyek Nancytól kissé délkeletre vették fel a harcot a franciákkal. Ezt

a szárnyat némi nehéz tüzérség is támogatta, amely a nagy erővel ellentámadásokba kezdő francia csoportokat nemcsak megállította, hanem vissza is verte. Így a németek csatázó vonala oly közel jutott Nancyhoz, hogy magát a várost is lődözhetette. A bombázás éjjeli féltizenkét órakor kezdődött és majdnem két órán át tartott. Az álmából fölvert és megriadt lakosság a pincékbe menekült. A mintegy ötven lövés azonban nem nagy kárt okozott, minthogy csak itt-ott gyulladtak ki a házak. Nagyobb kár nem esett. A lakosok sorából csak tíz ember halt meg.

A *Lunéville* ellen támadó német seregeknek sem volt külön helyzete, mint a Nancy ellen vonulónak. Itt is bajokat okoztak a hirtelelenül előrántott francia tartalékok. Lunéville határában az első rendes és az első tartalék bajor hadtest, valamint a hozzá tartozó egyéb erők azokkal a francia csapattestekkel kerültek szembe, amelyek védelemre jól előkészített állásokban vetették meg a lábukat. A franciák ismételt kísérletet tettek a bajorok balszárnyának szétrobbantására. A bajorok azonban napokon át mindaddig kitartottak, míg tartalékaik segítségével magukhoz ragadták a

Franktirőrök felgyújtott házai Lunéville mellett.

A »Leipziger Illustrierte Zeitung« engedélyével.

győzelmet. A gyalogság csodálatraméltó hidegvérrel állotta meg helyét, bár a francia tüzérség gránát- és srápneltüzében roppant sokat veszített. A Münchener-Augsburger Abendzeitung haditudósítójának beszámolója szerint a franciák azonban megint annyi csapatot vontak előre, hogy ellentámadásuk mind bizonyosabbá vált. Ezt készítette elő a francia tüzérség, amely éjjel és nappal, hihetetlen lőszerpazarlással, valóságos golyózáporral árasztotta el a bajorok állásait. A Friscati-magaslat erdőségeiben levő francia gyalogság, melynek soraiban elég szép számban voltak afrikai gyarmati csapatok is, még a fákról is nemcsak puskákkal, hanem gépfegyverekkel is lövöldözött. A bajorok azonban — kiknél a jelszó az volt: *kitartani az utolsó emberig* — félelem nélkül és állhatatosan állották az irtó tüzet és a franciák rohamait. Sőt a Friscati-magaslatokon történt meg, hogy a türelmüket vesztett német gyalogság kirohant árkaiból, nekilódult a francia sáncoknak és tisztára seperte a magaslatokat!

A csoport végül *Blainvillebe* (a Meurthe mellett, Lunévilletől nyugatra), *Gerbevillerbe* (Lunévilletől délre, a Mortagne völgyében) és *Flinbe* (a Meurthe mellett) is eljutott.

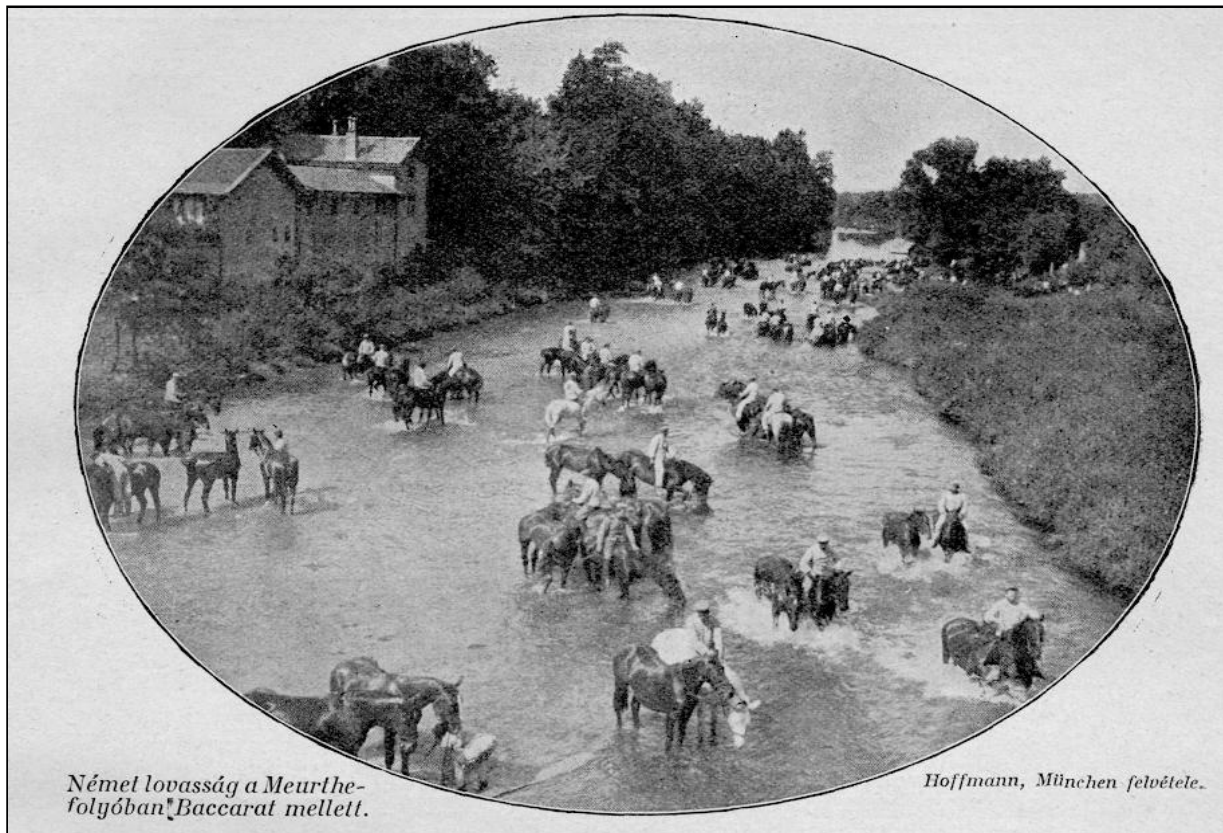
A *Baccarat felé előnyomuló* német sereg harcaira nézve dr. *Ross Colin*, aki mint tüzértiszt vett részt e harcokban, többek között ezeket jegyezte fel:

»Régi jó idők örömei közé tartozott, hogy a hajnalhasadtával megkezdett csata estére véget ért! Ma napokon át tartó rettenetes harc sem hozza meg a kívánt győzelmet! A hadsereg fölvonulása óta egy pillanatra sem veszítettük el összeköttetésünket az ellenséggel. A saarburgi csata óta már nyolc napja, hogy harcolunk. Győzelmesen haladunk előre s azt halljuk, hogy az egész vonalon jól állunk. Ámde az ellenfél szívós, makacsul tartja magát s minél előbbre jutunk, annál inkább közelébe érünk a franciák veszedelmes és óvatosságra intő várvonalához. Nap-nap után friss ellenséges csapatokkal mérjük össze fegyvereinket, amelyeket az erősségekből hozott nehéz ágyúk is támogatnak. Még ma sem adták fel, úgy látszik, abbeli szándékukat, hogy áttörjék csatavonalunkat és így legalább némileg mentesítsék azokat a seregtesteiket, melyeket nyugati hadseregünk ugyancsak szorongatott. Nemcsak nagy erővel, hanem java csapataikkal támadnak bennünk. A pihenőnapok ritkák, mint a fehér holló. Szakadatlanul tűzben állunk és viaskodunk, hogy felfogjuk azokat a csapásokat, amiket a minduntalan támadó csapatok mérnek reánk. A terep akadályokkal van teli. A nagy erdők javára válnak az ellentámadásokkal kapcsolatos francia védelemnek. Ha gyalogságunk rohamra megy ellenük, az ellenséges katonák még a fákra is felmászhatnak és így lövöldöznek

gyanútlanul haladó katonáinkra. A franciák a várak körüli terület minden pontjának távolságát ismerik s így szabatosan lőnek. Tüzérségük annyira elrejtőzik, hogy a leg-ritkább esetben és ekkor is csak hosszas keresés után fedezhető fel; repülőink hiába keresik és kutatják őket, mert mesterileg takarják el ágyúikat és lövészeres kocsijaikat.

A franciák Baccaratnál nem állottak ellen, hanem a várost kiürítették és a Meurthön át visz-

Német lovasság a Meurthe-folyóban Baccarat mellett.

Hoffmann, München felvétele.

szahúzódtak. Mi azonban csak másnap vonultunk be a városba, bár a hidakat nem robbantotta fel az ellenség. Ennek az volt az oka, hogy eddigelé a legtöbb helyen a polgári lakosság is ellenünk támadt. Előbb razzíát kellett tehát tartanunk. Az éjjelen át a hadosztály utászai több helyen hadihidakat vertek a folyón át.»

A következő napra vonatkozó följegyzésben azt olvassuk, hogy hajnalban a franciák az egyik előretolt német ezredet megtámadták. A harcban még a tüzérség is beleszólt. A Passau környékéről való bajorok rettenthetlenül harcoltak. »Mint az ördögök — írja Ross — rohanták meg a franciákat; jelszavuk volt: Neki az ellenségnek! Nem szeretik a hosszan tartó tüzeharcot!»

Panaszt emel ezután az író a francia lakosság alattomos szabadharca és kémkedése ellen, amelyekkel érzékeny veszteségeket és károkat okoztak a németeknek. Ezen a napon még Baccaratban is harcra került a sor a városba belopódzott franciákkal. A győztesek a németek lettek. A város egy része a lángok martaléka lett, a franciák vesztesége pedig meglehetősen nagy volt.

A *St. Dié elfoglalására* rendelt német csapatok egy része a német határ mellett fekvő

Saalesen át tört be Franciaországba. Ezek is csak harc árán törhették az utat maguknak. Augusztus 27-én azonban a németek már *St. Dié* határában támadták a franciákat. Itt, nemkülönben a Vogézek délebbre eső szoros útjainak mentén, a nagyon is változatos terepeken heteken át dúlt a harc anélkül, hogy döntés következett volna be. Mind a két fél arra törekedett, hogy a másiknak lehetőleg minél több csapatát lekösse és megakadályozza, hogy a fölösleges erők a Páris és Verdun között kifejlődött döntő nagy csatában vehessenek részt.

A németek részéről tehát ezeknek a támadásoknak nyilvánvalóan csak taktikai céljai voltak, nem pedig tényleges offenzív szándékai. Amikor minden figyelmüket és erejüket a marne menti óriás csatára kellett fordítaniok, akkor a roppant hosszúságú francia harcvonalnak ezidőben alárendelt pontján nem is tervezhettek lényeges akciót. Csak természetes tehát, hogy szeptember 12-én, amikor a német nyugati hadseregek helyzete annyira megváltozott, hogy a Marne vonalától az Aisne-folyóhoz vonultak vissza, a német balszárny sem tehetett egyebet, mint hogy visszahúzódtott Lotharingia határára, hogy azután később, a hadihelyzet javultával, ismét előretörjön Verdun és Toul felé.

Részlet a St. Dié melletti csatából.

A csatában résztvevő Stahl F. altiszt vázlatát rajzolta: Roloff A.

A FRANCIÁK HARMADIK BETÖRÉSE ELSZÁSZBA.

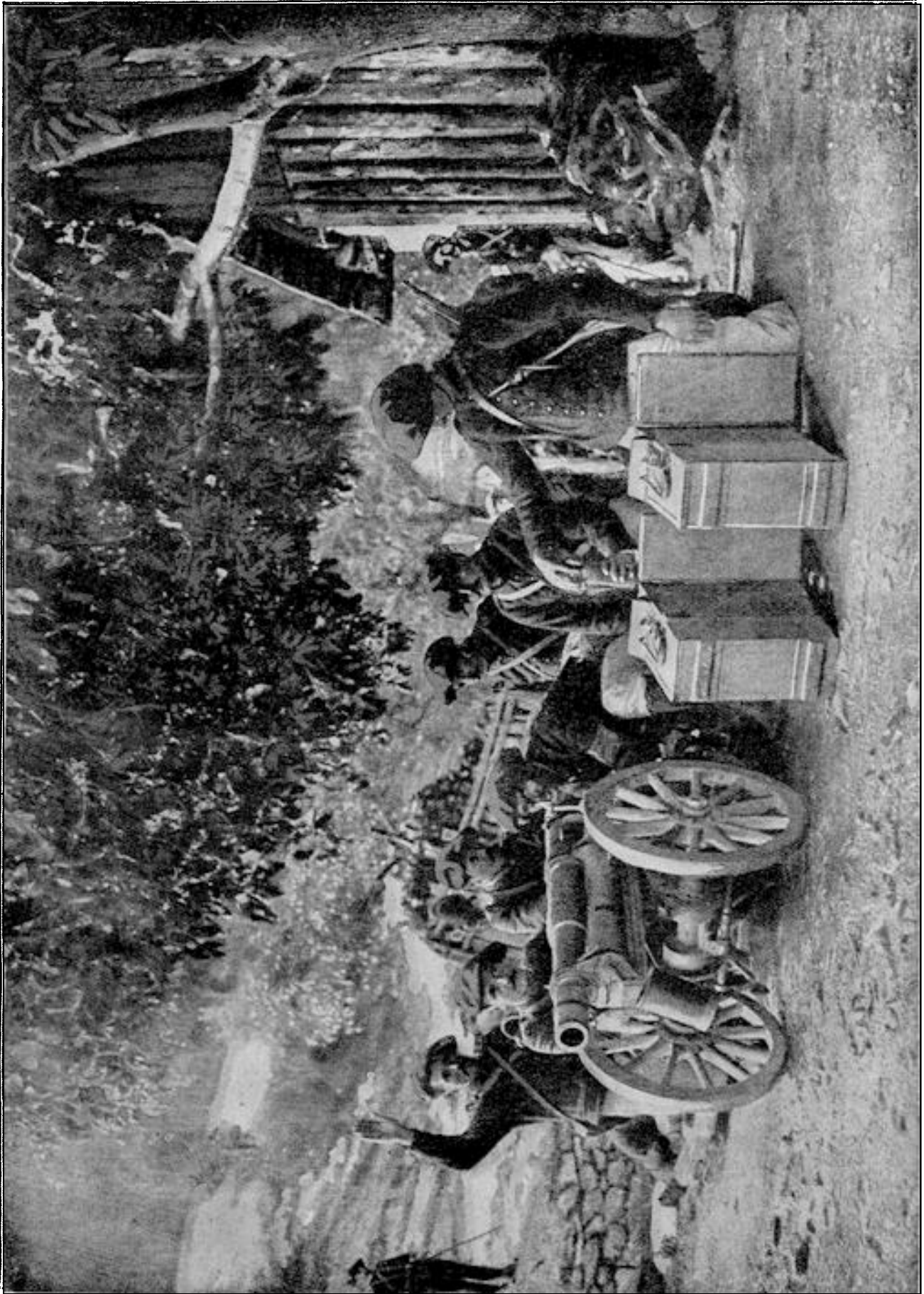
A mülhauseni első és második csata sem térítette észre a megvert franciákat, mert szeptember 7-én, amikor nyugaton is megindult a második francia nagy támadó hadjárat, Belfort erősségének helyőrsége még egyszer kísérletet tett Felső-Elszász elfoglalására.

A kereken két hadtestből álló francia sereg négy vonalon nyomult előre, még pedig délen a *delle—feldbachi*, középen a *belfort—dammerskirchi* úton és északon a *Dollerbach* völgyében, valamint a *bussang—sennheimi* műúton. Az ellenséges oszlopok bántódás nélkül érték el *Thann*, *Sennheim*, *Altkirch* és *Feldbach* vonalát, sőt az északi csoport előőrsei *Lutterbach* (Mülhausentól nyugatra) alatt állították fel őrszemeiket.

A csata szeptember 12-én a franciák vereségével végződött. Érdekessége abban rejlik, hogy a németek a Vogézek erdővel borított magaslatainak oltalma alatt megkerülték a

franciáknak Thannál álló balszárnyukat és ezt heves harcok után teljesen szétrebbentették. A csata egyébként a következőképpen zajlott le:

A franciák, mint már fentebb is mondtuk, a Thann, Sennheim, Aspach, Burnhaupt, Altkirch és Feldbach vonalában állottak. Szeptember 9-én a támadó németek oszlopai *Goldbach* (Thanntól északra), *Mülhausen* és *Tagsdorf* (Altkirchtől keletre) felől támadtak. A csapatok jobbára badeni és württembergi honvédségből alakultak. Amíg az Altkirch és Mülhausen felől támadók a franciákat arcban foglalkoztatták és figyelmüket lekötötték, addig a Goldbachból a hegyeken át jövő oszlop leereszkedett a *Thur völgyébe* és hatalmába ejtette a franciáknak Bussang felé vivő egyedüli visszavezető országútját. Ezzel egyidejűleg és igen helyesen *Sennheimnél* is megtámadták a francia állásokat. Bár a Thannál harcoló franciák a bussangi utat hamarosan feladták, Thannál és Sennheimnél kitartottak és fölvettek a harcot, sőt mi több, még ellentámadást is kezdtek.

A Nagy Háború. — A Nyugati Harctér.

Francia eredeti után.

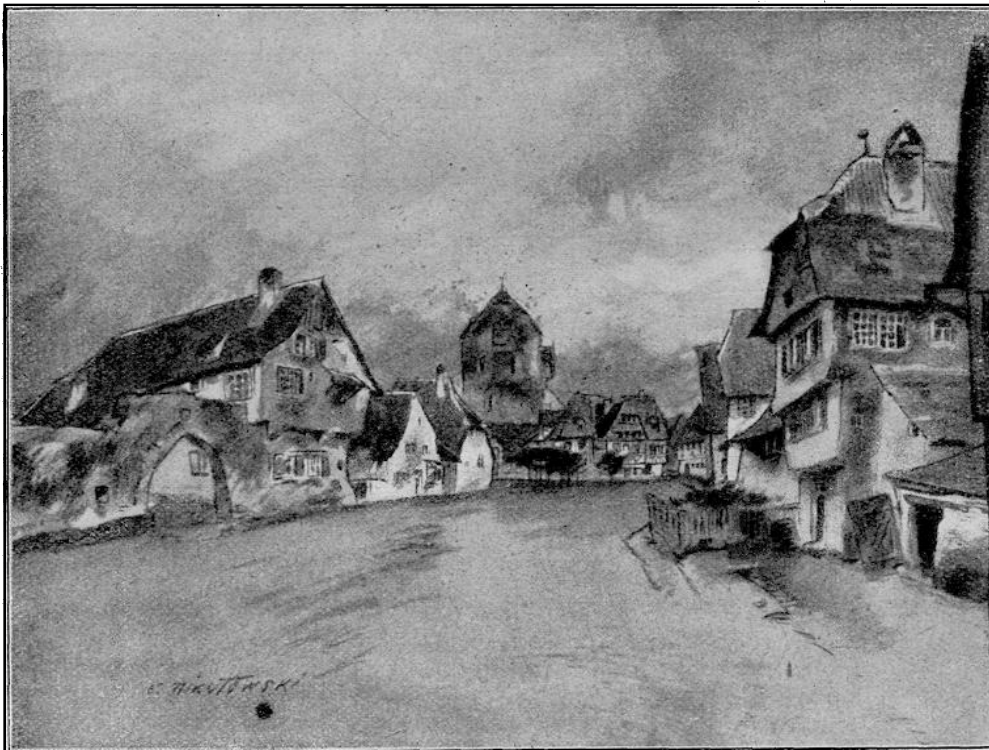
Francia hegyi ágyúk a Vogézokban.

A németek azonban nemcsak hogy visszautasították ellenségeiknek ezt a vállalkozását, hanem előretörték és elvették tőlük sáncaik nagy részét is. Ezzel még nagyobb veszedelembbe jutott az ellenséges balszárny. Hogy ezen segítsenek, a francia vezérek *Burnhaupt*-nál egy egész hadosztályt vetettek a harcba. Azonban ez nem tévesztette meg a németeket, mert egyik repülőjük észrevette ezt a mozdulatot, amire *Aspach* határában nehéz táborig tarackokat vonultattak fel, *Schweighausen* felől pedig erős gyalogsági tömegeket rendeltek támadásra. A német tarackok oly hatásosan lődöz-

ték a meglehetősen nagy célpontokat mutató francia csapatokat, hogy ezek sorai csakhamar meginogtak, felbomlottak és vad futással elmenekültek. Ezzel a csata eldőlt, kudarcot vallott a franciáknak Elzászba való harmadik betörése is, bár harcosaik száma ezúttal állítólag 25.000 emberrel több volt a német csapatok létszámánál.

A franciák mind sebesültekben, mind esetekben nagyon sokat vesztek, ezenkívül sok fegyverük, géppuskájuk, két ütegük és vonatuk egy része is zsákmányul esett, háromezer katonájuk pedig a németek fogságába jutott.

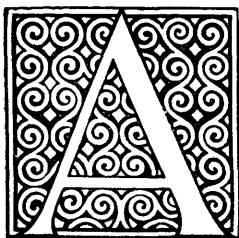
Uta Sennheim községben.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A FRANCIÁK MÁSODIK TÁMADÓ HADJÁRATA. MILLIÓK CSATÁJA.

AZ ELLENFELEK ÁLTALÁNOS HELYZETE.

német nagy főhadiszállás szeptember 3-iki jelentése szerint a német nyugati hadsereg — vagyis Kluck, Bülow, Hausen tábornok és a württembergi herceg serege — átlépte az Aisne-folyó vonalát és a Marne felé nyomul elő; a trónörökös serege ellen, Verdunre támaszkodva, a franciák támadást intéztek, de visszaverettek. A szeptember 10-iki jelentés csupán a trónörökös seregéről beszél, amennyiben azt mondja róla, hogy a Verduntól dél-nyugatra fekvő megerősített ellenséges állásokat elfoglalta.

Az azóta nyilvánosságra jutott leírások szerint az ellenfelek helyzete szeptember első harmadában a következő volt:

A német haderő nyugati szárnyának zöme, még pedig majdnem egyenes vonalban, a Marne menti Meauxtól kezdve a Verduntól délnyugatra fekvő Vaubécourt-ig helyezkedett el. Ennek jobboldalát a Marwitz tábornok vezette lovashadtest biztosította, amely Páris falai alatt és ettől nyugatra figyelte meg a német hadsereg oldalába vezető utakat. A balszárny, amelyet a bajor trónörökös és Heeringen csapatai alkottak, általában Franciaország keleti határa mentén épített várvonallal felé közeledett; azt az igen hosszú vonalat, amely Meaux és a belga Gent között húzódik, csupán alárendelt német erők figyelték meg. Antwerpen előtt ostromlásra készülő erős német sereg állott; Maubeuge várának ostroma javában folyt oly-

képpen, hogy a kapituláció már csak napok kérdése volt.

A francia seregek a németekkel szemben ekként csoportosultak:

Párisban nagy őrsereg állott Maunoury tábornok parancsnoksága alatt;

az angol segítőhad a Grand Morin-folyótól délre Crécy en Brie körül csoportosult hadműveletekre készen;

Franchet d'Esperey tábornok serege a Provinstól északra elterülő magaslatokat tartotta, le egészen Sézanneig;

Foch tábornok csoportja Sézanne és Mailly (Sézannétól keletre) között várta a parancsokat;

Langle de Cary tábornok csapatai pedig Vitry le François-tól délre ütöttek táborokat;

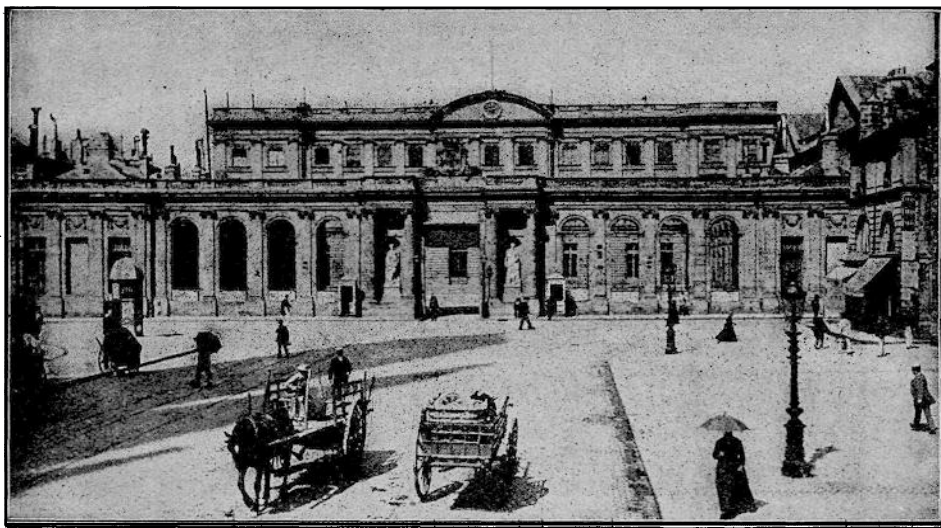
Sarrail tábornok serege, amely a francia nyugati hadseregnek alkotta a jobbszárnyát, Verdunre támaszkodva, a maasmenti magaslatokat szállotta meg, de készen állott, hogy nyugat felé kanyarodjon be;

a többi sereget részint a keleti várvonallal mentén őrködött, részint mint tartalék az ország belsejében várta a parancsokat.

Az ellenfelek általános helyzetének ismertetéséhez még az is szükséges, hogy összegezzük az eredményt, amit a győző fél elért és hogy kimutassuk, minő állapotban volt a német és a francia hadsereg a hadjárat ez első szakasza után.

A német hadsereg állapota.

Az eredmény, melyet a németek nem is egészen három hét alatt értek el, valóban tünevényes volt. A tökéletességig szervezett fegyveres erejük — melyet a döntő sikert biztosító és ellenállhatatlan támadásra neveltek és

A Párisból elmenekült francia kormány székhelye Bordeaux városában.

szereltek fel a technika háborúban értékesíthető mindenrendű találmányával — oly nagy területet hódoltatott be rövid idő alatt, aminőt eddigelé még egyetlen egy hadjáratban sem láttunk. Olyan várakat lőttek rommá csupán pár nap alatt, melyekről azt hittük, hogy legalább is heteken át tartják magukat; megverték és futásba kergették az őket megtámadó nagy szövetséges seregek legalább kétharmadát, tehát egy olyan hadseregnek túlnyomó részét, amely évtizedeken át az emberi elme és sok millió munkáskéznek szolgálatba állításával lázasan készült a nagy leszámolásra.

A nagy fáradság árán és így bizonyos fokban már gyengült erővel küzdött győzelmeket az ellenfél vereségének fokozása végett nagy lendülettel megindult oly üldözéssel fejezték be, amely fényesen igazolta a német katona erkölcsi és testi erejét. Különösen áll ez Kluck seregére nézve, amely oly elszántan vetette magát a vert ellenséges had után, hogy ez teljesen felbomolva, csak Páris védelmet nyújtó falai alatt jutott lélekzethez. Azonban a vezetés derékségét is hirdeti

ez az üldözés, mert a győzelmek után sem következtetett be napokon át olyan válságos helyzet, ami megállította volna, holott az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a csatában a győző félnél is éppúgy felbomlik a rend, mint a legyőzötnél!

Még egy nagy eredménnyel dicsekedhettek a németek; a hátába kerültek a francia keleti várvonalnak, mely minden Németország felől jövő támadó hadműveletnek útját állotta.

Ehelyütt ki kell emelnünk a württembergi herceg és a német trónörökös hadseregének szívósságát és derékségét is, amellyel megakadályozták, hogy a franciák Reims és Verdun között áttörjék a német csatavonalat, nemkülönben a bajor trónörökös és Heeringen tábornok seregeiről, amelyek sikerrel vették fel a harcot a francia jobbszárnnyal, amennyiben fogva tartották ezt a verdun—belforti vonalon és megakadályozták, hogy a nyugaton folyó nagy csatákhoz küldhesse fölösleges erőit.

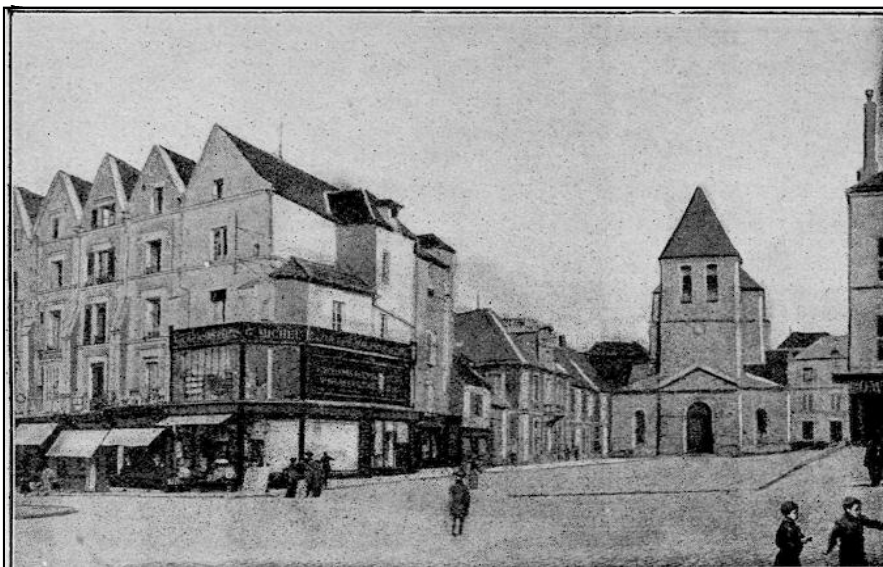
A sikerek mellett azonban oly körülmények is mutatkoztak a német hadseregnél, amelyek ingadozóvá tették és kedvezőtlenül is befolyásolták a további hadműveleteket.

E körülmények között az első és egyszerűs mind a legfontosabb is az, hogy a német jobbszárnny, vagyis a csatavonalnak ősidőktől fogva a leggyengébb és ennél fogva a legkönnyebben sebezhető része majdnem teljesen a levegőben lógott! Bár Páris falai alatt Marwitz tábornok szemes lovassága örködött, amely a közvetlen közeli vidéket egyideig tarthatta is

*Foch tábornok,
az északi francia hadsereg parancsnoka.*

volna a szövetségesek esetleges támadásaival szemben, ám itt állott rendíthetetlenül Páris óriási vára nemcsak kitörésre kész nagy őrseregével, hanem tengernyi hadi eszközeivel és anyagaival; ezenkívül a *Páris—Gent közötti vonalon* oly csekély német erők állottak, amelyek Nyugat-Franciaország felől jövő támadásoknak nem tudtak volna ellenállni. Ez azért volt nagyon veszélyes, mert Franciaországnak csak kis része volt a németek kezén, míg az ország fegyveres erejének tekintélyes része az ország nyugati és déli felében még érintetlenül és készen állott arra, hogy az ország sűrű vasúthálózatának segítségével oda szállíttassék, ahol baj van, vagy ahol az ellenség megsebezhető. De Angliának is volt még tartalékserege, amely nemcsak Franciaországban, hanem még Belgium el nem foglalt tengeri kikötőiben is bántódás nélkül szállhatott partra és nemcsak oldalába kerülhetett volna a németeknek, hanem *Amiens—Arras—Lille—Antwerpen* vonalában még a hátába is. Antwerpen maga még dacolt az ostromló német sereggel s mintegy bástyáját és hídfőjét alkotta azoknak a belga és folyton erősíthető angol csapatoknak, amelyek a hadiszerezése kedvezésével, esetleg még Hollandia semlegességének megsértésével is egészen a hátába törhettek volna a Marne mellékén álló győzedelmes nagy német seregnek. Igaz ugyan, hogy Németország is rendelkezett tartalékok felett, de ezek beérkezéséig oly katasztrófa következhetett volna be, amely romba dönti az eddig kivívott előnyöket. Hogy ez nem következett be, egyrészt a német hadvezetőség ügyességének tulajdonítható, amely minden, még a legvalószínűtlenebb hadi helyzettel szemben is mesterileg

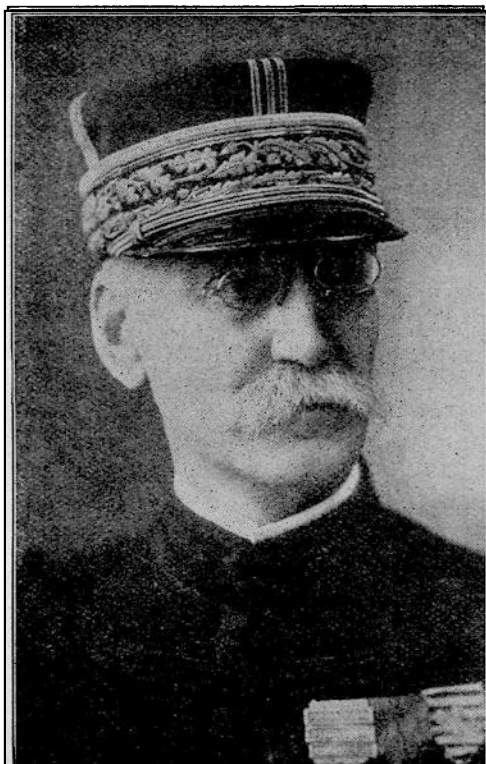
Lagny. A gabonavásártér.

Francia folyóirat nyomán.

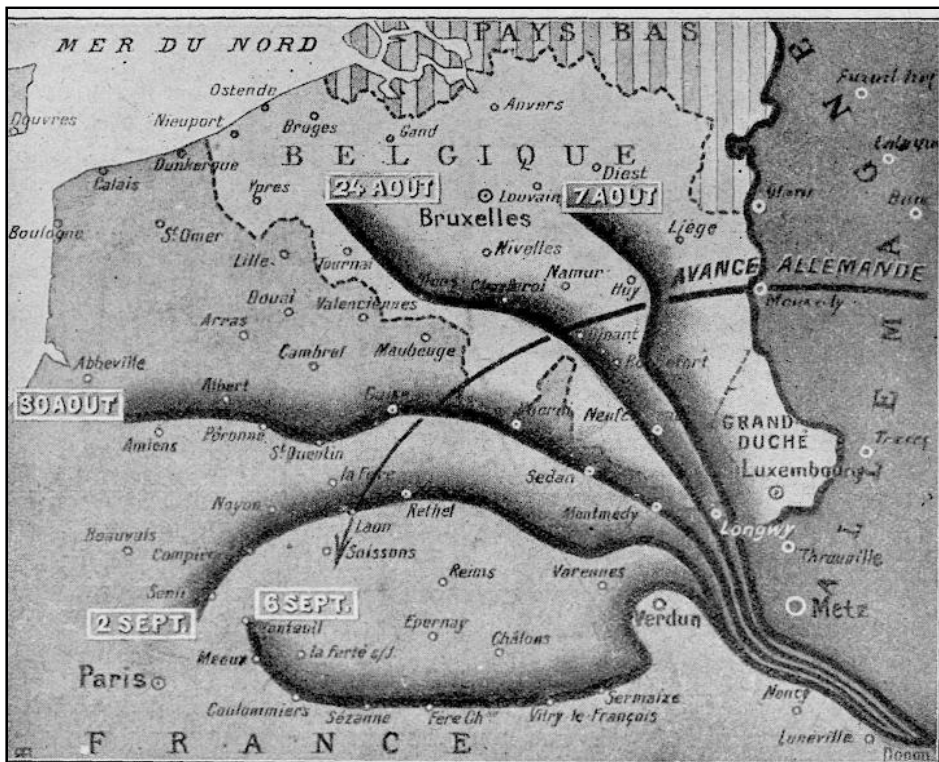
feltalálta magát, másrészt a szövetségesek cselekvésre teljesen képtelen megdöbbenése magyarázza meg. Ezt a megdöbbenést a németek példátlanul álló sikere idézte elő. A tehetetlenség talán még abban is gyökerezett, hogy a szövetségesek ily nagyarányú és hirtelen kerekedett vereség ellensúlyozására egyáltalában nem voltak felkészülve, sőt a győzelem biztos tudatában indultak a háborúba.

A német haderők belső állapotának jellemzésére nézve *Schreibershofen M. német őrnagy* szavait idézzük. Szerinte :

A gyors iramban való előretörés következtében a német seregek közötti összeköttetések nem voltak olyanok, mint amilyeneknek lenniök kellett volna. Nem alkottak oly összefüggő vonalat, mint amikor a birodalom határait átlépték és amikor a nagy balrakanyarodást végrehajtották. Ennek a nagy bajnak következményei akkor mutatkoztak leginkább, amikor a franciák nem várt ellenállása következett be. Ámde a nagy győzelmek után érthető volt a nagy nekilendülés, vagyis az összes erőkkel való üldözés avégből, hogy a megvert

Galliéni tábornok,
Páris parancsnoka.

A német arcvonal áttakutása a marne melletti csatáig.

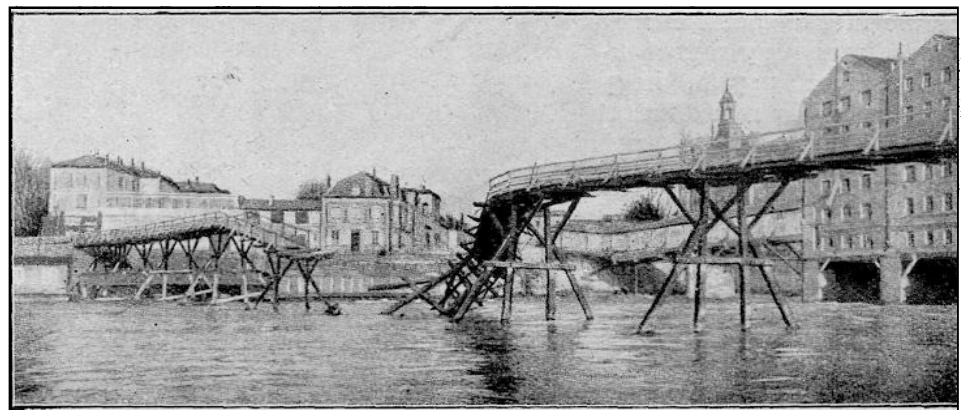
Le Monde Illustré nyomán.

ellenfelet tönkretegyék és a győzelmeket kiaknázzák.

Az erők teljes megfeszítésével végrehajtott nagyszabású üldözés próbára tette a csapatok fizikai és erkölcsi erejét. E rohanás természetes következménye az volt, hogy az egyes oszlopok többé-kevésbé elszakadtak egymástól s hogy a hadseregek sem állhattak, vagy haladhattak előre mindig egyenlő magasságban. Mert ha pl. az egyik hadsereg nagyobb ellenséges erőkre bukkant és nehéz küzdelmei voltak, akkor a másik, a mellette levő, amelynek útját semmi sem állotta, önkénytelenül is előbbre jutott és oldalába támadhatott a szomszédos sereget szorongató ellenséges csoportnak.

Amint tehát a németek a Marne vonalát elérték, hézagokkal állottak egymás mellett és nem volt meg közöttük a szükséges szoros kapcsolat. A csapatok ki is voltak merülve a szakadatlan eröltetett menetek következté-

134 ben. Nemcsak nappal,

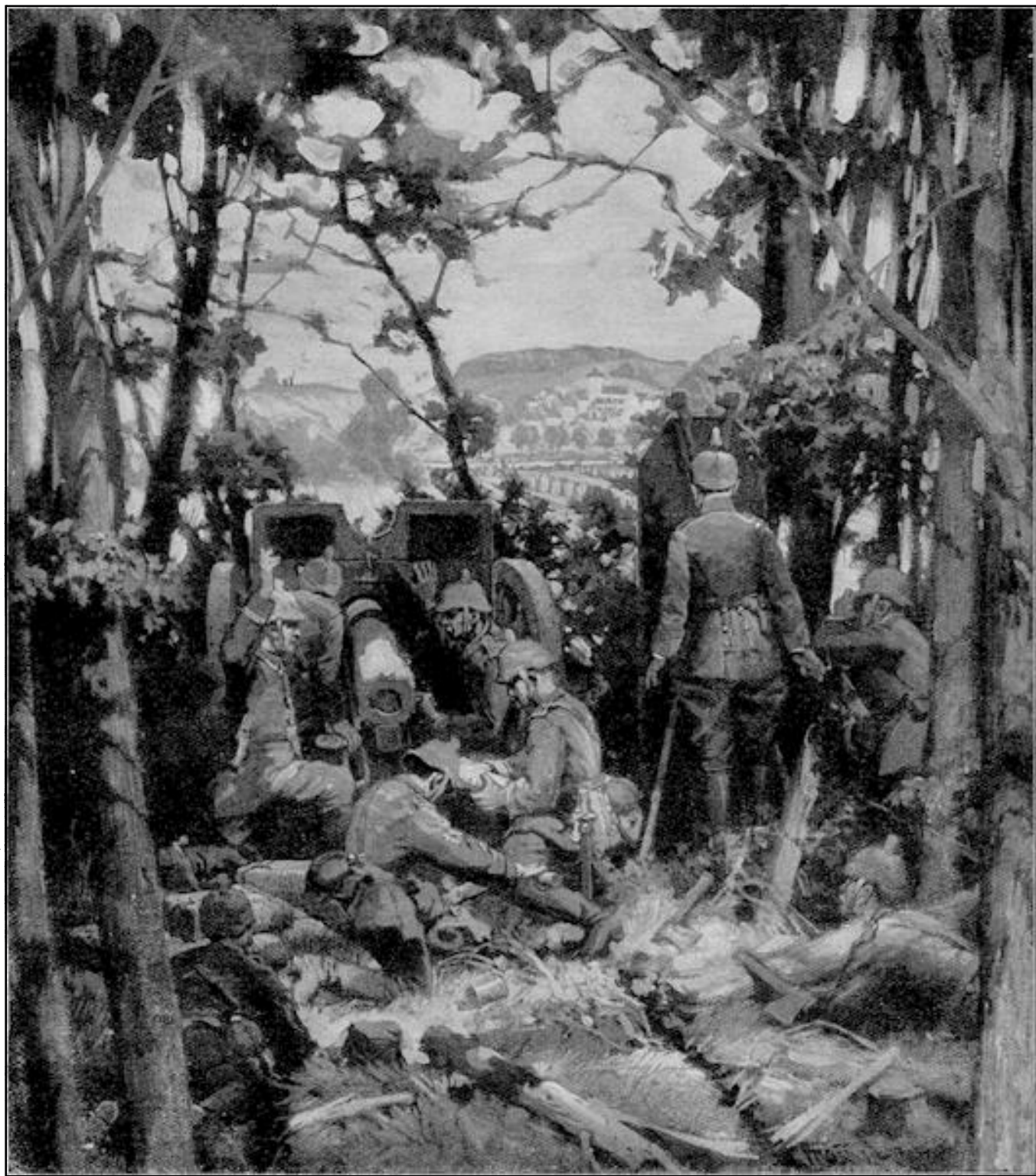

Elpusztított híd a Marne folyón Meaux városában.

Francia eredeti után.

hanem éjjel is, még pedig a megszokottnál nagyobb meneteket hajtottak végre. A háború követelte nagy kívánalmakkal szemben nemcsak a csapatok, hanem a vezetők is megállották a helyöket, minthogy a győzelem magasztos tudata és az ellenség teljes megsemmisítésére irányuló áradat hihetetlen erőki-fejtésre képesítette őket. Ámde a húr sem feszíthető a végtelenségig, mert elszakad. Így van ez az emberi erővel is. Meg kellett tehát állani, nehogy a kimerülés és harcra-képtelenség álljon be.

Sok bajjal járt az eleség és a lővőszer utánszállítása is. A vasutakat a franciák elrombolták, a hidakat meg felrobantották. Ezeknek helyreállítása nagy időt kívánt. A műszaki csapatok erejük teljes megfeszítésével is csak lassan haladtak előre munkáikban. Ennek következtében az eleség és a lővőszer pótlása a seregtestek kötelességévé vált. Ámde az ily szereket szállító vonatok sem voltak képesek mindenkor megfelelni feladatuknak, mert eröltetett meneteik mellett is elmaradoztak. Az utak rosszasága is hátráltatta működésüket. A vidék, amelyen a németek előrevonultak, többé-kevésbé ki volt már zsarolva, minthogy előttük a franciák menekülő és néhol még fosztogató seregei vonultak át.

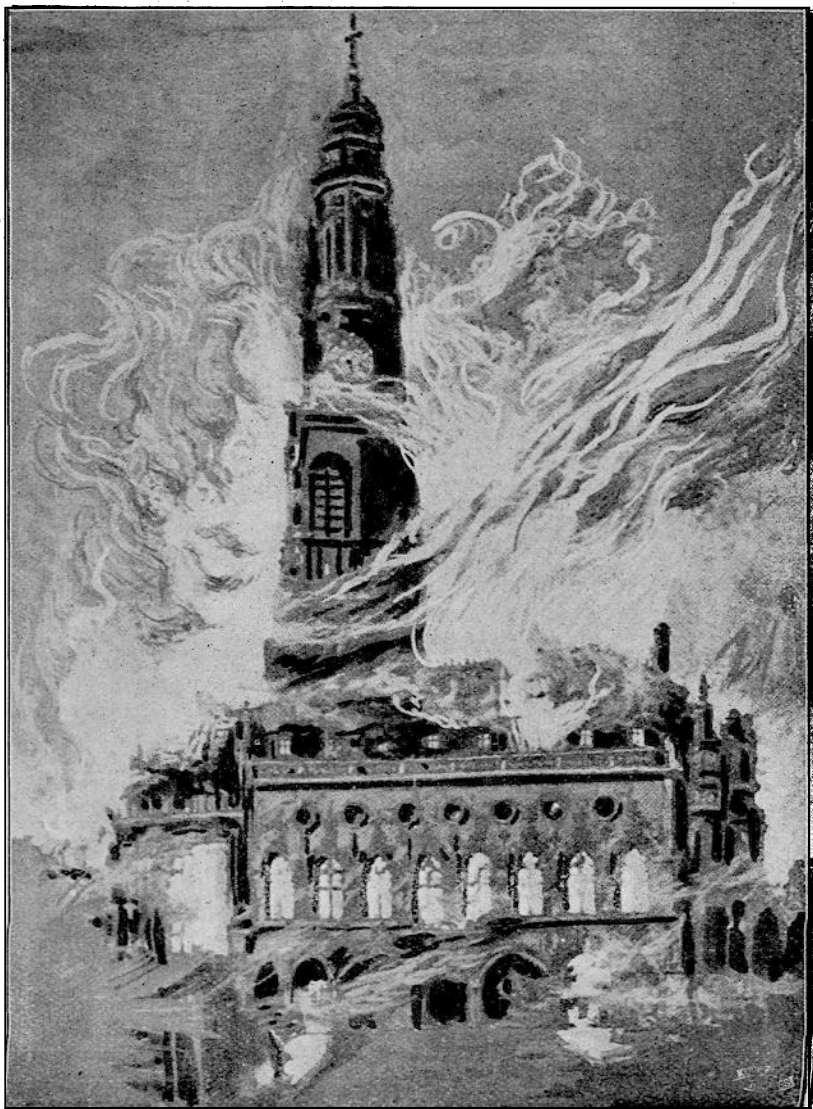

*Átkelés az Oise folyón.
Német tüzérség francia megfigyelő állomást bombáz a folyó túlsó partjáról.*

Frost M. rajza.

Igy a seregek számára szükséges segélyforrások sem állottak egészen rendelkezésre. Néha, még pedig ott, ahol már a visszahúzódó franciák is átvonultak, híján voltak a csapatok azoknak a cikkeknél, amelyek az emberi és állati szervezet fenntartásához feltétlenül szükségesek.

Ezek után mindenki könnyen megérti, hogy minő kedvezőtlen körülmények között érte a németeket a franciáknak a Marne mentén való előretörése és Páris alól meglepő módon intézett oldaltámadása. A vészolt körülmények parancsolták, hogy beszüntessék a további üldözést és hogy a kimerült csapatok pihentetésére és rendezésére a veszedelmes területről az Aisne védelemre alkalmas vonala közé vonják vissza az egész nyugati szárnyat.

Az égő-arrasi városháza.

A szövetséges hadseregek állapota.

Clausewitz, a németek nagynevű katonai írója *A háborúról* írott művének egyik fejezetében többek között ezeket mondja:

»Az okozatnak az okokból való leszámaztatásának munkájában gyakran legyőzhetetlen külső akadályba ütközünk, mely abban áll, hogy a valódi okokat tulajdonképpen nem is ismerjük. Az életnek semmi más tevékenységénél nem fordul ez oly gyakran elő, mint éppen a háborúban, ahol az eseményeket ritkán ismerjük teljesen s még kevésbé az események indító-okait, amennyiben a cselekvők gyakran elpárolgoltatják azokat, vagy pedig természetüknél fogva mulékonyak és véletlenek és a történelem számára könnyen veszendőbe mennek... A bírálóknak azon kell lennie, hogy kétségtelen igazságokra tegyünk szert. Önkenyes tétéleknél meg ne állapodjunk, nehogy ezekkel szemben más, talán épp oly önkenyes állításokkal lépjenek fel, amelyek azután meddő és ami földolgozást, haszonnélküli vitatkozást eredményeznének.«

A tudós katona igazságának súlyát most *A nagy háború* történetének megírásakor érezzük csak igazán.

Munkánk célja és maga az olvasóközönség is megkívánja azonban, hogy ne csak pusztán az eseményeket és ezek eredményét vessük papírra, hanem az okozatok alapját, az okokat is kimutassuk, sőt itt-ott még véleményt is kockáztassunk. De most csak olyan általános okokat sorolunk fel, amelyeket határozottan felismerhetünk az események tömegében és amelyeket a haditörténelem nyújtotta tapasztalatok alapján feltétlen biztossággal mutathatunk ki.

A szövetséges hadak viszonyára nézve általában a következőket állapíthatjuk meg:

A belga hadsereget érte legelőször a pöröly ütése. Ezért számolunk le vele legelőször. Abban a tudatban, hogy bevehetetlennek hirdetett és képzelt várainak oltalma alatt lassabban készülhet fel szövetségeseinek támogatására, lomhán hajtotta végre mozgósi-

Párisban éjjel fényoszópokkal kutatják a német repülőket.

tását. Minden egyes ütközetben csúfos vereség érte s amikor a mostani világháború első fölvonása lezárult, alig számbavehető erővel maradt meg a küzdés terén.

Épp ezért külön nem is írunk többé róla, hanem úgy vesszük, mintha az angol és a francia hadaknak csupán egyik seregteste lenne.

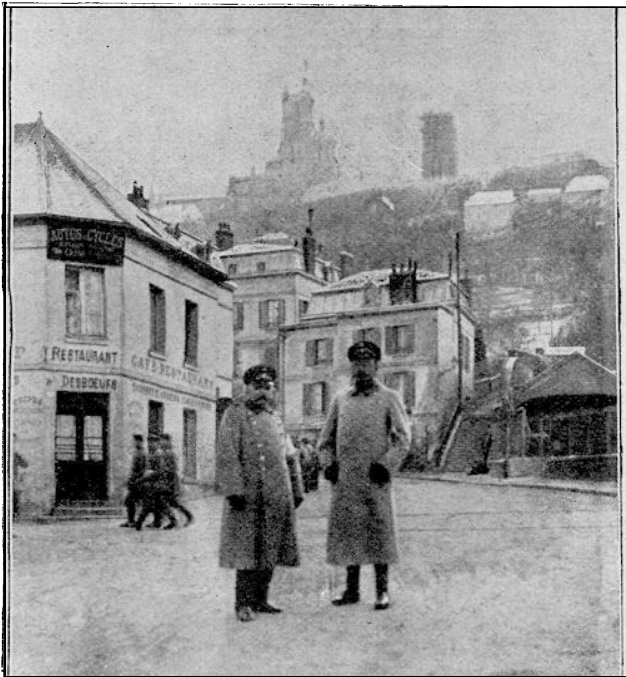
A belgák veresége okozta, hogy az angolok nem sorakozhattak Belgium területén a franciák csatavonala mellé oda, ahová, úgy látszik, a hadjárat terv szerint föl kellett volna vonulniok. Ennek következtében az ellenséges német hadsereg magához ragadhatta a kezdeményezést, amellyel felülkerekedett és győzelemre vitte zászlóit Maubeuge alatt is. A többi nagy csatában — amelyekben a franciák támadó kedvtől áthatottan, gyakran nem is egyszer, hanem többször újult erővel rohanták meg elleneiket — azért veszítették el a játszmát a németekkel szemben, mert ezek a vezetés és a harci derékség tekintetében jóval fölülmúlták őket. Áll ez különösen a Verdun és a Metz körüli csatákra nézve, ahol a franciáknak a német csatavonal közepe ellen intézett heves

és az áttörés szándékával végrehajtott többszörös ellentámadása folytán a németek csakis napokon át tartó ádáz és vitézi küzdelmek révén csikarhatták ki a győzelmet.

Az egész nyugati sereg, vagyis a szövetségesek balszárnya akkor kezdette meg visszavonulását, amikor határozott vereség érte mindent. Ezt igazolja a francia fővezérletnek december hó 5-én kiadott és az augusztus hó 2-ától december hó 2-áig vívott harcokra vonatkozó hivatalos jelentése, amelynek idevágó részei így hangzanak:

»Belgium semlegességének megsértése arra a következtetésre juttatott, hogy a döntésnek északon kell bekövetkeznie. Ezt azonban csakis az angol haderő felvonulása után kereshettük. Ez volt oka annak, hogy Elzász-Lotharingiában lehető sok német hadtestet akartunk lekötöni... Amint az angolok készen állottak, támadást kezdtünk a belga Luxemburgban. Ez azonban nagy veszteségeink mellett megakadt. Augusztus 26-án abba a kellemetlen helyzetbe jutottunk, hogy vagy továbbküzdünk ezen a helyen veszélyes körülmények között, vagy hogy

Laon német uralom alatt.

az egész vonalon visszahúzódunk mindaddig, míg a támadást újból megkezdhetjük. A generalissimus a visszavonulást választotta. Rendben vonultunk hátra, ami közben azonban ellentámadásokkal gyengítettük és fel is tartóztattuk az ellenséget... Az ellenség gyors előretörése következtében Joffre azt a parancsot adta, hogy szükség esetén még a Szajnaig is vonuljunk vissza.»

A nagy és nehéz küzdelmek okozta bomlás követelte meg, hogy a vert seregeket nem a legközelebbi állásba vonják vissza, hanem jó hátra abba a vonalba (Marne, Szajna), amelynek védelme alatt (az oldalakban van nyugaton Páris, az ellenkező oldalon pedig a francia keleti várvonál nagy táborváraival) föltétlen biztosságban rendeződhetnek és megerősödhetnek az ország belsejéből előrevont tartalékokkal.

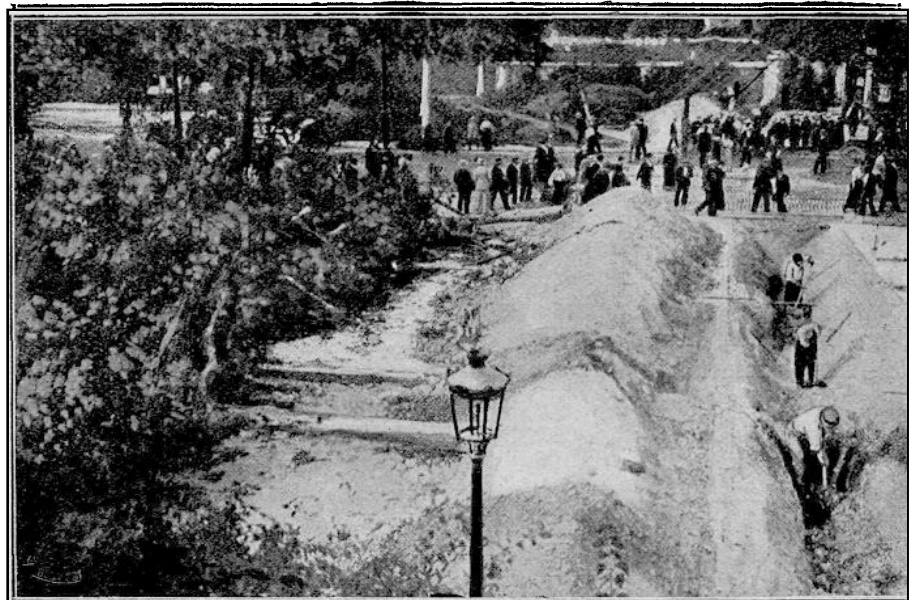
Helyesen cselekedett a francia fővezér akkor, mikor a Páris védelmére rendelt *La Fère*, *Laon* és *Reims* várait küzdelem nélkül feladta. Jól okoskodtak, amikor azt mondták, hogy egy katonájukat sem áldozzák fel haszontalanul, hanem minden emberü-

ket a nyílt háború szolgálatába állítják! Így legalább a visszavonuló vert sereg hamarosan jutott erősítésekhez. Igazat adhatunk azonban azoknak is, kik azt állítják, hogy csupán azért hagyták el a franciák *La Fère*, *Laon* és *Reims* várait, mert Lüttich, Namur és a franciaországi északi záróerőségek eleste után ezek sem állíthatták meg a győzelmes németeket, hanem pár napi ostrom után amazok sorsára jutottak volna.

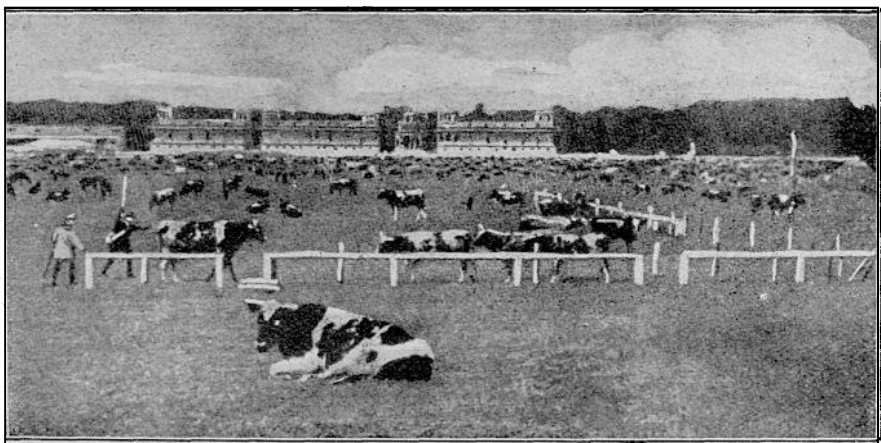
A németek tüneményes sikerei az egész világon azt a meggyőződést keltették, hogy a franciák fegyveres erejének ellenállóképessége tökéletesen megtörött és hogy a francia sereg Dél-Franciaországba, a *Loire-folyó*, valamint *Langres*, *Dijon* és *Besançon* vonalába menekül gyülekezése és újjászervezése végett. Páris ostromáról, sőt ennek kapitulációjáról is beszéltek az emberek, vagyis alaposan lebecsülték és tökéletesen hamisan ítélték meg a szövetségesek erejét. Számításon kívül hagyták, hogy ma néphadseregekkel, vagyis a nemzetek egész erejükkal szállanak ki a csatásíkra és hogy így a milliőkből alakított hadseregeknek oly óriási tartalékaik vannak, amelyekből a megsemmisített hadseregek helyébe újakat állíthatnak, még pedig eddigelé még sohasem tapasztalt gyorsasággal!

A csatához felvonult angol és francia szövetséges hadbalszárnyának vereségét nem lehetett tehát a nagy per utolsó felvonásának tekinteni.

Hogy a németek mint gondolkodtak erről a hadihelyzetről, érdekesen világítja meg *Massow Vilmos* német százados, aki ezeket írja:

Páris külvárosaiban lövészárkokat ásnak.

Vágómarhák legelője Páris körül. Előkészületek Páris ostromára.

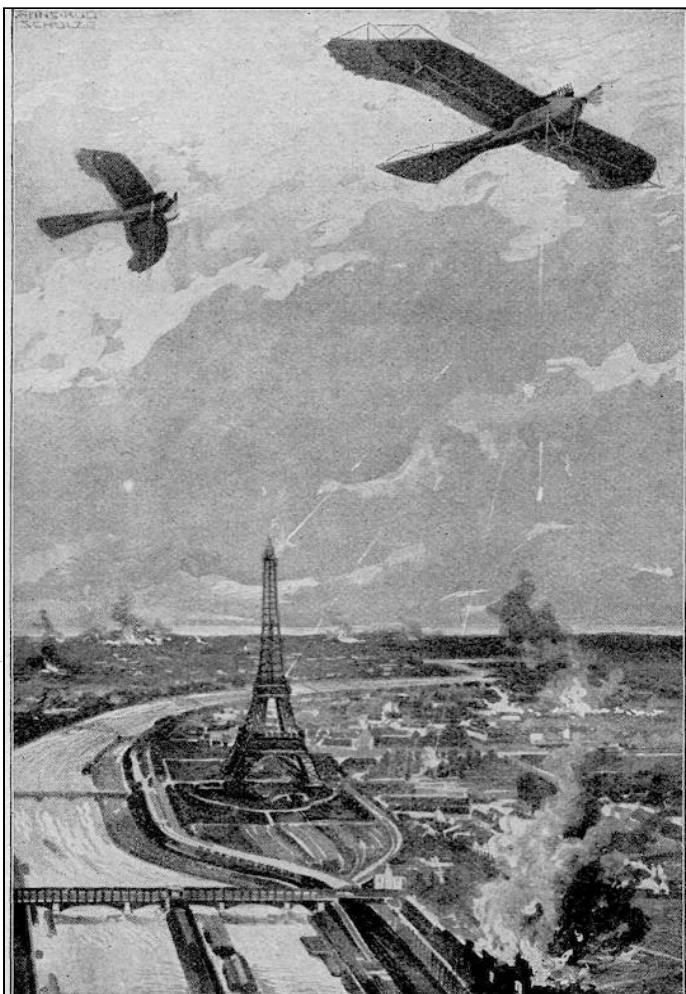
»A franciákat mindenesetre meglepte és meghökkentette a németek gyorsasága és erélye. Kétségtelenül érzékeny veszteségek érték őket az augusztusi harcokban. Azonban ha csak futólag is megnézzük Franciaország területét és kipécézzük a térképen az ellenfeleknek helyzetét szeptember elején, azonnal tisztába jövünk azzal, hogy semmi sem akadályozhatta a franciák újabbi támadó hadjáratát. További szemlélődésünk arra vezet, hogy az a terület, melyet megszálltunk, egész Franciaország területéhez képest nagyon is kicsiny volt s hogy a francia kormány az országnak meg nem szállott és földrajzilag szerencsésen alkotott nagyobbik felében szabadon tehetett azt, amit akart. Semmi esetre sem adhatta fel a küzdelmet az az állam, amely csak határai mentén vallott kudarcot, amely évtizedeken át gondosan készült elő a nagy leszámolásra s amelynek még hatalmas szövetségese is van. Franciaország rendkívüli erőmegfeszítéssel, lakosságának arányszámához képest, olyan magasra emelte hadseregének létszámát, mint egyetlen más állam sem a föld kerekégén. A bármennyire nagy első veszteségek nem roppanthatták tehát össze ezt a nagy fegyveres hatalmat. A német határ mentén is még elég szilárdan állottak a seregek. Azonkívül meg voltak győződve, hogy Oroszország, amely teljesen készen álló és mindent eltiprással fenyegető erővel kezdte meg a háborút, ugyancsak tekintélyes német erőket von el a nyugati harcterről. Érthető tehát, hogy Franciaország szövetségeseivel, Angliával együtt, azt hitte, hogy a nagyobb erő még mindig az ő részén van.

Joffre tehát szeptember elején új haditervvel állott elő avégből, hogy a Belgium-

ból jövő német haderőket megtámadja. A támadásnak két irányban kellett végbe mennie, nevezetesen: a közepén, ahol át akarták törni az ellenséges csatavonalat és nyugaton, ahol a tenger partjától akarták elszorítani a németeket.

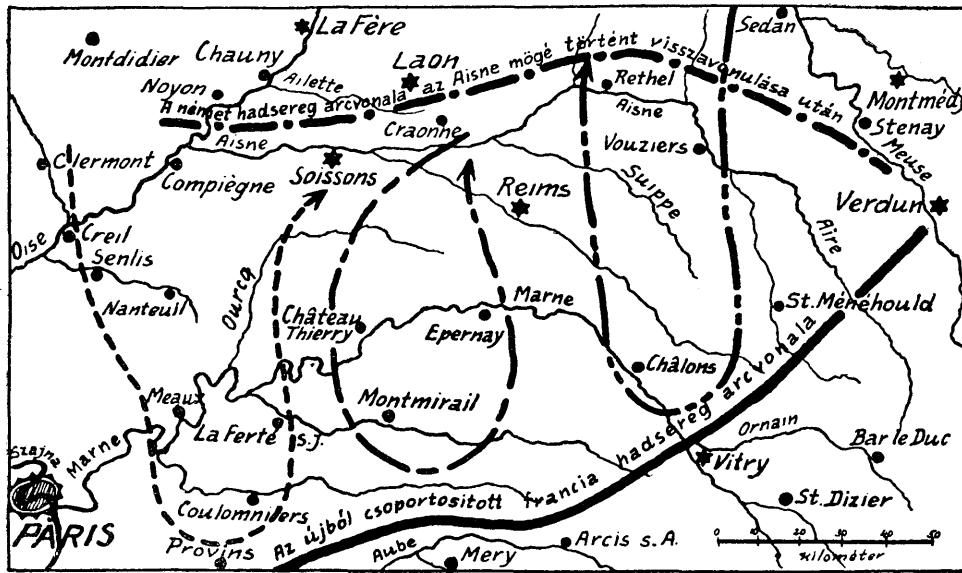
French St. Quentin alatt szembeszállt a németekkel, de megverték s nehogy nagyobb katasztrófa érje, engedett a német hadak nyomásának és ügyes hadmozdulattal kimenekült a kelepcéből.»

Massow French tábornoknak a maubeugi és st.-quentini csatára vonatkozó jelentései alapján kimutatja, hogy a szövetséges hadak vezérei között ellentétek merültek fel és ezeknek eredménye lett volna állítólag az is, hogy

Német repülők Páris fölött.

Schulze H. R. rajza.

----- I Kluck hadserege ----- II Bülow hads. ----- IV. Hausen hads.

A Marne mellett vívott csata és a németek visszavonulása német előadásban.

Anglia most még a hadjárat intézését is magához ragadta és a maga jól felfogott érdekében azt kívánta, hogy a tengerpart biztosítása végett teljes erejükkel a német jobbszárnyat zúzzák össze! A hadszerencse is elfordult Joffretől, mert a szeptember elsején Verdun és Páris között tíz francia hadtesttel végrehajtott áttörési kísérlete kudarcot vallott.

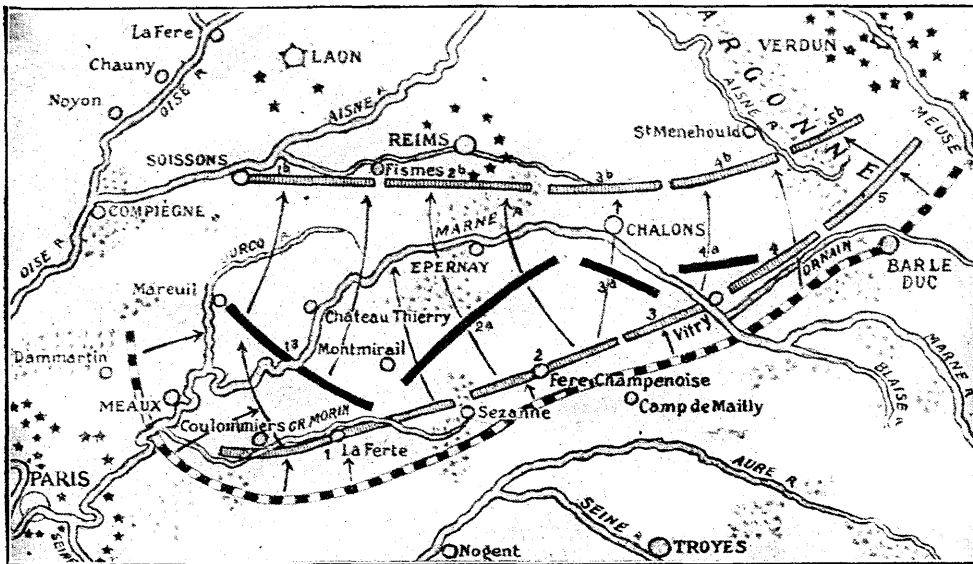
Ily körülmények hozták létre tehát azokat a harcokat, amelyek most következtek. Ezekben az észbe kapott szövetséges erők

CSATA A MARNE MENTÉN.

Szeptember 6-án vette kezdetét a Marne-folyó mentén az a nagy csata, amelyben a szövetségesek hat, a németek pedig öt hadsereggel vettek részt. Az ellenséges felek erejét egyenként egy-egy millió harcosra becsüljük. Ez volt tehát a világ legnagyobb csatáinak egyike!

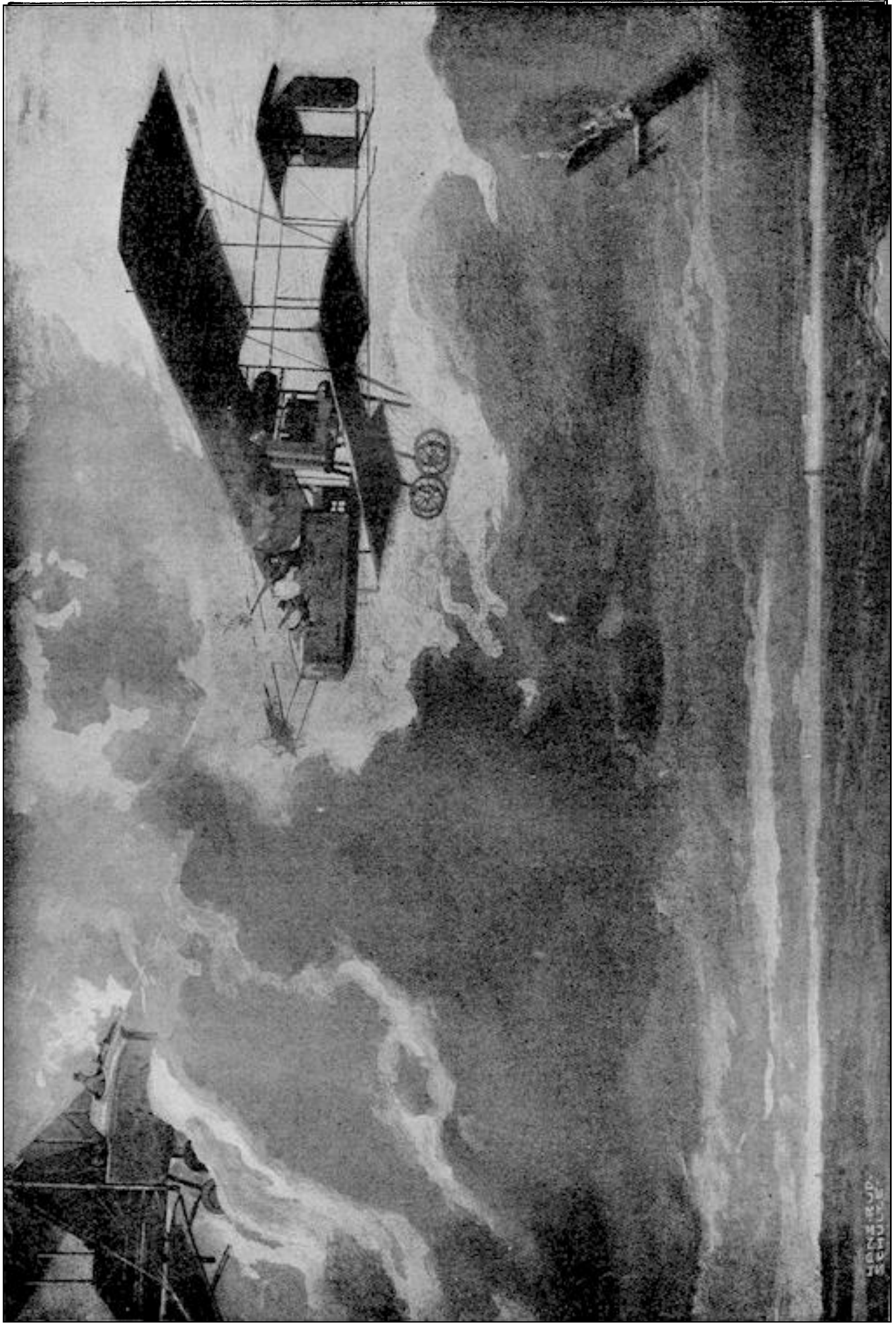
A szövetségesek hadseregei Páris és Verdun között délnek kissé behajló nagy félkörben, nyugatról kelet felé a következőképpen helyezkedtek el:

Maunoury tábornok hadserege Páris-tól északkeletre Louvres és le Mesnil Aménil alatt, — az angolok a Marne baloldali mellékfolyójától, a Grand Morin-tól délre Crécy en Brie körül, — Franchet d'Esperey tábornok serege Provins városától északra elterülő magaslatokon egészen le Sézanne városáig, — Foch tábornok serege Sézanne és Maily helysége között, — Langle de Cary tá-

A Marne mellett vívott csata és a németek visszavonulása francia előadásban.

1 = Kluck tábornok, 2 = Bülow tábornagy, 3 = Hausen tábornok, 4 = Württembergi trónörökös, 5 = Német trónörökös. Az 1a, 2a, 3a, 4a jelzésű vonalak az ütközet második szakaszát, az 1b, 2b, 3b, 4b és 5b vonalak a németek visszavonulását a Marne mögé szemléltetik.

Német repülő harca Páris fölött két francia repülővel, miközben az egyik ellenséges repülőgépet elpusztítja.

Lizy sur Ourq. A városháza.

Francia folyóirat nyomán.

bornok csapatai Vitry le François határában, — Sarrail tábornok pedig az előbbi város és Verdun között a maasmenti magaslatokon.

Velök szemben Senlis (Páristól északra a kis Nonette-folyócska partján) és Meaux (a Marne mellett) városa között, nemkülönben a Marne-folyó mentén és azután egész föl Verdunig a németek első öt hadserege vonult fel még pedig úgy, hogy a jobbszárnyon állott a Kluck tábornok vezette első hadsereg, amely mellé sorakoztak Bülow (2-ik) és Hausen (3-ik) tábornokok, valamint a württembergi herceg (4-ik) és végül a német trónörökös (5-ik) hadseregei.

A francia főhadiszállás december 5-ikén kelt hivatalos jelentése szerint : szeptember 5-én a francia generalissimus elérkezettnek látta a pillanatot, hogy a németeket megtámadja. »Általános támadást rendelt el — mondja az idézett jelentés —, hogy bármely körülmények között is megrohanják az ellenséget és inkább becsülettel vérezzenek el, semmint tovább visszavonuljanak !«

A támadást mégis a németek jobbszárnya kezdette meg azzal, hogy szeptember 4-én Kluck serege Meaux városán át Provins felé tört előre. Kluck valószínűleg azért támadt, hogy folytassa az ellenség üldözését és hogy Páris

alól kelet felé szorítsa el a szövetségesek balszárnyát ; olyan vélemények is hangzottak el, hogy ezzel a támadással a tétlenül álló szövetségeseket cselekvésre és így esetleg jövődő terveik elárulására akarták kényszeríteni.

A csatának nemcsak legérdekesebb, hanem leghevesebb harcai Páristól északra és keletre azon a területen játszódtak le, amelyet Páris, Senlis, Nanteuil, Château Thierry és Coulommiers városa zárnak körül.

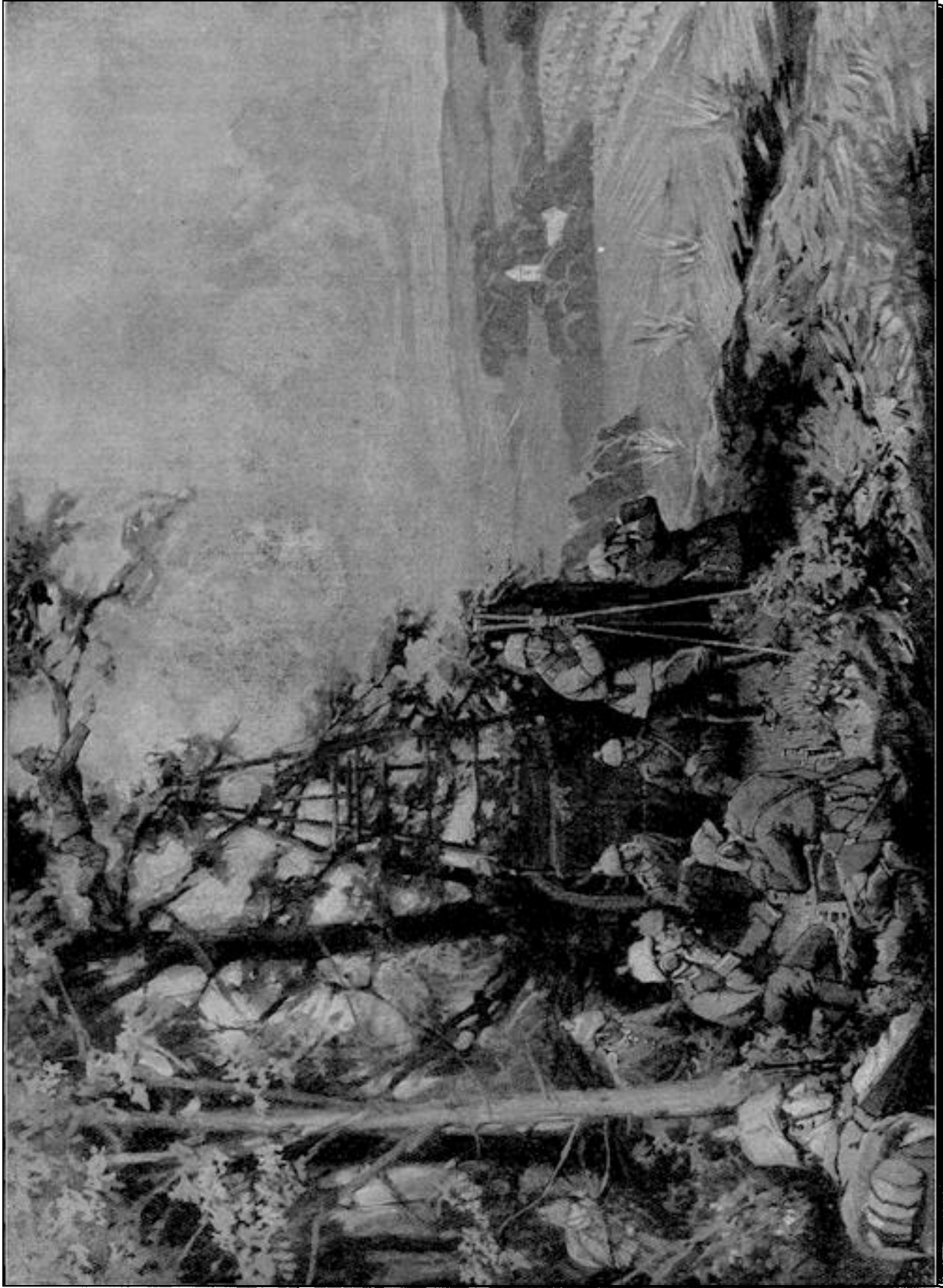
Német források szerint a csata ekként folyt le :

Miután Kluck tábornok az Ourcq mentén tüzérsgel bőven ellátott utócsapatot hagyott hátra biztosítása végett, a német jobbszárny szeptember 6-án Coulommiersen át Provins alá kanyarodott. Ezen a napon adta ki Joffre is a támadást elrendelő parancsát, úgy hogy az egész szövetséges csatavonal támadást kezdett ; az angol sereg Kluck tábornoknak a jobboldalába tört, Maunoury pedig az Ourcq-folyó felé haladva, a németek hátába támadt, hogy elfoglalja azok visszavonulási vonalait. Az előnyomulás szeptember 7-én kezdődött, amikor Maunoury az Ourcq vonala ellen indult, az angolok Meaux, Franchet tábornok ellenben Montmirail felé támadtak. Az Ourcq felől jövő támadás felfogása végett a né-

Château Thierry a Marne partján.

Francia eredeti nyomán.

Franciák egy előretolt német tüzérségi megfigyelő-állomást bombáznak
Antillynél a Nanteuil—Betz vonaton.

Frost M. rajza. A Leipziger
Illustrierte Zeitung engedélyével.

metek jobbszárnya, vagyis Kluck egész serege és Bülow seregének egy része, szeptember 8-án a Marne mögé vonult vissza és az Ourcq felé özönlő francia csapatokra vetette magát. Nanteuil és Meaux vonalában most elkeseredett csata fejlődött ki. De tovább délnek is egymásra rontottak az ellenfelek, még pedig Meaux és Montmirail vonalában, ahol főként Franchet francia zászlóaljai támadták hevesen a németeket.

Szeptember 9-én a németek föladták a *Petit-Morin*-folyó mentén levő állásaikat, a franciák pedig Montmirailt szállották meg. Másnap a németek *Château Thierrynél* még a Marnen át is visszavonultak, anélkül azonban, hogy a franciák üldözték volna őket.

Szeptember 11-én az Ourcq mentén álló német jobbszárny is elhagyta állásait és Soissons felé hátrált. A Marne vonalát csak annyiban védelmezték a németek, amennyiben ezt az Aisne mögé való zavartalan visszavonulásuk föltétlenül megkívánta. Ezért maradtak vissza a *Château Thierry* körüli magaslatokon nehéz tüzérséggel ellátott csapatok, amelyek önfeláldozóan fedezték a főszereg visszahúzóását.

A szövetségesek feltűnően lassan követték a visszavonulókat, akik azután *Compiègne*, *Soissons*, *Braisne* és *Reims* vonalában állottak meg.

A francia kormány 1914. évi december elején néhány újságíróat küldött a marnementi csatatérre, ahol ezek az Ourcq mentén vívott csata részleteire nézve felvilágosításokat is kaptak. Ezek alapján a *Journal des Débats* a következőképpen írta le a francia balszárny küzdelmeit.

»Szeptember 3-ikán azt hittük, hogy a német jobbszárny, folytatva erőltetett meneit, Páris alá nyomul. Az ellenség akkor *Senlis* alatt állott. Közötte és Páris előretolt erősségei között *Maunoury* tábornok serege vonult fel, még pedig a *Vautier* tábornok vezette 7-ik hadtestünk *Louvesnél*, *Lamace* tá-

bornok hadteste pedig *Mesnil Amelotnál*. Tovább keletre területiális csapatok helyezkedtek el és tartották fenn úgy a hogy az összeköttetést az angol csapatokkal. Az angolok visszavonulásukban épp a Marnetól délre voltak. Szeptember 4-ike várakozásunk ellenére nyugodtan telt el. A németek vagy megállottak, vagy ami valószínűbb volt, megváltoztatták menetük célját. Híreink szerint a 2-ik porosz hadtest nem Páris felé, hanem *Nanteuilbe* nyomult. Nemsokára megtudtuk még, hogy a 4-ik tartalék német hadtest is

követte a 2-ikat. Ezzel a németek részéről, úgy látszik, teljesen figyelmen kívül hagyott francia erőknél egészen megváltozott; *Maunoury* tábornoknak most már nem Páris oltalmazása volt a feladata, hanem a német csatavonal jobbszárnyának megkerülése és fenyegetése.

Maunoury az Ourcq felé nyomult elő és így ment segítségére azoknak az arcban támadó francia erőknél, amelyeknek a Marnen túl is előrenyomult németeket kellett megállítaniok. *Lamace* tábornok a *Montyé* és *Monthion* körüli magaslatokon a 4-ik porosz hadtest utóvédére vetette magát, miután Kluck hadseregének zöme az angolok üldözése végett már a Marne déli partján járt. Szeptember 6-án este *Lamace* csapatai már a Meauxtól északra levő *Chambray*—*Barcy*—*Marcilly* helységek vonalában voltak. Eközben a nyugatról jövő 7-ik francia hadtest, amely *Lamace* tábornok balszárnyán fejlődött fel, *Puisieux*, *Acy en Multient* és *Étavigny*t szállotta meg. *Joffre*, aki az 5-ik francia hadseregnek a marnementi nagy sikeréről is értesítette *Maunoury*t, azt a parancsot adta, hogy *Maunoury* kelet felé erélyesen folytassa megkerülő hadműveleteit. Ámde ezek a hadműveletek mind nagyobb akadályokba ütköztek. Nemcsak a negyedik német tartalék-hadtest vette fel a küzdelmet és fészkelte be magát főként *Trocynál* a hátát veszélyeztető franciákkal szemben, hanem a 2-ik és a 9-ik porosz hadtest is visszajött a Marne északi

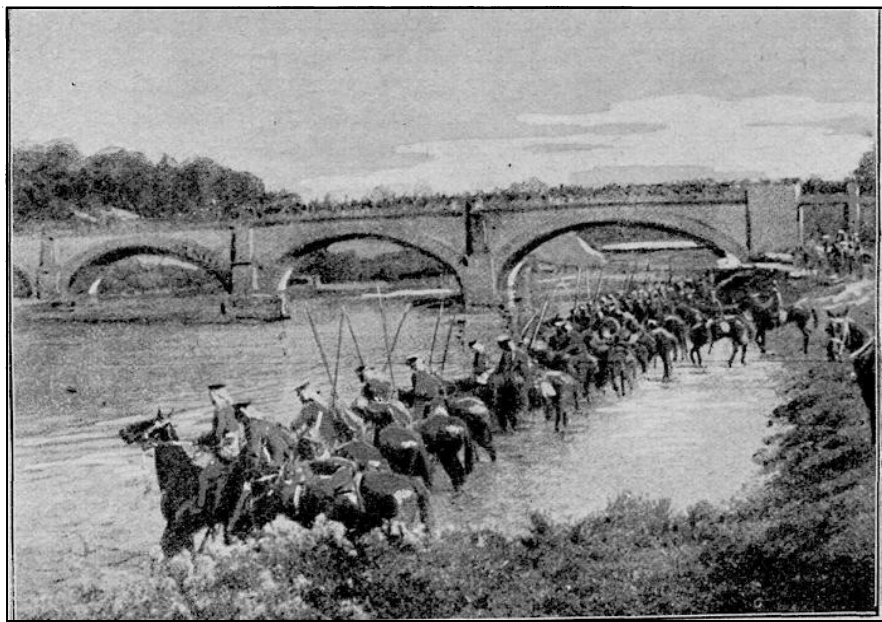

Francia eredeti nyomán.
Angol tüzérség
átvonul Compiègne-en.

és azután a Oureq nyugati partjára anélkül, hogy az őket igen lassan üldöző angolok ebben megakadályozhatták volna. A német 2-ik hadtest a mi 7-ik hadtestünket *Acy en Multien*-nél nemcsak hogy megfutamította, hanem szeptember 7-én *Étavigny*-nél annak balszárnyát is megtámadta. A francia csapatokat itt is vereség érte és lépésről-lépésre *Bouillancy* és *Villers St. Genest* felé hátráltak. Bár Maunoury összes tartalékait ide rendelte, szeptember 8-án bizonyossá vált, hogy kelet felé való előretörésünk teljesen kudarcot vallott. Erre balszárnyunk megfordult úgy, hogy most már arccal északnak állott.

Noha Párisból vasúton a 4-ik francia hadtest is Maunoury segítségére sietett, ennek egy hadosztályát az angolok támogatására küldték, mivel ezek igen nagy ellenséges erőket képviseltek maguk előtt.

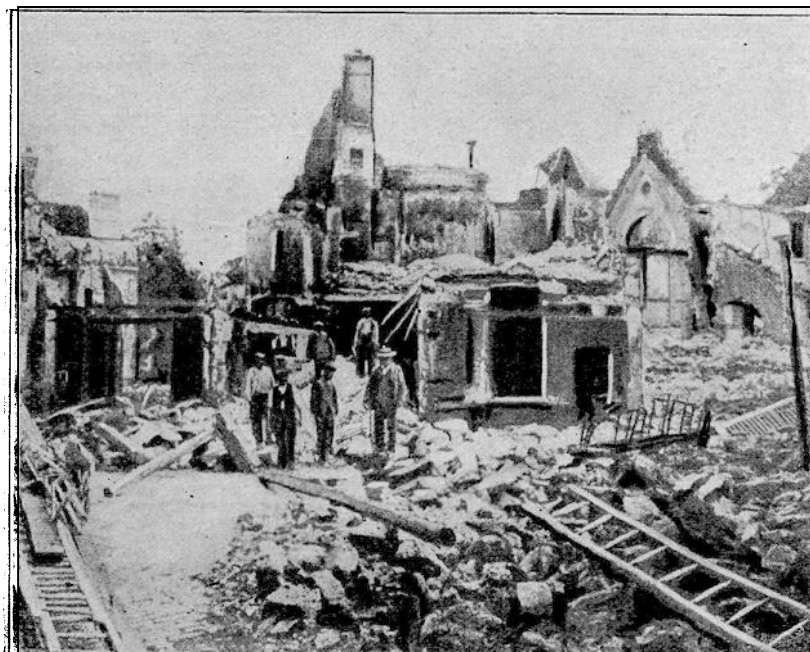
A helyzet tehát nagyjában a következő volt: *ahelyett, hogy a németek jobbszárnyát kerítették volna be, Maunoury balszárnya jutott ebbe a veszedelembé.* Hogy ezt kikerülje, Nanteuil alatt, a balszárny mögött, a 4-ik had-

Angol lovasság *Château-Thierry* mellett.

Francia eredeti nyomán.

testnek összes még rendelkezésre álló csapatait összegyűjtötte; ezek a csapatok részint vasúton és párisi gépkocsikon, részint pedig gyalog érkeztek be. Közben helyzetünk még rosszabbra fordult, mert a nanteuil—senlisi országúton, *Baronnál* is német csapatok bukantak fel. Ezek pedig a Páris felé vezető visszavonulási utainkat fenyegették. Ugyanekkor ebben az időben a lovasságunk bekísérte német hadifoglyok elárulták, hogy a *Baronnál* mutatkozó ellenséges csapatok olyan hadtápvonalakat biztosító német különítmények voltak, amelyeket a válságos helyzet miatt a csatavonalba rendelték előre. Szeptember 9-én későn délután a 4-ik francia hadtest Nanteuilt is földalta s már arról is szó esett, hogy mi lesz másnap. Ekkor a fővezér az utolsó csepp véréig való küzdelmet rendelte el, nehogy a Marne-mentén kivívott sikerek is megsemmisüljenek. Boél tábornok, a 4-ik francia hadtest parancsnoka Nanteuiltól északra két kilométernyire harchoz fejlődött csapatait azzal a szilárd elhatározással, hogy inkább elvérzik, mintsem hogy visszavonuljon. A csata tere reánk nézve a lehető legrosszabb síkság volt, amelyen egyetlen egy fedezék vagy támaszpont sem volt. Szeptember 10-ére

Senlis.

Maunoury általános támadást rendelt el. Az előnyomuló csapatok nemsokára az ellenség utóvédére bukkantak. Úgy látszik, hogy a németek, akik épp úgy el voltak csigázva, sőt még többet is veszítettek, mint mi, belátták küzdelmük hiábavalóságát, mert visszahúzódtak egészen az Aisne vonala mögé.»

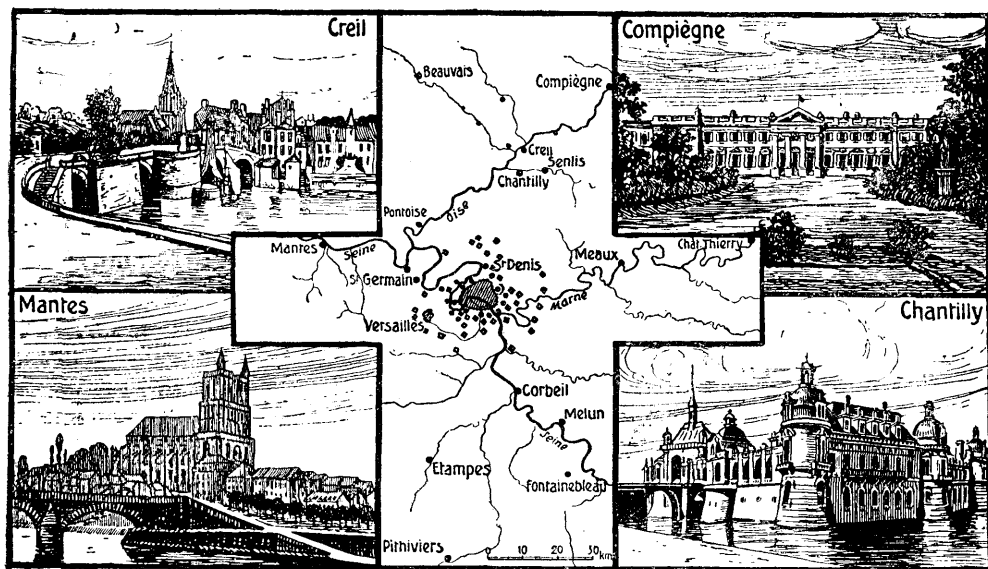
Ez a hírlapi közlemény már azért is nagyon értékes, mert Kluck tábornok, kinek a német hírlapok haditudósítói bemutatták, kitünő leírásnak minősítette és mert ő maga csakis így nyert tiszta képet az eseményekről; ebből tudta meg Kluck azt is, hogy intézkedéseit sokkal nagyobbra értékelték a franciák, mint ő maga. De kiviláglik a francia közleményből

Szerinte a csata az előőrsök összetűzésével keletkezett. Később a küzdelem az Ourcq-csatorna egész hosszában kifejlődött. A franciák legszélső balszárnya Nanteuilra támaszkodott, amely az Ourqtól 25 kilométernyire van nyugatra.

»A Marne jobbpartján — írja Barzini — a lankás tetőkön, amelyek mintha hullámok lennének, rettenetesen küzdhettek a németek. A folyó völgyének peremén a lövészárkok hosszú sorát ásták be a földbe, a nagyszámú tüzérséget pedig az erdőkben állították fel jól födöttén. Az egész vonal előtt teljesen nyílt térség van. Rettenetes kép tárul elé, amely borzalmas, de egyben magasztos is volt. A tágas

térség teli van hullákkal. Franciák. Az emberi tetemek százai hevernek itt az egész vidéken. Jó messzire, jobbra és balra, még a ködös távolban is, az egész tarlón, a halál arattott rettenetesen. Ahol a fennsík véget ér, az emberi tetemek csak rendetlen vonalaknak látszanak, amelyek azonban a távolság növekedésével folyton keskenyedő, elhalványuló és végül egészen eltűnő hosszú kígyózó vonalakat alkotnak.

Egy irányban fekszenek, miként a lekaszált fű! A halál mindannyit a dühödt rohamban lepte meg. Valamennyi arca előre bukott a földre. Nagyszerű és megható az elesettek egyformasága. Hangoosan hirdeti ez a dühödt, hatalmas és mindent magával ragadó nekirohanást. A hullák mind fejjel az ellenség felé fekszenek. Egy gondolat, egy akarat és egy mozdulat egyesítette és dermesztette meg őket az utolsó pillanatban. Majdnem mindnyájuknak nyitott a szája, ólomszürke a földet érintő arca, homlokuk vagy mellük pedig sebzett. A sebesülteknek haláluk előtt úgy látszik még volt idejük, hogy kényelmesebben helyezkedjenek el s így várják a megváltó halált; úgy fekszenek, mintha aludnának. Minden halott előtt ott fekszik fegyvere, amelyet az utolsó pillanatban ejtett ki a keze. A vékony szuronyok még a földet is fölhasították.

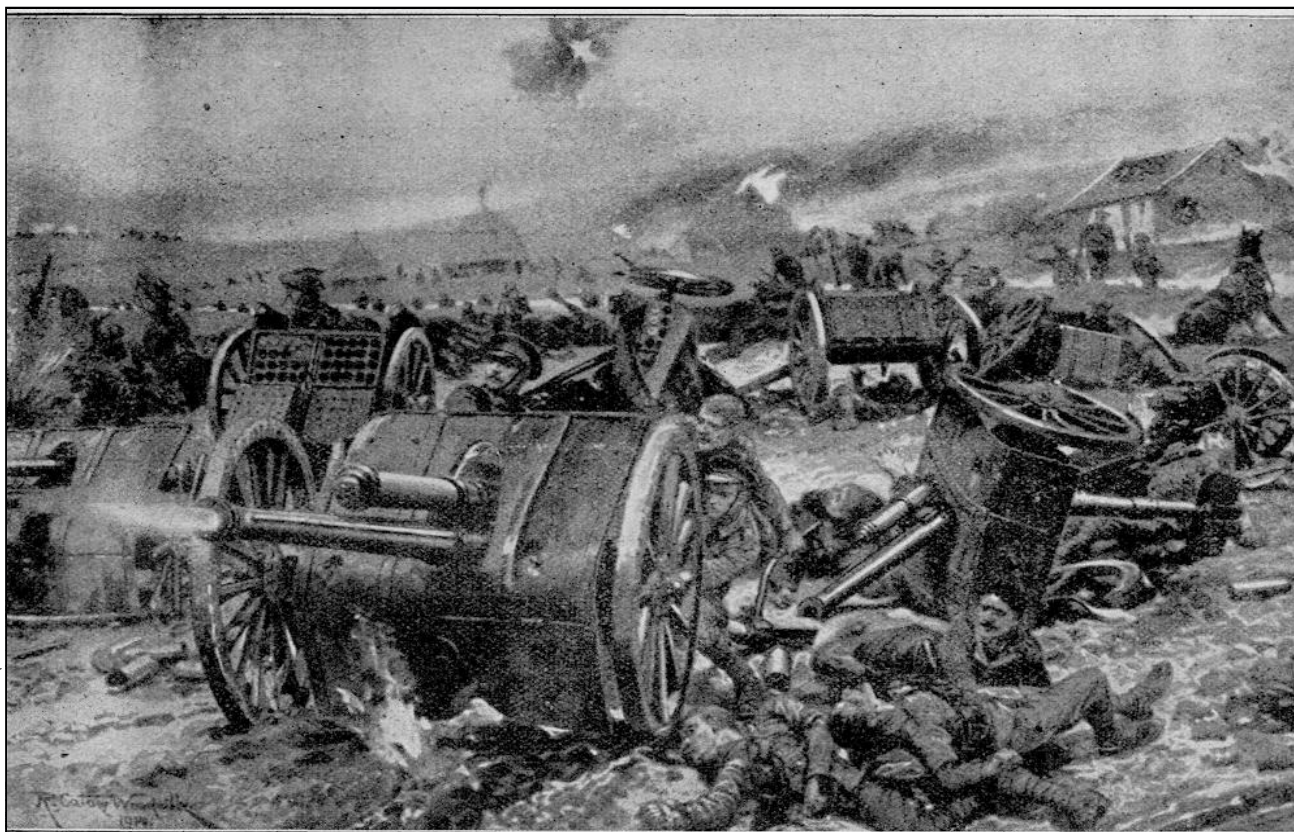

A Marne vidéke.

az is, hogy Kluck a támadó franciákkal szemben mindvégig felsőbbbségben volt s hogy a csata félbeszakítása és a visszavonulás a németek előző veresége nélkül kezdődött meg és ment végbe. Sőt a németek még 4000 francia katonát is elfogtak és 50 ágyút is zsákmányoltak.

Méltán lehetett büszke tehát — mondja német kútforrásunk — Kluck tábornok erre az általános hadihelyzet parancsolta visszavonulására, minthogy további bántódás, vagyis üldözés nélkül érte el az Aisne-menti megerősített állásokat, ami közben egyetlen egy ágyút vagy lövészerkocsit sem veszített el.

Az ember lelkét valóban mélyen megrázó jeleneteket örökített meg *Barzini Luigi*, az ismert olasz haditudósító, aki a Marne és az Ourcq közötti csatateret nemsokára a lezajlott harcok után látogatta meg.

Elpusztított angol űteg Compiègne mellett.

A Pont St.-Maxence francia város lerombolt hídja az Oise-folyón.

Francia eredeti után.

A francia roham mintegy 700—800 lépcsényi távolságból indulhatott meg. Pontosan a nyomába haladhatunk, mintegy megismételhetjük. A francia tömegek rettenetes veszteségük mellett is vad csatakiáltással rohanhatnak bele a pokol torkába. A német srapselek itt-ott kazlakat is felgyújtottak, amelyeknek maradványai még most is füstölögnek. De úgy látszik, hogy a német tüzéség épp oly hirtelen szüntette be mindent elseprő tüzelését, mint ahogy azt megkezdette. Mert az állások előtt mintegy száz méternyire már üres a tér, nincsen halott sehol. Az ellenség tehát elszaladt. Itt már elesett német katonákra bukkanunk. Az egyik széles országút peremén a halottak az ember ember elleni ádáz küzdelemről tanuskodnak. Magára maradt német vitézek csoportja, úgy látszik, az országút fedezetül

felhasznált töltése mögül tüzelt szakadatlanul mindaddig, míg visszavonuló útját is elvágták. Az utolsó lehelletig védekezhetek, mert előttük három méternyire is egy elesett francia katona teteme hever. A roham elsöpörte őket, mivel a hős csapat minden egyes katonáját a szuronyok járták át. Az elgörbült szuronyok, az eltörött puskatusok rövid, de annál vadabb és kétségbeesett küzdelemnek tanubizonyságai. Legelöl fekszik az altiszt, a kis csapat vezére; olyan, mintha még halálában is vezényelne!

A németeket inkább tömörült csoportokban érte a roham, mert a tisztek körül hevernek a katonák hullái. A német visszavonulást, úgy látszik, kisebb csoportok fedezték valóban önfeláldozóan. A halottak csodálatosan hasonlítanak egymáshoz! Csak a formaruha

különbözteti meg őket. Francia és németek fekszenek itt egyformán, egymás mellett. A faj jellege eltűnt az arcokról; a halál a barátság egy nemével egyesítette a hősi halált halt ellenfeleket.

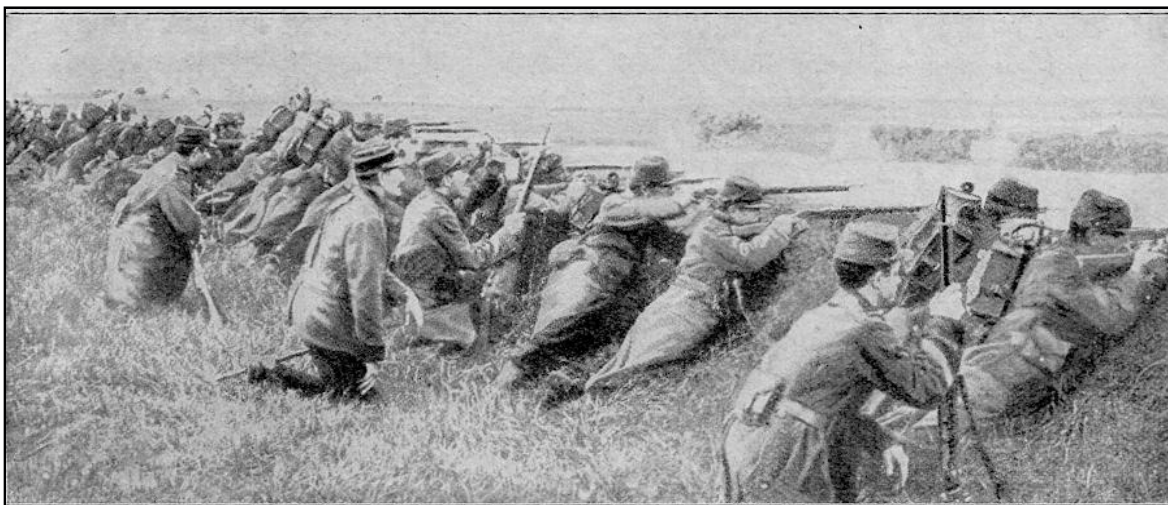
Minden elesett német katona hátán van a borjúja, még pedig kifogástalanul, mintha gyászkiíséretre készült volna. Minden a maga helyén van: a szíjazat, a tölténytáskák, a kenyérzsák, a szurony tokja, az ásó, a sátorfelszerelés, az összegöngyölgetett köpeny, mind szürke, mind a megfelelő helyen gondosan összehajtogatva, főlészíjazva, megkötözve, szóval minden úgy hat, mintha együvé nőtt volna a katona testével. Még a csákók is — áthuzatukkal együtt — a fején vannak a katonáknak; keményen ül mind, akárcsak valamely fogantyús fedő. Az elesett tökéletesen előírászerűen öltözködött. Minden azt bizonyítja, hogy a sereg rendje nem bomlott meg! Az elesett francia katonák a roham ellenállhatatlan vadságáról tesznek tanuságot, a németek hulláiról pedig a rend és a fegyelem tükröződik le.

A sebesülten visszahagyott német csapatok ápolószemély-

148 A németek felrobbantják a Marne hídját.

Braune L. H. rajza. A Leipziger Illustrirte Zeitung engedélyével.

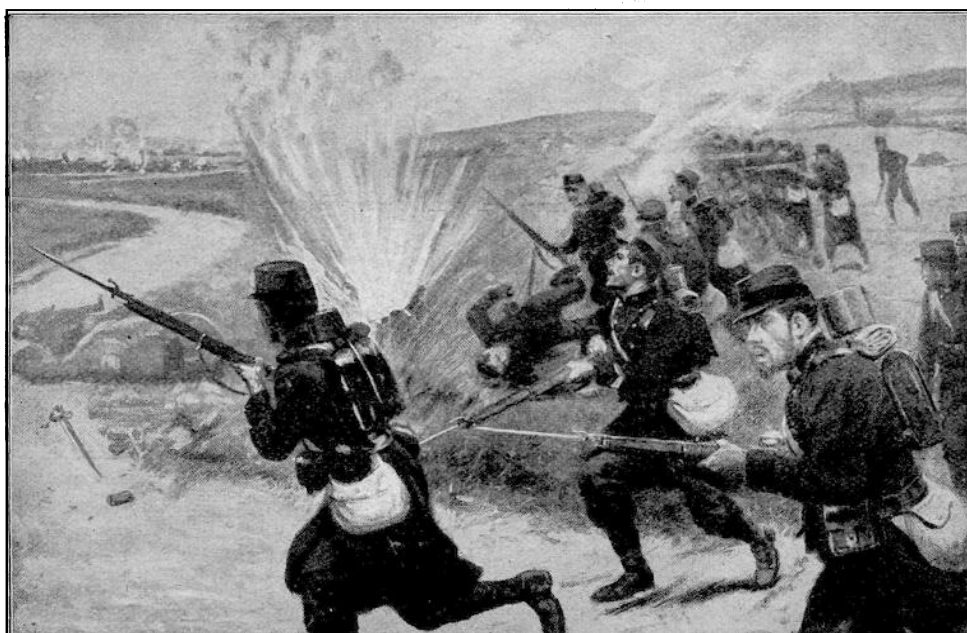
Francia gyalogság Meauxnál a Marne mellett.

zete és egészségügyi osztagai is visszamaradtak. A franciák a sebesülteket és ezek ápolóit, az orvosokat és a gyógyszerészeket rangjuknak épségben és tiszteletben tartása mellett fogóságba ejtették. Ezek a csoportok, amelyek a németek szervezettségének voltak mintaszerű példái, a francia hadsereg körében is tovább folytatták működésüket, mintha semmi sem történt volna; az emberek katonásan köszöntötték egymást, vezényszavak is estek a legnagyobb komolysággal és idegesség nélkül.

A németek visszavonulása az utócsapatok körében fölvonult nehéz tüzérség fedezete alatt ment végbe lépésről-lépésre. Megsemmisítő üldözésről, a lovasság utánarohanásáról szó sem lehetett.»

A csatavonal többi és keletre eső részén is hevesen küzdöttek egymással az ellenfelek. *Esternay* és *Sézanne* vonalában például megszakítás nélkül tizennyolc órán viaskodtak egymással a franciák és a németek. A németek az országút mentét gépfegyverekkel rakták meg; tüzérségük azt a szemközt fekvő magaslatot lődözte, ahonnan a franciáknak támadniuk kellett. Ez a tüzérség a fennsík erdőségében talált oltalmat olyképp,

hogy a franciák nem fedezhették fel egykönnyen. *Esternayt* a franciák csak úgy ejthették hatalmukba, ha a magaslatról, amelyen a csata kezdetén állottak, lejöttek, átvonultak a németek előtti térségen és azután fölkapaszkodtak azon a hegyoldalon, amelyen a német gyalogság fészkelte be magát. A harcot pusztító ágyútűz vezette be. Amint a francia tüzérség elhallgattatta a németet, rohamra indult a francia gyalogság. Ebben a pillanatban a jól elrejtett német gépfegyverek is beleszóltak az ütközetbe. A francia gyalogság sorai halomra hullottak, mintha lekaszálták volna őket. Most a francia tüzérség kezdte lődözni a német géppuskásokat. Mindkét részen igen sokan estek el; a francia gyalogság

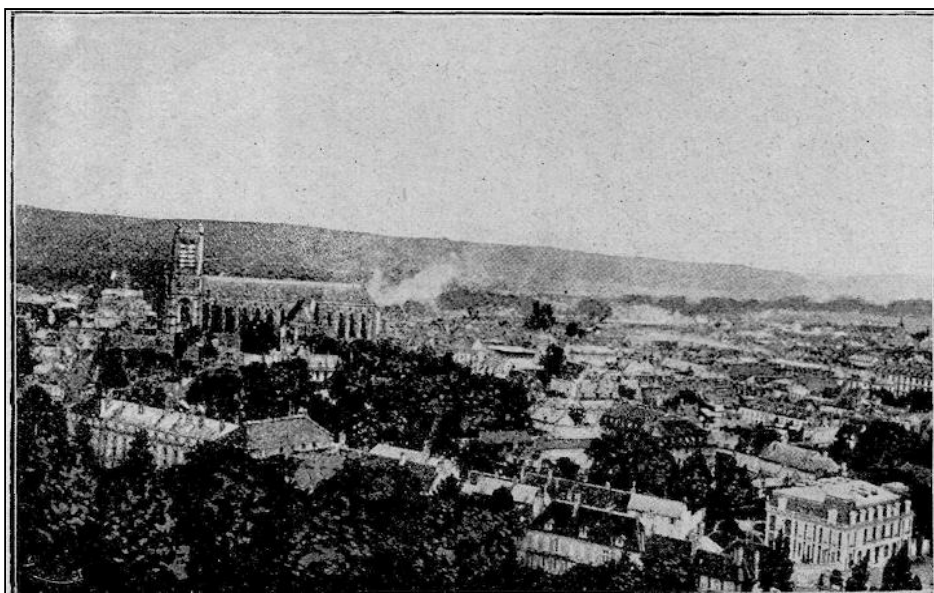
Előnyomuló francia gyalogság Meauxnál.

sorait még a saját tüzérsége is megtizedelte. A 63. francia gyalogezred majdnem teljesen megsemmisült. Végre a németek hátráltak meg és vonultak vissza az Aisne felé.

Érdekes epizódja játszódott le e harcoknak a Sézanne körüli mocsaras vidéken, ahol egy német üteg még akkor sem adta meg magát, amikor a franciák már egészen körülfog-

alatt szívós ellenállásra találtak a német csapatok, minthogy *Bar le Duc*-ból állandó erősítéseket kaptak a franciák. Négy napon át váltakozó szerencsével folytak itt az ütközések, amikor az általános helyzetre való tekintetből szeptember 12-én ez a német haderő is visszavonult még pedig föl északra, *Montfaucon* városának környékére. A visszavonulás sok bajjal, de az ellenség közbelépése nélkül ment végbe olyképp, hogy amikor a Verdunból a trónörökös seregének oldalába irányított francia csapatok a csata terére érkeztek, már hült helyét találták a németeknek.

Ezzel lezárul a milliók csatájának első fejezete, hogy helyet adjon a másodiknak, amely pár nappal később az *Aisne*-folyó mentén indult meg nem kevesebb hevességgel, mint az első, s amelynek befejeztével a nyugati háborúnak új szaka kezdődik.

Soissons.

Francia eredeti után.

ták. Az üteg egész napon át makacsul kitarított és szinte szórta a golyókat a franciákra. Csakis estefelé hallgattak el az ágyúk, amikor majdnem az egész kezelőlegénység elesett és megsebesült. A *Corriere della Sera* haditudósítója, aki az üteg állásához jutott annak kapitulációja után, elbámulva látta, hogy az ágyúk kerekei alatt vastag fatörzsek voltak, nehogy a mocsárba süppedhessenek. Még ily mostoha körülmények között is ritka pontossággal lövöldöztek a német tüzérek!

A középen, *Sézanne* és *Vitry le François* között, Hausen tábornok és a württembergi herceg serege küzdött a győzelem pálmájáért. Bár ezek a részek *Fère Champenoise*-nál fényes győzelmet arattak a franciákon és elvették 70 ágyújukat, a német jobbszárny hátravonulása következtében ezeknek is vissza kellett húzódnia. A franciák itt sem üldözték ellenfeleiket, ami nyilvánvaló jele volt roppant nagy veszteségeiknek.

A német trónörökös vezette hadsereg már előbb Verduntól északra átkelt a Maas vizén, majd e folyó és az Aisne között délnek tört előre egészen *Vaubécourt* városáig. Itt és *Triacourt*

CSATA AZ AISNE MENTÉN.

Az *Oureq* és a *Marne* mentén vívott csata után a német hadak oly gyorsan vonultak vissza a természettől is védelemre igen alkalmas *Aisne*-folyó vonalához, hogy a szövetségesek nem követhették őket azonnal. Így a németeknek elég idejük maradt ahhoz, hogy utászcsapataik gyors előreküldésével a védelemre gondosan kiválasztott helyeken a technika vívmányainak a nyílt háborúban értékesíthető minden eszközeivel és minden fortélyal megerősítsék állásaikat.

Az új csatát *Compiègne*, *Soissons*, *Braisne*, *Reims* és *Montfaucon* vonalában ugyanazok az erők vívták meg, mint a marnementi csatát, azzal a különbséggel, hogy a győzelem pálmájáért eddig még alig ismert hevességgel támadtak egymásra az ellenfelek.

Harc Soissons körül.

Legelőször az angolok és a németek csaptak össze *Soissons*-nál, ahol az előbbieket az Aisne északi partjára akarták átkelni. A németeket követő egyik angol hadtest szeptember 12-én

A Leipzig III. Zeitung enged.

Az Aisne melletti német lövészárkokban ütközet alatt.

Schnoorstiftlt F. rajza.

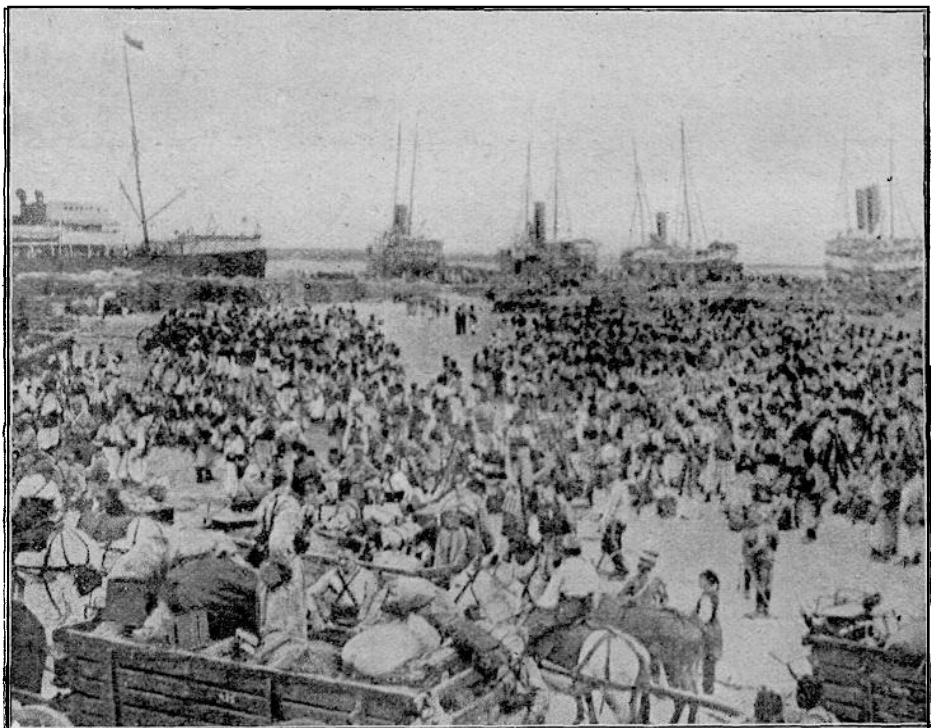
ugyanis Soissonstól délre német erőkre bukkant. Amint ezek a döntő harc elől kitértek és a folyón át visszahúzódtak, az angolok követni akarták őket. Ámde a folyóhoz közel oly rettenetes tüzéségi tűzbe jutottak, hogy egyelőre feladták az átkelést. Csakis két nap múltán, szeptember 14-én éjjel, sikerült a folyó északi partjára jutniok, miután nagy veszteség árán és többszörös kísérlet után végre megépíthették a hadihidakat. Az átkelés nagy áldozatokkal járó véres harcokkal volt kapcsolatos, amelyekben még szuronyharcra is került a dolog.

A harc részleteit a *Times* így örökítette meg megkapóleírás keretében:

»A németek átmentek az Aisnen és ennek túlsó partján nehéz tüzéséggel támogatott igen erős állásokat készítettek, amelyeket csakis rohammal foglalhattunk el. A folyón át épített hidakat, egynek kivételével, mind lerombolták. Az átkeléshez tehát hadihidakat kellett építenünk és mivel a német ütegek tűz alá vehették a folyó hosszának legnagyobb részét, elkerülhetetlen volt a tüzéség páros viaskodása. Ezszeptember 13-án reggel kezdődött és majdnem az egész napon át tartott. A németek nehéz ágyúi borzasztó pusztítást okoztak sorainkban.

A folyó völgye csakhamar valóságos pokollá változott. Minden magaslatról nagy ágyúk bömböltek. A folyón át röpülő gránátok elárasztották azokat a csapatainkat, amelyek át akartak kelni az északi partra. A hídverés amúgyis nehéz munkáját az ellenséges tüzéség rettenetes tüzésében kellett végrehajtánunk. Ágyúk, gépfegyverek és a német gyalogság tüze árasztotta el a hidakat építő utászainkat; valóságos golyózapor hullott alá. Az ellenség különféle helyeken a földbe ásta be magát és a folyó egész völgyét tetszése szerint lődözhette. Hatalmas és leírhatatlan színjáték volt az egész. Amíg a repülőgépek kattogtak és zúgtak, a gránátok pedig búgtak felettünk, addig a szövetséges csapatok a folyó felé küzdötték előre magukat. Szerencsénk az a kis híd volt, amelyet

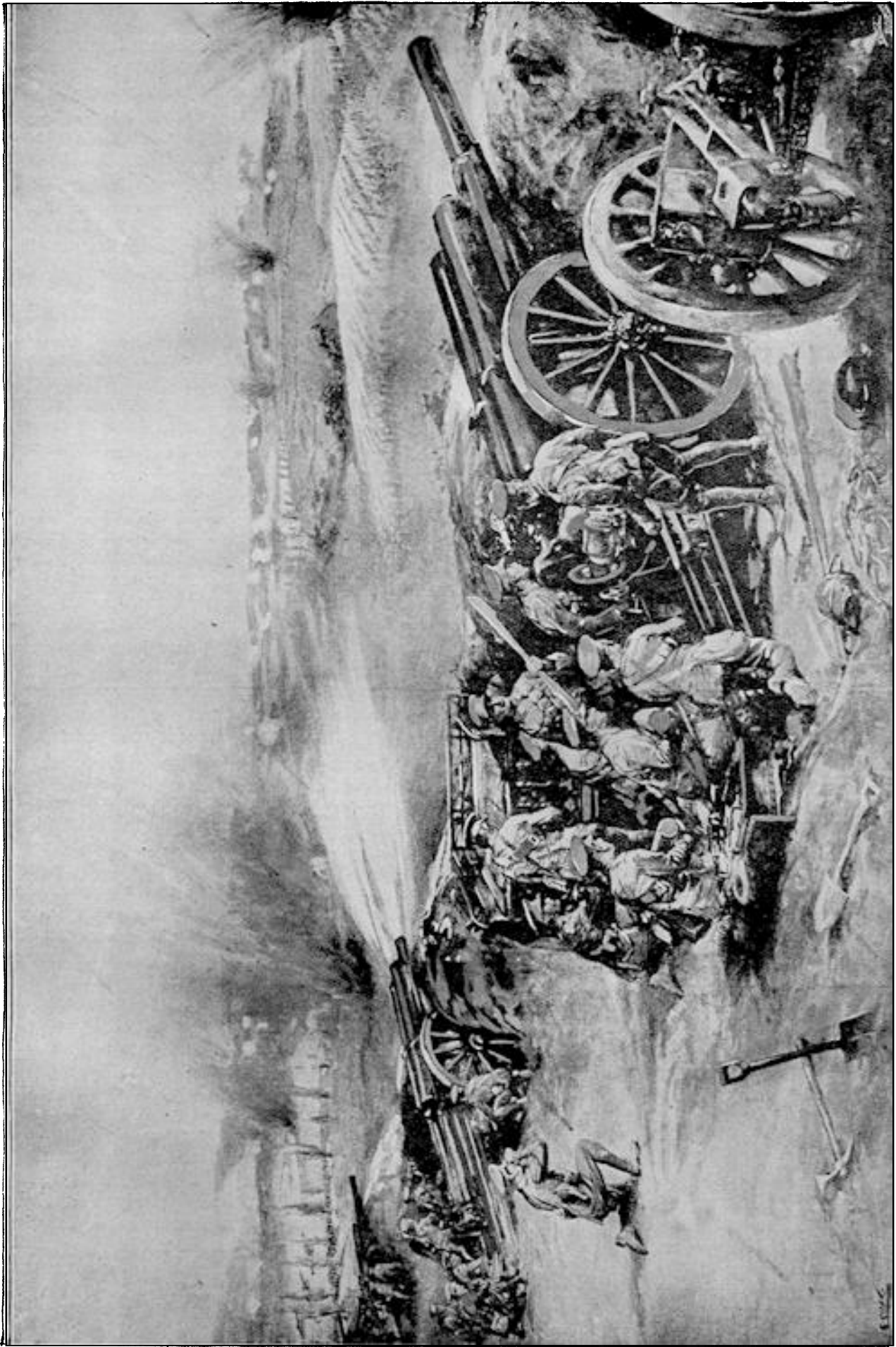
a németek nem robbantottak fel s amelyen az angol osztlályok egy része aránylag rövid idő alatt lopva átjutott a túlpartra; miután pedig az utászok is befejezték munkájukat, az éj folyamán a többi csapat is átkelhetett. De ez még nem jelentette a győzelmet. Az ellenség fényszórói egész éjjelen át szakadatlanul bevilágították a folyó völgyét, hogy megállapítsák csapataink állását. Az ágyúk bömbölése és a puskák ropogása egy pillanatra sem szünt meg; katonáink, nehogy elárulják magukat, szótlanul lapultak meg a fedezést nyújtó rögök mögött.

Afrikai csapatok behajózása Algirban.

A Berl. Ill. Ges. felv.

Egyik katonánk, kit egy ellenséges golyó a karján megsebesített, fájdalmában felkiáltott; de nehogy akarata ellen megegyszer elkiáltsa magát és elárulja csapatát, fűvel tömte tele a száját. A számtalan veszélyt magába rejtő éjszakát hideg, viharos és esős reggel követte. A németek kicsiny, de mély árkokat ástak; valóságos mesterei a fedezékek készítésének. A szövetséges csapatok is lövészárkokat ástak. Ezután hosszantartó kölcsönös puskázás indult meg, amit a németek rettenetes rohama követett. Valószínűleg erősítéseket kaptak. Egyik katonánk azt mondta róluk, hogy kétségbeesetten verekedtek. Bámulatos ügyességgel ásták be nemcsak önmagukat, hanem még nehéz ágyúikat is. Sokáig nem állapíthattuk meg, hogy mely irányból jönnek a gránátok, végre, amikor

Angol tüzérség az Aisne melletti csatában.

Francia eredetű utáni.

felszállt repülőink megtalálták az ellenséges tüzérség állásait, a mi tüzérségünk is beleavatkozott a harcba. A küzdelem borzalmas volt. *A csata, melyben a támadásokat ellentámadások követték, el nem lanyguló hevességgel egész éjjelen és még két napon át tartott.*»

Soissons városát sem kímélték a német ágyúk. Szakadatlanul ontották reá a gránátokat, úgy hogy a város valóságos pokollá vált. A lakosság elmenekült, vagy a pincékben húzta meg magát.

A következő két napon a németek nemcsak Compiègne és Reims vonalából húzódtak vissza hátrább épített megerősített állásaikba, hanem nyugaton földták Amienst, ahonnan a Péronne és St. Quentin között telepített állásaikban készültek a védelemre. Reims városát is kiürítették és átengedték a franciáknak. Közben azonban a harc az Aisne mentén tovább folyt. A támadók a németek voltak, kiknek merész szellemtől áthatott vitéz gyalogsága szakadatlanul ostromolta a szövetségesek állásait. *A német gyalogságnak ez a folytonos előretörése valóban bámulatos és arról tesz tanúságot, hogy azt még legkisebb porcikájában is támadó kedv hatotta át és hogy testileg és erkölcsileg kitartó, jól képzett és vezetett volt.*

A német tüzérség oly szabatosan lőtte az ellenséges állásokat, hogy majdnem minden lövése telibe talált. Szeptember 18-án az angol főhadiszállásba is beütött egy gránát, mely nagy pusztítást vitt végbe, de az emberekben nem tett kárt.

Csakis napok multán vették észre az angolok és a franciák, hogy a németek most már nem vonulnak tovább vissza, hanem megállottak és szívós védelemre felkészülten várják a szövetségesek támadó és valóban a halálba rohanó seregeit. Most kezdődött meg a modern háború szüleménye: *a megerősített állások elleni küzdelem*, amelyben a világ minden részéből összpontosított fehér és színes csapatok segítségével hónapokon át roppant sok embervér pazarlása mellett sem kerekedhettek a németek fölé a szövetséges francia, angol és belga seregek.

Reims bombázása.

A Marne-mentén vívott nagy csata után, amikor a németek feladták a további küzdelmet és az Aisne mögé vonultak vissza, Reims várát is átengedték az utánuk tóduló francia seregeknek. Amikor azonban a német hadállásoknak ostromlásában a francia csapatok kimerültek és nagy vereségek érték őket, a németek újból támadást kezdtek dél felé. Ezzel

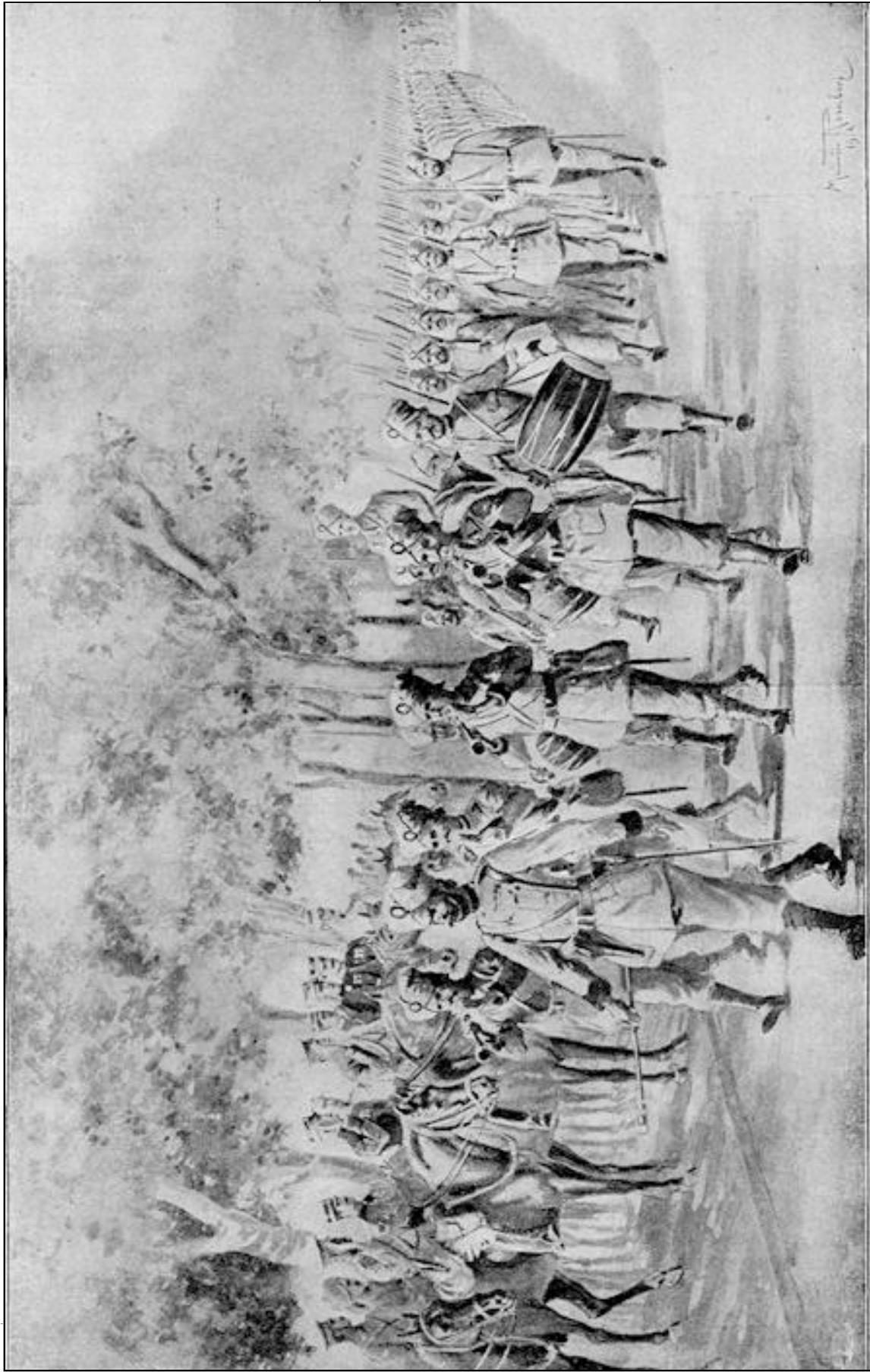
a németek az angol-francia hadsereget védekezésre szorították. Az erős és sok helyütt egymás mögött több vonalban megerősített ellenséges hadállásokkal szemben a támadás bár lassan, de előrehaladt. Különösen szép sikereket értek el Reimstől északra, ahol elvették a franciáktól: *Craonelle* várerődsherű magaslatait, *Château-Brimont* és *Béthényt*, sőt bombázni kezdték nemcsak *Reims* erősségeit, hanem magát a várost is.

A város bombázása nagy port vert fel az egész világon. A francia kormány szeptember 20-ikán a vele háborúban nem álló államokhoz a következő tartalmú jegyzéket intézte:

»*A németek a reimsi székesegyházat rendszer és heves ágyúzás alá vették, anélkül hogy katonai tekintetek a legcsekélyebb mértékben szükségessé tették volna; egyedül csak a rombolás vágya hajtotta őket. A jelen pillanatban már csak romhalmaz a nevezetes székesegyház. A francia köztársaság kötelességét teljesíti, amikor ezt az iszonyú vandalizmust a főlháborodott világ tudomására hozza, amellyel történelmünk szent helye a lángok martaléka lett, az emberiséget megrabolták művészi javainak egyik páratlan alkotásától.*»

A francia kormány jegyzékével szemben az igazság az, hogy a németek igen jól ismerték Reims történetét és műkincseit, hiszen a német tudósok méltatták a legalaposabban a francia gót építészeti stílust és így a reimsi székesegyházat is. A második, vagyis a mostani ostrom idején a franciák megfigyelőállomást rendeztek be a toronyban, noha fehér zászlót tűztek ki ablakába. A német parancsnokló tábornok ezt írta még szeptember 15-én Hamann Rikárd marburgi egyetemi tanárnak, a jeles műtörténésznek: *A reimsi székesegyház gondot okoz nekünk, mert tornyából megfigyelnek bennünket. Eggyelőre nem lövöldözzük, még egyáltalában nem sérült meg.* A tábornok tehát tudta, hogy milyen kincs a székesegyház, mert előtte való nyáron együtt utazta be Hamann tanár társaságában a francia vidéki városokat, gyönyörködve a műkincsekben. Később kiderült, hogy a franciák a német kórházat bevitték a templomba, hogyha össze-lövik a templomot, pusztuljanak el benne a német sebesültek is.

A templom azonban nem pusztult el. Erről az angol *Daily Chronicle* tesz bizonyosságot, amikor ezt írja: *A reimsi székesegyház koránt sincs úgy elpusztítva, mint eleinte hitték. Mikor láttuk, hogy a székesegyházból lángok törnek elő s hallottuk a lehulló falrészecskék mennydörgésszerű robaját, azt hittük, mindennek vége van. De amikor a füst és a hajnali köd*

Indiai csapatok megérkezése Marseilleben.

Francia eredeti után.

▲ „Leipziger Illustrierte Zeitung“ engedélyével.

Elkeseredett harcok az argonnesi erdőségben

Schwormstütt F. rajza.

letek katonai célokra föl nem használhatók s az ostromoltak kötelessége, hogy ezeket az épületeket látható módon megjelöljék s a kimérendő helyek jegyzékét az ostromló sereggel közöljék.

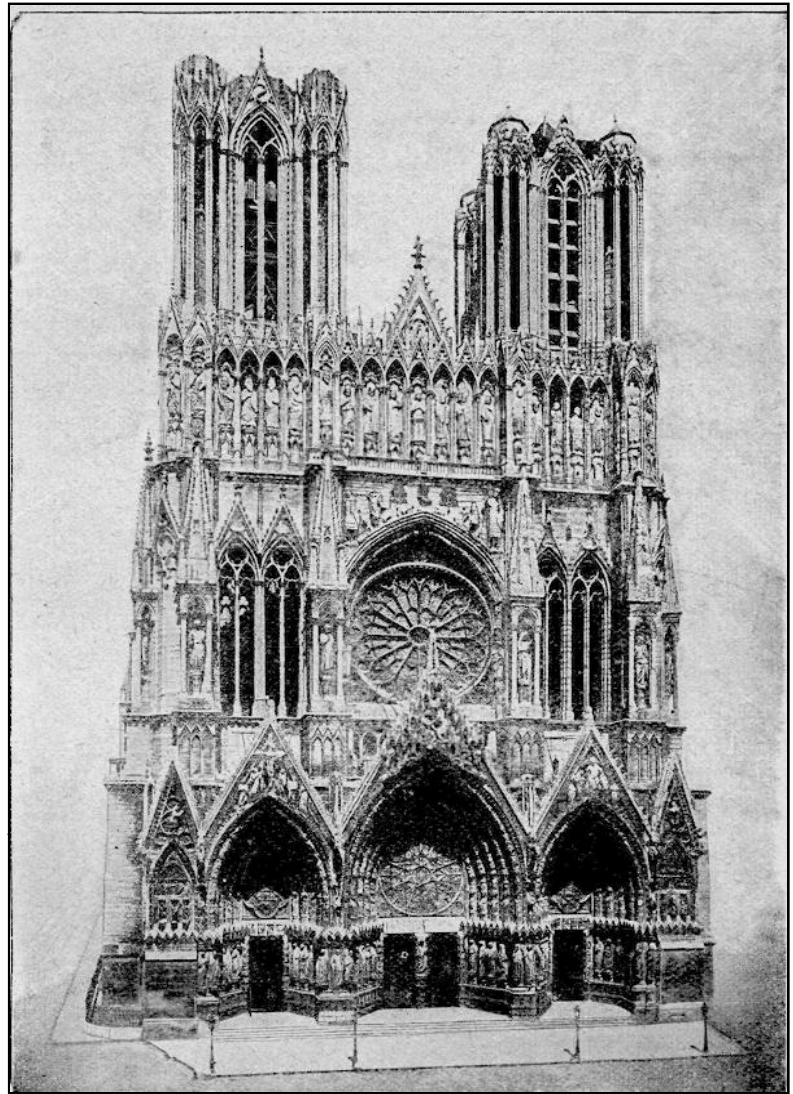
Vagyis a franciák akkor, mikor a székesegyház tornyában megfigyelőállomást rendeztek be s tüzérőségük fedezetéül éppen a székesegyházat választották, eljárásztották a nemzetközi jog biztosította védelmet, viszont a németek teljes joggal torolhatták meg ezt az eljárást úgy, ahogy tudták.

A reimsi székesegyház bombázása tehát a franciák bűne. Az ő fejükre száll vissza a németekre szórt átok, míg a németek nyugalommal védhetik igazukat, bízván abban, hogy az utókor amúgyis kihámozza minden kétséget kizáró módon az igazságot a fölburjánzó hazugságok és rágalmak tömegéből.

A német kormány válaszából, amelyet a francia jegyzékkel szemben a semleges államokhoz intézett, kitűnik, hogy a franciák nemcsak a Notre-Dame, hanem még egy másik templom mögé is felállították tüzérőségüket. A német repülőik igen jól látták, hogy a székesegyház körüli térségen ismételtlen gyülekeztek elengedhetetlen csapatok és lövészet szállító katonai vonatok. Már maga ez a körülmény is elegendő lett volna ahhoz, hogy a németek kimélet nélkül tűz alá vegyék a székesegyház közvetlen környékét. *Luigi Barzini*, a Corriere della Sera haditudósítója, aki szemtanúja volt a bombázásnak, azt mondja, hogy alaptalanul vádolják a németeket, ha azt állítják, hogy katonai okok nélkül lődözték Reims városát. Szerinte a németek csak akkor kezdték meg a bombázást, amikor a város a francia csapatokkal telt meg.

A NÉMET TRÓNÖRÖKÖS HADSEREGÉNEK TÁMADÁSA.

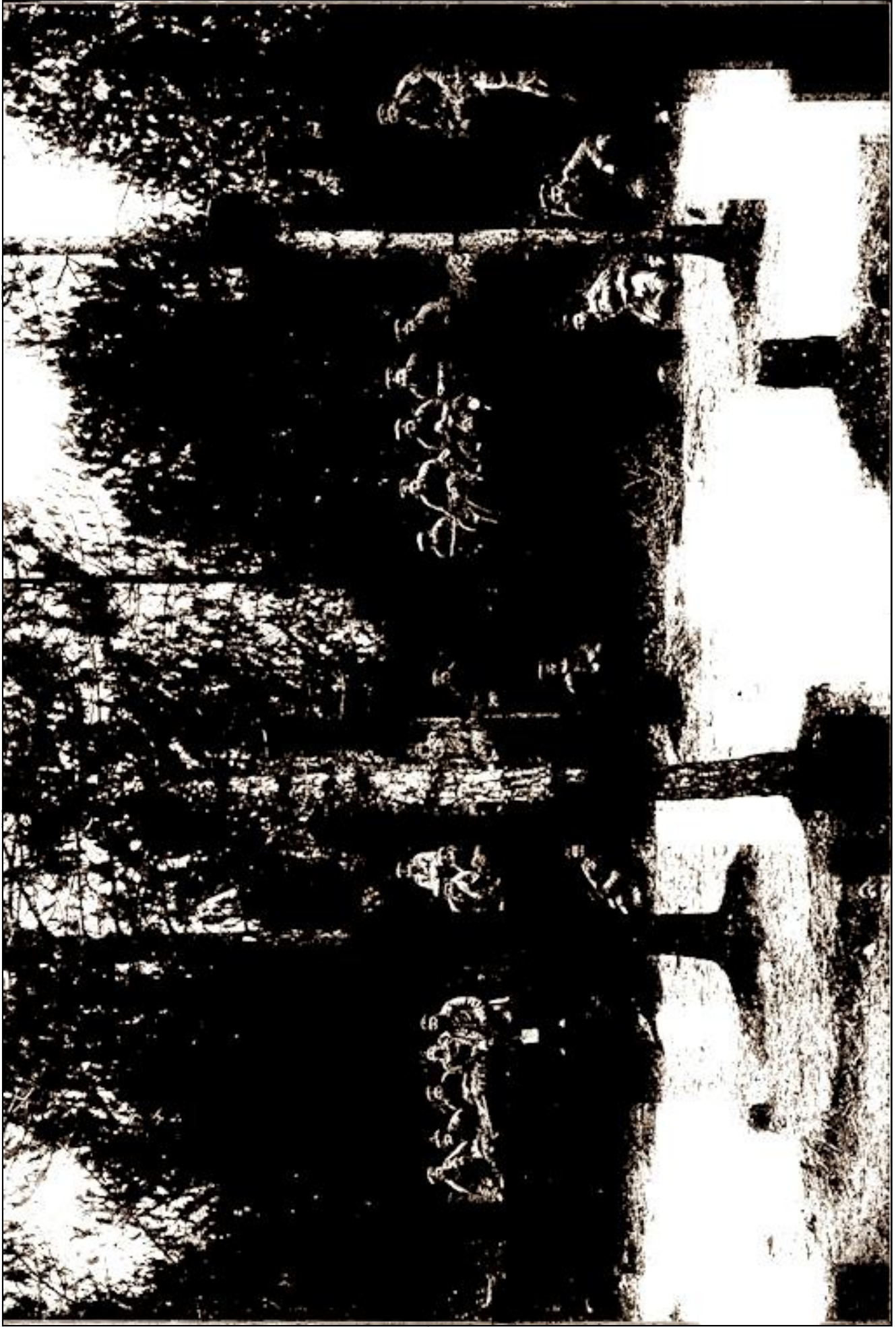
A Marne mellett történt visszavonulás alkalmával a német trónörökös hadserege szeptember 12-én Montfaucon városának környékére húzódott vissza. A főhadiszállás Stenayban ütötte fel táborát. Szeptember 15-én azonban az Aisne-menti harc az ő hadseregére is át-

A reimsi székesegyház.

harapódzott. Szeptember 17-én, amikor a franciák Verdunból kirohanást intéztek, a német trónörökös csapatai ezeket nemcsak hogy könnyűszerrel visszaverték, hanem támadást kezdvén, lassan-lassan délnek nyomták a franciákat. Pár nap multán ismét Varennesben állottak, ami után az Argonne-ok sűrű erdőiségeiben vették fel a harcot a franciákkal, hogy minél közelebb jussanak Verdun várához. Bámulatos makacssággal védekeztek a franciák a természettől is majdnem áthatolhatatlan vadon rengetegekben, amelyekben sáncházakat, fatorlaszokat, ötszörös drótsövényeket és más akadályokat építettek. A jobbára betonból készített lövészárkokat mesterileg jól megválasztott helyeken telepítették, úgy hogy a németek csakis aknák útján, vagy homokzsákok és acélpáncélok használata mellett, valóban csak verej-

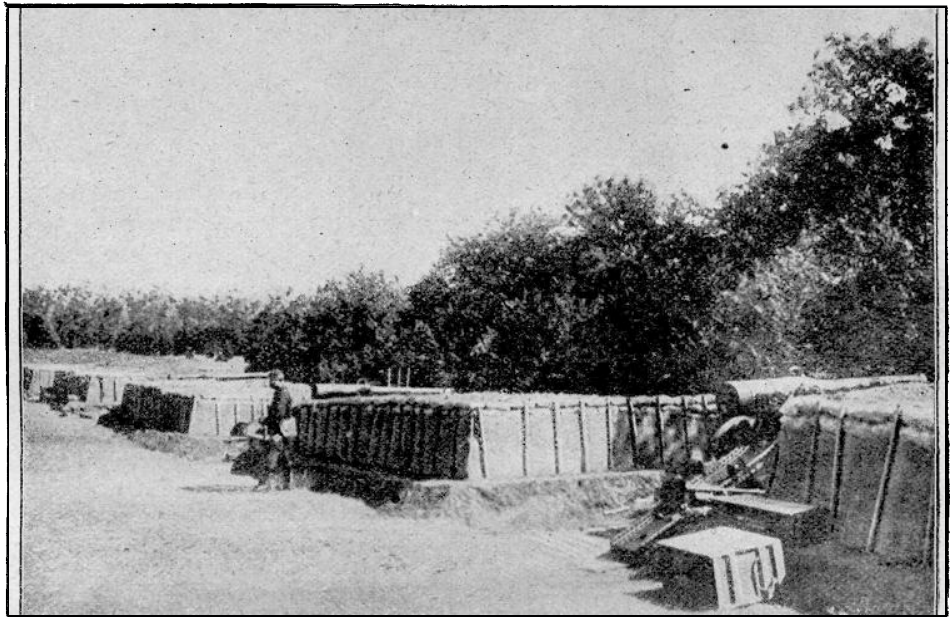

A németek várszerűen megerősített hadállásai az argonnei erdőszéligben.

Krajensky A. berlini udv. fényképező felvétele.

tuk az eseményeket. Az őr azonban nem vett észre bennünket, mert a következő percben megindult, hogy a ház mögé kerüljön. Megvártuk, amíg visszajön, még pedig azért, hogy tudjuk, mennyi idő alatt kerüli meg a házat és hogy ez az idő elegendő-e ahhoz, hogy a lőrésekhez jussunk. Ötszázat olvastam, amire az őr visszatért. Ez az idő pedig elegendő volt ahhoz, hogy a ház közelébe jussunk. Felosztottuk egymás között a szerepeket és kezünkben a bombákkal, négy lépés távolságban egymástól, a fák messzire vetett árnyékában lassan előrecsúztunk. E pillanatban egy katona mászott ki a sáncház ajtaján, aki az őrrel előbb beszédbe elegyedett, majd felváltotta azt. Az új őr azonban nem valami pontosan teljesítette szolgálatát, amennyiben majdnem egy egész órán át egy helyben maradt. Már a türelmetlenség láza fogott el bennünket, amikor az őr végre a ház mögé került. Megvártuk, amíg visszatér, mert tudni akartuk, hogy valóban körüljárja-e a házat és hogy nemcsak a felét teszi-e meg az útjának. Mert ha nem járja körül az építményt, akkor mi sem mehetünk előre. A francia úgy látszik belejött a járásba, mert pontosan megtette útját. Amint tehát sötét alakja megint eltűnt a ház sarka mögött, mi, miként a macskák, előrekúsztunk és hat bombát dobtunk be a lőrésben. Jó magam voltam az, ki bevártam az őrszemet, még pedig úgy hogy keresztbe feküdtem útjára azért, hogy

Várszerűen kiépített francia tüzérségi állások az argonnesi erdőszegben.

megbotolva bennem, a földre vágja magát. Az óvatlan legény csakugyan megbotlott, elvágódott, de már nem volt annyi ideje, hogy összeszedje magát, mert kiragadtam kezéből fegyverét, amellyel hihetetlen gyorsasággal rácsújtottam.

A sáncházban kétszázötven francia katona esett fogságunkba.«

Előrecsúszó német őrjárat az argonnesi erdőszegben.

Német csapatok földalatti lakásai az argonnesi erdőszéiben.

Menzendorf, Berlin felvétele.

A MAASMENTI ERŐDVONAL ÁTTÖRÉSE.

A milliók csatájának aisenmenti harcainak tartozik a Verdun és Toul között épített francia erődvonallal szembeintézt német támadás, melynek lényegében az volt a célja, hogy elvonja a Bar-le-Duc és Verdun vonalából a német trónörökösnek Varennes felől előnyomuló serege ellen minduntalan támadó francia erőket. A küzdelem egyike a legérdekesebb harcoknak.

Az ostromot szeptember 18-án a *bajor hadseregnek egyik része* hajtotta végre *Strantz tábornok vezetésével*. Feladata az volt, hogy áttörje az erődvonallal és elfoglalja a Maas-folyó átjáróit.

A megtámadandó vonal Verdun és Toul vára között feküdt, melyet a franciák nagyon megerősítettek, amennyiben Verduntól kezdve dél felé itt építették fel: *Génicourt, Troyon, les Paroches, Camp des Romains, Lieuville, Gironville* és *Jouy* nevű erődjeiket. Az utolsó három a Maas jobbpartját kísérő magaslatokon, a többi négy ellenben a Maas mellett, *les Paroches* pedig a folyó balpartján van. Az erődművek mind modern építmények és gazdag felszerelése-

sűek. 1914 tavasza óta a franciák még Lieuville-től északra, a Woëvre síksága felé eső keleti lejtőkön, egymás mögött elhelyezett védelmi vonalakat létesítettek, sőt még a fennföld belsejében is igen erős sáncokat építettek.

A hadműveletek kemény próbára tették nemcsak a német csapatokat, hanem a vezetséget is, mert a franciák nagy tömegeket vontak össze ezen a vonalon, vitázul védekeztek és Verdunból és Toulból minduntalan nagy erővel a németek oldalába törtek. Csakis erős oldalbiztosító csapatok védelme alatt juthattak előre a bajorok. A támadás az amúgy is nehéz hegyes és erdővel borított vidéken a szó szoros értelmében csak lépésről lépésre jutott előre, mert az arcból, az erősségeknek egyenesen nekitámadó csoport csak az oldalvédek sikeres harcai után nyomulhatott előre. Legelőször a hegyvidék védelmi vonalait és azokat a sáncokat kellett bevenni, melyeket a franciák 1914 tavaszán építettek. Csakis ezután került a sor az erődök ostromára, melyeknek ellenállóképességét nagyban fokozták a hamarjában, de azért jól megépített tüzérségi és gyalogsági sáncok, nemkülönben az akadályok.

A gyalogság és az ostromló tüzérség mellett természetesen az utász- és árkászcsapatok játszották a főszerepet, amelyek nagy fáradtsággal egyengették a gyalogság rohamoszlopainak útjait.

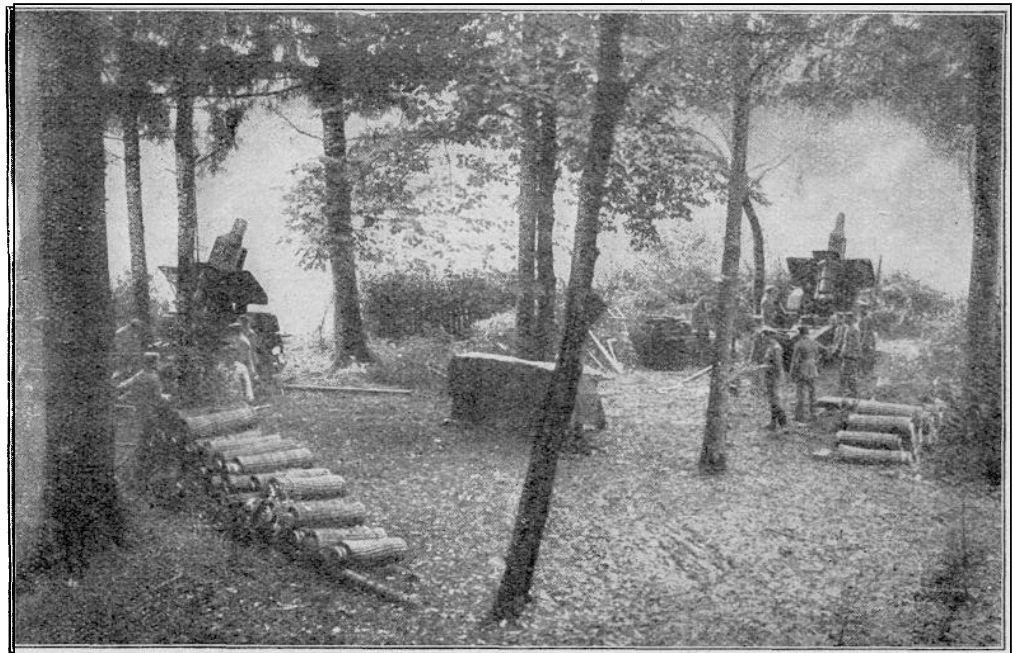
Tekintettel a helyzetre és az erők elosztására, a német hadvezetőség akként határozott, hogy a középpel elvégezteti az áttörést és közben a szárnyak Verdun és Toul ellen védelemben maradnak. Így kezdődött meg a nagy támadás a *Troyon*, a *Paroches*, a *Lieuville* és a *Camp des Romains* ellen. Az elsőket először a tüzérséggel teljesen tönkrelőtték és csak azután került a sor Camp des Romainsre.

A támadást a következő vakmerő vállalat vezette be. Verdun és St. Mihiel vasút köti össze, amelyen a franciák Verdunból szakadatlanul szállíthatták az erődök számára a lövő- és egyéb hadiszereket. A vasútvonalat tehát valamely módon el kellett pusztítani. A merész feladatra két hadnagy és 24 utászkatona vállalkozott, akik a Maas partja mentén álló ellenséges előőrsökön átlopódtak, átúszták a folyót, majd mocsarakon és vízzel telt árkokon keresztül észrevétlenül átjutottak a franciák őrségein és táborozó csapatain, ami után eredményesen felrobbantották nemcsak a vasutat, hanem elrombolták még a Verdun és St. Mihiel között épített földalatti táviróvezetékét is.

Az egyik hadnagy így beszélte el az epizódot:

»Koromsötét éjszaka volt. A zuhogó eső és az üvöltő szél segítségünkre volt. Amikor megindultunk, csakis a Maas innenső partján álló francia csapatok körülményeit ismertük; a túlparton állókról semmi adatunk nem volt; a vasút vonal fekvését és azokat a pontokat, ahol robbantanunk kellett, csakis a térkép nyomán kereshettük. Utunk első része volt a könnyebb, mert csupán az erődök vonalán, valamint a Maas keleti partján épített, de őrségekkel elég sűrűen meg-

rakott csatornán kellett átjutnunk. Az egyik híd őrségét hamarosan és nesztelenül elhallgattattuk, anélkül, hogy jelt adhatott volna övének. Ezután a posványos és árkokkal átszegdelt Maas völgyén vergődtünk át. Csuronvizesen, sárosan másztunk ki a csatornából és annyira fáztunk, hogy fogaink is vacogtak. Itt a Maas körülbelül 50 méter széles. Kardomat letettem és kísérletet tettem a folyó átúszására; ez azonban oly nehéz volt, hogy visszafordultam. Mégsem adtuk fel tervünket, hanem embeimmel levetttem a csizmákat és minden felesleges felszerelést és miután a robbanóanyagot elosztottan nyakszirtünkre kötöttük, a gyújtószinórokat pedig a sapkánk alá dugtuk, gázlót kerestünk a folyó partja mentén. Csak nagysokára találtunk ilyent. Igen sűrű nádasban és nagy küzködés árán értük el a partot. Térdig érő vízben, néha még ennél is mélyebben besüppedve az iszapba, haladtunk tovább. Végre elértük a vasútvonalat. Miután a robbanóanyagot elhelyeztük, visszahúzódtunk, de attól tartottunk, hogy a közeli Bauncourt helységének őrségei vagy a hídőrségek észrevesznek. Egy ellenséges lovasjárőr, amely a nagy viharban is figyelmissé lett a robbanásra, észrevett bennünket és reánk lőtt. Mi azonban a mocsáron átszerencsésen elmenekültünk. Ugyanazon uton jöttünk vissza. A csatorna innenső partján egy faluba értünk, ahol lövésre tartott forgópisztolyokkal előfogatokat szereztünk magunknak. Vágtatva értünk be csapatunk tábo-

Német nehéz ágyúk bombázzák a st.-mihieli francia állásokat.

A Leipz. Presse-Büro felv.

St.-Mihiel a bombázás után. Francia felvétel nyomán. [1]hoz.

rába. A merész vállalatban, sajnos, a Maas vízében lelte halálát hadnagyársam és egy altiszttem.»

A középen támadó német sereg *Mars-la-Touron, Hanonvilleren, Chambleyn, Vigneullesön* és *Chaillonon* át nyomult előre. A támadás szeptember 19-én kezdődött *Troyon* lövetésével, amely csakhamar java részében romokban hevert. Megadásra felszólított 450 emberből álló őrserege azonban a közeli barlangba menekült és csupán 22 francia katona maradt a raktárakban. Később ezek is a barlangba akartak menekülni, mivel attól tartottak, hogy a raktárak felrobbannak. Menekülésük közben azonban egy német gránát csapott le közéjük, amely mindnyájukat megölte. 23-án a németek abbahagyták az ostromot. A szövetségesek azt hitték, hogy a németek föladták az átkelést a Maason és néhány zászlóaljat küldtek át a folyón avégből, hogy megsegítsék a Mosel mentén harcoló testvérszászlóaljaikat. A németek, akik ezeknek a csapatoknak mozdulatát megtudták, merész oldaltámadásra határozták el magukat a *Rupt de Mad* balpartján *Thiucourton* át *St. Mihielre*. A meglepett csekély ellenséges katonaság és a város mintegy 5000 lakosa, a közeli falvakéival együtt, északnak menekült. 24-én *St. Mihiel* a németek kezén volt, ahol azonnal alkalmas átkelési pontot kerestek. Itt a Maas mentét egy francia honvédszászlóalj védelmezte, amely 25-én éjjel vitézül verte vissza a folyón átkelni akaró németeket. 26-án reggel azonban az osztrák-magyar nehéz tüzérség szétrebbentette a francia zászlóaljat, amire a németek délben

már a Maas balpartján állottak. A német oszlop ezután az *Aire* völgyében nyomult elő északnak, ez az előnyomulás azonban a hevenyében összeszedett tekintélyes erejű francia gyalogság, lovaság és tüzérség fölvonulása következtében megakadt, sőt amikor ezek a következő éjjeli hareban győztesek lettek, a németek a Maas jobbpartjára is visszahúzódtak. Beérték az eddigi sikerrel, amely elég alapot adott nekik e tájon való fontos hadműveletekre. Első feladat volt tehát megerősíteni *St. Mihiel*. Mihelyt ezzel elkészültek, hozzáláttak a *Camp des Romains* nevű erősség ostromá-

A CAMP DES ROMAINS OSTROMA.

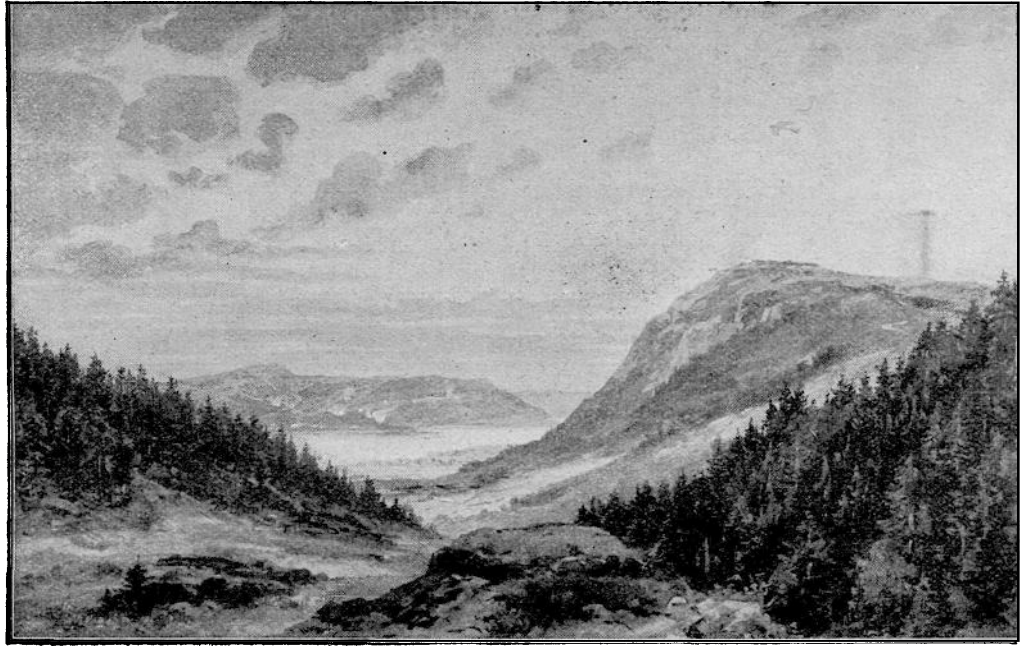
Camp des Romains erőssége *St. Mihiel*től délre a Maas jobbpartján épült. Valóságos sziklafészek, amelyet *Seré de Riviers* francia tábornok az erőd építője, bevehetetlennek hirdetett. A völgy, mely azt a csúcsot, hol az erőd épült, elválasztja a legközelebbi magaslattól, olyan széles, hogy a golyók nem vághattak rést a bástyákon. A völgybe leszállani és így megkísérelni az ostromot, az erőd tüzelése miatt lehetetlennek látszott. Legfőleg csak a kiéheztetés kényszeríthette a megadásra az őrsereget. A franciák azonban hiu ábrándokban ringatták magukat, mert az erődöt csakhamar rommá lőtték a nehéz ostromlóagyúk.

Az ostromot a 11. bajor ezred 1. és 2. zászlóalja, a 6-ik német ezred 3. zászlóalja, valamint a II/16. számú utászszázlój hajtotta végre. A német nehéz tüzérségen kívül itt is kiténtették magukat még az osztrák-magyar motoros ütegek is.

A támadást szeptember 28-án délután a 28 cm.-es német mozsarakkal kezdték meg. A tüzérségi harc még másnap is tartott, ami alatt a gyalogság felderítő járőrei közelítették meg az erősséget. A rohamot magát a *von der Tann* ezred egyik katonája ekként ismertette :

»Délután félkét órakor indultunk meg erdőkön, tisztásokon és magaslatokon át, ahol mindenütt elhagyott lövészárkokra és eldobált francia katonai felszerelési tárgyakra bukkanunk. Amikor egy igen meredek hegyoldalon fölkapaszkodtunk, magunk előtt láttuk a st.

miheli régi katonai gyakorlóteret, amelynek jobbfelében a kaszárnyák állottak, a háttérben pedig a Maas kacskaringós vizét és a körülötte elterülő regényesen változatos vidéket pillantottuk meg. Az erősség is előtünk állott, amelybe szakadatlanul csaptak be tüzérségünk nehéz golyói. Az alkonyat beálltával előrementünk és csupán 70 méternyire az erődtől ástuk be magunkat. Az ellenség golyói a

A Camp des Romains erőd.

Dressel E. rajza.

fejünk felett füttyültek el. Camp des Romainsben is megélnékült az élet, a támadót heves puska- és gépfegyvertűz fogadta, amely csak a kapitulációval ült el. A mellénk beosztott utászok este kezdték meg aknamunkáikat az akadályokkal is körülvelt erősség ellen. A rohamra rendelt két zászlóaljnak az erőd vállpontjait és halántékvonalait kellett elfoglalnia. A rohamoszlopok élén az utászok haladtak. Az 1. zászlóalj jobbról, a 2. ellenben balról rohant előre. A roham

szeptember 25-én 5 óra 30 perckor indult meg. A dróthálók eltávolítása után a zászlóaljak a tüzérség golyói vágta réseken át előbb a sánc külső mellvédjére kapaszkodtak fel, majd létrákon az árokba ereszkedtek le. A főárok, legalább amint mondják, 12 méter széles és 7—8 méter mély volt. Az árok belső falát nagy vitézen mászták meg a gyalogosok. Mindez persze az ellenség heves tüzeiben ment végbe, ami után valóságos élet-halálharc következett. Az utászok kézigránátokkal, füstbombákkal és gyújtófáklyákkal kényszerítették a franciákat kazamattáik elhagyására. A főárok elfoglalása után és miután a 6. ezred támogatásával az erőd főmellvédje is a birtokunkba jutott, a franciák belátták küzdelmük hiábavalóságát és a megadásra vonatkozó feltételek tárgyalásába kezdtek. *Délőtt 8 óra 20 perckor Camp des Romains a miénk volt.*»

Az erősség 800 emberéből 500 letette fegyvereit.

Az erőd eleste nagy csapás volt a franciákra nézve. Ez adja okát annak, hogy visszafoglalására számtalan kísérletet tettek Verdunból és Toulból, még pedig meglehetősen erős seregtestekkel. A németek a

A Camp des Romains erőd.

Német repülőgépen 2000 méter magasságban készült felvétel.

Német utászok az általános roham megkezdése előtt füstbombákat dobnak a Camp des Romains erőd ágyú-lőréséibe.

Dressel A. rajza.

támadások ellen nagy tüzerségi tömegeket állítottak a harcba és az összes előretöréseket visszaverték. Igen sokat veszítettek a Toulból kirohanó franciák, főként pedig az a három hadosztály, amely a régi napoleoni stílusban intézett hatalmas tömegtámadást a németek ellen. E hadosztályokban algiri, marokkói zászlóaljok és zuávok is voltak. A vakmerően előretörőket annyira szétmorzsolta a németek pokoli tüzelése, hogy halomszámra heverték a halottak és a csapatoknak csak egyes töredékei menekültek meg a szörnyű pusztulástól.

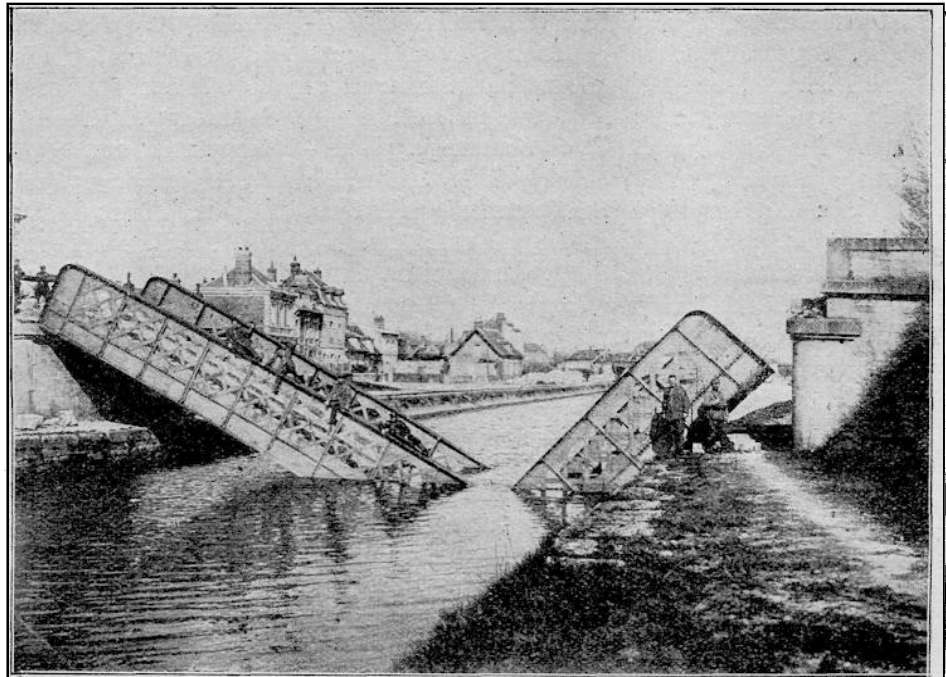
A szövetségesek oldaltámadásai az Oise-mentén.

A szövetségesek kudarca az Aisne vonalán arra a gondolatra vitte úgy az angolokat, mint a francia hadvezetőséget, hogy a német hadállások jobbszárnyát támadják meg átkarolólag az Oise-folyó és az Arras városa közötti területen. A küzdelem tehát Franciaország nyugati felére is átterjedt, amely egyszersmind az Aisne-menti harcok utójátékának is tekinthető.

A támadáshoz szükséges csapatokat a szövetségesek Párisból szállították Noyon (az Oise

mellett) vidékére. Első támadásuk kudarcot vallott. Ámde a franciák nem engedtek és nap-nap után északabbra kitérve, újabb átkarolást kíséreltek meg. A németek azonban, nagy veszteségeik mellett kivédtek a csapásokat, a szükséghez képest meghosszabbították arcvonalukat, sőt még ellentámadásba is kezdtek avégből, hogy áttörjék ellenségeik csatavonalát. Az ellentámadás szeptember 26-án idült meg *Albert* (Páristól 160 kilométernyire északra) városa felé. Egész napon és éjjelen át valóságos gránátzáportűzűdítettek a franciák csapataira, kiknek

soraiban oly nagy veszteségek következtek be, hogy a németek áttörése majdnem sikerült. 27-én is tért nyertek a németek és csak akkor állottak meg, mikor a franciák gyorstüzelőütegeiket is felvonultatták. Két nap multán a németek megintát akarták törni a franciák vonalát, ami azonban ez alkalommal sem sikerült. Látnivaló volt, hogy mind a két fél tisztában volt e hadműveletek jelentőségével. A francia oldaltámadás veszedelmességét a németek azonnal felismerték s áttörő támadással iparkodtak ellensúlyozni. Végre a franciák még jobban északra vitték az átkarolást. Október 1-én már *Arras* (Alberttől északra) körül mérték össze fegyvereiket az ellenfelek.

A franciák felrobbantotta híd (*Pont l'Éveque*) *Noyonnál*.

HARCOK ARRAS KÖRÜL.

Az *Aisne* vonalán vívott nagy csatával, valamint a franciáknak az *Oise* mentén, *Noyon* körül a németek jobbszárnyának megkerülését célzó harcokkal szoros összefüggésben vannak az *Arras körüli hadműveletek*. Amikor ugyanis a szövetséges francia és angol hadvezetőség látta, hogy a középén, az *Aisne* vonalán (*Compiègne*, *Soisson* és *Reims*) seregtesteivel nem juthat előre, sőt a németeknek nagy erővel és hevesen megindított ellentámadásaival szemben a védelemre kényszerült, valamint hogy *Noyon* körül sem kerülhetnek a németek oldalába és hátába, messzebb északon, *Arras* körül

Arras vásártere.

kísérelte meg a német csatavonal összeroppan-
tását. Így keletkeztek október 1-én az Arras
körüli harcok, melyekben azonban ismét elfor-
dult a hadi szerencse a szövetségesektől.

A francia támadások a *Somme-folyó* sza-
kasza ellen irányultak, amelynek legfontosabb
pontjai: a szárnyakon *St. Quentin* és *Amiens*,
a középben pedig a kis *Péronne* erőssége. Ha
szemlét tartunk a térképen, szemünkbe ötlík
a sok út és itt találjuk *Roye*-t is (Péronnetól
délre), amely fontos utak egyesülési pontja;
Bray (Péronnetól nyugatra a Somme mellett)
mögött, ugyancsak az északnak vezető országút
mentén, mintegy 10 kilométernyire a Sommetől
fekszik *Albert* városa, amely egyik fontos álló-
mása az Arrasn át Lillere vezető vasúti vonal-
nak. Főként ezeknek tulajdonítható, hogy a
franciák főtámadásukat itt intézték a németek
ellen. Ámde a németek is tudatában voltak
e terület fontosságának s már szeptember
22-én a levegőbe röpítették *Miraumont*-nál (Al-
berttől északra 11 kilométernyire) a kis *Ancre-*
folyón át épített hidat. Ezzel elvágták az
összeköttetést *Amiens* és *Arras* között.

A támadó francia seregtestek, bár nap-nap
után erősítéseket kaptak, kudarcot
vallottak az egész vonalon. Erre még
nyugatabbra tértek ki és szeptember
26-án *Bapaumen*-nál tettek kísérletet
támadásukkal. De ez is vereséggel
végződött, noha velük szemben cse-
kélyebb német erők állottak.

A folyton megisméltendő átkaroló
hadműveletek arra kényszerítették a
német hadvezetőséget, hogy csatavo-
nalukat most már északnyugat felé
hosszabbítsák meg. Minthogy pedig
elegendő csapatok állottak rendelkezésükre,
nemcsak védelemre szorít-
koztak, hanem a szövetségesek nagy
meglepetésére támadásba is fogtak.
A támadás Arras ellen irányult, mely
az egész vidéknek a leg-
fontosabb pontja volt.

A német tüzérség oly
hevesen lődözte a vá-
rost, hogy a francia
gyalogság alig tarthat-
ta magát benne. Súlyos
harcok kerekedtek,
amelyekben azonban a
németek nyertek lassan
tért. Nem változott
meg a helyzet akkor
sem, mikor a franciák

néhány nap múlva újabb ütegeket vonultat-
tak fel, mert a döntést ez sem hozta meg.

Albert városa tökéletesen elpusztult; a
lakosság Amiensbe menekült; csakis a város
temploma maradt épen, melynek magas tor-
nyán az aranyozott Mária-szobor tündökölt.

A *Times* haditudósítója épp Arrasban idő-
zött, mikor a harcok megindultak és így köz-
vetlen közelből szemlélője volt azoknak.

»A hadi szerencse a németeknek kedvezett«,
írja az illető; a »franciáknak vissza kellett vo-
nulniok. Cambrait is ki kellett üríteni; hogy
ezt a németek elfoglalták-e, még nem tudjuk
bizonyosan. Az arrasi kórházak lassan-lassan
megtelnek. A németek, akik állítólag nagyon
megerősödtek, annyira előrejutottak, hogy
gránátjaik pár kilométernyire a város előtt vá-
gódznak le.«

A másnap reggeli eseményekre nézve a
haditudósító ezeket írja: »Szemünk előtt vo-
nulnak el a csatavonalból jövő lövészeres-
kocsik és a sebesültek. A vasúti vonalon túl,
délkeletnek, látjuk a németek rajvonalait. Hir-
telenében egy francia repülő tűnik fel az ég
alján, amely az ellenséges állások fölött körök-
ben kering és így jelzi a németek állásait.

A német tüzérség legott lődözni kezdte a
merész pilótát; ámde a lövések nem tettek
kárt benne. Ekkor egy német Taube-gép
lendült fel, amely harcba keveredett a
franciával. Izgalmas pillanatokat éltünk át
és feszült figyelemmel lestük a páros viasko-
dás eredményét. A két gép egymásnak ro-
hant és golyózáport zúdított egymásra.
Ez sem volt eredményes. Most a német pilóta
alább, a francia állások fölé ereszkedett és
bár hat francia srappel robbant fel körü-
lötte, sértetlenül tért vissza övéihez. Az el-
lenség előnyomul; a tüzérség tüze ellanyhul.
Most épp nyílt térségen vagyunk, látásunkat
mi sem akadályozza és valóban nagyszerű
csatakép tárul szemünk elé. Velünk szemben,

a látóhatár déli szélén,
lángok martalékává lesz
az egyik parasztház.
A foszlányokra szaka-
dozó füstoszlopok az
est homályában olya-
nok, mint a gyászlo-
bogók! Délkeletnek egy
keskeny út vezet a tér-
ségen át. Itt egy francia
üteg dolgozik. Ha lát-
csövön át szemléljük,
tisztán látjuk, amint a

Az arrasi városháza.

A Leipz. Presse-Büro felv.

Hoffmann A. rajza.

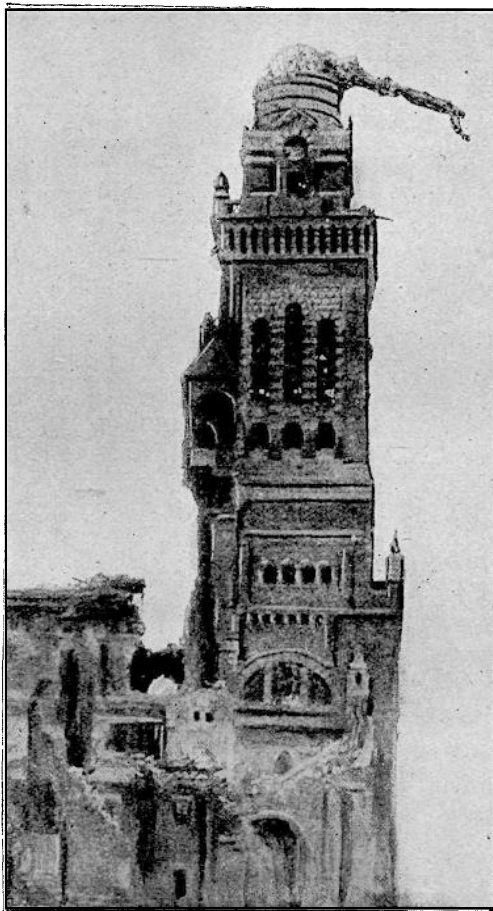
A Roye és Fresnoy melletti magaslatok megrohanása 1914 szeptember 30-án.

sötétkéek ruhát viselő francia tüzerek szorgalmasan kiszolgálják ágyúikat. Tovább délkeletnek, ahol Cambrai városa kerül el, egy erdő körvonalait látjuk. E mögött francia gyalogság nyomul előre. Fölöttük füstfelhőcskéket pillantunk meg, amiket villámláshoz hasonló lángok követnek. A németek az erdőt gránátokkal lőtték, hogy kikergessék belőle a francia gyalogságot. Feszült figyelemmel lestük az eseményeket. Egyszeriben mennydörgéshez hasonló robaj rázott meg bennünket és a földet. Alig kétszáz méternyire tőlünk sűrű füstoszlop emelkedett az égnek, amelyből szaporán hullott alá a szélrózsa minden irányába szertevert föld. A németek felfedezték azt a francia üteget, amely a közelünkben állott. Ezt vették tűz alá, s ugyancsak szaporán hullott a gránát és a srapel. Erre azonban elhagytuk a csata-terét, amely fölé lassan az éj sötétsége borult.

A franciák azonban balsikerük mellett sem adták fel a küzdelmet, mert szeptember 30-án Alberttől északra és délre nagy erővel újból megtámadták a németeket. Csakhogy súlyos véráldozatok mellett most is vereség érte őket. Ezen a napon a németek még Royenél is győzelmeskedtek, ahol öt kilométernyi hosszú vonalon verték meg a franciákat.

Az eredmények, amiket a németek szélső jobbszárnyukon értek, csak biztató volt ahhoz, hogy továbbra is támadólag lépjenek fel és hogy csatavonalukat még északabbra is kiterjesszék. Október 6-án a német főhadiszállás már azt jelentette, hogy a csatavonal Arrastól északra 40 kilométernyire is kiterjedt. Ámde az átkarolás eszméjéhez göresösen ragaszkodó francia hadvezetőség, valószínűleg angol befolyás alapján, még tovább északon, *Lille körül*, kívánta megkerülni a németeket, jöllehet ezek délebbre: Arras—Albert—Roje vonalában nagy erővel és hevesen intézett támadásokkal akarták törni a szövetségesek csatavonalát.

Az alberti harangtorony a bombázás után.

Közben a szövetséges francia és angol sereg még Douai városát is átengedte a németeknek, amelynek birtokáért páncélos gépkocsikkal támogatott francia gyalogság és angol lovasság viaskodott dicséretreméltó szívóssággal.

Október 8-án az ellenfelek csatázóvonala már *la-Basséeig* ért (Lilletől dél-nyugatra), sőt a lovasság már a belga határon, *Armentières* határában mérte össze fegyvereit!

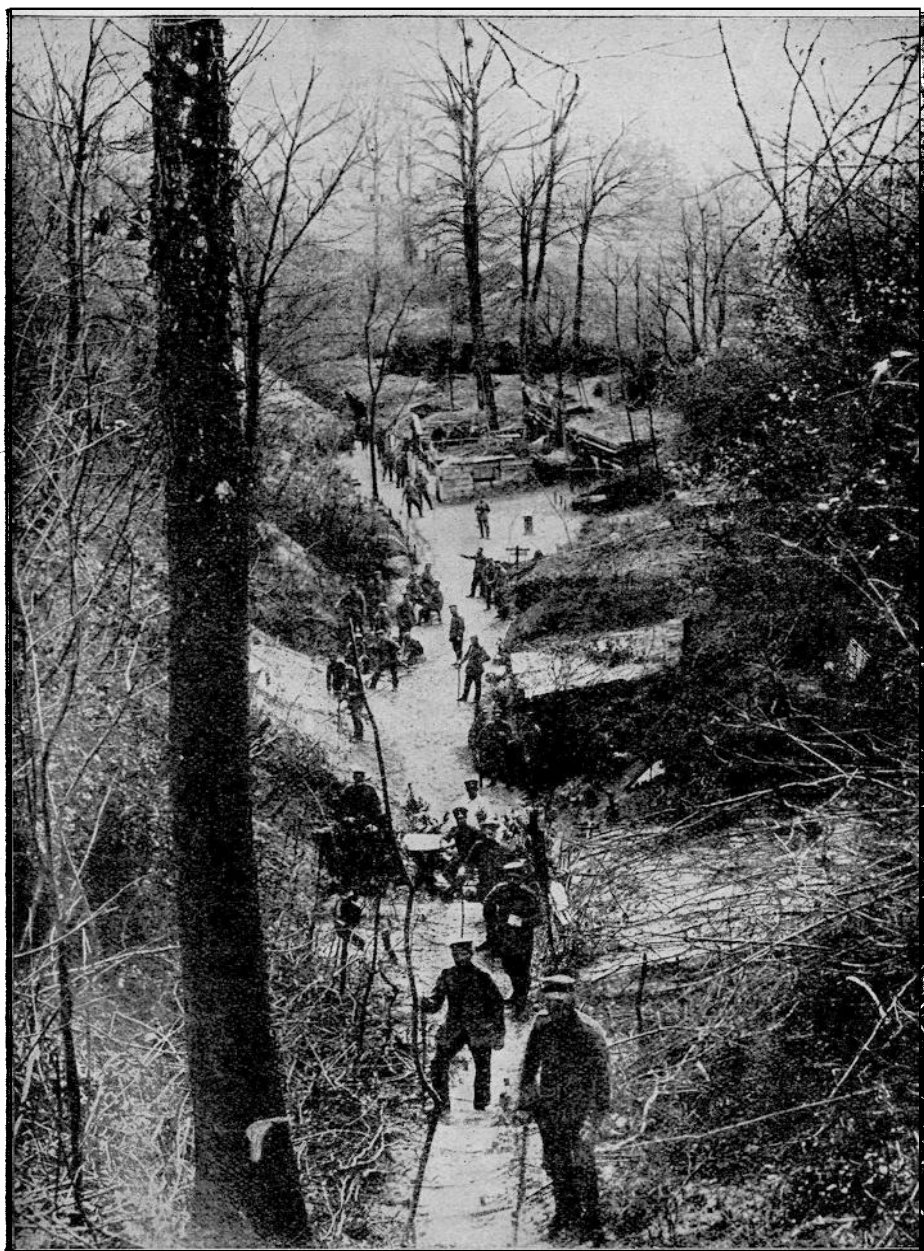
Ha végigtekintünk a Noyon és Arras körül vívott harcokon, látjuk, hogy a franciák megkerülő hadműveletei nemcsak hogy teljesen kudarcot vallottak, hanem a németek fenyegették a franciák balszárnyát hasonló hadműveletekkel. A hadműveletek vezetése Kluck tábornok dicsősége, aki a legnehezebb viszonyok között is valóban mesterileg fogta fel azokat a csapásokat, amelyeket a nagyobb

erejű francia sereg mért reá minduntalan abban a hitben, hogy végre mégis felülkerekedik és oldalába támadhat a németeknek.

LILLE ELFOGLALASA.

Brüsszel behódolása után, valamint a franciáknak az előző fejezetekben ismertetett arra a törekvésére, hogy Noyon és Arras vonalában, sőt később még *la-Bassée* határában is az oldalába törjenek a németeknek, a Belgiumban előrenyomuló német hadak egy része a *Scheldet-folyó* mentén Franciaországnak vette irányát, még pedig azzal a szándékkal, hogy elfoglalja *Lillet*, a franciáknak hatalmas táborvárát. A vár birtokával a németek erős támaszpontot nyerhettek folytonosan zaklatott franciaországi jobbszárnyuk számára.

Lille ellen a németek több oszlopban nyomultak elő. Az egyik sereg északon *Tourcoing* felől tört be Franciaországba, a másik ellenben *Douai* felől vonult egyenesen északnak; a *Vitryen—Artois* (az Arras és Douai között épített Scarpe-csatorra mentén) felől támadó német

Német hadállás Noyonnál.

oszlop pedig nemcsak hogy sakkban tartotta a vele szemben felvonult ellenséges erőket, hanem *Lens* felé még vissza is szorította azokat úgy, hogy nem akadályozhatták meg a Lille ellen rendelt német erők észak felé való vonulását.

Lille Franciaország egyik legnagyobb táborvára. Húsz erődje nyolecvan kilométer hosszú körön épült fel fokozatosan. Igen fontos hely, minthogy a Franciaország északnyugati részében épített vasutak mind itt összpontosulnak. Lakosainak száma majdnem eléri a 300.000.

168 A francia iparosvárosok közül az első helyek

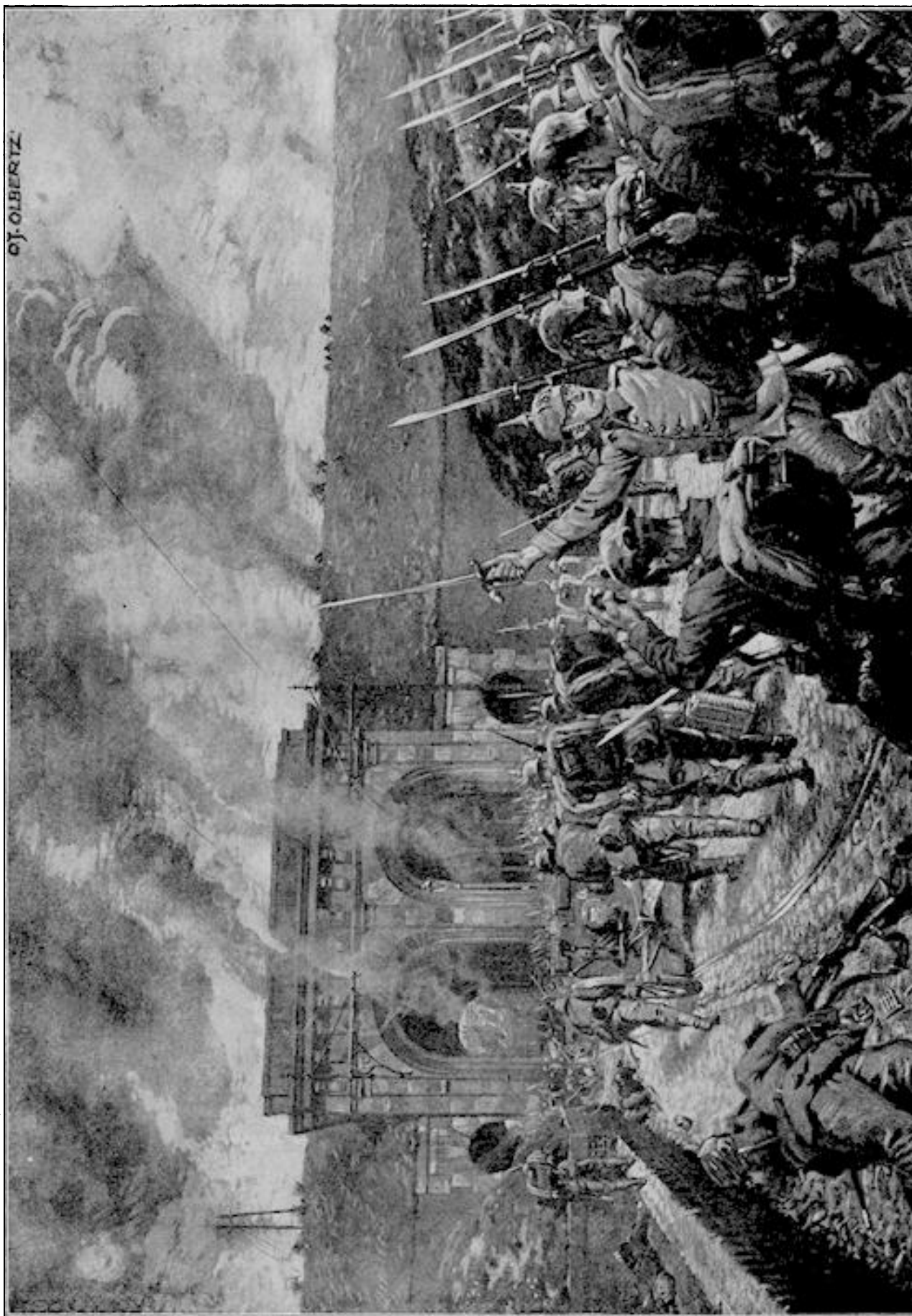
egyikét foglalja el. Ezenkívül nagyon sok tudományos és kulturális intézete is van.

Legelsőnek *Wrede Károly herceg* lovaskapitány lovagolt be a várba, akit merész tettéért a vaskereszt első osztályával tüntetett ki a német császár.

A vár elfoglalását kétszer kísérelték meg a németek. Az első, október 4-én végrehajtott kísérlet nem sikerült, bár a német csapatok egy része be is jutott a városba. A balsiker oka az óvatlanság volt úgy látszik, mert a bevonuló németek a városban rejtőző franciák csapdájába jutottak és így kénytelenek voltak a városból visszahúzódn.

A vár végleges megszállása október 10-én történt. Legelőször négy német dsidás lovagolt be a városba, akiket egy kerékpáros katona követett. Nemsokára ezután még hatvan dsidás üggett be, akik hamarosan a város több utcáját szállották meg. Mivel most is rálóttek a katonákra, ezek parancsnoka a városházára sietett és a polgármestert, valamint a város egyik tanácsno-

kát túsul magával vitte. Közben a kerékpáros katona hírül hozta, hogy francia lovasság közeledik. A dsidások nagy bátran eléjükvágattak, össze is csaptak az ellenséggel, de mivel ezek száma jóval nagyobb volt, mint az övék, lassan félbeszakították a harcot, meghátráltak és kivonultak a városból. Rövid idő múltán azonban megszólaltak a német ágyúk. Egy német repülő is a város fölé repült és bombát dobott le a városházára. Az ágyúk golyói a város főterén és a szomszédos utcákban csaptak le. Az igazi bombázás csak este indult meg, míg a

A »Leipziger Illustrirte
Zeitung« engedélyével.

A százsz királyi 181. számú gyalogezred rohammal elfoglalja Lille várának
Porte de Douai nevű kapuját 1914 október 12-én.

Olbertz O. J. rajza.

gyalogság rendszeres támadása hajnalhasadtával kezdődött.

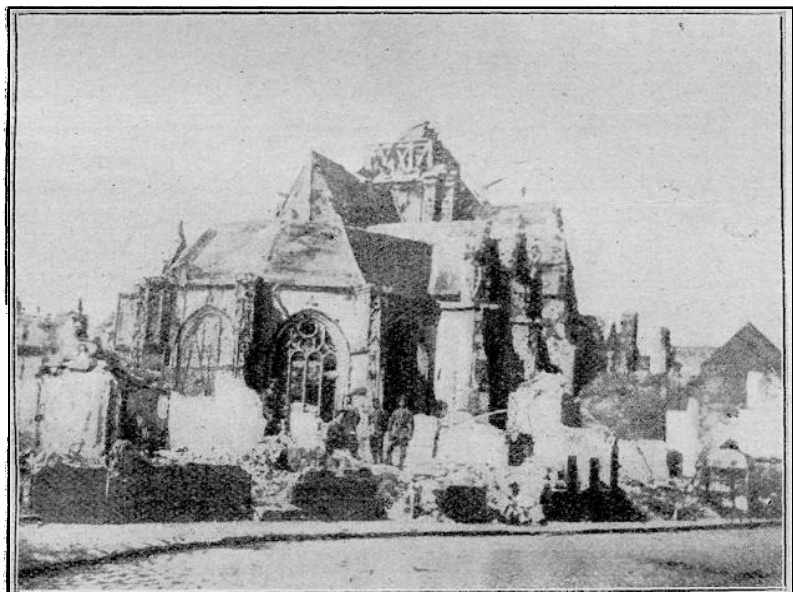
A Madelaine nevű elővárosban azonban nagyobb erejű francia gyalogság került a németek elé, amellyel bár egész napon át küzdöttek, mégsem voltak képesek azokat állásaik elhagyására kényszeríteni. Másnap a 40. német hadosztály is beérkezett a 19. hadtest tüzérségével. Mivel a behódolásra való ismételt felszólításra is elutasító válasz érkezett s mert csak kisebb ellenséges erőket sejtettek a városban, a németek most nagy lendülettel fogtak hozzá az ostromhoz. A Saint-Marco felé a 88. gyalogdandár indult támadásra, amelyet a nehéz tüzérség egy része is támogatott. A 47. gyalogdandár délnyugatról bontakozott ki, míg a 89-ik nyugati irányból fogta körül a várost. A tüzérség eredményes bombázása után pontban délután 3 órakor indult meg a jobbra szászokból alakított csapattestek rohama. A 104., 139. és 179. gyalogezred egy-kettőre berontott a városba, míg a 181. ezredet a douai kapunál heves tüzelés fogadta. A roham megakadt, mert az ellenséges gyalogság hatalmas barrikádok mögül

védekezett. Ekkor egy tüzérhadnagy egyetlen egy ágyúval közvetlen közelből lödöztetni kezdte a barrikádokat. Ez használt, mert a franciák futva hagyták el állásaikat. Minthogy ezután a többi ágyú is fölvonulhatott, estére a városnak ez a része teljesen lángokban állott. Csakis ezután voltak hajlandók a franciák a város átadásáról tárgyalni.

Az átadás megtörténte után a német csapatok zeneszó mellett vonultak be a városba. A győzők kezére került tehát Franciaországnak nyugati legnagyobb táborvára, amelyben igen sok hadianyag esett zsákmányul. Az elfogott franciák száma elérte az 5000-et, akik között még afrikai gyarmati legénység is volt.

A teljesség kedvéért megemlíjtük még, hogy *október 10-én Lilletől nyugatra és azután még Hazebrouck helységének határában* a német lovasság megfutamította a franciáknak balszárnyuk biztosítására kirendelt lovashadosztályát.

A további események megértése szükségessé teszi most már, hogy elhagyjuk a francia harctereket és Belgiumba térjünk, ahol a német hadakat Brüsszelben hagytuk el.

A roye-i templom romjai.

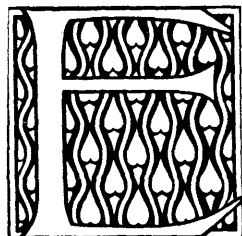

Antwerpen.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

BELGIUM BUKÁSA.

AZ ÁLTALÁNOS HELYZET AUGUSZTUS VÉGÉN.

Hzerkilenczáztizennégy augusztus 27-én a német hadak jobb-szárnyán a hadi helyzet a következő volt: *Lüttich* és *Namur* a németek kezére jutott, Kluck tábornok hadserege a belga-francia határon megfutamította az angol felderítő lovasságot, ami után *Maubeuge* alatt az angolok derékhadát is megverte. Ugyaníly sors érte azt Franciaországban, *St. Quentin* alatt is. Ugyanakkor, mikor a németek ily módon dél felé nyomultak, a német hadak egy másik része Belgiumban északnak, *Antwerpen* felé tört előre. *Brüsszel* megszállása után a megvert belga hadsereg Antwerpen erős várának falai mögé menekült. Az üldöző német hadak, állandó harcok között, *Mechelen* és *Löwenen* át követték futó ellenségeiket.

Löwenbe augusztus 25-én vonultak be.

A LÖWENI VÉRFÜRDŐ.

A belgáknak a hadijog szabályaiba ütköző szabad harca a löweni vérfürdőben érte el a tetőpontját.

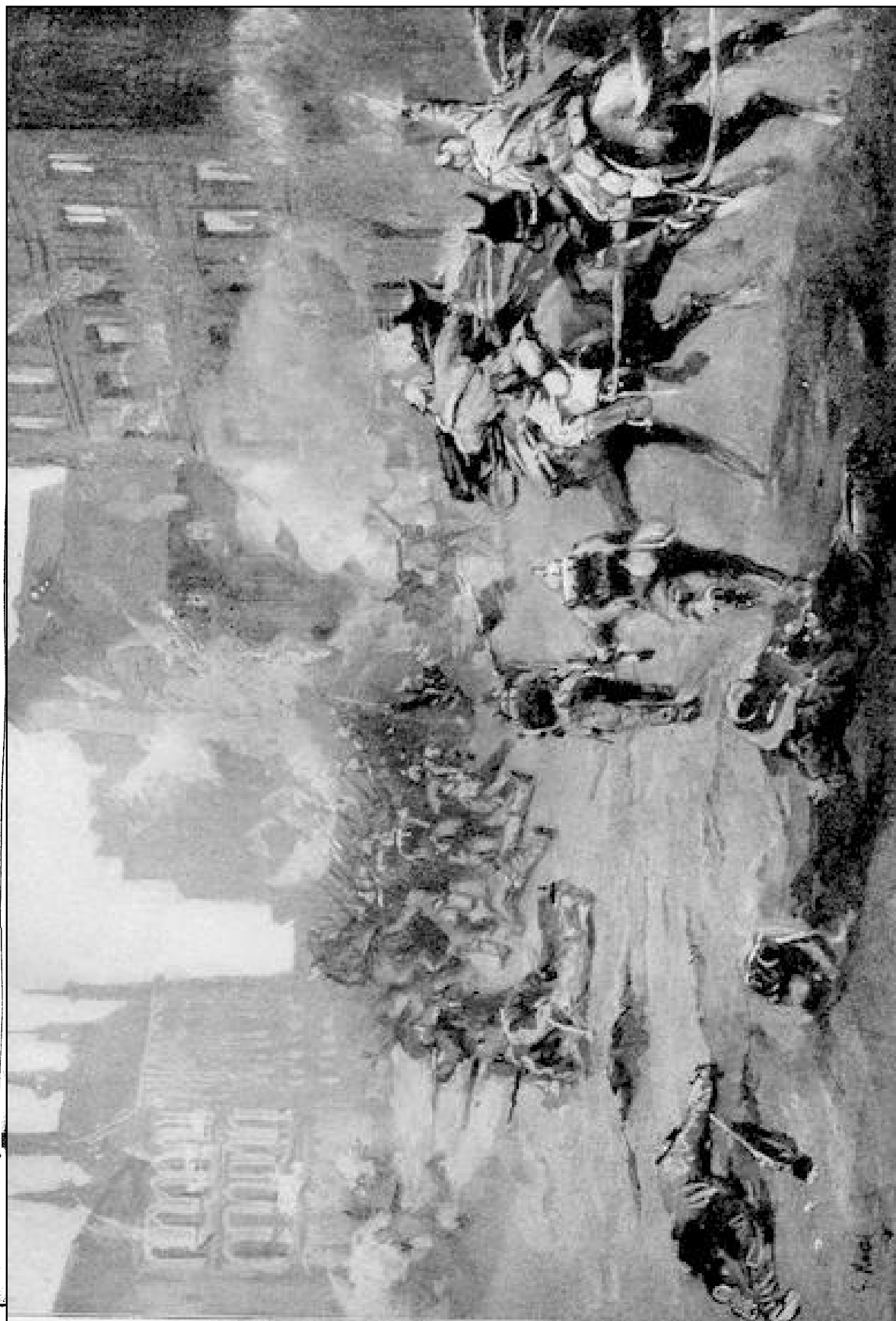
Löwen, vagy amint a belgák nevezik: *Louvain*, Belgium Brabant nevű tartományának székhelye, majdnem 50.000 lakossal. Jelentékeny iparán kívül különösen nevezetes egyeteme, amelyet Brabanti János alapított 1426-ban. A város, messziről tekintve, számos templomtornyával és tornyos épületeivel a nagyváros képét mutatja, de belsejében sok az üres tér, rét és szántóföld. Legszebb épülete

a városház, amely 1448—1463-ig épült és a csúcsíves építészetnek valóságos remeke.

A német megszálló seregnek bevonulása után azonnal közhírré tették, hogy tilos a csoportosulás, a tüntetés, lövöldözés s mindaz, ami a lakosságban rémületet és aggodalmat kelthet, a katonaságot pedig fölösleges készenlétbe helyezkedésre kényszeríti. A papoknak is kötelességévé tétetett, hogy a szószékről nyugalomra intsék a lakosságot. A német hadvezetőség, minden eshetőségre készen, túszoikat is válogatott ki a lakosság tekintélyesebb elemeiből. Úgy látszott, hogy a belgák megértették az intő szavakat, mert nyugalom volt a városban, a lakossághoz beszállásolt katonákat pedig barátságosan fogadták. Feltűnő csupán az volt, hogy a német tiszteknek csak egyenként és tiszt szolgáik nélkül akartak szállást adni!

Augusztus 25-én Antwerpen belga őrseregének egy része, mintegy négy hadosztály kirohanást intézett a várat körülfogó német csapatok ellen. A kitörés visszaverésére a Löwenben elhelyezkedett német csapatokat is fölriasztották és Antwerpen felé rendelték, kivéven pár kisebb osztagot és egy népfölkelő gyalogzászlóaljot, amely a vasúti állomást tartotta megszállva.

A katonaság gyors elvonulása után vilámgyorsan terjedt el a városban a hír, hogy a franciák és az angolok megverték a németeket s a város felé nyomulnak előre. A tájékozatlan és valószínűleg szándékosan félrevezetett közönség vérszemet kapott erre a hírre s hogy segítségére legyen felmentésére siető katonáinak és szövetségésének, az angoloknak, gyalázatos rajtaütésre határozta el magát. A lakók este 9 felé röppentyűkkel

A löweni lakosság orvul megtámadja a bevonuló német csapatokat 1914 augusztus 25-én este.

Haas E. rajza.

s a templomok harangjaival adott jelre, a házak ablakaiból, a templomok tornyaiból s más rejtekhelyekből általános tüzelést kezdtek a német katonák ellen. A katonaság fegyverbe lépett, fölvette a küzdelmet a lázadókkal, majd végigvezetvén a túszoikat a városon, csendre intette a lakosokat. De mindhiába! A tüzelés makacsul az egész éjjelen át tovább tartott. Ekkor a németek összefogdosták a tettenért embereket s rögtönítelő bíróság határozata alapján agyonlőtték őket, az ellentálló lakosokat magába rejtő házakat pedig földig rombolták. A küzdelemben 200 német katona esett el, míg a lakosok közül mintegy száznyolcvanát kivégeztek.

Ez az esemény rövid foglalata.

A részletek felsorolása előtt azonban ideiktatjuk a hadijognak azokat a rendelkezéseit, amelyek ellen a belgák vétettek, hogy így az olvasóközönség is világosan lássa a németek megtorló intézkedéseinek helyességét és igazságosságát.

A hadijog szabályai szerint hadviselő fél az, ki az ellenfél hadicéljait közvetlenül vagy közvetve elősegíti, és pedig:

1. a szárazföldi és a tengeri haderő,

2. a honvédség és

a nemzetőrség,

3. a népfölkelés,

4. a *néphad* (militia) és az *önkéntes csapatok*, ha ezek élén olyan személy áll, ki alárendeltjeiért felelős, ha meghatározott megkülönböztető jelvényt viselnek, amely messziről fölismerhető, ha fegyvereiket nyíltan viselik és ha hadműveleteikben a háború törvényeikhez alkalmazkodnak. Hadviselő félnek tekintendő még a meg nem szállott ország lakossága is, ha önkényt fog fegyvert a közeledő ellenségre, noha még nem volt ideje, hogy a fentebb említett módon szervezkedjék. De ebben az esetben is csak akkor tekinthető hadviselő félnek, ha fegyvereit nyíltan viseli és a há-

ború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja. Oly lakosok, kik a most mondott feltételeknek eleget nem téve fognak fegyvert az ellenségre, mint lázadók súlyos börtönre ítéelhetők, illetőleg rögtönítelő eljárással halálbüntetéssel lakolnak.

A belgák tehát durván megsértették a hadijognak ezeket a szabályait. A büntetés igazságosan és méltán érte őket, annál is inkább, mert a németek a hadijog szabályainak a megszállott terület lakosságával szemben követendő tételeit tiszteletben tartották és vasmarokkal kényszerítették az elégedetlen és rablásra hajlamos belga elemeket is a megfelelő viselkedésre.

Hogy a jobbára egyenként elszállásolt német tiszt elkerülte a lemészárolást, annak köszönhető, hogy egyik részüknek, az antwerpeni ellenséges kitörés következtében, váratlanul és azonnal ki kellett vonulnia, a másik része pedig, riadót vélvén, ugyancsak elhagyta szállásait és alosztályaihoz sietett.

Amint a megejtett vizsgálatból kiderült, a merényletről a lakosság nagy része már jó előre tudott. Sok százan vettek részt a harcban és megengedték, hogy géppuskákat helyez-

Löwen. Német katonák az elfogott franktiröröket kísérik.

Földalatti telefonvezeték elhelyezése és kipróbálása Belgiumban.

hogy a lázadást előre megfontolt terv szerint szervezték és vezették. A támadás elsősorban is a német népfelkelőzászlóaljzat és a hadtápparancsnokságot érte, vagyis azokat a katonákat, akik idősebbek, jórészt családapák és így nyugodtabbak is voltak. A brüsszeli német császári kormány egyik tisztviselője, akit hivatalos vizsgálás végett küldöttek ki Löwenbe, megállapította, hogy a városnak csupán egyötöd-, illetőleg egyhatod része pusztult el. A legtöbb nyilvános épület sértetlenül maradt; a műkincsek nagy részét pedig maguk a német katonák mentették meg a pusztulástól. Ez az igazság szemben azokkal a szemforgatókkal, akik élettelen kincsek vesztéről beszéltek, mikor orv módon annyi életnek kincsét pusztították el.

zenek el az erre a célra előre kiválasztott alkalmas épületekben. Az egyik templomban 500 lövéfegyvert találtak. A vezetők a tanulók voltak.

A város igazi bünhődése augusztus 27-én következett be, amikor a lakosságot távozásra szólították fel, majd egy óra multán a városnak azt a részét — leginkább a keletit és a Tirlemont, valamint a vasúti állomás felé vezető utcáit —, ahol a lázadás főfészke volt, fölgyújtották és földig égették. Német katonák oltalmazták meg a pusztító horda ellen a csúcsíves építményű városházát és a kincseket érő egyházi szerekkel és képekkel teli gyönyörű székesegyházat.

Németország ellenségei természetesen kapva kaptak az alkalmon, valóságos hajtóvadászatot indítottak, és a németeket *barbároknak* és *hunnoknak* nevezték, akik megtámadják a békés polgárokat, legyilkolják a védtelen és ártatlan asszonyokat és gyermekeket, valamint földig rombolják és égetik az emberiség kulturájának régi időkből származó drága kincseit. A vádakkal szemben a német kormány nem maradt tétlenül, hanem a legerélyesebben megindított vizsgálat alapján kétségen kívül bebizonyította,

ANTWERPEN OSTROMA ÉS BEVÉTELE.

Csodálatos rövidlátás és makaesség nyilatkozott meg a belgákban ebben a hadjáratban. Már elveszítették országuk háromnegyed részét és még mindig abban reménykedtek, hogy ügyük jóra fordul és hogy a romlásukra tört németeket szárazföldi és tengerentúli jó barátokkal csúfosan kiűzhetik a királyság területéről. Semmi sem térítette őket észhez. Lütich, Namur, Brüsszel stb. eleste, a löweni vérfürdő, a franciák és az angolok roppant nagy vereségei sem józanították ki őket. Reménységüket utolsó mentsvárjuk, Antwerpen táborvára és valószínűleg tengerentúli szövetségeseink, az angolok szították. Antwerpent az egész világ úgy ismerte, mint hatalmas, nagy és bevehetetlen erősséget. Elbizakodottságukat drágán fizették meg, mert e várak is, miként a többiek, csak rövid ideig dacolhatott a németek tudományával szemben.

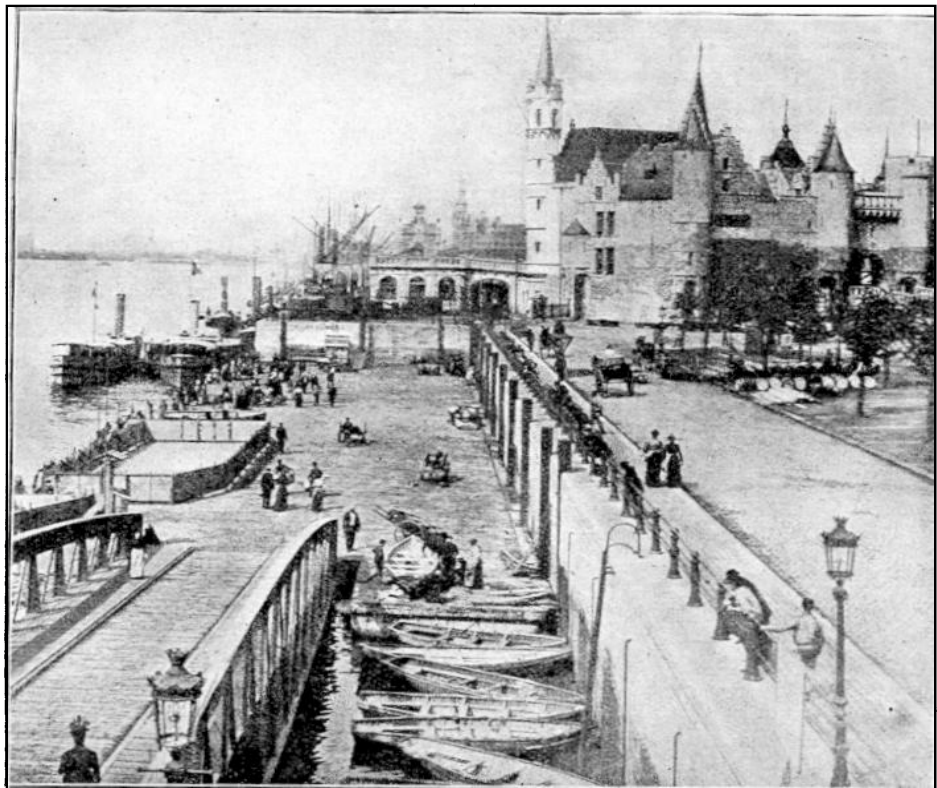
Antwerpen nemcsak főerőssége a belga királyságnak, hanem a legjelentősebb tengeri kikötője is. A külvárosokkal együtt majdnem 400.000 ember lakja. A város fokozatos fejlőd-

Antwerpen városháza.

désével az erődítményeket ismételve átalakították és kiszélesítették. A régi erődítmények ledöntése következtében a város jelentősen megnagyobbodott. Utcái szélesek, a házak gyönyörűen építettek. A város közepén két liget, a botanikus- és állatkert helyezkedik el, igen sok az emlékműve, a temploma, amelyek szinte megbecsülhetetlen értékű kincseket és képeket rejtnek magukba. Számos tudományos, művészeti és jótékonyági intézménye és egyesülete van. Új múzeuma jobbára antwerpeni művészekről származó és ezernél több képéről, szobráról és igen sok metszetről híres. Virágzó kereskedelme mellett szeszgyártása, sörfőzése, gyémántkőszőrülése,

Antwerpen. A kikötő a régi várral.

hogyan Antwerpen komoly ostromára nem egyhamar kerül a sor, vagy legalább is addig késik, amíg a németek újonnan szervezendő seregteteikkel készen lesznek. Ehhez pedig nagy idő kellett a belgák véleménye szerint, akik nagyon is félreismerték a németek szervezőképességét és előkészületeit a világhírhírű nagy küzdelemre.

Az ostromló csapatok parancsnoka *Beseler János* volt, akit mint már nyugállományú tábornokot újra ténylegesítették. Kiváló katona hírében állott mindig, nyugdíjba lépése előtt pedig a német műszaki és utászcsapatok főfelügyelője volt.

Az ostromló és a védősereg erejére nézve ma sincsenek biztos adataink. A belgákról annyit tudunk, hogy a megmaradt sereg egész ereje a várban küzdött, amelynek főparancsnoka maga a belga király volt. Az angol segítőhad összesen 3 dandár selejtes elemű tengerész- és matrózkatonából állott, akik nehéz tengeri ágyúkat is hoztak magukkal. A belga hadvezetés az utolsó pillanatig mindent elkövetett, hogy a várat védelmi állapotba helyezze. Letarolták az erődök előtti térséget, házakat, majorokat, sőt még egész falvakat is leromboltak, csak hogy tüzérségüknek jó kilövésé legyen és hogy az ellenség ne találjon búvóhelyet; az erődök között akadályokat emeltek, a gyalogság és a tábori tüzérség számára pedig hatalmas fedezékeket építettek.

Az ostromot két részre oszthatjuk, még pedig a bevezető harcokra és a tulajdonképpeni ostromra.

A BEVEZETŐ HARCOK.

Augusztus 24-ről 25-ikére virradó éjjelen egy *Zeppelin-légihajó* jelent meg a város fölött és hét bombát dobott le, amelyek hét embert megöltek és romba döntötték a város néhány házát.

Augusztus vége felé Albert belga király személyes vezetése alatt egy négy hadosztályból álló hadsereg tört ki Antwerpenből. A né-

*Beseler tábornok
Antwerpen meghódítója.*

*Sandau E.
Berlin felv.*

metek Vilvoode alá csalták őket, ahol valóságos csapdába kerültek s a csata ezzel a szegényletes, de hasznos jelszóval végződött számukra: *Fusson, ki merre lát!* A sereg egy része a mehelni-löweni csatornába fulladt, a java elesett, sokan pedig a németek fogságába jutottak; Antwerpenbe vajmi kevesen tértek vissza.

Szeptember 2-án hajnalban ismét egy *Zeppelin* szerencsétlente a város lakóit, amely meglehetősen nagy károkat okozott ledobott bombáival. Ugyanezen a napon foglalták el a németek Mecheln városát.

Szeptember 4-én Dendermonde városába vonultak be a németek, amelyet

a belgák kardcsapás nélkül engedtek át.

Szeptember 5-én a belgák átvágták a löweni csatorna töltéseit, úgy hogy Antwerpennek majdnem egész környéke víz alá jutott. Másnap a németek Brüsszeltől északnyugatra, Gent és Antwerpen között nyomultak előre, megverték a belgáknak Wetteren körül álló seregét és elfoglalták Gent városát. A németek mindenütt győzelmesen haladtak előre, úgy hogy szeptember 9-én már az összes Antwerpenbe vezető vasutak az ő kezükben voltak.

Szeptember 10. és 13-ika között ismét kitört Antwerpen őrseregének egy része. A főküzdelem Löwen és Aerschot között ment végbe, ahol a németeknek 12 újonnan alakított tengerész-zászlóalja tüntette ki magát vitézségével. Ez a küzdelem szeptember 11-én vált komollyá, amikor a belgák egészen Löwen alá jutottak. De itt, a hamarjában vasúton ideszállított német gyalogság és tüzérség megrohanta jobbszárnyukat s heves harc után megfutamtotta őket. Másnap ment végbe a döntő ütközet. A német tüzérség egész dél-előttön át lőtte az ellenség mind a két szárnyát, mire délben előbb visszahúzódtak, majd Antwerpen felé menekültek. A visszavonulás még másnap is tartott.

Szeptember közepén tehát a szárazföld felől a németek teljesen körülfogták Antwerpen-t. Most már nyugalommal, de annál szor-

Belga lövészek fedezékben.

galmasabban építették meg a lövegállásokat és az ezekhez vezető utakat. A nehéz ostromló-ágyúk szeptember 28-án bömböltek először és pedig nemcsak a 42-es mozsarak, hanem az osztrák-magyar motoros ütegek is.

Az ostrom.

Az igazi ostrom Mecheln bevételével kezdődött. Ha szemügyre vesszük az erődök elhelyezését és az ezek körül elterülő vidéket, látjuk, hogy a vár nyugati felén a meglehetősen széles Schelde-folyó vonala alkot tekintélyes akadályt; nagyobbítható ez a folyó mentének elárasztásával, amihez az előkészületek már békében is készen voltak. Itt tehát semmi keresnivalójuk nem lehetett az ostromlóknak. A Schelde mellékfolyójának, a keletről jövő Rupelnek délen számtalan kisebb-nagyobb mellék-

vize van, amelyek magas töltések közé szorított csatornákkal lévén összekötve, ugyancsak megnehezítik, sőt helyenként teljesen lehetetlenné teszik a hadműveleteket és az előnyomulást. Nyugaton és délen a közlekedés általában csakis az utakon volt lehetséges, mivel a belgák a vidéket elárasztották. A német hadvezetőség tehát a vár keleti részének és pedig a Nethe-folyó szakaszának megtámadását határozta el, ahol az akadályok miatt szintén nehezen haladhattak ugyan előre a csapatok, de csak egy valamire való akadály volt, nevezetesen: maga a Nethe-folyó és ennek többé-kevésbé vizenyős partvidéke. A támadás tehát a *Ressel* és az ettől délre egészen *Mechelnig* épített erődök ellen indult meg. A *Waelhem* nevű erősséget a mi motoros ütegeink és a németek 21 cm.-es ostromlómozsarai lődözték, míg *Lierre* ellen főként a 42-es német mozsarak működtek.

Már két nap multán azt jelentette az ostromot vezető német tábornok, hogy két erődöt a mozsarak összelőtték. Romokban hevertek még azok a falvak is, amelyek az erődök körül voltak. A nagy ágyúgolyók szinte fölszántották az egész vidéket és szétszaggatták a műutak szilárdan épített úttesteit. Október 1-én délután nemcsak *Waelhem* erődjét fogta körül a német gyalogság, hanem a *Wawre* és *St. Cathérine*

és ezekkel szomszédos kisebb erősségek ellen is támadásba fogott. Délután 3 órakor *Waelhem* a németek kezén volt.

Október 5-én már a *Broechem* és *Ressel* nevű erődök ágyúi is elhallgattak s vereség érte azt az angol dandárt, amely kitörést kísérelt meg a németek ellen.

A Nethe vonaláért vívott harcot magyar haditudósítóink egyike, *Fehéri Armand*, így írta le: »Miután a németek egészen *Broechemig* elfoglalták a délkeleti arcvonal erődjeit, csapataikat előretolták a Nethe-vonalig. A Nethe módfelett kellemetlen akadály, mert például *Waelhemnél* a szélessége eléri a 25 métert és mind a két partot 6—12 méter magasságú védőgátak övezik. Egyedül *Lierre* városa szolgál kedvező átkelési pontul, ahol egymásba torkollik a nagy és kis Nethe. A várost ezeknek

a folyóknak sok kisebb mellékágazata szelik át és itt márcsak annál is könnyebben keresztülvihető az átkelés, mert a házak eltakarják az átkelési helyeket az ellenség elől. A németek heves csatározás után elvágták a város egy részét az ellenségtől. Ekkor a belgák, a hely fontosságának tudatában, tartalékaikkal elke-seredett támadást intéztek a németek ellen, akik kénytelenek voltak odahagyni a már elfoglalt területet és visszavonulni a város mögé. Utóbb félelmetes pontossággal újra elküldték gránátjaikat a városba, sorompóba állították az időközben kapott megerősítéseket, a város déli részéből kiverték a belgákat, gyorsan áthidalták a Nethe egyes ágazatait és keresztülnyomultak a városon egészen az

északi határszélig. Egyidejűleg a Duffel helysége-nél is sikerült váratlanul kieroszakolni az átkelést. Mihelyt azután az északi Nethepartot Duffelnél és Lierrenél megszállották az erős német csapattömegek, a hadállást a Nethe mentén fölsodorták Waelhem irányában és arra kényszerítették az ellenséget, hogy vonuljon vissza a második erődvonala alá, annál is inkább, mert közbeeső ütegeiket egymásután küzdötte le a túlsúlyban lévő német tüzérség. Minthogy a második erődvonala meglehetősen elavult és csak igen csekély a harcászati értéke, a Nethe-vonal elfoglalása döntően kedvezővé tette a németek számára Antwerpen ostromát. Másnap Waelhemnél alkal-munk volt megsejmelni azt a hadállást, amely-

Gent. A vilvoordei híd, amelyen át a németek Gent felé nyomultak. 7¹/₂ óráig tartott, amíg a németek átvonultak a hídon. 177

Angol katonai automobil Termonde utcáin.

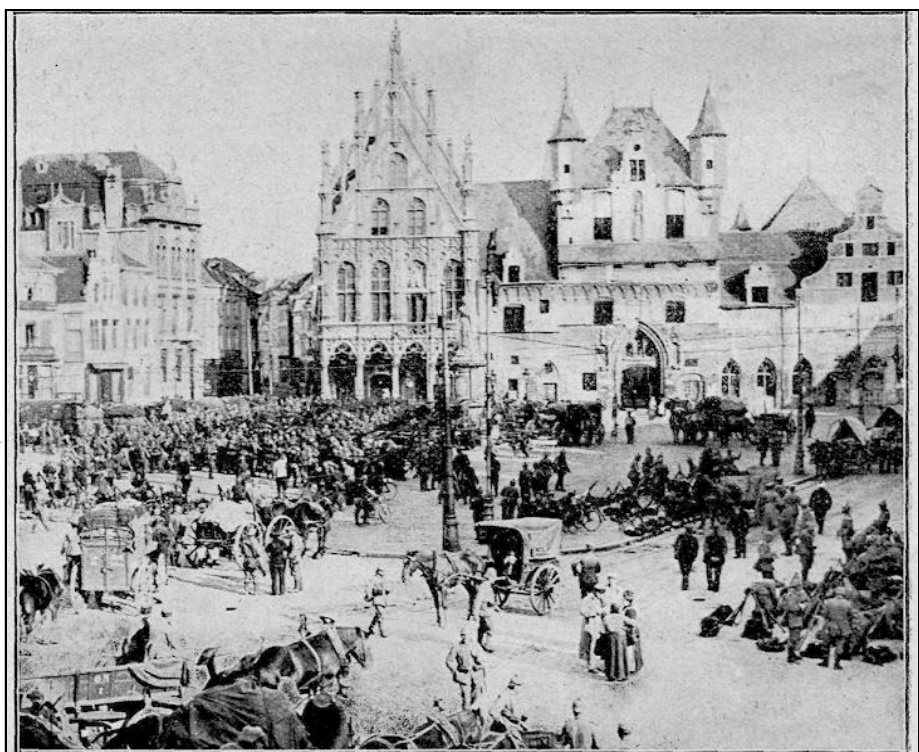
ben a belgák a Nethe-vonalon helyezkedtek el. Hátrahagyott gépfegyverek, lövészek, puskák és más egyéb felszerelési holmik sokatmondóan jelzik azt a sietőséget, amellyel a visszavonulás történt. Ez a hadállás nem lehetett valami kellemes tartózkodási hely, mivel a védőgátak mögött az egész rétséget elborították a német golyók. Az otthagytott gépfegyverek páncélvédői is temérdek nyomát mutatják a német gyalogság tüzelésének és srapelgolyók hullásának. A belgáknak a visszavonuláskor arra sem maradt idejük, hogy eltemessék halottaikat, akiknek nagy részét később, a hadállások elfoglalása után a németek voltak kénytelenek elföldelni. A hadállásnak jelentékeny a védelmi ereje, mivel az arcvonal előtt van egy 25 méter szélességű akadály, de harc-

mezőnek, legalább is Waelhemnél, rendkívül rossz a terep.»

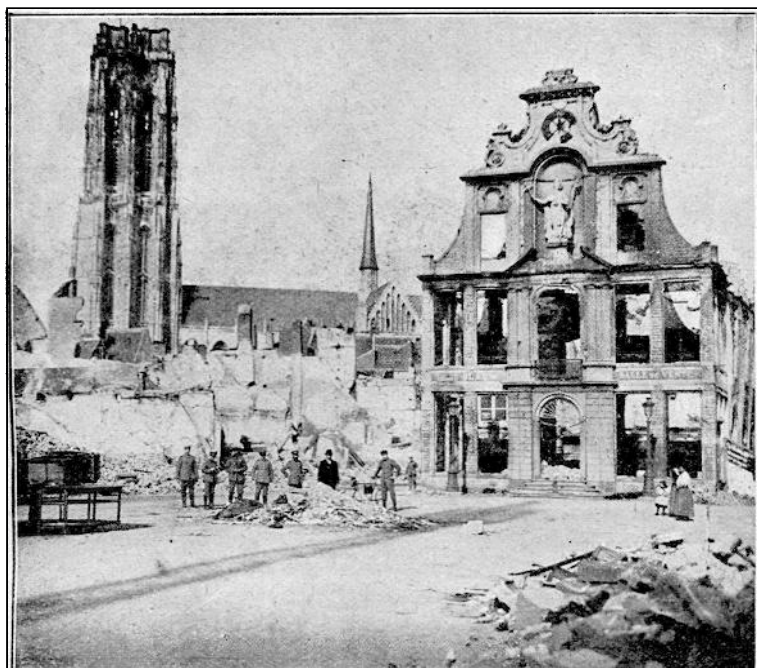
A megtámadott védővonal déli részéről most elvezetjük az olvasót Lierre erődje alá, ahol a nagy hírre vergődött negyvenkettes ágyúk működtek borzalmas módon.

Ezúttal Wegener Györgyöt, a közismert német haditudósítót szólaltatom meg, aki több ízben igen érdekes és színes leírások keretében számolt be megbízóinak.

»Bár a nagy mozsarak működésének eredményét már Lüttich és Namur alatt is láttam, — írja Wegener — megállt az eszem, amikor St. Cathérine-erőd romjait megpillantottam. Az erődben, ha jól emlékezem, tizenkét 20—30 cm.-es kemény acélból készült páncéltorony van. Mindegyikük mélyen a földbe sülyedt, úgy hogy a távolból legfeljebb a torony tetejét vehetjük észre. A tornyok körül több méter vastag és acélgerendákkal erősített vasbetonköpönyeg van. Olyan anyag ez, amelyet az eddigi tapasztalatok szerint golyó át nem járhat. Itt mind a tizenkét tornyot pár nap alatt borzalmasan széttörték a negyvenkettesek golyói. Például a St. Cathérine-erőd egyik sok tonna súlyú tornyának tetejét félrelökte és élére állította az egyik golyó. A másik tornyot pedig kifeszítette betonköpönyegéből, majdnem egészen megfordította, a betont pedig darabokra szag-

Mecheln. A nagy piactér belga foglyokkal.

Mecheln a bombázás után. A székesegyház sértetlen, a céhpalota elpusztult.

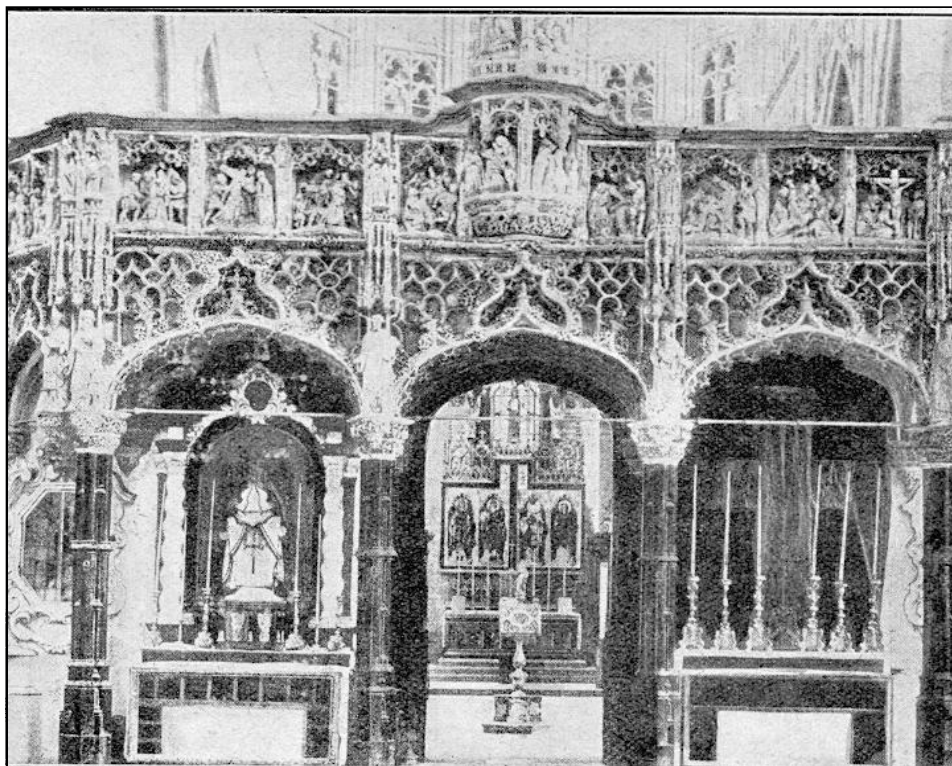
gatta, úgy hogy még az összekötő vasgerendák is széttörték és össze-visszagörcbültek. Lierre erődjében a »Berta« egyik golyója közvetlenül a páncéltorony előtt csapódott be. A golyó előbb átfúrta a beton előtt hét méter vastag földréteget, átütötte a két és fél méternél valamivel vastagabb betonfalat és a torony acélfalát, azután összerombolta a torony belsejében álló ágyút a hozzávalószerelékekkel együtt és ráadásul átfutott a torony hátsó acélfalán is; robbanása csak most következett be és szétvetette az egész betontömeget. Hogy a mozsarakat miként sütik el, azt még előbb láttam, itt csupán az egyiknek mélyen a földbe beásott állását tekinthettem meg. Valóságos pince volt. Az elsütés alkalmával a légnyomás a mintegy 50 méternyi távolságban épített ház tetőcserepeit szanaszét röpítette, az ablakablákat pedig mil-

liónyi darabokban még száz méternyire is elszórta. Megesett, hogy az ellenség egyik ezer méter magasan felénk haladó repülőgépe fölborult és szétszakadva lehullott, miként a szárnyaszegett madár.»

Ugyanez a haditudósító mondja el azt az esetet, amikor a belgák a mozsarakat szállító vasúti vonatot akarták tönkretenni. Valószínűleg kémek útján tudták meg a belgák, hogy az ágyúkat mikor szállítják el Mechelnből az erődök alá. Két igen nehéz mozdonyvonta és kövekkel és földdel megrakott kocsikból álló vonatot eresztettek szabadjára Antwerpenből, még pedig vezető és kísérő személyzet nélkül azzal a szándékkal hogy összetörje a mozsarakat szállító vonatot. Ámde a németek sem estek a fejük lágyára, hanem amint észrevették az eszeveszett gyorsasággal jövő vonatot, tisztában voltak a készülő veszedelemmel és kövekből

és gerendákból oly nagy akadályt raktak a száguldó vonat elé, hogy ez kisiklott és az összes kocsi a mozdonyokkal együtt pozdorjává törtek.

A Nethe vonalán épített belga erődök elestével lezárult Antwerpen ostromának első

A lierreai székesegyház.

és a németekre nézve a legfontosabb és legnehezebb része. Következett a második, amelyben a németeknek elsősorban is a két erődvonal közé szorult és most már angol és francia csapatokkal is megerősödött belga őrsereget kellett döntőleg megvernie. A belső erődök ostroma csak az ellenséges szárazföldi haderő megfutamítása után következhetett be.

Az ostrom leírásának folytatása előtt azonban tekintsünk be az ostromlott városba is. Följegyzések és amsterdami napilapok tudósítóinak hírei alapján igen érdekes adataink vannak a lakosság magatartására nézve. A németek nem remélt sikerei eleinte természetesen izgalmat keltettek, ami azonban megszűnt, amikor a lakosság megtudta, hogy a világrendítő küzdelem tőlük messze délre, Franciaország belsejébe terelődött át. Szinte elfelejtették a háborút hatalmas erődök védte városukban, amelyben dús raktáraik következtében bővében voltak mindennek. Ámde a nyugtalanság ismét felütötte a fejét, mert híre jött, hogy Mecheln és Vilvoorden között néhány ezred ellenséges katona táborozik. De ezt — a bizakodók beszédei alapján — távolról sem tartották elegendőnek a világ legerősebb táborvárának megostromlásához; széltebenhosszában azt mondogatták, hogy ehhez pár százezer ember kell. A város bombázását meg éppen lehetetlenségnek tartották. Mesének mondták a német és az osztr.-magy. nehéz motoros tarackosütegeket. Mecheln bombázását, Lierre

Antwerpen. Waelhem erőd bejárata. Az első erőd, melyet a németek az osztrák-magyar 30:5-es motoros ütegek segítségével elfoglaltak.

erődjének lödözését sem vették komolyan, bár az ellenséges tüzérség lövedékeinek hatáskörébe eső falvak lakossága gyermekeivel, asszonyaival és csekély kis vagyonával tömegesen menekült a városon át. Egyszeriben nagyon lármás lett a város, csörgés-zörgés visszhangzott mindenütt. Az újságok már kétértelmű hírekkel szolgáltak. Amikor azután a Waelhem és St. Cathérine-erősségek ostromának híre terjedt el, izgatott lett az egész város, a leggazdagabb embertől a legutolsó koldusig. Másnap már hosszú sorokban döcögtek az utcákon az összeroppanásig megrakott nagy szekerek a

vasúti állomás felé és a nyugatnak kivezető utcákon. Mindenki meghökkent, mikor a hivatalos jelentések már csak így beszéltek: *Az erődök tartják magukat . . . . A helyzet tegnap óta nem változott . . . . A németek támadását visszavertük . . . . Az ellenség elérte eredmény nem áll arányban a nagy löszerpazarlással . . .* Ezekre persze alaposan rácsáfoltak a németek és a belga katonák, valamint a menekülők, úgy hogy hamarosan kiderült, hogy az erődök nem sokáig állhatnak ellen az ellenséges tüzérség szakadatlan tüzelésének. Az amsterdami *Allgemeen Handelsblad* tudósítója azt írja, hogy ekkor már lerítt a közönség arcáról az aggodalom

és a félelem. A katonai gépkocsik nagy lármát csapva vadul száguldottak ide s tova az emberek tömegein keresztül. A német repülők megjelenése sem volt tréfádolog, az ellenük rendezett hajsza sem nyugtathatta meg a kedélyeket, mert ahányszor egy repülő tünt fel az ég alján, süketítő puskaropogás, ágyúdörgés indult meg. Másnap páni félelem fogta el a lakosságot, mert a hivatalos jelentés elárulta, hogy az angolok sem állíthatták meg útjában *Beseler* győzelmes seregét, sőt ez elől a Nethe vonalához húzódtak vissza. Ez pedig azt is jelentette, hogy a németek a külső erődök vonalát már áttörték. Arra a hírre, hogy a kormány Ostendébe készül, a katonai kórházakat pedig kiürítik, becsukták a boltokat, az idegenek pedig valósággal megostromolták a konzulátusokat, hogy útleveleket kapjanak. Az a hamis hír, hogy Kluck seregét a szövetségesek összeroppantották és százezer német katonát elfogtak, valamint hogy *Beseler* seregét is megfutamították: kissé megváltoztatta a nyomott hangulatot. Reménység töltötte el a szíveket akkor is, mikor az angol segítőhad vonult be a városba Churchill Winston angol miniszter vezetése alatt. Október 5-én a vár vé-

delmét az angolok vették át. Ennek köszönhetőek a belgák Antwerpenen bombázását, mert az angoloknak közömbös volt, hogy a város elpusztul, sőt talán kívánták is ezt, mert csakis így veszthette el a város értékét a németekre nézve.

A *Nieuwe Rotterdamische Courant* című újság a lakosság meneküléséről azt írta, hogy az emberek ötösével és hatosával szorosan egymás mellett futottak az utcákon; százával látták a közönséges és motoros kerékpárokon menekülőket, mind majd leroskadt a tehertől. Mindenki annyit vitt magával, amennyit elbírt. A kikötőben ezrével ültek egy csomóban az emberek, hogy várják a szállítógőzösök megérkezését. A leáldozó napot látni nem lehetett a füst miatt, amely a belgák fölglyujtotta kőolajtartályokból csapott az égnek és ter-

jedt el az egész városban. Máshol is tűz ütött ki. A legtöbb helyen maguk a belgák voltak a gyújtogatók, kik csak azért vetettek üszköt az épületekbe, hogy elpusztítsák azokat a nagy készleteket, amelyeket a maguk és nem a németek számára halmoztak fel.

Nem kevésbé érdekes *Powell Sándornak*, a newyorki *World* című újság tudósítójának az a feljegyzése, amely az angol tengerész-katonaságra vonatkozik. Szerinte majdnem minden katona tekintete barátságos volt; mindannyi egészséges, csinos és fiatal volt; ámde aki- nek csak némi katonai tapasztalata volt, tisztán látta, hogy ez a legjobb akarattól áthatott

Antwerpen egyik teljesen rommá lőtt erődje.

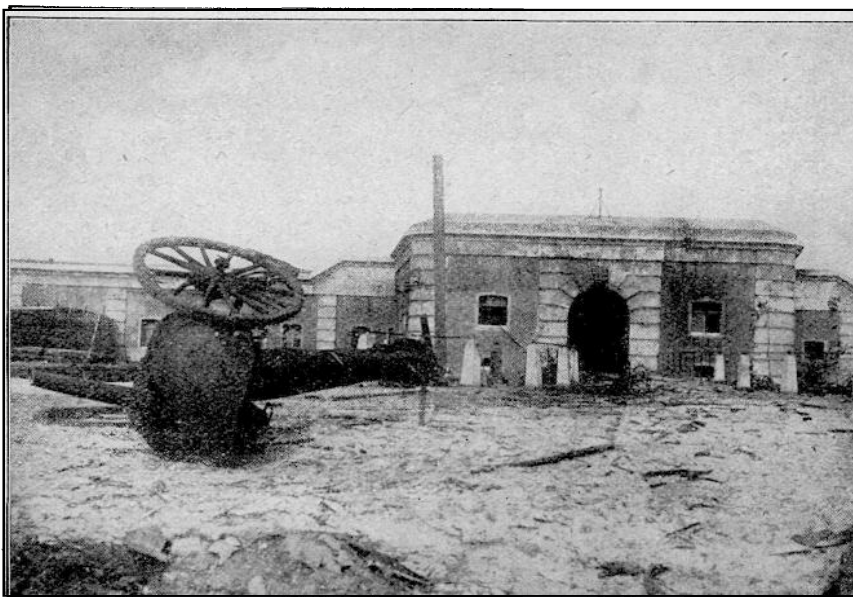
„L'Espresso”-Presse-Büro felvétele.

sereg nem volt elsőrendű anyag, bár, amint az események bizonyítják, vitézül is harcolt az ütközetekben.

Október 6-án legelőször délen támadtak a németek, még pedig a Schelde és Rupel között a Puers- vagy másként a Breendonck-erőd ellen. Ezután a gyalogság nyomult előre fokozatosan s elérte a Rupel balpartját. Másnap az egyesült belga és angol sereget az erődök belső vonala előtt verték meg a németek. Ez alkalommal négy nehéz üteget, 50 táborigyút és sok géppuskát zsákmányoltak.

Keddi napon rommá lőtték a német ágyúk a belső erődvonalt 4-es számú erősségét, október 7-én d. u. 4 órakor pedig *Beseler*, hivatkozással a hágai nemzetközi megegyezés idevágó pontjára, értesítette a vár parancsnokát és a polgári hatóságokat, hogy a megadásra vonat-

kozó felszólításra érkezett tagadó válasz következtében a város bombázását rendelte el. Az ostromnak erről a fázisáról a következőket írja egy német tüzérliszt naplójában: »Október hetedikéről nyolcadikára következő éjszakán, éjfél után egy félórával kezdődött meg a város bombázása. A város bizonyos részeit kímélnünk kellett, főként azokat, amelyekben az építészet remekei és a német vállalkozóknak milliókat érő nagy raktárai voltak. A bombázás október 9-én délelőtti 11 óráig tartott. Ekkor újabb tárgyalásokat kezdtek a kapitulációra nézve. A tárgyalás eredményét onnan tudtam meg, hogy a síkságon elszórtan álló gyalogság »Hur-

Az elpusztított északi külső (Ertbrand-) erőd Antwerpen mellett. A baloldalt fekvő ágyút egy 42-es lövedék-okozta légnyomás röpítette a várárkokon túl, az erőd bejárája elé.

ráh» kiáltásba tört ki. Csakhamar nekem is jelentették a világhistóriai eseményt. Hamar leszálltam a bükkfáról, amelynek tetején volt a figyelő-állomásom. Az ágyúkat tölgyfakoszorúkkal díszítettük fel. Borzalmasan szép volt Antwerpen égése. A vasúti állomás gömbölyű kupolái és a székesegyház karsú tornya fönsegesen emelkedett ki az égő város vörös fényéből. Azt mondták, hogy a belgák gyújtották fel az egyik német nagykereskedő kőolajraktárait; mi semmi esetre sem tettük ezt. A város átadása után, amikor már ebédhez készültünk ülni, parancsat kaptam, hogy ütegmmel a városon kívül foglaljak állást. Amint később megtudtam, ez azért volt, hogy reálhessenek a várostra, ha lázadás ütne ki ellenünk. Két napon át maradtam ebben az állás-

ban. Semmi sem történt, mert a lakosság örült, hogy megszabadult az angoloktól s hogy a mi védőszárnyaink alá került. Azt beszéltek az emberek, hogy amíg az angolok a belga katonákat tűzbe küldötték, ők maguk a városban barangoltak és fosztogatták a lakosokat. Október hetedikéről nyolcadikára következő éjjelen kereket oldottak nemcsak az angolok, hanem a belga katonák és a lakosság zöme is. Október hetedikén este már a város világítása is csütörtököt mondott, sőt a vízvezeték is kiapadt. A kapitulációt csupán azért húzták-halasztották, hogy annál biztosabban menthessék meg irhájukat az angol és a belga csapatok. Amikor a belső erőd-vonal erősségeibe vonultak be katonáink, hogy elszállásolják magukat, ámuló belga gyalogkatonák bujtak elő a kazamattákból, akik nagy csodálkozva hallották Antwerpen behódolását. Kitünt, hogy már napok óta semmiféle hírt sem kaptak, mert az erődök telefonvezetékei mind elszakadtak. Az erődökben egyenként átlag 4–400 katona volt, akiket lefegyvereztünk és Németországba szállítottunk. Angolokat azonban még a leggonoszabb kutatás után sem tudtunk felfedezni. A vár belső erődjeiben csupán elavult ágyúkat találtunk; ezek tehát semmi esetre sem fejthettek ki komolyabb ellentállást. Nehéz tüzérségünk Krupp-ágyúi felsőbbségben voltak

mindenütt!« Az első német gránát a Scheldébe esett, a második ellenben a Nacionalstrassén vágódott le, míg a harmadik már a központi vasúti állomásba csapott be. Nagy pusztulást okoztak a gránátok az elővárosokban, amelyekben több helyen tűz is ütött ki. Fokozta a hatást egy Zeppelin, amely a hobokeni olajtartókra vetett bombákat. A lödőzés kezdetétől, vagyis október hó 8-ikának éjjeli egy órájától reggelig 420 gránátot lőttek a városba a németek! Ezzel a lödözéssel egyidejűleg a német ostromló sereg természetesen a belső erőd-vonal erősségei ellen is támadást kezdett. A tüzérség annyira elárasztotta gránátjaival az erődöket, hogy ezeknek védőserege még gondolni sem mert a tüzelés viszonzására,

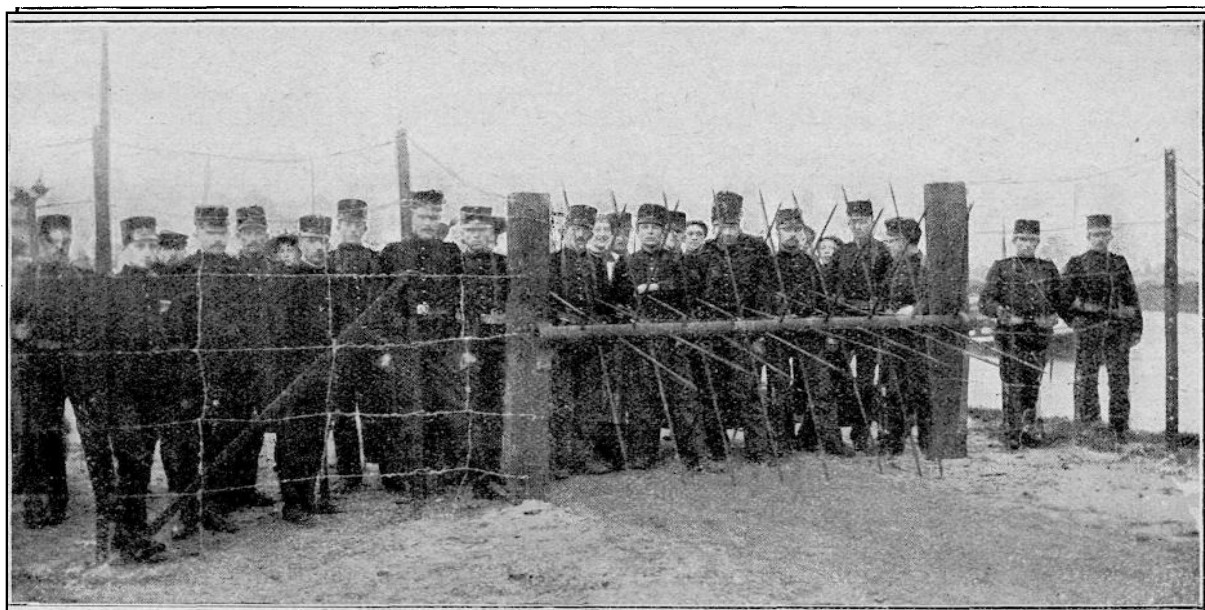
Az angolok által az antwerpeni kikötőben elsüllyesztett
»Gneisenau« német Lloyd-gőzös roncsa. Grohs A. Berlin felvétele.

sőt még a lőporoskamrákat sem tudták a levegőbe röpíteni, mert aki kimozdult a bombamentes kazamattákból, az a halál fia volt.

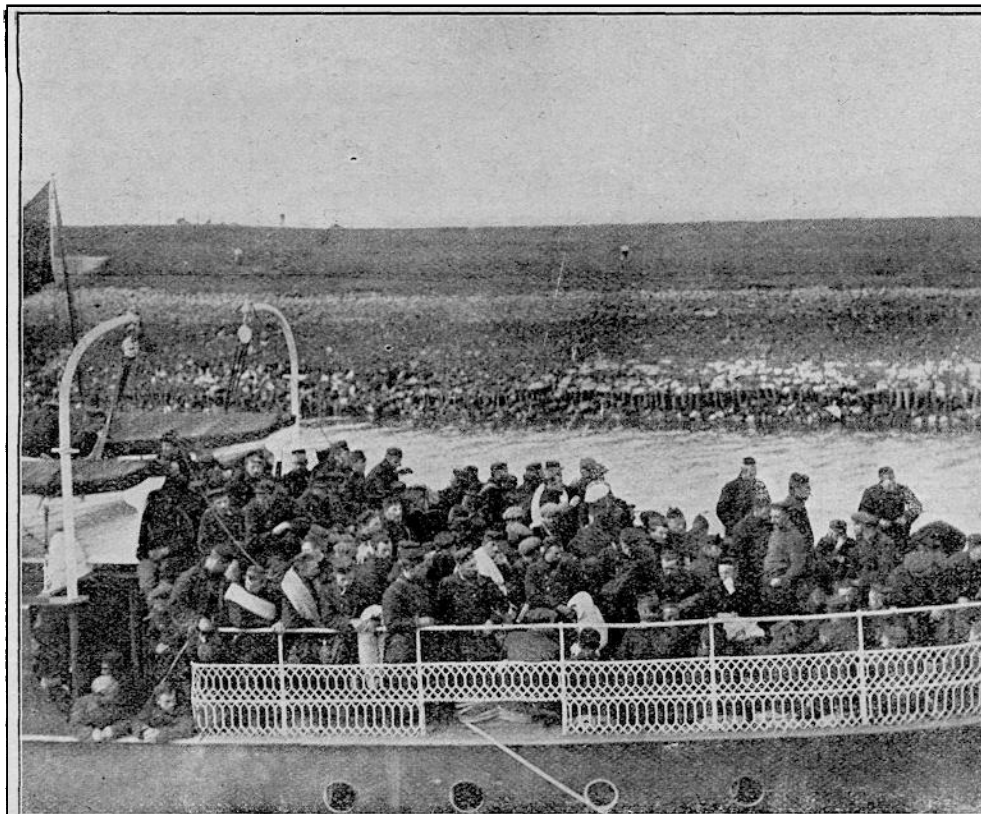
Október 8-án az angolok is belátták, hogy tovább nem tarthatják magukat a várban, így hát előkészítették visszavonulásukat. A következő éjjelen és másnap a belga hadsereg nagy része *St. Nicolason* és *Brüggen* át nyugatnak vonult, míg az angolok az erődök belga őrseregével 9-én délután vonultak ki Antwerpenből. Ezzel egyidejűleg a levegőbe röpítették *Schooten*, *Brasschaet*, *Merxem*, *Capellen*, *Lille*, *St. Gilles* és *Everselle* erődjeit, amelyeknek romjaira legott kitétték a fehér zászlót.

A behódolás.

Nevezetes dolog, hogy az angolok, akik ellenállásra ösztökélték a szerencsétlen belgákat, a védelem hiábavalóságának láttára melőzték az eddigi hadiszokást, amennyiben a futásban kerestek menekülést és a várost sorsára hagyták és ennek átadását a polgári hatóságra bízták. Október 9-én reggeli tíz óra tájban *De Vos* polgármester volt kénytelen a németeknek *Contich*ban állomásozó főhadiszállására menni, hogy tárgyaljon a kapitulációról. Időközben azonban a német gyalogság egyik dandára, némi tábori tüzérséggel, már behatolt a városba. Utóbbi sebesen a Schelde partjára nyomult, ahonnan belelőtt a belga

Antwerpen. Hollandi határbiztosítás az Antwerpenből menekülő fegyveres csapatok föltartóztatására.

Belga katonák hajón Hollandiába menekülnek.

seregnek szaladva menekülő utóvédébe. Délután fél két óraker ismét heves ágyúzás kerekedett, mert az északi erősségek, amelyeket a kapitulációról senki sem értesített, lődözni kezdték a németeket. A németek árulást sejtven, már-már a városon akarták megbosszulni magukat, amikor a városi tanács közbenjárása folytán másnap délelőtt 10 óraker egy hirtelenében megjelent belga tábornokkal megkötötték az átadás egyezségét.

A német csapatok ünnepélyes bevonulása este a *Wacht am Rhein* órákhoz tartó hatalmas dallama mellett ment végbe, ami után az ostromló sereg parancsnoka szemlét tartott 60.000 emberből alakított vitéz serege felett.

Igy esett el Belgium utolsó és az egész világ előtt bevehetetlennek hirdetett roppant erős és büszke vára.

A német fővezérlet október 15-én adta ki azt a hivatalos jelentését, amely szerint Antwerpen ostroma alatt 5000 belga jutott a németek fogságába. Mintegy 20.000 belga és 2000 angol katona Hollandia semleges területére menekült, ahol lefegyverezték őket. Zsákmányul esett tengersok eldobált és raktárakban fölhalmozott lövő- és más fegyver, formaruha, 500 ágyú, rengeteg sok gyógy- és kötöző-

szer, gépkocsi, vasúti mozdony, szerés más kocsi s gar madában heverőigen sok élelmicikk.

A lakosság menekülése.

Megkapó jele neteket örökített meg azok, kik látták az antwerpeni ártatlan lakosok menekülését. Amikor a katonai kormányzó kiadta a jelszót, hogy akinek drága az élete, az meneküljön északnak és északkeletnek, valóságos népvándorlás indult meg Németalföldre. Az amsterdami *Telegraaf* című újság Rosendaalból keltezett levelében többek között ezeket olvashatjuk: »Hálára fáradtan és ki-

zsaroltan, későn éjjel értek be ide a legszegényebb antwerpeni emberek. Hálálkodva köszönték meg a rosendaali bennlakóknak ember séges bánásmódját. Minden ház zsúfolásig megtelt a menekülőkkel. Százával pihenték ki fáradalmaikat a templomokban és a mozgóképszínházakban. A vasúti állomás épületében a szó szoros értelmében mozogni sem lehetett. Amerre az ember lát, mindenütt, az utcákon, a tereken, menekülők ülnek batyuikon. A kimerült asszonyok nehánya csecsemőjét szoptatja nyilvánosan, máshol 4—5 piciny gyermek jajgatva és sírva karolja át édesanyja nyakát és arra kéri, hogy vezesse vissza az édes otthonba. Az idegesség annyira úrrá lett e szerencsétlen embereken, hogy sokan a legértéktelebb holmit ragadták magukhoz. Igy például láttam egy anyókat, ki csupán kávésbögréjével menekült el; mások madárkalitkát szorongattak hónuk alatt. Senki sem tudta, hogy hová megy, csak menekül, mert az antwerpeni rendőrség, amely az összes házak kapuit sorra kopogtatta, csak annyit mondott, hogy aki nem katona, az jól teszi, ha elmekül. Ebben a pillanatban indul el Rotterdamba egy vonat 3000 belga menekülövel. Hogy a nagy fejteltségben senkinek sem esett baja,

az a holland katonák érdeme, akik szíves-örömmel két kézzel segítettek, istápolták és vigasztalták a szerencsétleneket. Deresedő népfelkelők nagy igyekezettel tölték a gyermekkocsikat és adogatták fel a vasúti kocsikba a pólyascsecsemőket; igazságosan osztogatták szét a katonák az éhezőknek a kenyeret és az élelmicikkeket. Alighogy az egyik vonat kibogott az állomásról, itt állt a másik, az üres, mely ugyancsak hamarosan megtelt a zsúfolásig.

A belga és a holland kormány között ugyanis már Antwerpen ostromának első napjaiban oly megegyezés jött létre, hogy szükség esetén Rotterdam falai között menedéket nyújt a futó lakosság nagyobb részének. Ennek volt következménye, hogy annyi ezer ember futott errefelé. Az eszeveszett menekülésnek állítólag maga a belga hadügyi kormány volt az oka, amely röpiratok és képek útján hihetetlen dolgokat mesélt el a barbár német katonák fosztogatásairól és kegyetlenkedéseiről. És ép ezek a barbárok voltak azok, kik már a behódolást követő második napon a Schelde partján nagy számmal összegyűjtötték a hajókat, csónakokat és tutajokat, hogy a folyó túlsó partján, holland területen szorongó és nélkülöző lakosokat, asszonyokat és gyermekeket biztató szavak kíséretében visszatérésre nógassák és segítsék. Mikor ezt megtudták és mikor mindjobban híre terjedt, hogy a németek senkit sem bántanak, a lakosság lassan visszazállingózott, megkezdte rendes foglalkozását és mindjobban helyére zökkent a városi élet is. Mindamellet még sok ezer hitetlen ember maradt Hollandiában, akik sokáig nagy gondot okoztak a holland kormánynak.

Séta a meghódított Antwerpenben.

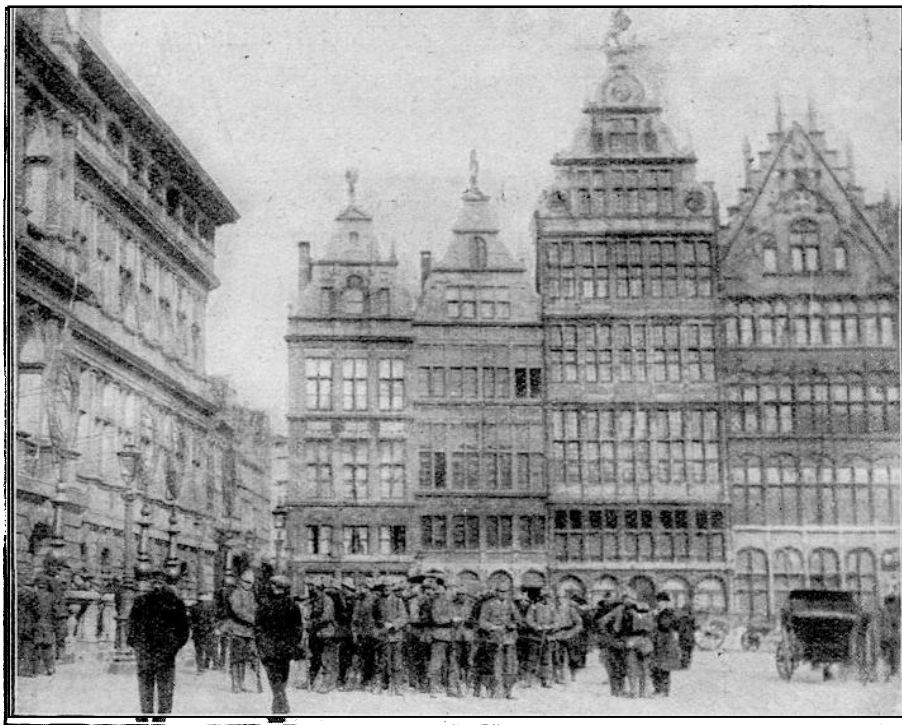
Német haditudósítók és más szemtanúk azt mondják, hogy a német csapatok bevonulásakor teljesen üresek voltak az utcák, mert a la-

kosságból csak kevesen maradtak vissza és ezek is elbujtak. Később, amikor a bevonulást nem követte az istenítélet, bár ijedt arcokkal, de az utcákra sompolyogtak ki itt-ott az emberek, akik minden utcasaroknál óvatosan és félve dugták előre fejüket. Amint azután meggyőződtek arról, hogy a német katonák barátságos emberek, rendtartók, fegyelmezettek és senkit sem bántanak ok nélkül, mind többen és többen bujtek elő rejtékhelyeikből, szoba elegyedtek a német katonákkal, sőt akadtak olyanok is, kik udvariaskodni és előzékenykedni kezdtek. A roppant nagy kikötőben is csakhamar megélénkült az élet. Német tisztvezetése alatt katonák vizsgálták át a kikötőraktárakat és a kikötőgátakon álló vasúti kocsikat. Ezek egy része teli volt szénnel. Kévsébbé értékesek voltak azok a raktárak, amelyekben fegyverzetet és formaruhát fedeztek fel.

Leube német képviselő följegyzései szerint a belga menekülő katonaság otromba módon rombolt és pusztított mindenfelé. »Az antwerpeni nagy kikötő — írja Leube — a pusztulás képét mutatja. A zsilipek bejáratát gabonával megrakott nagy hajókkal zárták el; a kikötő bejáratánál a Gneisenau nevű Lloyd-gőzöst

A németek naponként kenyeret osztanak szét Antwerpen szegényei közt.

Antwerpen. A városháztér.

sülyesztették el. Harminckét más német gőzösnek gépezetét dinamittal rongálták meg a hasznavehetetlenségig. A *Santa Fé* nevű Lloyd-gőzösnek még a belső berendezését is izzé-porrá zúzták. A hajók legnagyobb részénél jóformán csak a hajótestet hagyták épen. Három rakodógát raktáraiban pár ezer gépkocsit találtam, amelyek felének hiányzott az alja, a többinél leszerelték a pneumatikot, de valamennyinek alaposan szétrombolták a gépezetét. A Kongógyarmat számára szánt nagy partraszálló csónakokat mind fenékbe fúrták. Ahol a raktarakat felgyújtották, ott még az emelődaruk is tönkrementek és meghajoltak a nagy hőségben. A fölhalmozott anyagokból igen sok pusztult el; tengernyit a német katonaság mentett meg, a többi ellenben még a rakodókon áll nagy halmokban.»

A városon kívül telepített kőolajfinomítóknak még javában dühöngött a tűzvész, amikor a németek a rendezéshez láttak. Csak a legnagyobb óvatossággal közelíthették meg a tartókat. Az oltásról természetesen szó sem lehetett; a nagy vastartók, amelyek izzóan vörösek voltak, állítólag össze-visszahorpadtak és görbültek akár csak a papiros. Itt-ott robbanás reszkettette meg a levegőt, a közeli házak ablakai pedig csörömpölve hullottak alá az utca kövezetére. A telep felé vezető vasúti

vágányokon álló kocsik legtöbbje a robbanás következtében fölfordult és darabokra törött.

Igy jártak el a művelt belgák saját országuk leggazdagabb városában. *Milliárdokat érő vagyont pusztítottak el minden haszon nélkül!*

A város belsejében, amelyet a németek csupán 15 cm-es gránátokkal lődöztek, aránylag kevés kár esett. Az értékes műemlékek sértetlenül maradtak. Az üzletek nagy részét természetesen sokáig nem nyitották ki. Így például egyórai keresés után sem találhatott az ember borbélyüzletet; más helyen pedig fülsiketítő lármat csaptak az egyik állatkereskedés éhes madarai, majmai és egyéb délszaki

ritka állatai. Így váltakoztak a szomorú és a vig események. A legtöbb kár a Rue du Marché-aux-Souliers-ben esett, ahol egy helyen egymás mellett tíz üzlet pusztult el.»

A BELGA TENGERPART ELFOGLALÁSA.

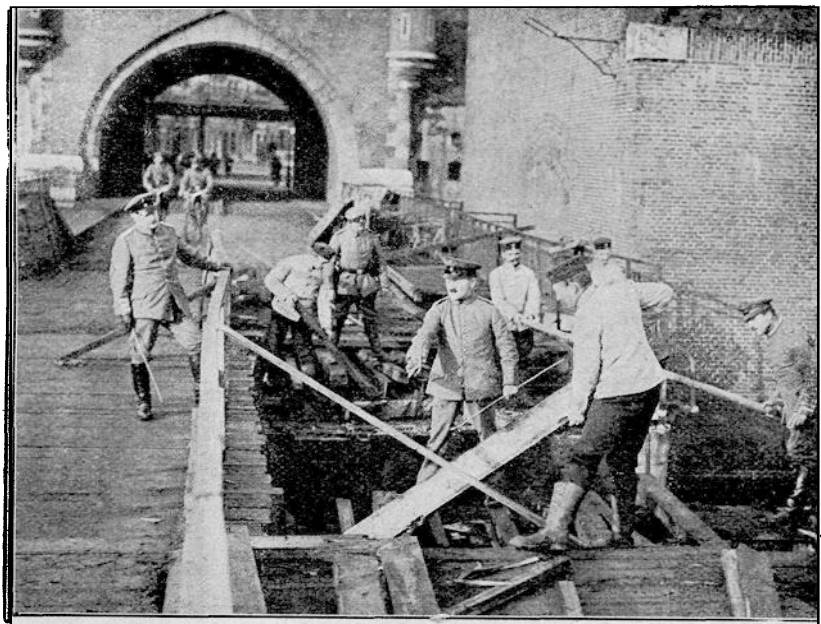
Az Antwerpenbe segítségül küldött angol tengerész-sereg vezetősége október 8-án belátia, hogy csak rövid ideig állhat ellen a német ostromló seregnek. Ezért az elvonulás gondolata támadt fel benne. A gondolatot csakhamar a tett követte, mert már az éjjelen át és másnap, október 9-én, megtették az intézkedéseket a vár kiürítésére. A belga sereg nagy része, szorosán a hollandiai határ mentén, nyugatnak, vagyis *St.-Nicolaas* és *Brügge* felé vonult el, hogy esetleg szembeszálljon azokkal a nyugat felé előretörő német seregtestekkel, amelyek a Franciaország felé elvonuló szövetséges seregnek óhajtanak elválni az útját. Az angolok 9-én délután indultak el a visszamaradt belga őrsereg egy részével. Bár a hátrálókat erős gyalogcsapatok fedezték, ezek nem akadályozhatták meg, hogy a *Derdermonde* és *St.-Nicolaas* között felvonult német tüzérség oldalba ne fogja az angolok és a belgák derékhadát. A német tüzér-

ség nagy hevességgel lődözte a visszavonulókat, kiknek utóvédében a nyolc kilométer távolságról lőtt, de azért pontosan robbanó német srappnelek nagy kavarodást, sőt páni félelmet idéztek elő. Az angolok közönyösen fogadták a támadást, a belgák ellenben annál jobban megijedtek. Hiába intették nyugalomra a tisztek legénységüket, ezek menekülni kívántak a láthatatlan ellenség okozta golyózáporból. A szakadatlanul tartó ellenséges tüzérségi tűz oly nagy zavart támasztott, hogy a vezetők is elvesztették eszükét és Hollandia semleges területére vezették csapattesteiket, ahol ezek *Clinge* alatt lerakták fegyvereiket. Egy részük, amely nem érthette el a semleges ország határát, a németek fogságába esett. A szégyenletes futás érdekes okmánya az a hivatalos jelentés, amelyet az angol csapatok parancsnoka, *Paris* tábornok írt felsőbbségének. Szerinte október 8-án vált bizonyossá, hogy a belga haderő nem védelmezheti tovább Antwerpen erősségeit. »A visszavonulásba — írja a tábornok — *Guise* belga parancsnokló tábornok is beleegyezett. A hátrálást, igen súlyos viszonyok között, félnyolc óraker kezdettük meg. Mivel az ellenség közvetlen visszavonulási vonalunkat veszélyeztette, csakis északnak, mintegy 25 kilométeres kerülővel juthatunk előre. Az összes utak teli voltak belga csapatokkal, menekülőkkel, csordákkal és jól megrakott szekerekkel. Ennek következtében a csapatok elvesztették az egymás közötti összeköttetést. Egyrészt a kimerülés, másrészt eddig ki nem derített okok következtében az első tengerészdandár nagyobb része lemaradt és bosszúságomra sem az ellenség fogságába nem jutott, sem pedig Hollandiában nem volt lefegyverezhető. Az egész éjjelen át tartó szakadatlan menet után az 1-ső tengerészdandár egyik zászlóaljja, azután a 2. dandár és végül a matrózdandár, egy zászlóaljának kivételével, *St.-Gillesbe* ért, ahonnan vasúton zavartalanul folytatták visszavonulásukat. A tengerészdandárnak utóvédét alkotó zászlóaljja, pár száz menekülővel együtt délután elérte ugyan a vasutat, de mivel a síneket fől-szaggatták, a mozdony pedig kisiklott, az ellenség tüzébe került. Nagy zavar támadt; sötét is volt és a menekülők izgatottsága min-

den parancs kiadását megakadályozta. A zászlóalj mégis kitűnően tartotta magát, mert heves harc között, noha sokat veszített embereiből, kivágta magát az ellenség ölelő karjából. A többiek a 15 kilométer távolságra fekvő *Selzaeteig* meneteltek, ahol vasútra szálltak.«

A Hollandiába menekült belga és angol katonák lefegyverzése minden baj nélkül ment végbe, mert a holland kormány felkészült erre a nevezetes eseményre, amennyiben elegendő csapatokat vont össze a veszélyeztetett határ mentén. A lefegyverzett angol és belga katonák száma elérte a negyvenezretet. Az üldözés hevében 48 német dzsidás is Hollandia területére lépett, akiket ugyancsak lefegyvereztek.

A belga hadsereg megmaradt részének zöme *Ostendebe* vonult, míg az utóvéd véres harcokat vívott a tengerpart felé tüneményes gyorsasággal előretörő német csapatokkal. Ezekben a harcokban kisebb és nagyobb belga osztályokat fogtak el és szorítottak holland területre a németek. Október 11-én *Gentbe* éppen akkor vonultak be a németek, amikor az ellenkező oldalon a belga katonaság hagyta el a várost. Itt a német sereg csupán rövid pihenőt tartott, visszahagyott egy kis őrsereget, ami után *Brüggenek* vette irányát. Az ezalatt kerekedett utóvédharcban a súlyosan megvert belgák sietve *Ostendebe* huzódtak vissza. Október 14-én már Brügge városának tornyán is a német császári lobogó lengett.

Német munkásosztagok kijáratnak Antwerpenben egy szétrombolt hidat.

Ostende megszállása.

Amikor a belga és az angol sereg megmaradt részei Ostendeba értek, már ott horgonyoztak azok a tengeri szállítóhajók, amelyek angol hadihajók védelme alatt a francia kikötőkbe szállították a belga csapatokat; az angol katonaság — mintegy 5000 ember — azonban nem ment Franciaországba, hanem hazájába, a tenger védte, biztosabb menedéket nyújtó Angliába hajózott át!

A német üldöző seregek három irányból nyomultak előre a tengerpart felé, még pedig északon *Brügge*, a középben *Thornhout*, délen pedig *Ypern* és *Dixmuiden* városai felől. Október 14-én már csak egynapi járőföldre voltak a németek a tengerparttól, azok a belga csapatok pedig, amelyeknek már nem jutott hely az angol hajókon, a tengerpart mentén Nieuporton át a francia *Dünkirchen* felé surrantak el.

A németeknek bevonulását a városba *Barzini* a következőképpen írta le naplójában:

Október 13. Belgium élete csupán órák kérdése! Azok a csapatok, amelyekkel tegnap a brüggei országúton találkoztunk, a város tanácsháza elé vonultak fel. Egy német Tauberpülőgép nagy körökben a város felett kerिंगett; ledobott egy bombát, amely azonban kárt nem okozott. A belga katonák egyik osz-

taga dühödten a székesegyház tornyába rohant, hogy golyózáport zúdítsen a német repülőre. A botor katonákat erőszakkal kellett a toronyból lehozni, nehogy a németek rommá löjék a templomot... Az utcákon eltikkadt menekülő belga katonák vonszolták fáradt testüket; tisztjeik nem voltak, magukra hagyták őket és parancs nélkül rendetlenül menettek. Kérdéseimre választ nem adtak. Amint azonban puskalövések riasztották meg őket, kérdő pillantásokat vetvén maguk körül, megállottak és utolsó kétségbeesett védekezésre szánták el magukat. Megtöltötték fegyverüket és az utca két oldalán a fák törzsei mögé bujtak és várták az ellenséget és a halált! Ezek valóban szerencsétlen hazájuk halálharcát képviselték!

Október 15. Ostende egészen kihalt. Ostende már nem él többé, olyan, mint az embernek amputált tagja... A kiskereskedők üzleteiket prédára hagyták és elmenekültek. Az utcákat a táborozó katonák piszkosan hagyták; olyanok, mintha fosztogattak volna. A halpiac felé vezető utcán három belga katona veti le formaruháját és polgári öltönyt vesz magára. Ezek voltak az utolsó belga katonák, akiket Ostendeban láttam! Délelőtt 10 óra van... Nemsokára ezután, *Blankenberghe* felől, egy német dzsidás és egy német kerékpáros katona jön sebesen. Az óra 10 óra 20 percet mutat: Belgium bukása teljes!

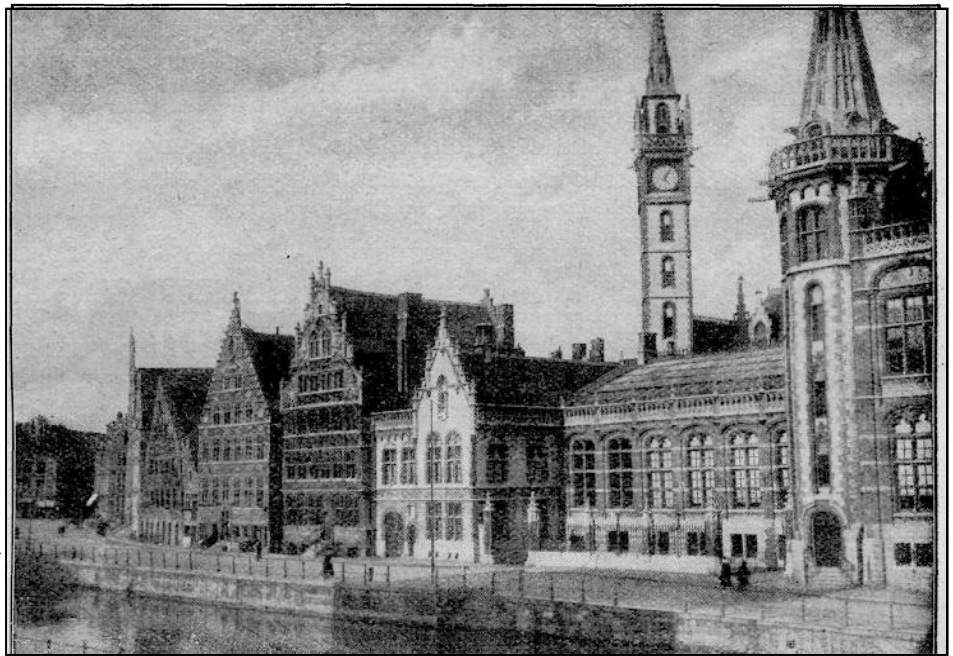
A dzsidás, egy altiszt, átlovagol a kikötő hídján és a vasúti állomás előtti térségen keresztül a városba lovagol; ügetve és oly biztosan ér a városháza elé, mintha bennszülött lenne; a lovas egyenest maga elé néz, nem gyötri a kíváncsiság az elhagyott város iránt, amelyben úgy látszik csakis ő és kerékpáros bajtársa az egyedüli élő lény! A városháza előtt a lovas megáll, lehajol nyergéből és egy csomag papirost ad át az eléje lépő városi szolgának. Ez, mintha tüzes vasat nyomtak volna a markába, amelynek érintésétől ujjai megégnek, hamar elfordul és eltűnik az épület kapujában. Valószínűleg az első német rendelkezéseket vitte be magával. A dzsidás vár és megveregeti paripája nyakát, míg a kerékpáros gyorsan visszairamodik.

Brügge. A németek bevonulása a főtérrre.

Nemsokára és időközökkel, tisztek vezette és 7—8 lovaskatonából alakított német osztagok érkeznek be. A kihalt város síri csendjét lovak patáinak zaja veri fel; nyers teuton vezényszavak hallatszanak, a járőrök pedig elszélednek a városban a szélrózsa minden irányába. A főhadiszállás a városházán telepedett le; lovas futárok jönnek és mennek... A város megszállása a lehető legsimábban ment végbe; az egész dolog inkább formai, mint háborús volt. A német csapatok bevonulása fényes volt. A lovak állapota kitűnő. A katonák egy-

Régi patricius-házak a Schelde partján Gentben.

formán szürkék, mintha egy anyagból öntötték volna őket. Arcuk, az első pillanatra legalább, semmi vidámságot sem árult el, ami bizonyos érzéketlenségnek a jele. Tudják, hogy az ablakok mögül leselkednek rájuk és így nem akarnak bizalomgerjesztőek lenni. Büszkeségükkel nem jó tréfát űzni. Ha valaki megtagadja az engedelmességet, egy pillanatra sem haboznak, hanem reálónek az engedetlenkedőre...

Nem kevésbé érdekes részleteket ír le a *Daily News* haditudósítója, aki ugyancsak szemtanúja volt a város háborús napjainak. »Október 14-én — írja a tudósító — a kikötőben ezrével állottak azok, akik másnap hajón reméltek menekülni; a hajó azonban nem érkezett meg. Több százan a kikötőben horgonyzó halászbárkákra menekültek és ezeken óhajtották elérni az angol és a francia partokat. A visszamaradtak vágyakozva tekintettek a tengerre és várva várták a mentőeszközöket: a szállítóhajókat. A város üres volt, a boltokat bezárták, az élelemnek sehol semmi nyoma nem volt.«

Egy *Allison* nevű amerikai honpolgár is megírta Ostendeban szerzett tapasztalatait. »Csütörtökön, október 15-én — mondja Allison — délelőtt 10 órakor jelent meg az első belga katona a kikötőben. Fekete lovon jött valószínűleg a halászbárkák negyedéből, ahol úgy látszik elaludt és elmaradt társaitól. Nyereg nélkül ülte meg paripáját és ami közben ezt

karabélyával sebes járásra nógatta, mindenféle kiabálta: *Itt vannak a németek!* Végigszáguldott az utcán és a Dünkirchenbe vezető út felől kérdezősködött. Később azt hallotta, hogy oda már nem juthat el. A németek el is fogták nemsokára. Amint az amerikai konzulátus előtt állottam, 13 német dzsidást láttam. Lovaik pompásak voltak, lándzsájukat a kezükben tartották és különös módon lovagoltak, amit csak akkor értettem meg, amikor észrevettem, hogy az utcák neveit olvassák és mondják be egyik társuknak. Amint a keresett utca torkolatához értem, megfordultak, oda lovagoltak a város polgármesterének házához és megkopogtatták ennek ajtaját. A polgármester, aki díszruhát viselt, két csendőr kíséretében jelent meg. A németek udvariasan köszöntötték, majd rövid ideig tartó beszéd után, valamennyien eltávoztak. Nemsokára ezután kerékpárosok kísérték dzsidások jelentek meg, kik a tanácsháza előtt leszállottak lovukról. A polgármester a városházára ment és itt várta be a német tiszteket. Az első tisztt, akit egy csomó dzsidás kísért, délelőtt 11 órakor érkezett be. A német járőrök úgy látszik igen jól ismerték a várost, mert mindannyi egyenesen a városháza elé vonult. Az első tisztt nyomon követte két tiszttel teli gépkocsi, amelyeknek elsejében *Goltz tábornagy, Belgium főkormányzója ült.* Röviddel ezután az amerikai konzul is a városházára ment, akit a polgármester kéretett magához. Néhány udvarias

szó váltása után a fő kormányzó arra kérte a konzult, hogy Brüggebe kísérje őt, hogy itt bemutatthassa Ostende jövődéli német katonai parancsnokának. Minthogy a konzul gépkocsijának vezetője az utat ismerte, Goltz a konzul kocsiján utazott vissza. Ettől a pillanattól kezdve Ostende teljesen a németeké volt és gépkocsikon jövő német tisztek lepték el az egész várost. Esti 8 óra 45 perckor egy német zászlóalj vonult be. A heteken át sötét város ma kivételesen világos volt, mert a németek az utcák kivilágítását rendelték el. Az éj folyamán még három ezred vonult be, amelyek számára a szállások már készen voltak. Minthogy senkit németül beszélni nem hallottam a polgárok között, azt hittem, hogy a szállodákba jövő német tisztek idegenül fogják érezni magukat. Nagy meglepetésemre a tisztek a szemem közé nevettek s azt mondták, hogy itt mindenki beszél németül. És igazuk volt, mert bár heteken át egy német szót sem hallottam, most a szálloda tulajdonosa, a pincérek és még a kapus is egyszerre oly tökéletesen beszéltek németül, mintha ez az anyanyelvük lett volna!

A félelem és a menekülés vágya nemcsak Ostende, hanem Nyugat-Belgium népére, sőt még Franciaországnak Dünkirchenig terjedő részében lakó emberekre is átragadt. Az eszüket veszítettek olyan kalandokba fogtak, amiket még elképzelni is bajos; mindenki délnek menekült és a tengeren át a biztos angol földre igyekezett jutni. Sokan a legtörékenyebb csónakokon vágtak neki a tengernek és azt hitték, hogy elérik a túlsó partot; legtöbbjük persze elmerült és a tengerben lett a sírja. Mások nem legdrágább kincsüket, életüket iparkodtak elsősorban megmenteni, hanem értéktelen csecsebecsüket és egyéb holmijukat rakták fel a hajókra. A hajósok a zsarolások netovábbjaként száz frankot is kértek bárkájuk egy-egy ülőhelyéért.

Amíg így a lakosság minden ok nélkül elhagyta szülőföldjét és háza küszöbét, addig a németek föltartóztathatlanul birtokukba vették a belga tengerpart nagy részét. Ennek következ-

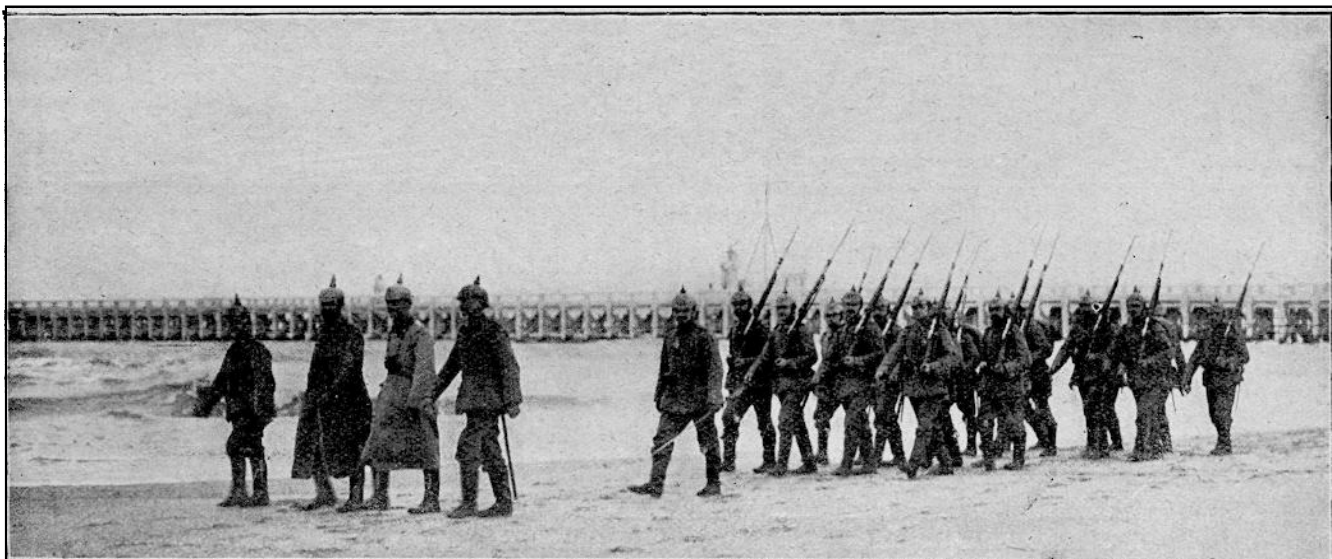
tében október második harmadában az ellenfelek helyzete, még pedig főbb vonásokban vázoltan, a következő volt.

A belga hadsereg romjai Dünkirchen felé húzódtak vissza, amely irányba a német csapatok nem nyomulhattak előre, minthogy azt a terep nehézségei megakadályozták. Itt találjuk ugyanis Nieuport, Dixmuiden és Ypern vonalában az *Yser-* és az *Ypern-csatornát*, amelynek hosszában és meglehetősen széles területen az egész vidék víz alá helyezhető; ha a csatornának és ennek mellékágait alkotó öntözőárkok zsilipjeit megnyitják. Ezt a természettől is akadálynak teremtett vonalat a szövetséges csapatok könnyűszerrel védelemzhették. Ezenkívül a francia tengerészkatona és az angolok egy része *Dixmuiden* és *Rousselaere* városa között erős védelmi állásokat készített, hogy lehetővé tegyék az egérutat nyert belgák megmenekülését. Így tehát ezen a vonalon csakhamar heves harcok kezdődtek, amelyekben a németek *Rousselaeret* elfoglalták, *Ypernnél* és *Kortryknál* pedig összeköttetésbe jutottak a Franciaországban hadakozó német fősereggel.

A belga tengerpartot német tengerészgyalogság szállotta meg, amely azonnal oly hatalmas erősségeket épített mindenütt, hogy az angol flotta hiába kísérte meg a tengerpart visszafoglalását. A gyűrű, amelyet a németek Svájtól egészen az Északi-tengerig alkottak, immár egészé és oly erőssé vált, hogy vége szakadt a szövetségesek további átkaroló hadműveleteinek. A Dünkirchen irányából tervezett utolsó áttörés már csirájában

Kisiklatott »vadvonatok«, melyeket a belgák bocsátottak ki Antwerpenből.

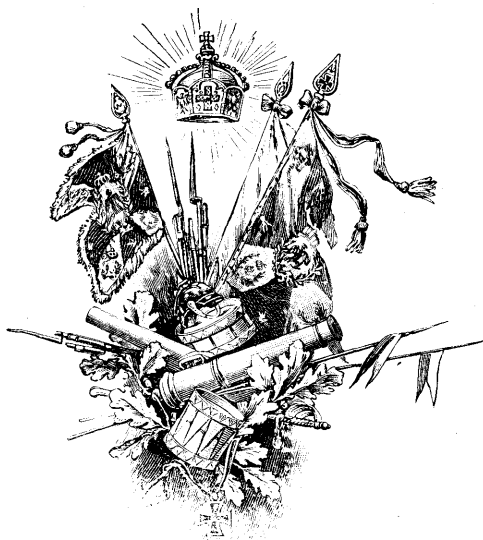

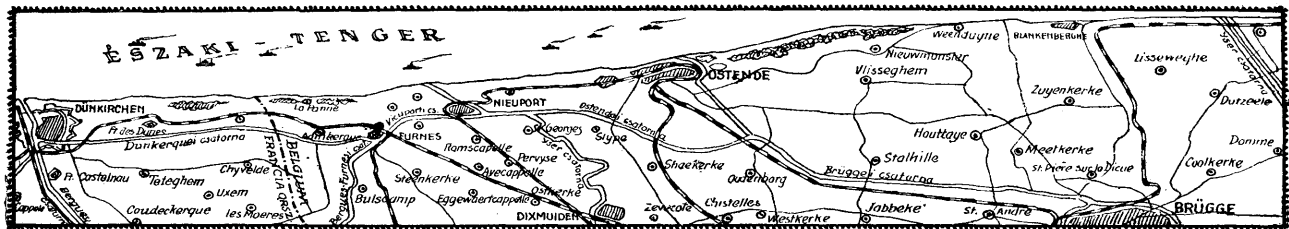
Ostende. Németek a tengerparton.

összeomlott, minthogy a németek nagy gyorsan megfelelő intézkedéseket tettek ellene. Ezzel lezárul a nagy háború első és a németekre nézve dicsőséges része. Utána a téli hadjárat következik, amelyben, hogy katonai nyelven szóljunk: a megerősített állások elleni támadások

egész sorozatát és a védelemnek oly módjait ismerjük meg, aminőket eddigé nem tapasztaltunk a föld népeinek hadjárataiban!

Az eget vívó küzdelemnek azonban előjátéka is volt, amelyet a németek Flandria birtokáért vívtak ellenségeikkel.

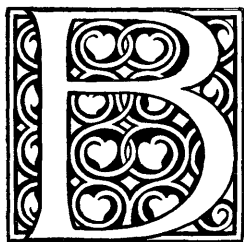

A belga tengerpart.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

KÜZDELMEK FLANDRIA BIRTOKÁÉRT.

FLANDRIA FÖLDRAJZA.

Belgium nyugati részét és Franciaország legészakkeletibb csücskét Flandriának nevezik. Ez a terület nem régi idők óta szárazföld. Belgium déli oldalán a rajnai Palahegység magaslatai emelkednek s benyúlnak, lealacsonyodva, Franciaország területére is. A Palahegységnek ezt a nyugati, lealacsonyodó darabját nevezik Ardennek-nek. Erdős, alacsony hegyhátak ezek, de hadviselésre nagyon alkalmatlanok. Keleti folytatásuk az Eifel már német területen van s ez meredeken esik le Aachen és Coblenz közt a Rajna völgyére. A Rajna túlsó oldalán emelkedik a Westerwald hegyvidéke, mint a Palahegység északkeleti darabja.

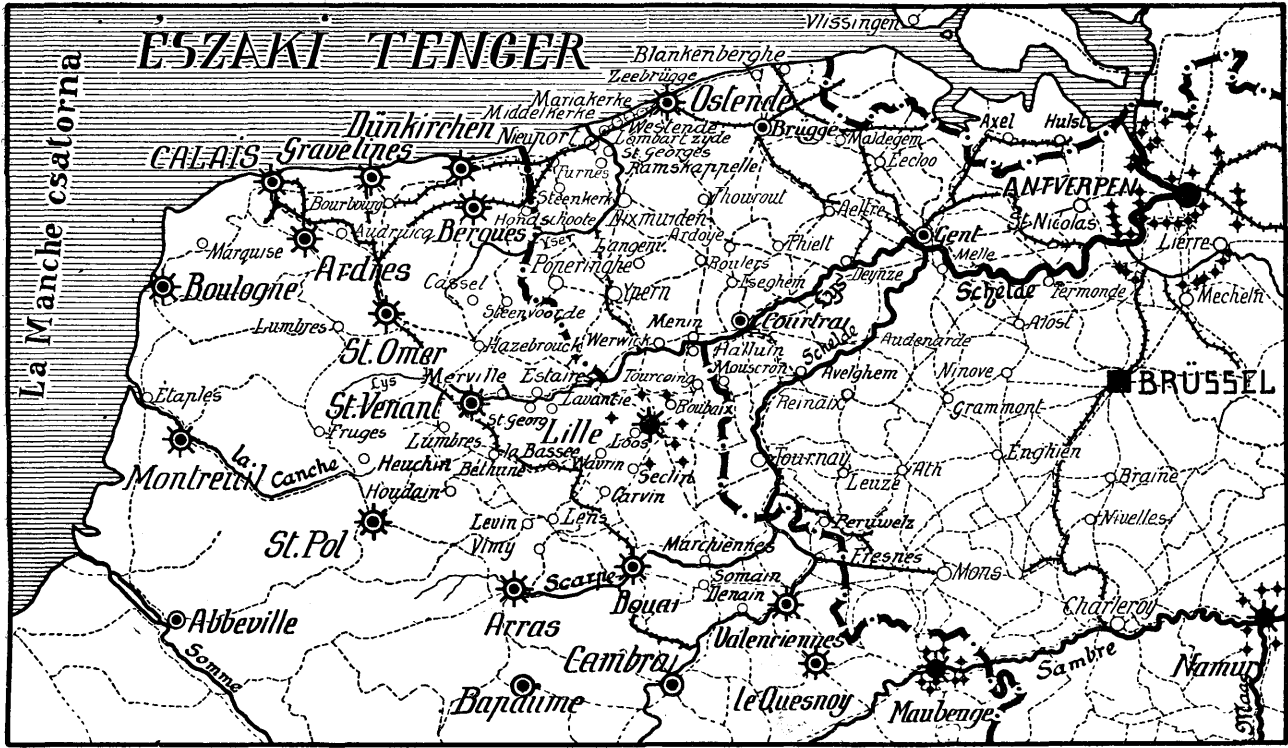
Coblenznél a Rajnába ömlik nyugatról a Mosel, keletről a Lahn. A Moseltől délre van a Hunsrück, a Lahntól délre a Taunus. Ez az öt hegydarab, tehát az Ardennek, az Eifel, a Westerwald, Hunsrück és Taunus teszik össze a rajnai Palahegységet. Hatalmas, a Himalájánál is nagyobb hegységnek rombadólt maradványa ez. Ez a hegység a Franciaország közepétől a Palahegységen, a Közép-Német-hegyvidéken, Szász-Érchegységen és a Szudétákon át a Lysa-Goráig nyúlt Lengyelországban, sőt még hazánkban is felfedezhetjük darabjait (Vapor, Radnai-havasok, Gyalui-havasok stb.).

A hatalmas hegység északi lábánál mindvégig igen nevezetes vas- és szénbányák vannak. Ide tartoznak a Lille- és Roubaix-vidéki szénbányák, Belgium szén- és vashányái, a

Düsseldorf, Elberfeld, Crefeld, Essen stb. környékén levő porosz szénbányák, vashányák, a Szász-Érchegység bányái és végül a sziléziai bányavidék. Sőt bátran ide merem sorolni a Szepes-Gömöri-Érchegység vashányait is. A vas- és szénbányavidékeket mindenütt a nagyipar kifejlődése jellemzi s a nagyiparral együtt a lakosság sűrűségének is olyan megnövekedése, hogy a kontinentális Európának ezen a vonalon van a legsűrűbb lakossága. A kicsi Belgium tehát ennek a helyzetének köszönheti bámulatos gazdasági erejét és csodálatosan sűrű lakosságát. De emiatt olyan nagyon értékes Lille vidéke Franciaországban, meg Düsseldorf környéke Németországban.

Belgium területe tehát három zónából áll. Legdélibb sarka a Maas vagy Meuse vonalától délre az Ardennek erdős hegyeivel van borítva. A hegyek északi lábánál folyik a Maas széles, lapos völgyben s itt van Lüttich (Liège) és Namur, az a két hatalmas erőd, amit a németek oly gyorsan bevettek.

Ettől a vonaltól északra következik, körülbelül a Schelde vonaláig, Belgium legértékesebb része. Ez alacsony halomvidék, sekély, elaggott völgyekkel összeszabdalva. Földművelésre is nagyon alkalmas, de különösen a nem nagy mélységben rejlő temérdek szén és vas teszi olyan kimondhatatlan jelentőségűvé a területet. Gyönyörű régi városai, remek épületei, mesés berendezései, azt mondhatnám, hogy a világ legcivilizáltabb területévé, valószínű középonttá teszik ezt a területet. Innen magyarázható nagy internacionális szereplése Brüsszelnek, Hágának stb. Hennegau, Brabant és Limburg tartományok vannak ezen a

----- Csatorna. - - - - - Vasútvonal

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Km.

A flandriai harctér térképe.

vidéken : oly nevek, amelyek az emberi művelődés történetében és általában a világtörténelemben a középkor óta folyton előkelő szerepet játszanak.

A Scheldén és jobbparti mellékfolyóján, a Nethen túl, a harmadik zóna következik, az alacsony Flandria. Az előbbi területről a tenger már korábban letakarodott, a vidék kiemelkedett s így a folyóvizek összevagdalthatták. Flandria területéről csak a geológiai korok legvégén vonult le a tenger, a terület még alig emelkedett ki. Kelet felé átmegy Hollandia alacsony lapályaiba, abba a mocsaras vidékbe, amit Marschlandnak neveznek.

De Flandria nincs mélyebben a tenger színénél. Olyan alacsony, hogy a folyóknak már alig van esése, de nem kell még gátakkal védeni a tenger ellen. Csak éppen a tengerpart közvetlen közelében olyan alacsony, hogy a tenger kivételesen magas dagályai, az úgynevezett vihardagályok nagyobb területeket előlthetnek. Ezért a tenger partján gát húzódik végig. Ezen a gáton keresztül zsilipekkel eresztik le a folyók vizét. A folyók mind magas töltések közt, csatornázva, magasan feltöltve folynak a tenger felé. Még kisvíz idején is

magasabban vannak, mint a környező síkság. Ha valaki a folyócskák töltéseit elvagdossa, vagy a tengerparti zsilipeket elzárva, a folyócskákat felduzzasztja, akkor előnti a víz a lapályt, de nem keletkezik összefüggő tó, hanem vizenyős, felázott terület, ahol helyenkint nyílt víz takar mindent, másutt csak a kövér rétek füve, vagy a pompás takarmánynövények közt csillog a víz. Minden árok tele van, minden lövészárokban felfakad a talajvíz, a dűlútak feneketlenek, az országutakról letérni nem lehet stb. Ilyen vidéken nem lehet hadat viselni. Megakad minden s aki erőlteti a vereskedést, a legnagyobb katasztrófába juthat. A bajon csak úgy lehet segíteni, hogy a folyók töltéseit ismét helyreállítják, a zsilipeket kinyitják s a gátakon kívül levő területek vizét kiszivattyúzzák. A gátakon kívül az esővíz mindig árvizet okozna, azért ezeken árokrendszerek futnak össze valami gyűjtőmedencébe, közel a tenger partjához s onnan a vizet kiszivattyúzzák a gátakon keresztül, amikor a tenger magas. Apály idején magától is kifolyik lassan a víz, de így nem tudnák gyorsan vízteleníteni a területet. Ezért rendszeresen szélmalomok dolgoznak a tenger partján s emelik ki a vizet a gyűjtőmedencékből.

Ez a lapály is nagyon sűrűn lakott, gyönyörűen művelt terület. Franciaország határán túl, Calais felé mindjárt magasabb térszín csatlakozik hozzá, de ez már a belgiumi zónához nem tartozó külön terület, amelyet a párisi medencével kapcsolatban ismertetünk meg.

lett magát vetnie ezeknek az érdekeknek és akinek alkalmazkodnia kellett szövetségese kívánságaihoz — mindent elkövetett, hogy ezt a veszélyt elhárítsa. Már október elején, a Lille körüli harcok folyamán, francia tengerész- és territoriális gyalogságot vont össze Dünkirchen környékén avégből, hogy ha a Lille körüli tá-

Szállótt házak Westende közelében (Ostende mellett).

BEVEZETŐ HARCOK.

A megerősített állások elleni szívós küzdelmeket a Flandria birtokáért folytatott harcok előzték meg, vagyis az ellenfelek Belgium délnyugati ama csücskének birtokáért támadták egymást heteken át, amely az Északi-tenger, Ostende, Thourout (Brüggetől délre), a Lys-folyócska és a francia határ között terül el. Európának ezt a részét a belga Flandriának nevezik, amely csatornákkal teli dús-gazdag vidék. *Katonailag legfontosabb része az Ypern- és Yser-csatorna menté, amely a Dünkirchen—Calais felé vivő utat fedezi.*

A németek térnyerése Belgiumban, majd később az Északi-tenger partján, elsősorban is Anglia stratégiai érdekeit veszélyeztette, mert ha *Dünkirchen, Calais és Boulogne*, a franciáknak ezek a hatalmas tengeri erősségei elesnek, az angol segítőhad csak nagy kerülőúton tarthatta fenn az összeköttetést az anyaországgal.

194 Joffre tehát — kinek feltétlenül alá kel-

madás sem vezet sikerre, Flandriában kerüli meg a német csatavonal jobbszárnyát. Északnak irányította az angol segítőhadat is, amely, amint tudjuk, október elején még az Aisne mentén hadakozott. Joffre azonban elszámította magát, mert Antwerpen sokkal előbb nyitotta ki kapuit a németek előtt, mint ahogy gondolhatták, a belga tábori hadsereg pedig idő előtt roppant össze és szinte hasznavehetetlenül menekült a francia határok felé. Amikor tehát a németek Ostende elfoglalása után dél felé is kiterjeszkedtek, nagy veszedelem fenyegette a szövetségeket. Tenni kellett tehát valamit, még pedig sür-

gősen. Rendelkezéseket adtak ki a belga sereg megmaradt csapattesteinek, hogy a támogatósukra rendelt francia tengerész- és territoriális, valamint angol zászlóaljakkal együtt utolsó csepp vérükig tartsák magukat az Yser vonalán, még pedig Nieuporttól Dixmuidenig. Így keletkeztek azok a harcok, amelyek talán a legborzalmasabbak voltak ebben a hadjáratban. Mielőtt azonban ezek leírásába fognánk megismertetjük az olvasóval a vidéket, amelyen a szörnyű harcok lezajlottak.

A harc területét, a jellege szerint, három egymástól jól megkülönböztethető részre oszthatjuk. Az első a tengerpart mentén fekvő *Nieuport* körül terül el, a második innen délre *Ypernig* húzódik és végül a harmadik *Ypern* és *Armentières* között van. Az első teljesen víz alá helyezhető, aminek folytán hadműveletekre teljesen alkalmatlanná válik. A hozzá csatlakozó és *Ypernig* terjedő terep, főként északi felében, egészen Merckem városáig, valószínű labirintusa a csatornáknak és öntöző-

árkoknak ; legnevezetesebb vízi-vonala az *Yser—Ypern-csatorna*, amely szélességével és magas töltéseivel hatalmas akadályt alkot. Katonailag akadályszámba mennek itt még az erdőparcellák, a sok nagyobb és kisebb község, a majorok és a kerítések, amelyek még a réteket is körül fogják. Merckemtől délre a terep már járhatóbb. *Yperntől Armentièresig* már egészen más képet mutat a vidék, mert a két város között nyugatnak lejtősödő oly hegyhátat veszünk észre, amelyen a védelemre alkalmas kisebb hegykúpok vannak.

Az ellenfelek erejére nézve nincsenek megbízható adataink, csak annyit tudunk, hogy a németek részéről a tengerpart mentén tengerészgyalogság szerepelt megfelelő tüzérséggel, a nieuport—yperni vonalon pedig az Antwerpen ostromában résztvett seregtettek ; a szövetségesek a már előbb is említett francia tengerész- és területiális gyalogságot, valamint később egyéb francia és angol csapattesteket vetettek a harcba. A szövetséges seregek főparancsnoka Foch francia tábornok volt.

HARCOK NIEUPOORT BIRTOKÁÉRT.

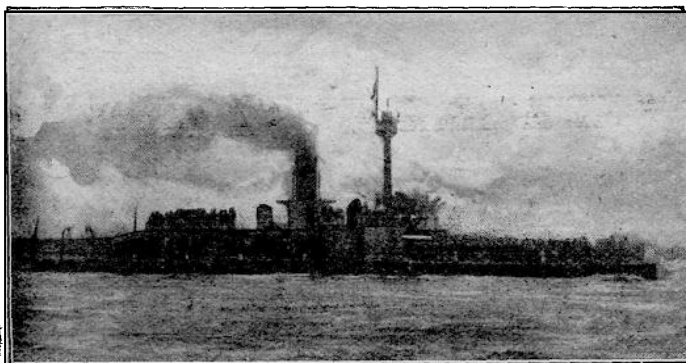
Nieuport kapuját *Lombartzyde* városa alkotta, amelynek birtokáért nagy elkeseredéssel viaskodtak az ellenfelek. A németek részéről tüzérséggel megerősített tengerészgyalogság harcolt. A részleteket *Barzini* örökítette meg naplójában a következőképpen :

»A tengerparttól három kilométernyire fekvő Nieuportnál egyesülnek a csatornák és a folyóvizek, amelyek azután egy ágban ömlenek bele a tengerbe ; de itt egyesülnek a minden

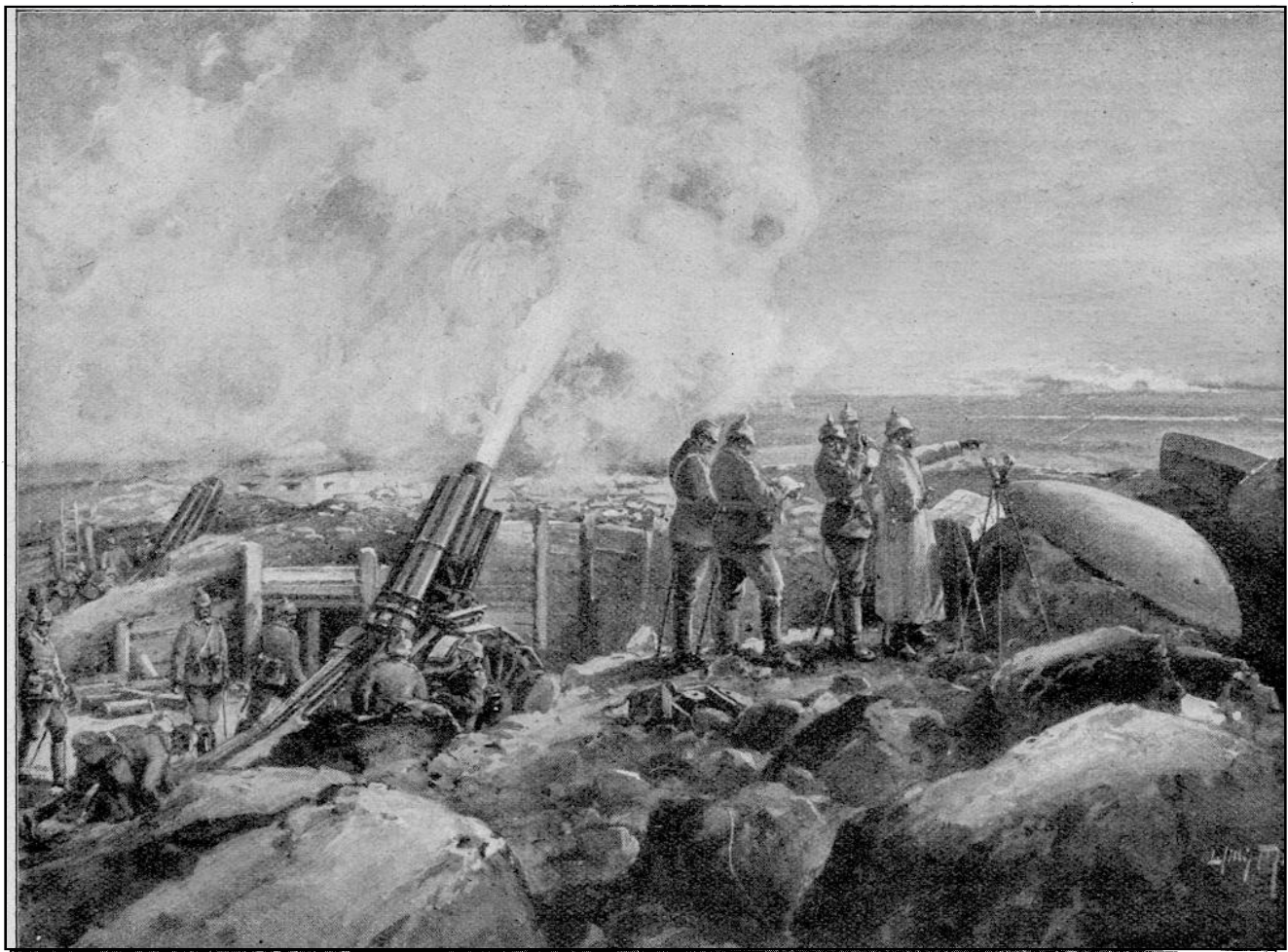

Nieuport a bombázás alatt.

irányból jövő országutak is. A városban egymást keresztezik az utak és a csatornák, aminek következtében a város telides-teli van hidakkal. Akié Nieuport, az ura mindazoknak a hidaknak, melyek *Pervyse* városa és a tengerpart között épültek a csatornán. A németek tehát mindenáron el akarták foglalni a várost és a csatorna túlsó partjára akartak jutni ; ezenkívül felismerték, hogy itt van az ellenségnek leggyengébb pontja. A belgák kitérték a németeknek nagy erővel intézett támadásai elől, föladták a hídfőt és az *Yser* mögé vonultak. Az ellenfeleket tehát a csatorna választotta el egymástól ; a belgák a balparton védekeztek. Heves harc keletkezett. A belga állásokra valóságos golyózápor hullott. A várost a német golyók rommá lőtték és felgyújtották. Úgy látszott, hogy a játszmát a védők veszítik el. De egy napon, reggel, a tenger felől hatalmas dörgések reszkettették meg a levegőt : angol monitorok kezdték lődözni a támadókat. Az ellenséges hajóágyúk még oldalba is kapták a németeket ! Erre ezek támadásaik súlypontját délebbre tették át, egyes csapatok pedig mély lövészárkokban húzták meg magukat ; az ütegeket is kivonták az ellenséges ágyúk tűzköréből és miután sáncok mögé állították őket, *Ramskapellet* kezdték lődözni, amely Nieuporttól három kilométernyire van délnek. A csata tehát eltávolodott a tengerparttól. Közben a németek *Ostende*-ből nehéz ágyúkat hoztak a harcvonal mögé, amiket a tengerpart védelmére jól fedetten be is ástak. Ezek az ágyúk, amelyek most már választ adtak a

Angol monitor, amely az Ostende körüli harcokban támogatta a szövetséges csapatokat.

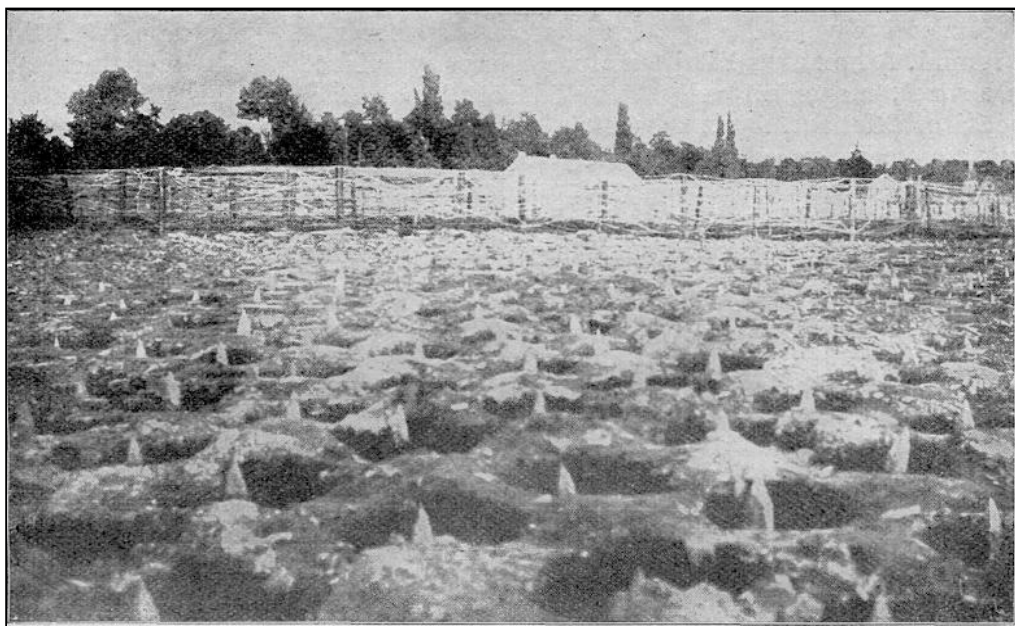
Német tüzérek a belga tengerparton angol hadihajók támadását verik vissza.

Moralt W. rajza.

monitoroknak, tengeri ágyúk voltak, amelyeket tengerészek kezeltek. Amíg a tengerpart mentén a nehézágyúk dörögtek szakadatlanul, addig az Yser hosszában a németek hevesen támadták a belgákat. A tüzérség támogatása mellett és ügyet sem vetve a nagy veszteségekre, a németek átkeltek a folyón. A teljesen összelőtt Ramskapelle elkeseredett utcai harcok után szintén a németek kezére jutott, vagyis Nieuportot dél felől kerülték meg. A támadó az Yser balpartján állott; a Dünkirchenbe vezető út, úgy látszott, nyitva állott a németek előtt. A szövetségesek részéről megígért támogatás sokáig késett. A németek előretörése következtében veszélybe jutottak az összes fontos pontok, így: *Dixmuiden, Ypern, La Bassée* és *Arras*. A csatorna mentén épített hatalmas gátat tehát meg kellett erősíteni. Tartalékokat, lóról szállított lovasságot, népfelkelőket és más nélkülözhetetlen csapatokat

nagy sebbel-lobbal a csatornához küldöttek, Anglia pedig lázas sietséggel szállította ide új ezredeit. Csak a belgák tartanak ki még egy kis ideig!... Ekkor a belgák a tengert hívták segítségül. A tenger régi védője Flandriának. Borzalmas, pusztító és rettenetes szövetséges, ha reátámad a veszélybe jutott földre. A Flandria birtokáért folytatott összes háborúban mindig nagy szerepet játszott. Flandriában a föld és a víz titkos szövetségben áll egymással... A tengerpart közelében a csatornáknak zsilipjeik vannak, amelyek útját állják a dagály áradatának. Ha a dagály megindul, becsukják a zsilipeket és a csatornák vize a földeket tápláló mellécsatornába és a meglehetősen nagyra épített vízgyűjtő medencékbe folyik át. Ha csak egy zsilipet is kinyitnak, vagy a csatornák töltését vágják át, a tenger vize beözönlik és mindent elseper és magával ragad. A belga hadvezetőség azonban nem is sejtette, hogy az Yser mentén is el-

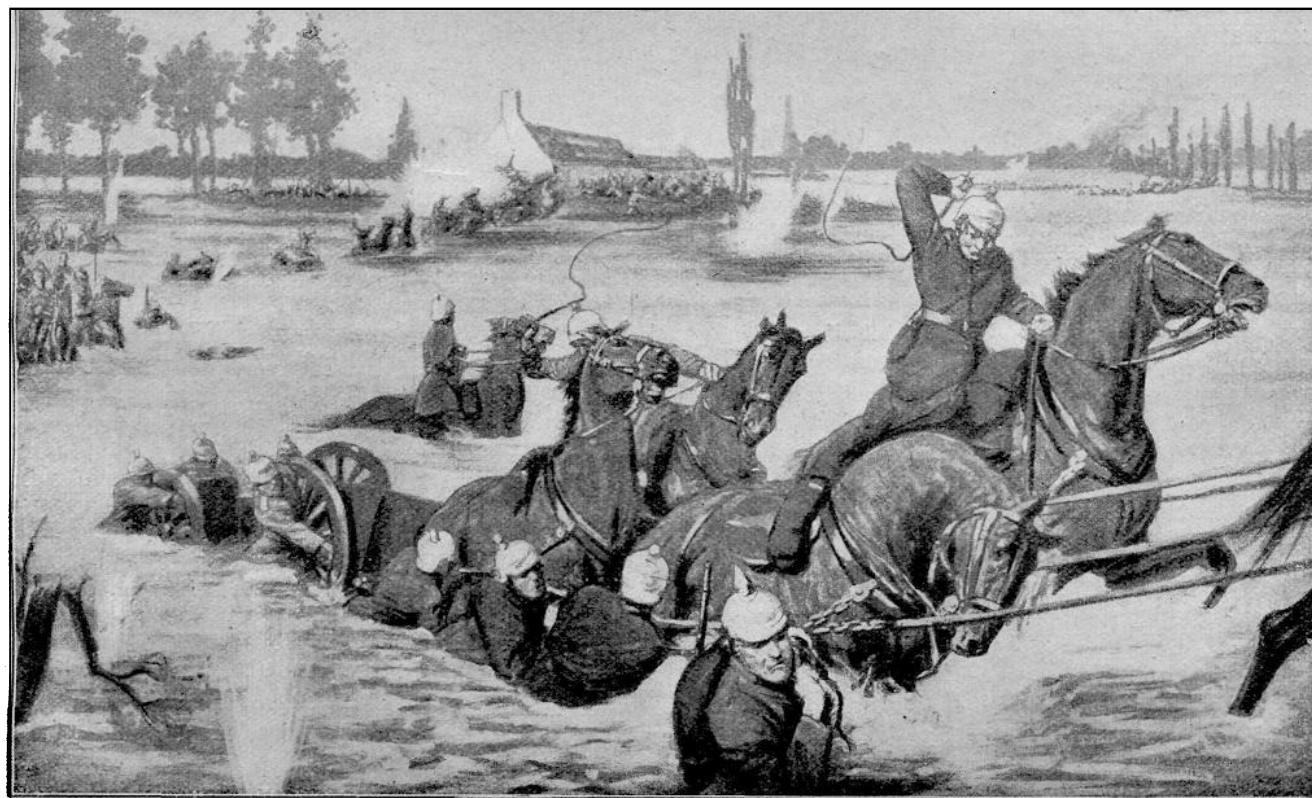
Belga farkasvermek és drótsövények Flandriában.

áraszthatja a vidéket. Az itteni csatornázást sohasem tanulmányozta a honvédelem érdekében. A tenger közreműködését csak Antwerpen védelmezésénél vette számításba, míg Nieuportnál egészen megfeledkezett róla. Csak a zsilipőr tudta, hogy a vidék elárasztása lehetséges, hisz

rezte vissza a belgáknak az elvesztett állásokat. Nem rohanva támadta meg az ellenséget, hanem lopva és lassan dugta fel a fejét a föld mélyéből. A belga hadvezetőség, amely könnyen elképzelhető türelmetlenséggel várta a víz előretörését, már azt hitte, hogy a

ő egész életét a csatorna partján töltötte el és ismerte ennek titkait és hatalmas erejét; napoként megfigyelte az apályt és a dagályt és nagy gondal védte az áradat ellen hazája földjét. Csakis ő tudta, hogy mitévő legyen hazája ellenségeivel szemben. És ez az egyszerű ember szerezte meg a belga hadseregnek a legyőzhetetlen szövetséget!

»A víz, a mindenségnek ez a hatalmas eleme, sze-

Gátszakadás Belgiumban.

Francia kép nyomán.

nem sikerült, amikor kétszeri apály és dagály után sem mutatkozott semmi. A homokos talaj ugyanis magába szívta a vizet, megtellett vele előbb és csak ezután bocsátotta fel azt. A víz a német katonák lába alatt csak lassan emelkedett és úgy lepte meg a mit sem sejtőket, miként az akna! Az első napon csak az Yser alsó folyása mentén tellettek meg az eső- okozta

kisebb csatornák, majd iszapossá váltak a lövészárkok fenekéi; ez az iszap lassan péppé változott, miként az ottott mészt, míg végre a víz is fölbuggyant. A németek eleinte kiszivattyúzták a vizet. A víz azonban folyton emelkedett. Erre deszkákkal, bútorokkal, ablakrá mákkal és más alkalmas eszközökkel bélelték ki az árkok fenekét, amelyeken egyideig szárazon közlekedhettek a lövészárkokban. A víz azonban még tovább is emelkedett. A második nap estéjén a faállványok is víz alá kerültek, sőt némely helyen a víz olyan magasan állott, hogy a katonák térdig benne állottak. Csodálatos módon, lassan és félelmetesen még tovább is emelkedett a hideg víz, jóllehet az ég tiszta és csillagos volt. Csakis a harmadik napon mutatkoztak az egyhangú síkságon itt-ott kisebb és nagyobb tócsák. Az áradat tehát megindult, lassankint kiöntött a víz az árkokból, ezüstös pászttákat látott az ember a földeken, amelyek idővel zajtalanul kiszélesedtek és ellepték a göröngyöket és a magasabb területeket is. Harcnélkül és zajtalanul kellett elhagyni tehát azokat az állásokat, amelyek azelőtt bevehetetlenek voltak. A németek megkezdték visszavonulásukat a szárazabb vidékek felé. Most már Nieuporttól kezdve Ypern felé, egészen le Bixschooteig minden mocsaras; a terület meg-

haladja az ötven ezer négyzetkilométert. Az iszapos alacsony vízből égnek merednek az összelódózott házak és a tűzvész által feketére festett romok. A magasan épített országutak, amelyek messziről kikötőgátaknak látszanak, egyenesoldalú mértani alakokat zárnak körül; a lombátoruktól megfosztott komor fák száraz ágai seprűkhöz hasonlítanak, amelyek feketén

tükröződnek vissza a vízben. Mindez kimondhatatlanul nyomorúságossá teszi a vidéket . . . Szinte hangosan panaszkozik a gyilkos víz és a síri csendbe börtölt komor, lagunás és különös szigetekkel tarkított halálmező, amely valósággal alszik az emberi hullák fölött.»

»Miután a németek az elárasztott területeket elhagyták, a magasabb helyeken és a szigeteken kisebb csapatok maradtak vissza, amelyek mintegy előretolt állásait alkották a hátrább levőknek s amelyek beásván magukat a földbe, tovább harcoltak és önfeláldozóan fedezték a visszavonulókat. A csatát — amely mintegy elfulladt az árad-

A bixmuiden-yperni harctér térképe.

datban — csak itt-ott, a szárazabb helyeken folytatták és bár hevesen és elkeseredéssel szállottak egymással szembe az ellenfelek, számottevő sikereket sehol sem értek el. Az előretolt őrségek néhányja egészen elveszett; számukra nem volt menekülés sem előre, sem hátra; és mégis küzdöttek a francia és a belga gránátok zápcrában. Bedőlt házak romjai alatt keresve menedéket, órákon, sőt napokon át is lopva kitértettek; heteken át éberem őrködtek, ami csak úgy volt lehetséges, hogy mód felett takarékoskodtak a lövészerrrel és az eleséggel. Ha a belga járőrök és katonák a töltések tetejére merészkedtek, vagy az ily szigeteket akarták megközelíteni, a látszólag kihalt szárazföld

A „Leipziger Illustrierte Zeitung“ engedélyével.

Bajorok rohama zuávok és turkók ellen Flandriában 1914 október havában.

Hayek H. tanár rajza.

Tájkép az elárasztott területről Flandriában.

Leven H. felvétele.

rosnak romokban heverő szélét, még pedig úgy, hogy sehol semmi nyomát sem találták a németeknek. Ennélfogva azt hitték, hogy sehol sincsen ellenség. Erre a támadásra rendelt belga hadosztály is megindult és egy félóra múltán a városba érve, el akarta foglalni állásait... Most mintegy varázsütésre, megnyíltak a pokol kapui. Minden fal, minden sarok, minden ablak mögül megsemmisítő puskaűz lepte el a belga katonákat; a rettenetes zajból messzire elhallatszott a gépfegyverek idegbontó kattogása.

legott megélenkült, gépfegyverek kattogása és lövőfegyverek ropogása verte föl a csendet.»

Amíg a tengerparttól távolabb eső vidéken a harc zaja lassan elült, addig Nieuport környékén november havában, főként *Lombartzyde* birtokáért annál hevesebben csaptak össze az ellenfelek. A város hol a németek, hol meg a szövetségesek birtokában volt. Különösen akkor lett véres harcok színhelyévé, mikor egy francia és egy belga hadosztály rohammal foglalta el a várost. Ekkor a németek tüzésége oldalba kapta őket és rettenetes pusztítást okozva soraikban, visszavonulásra kényszerítette az egész ellenséges csatavonalat. November 10-ikén teljesen elült a csata zaja és a szövetségesek azt hitték, hogy a németek föladták a meddő küzdelmet és elvonulnak még a belga tengerpartról is. Hiú ábránd volt az egész, mert a támadásra rendelt belga csapatokat nagy meglepetés érte. A németek ugyanis éjjel, mikor senki sem láthatta őket, megszállták és meg is erősítették a *Lombartzyde* utat. A támadók, akik azt hitték, hogy *Ostende*ig meg sem állnak, nagy ellenállásra találtak. »Az elővéd — írja *Barzini* — lassan és óvatosan ment át a hídon és sehol sem bukkant ellenséges őrségre; egyetlen egy lövés sem dördült el. A járőrök elérték *Lombartzyde* első házait, helyesebben mondván a vá-

rosban, »Páni félelem fogta el a belgák sorait; az elővéd, amely a csapdában, a golyók záporában, legelől állott, bomlottan hátraözönlött és magával ragadta a belga hadosztály zömét is. Az egész támadó seregetest nagy rendetlenségben futva csak Nieuport határában állott meg. A belgák vesztesége 850 katona és 27 tiszt volt.«

DIXMUIDEN MEGROHANÁSA.

Dixmuiden város birtokáért a harc akkor kezdődött, amikor a németek *Keyem* városának határából elűzték a belgákat. A vert had a Nieuport—dixmuideni vasút mögé húzódott

Belga katonák Nieuport külvárosában, *Lombartzyde*ben.

Berl. Ill. Ges.

Eessen Dixmuiden előtt. (1915 január hó.) Guschmann R. felv.

vissza, ahol néhány angol osztály segítségével megerősített állásokat foglalt el. A csatavonal lassanként *Poperingheig* terjedt ki. A szövetségesek a széles csatorna mögött erős állásokat építettek. A németek először 21 cm-es ágyúk tüzével akarták kiverni ellenfeleiket az állásokból. A jó fedezékekben védekező belgák, fran-

Neueste Nachrichten igen jól támogatták az ellenséges tüzérségi állásokat kutatták fel. A hadsereg egyik része, melynek kötelékében tábori tarackok is voltak, október 24-én is átkelt a csatorna túlsó partjára. Ez új erőt kölcsönzött kimerült csapatainknak és kétségbe-

Dixmuiden vásártere. Elöl lövészárók látható, a háttérben a városháza romjai.

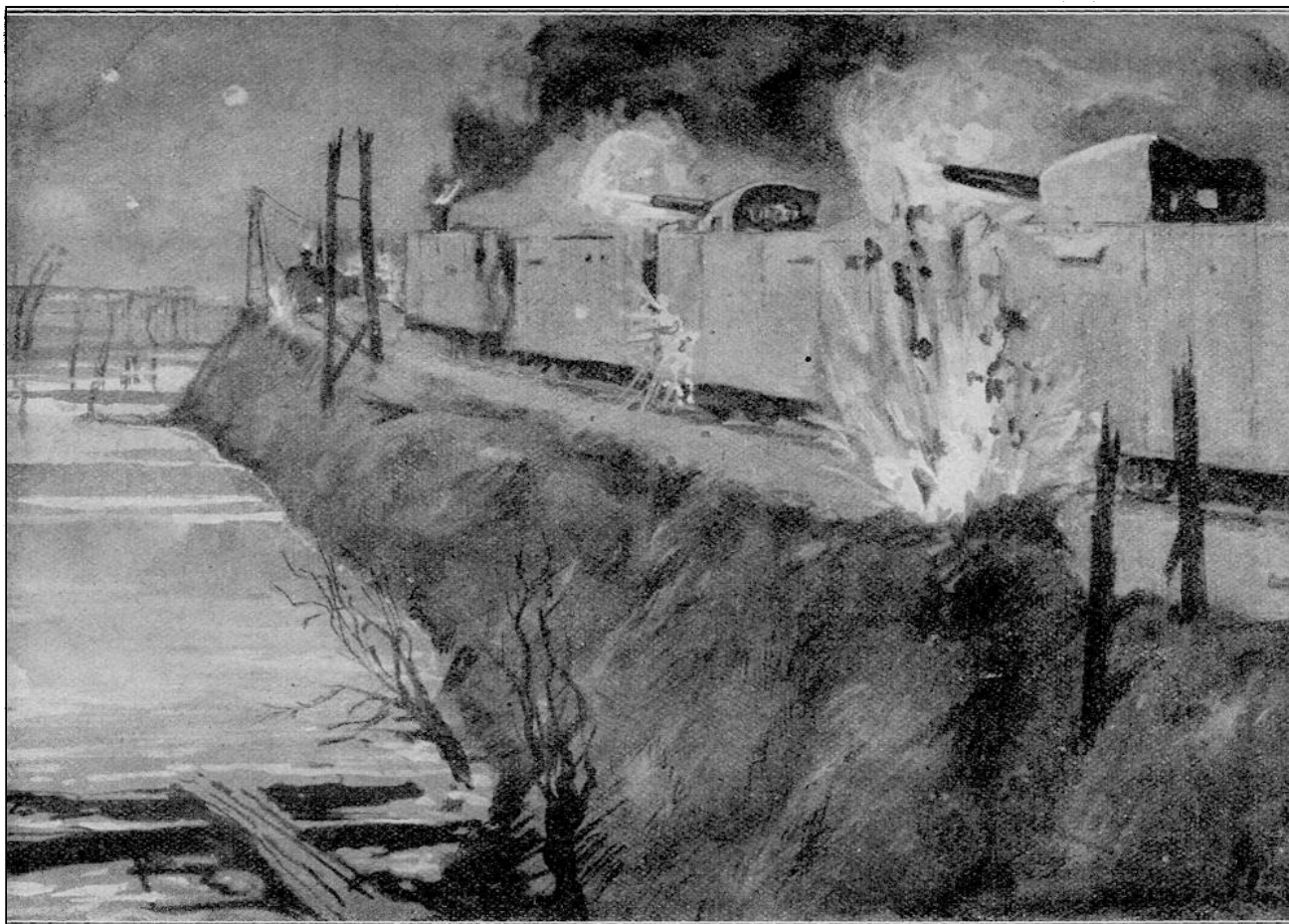
Fehéri Armand felvétele.

ciák és angolok azonban állhatatosan kitarítottak, aminek következtében a németek gyalogságukat rendelték támadásra. Hason csúszva, néha vízben, mocsárban, még a hónapig is besüppedten törtetett előre a gyalogság. Október 22-én este már a csatorna közelében puskáztak a németek, ahol több hónapon át vívták a tüzharcot. A harmadik napon, mikorára a német tüzérség pótolta lövészerét, fokozódott a harc hevesége. Dixmuiden már majdnem egészen romokban hevert. »Előnyomulásunkat — írja a *Leipziger* egyik közleménye — repülőink, akik főként az ellenséges állásokat kutatták fel. A hadsereg egyik része, melynek kötelékében tábori tarackok is voltak, október 24-én is átkelt a csatorna túlsó partjára. Ez új erőt kölcsönzött kimerült csapatainknak és kétségbeesett tusakodás indult meg azokért a romokért, amelyeket Dixmuidennek neveznek a belgák. Balszárnyunkat az ellenség be akarta keríteni. Ennél fogva összes erőinket Dixmuiden megrohanására rendeltük. Tüzérségünk szünet nélkül 21 cm-es gránátokkal lődözte a várost, gyalogságunk pedig emberfeletti erőlködéssel küzdötte magát előre a város határában elterülő mocsáron át. Sokáig ide-oda hullámozott a harc és még a harmadik nap estéjén sem következett be a döntés.«

A szövetségesek napról-napra több és több

csapatot vetettek a harcha, mert tudták, hogy itt kell résen állaniok. A belgák mellett nem kevesebb vitézséggel harcoltak a franciák is; az angolokat is ide hozták sebtében az Aisne mellől, akiknek négy hadteste lényegesen megerősítette a csatavonalat. Ezekkel jött ide Broqueville belga miniszternek a fia, aki az egyik angol önkéntes sebesültszállító oszlopnak volt

Az a pár katona, aki csodálatosképpen megmenekült, épp azon fáradozott, hogy egy ágyút az út szélére vonszoljon. A város izzó kohóhoz hasonlított. Egy egész német hadtest tüzérése egyesítette reá tüzét és egy talpalatnyi föld sem volt, ahová a gránátok be nem ütöttek volna. Szó sem lehetett arról, hogy a sebesültekhez jussunk; kocsijaink útját minduntalan nagy

Harc német és angol páncélosvonatok között Dixmuiden közelében, az elárasztott területen.

Fiedler M. rajza.

a tagja és aki végignézte a németek egyik heves támadását. Följegyzéseit a *Daily Telegraph*ban adta közre. »Valóságos gránátosó lepte el a várost — írja —, amely egész utcákat döntött halomra. A városon kívül egy magaslaton állottunk és kerestük az utat, amelyen bántódás nélkül érhetünk be a városba, amelyben sok sebesültünknek kellett lennie. Nagy kerülőutat tettünk. Útközben egy oly belga ütegre találunk, amely húsz perccel előbb a csatater felé ügetett, de most megsemmisülten hevert az úton. Az ágyúkat, a lovakat és a legénység többségét az ellenséges nehéz tüzéréség lövedékei a szó szoros értelmében darabokra szaggatták.

robajjal összeomló házak zárták el. Egy francia tiszt azt jelentette, hogy néhány sebesültünk a városházán van; mi tehát oda indultunk. Az épület előtt meghökkenve állottunk meg, mert felső részéből füstgomolyok törtek elő, a mögötte égnék meredő templom pedig fényárban úszott. A hatalmas lépcsőzetten egy francia tengerész hullája hevert. Bent pedig meghalt katonák, hadiszerek és kerekek hevertek mindennütt nagy összevisszaságban. Heves tüzelés közben vittük ki sebesültjeinket a kocsikhoz; alig hagytuk el azonban a városházát, amikor nagy dőrejjel és közvetlen felettünk egy ellenséges gránát robbant fel. Mielőtt a németek álta-

Dixmuiden a németek bevonulása után.

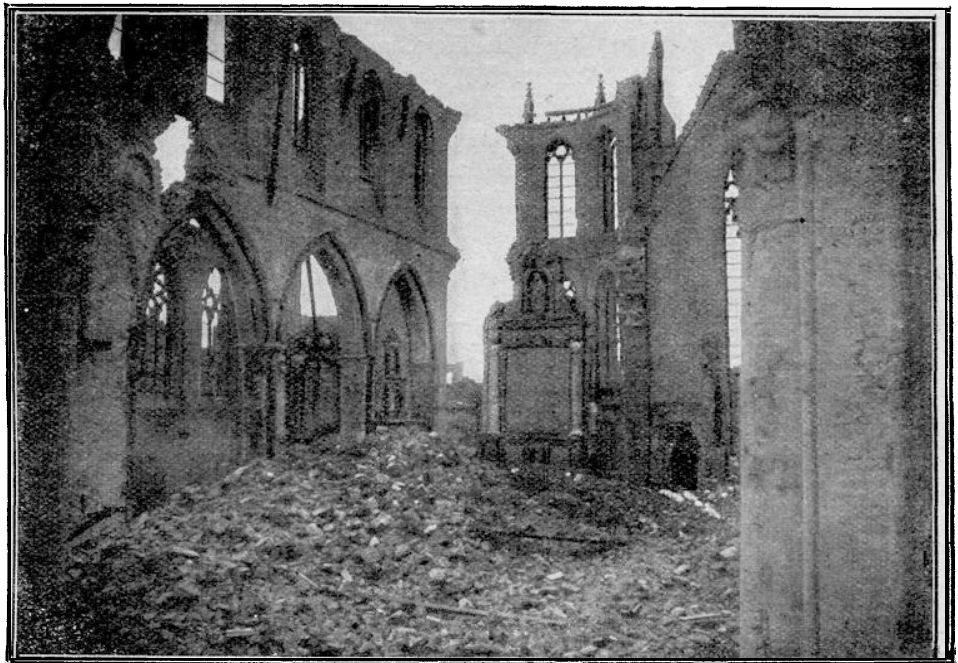
lános rohamukat megkezdették, át akarták törni a szövetségesek balszárnyát. Tüzérségük ugyan megkészserezte működését, de eredményt nem érhetett el, mivel képtelen lévén leszerelni a belga ütegeket, ezek lövedékeikkel elárasztották a rohanó német gyalogságot. Dixmuidentől délre, *St. Jacques-la-Chapellenél* borzalmas szuronyharc dült. Szakadatlanul ropogtak a lövőfegyverek és a géppuskák. A francia tartalékok egy ideig haboztak, mivel a német gránátok szinte lenyűgözték őket. Hirtelen elnémultak az ellenséges ágyúk és a félhomályban egetverő hurráh kiáltás rázott meg valamennyiünket. A felelet reá részünkről: dühödt tüzelés volt; az összes belga ütegek egyszerre sütötték el ágyúikat. Srapneljeink valóságos felhőt rögtönöztek az előnyomuló német gyalogság felett. A csatakiáltás elnémult ugyan, de a német nehéz tüzérség újra bömbölni kezdett. Esti hét óra volt, a harc azonban nem ült el, hanem a szürke homályban tovább tombolt borzalmas színjáték keretében. Az égő Dixmuiden fölött szinte táncoltak a házakból előretörő lángnyelvek, amelyek megvilágították a várost girlandok

módjára körülfogó füstgomolyokat és vérvörössé tették az eget.»

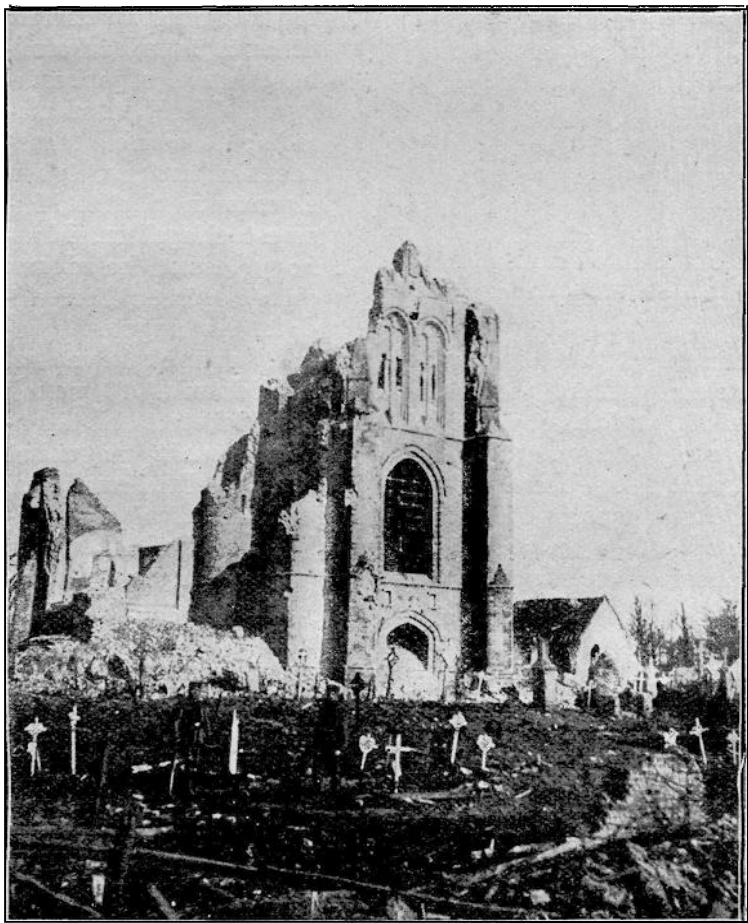
Délután négyet ütött az óra, amikor az első német századok benyomultak a városba. Mire öreg este lett, Dixmuiden a németek birtokában volt, bár az utcákon még sokáig heves harc dült. Ezzel egyidejűleg a várostól északra és délre is kiverték a szövetségeseket állásaikból. November 11-én a németek már Dixmuidentől nyugatra állottak és megtették intézkedéseiket a szövetségesek üldözésére. Megkapó részleteket olvastam ezekről a harcokról a német napilapokban. Ezek közül ki kell emelnem a *Berliner Tageblatt* cikkeit, amelyeknek szemlévényeit még ide kell iktatnom.

Az első egyszerű tábori levél. Így szól: »Ellenségeink nem soká védekeztek. Amint első oszlopaink a francia-belga lövészárkokba behatoltak, ellenségeink már felemelt kezekkel állottak, hogy megadják magukat. Néhány francia ezredesnek könnyű pergett le napbarnította arcán, amikor tengerészkatonaikat, a francia hadsereg e legbüszkébb fiatalágát közösen látta a fogságba térni. Ámde ki állhat

ellen a mi gyalogságunknak! Dixmuidenben minden házat átkutattunk és minden házból foglyokat hurcoltunk elő: belgákat, francia tengerészkatonaikat és turkókat. Angolokat sehol sem találtunk, csupán visszahagyott hátizsákokat, eleséget, újságokat és üres borosüvegeket. Az urak maguk kereket oldottak! Ezt nem is vesszük zokon tőlük, mert elégre a futásukkal is kifejezésre jutott a fegyvereink iránti nagyrabecsülésük. A dixmuideni szép románstílusú templom teljesen elpusztult.»

Dixmuiden. A templom belseje a bombázás után. Guschmann R. felv.

A langemarcki templom romjai.

A második közlemény *Binder Henriktől*, a lap haditudósítójától, származik. Érdekesebb sorai így hangzanak: »Dixmuiden romokban heverő városában vagyunk. A csatatér egyetlen városát sem lődözték össze annyira, mint ezt. A város föltúrt utcáin méternyi mély iszap van. Talán akad még olyan ház is, amelyet a gránátok megkíméltek. Én hiába kerestem ilyent. A vaskereszt első osztályával kitüntetett városparancsnok melegen üdvözölt bennünket. Nagyon örült, hogy új arcokat látott a siri csendbe burkolódzott városban. Amíg hozzám beszélt és magyarázta a hadi helyzetet, jobbról és balról szakadatlanul füttyültek a golyók. Egy perc alatt 45 lövés érte a mellettünk levő házat. Négy-szer rontottak egymásnak az ellenfelek Dixmuiden birtokáért. Most a város csak óriási romhalmaz, amely a miénk; állásaink az Yser-csatorna mentén vannak, amely csatorna a város nyugati szélén épült közvetlenül az utolsó házsor mellett.»

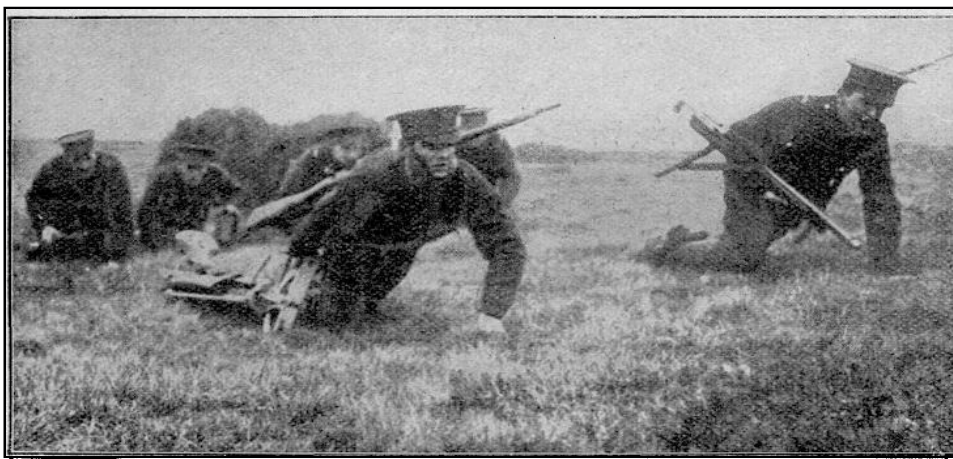
»Dixmuidennél egy híd romjait láttuk. A hídfőket az ellenfelek nagy erővel szállották meg. Az egymástól csak negyven méter távolságra levő ellenséges gyalogosok mély lövés-

árkokban húzták meg magukat. Ha valamelyik fél kísérletet tett az átkelésre, a tüzéség legott reája lövöldözött. Több ponton az ellenség állása jobb volt a miénknél. A csatorna nyugati lejtője magasabb mint a keleti. Így hát az ellenség sok helyen a szárazon állott, míg a mi katonáink lövészárkaiban magas víz volt, amelyet naponként kiszivattyúztak vagy kilapátoltak.«

AZ YPERNI ELSŐ CSATA.

Nem kevésbé hevesen harcoltak egymással az ellenfelek Ypern környékén. Itt zajlottak le a Flandria birtokáért vívott legvéresebb ütközetek. A bevezető harcokat *Lange-marcknál* vívták, amely a szövetségesek fontos

Angol katonák gépfegyverrel a lövészárkokba csúsznak.

támaszpontja, a németek előnyomulásának pedig egyik akadálya volt. Hosszú küzdelem után a város a németek birtokába jutott. Az angolok állásainak állítólagos sikertelen megrohanását a *Times* haditudósítója ekként írta le: »Amint a sötétség reáborult a vidékre és az ágyúk elhallgattak, éles sípjelek hangzottak át a németek csatavonalából. Csak most vettük észre, hogy az avart kőolajjal öntözték meg. Pár pillanat multán az egész mezőség lobogva égett. A német katonák, akik csak pár száz lépésnyire voltak tőlünk, hirtelen felugráltak és kürtök harsogása és énekszó mellett megrohanták állásainkat. Csapataink, amelyeket a roham meglepett, a sáncokba húzódtak, ahonnan tüzeléssel árasztották el a támadókat. A németek is tüzelni kezdtek, eközben azonban sűrű tömegekben egész negyven lépésnyire közelünkbe férkőztek. Itt azután borzalmas szuronyharc keletkezett.«

Délen, *Ypern* és *Armentières* között, már a magaslatokért küzdöttek a németek. Legszébb haditettük *Wytschaete* és *Messines* (Yperntől délre) megrohanása volt. Az angolok itt a *Lys*-folyócska déli partján, *Ypern*—*Messines*—*Armentières* vonalában állottak igen jól épített állások mögött. A vonal legfontosabb pontja *Messines* volt, amely falu valóságos kis erősségeket alkotott azon a hegyháton, amelyen épült. A helyet az oda rendelt angol csapatoknak utolsó lehelletükig kellett védelmezniök.

A harc lefolyását a *Stuttgarter Neues Tagblatt* így írta le az egyik szemtanu bemondása alapján:

Miután Lilletől nyugatra az angolokat megszalasztottuk, *Ypern* vidékére hoztuk bennünket, ahol az angolokkal szemben lóról szállott lovasságunk már csak nagy nehezen tartotta magát lövészárkaiban. Éjjel és szakadó esőben váltottuk fel bajtársainkat. Eleinte tétlenül ültünk árkaikban, mert a jobbszárnyunk kissé visszamaradt; de estefelé támadást kezdtünk, amelyben ezredünknek kellett *Messines*t elfoglalnia. Mint-hogy lassan ha'adtunk előre, egészen beesteledt. Az angolok eszeveszetten tüzeltek reánk, aminek következtében vissza kellett húzódnunk. A pokoli tűzben és éjjel szó sem lehetett a támadás megújításáról; beástuk tehát magunkat és éberen őrködtünk, nehogy ellentámadással lephessenek meg. Hajnalhasadtával újra támadtunk; tüzéségünk segítségével és nehéz küzdelem után kivertük az angolokat lövészárkaikból és a faluba úztuk őket. Mi persze utánuk nyomultunk és megszállottuk a falu keleti szélét. Itt borzalmas harcoknak voltam részese, amelyekben az angolok fényes bizonyágát adták katonai erényeiknek. A faluban minden házat megszállottak, az utcákat magas és méternyi vastag gátakkal zárták el, az ablakokat földdel megtöltött zsákokkal tömték be, az ajtókat bútordarabokkal és nagy kövekkel torlaszolták el, a falakba pedig lőrészeket vágtak. Minden egyes ház halált és romlást okozó valóságos kis erősség volt. A

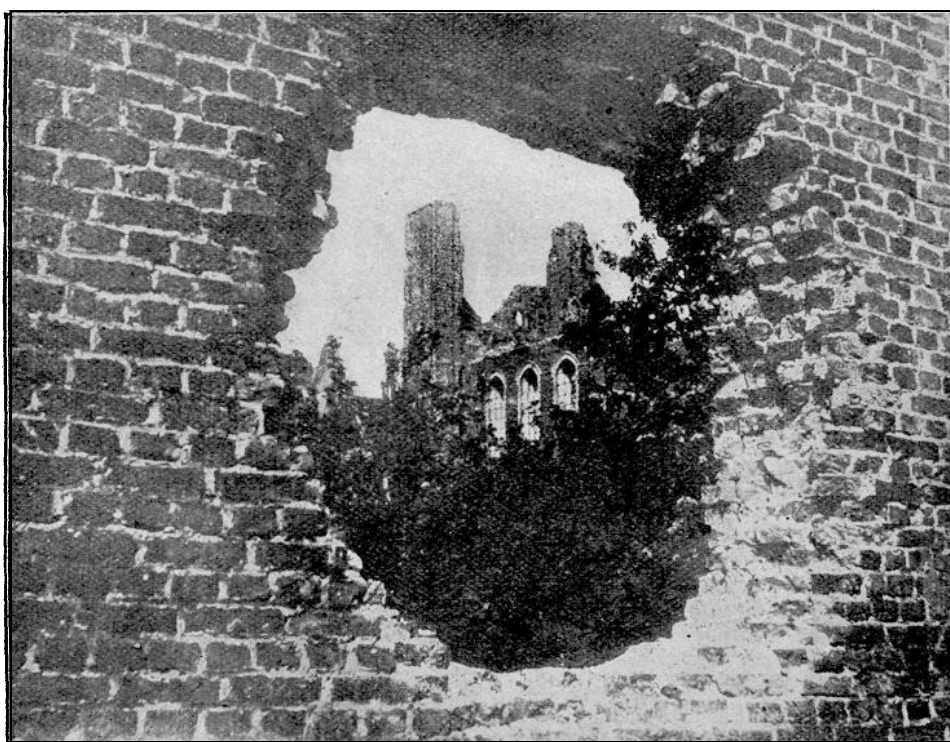
leghevesebb tüzelés közben áttörtük az első torlaszt és szuronytszegezetten rohantunk a falu utcájába. Jobbról és balról lődöztek reánk, ami közben igen sokan holtan buktak el melletttem. Csákányainkkal hamarosan nagy nyílásokat vágtunk a házakon, amelyeken keresztül benyomultunk a szobákba és kiűztük belőlük az angolokat. Így jutottunk előre a faluban mintegy ötven méternyire, de ekkor megint hatalmas torlasz zárta el utunkat. Akövetkező pillanatban pedig hanyatt-homlok a házakba menekültünk, mert hátulról egy ellenséges géppegyver kezdett el kattogni. Jóllehet még néhány házat hatalmunkba ejtettünk, ezt sem folytathattuk, mivel aki az utcára lépett, az a halál fia volt. Közben beesteledett, az éjszaka is bekövetkezett és szemtől szembe, egész éjen át figyelve töltöttük el az éjszakát szoros szomszédságban ellenségeinkkel. A sötétség leple alatt és nagy csendben és óvatossággal egy ágyút vonszoltunk be a faluba, hogy vele másnap rommá lőjük a közeli házakat. Amint pitymallani kezdett, eldőrdült az első lövés, amely a legközelebbi házat összedöntötte.

A német gyalogság sehogy sem boldogult a falut megszállva tartó és makacsul védekező franciákkal és angolokkal szemben. Itt csak a tűzéréség segíthetett, még pedig tarackokkal. November 1-én reggel már két tarackot vontak fel a torlasz elé, amelyek hamarosan összelőtték a szomszédos házakat is. A gyalogság tüzelése és a géppuskáktól is támogatott viaskodásban a németek délelőtt 9 órakor

Német tengerészgyalogság a flandriai lövészárkokban.

tattak fel a torlasz elé, amelyek hamarosan összelőtték a szomszédos házakat is. A gyalogság tüzelése és a géppuskáktól is támogatott viaskodásban a németek délelőtt 9 órakor

Messines templomának romjai egy gránátütötte nyíláson át nézve.

A német gyalogság sehogy sem boldogult a falut megszállva tartó és makacsul védekező franciákkal és angolokkal szemben. Itt csak a tűzéréség segíthetett, még pedig tarackokkal. November 1-én reggel már két tarackot vontak fel a torlasz elé, amelyek hamarosan összelőtték a szomszédos házakat is. A gyalogság tüzelése és a géppuskáktól is támogatott viaskodásban a németek délelőtt 9 órakor

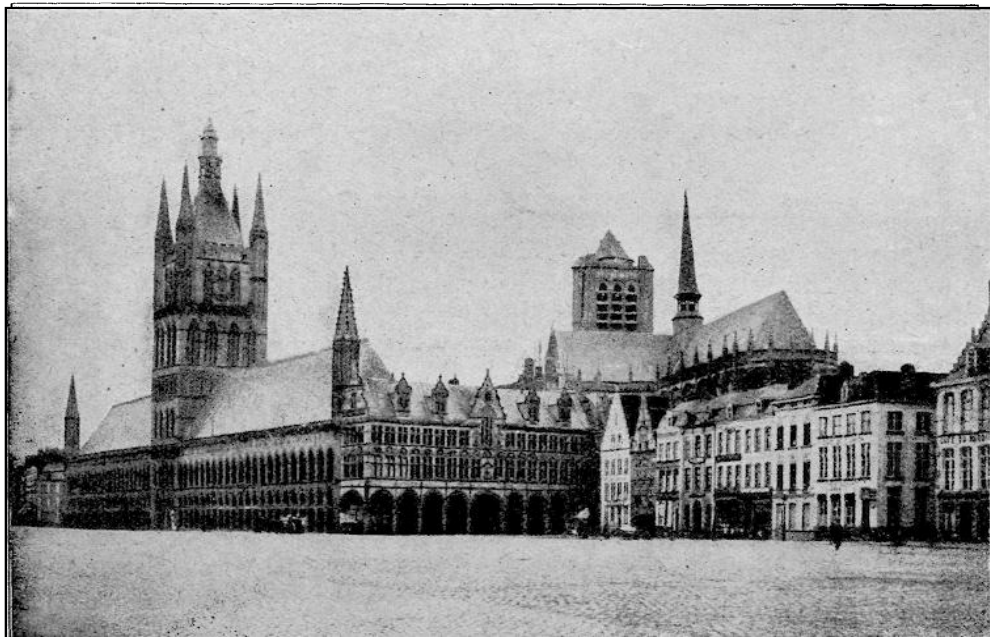
már a második torlasz előtt állottak, ahol ugyancsak egy-kettőre rommá lőtték a házakat. A templom tornyából gépfegyverekkel lövöldöző ellenséget is ártalmatlanná tették, amely nemcsak a németek oldalába szórta golyóit, hanem az archban támadók sorait is alaposan megritkította. A második torlaszba a tizenhárom utászok vágtak részt, ami után előbb a jobbról és balról épített házakat árasztották el tűzzel, majd pedig a szélesebbre vágott részen át a gyalogság közrefogta egyik tarackot vontatták előre. Különösen kitűnt ez alkalommal *Heuss, a 65. württembergi tábori ágyúszred századosa*, aki a falu ostromlására kirendelt lövegszakasznak volt a parancsnoka. Lőfegyverrel a kezében a legnagyobb nyugalommal osztogatta ki parancsait és buzdította nemcsak a maga legénységét, hanem a körülötte puskázó gyalogságot is. Amikor pedig embereinek nagy része már nem kezelhette az előrevontatott tarackot, ő maga töltötte, irányozta és el is sütötte mindaddig, míg a hátul maradt taracktól a kisegítő legénység beérkezett. Ily nehéz küzdelem árán jutott előre a kicsiny csapat a falu második keresztutcájáig, ahol a tánc előlről kezdődött. Az előrevont tarack ismét jó szolgálatokat tett. Már a falu főterét elzáró utolsó torlasz elé értek a németek, amikor egy átkozott nehéz angol tengeri ágyú golyója becsapott a tarackba és ezt, valamint a vitéz kapitányt, kezelő legénységének nagy részével, darabokra szaggatta! Az ágyú mel-

lett csak két katona maradt sértetlenül. A borzalmas jelenet csak egy pillanatra szakíthatta félbe a harcot, mert a bosszút lihegő német katonaság a következő pillanatban oly ádázul támadt reá ellenfeleire, hogy azok délben futva hagyták el a falut.

A község tehát nagy áldozatok árán a németek birtokába jutott. Ezzel azonban nem ért véget a küzdelem, mert a szövetséges csapatok vissza akarták azt foglalni. Az angol nehéz tüzérség szaporán röpitette a nagy golyókat a házak, a falak és a romok mögül védekező németekre. Ily rettenetes zenében ásták meg lövészárkaikat a falunak az ellenség felé eső részén a német gyalogosok, akik az egyszer már birtokukba vett helységet nem akarták többé elhagyni. Hiába erőlködött a szövetségesek tüzérsége, sőt később még a gyalogsága is, a németek egy tapodtat sem hátráltak és keményen tartották magukat. A szövetségesekre nézve most már meddő harc csak este szakadt félbe, amikor az éj sötétsége borult reá a vidékre.

Messines eleste után az ellenfelek november 9-ig nem támadtak egymásra nagyobb erővel; hadműveleti szünet állott be, amely alatt csupán a tüzérség viaskodott egymással. A németek kisebb erővel és különböző helyeken végrehajtott támadásainak az volt a célja, hogy kifárasztják a szövetségeseket. Váltakozó szerencsével folyt a harc mindenütt, amely csak Yperntől keletre és délkeletre, a menin-

yperni út mentén öltött nagyobb arányokat anélkül azonban, hogy a németek tért nyerhettek volna. Itt tüntették ki magukat azok a német hadtestek, amelyeket csak nemrég alakítottak önként jelentkezett újonckatonákból. Hogy e gyerekkatonák miképpen teljesítették szent kötelességüket a király és a haza iránt, kitűnik egy angol katona jellemzéséből, aki ezeket mondotta: *Ezek a vegyes elemekből alakított csapatok soha egy pillanatig sem haboztak, hogy megro-*

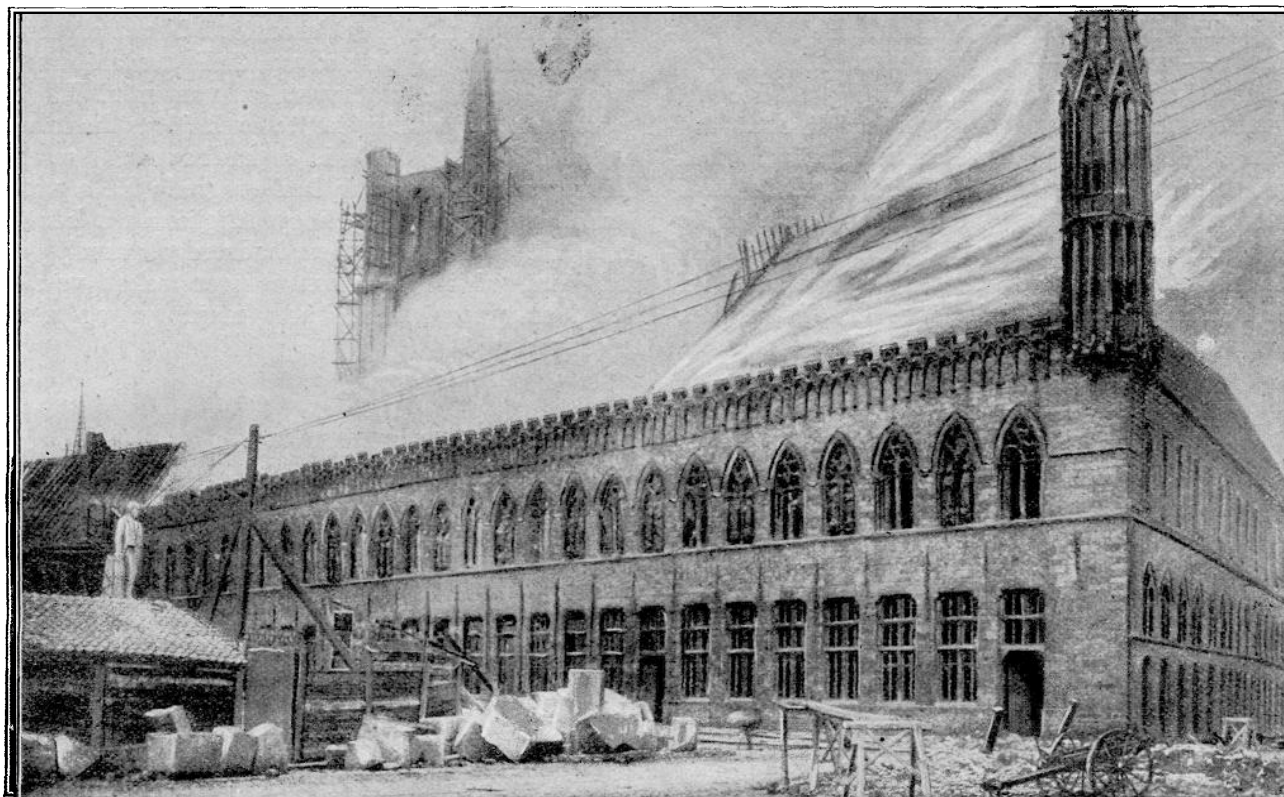
Ypern. A posztósok csarnoka, a városháza és Szent Márton temploma.

Braune L. H. rajza.

Német tüzérségi megfigyelőállomás Ypern közelében.

A »Leipziger Illustrierte Zeitung« engedélyével.

Az yperni posztósok csarnokának égése.

Francia folyóirat után.

hanják a jól iskolázott ellenséges osztagokat. A 16 és 17 éves ifjak, kiket elenyészően kevés tiszt vezetett, félelem nélkül szállottak szembe ágyúinkkal és még a biztos halál tudatában is nagy tömegekben rontottak neki szabatosan lövő és biztos romlást okozó gyalogságunknak és géppuskáinknak!

Egybevetve mármost a német és az angol főhadiszállásoknak az Ypern körül vívott harcokról kiadott jelentéseit, a további eseményeket így foglalhatjuk össze.

November 11-én a németek erélyesen támadták a szövetségesek csatavonalát azért, hogy áttörjék és hogy a tengerparthoz jussanak. A menin—yperni úttól északra és délre épített ellenséges állásokat a német tüzérség már korán reggel hevesen lödözni kezdte. Pár óra multán a német gárda első és negyedik dandára rohamra indult. Bár néhol a szövetségesek állásaival párhuzamosan előretörő támadókat ágyú-, gyalogsági és gépfegyvertűz tizedelte meg, azok három helyen áttörték az ellenséges állásokat, sőt ezek mögött egy ligetet is hatalmukba kerítették. Noha innen 700 katonájuk eleste után a németek vissza is vonultak, az elfoglalt lövészárkokat megtartották. Másnap nyugalom volt a csatatéren. Éjjel

azonban, az angoloktól északra hadakozó franciák átkeltek az Ypern-folyón, beásták magukat, sőt később eredményesen meg is rohták a németeket. Azokat a francia erőket ellenben, amelyek az angolok balszárnyán állottak, vereség érte és az angolokat is hátra ragadták magukkal. Ezt a csorbát azonban csak hamar kiköszörülték a szövetségesek.

November 13—15-éig a helyzet nem változott.

November 15-ike után változó hevességgel csak a tüzérség harcolt komolyan, ami közben azonban itt-ott csatározások, sőt nagyobb erőkkel megindított támadások is voltak, amelyekben azonban a németek nem tudtak tért nyerni. November 20-án leesett az első hó, beállott a tél, amely végét vetette a nagyobb és sikereket hozó hadműveleteknek.

A francia hivatalos jelentés a németeknek Ypern körüli veszteségét összesen 20.000 emberre becsülte. Ezt a számot a német kútforrások nagynak minősítették. Hogy a franciák vesztesége mekkora volt, nem állapíthatuk meg. A *Times* szerint az angolok vesztesége elesettekben, sebesültekben és elfogottakban 50.000 ember lehetett. Igen érdekes az a megjegyzés, amit a mondott lap haditudósí-

tója fűz ehhez a nagy számhoz. »Be kell vallanunk — mondja —, hogy a németek igen nagy veszteségeik mellett is még mindig többségben vannak felettünk és hogy erős állásokat foglalnak el. Tüzérségük félelmetes, mindig szétszórta és jól fedetten állott fel. A nehéz tüzérség nagy túlsúlyban van, betemeti katonáinkat, elpusztítja egész osztályainkat és lövészárkainkat. A németek mesterlövészei merészek és kitartóak; tarackjaik és gránátjaik szakadatlanul tizedelik sorainkat. Az angol tisztek

és a legénység teljesen leromlott. Nemcsak sorhadi, hanem a másodvonalbeli tartalékaink nagy része is a csatavonalon van már. Ha a póttettek a jövőben képtelenek jó és használható elemet küldeni, a hadbavonult sereg hamar reászorul az új hadseregre!« Ez a valóság azt bizonyítja, hogy Angliának a békében előkészített rendes hadserege, amely a hadjárat eddigi részében is igen sokat vesztett, az yperni harcokban majdnem egészen tönkrement!

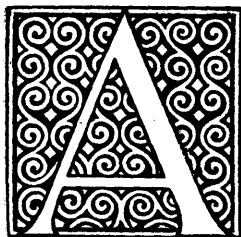
Uszóöltözettel ellátott járőr az Yser-menti elárasztott területen.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

AZ ÁLLÓHARCOK KEZDETE.

AZ ELLENFELEK HELYZETE.

Flandria birtokáért vívott harcok elcsendesülésével mindkét ellenséges fél arra törekedett, hogy állásait megtartsa és ezek oltalma alatt fegyveres erőit rendezze és új küzdelemre ott csoportosítsa a támadásra, avagy a védelemre, ahol a hadihelyzet és a terep viszonyai, valamint az ellenfélről beérkezett hírek alapján a sikerre kilátás van.

A Nieuport, Dixmuiden és Ypern birtokáért folytatott harcok után úgy a német hadak, mint a velők szemben álló szövetséges seregek azon a hosszú csatavonalon néztek egymással farkasszemet, amelyet a túloldali rajzon a jól vastagon meghúzott vonal mutat. *Hossza kerekén 650 kilométer.* A csatavonal végpontjai egyrészt délkeleten a semleges Svájcra, másrészt északnyugaton a belga tengerpartra támaszkodtak. A vonalat sem az egyik, sem a másik fél meg nem kerülhette. Aki sikereket kívánt elérni, vagy aki tért akart nyerni, annak egyenest előre, vagyis arcban kellett megrohannia a másikat.

Az erőviszonyokra a szövetségesek, vagyis a franciák, az angolok és a belgák, előnyben voltak, mert szakadatlanul pótolhatták veszteségeiket, új csapattesteket állíthattak a csatázók segítségére, úgy hogy seregtesteiket csakhamar ütésre képesen újra támadásra rendelhették. Ezzel szemben a németek erői megfogytak, minthogy most már szoros kapcsolatba jutott egymással *a Kelet és a Nyugat!* A németeknek most már az egész Európát

magába foglaló harctér keleti felében az oroszok ellenébe is nagyobb erőket kellett csatasorba állítaniok, mert Ausztria és Magyarország, valamint az ezek támogatására rendelt csekélyebb német erők már alig tarthatták magukat az orosz kolosszus ellenében. *A főharctér a keleti lett, míg a nyugati mellékes események színhelyévé vált, ahol erőmeztakarításra kellett törekedni.*

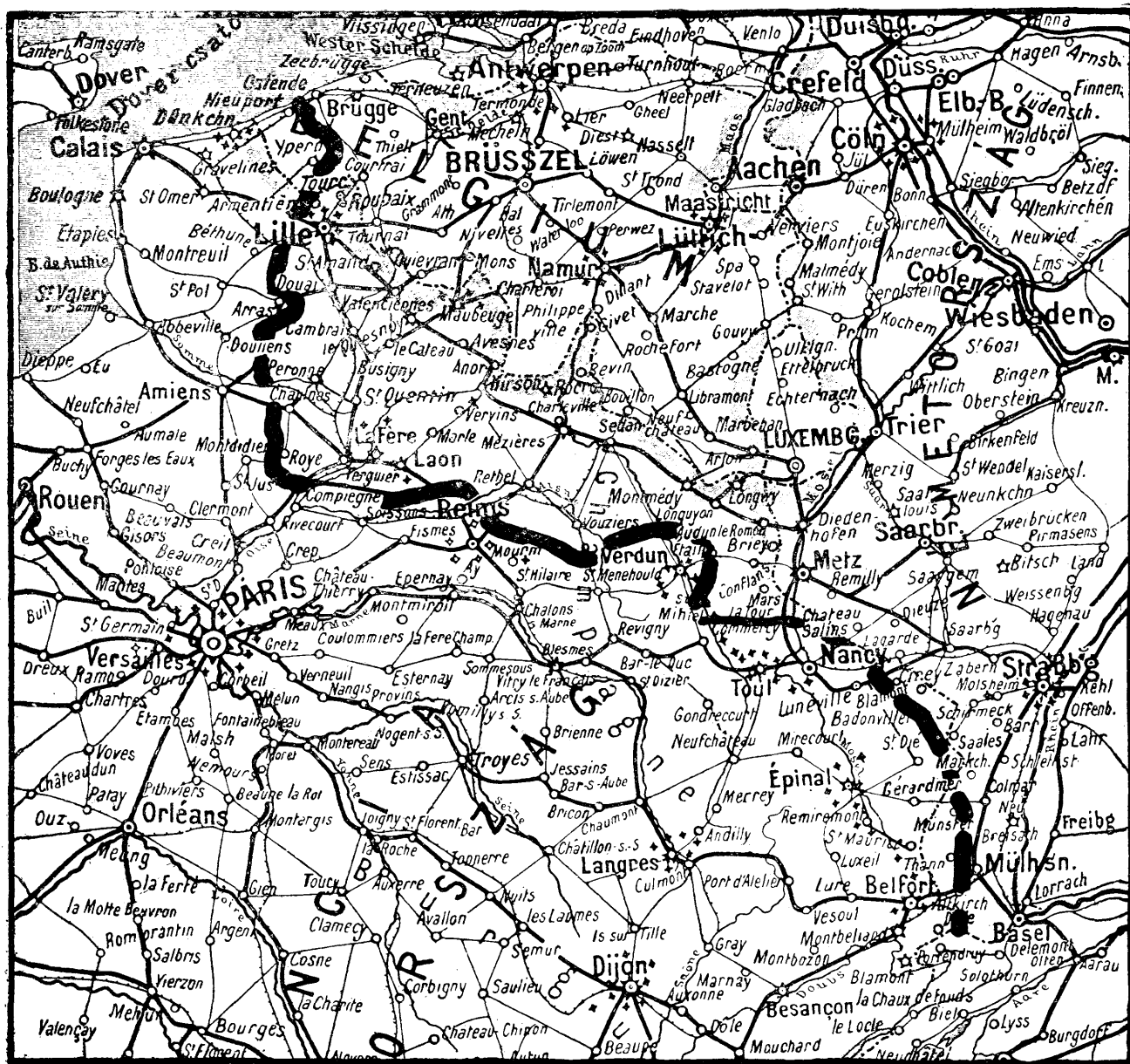
Az erőmeztakarítás következtében visszamaradt kisebb német seregek a túlerőben levő szövetségesekkel szemben a védelemre szorultak, amelyben, amint a hadtörténelem is bizonyítja, csekélyebb erők is megállhatják a helyöket. A számbelileg gyengébb félnek azonban mindenkor a harc különös eszközeihez kellett folyamodnia. Az itteni védelemben a különös harceszközök abból állottak, hogy a németek a technika vívmányainak felhasználásával és a helyszínén található különféle anyagokkal bevehetetlenné, vagy legalább is ellenállóbbá tették azt a területet, melyen küzdeniök kellett. Azt a különös harcot pedig, amely itt kifejlődött, katonai nyelven: *állás-harcnak*, vagy *megerősített állások elleni harcnak* nevezzük, amelynek folyamán előbb a németek, később pedig a szövetségesek is az egész 650 kilométer hosszú vonalat csodálatraemléltő módon megerősítették.

A MEGERŐDÍTETT ÁLLÁSOK.

A csataterék megerősítése, melyet az *állandó erődítésekkel* — vagyis a várakkal — szemben *tábori erődítésnek* nevezünk, ebben a háborúban hihetetlen fejlődést ért el.

A tábori erődítés alkalmazása sok értelmet: *az ellenség harcmódjának és fegyverhatásá-*

209

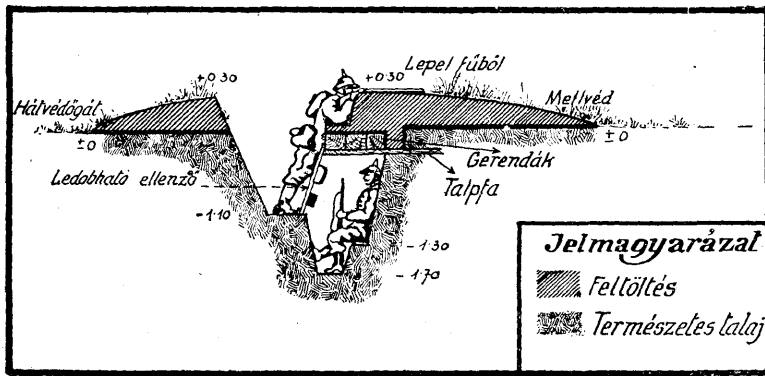
A német nyugati-harcvonal 1914 decemberében.

nak ismeretét, a csapatok teljesítőképességének helyes megítélését, a terep gyors és helyes megítélését, a helyszínen talált eszközöknek kihasználása tekintetében gyakorlati érzéket kíván. A támadásnál a tábori erősítés az elfoglalt terület megtartása és a további előnyomuláshoz szükséges új kiindulópályák létesítése tekintetében tehet értékes szolgálatot. A védelemben a tábori erősítés eszköz ahhoz, hogy a csapatokkal takarékoskodjunk avégből, hogy a döntő helyen nagyobb erővel léphessünk fel.

A tábori erősítés nem a legújabb kor találmánya, hanem már az emberiség őskorában is megvolt, csak hogy nem a mai formájában,

hanem másként, még pedig az akkori kezdetleges harceszközöknek megfelelőleg. A nomád népek szekérvárakkal erősítették meg a küzdőtérrel; az őserdők mélyén hadakozók fából építettek maguknak védőkerítéseket; a már letelepült ember kövekből és agyagból emelt falakat; a földművelő népek pedig már az ásóhoz nyúltak és az anyaföldből készítettek megfelelő fedezékeket. A rómaiaknál és a későbbi korok hadviselő népeinél is nyomára akadunk a tábori erősítéseknek. A harci eszközök fejlődésével a tábori erősítés is lépést tartott, vagyis fejlődött úgy, hogy mindenkoron csökkentette a harci eszközök hatását.

Lövészárók keresztmetszete.

Nagy változást okozott a löfegyverek és az ágyúk feltalálása. Hanyatlást észlelünk a napoleoni háborúk korában, amikor az állóharcokkal kapcsolatos Nagy Frigyes korabeli hadművészetet a gyors döntésre törekvő háborúk egész sora követte. A legújabb korban pedig, a technika fejlődése következtében, amikor a harci eszközök a tökéletesség oly magas fokára jutottak, a tábori erődítésnek is ezekhez kellett alkalmazkodnia. Amíg ugyanis a símacsövű löfegyverek és ágyúk ólomból öntött, illetőleg legegyszerűbben készített golyóinak hatása csekélyebb volt, addig egyszerűbb fődözekek is megfeleltek a célnak. De a vontacsövű ágyúk és löfegyverek szabatosan lőtt golyói ellen már vastagabb és nemcsak földből, hanem más anyagokból készített mellvédekre volt szükség. Még erősebbé kellett tennünk a fődözekeket azóta, mióta a löfegyverek golyóit acélburkolattal láttuk el, az ágyúk golyóinak átmérőjét pedig lényegesen megnagyobbítottuk. Ma a harminc és felesek, valamint a negyvenkettes mozsarakkal a rettenetes hatású robbanóanyagoknak roppant nagy mennyiségét vagyunk képesek az ellenség soraiba hajítani. A gyorsan tüzelő fegyverekből és géppuskákból szabatosan lőtt golyók ellen csakis úgy védekezhet ma az ember, ha nem mint régen, a föld felületére építi a vastag sáncokat, hanem ha a föld mélyébe ássa be magát, szabad szemmel

fel sem fedezhető függőlegesen vajt árkokba és gödrökbe.

A mai tábori erődítés formája tehát természetes következménye a technika fejlődésének!

A jelenkori megerődített állások birtokáért folytatott harcok a nyílt, vagyis a szabad mozgással kapcsolatos támadó háború és a várharc között foglalnak helyet, amelyek mindkettőből kölcsön vették azt, ami hasznosnak bizonyult és ami a körülményekhez képest megteremthető és célravezető. Az állásokat, amelyek

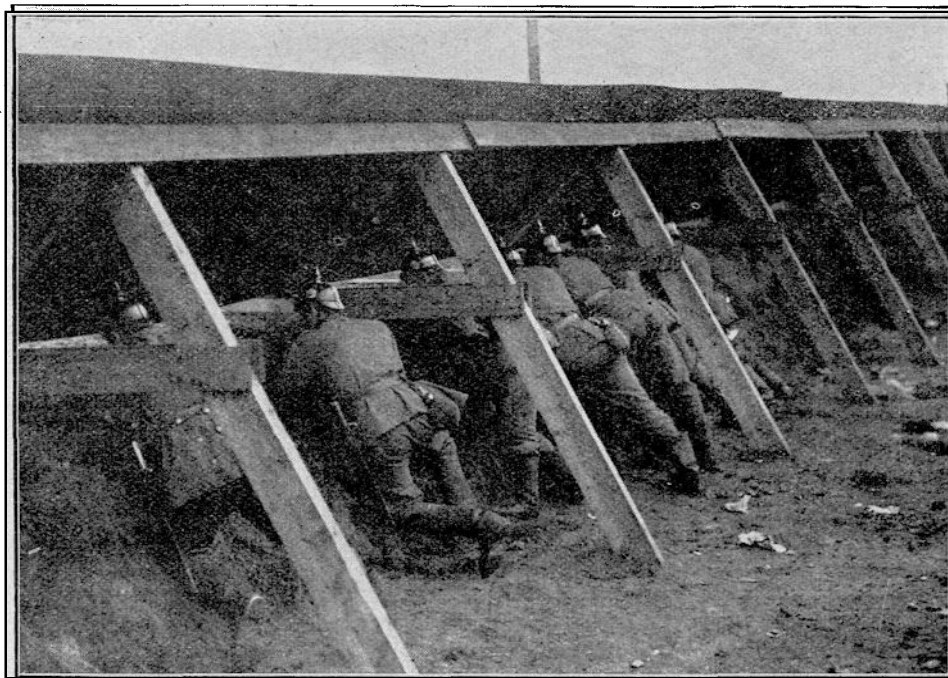
rendszerint már a természettől fogva is erősek voltak, mesterségesen szinte várakká alakították át, vagyis olyanokká tették, melyeknek megrohanásánál a támadónak különös és a várharcban is használatos eszközökhöz kellett nyúlnia. A megerődített állások bevétele ma épp annyi ideig tart, mint hajdan a váraké, sőt a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a jól megfontolt tervek szerint évek során át nagy gonddal épített és folytonosan javított, valamint bevehetőnek hirdetett és hirt vázak előbb estek el, mint a tábori erődítés eszközeivel mesterileg készített erős állások!

Lássuk mármost, hogy miként rendezték be a németek azt a hosszú csatavonalat, amelyet a szövetségesek hosszú időn át sem voltak képesek megbontani, bár nem kímélték katonáik életét és a lövedékeknek oly mennyiségével árasztották el a védőket, amihez fogható az ember még elképzelni is alig tudott.

Az ellenség felé legelől vannak a mélyen beásott lövészárkok, amelyekben a puskázó katonák és a gépfegyverek vannak. Ezek mögött és az ellenség lövőirányára függőlegesen következnek a búvóhelyek, ahol a tartalékok helyezkednek el. A lövészárkok és a búvóhelyek

Egymás mögött elhelyezett német lövészárkok. A hátsó lövészárknál jól látható a búvóhely.

Német lövészárkok, amelyek az esőzések ellen tetővel vannak fődve.

Az »Amsterdami Foto Bureau« felvétele.

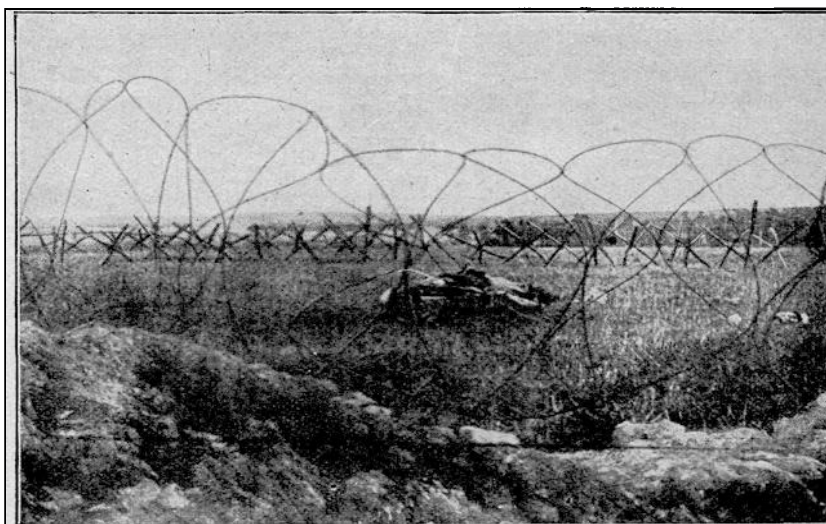
között összekötőárkok vannak, amelyekben a tartalékok gyorsan és fődötten a lövészárkokba siethetnek. Ezekben viszik hátra a sebesülteket és hordják előre a lövészt és más hadianyagot. Még hátrább óvóárkokat látunk, amelyek ugyancsak a tartalékok számára valók. Úgy a búvóhelyekben, mint az óvóárkokban lövészt és eleséget halmoznak fel. Az egészségügyi berendezések közé tartozik: a költőhely a sebesültek számára és azután az árnyékszékek. A tábori tüzéség a gyalogsági állások mögött választja ki állásait, ahol ugyancsak jól beássa magát; a taracokot és a mozsarakat a leghátrább állítják fel, rendszerint valamely falu, magaslat, szakadék vagy egyéb tereprész mögött. A saját tüzésünk eredményének ellenőrzésére szolgálnak a megfigyelőberendezések, amelyeket úgy a lövészárkok, mint pedig a tüzéség állásainak közelében telepítünk. A parancsok és jelentések gyors továbbítása végett az összes árkokat távbeszélőhálózat köti össze. A legelső vonalban alkalmazzuk a fényzórókat, amelyek az éjjeli harcoknál megvilágítják az előteret. Az állás előtti terepén, valamint magában az állás-

ban, az egyes részek között, nagy gonddal letaroljuk mindazt, mi a saját kilövésünket akadályozza, ami az ellenséget tűzhatásának megfigyelésében támogatná és ami az ellenségnek állásunkhoz való fődött közeledését elősegítené. Az ellenfél közeledésének megakadályozására valók az állások előtti akadályok, amelyek egy vagy több sorban, természetesen és mesterségesen lehetnek. Az akadályok előtt alkalmazzuk az érintő aknákat, amelyek, mint ahogy nevök is mutatja, már az érintésre is felrobbannak.

Az egyes részekre nézve még a következő-

ket jegyezzük meg.

A lövészárkokat, hacsak lehet, állva tüzelő katonák számára készítik függőleges falakkal a lehető legkeskenyebben; így elsősorban is a tüzéség ellen nyújtanak védelmet. Szélesebbre ássák őket akkor, ha nemcsak egy sor harcoló embert, hanem egész osztagokat kívánunk bennök elhelyezni. Általában véve úgy telepítjük őket, hogy az előteret jól áttekinthessük és célzottan löhessünk; az egész vonal a terephez simul; a legfontosabb, hogy az ellenséges

Villamos dróthálóék francia lövészárkok előtt.

Elfoglalt francia farkasvermek.

lőirányra merőleges legyen. A mellvédőket, vagyis amelyeken át a katonák lőnek, minden körülmények között oly alacsonyra szabjuk, amilyenre csak lehet, hogy minél kisebb célpontot nyujtsanak. A kiásott földből sohasem szabad töltést készíteni az árok körül, hanem el kell azt szórni a közeli térségen. Ha időnk és anyagunk van, fejtvédőket, vagy süvegeket rakunk az árok szélére, amelyre a katonák a fegyvereiket fektetik, illetőleg amelyek mögött fődözik magukat. A mellvédőket, fejtvédőket, illetve süvegeket földből készítik, vagy a helyszínén található ellenállóbb anyagokból. Ilyenek pl.: gyeptéglák, gerendák, tuskók, nagy kövek, vasúti sínek, homokkal, kavicsal töltött zsákok, hordók, kosarak stb. A gránátok hátulról becsapódó golyói és darabjai ellen, a mellvédőkhöz hasonlólag, az árok hátsó szélén szokás töltéseket készíteni. Az oldalról jövő golyók ellen a *harántgátak* védenek, amelyek az egész árok szélességében épülnek vagy földből, vagy, amiként a mellvédőknél, más anyagokból. Ezek egymástól való távolsága 8—10 méter. A *könyöklökre* azért támaszkodnak a katonák, hogy biztosabban lőhessenek; erre teszik a töltényeket is. A lépcsőkre helyezik a felszerelést és azokat az eszközöket, amelyek a harc alatt szükségesek; itt pihennek azok, kik a harcban nem vesznek részt. A géppuskákat rendszerint egészen elrejtik, úgy hogy az ellenség semmit sem lát belőlük.

Az] árokba rendelt legénység csak akkor áll a mellvédő mögé, ha harcol, vagy ha harcra van kilátás; egyébként

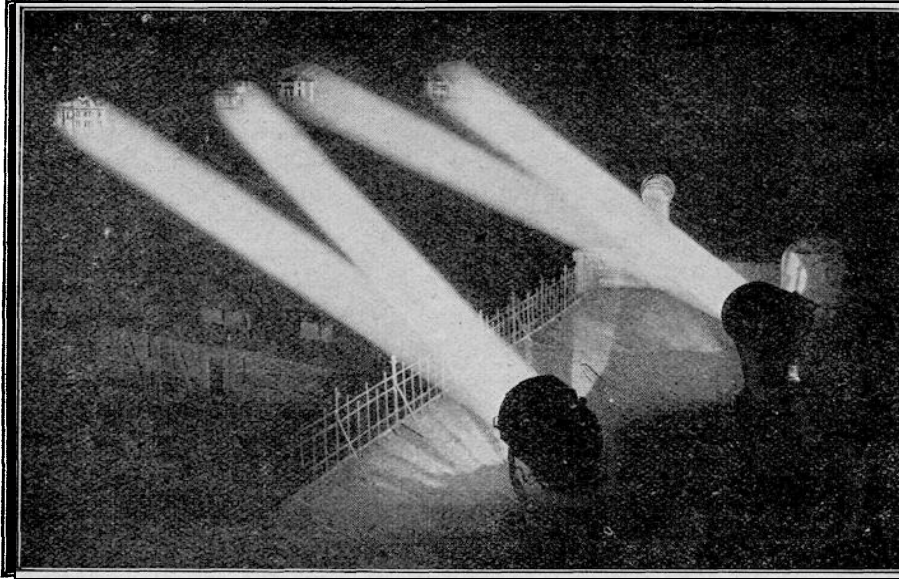
csak figyelőket állítanak ki, a többi ember pedig az árok fenekén és a lépcsőkön pihen. Megecsik, hogy magában az árokban, még pedig a mellvédő belső oldalán, kisebb *búvóhelyeket* vájnak a pihenők számára. Ily esetekben a harcolók a búvóhelyek fölött tüzelnek az ellenségre. A búvóhelyeket, ha anyag áll rendelkezésre, fából, gerendákból, sínekből rójuk össze, amiket azonban földdel is betakarunk. Az ily állások még a repülőek ellen is megvédenek.

A nagy esőben összegyűlt vizet, vagy a talajvizet csatornákon vagy csöveken át elvezetik; nedves talajban kipallóznak az árok fenekét; ha pedig hosszú időn át maradunk meg az árokban, akkor az egészet deszkákkal, gerendákkal párnázzuk ki, úgy hogy teljesen fődött folyosókká válnak.

Vagy magában az árokban, vagy emögött, alkalmas helyen, vannak a *megfigyelőállomások*, amelyeket akként készítenek, hogy még az ellenséges tüzelés közben is megfigyelhessék az ellenséget. Rendszerint teljesen fődött helyek,

Földalatti kábelvezeték javítása.

Zeiss-féle fényszórók működésben.

amelyekből a katonák kicsiny ablakokon át figyelik meg az ellenséget ; a megfigyelés közvetlen vagy közvetett lehet ; utóbbi esetben periszkópok vagy tükrök segítségével történik. A lövészárkokhoz közel elhelyezett figyelőállásokat az árokban küzdő csapat parancsnokával mindenkoron távbeszélővel kötik össze.

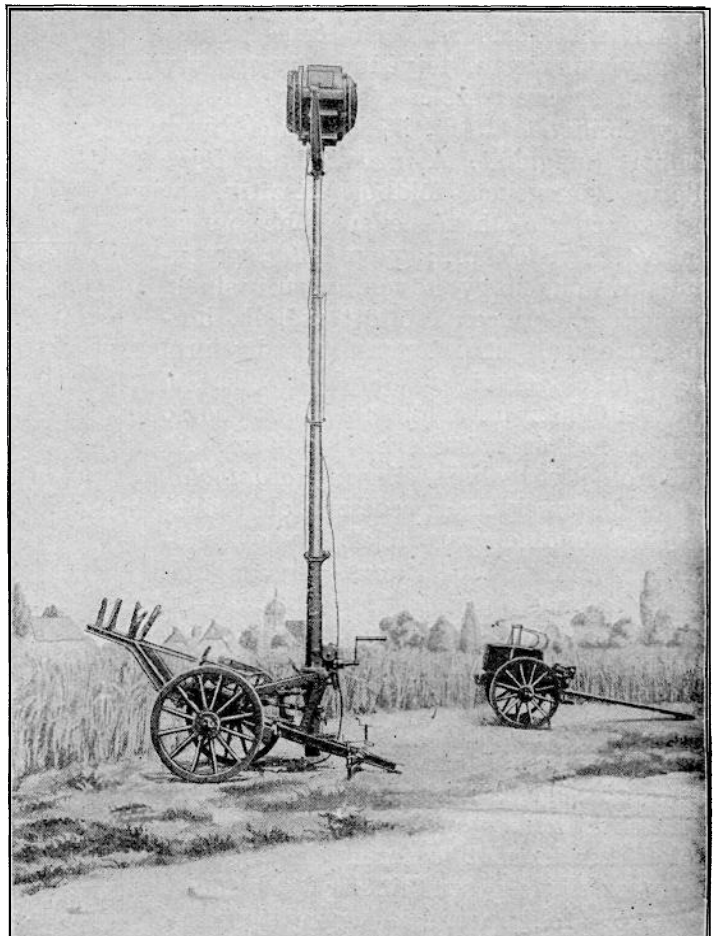
A búvóhelyek oly közel vannak a lövészárkokhoz, hogy a bennük elhelyezett csapatok, szükség esetén, gyorsan az elől levők támogatására siethessenek. Ezek is éppen úgy berendezhetők a védelemre, miként a lövészárkok ; ezek tehát egyszerűs mind a második védelmi vonalat alkotják. Berendezésük azonban már bizonyos kényelmet nyújt ; ha lehet, bennük helyezik el földötten a főzőkocsikat is.

Az összekötőárkok a lövészárkok és a búvóhelyek között a közlekedésre szolgálnak és zeg-zug alakban harántgáttakkal építtetnek, hogy az ellenséges golyók ellen is védelmet nyújtsanak. Teljesen vagy félig földöttek is lehetnek. Belőlük ágaznak ki azok az árkok, amelyek a kötőhelyekre, a megfigyelőállomásokra, az árnyékszékekbe stb.-be vezetnek. Úgy az összekötőárkok, mint az előbb felsorolt más helyiségek is oly mélyek, hogy a katonák meghajlás nélkül járhatnak és foglalkozhatnak.

A megerősített állások fontos részei még : a leplek és az akadályok.

A leplek célja, hogy az erődítményeket vagy csapatfelállításokat elrejtsek, az ellenségnek a célzást és a lövés hatásának megfigyelését megnehezítsék, anélkül azonban, hogy bennünket a kilövésben hátráltatnának. Az állásunktól való távolságuk a terep alakulásától és a leplek minőségétől függ. A talaj természetes födözetei a legjobb leplek. A mesterséges készítmények az előbbieket pótolják és kiegészítik. Természetes leplek például : meglevő bozótok és fiatal fásítások, ágak, sövények, fák, fasorok, töltések stb. Mesterséges leplek

céljaira földhányások, a földbe dugott ágak és galyak és ügyesen elhelyezett tárgyak alkal-

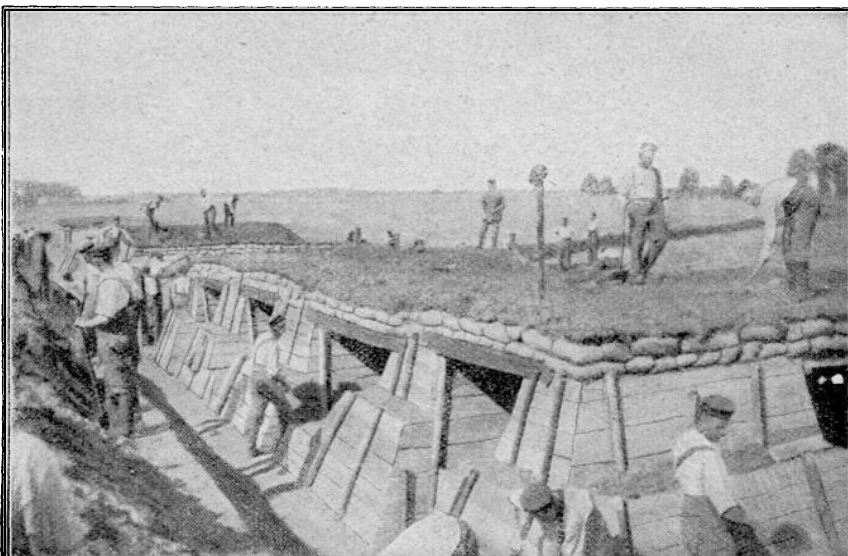
Működési helyzetbe állított fényszóró.

mazhatók. Lombból, fűből stb.-ből készült mesterséges leplek csak friss állapotban felelnek meg, s ezért hosszabb ideig tartó használatkor megújítandók. A harcosok alakját úgy leplezzük, hogy a katonák sapkájára ágakat tűzünk, ruhájukat pedig porral, agyaggal, földdel stb.-vel beborítjuk.

A *megetévesztő berendezéseknek* az a célja, hogy velök az ellenfelet harcállásaink helye és kiterjedése iránt tévútra vezessük, tüzét ezektől elvonjuk és szétforgácsoljuk. Úgy készítenődök, hogy valóságos erődítmények benyomását keltsék.

A *megetévesztő berendezéseket* színleges felfegyverzéssel, színleges védőórséggel, puska- és ágyútüzet utánzó robbanó töltésekkel szokás célszerűen kiegészíteni. Hosszabb tartózkodás alkalmával még a terepnek egyes részeit is megváltoztatjuk, például: letaroljuk az erdőket, learatjuk a gabonát, leromboljuk az építményeket stb.

Az *akadályoknak* általában csak akkor van értékük, ha az ellenfelet lényegesen feltartóztatják és ha anélkül, hogy állásunkat elárulnák, hatásos tüzünk övében vannak. Általában a harcvonal előtt 50—80 méter távolságra vannak. Oly pontokon, hol különös ellenállást kell kifejteni, 100—200 méterre egy második akadályövet is szokás telepíteni. Az akadályok is vagy természetesek, vagy mesterségesek. Természetes akadályok: falak, sövények, rácsok, vízvonalak, szakadékok, mély árkok stb.; mesterségesek például: botlódrótok, dróthurkok, fa- és ág-, illetve vonszolt torlaszok, földi torpedók, szóró- és hajítóaknák, farkasvermek, cövekelések, súlymók, rohamkarók, rohamgerendák, boronák, szeges deszkák és torlaszok. A botlódrótok kevéssel a talaj felett kifeszített drótok, amelyekre csengőket, kolompokat akasztunk, hogy az ellenség közeledését idejekorán észrevegyük. A szóróaknákat kőszóró-ütegeknek is nevezük; kavicssal megtöltött aknák, melyek érintésre (ha az ellenség reá lép), vagy hátul álló figyelőállásból villamos árammal robbanthatók. A farkasvermek sakktableszerűen elhelyezett másfél, esetleg két méter mély gödrök, melyeknek térközein és fenekén hegyes karók vannak. Cövekelésnek nevezzük azt, ha hegyesre faragott 1 méter hosszú erős cövekeket

Ütegállások beburkolása.

oly sűrűen verünk be a földbe, hogy a felénk rohanó ellenséges katonák lába ne férhessen közibük. A súlymók háromágú fatörzsek, amelyeket egymással összekötnek. A rohamkarók az árkokból való kijutást akadályozzák meg; a rohamgerendákat ellenben meredek lejtőkön az ellenség soraira görgetjük. A többi akadály minőségét maga a név mutatja.

Több helyről felbocsátott világítórakéták, amelyek elárulják a közeledő lámadó csapatokat.

Német aknavetők francia lövészárkokat robbantanak fel a rohamtámadás előkészítésére.

Braune L. H. rajza. A »Leipziger Illustrierte Zeitung« engedélyével.

A megerősített állások elleni támadás természetesen csak nagyon lassan haladhat előre és gyakran egészen vagy részben a sötétség oltalma alatt kell végrehajtani. Minél erősebb az állás, annál nehezebb a támadás és a várharc lesz hasonló. Mindig figyelembe kell venni, hogy az az idő, amit az ellenségnek védelmi berendezései tökéletesítésére engedünk, ellenálló erejét fokozza. Ha a megerősített állások elleni harcban is úgy támadnánk, miként a nyílt háborúban, akkor a támadók hamarosan elpusztulnának a földön álló ellenség jól célzott tüzelésében.

A támadó csapatok harchoz fejlődése az ellenségtől nagy távolságban megy végbe. Legelőször is a gyalogság keres magának oly helyeket — magaslatokat, helységeket, majárokat, erdőket stb. —, amelyeknek oltalma alatt támadáshoz csoportosulhat. Néha már ekkor is kemény harcokra kerül a sor, amelyekben a támadó a védőnek előretolt csapatait veti vissza nemcsak a tábori (könnyű), hanem már a nehéz tüzérség támogatásával is. Ha ezután a támadó biztosan tartja a támaszpontjait, előreküldi a felderítő járőröket, amelyek az ellenséges állás viszonyait állapítják meg. Ezt a veszélyes feladatot a gyalogság hajtja végre és nem a lovaság, mert ez nagy célpontokat nyújt. Ha pedig a gyalogság sem ért célt, akkor a repülőkre kerül a sor. A gyalogsági járőrök néha csupán egyes emberek, csúszva és minden legkisebb földözéket is felhasználva mennek előre, még pedig a legtöbb esetben csak éjjel. Ha megállapítottuk, illetőleg kikutattuk az ellenséges állás terjedelmét és minőségét,

akkor a gyalogság tömegei tűzvonalba fejlődve harcot kezdenek, előreküzdik magukat, még pedig az ellenséges állásokhoz a lehető legközelebbre.

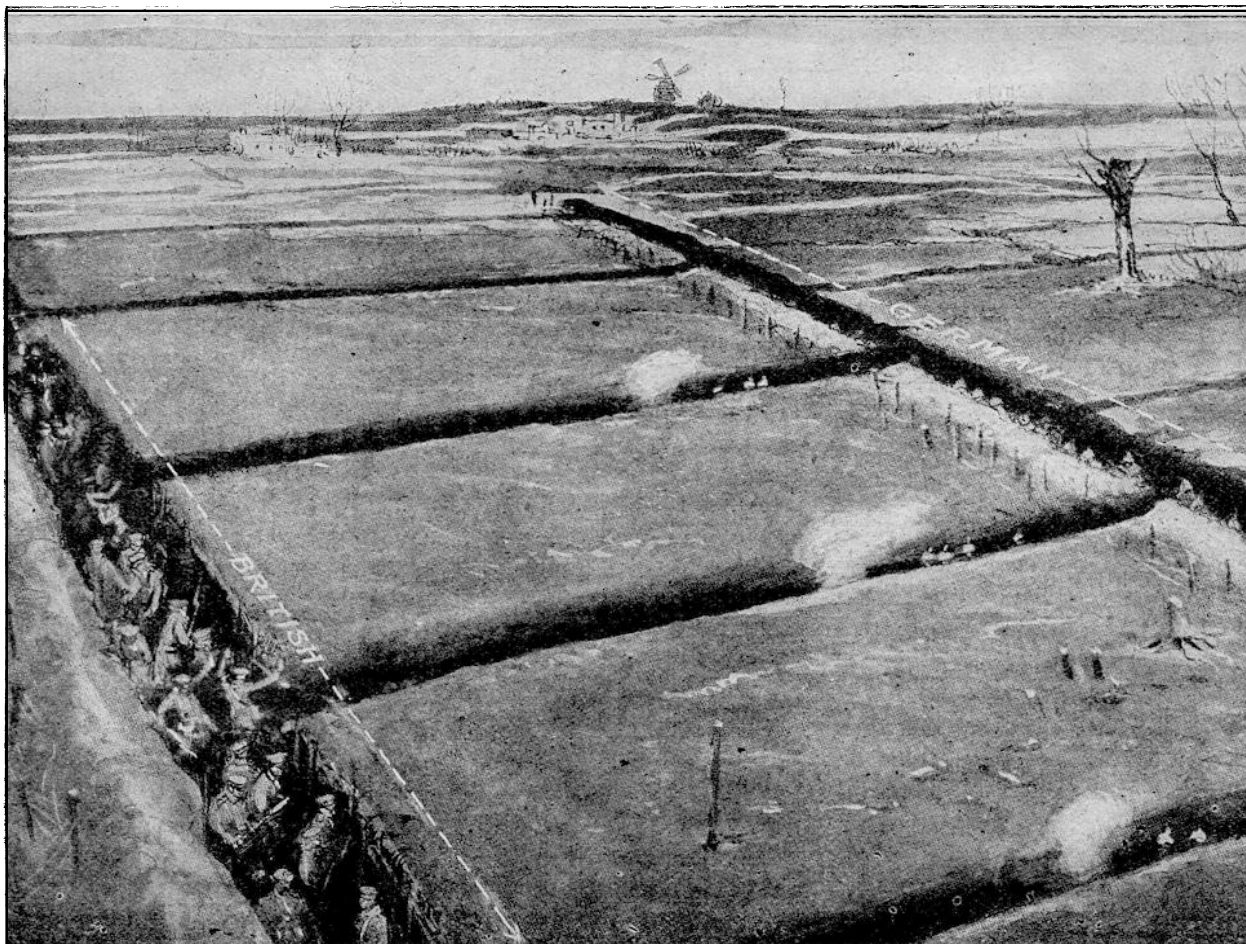
Most indul meg igazán úgy a gyalogság, mint a tüzérség döntő nagy mérkőzése, amelyben a támadónak arra kell törekednie, hogy először is elpusztítsa az akadályokat, a megerősített állás oltalmat nyújtó összes építményeit és azután megsemmisítse a védő csapatokat. Mindenki belátja, hogy amíg a védőnek tartalékai vannak, amíg ezek az építményekben

oltalmat találnak, addig a támadó hiába rohan az állások felé. Ebben a küzdelemben van döntő szerepe a tüzérségnek, még pedig a nehéz tábortüzérségnek, amely tarackjaival a földözékek mögött rejtőzködő védőket is harcra képtelenné teszi. A tábortüzérség nem sokat használ, mert oly lapos pályán lövi golyóit, hogy ezek nem eshetnek be a földözékek mögé; még a levegőben robbanó srappeljei sem szóródnak eléggé széjjel úgy, hogy harcra képtelenné tegyék az árkokban ülő ellenséget. Ez

Álcázott nehéz ágyú.

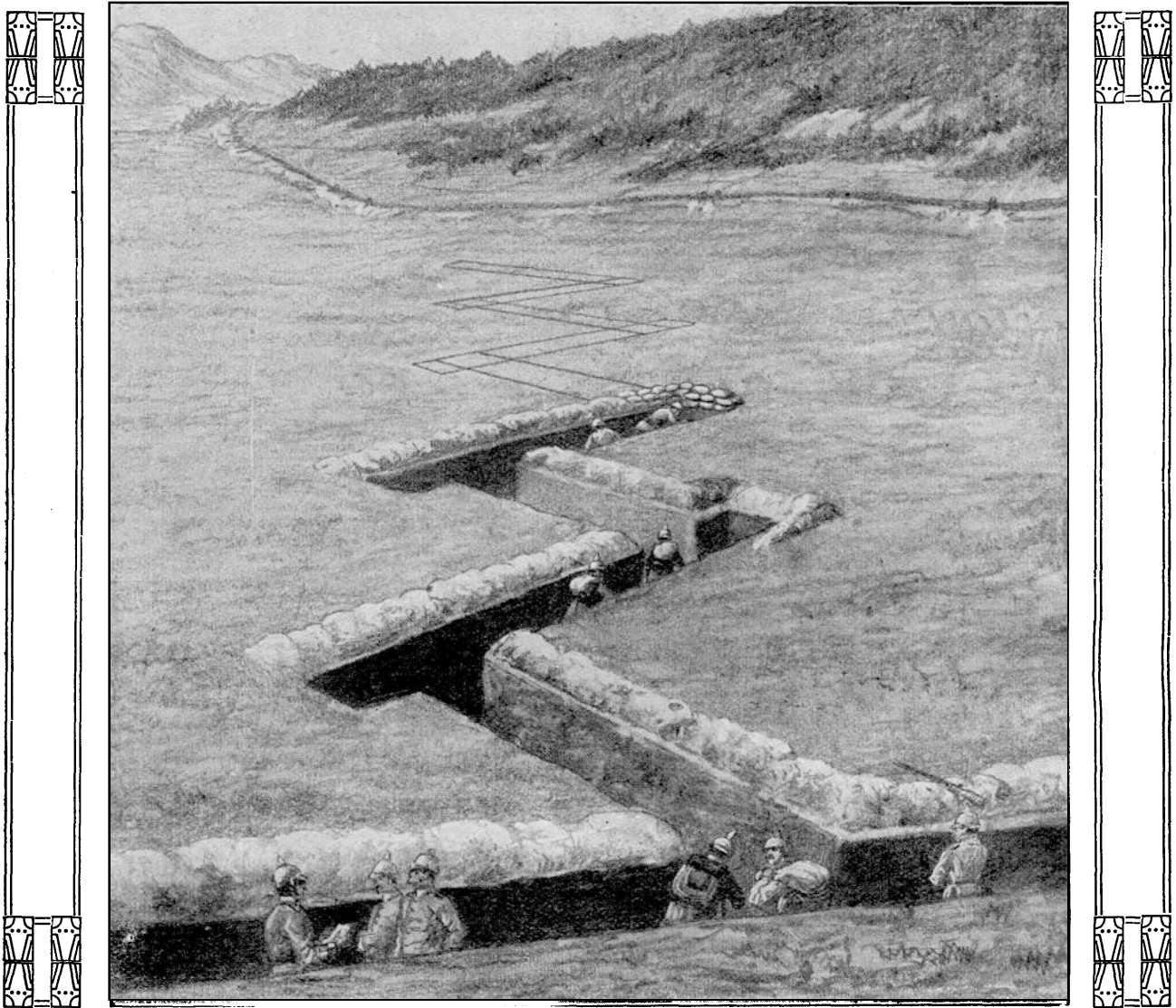
A »Leipziger Presse Büros felb.

Német (german) és angol (british) lövészárkharc. Német csapatok keresztárok ásása után gépfegyverűz védelme alatt nyomulnak be az angol árkokba.

Egy angol katona rajza.

217

Lövészárkok előrehajtása az ellenséges állások felé. A támadók ferde, zeg-zugos futóárkokat ásnak, miközben a kiásott homokot az ellenség felé eső oldalra hányják.

volt oka annak, hogy oly ágyúkról gondoskodtak, amelyek függőlegesen ejtik bele a golyókat az ellenséges állásokba. Ezek az ágyúk a tarackok és a mozsarak! Minél nagyobb űrméretük, annál nagyobb a hatásuk is. A német hadseregben például kétféle tábori tarack van: a könnyű és a nehéz. Az első űrmérete 10·5, az utóbbiaké pedig 15 cm. Mindkettőnek ütegei követik a mozgó tábori hadsereget, s ahol szükséges, ott különösebb előkészületek nélkül és csupán a természetes talajon felállva, gyorsan tüzelőállásba hozhatók. A tarackoknak tehát elsőrendű fontosságuk van a megerősített állások elleni harcokban. Nélkülök sohasem lennének képesek bevenni a megerősített állásokat.

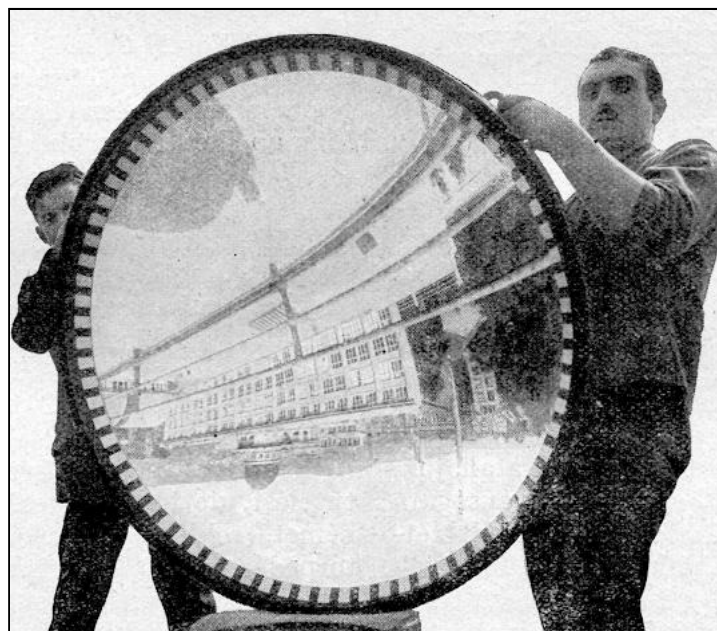
Amíg tehát a tarackok és a tábori tüzérség többi ütegei szakadatlanul lődözik az ellenséges állásokat, addig a gyalogság előreküzd magát. Vakondok módjára a földbe ásva, az emberek verejtékezve küzdenek és néha napokon át ugyanazon a helyen tüzelnek anélkül, hogy csak egy lépésnyire is előrejuthatnának. Közben persze a tüzérség az ellenséges védőállást veszi tűz alá, amire az ellenség elbujik, hogy megóvja magát a veszteségektől. Ekkor megint a gyalogságnak kell előretörnie, hogy a védő tüzeléshez fogva, újból célpontokat nyújtson a tüzérségnek. Így megint a tüzérség szólal meg és mindaddig tüzel, amíg megfelelő célpontokat lát. Így megy ez váltakozva mindaddig, míg a támadó gyalogsága az aka-

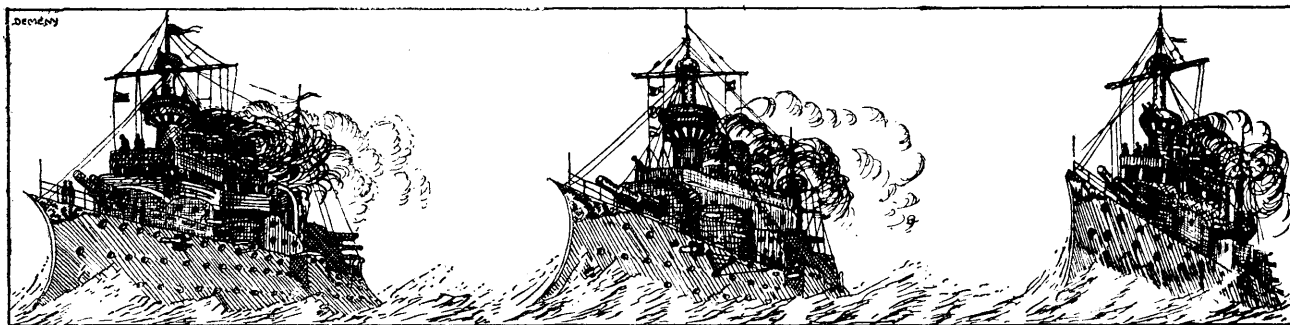
dályok elé érkeznek. Az akadályok elpusztítása is a tüzérség feladata. Ez azonban csak ritkán sikerül úgy, hogy tökéletes legyen. Ekkor kerül a sor az utászcsapatokra, amelyeknek elszántan kell megfelelő eszközökkel nekirohannia és elpusztítania az akadályokat legalább is annyira, hogy megfelelő szélességű nyílások támadjanak az akadályok övében. Itt kezdődik a legelkeseredettebb harc. Úgy a támadók, mint a védők erejük teljes megfeszítésével és utolsó emberük harcbavetésével küzdve küzdenek a győzelemért. Ha a védő a támadókat fényszórókkal világítja meg, azok villámgyorsan a földre vetik magukat s mindaddig fekvé maradnak, míg a fénykörben vannak. A roham csak a legritkább esetben hajtható végre nappal; előbb megindulnak az éjjeli harcok,

amelyek a legborzalmasabbak. A roham, amely a végletekig feszült helyzet természetes befejezéseként mintegy magától megy végbe, csak ezután következik, a támadónak kímélet és veszteségeire való tekintet nélkül, nagy lendülettel kell azt végrehajtania, miközben minden katonának attól a tudattól kell áthatva lennie, hogy csak az *előre* jelent becsületet és üdvöt és hogy számára a *hátra* a lehetlenségek közé tartozik! Sűrű vonalakban, közel mögöttük a tartalékokkal, nesztelenül mennek előre a támadók és ha ellenségre bukkannak, elhangzik a *Rajta!* kiáltás, utána pedig a szuronyok szerepe kezdődik.

Ettől az általános támadási eljárástól a háború valósága, amint látni fogjuk, sok esetben eltérést mutat.

110 centiméter átmérőjű fényszóró tükrre.

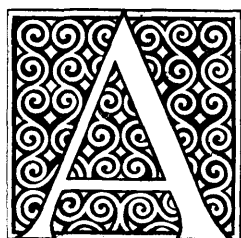

Demény O. eredeti rajza.

HADI ESEMÉNYEK 1915 JANUAR HÓ KÖZEPÉIG.

TOVÁBBI KÜZDELMEK FLANDRIA BIRTOKÁÉRT.

Harcok a tengerpart mentén.

Antwerpen bevétele után, amikor a németek a belga tengerpartot is elérték, új ellenséggel gyűlt meg a bajuk. Az új ellenség az angol flotta egy része volt, amely néhány francia hadihajóval együtt ostrom alá vette a tengerpartot. Ostende elfoglalása után azonnal ez ellen vonultak fel az ellenséges csatahajók. A bombázás a belga kormány kívánságára elmaradt ugyan, de a flotta nem maradt tétlenül, mert torpedóhajókat küldött ki, amelyek a tengerpart mentén álló német ütegeket kezdték lődözni. A német parti ütegek viszonzták a tüzelést és a torpedóhajók közül egyet súlyosan meg is sértettek. Később az egész flotta tűzharcba fogott, de sikereket elérni nem tudott. Vissza kellett vonulniuk azoknak a monitoroknak is, amelyek sekély járásuk következtében igen közel férközhettek a partokhoz. Nemsokára ezután a francia hadihajókkal megerősödött angol hajóraj újra megjelent és most már Ostendét is bombázta. A golyók kevés kárt tettek, a pincébe menekülő lakosságban azonban nagy rémületet keltettek. Ostende bombázása után a német csapatok állásaira került a sor. Ebben sem voltak szerencsések az angolok, mert a németek nehéz ágyúai egymásután tették harcképtelenné az ellenséges hadihajókat.

Október 24-én *Middelkerke* előtt egy cirkálót és 2 torpedórombolót sértettek meg a német ütegek, amire az egész ellenséges flotta elhajózott. Másnap még nagyobb ellenséges hajóraj jelent meg, amely a tengerparti ütegeket nehéz gránatokkal lődözte. Mintegy ezer lövést tettek az angolok, amelyek azonban a jól beásott és elrejtett ütegekben semmiféle kárt sem tettek; ellenben súlyosan megsérültek: a *Falcon*, a *Brilliant* és *Rinaldo* nevű angol hadihajók, amelyeknek tisztikarából és legénységéből is sokan elpusztultak. Október 26-án sem hallgatták el az angolok a német ütegeket. A hadihajók nagy távolságból kezdték el a tüzelést, de ismét vereség érte őket. Az egyik német robbanógránát belevágott az egyik torpedóromboló kazánházába; a hajó, a németek állítása szerint, nemsokára elsüllyedt. A következő napokon már nem mutatkozott az angol flotta.

November elején ismét feltűnt a látóhatáron az angol hajóhad. De mivel újra tüzeléssel fogadták a német parti ütegek, visszavonult és csak november 20-án jelent meg ismét. Hadműveleteit ez alkalommal *Nieuport* ellen irányította, hogy elősegítse a szövetségesek szárazföldi támadását. Ezúttal *Zeebrügge*t is meglehetősen hevesen lődözték. A lődözést megelőzőleg angol repülők jelentek meg a magasban, akik a német ütegek állásait akarták kikémlenni. A németek élénk tüzeléssel fogadták a szövetségesek támadó csapatait és az ellenséges flottát, amely három kisebb cirkálóból és sok torpedózúzóból állott. A délelőtt folyamán még egy flotta jelent meg. Sem itt, sem pedig *Nieuport* alatt nem ke-

rült döntésre a dolog. *Westende* alatt két német üteget elhallgattattak ugyan, de a többi német ütegek sikeres tüzelése következtében az angol hajók csakhamar visszavonultak. A *Zeebrüggenél* felvonult hadihajók rommá lőtték a kocsz- és a villanytelepet, a *Palace*-szállodát és a templom tornyát, sőt még a zsilipeket is megrongálták, a város házainak nagy részét felgyújtották és összelődöztek. A harcnak a kőd és az éj vetett véget.

A tengerpart későbbi lödőzésének sem volt sikere, bár *Westende Ostende* és *Zeebrügge* városai sokat szenvedtek.

Különös módon ásott angol lövészárók Flandriában. Minden angol katona külön bevágásban áll.

HARCOK A SZÁRAZFÖLDÖN.

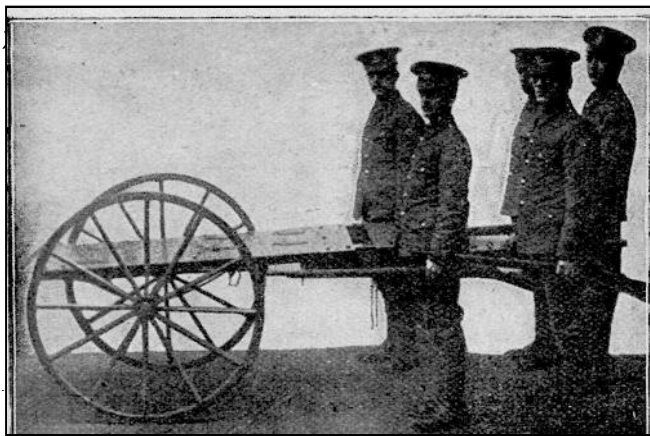
A megerősített állások elleni harc Flandriában november közepén kezdődött. Elült az élénk harci zaj s helyette a tüzérség csak helyenként zavarta meg a mélységes csendet. A németek abbahagyták a nyílt háborút s helyette zeg-zugos ostromárkokkal törekedtek megközelíteni ellenségeik állásait. A tengermelléki dűnák hosszában lezajlott eseményeket *Barzini* így írta le egyik tudósításában.

Fedett állásból tüzelő német ágyú.

A Leipz. Presse-Büro felv.

»A harcra nézve jellemző a mozdulatlan-ság. Órák, sőt napok multán is ugyanazon a helyen vannak az ellenfelek. Centiméterenként közelednek egymáshoz a harcolók. A rövid lélegzetű támadásokat lopva és nagy előkészületek után indítják meg. Egy-egy árok-rész elfoglalása annyi időbe kerül, mint egy vár ostroma. Száz lépésnyi területen zászlóaljak pusztulnak el; itt egy méternyi terület annyi, mint a nyílt háborúban egy kilométer. A csapatok eltolását a messzeségben álló észre sem veszi. Amikor a *Lombartzyde* körül ásott lövészárkokat legelőször megtekintettem, a franciák, a belgák és a németek oroszlan bátorsággal küzdöttek egymás ellenében, anélkül hogy képes lettem volna a térképen megjelölni az ellenfelek állásainak változását... Az ellenséges seregek a földben vívják meg a csatákat. A csatavonalak mozdulatlanoknak látszanak; és mégis minden szögletnek megvan a maga eseménye, minden szakaszon győzelmet arat az egyik fél és vereség éri a másikat. A támadásokat és az ellentámadásokat valamely dűna tetejéért, vagy az egyik út széléért, vagy pedig valamely szeglet birtokáért indítják meg! A katonák lőrésekkel ellátott acéllemezekkel erősítik meg állásaikat, amelyeket pajzsok módjára, hason csúszva maguk

Angol hordozható acéllemez.

előtt tolnak, mikor csigalassúsággal hajtják végre a megkerüléseket, a csatasorba vonulásokat és egyéb hadimozdulatokat. Félig beásott testükkel szinte vájják magukat előre a homoktengerben. Csak néha-néha zavarja meg a csendet nagy ordítás, amikor ugyanis rohamra mennek valahol egymás ellen és szuronyharcra kerül a dolog.»

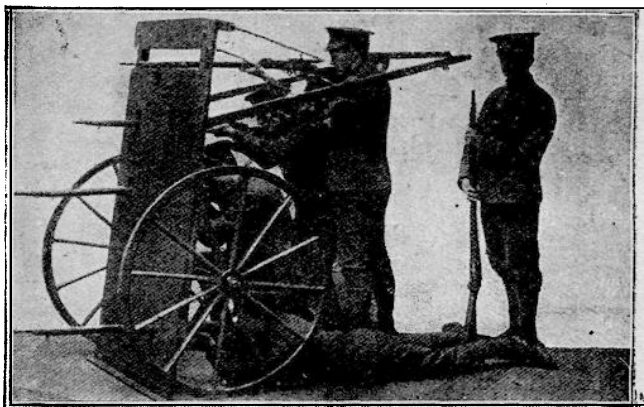
A harc módjából folyólag a belga dúnás tengerpart mentén január közepéig nem fordult elő nevezetes hadiesemény. A németek a szövetségeseknek Nieuporthból intézett összes támadásait visszaverték. Csakis a kis *St. Georges* falut veszítették el, amiből a francia hadvezetőség nagy tőkét kovácsolt! Az 1915. évi január hó 8-án kelt francia hivatalos jelentés ugyanis ezeket mondja: *St. Georges*t a németek valóságos tábori sánccá alakították át. Az elárasztott területen átvezető országutat az ellenség drótsövénnyel zárta el. Tengerész-katonáink, lövéseink és kerékpárosaink úgy nyomultak előre a falu ellen, hogy az úttestében futóárkot ástak. December 27-én érték el a csatorna kalauzának *St. Georges*től északra épített házát. Másnap már rohamra mentek! Az ellenség heves tüzelése közben néhány tengerészünk *St. Georges* közelébe jutott, ahová egy ágyút is magukkal vitték egy kis kocsin. Ezután a házakat lőtték halomra. Egyidejűleg a belgák is előrenyomultak és a Ramskapelleről hajón jövő tengerészosztaggal együtt két házba fészkeltek be magukat, ahonnan oldalból tűz alá vették a *St. Georges*-ban védekező németeket. Most az országúton, a futóárkokban várakozó gyalogság is előretört. Erre a *St. Georges*-ban védekező utolsó német tengerész-katonának megadták magukat. A romok alatt 300 hulla hevert! *St. Georges*t megtartottuk, bár az ellenség ellentámadással ki akarta ragadni kezünkől. December 30-án négyezer

gránátot lőttek a németek a falura és a köréje ásott lövészárkainkba; a nemsokára feltűnő négy támadó oszlopot megvertük.

A francia leírással szemben egy nemet katona, tehát szemtanu, így írta le *St. Georges* elvesztését:

St. Georges egészen elpusztult; a romok valóságos temető közepén vannak. A faluhoz csak egyetlen egy töltésút vezet, amelyet mocsarak és tavak szegélyeznek. Matrózaink e töltésúton szakadatlanul támadtak, hogy bejussanak a faluba. Nehéz tüzérségünk különböző űrméretű ágyúiból éjjel és nappal szakadatlanul lődözte a falut; épp így puskázta három oldalról az ellenség a töltésutat! Az ellenség ugyanis attól tartott, hogy tengerészeink visszahódítják a nyomorult községet. A *St. Georges* felől jövő szél hullaszagot hozott; ide hallatszott a sebesültek nyögése is, kik segítség nélkül hevertek az úton és akiket senki sem istápolhatott, mert az ellenség tüzelése minden közeledőt leterített; tisztán hallottuk az afrikaiak és indiaiak rekedt kiáltásait, akik áldozatai lettek a nekik szokatlan hideg és nedves évszaknak... Jobbra tőlünk, egy répaföldön; néhány nappal ezelőtt még egy üteg állott. Ezt ma előrevontatták. A tarlót széles vízesárcok veszik körül. Kissé hátrább egy ház áll egymagában. Az ajtón ez a felirat olvasható: *Franc tireur!* Mellette egy halott fekszik dísztelenül!

E harcok alatt az Yser—Yper-csatornába több mint 2500 francia és angol fült és a vízbe fulladtak közt sok gurkó is volt, akik a nagy sötétségben nem tudták saját csapatjaikat az ellenségtől megkülönböztetni és elkeseredetten támadták meg késeikkel a franciákat, akik viszont oldalfegyvereikkel szurkálták a gurkókat s a halálos küzdelemben szinte görcsösen összegabalyodtak velük. Néhány száz francia katona így vesztette életét saját bajtársai kezétől.

Angol hordozható acéllemez támadás közben.

Csúszva előnyomuló gurkók.

Gleich J. R. rajza.

Dixmuiden vidékén, amelyet a németek tartottak, az áradás minden hadműveletet lehetetlenné tett. Csupán tőle délre 10 kilométernyire *Bixschoolenél* voltak komoly harcok, még pedig december 17-ike után, amikor Joffre itt is általános támadást rendelt el.

A harcban zuávok is részt vettek, akik mint a szélvész, úgy röpültek be egy erdőbe s ott némán kúsztak előre, míg egészen a németek közelébe értek. Akkor egyszerre ismert rikácsoló hadikiáltásukban törtek ki. A németek nyugodtan, hidegvérrel várták be őket. Először néhány sortüzet adtak le rájuk s azután ők is előnyomultak. Kézi tusa fejlődött ki, amely oly makaes és borzasztó volt, hogy az egymással birkózó emberek akárhányszor egészen kimerülve zuhantak a földre. Különösen egy négy német katonából álló kis csoport tüntette ki magát; ezek egész sor zuávot megöltek, mielőtt ők maguk elesnek volna. E négy katona közül hárman testvérek voltak.

Ypern alatt a németek ugyan nem jutottak előre, de szilárdan tartották állásaikat,

amelyekből nehéz ágyúikkal zavartalanul lődözhatték a várost. Páncélosvonataik gyújtógránátokat vetettek a városra, repülőik pedig többször sikeresen bombázták. A bombázás következtében sok ház kigyulladt; közöttük a városháza és a székesegyház is.

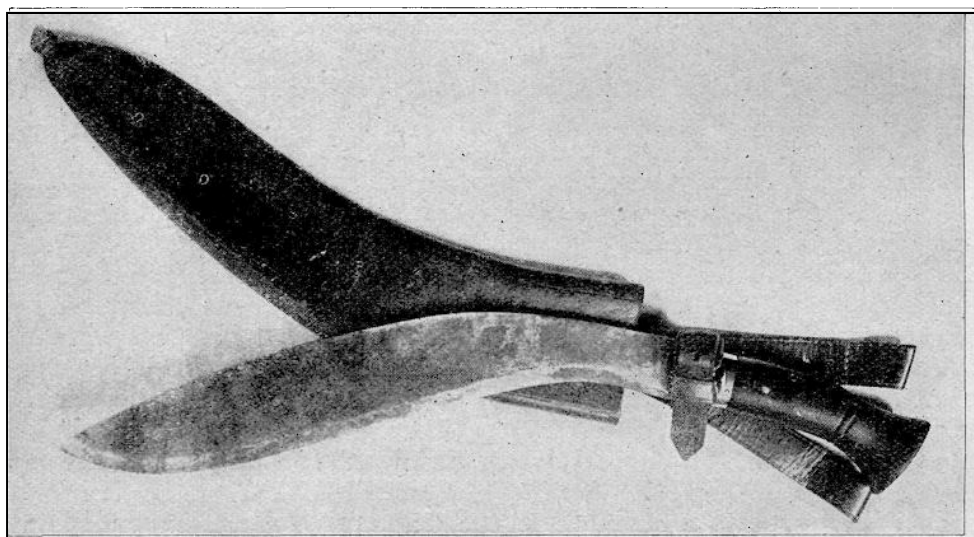
Ypern környékén sem ült el a harci zaj. Tőle délre, egészen le *Armentièresig*, december 10. és 11. között voltak véres harcok. *Dickebuschenél*, ahol az ellenfelek lövészárkai csupán 60 méternyire veltak egymástól, a német tüzérségnek nagy óvatossággal kellett lődöznie az ellenséges állásokat, nehogy a saját gyalogságában is kárt tegyen. A franciáknak különösen a hátrább ásott árkokban álló tartalékaikban voltak nagyobb veszteségeik. Heves tűzharc volt az egész vonalon, amikor a német gyalogság kézigránátokkal kezdte bombázni a francia állásokat. Ezt csakhamar a roham követte. Bár a franciák tüzelése a rohanók első sorait halomra lőtte, a német tartalékok a francia árkokhoz értek. Itt szuronyharcra került a dolog, amelyben végre is a nagy sebesen előre-

rontó francia tartalékok lettek a győztesek. A lövészárkok közötti térségen sok száz halott és sebesült maradt. A harc azonban nem szakadt félbe, mert a kézigránátokat továbbra is dobálták egymásra az ellenfelek, az ágyúk pedig szakadatlanul bömböltek mind a két részen. A németeknek a késő délutáni órában megismételt rohama kudarcot vallott, de este, amikor megint nagy tömegekben rohanták meg az ellenség árkait, a franciák meginogtak és megadták magukat. A dicsőség azonban nem sokáig tartott, mivel a franciák éjjél után visszavették árkaikat.

A francia újságok széltében-hosszában tárgyalták annakidején azt a megkapó epizódot, amely állítólag az Ypern körüli harcok egyikében játszódott le. Ádáz tusa után következő éjjelen, amikor a csatázók már némileg kipihenték a harc fáradalmait s hajnalhasadtával újabb mérkőzésre készültek, a franciák meglepődve vették észre, hogy a németek az éj folyamán összes halottaikat és sebesültjeiket eltakarították a két lövészárkok közötti térségről; csupán egy német sebesült katona feküdt tehetetlenül a két lövészárkok közötti térség kellős közepén. Minthogy a francia katonák tüzelni kezdettek, a németek soraiból egyideig

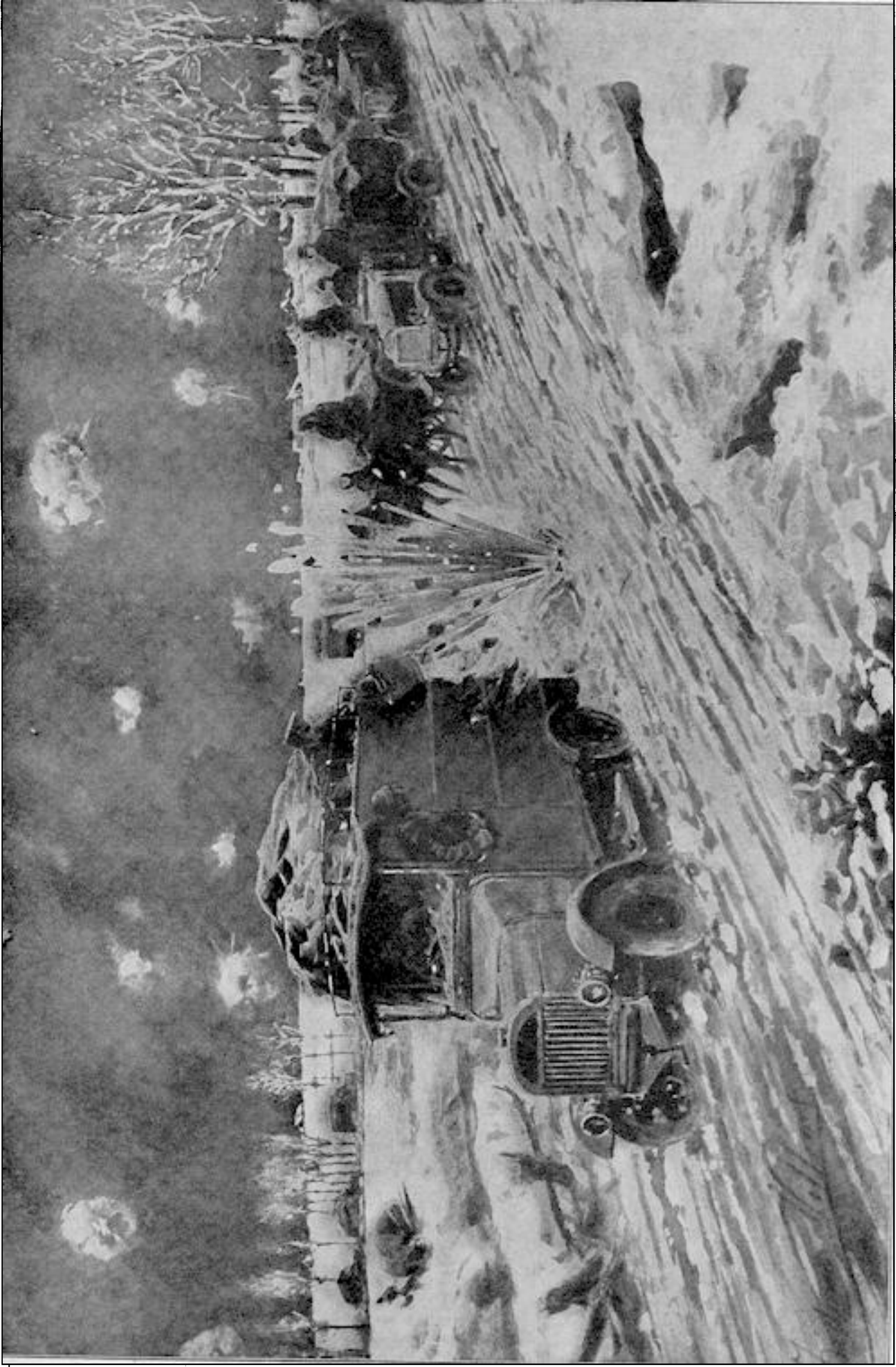
senki sem merészkedett a véletlenül visszahagyott sebesült közelébe menni, noha a franciák nem vették tűz alá azt a területet, ahol a sebesült feküdt. Végre egy bátor német katona megemberelte magát, kimászott a lövészárkokból és bajtársa felé futott nyilván azzal a szándékkal, hogy megmentse az életnek. Útközben azonban ellenséges golyótól találva összeesett. Ekkor a francia vezénylőtiszt beszüntette a tüzelést és ő maga ment a sebesült segítségére. Noha mintegy viszonzásul a németek őt is megsebesítették, nem tágitott, hanem összeszedve végső erejét és elnyomva rettenetes fájdalmát, a sebesült német katonához bicegett, akit lábra állított, majd támogatva a németek lövészárkához kísérte! Az ellenfeleket annyira meghatotta a francia tiszt bátor és emberséges viselkedése, hogy nem bántották és amikor a német sebesült már biztonságban volt, mind a két részen osztatlan tetszésnyilvánítások törtek ki. A dolog csattanója azonban csak most következett: a németeket vezénylő tiszt kiugrott a lövészárkokból, kitépte gomblyukából a vaskeresztet és a hős francia tiszt mellére tűzte!

Német újságok szerint a francia tiszt *Dettweiler százados* volt.

A gurkók kései.

Sennecke R., Berlin, felv.

Angol lőszerállítóoszlop Flandriában a német tüzérség tüzeiben.

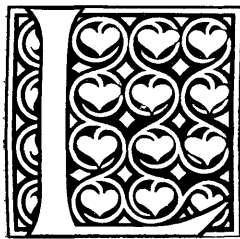
Angol fölgyóirat nyomán.

Német szuronyroham.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

CSATÁK LILLE ÉS ARRAS KÖZÖTT.

Lille október 11-én jutott végleg a németek birtokába. Tőle nyugatra, Hazebroucknál is a németek arattak győzelmet ama francia lovashadosztály felett, amelyet a szövetségesek balszárnyuk biztosítására előretoltak. Ez-

után az egész vonalon nemcsak általánosság, hanem igen hevessé váltak a harcok, amelyekben a németek kivétel nélkül mindenütt támadtak. Támadásuk célja az volt, hogy a Flandriában Dünkirchen és Calais felé előretörő német seregeket segítsék munkájukban. Különösen heves harcok dúltak Lillétől nyugatra és dél-nyugatra, azután a csatavonal közepén, főként *La Bassée* városa körül és végül a balszárnyon, még pedig egészen délen: *Arras* városa birtokáért.

KÜZDELMEK LILLE KÖRÜL.

Itt a német csapatok vezérletét *Rupprecht* bajor trónörökös vette át időközben, kinek parancsnoksága alatt nemcsak bajorok, hanem szászok és poroszok is küzdöttek. Ezek alkoták most már a *6-ik német hadsereget*.

A németek támadása október 21-én indult meg és a szövetségesek vereségével végződött; a harcban kétezer angol katona fogságba jutott, több gépfegyver pedig zsákmányul esett. Másnap folytatták a csatát, amely szakadatlanul tartott október 28-áig. Nemcsak Lillétől nyugatra, hanem tőle dél-nyugatra is lépésről lépésre tért nyertek a németek. Elvették az angoloknak több fontos támaszpontját és

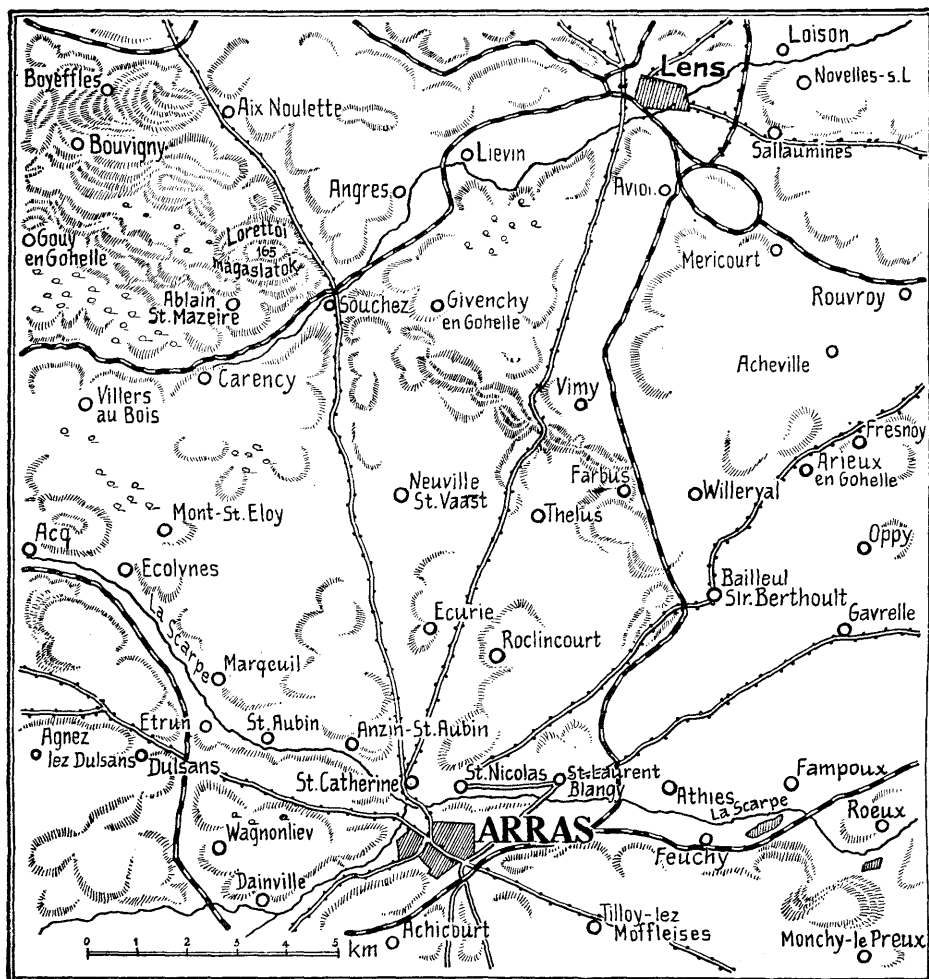
azokat a helységeket, amelyeket azok szívéssen védelmeztek. Az ellentámadások mind összeomlottak a német gyalogság és gépfegyverek rettenetes tüzeiben. Különösen nagy veszteség érte az angolokat október 27-én, amikor 16 tisztjük, 300 emberük és 4 ágyújuk jutott a németek kezére. E vereség után november 8-áig elült a harc. E napon megint összecsaptak az ellenfelek. De úgy ekkor, mint 14-én is, amikor az angolok ellentámadásba fogtak, megint a németek maradtak a győztesek! A kudarcok e sorozatára az angolok föladták a Lille körüli küzdelmeket és inkább *La Bassée*, *Lens* és *Arras* körül kívánták visszaszorítani a németeket.

A Lille körüli küzdelmek részleteiről egy német tüzértiszt a következőket írja egyik levelében:

»Tíz napja, hogy Lillétől nyugatra nyílt csatában állunk szemben az angolokkal. Az angolokon kívül angol-indiai gyarmati csapatok is verekednek velünk és néhány francia üteg is lődöz bennünket. Nap-nap után mindjobban arról győződünk meg, hogy oly ellen-séggel van dolgunk, amelyet makacsság és szívósság tekintetében senki sem múl felül és amelyet sem a leghevesebb gyalogsági tűz, sem pedig a legborzalmasabb srappel- és gránátéső sem ingathat meg. Lassan, nagyon lassan juthatunk előre; minden talpalatnyi földet áldozatok árán és drágán vásárolunk meg. A megrohant lövészárkokban egész sora fekszik az angol katonáknak, akik meg nem tántorodva és meg nem hátrálva szuronyainknak és puskatusainknak lettek áldozatai. Katonai nézőpontból ítélve, a legnagyobb elismeréssel

225

Az Arras és Lens között megindított francia offenzíva színhelye.

kell adóznunk az ellenségnek! Bár a német hadsereg első a világon, amire büszkén hivatkozhatunk, ámde be kell látnunk, hogy sok tekintetben tanulhatunk az angoloktól! Sok célszerű dolog tekintetében túlszárnyaltak bennünket; áll ez főként a ruházatra, az élelmezésre, a technika vívmányaira és a jelentések és a hírek gyors továbbítására nézve. Nagyon meglepett, hogy lövészárkaikban egész tömeget találtuk a legjobb minőségű konzerveknek. Repülők kitűnők. Igen ügyesen, még pedig az európai viszonyoknak megfelelőleg, alkalmazták az angolok a gyarmati háborúkban szerzett tapasztalataikat. *Prêmesques*ben például egy szalmából készült olyan angol táborot láttam, amelynek építési módját a délafrikai és indiai harcokban leshették el a bennszülöttektől és amelyben a magas szalmafalak és szalmakunyhók pompás oltalmat nyújtottak a szél és a hideg ellen.

A Lillétől nyugatra folyó harcok első

napjaiban gyorsan és föltartóztathatlanul ha-

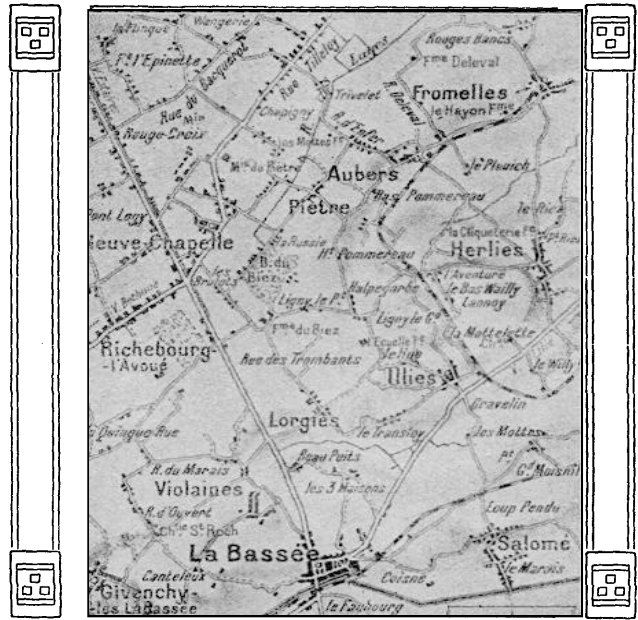
ladtunk előre: egymásután jutottak birtokunkba az angol gyalogság állásai... Miként a vakondok, mélyen a földbe ástuk be magunkat és az ágyúkat; állásainkat mesterségesen ültetett bokrokkal és fákkal lepleztük, hogy az ellenséges repülők észre ne vegyenek bennünket. Állásunk egy teljesen rombolott falu mellett van; ennek romjai között van a konyhánk. Az istállóba borzalommal pillantottunk be, ahol egymáson heverték az összeégett tehenek; az udvarokban és az utcákon bitang jószág szaladgált; mindenféle állati tetemek hevernek. Csak az órák járnak a lakásokban; féelmetes volt, amikor az órák ütése érintette fülünket, mert éjjel volt, amikor legelőször kutattuk át a falut nagy óvatossággal. Éjszakánként földalatti barlangjainkban vagyunk, ahol szorosan egy-

HARCOK LA BASSÉE KÖRÜL.

más mellett szalmán fekszünk; bennök a levegő fullasztó és nem valami illatos, de legalább szárazon vagyunk és elég meleg is van. Sőt néha gyönyörűséges óráink is lehetnek volna, ha nem zavarnak meg közbejött események. Ilyenek például a gyalogság éjjeli harca, amely rendszerint általános csatává fejlődött...

lyet a franciák az angolokkal együttesen hajtottak végre. A németek árkai előtt 600 angol katona teteme hevert; ezenkívül még 200 fehér és színes angol jutott a németek kezére. Nagyobb szerencsével végződött a szövetségesekre nézve a *Notre Dame de Lorette* magaslaton intézett támadásuk, mivel elvették a németeknek egyik 60 méter hosszú lövészárkát. Másnap azonban visszafizettek a németek, mert egyrészt visszavették a *Notre Dame de Lorettenél* elvesztett árkukat, másrészt *Richebourg—l'Avoué* és a *La Bassée—Aire*-csatorna között támadva, bár nagy veszteséggel, de kiverték állásaikból az angolokat és az indiai gyarmati csapatokat. Ez alkalommal 1 ágyú, 5 gépfegyver, 2 aknavető, 10 angol tiszt és 260 katona maradt a németek kezén. Ugyanitt még két napon át hevesen és váltakozó szerencsével támadták egymást az ellenfelek, de súlyos harcok után végül is a németek maradtak a győztesek.

December 25-én kezdődött a harc *Festubert* (Bethuntól északnyugatra) körül, amely ezen a csatavonalon a legnevezetesebb küzdelem volt. A németeknek nagy erővel végrehajtott és elkeseredett támadása következtében, még pedig a legveszélyesebb helyen, nagy hézag támadt a szövetségesek csatavonalában. A németek támadása a Bethunhoz közeledő és teljesen elhagyott *Festubert* falunál indult meg. A szomszédos községeket nemcsak az angol és a francia, hanem a német tüzérség is lőtte. A szövetségesek lövészárkait indiai csapatok tartot-

A La Bassée-i harcok terepe.

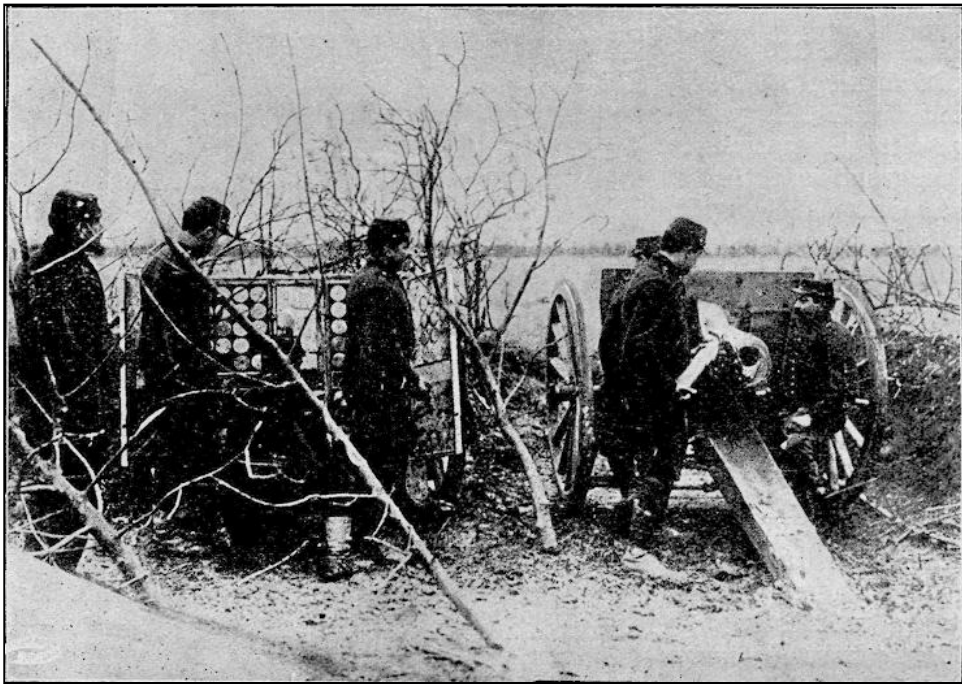
ták. Az ellenséges állások néhol csupán 40 méternyi távolságra voltak egymástól. A németek rohama hajnalhasadtával indult meg, amikor is hirtelen és kézigránatokkal ellátott egész tömege az ellenséges katonáknak rohant neki a szövetségesek állásainak. A kis távolság miatt lehetetlen volt föltartóztatni a lavinát, amely egy pillanat alatt az árkokba is berontott. Noha az indusok szuronyaikkal és töreikkel több órán át vitézül védekeztek és noha az

ellenséget súlyos veszteségekérték, délfelé a németek voltak az árkok urai. Minthogy pedig a küzdőktől távolabb álló ellenfelek nem jól láthatták az árkokban küzdőket, azt sem tudták, hogy melyik fél kerekedett felül és így úgy a kelet felől álló angolok, mint a délen harcoló franciák, valamint a nyugaton támadni készülő németek tüzérsége is egyaránt hevesen lődözte azokat az

A franciák szuronyrohama Vermellesnél a németeknek a falu bejáratánál elhelyezett torlaszai ellen.

Angol folyóirat nyomán.

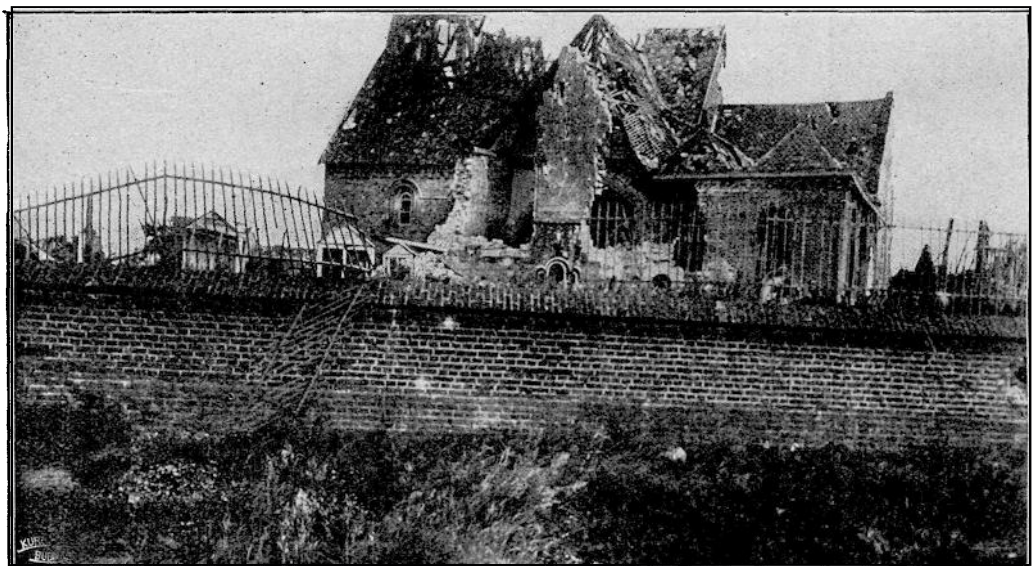

Francia 75 milliméteres ágyú a Nolre Dame de Lorette mellett vívott harcokban.

árkokat, amelyeknek birtokáért az ellenséges gyalogságok szinte marcangolták egymást. A csatater községekben is rettenetes harcok dúltak. Minden utcában, minden házban csengve ütődtek össze a fegyverek és ember ember ellen harcolt a végkimerülésig! Később, még pedig délután, angol tartalékok érkeztek. Ekkor ért a válság a tetőpontjára! A németek hatalmukba kerítették *Givenchy*t, amelynek visszafoglalásáért arcvonalban és oldalból két francia népfelkelőezred ment rohamra. Az ezt követő két órában a szövetségeket rettenetes veszteségek érték; a szövetséget a franciáknak, az angoloknak és az indusoknak drága vére pecsételte meg háromszorosan! Miként a gátját szakította folyam árja, úgy rontottak egymásnak kézigránatokkal, késekkel és szuronyokkal az emberek. A lövésben már alig gondolt valaki.

Megkapó epizódot jegyzett fel a krónika két német gyalogosról, kik *Laventie* és *Béthune* között védekeztek csakugyan utolsó lehellőtükig! Itt olyan a terep, hogy számtalan apró ütközet fejlődött ki, amelyekben minden talpalatnyi földért verekedni kellett. A leghevesebb harcok itt zajlottak le. Egy helyen a német árkokat nagyobberejű angol, indiai és skót csapat támadta meg. A németeknek vissza kellett vonulniuk, minthogy azt a területet, amelyen küzdöttek, tökéletesen elzárták volna és sehonnan sem remélhettek segítséget.

Mindenki elhagyta állását, csupán két katona tartott ki és lövöldözött szakadatlanul. Amint az ellenséges tömeg feléjük közeledett, a két hős egymásnak vetette vállát és halálmegvetéssel még 15 ellenségét terítette le szuronyával. Makacsul visszautasították a megadásra való felszólítást és úgy viselkedtek, mint akik inkább meghalnak, de egy tapodtat sem engednek. Már közvetlen közelükbe értek az angolok, már a sisakjukat is leütötték a fejükről, már végezni kívántak velük, amikor valóban az utolsó

Givenchy temploma a bombázás után.

Fehéri Armand felvétele.

pillanatban egy angol tiszt — kit méltán csodálkozásba ejtett a két katona hősiessége — melléjük ugrott és megmentette őket az életnek! Hadifogságba estek, de magatartásukkal tiszteltté tették a német vitézséget még az ellenség előtt is, mely ezekben a téli állóharcokban ezer meg ezer hasonló esetben ismerhette meg a német katona nagy lelki erejét. A szervezettségen, az egész nemzetét átható lelkesedésen és a rájuk kényszerített harc igazságának tudatán felül jórészt ennek is tudható be, hogy a franciák nagy hangon bejelentett offenzívái általán eredménytelenek maradtak.

Magasrangú indiai lisztek.

CSATÁK ARRAS BIRTOKÁÉRT.

Arras városa fontos vasutak egyesülési pontja és a balszárnán feküdt annak a csatavonalnak, amely közte és Lille között terült el. Körülötte is nagy hevességgel és elkeseredéssel küzdöttek egymással az ellenfelek.

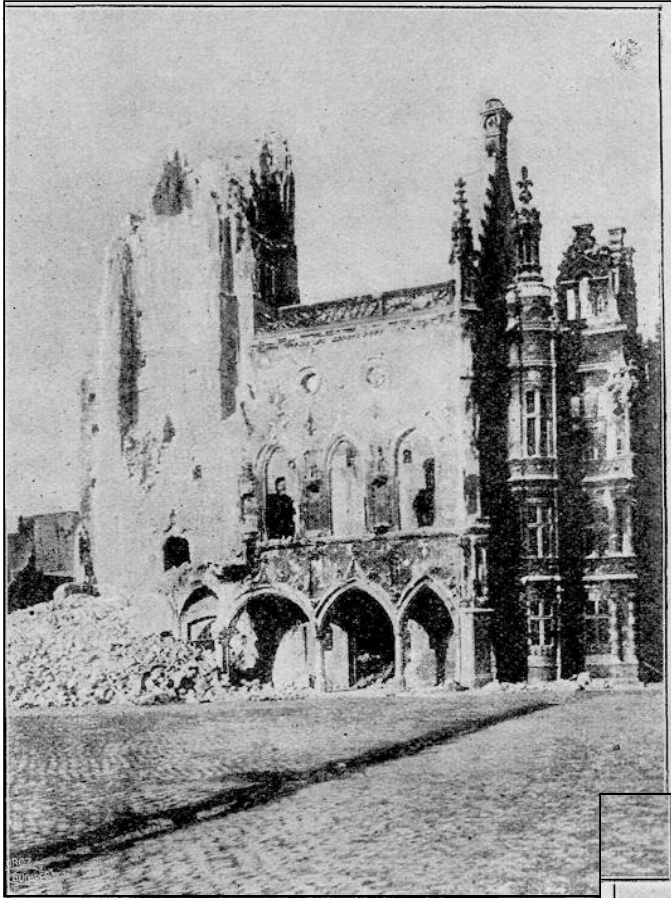
Az árokharcban a németek bár lassan, de tért nyertek, noha az alámosott és sok helyütt sziklás talaj súlyos akadályokat tárt fel. A nagyobb harcok már október 26-án kezdődtek meg, amikor a franciák nagy erőkkkel intézett

támadása a németek ellenállásán csúfosan megtörött. Ezután úgy október és november havában, amíg a németek a városon kívül csak nagyon lassan jutottak előre az árokharcban, magát a várost valóságos katasztrófa érte, amennyiben szinte egyenlővé tették a földdel! A rombolást nemcsak mindkét fél tüzérése okozta, hanem a város felett nagy számban keringő német repülő is, akik sokszor órákon át majdnem minden pillanatban bombákat ejtettek le a városban gyülekező és harcoló francia csapatokra. Amit tehát a tüzérseg gránátosője megkímélt, azt a német léghajósok tették tönkre. Már október 31-én gáz, villamosság, posta, telefon és távíró híján volt a lakosság és a városnak négyszáz háza romokban hevert. Igazat kell adnunk azoknak a szemtanúknak, kik Arrast a modern Pompejinek és a franciák nagy koporsójának nevezték el. Az egész város romhalmazzá lett, amelyből a lakosság később el is menekült.

Indiai legénység.

A november 23-áig folytatott bombázás eredményét *Henriot Emil* 229

Az arrasi városháza a bombázás után.

a »Temps«-ban írta le, aki több francia újságíró kíséretében járta be a várost megfelelő katonai fedezet alatt. Érdekes beszámolójának nevezetesebb részei a következők :

»Október 7., 8. és 9-én 2000—3000 ágyúgolyó esett a városba. De még ma sem szűnt meg a lődözés. Az okozott károk oly nagyok, hogy lehetetlen őket megbecsülni. Lépten-nyomon azt hiszi az ember, hogy ennél borzalmasabb pusztulás már lehetetlen ; ámde a legközelebbi utcasaroknál még borzalmasabb látvány tárul az ember szeme elé. A gránátok vágta lyukak akkorák, hogy két ló is elfér bennök. A házak százai romokban hevernek ; a gránátok vagy a homlokzaton hatoltak be és csak ezután döntötték össze a belső helyiségeket, vagy a tetőn keresztül ütötték át az összes emleteket, avagy az udvar felől becsapódva, az egész házat egyszerűen az utcára dörtyötték. A város 25.000 lakosából csak 1000 maradt a városban, akik mind a földbe vájt barlangokban húzták meg magukat.

A nyilvános épületeket sem kímélték meg a gránátok. Bár az ősrégi és festőies főtér csúcsfedelű házai külsőleg egészek, belül egészen elpusztultak és az ablakokon keresztül az eget és a pusztulást látja az ember. A volt püspöki palota is megrongálódott. Nem sokkal ezelőtt a szegényházban 38 tehetetlen öreget ütött agyon egy gránát. A vasúti állomás épületét és ennek környezetét is alaposan összelődzték. A városháza valósággyal eltűnt a föld színéről.

A városon kívül is rettenetes harc dúlt, amely hasonlított a flandriai küzdelmekhez.

Január havában, amikor a franciák általános támadása megindult, amiről különben is részletesen még később szó lesz, Arrastól északnyugatra hiába ostromolták a németek árkait. Január 5-én már az aknaharc is megkezdődött, amikor Arrastól északra a németek egy 200 méter hosszú ellenséges árkot röpítettek a levegőbe. A nap nap után szakadatlanul tartó állásharcban különösen az első bajor tartalékhadtest tüntette ki magát, amelyet a

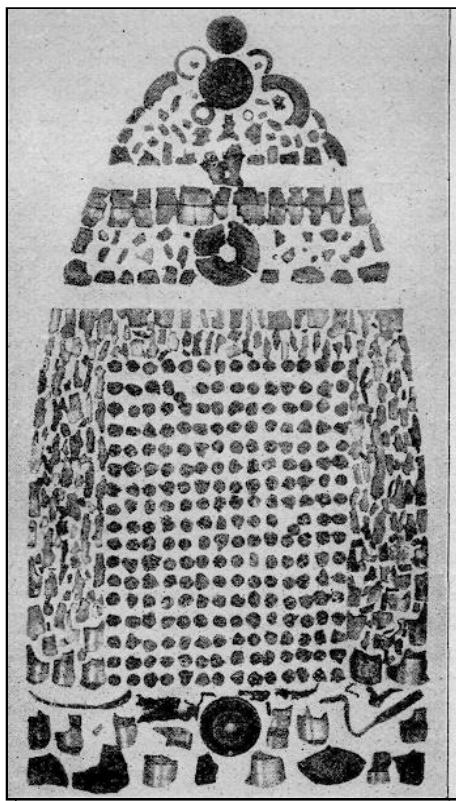
Az arrasi örtorony romjai.

bajor trónörökös külön hadseregparancsral dicsért meg, igen elismerő szavak kíséretében.

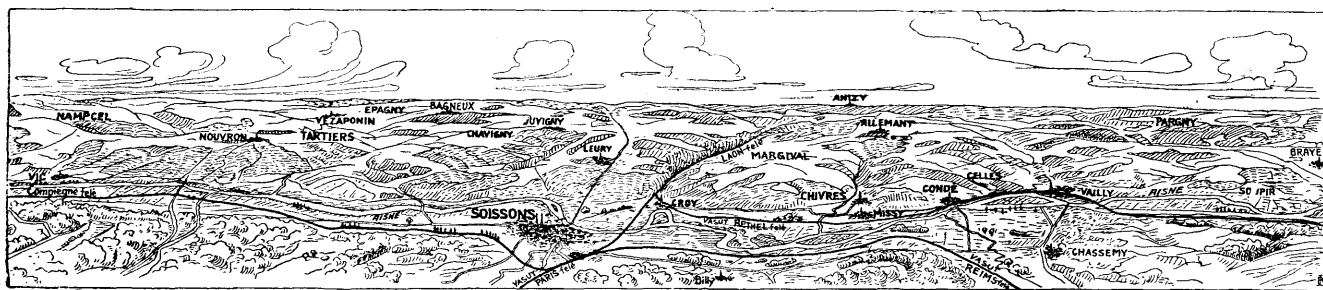
A pokoli harc földülta az egész vidéket. Hogy milyen volt a csatatér, azt *Fehéri Armand* haditudósító, honfitársunk írta le. Szerinte: a lakosság tökéletesen tönkrement; évtizedeken át sem szedheti össze magát. A községek leégtek, a földeket a lövész- és futóárokokkal annyira föltúrták, hogy ezrek éveken át dolgozhatnak, amíg betemetik azokat. Az utakat szétlőtték és tönkcrejárták. Az iskolák, a templomok, az állami épületek, a vasúti állomások, a posták, a csendőrség épületei, a kaszárnyák stb. mind romokban hevernek. A hidakat és a vasutak építményeit megsemmisítették; a magánosok házai összeomlottak; majdnem minden gyár leégett és üzemre képtelen; a gépek vagy tökéletesen tönkrementek, vagy hasznavehetetlen vastömböket alkotnak; az állatok elhullottak vagy elhajtották őket. És mindezt a hadviselés új módja okozta. A régebbi hadjáratok egyike sem sujtotta oly keményen az országok részeit, mint a mostani állásharc ezt a vidéket. Az előbbi hadjáratokban, kivéven a várak ostromát, a föld felületén nyílt csatákban mérték össze fegyvereiket az ellenfelek. A haderők valahol egymásra találtak és egy vagy több napon át harcoltak addig, míg az egyik fél serege megverte a másikat. Ezután a megvert had visszavonult, a győző pedig üldözte azt. A hadakozásnak ennél a módjánál is földig égett néhány falu és letiporták a földeket. De sohasem semmisítették meg oly rendszeresen és alaposan az összes gazdasági értékeket, mint ebben a háborúban. Amint ugyanis régebben megindult a csata valahol, a lakosság elmenekült, vagy a pincékbe bujt addig, míg a háború furiája elszárguldott felettük. Azután visszajöttek és előbujtak, hogy helyreállítsák a károkat. De ma hónapokon át tartó bombázással rommá lődözik a virágzó városokat, a kereskedelem és az ipar központjait. A veszteg maradód állásharc kö-

vetkeztében a csatavonal legelül vájt árckainak körében épült községek és kisebb városok pusztulása napról-napra fokozódik. Ebben a nagyobb bűn a franciák lelkét terheli, akik rendszeresen lődözték össze a német vonalak között és mögött a saját vérük községeit csak azért, hogy egyrészt nyugtalanítsák a németeket, másrészt, hogy megfosszák ezeket szállásaiktól. Ha már a franciák is így cselekedtek, könnyen elképzelhetjük, hogy a *Béthune* és *Armentières* körül álló idegen angol tüzéség mennyivel kíméletlenebbül járt el a szerencsétlen francia községekkel. A nagyobbarányú pusztításban mindenestre nagy szerepet játszott az a körülmény is, hogy az állásharcban elegendő idő áll rendelkezésre ahhoz, hogy még a legnehezebb, tehát irtózatosan pusztító nagykaliberű ágyúkat, tarackokat és mozsarakat is megszólaltathassák, ami a nyílt háborúban természetesen lehetetlen.

A lakosság romlásához még maguk a francia és a szövetséges angol katonák is hozzájárultak. November havában a németek kezébe került bírósági jegyzőkönyvben eskü alatt erősítik, hogy a francia magántulajdont franciák, afrikai katonák és angolok fosztogatták. Kiténik az egyik jegyzőkönyvből, hogy egy házban, ahol 30 afrikai katona szállt meg, minden szekrény és fiók ki volt fosztva. Az egyik kastélyban valamennyi csizma és 4—500 franknyi fehérnemű hiányzott. Ebben a kastélyban angolok töltötték az éjszakát. Itt is feltörték a szekrényeket és a fiókokat. A tulajdonos vallomása szerint az angolok elvonulása után franciák jöttek a kastélyba és mindent elvittek, amit az angolok otthagytak. A házkészelő azt vallotta, hogy a francia csapatok gyalázatosan viselkedtek, mindent elraboltak, a pénzszekrényt feltörték, a pénzt pedig elvitték. Magukkal vitték a pince összes borait is. Az ágyneműt és a ruhákat is elvitték, amit pedig nem vihettek el, azt tönkretették.

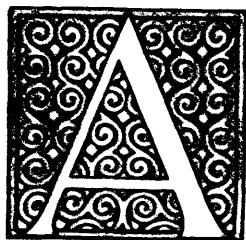
Egy 17,5 centiméter kaliberű gránát tartalma, szilánkjai és részei.

Az Aisne-völgye Victól Brayeiđ délről nézve.

A FRANCIÁK HARMADIK TÁMADÓ HADJÁRATA.

BEVEZETÉS.

semlegessajtóban már december elején híre járt, hogy a szövetséges francia, angol és belga seregek nagy támadásra készülnek a németek ellen. A támadás valóra vált, ám ez alkalommal hivatalosan nem kürtölték előre világgá, hanem titokban készítették elő, nehogy kudarca esetén annál nagyobb szégyent valljanak vele. Az offenzívát főképpen azért indították meg, mert a Flandria birtokáért vívott harcok elcsendesülésével az a hír érkezett a szövetségesek táborába, hogy a németek több hadtestüket a keleti harctérre szállították az itt már súlyos körülmények között küzdő német, osztrák és magyar csapatok megsegítésére. Való igaz, hogy ebben az időben Lengyelországban napról-napra több és több új német sereget jelent meg nemcsak a németek bal-, hanem jobbszárnyán is. Sem Joffre, sem a szövetséges hadsereg fővezérlete nem hitt abban a Németországból kiszivárgott hírben, hogy a németeknek most már összesen száz hadtestük áll mind a két harctéren; véleményük szerint: a németek ezzel a képtelenséggel csak ellenfeleiket akarják megrettenteni. Így tehát természetesnek kell találnunk, hogy Joffre elérkezettnek látta a kedvező pillanatot ahhoz, hogy kísérletet tegyen a németeknek Franciaországból való ki-
verésére. A támadás megindításának azonban

még egyéb okai is voltak. Az első az, hogy a türelmesnek éppen nem mondható francia közvélemény már nyugtalankodni kezdett a halogató és csupán védelemre szorító hadműveletek miatt, amelyek, a látszat szerint, csak arra voltak jók, hogy a németek ne jussanak tovább előre. Mindenki nyíltan hangoztatta, hogy meg kell szabadítani az inváziótól az országnak azt a 10 leggazdagabb megyéjét, amelyet a németek már szeptember óta megszállva tartanak.

De még egy körülményt kell megemlítenünk, amely döntéssel volt az általános támadásra. Joffrenak ugyanis a szövetséges fővezérlet haditanácsában csak egy szavazata volt. Mellette ültek az angolok és a belgák is, kiknek érdekükben állott, hogy a hozzájuk mérten nagyobb erővel rendelkező franciákat minél előbb nekiugrasszák a németeknek, vagyis hogy a franciákkal kapartassák ki a tűzből a sült gesztenyét!

A támadás valóban váratlanul és a német csatavonalnak ama része ellen indult meg, amelyet eddigelé nem igen bántottak a franciák. December 17-én jelent meg Joffrenak következő napiparancsa:

»Heves és számtalan támadásukkal három hónap óta sem törhették át sorainkat. Mindenütt győzelmesen állottunk ellen nekik. Elérkezett a pillanat, hogy kihasználjuk az ellenség gyöngéjét, miután mi nemcsak emberek, hanem anyag tekintetében is megerősödtünk. Utótt a támadás órája. Miután eddigelé sakkban tartottuk a német erőket, most arról van szó,

hogy összezúzva őket, véglegesen megszabadítsuk hazánkat a betolakodóktól. Katonák! Most inkább, mint valaha, számít Franciaország vitézségeitek, erélyetekre és akaratokra, hogy mindenáron győzzünk. Ti már a Marnénál, az Ysernél, Lotharingiában és a Vogézekben is győztetek. Mindenesetre győzni fogtok a végleges diadalig! Ezt a parancsot ma az összes csapatoknak tudomására kell adni és meg kell akadályozni, hogy a sajtóban nyilvánosságra jusson.»

A támadás a németek csatavonalának a közepe ellen irányult, amely nagyjában: Arras—Roye—Noyon—Compiègne (mind a kettő az Oise mellett) — Soissons—Souain—Perthes (mindkettő Reimstől keletre) — St. Menehould között terül el. Minthogy a harcok Francia-

Joffre tábornok megszemlél egy harctérre induló francia ezredet. Joffre mögött Foch tábornok, az északi francia hadsereg parancsnoka áll.

országnak Champagne nevű részében zajlottak le, az összes ütközeteket a champagnei első téli csata nevével foglalhatjuk össze.

A csata lefolyásának ismertetése előtt azonban még arra a kérdésre is feleletet adunk, hogy miért támadtak a franciák éppen Soissons és Reims körül oly hevesen.

Amikor a szövetséges főhadiszállás haditanácsa ugyanis a németek megtámadása mellett döntött, a lövészárk- és állásharc következtében az ellenfelek mindenütt már annyira közel jutottak egymáshoz, hogy döntést kereshettek. A döntő küzdelem megindítása előtt azonban ki kellett pihatólni a német csatavonal leggyengébb részét, vagyis ahol a támadás sikerre vezethetett. Minthogy pedig a hosszú csatavonal északnyugati felében, az

Őrszem egy champagnei német lövészárk előtt.

Fehéri Armand felvétele.

Egy hadsereglést hadi kincstára, amelyben több millió márka van.

A »Leipziger Presse Büro« felvétele.

Maguk a német tisztek is elismerik a francia tábori ágyúk felsőbbségét. Hasonlóképp nyilatkoztak a francia tüzérség löszabatosságáról, különösen ha ismert távolságok lödőzéséről van szó. Másként áll a dolog azonban a meglepő harcmezőkonban, az ismeretlen távolságokra való lödőzésnél, amikor ugyanis gyors elhatározásról és ugyanilyen belövésről van szó. Ily esetekben már kevésbé ügyesek a franciák.

A támadásnál a francia gyalogság, mivel első rohama kudarcra végződött, nem tartott ki, hanem hátat fordítva, hanyatt-homlok elmenekült. Ez olyan jelenség, amely a háború eddigi lefolyása alatt igen sokszor előfordult. Másnap, amikor a németek erősítésüket kaptak és ellentámadást kezdtek, a még mindig nagyobb erővel rendelkező francia csapatok nagy veszteségek mellett meghátráltak. Igen hevesen csaptak össze a legszélső szárnyon, a már említett erdős völgyben. Itt a németeket, még pedig bajor honvédeket és badeni népfelkelőket is nagy veszteség érte. A vereséggel végződő támadás után a franciák itt nyugodtan vi-

selkedtek és nem kíséreltek meg további támadásokat. Elteltben ezzel a németek újévkor erélyesen és nagyobb erővel támadást kezdtek, még pedig a franciák állásainak mind a két szárnya ellen. A küzdelemben néhány katonát elfogtak. A németek nagyon tüzesen vetik magukat ellenfeleikre; rohamukat alig lehet megfékezni, ha szuronyharcról van szó!

A semleges államok katonai kiküldöttei alig győzik dicsérni a német lövészárkok egészségügyi berendezését. A csatornázás elsőrendű; a tisztaság fenntartására nagy gondot fordítanak mindenütt; a csapatok elesége dús és egészséges, a ruházat pedig meleget

tartó. Mind a kettő lényeges kelléke az egészség fenntartásának. A katonák szinte rózsaszínben vannak. A szeretetadományoknak egész garmadája halmozódik fel az árkokban. A különféle szolgálat váltakozó ellátása ugyancsak jó hatással van a katonák egészségi állapotára. Soha senki sem hitte volna el, hogy a háborúban még a harcoló katonák is megfürödhetnek az arcvonal mögött. Hátul zuhany- és kádfür-

Német katonák énekkara a harctéren.

dők állnak rendelkezésükre. Sőt egy helyen még uszodát is nyitottak. A szeszes italok élvezetét nemcsak hogy megengedik, hanem jónak is találják. Sok helyen énekkart szerveznek. A jó kedvvel párosult katonás szellem, a bajtársiasság, az udvariasság, amellyel a katonák egymással érintkeznek és a kifogástalan magatartás, minden figyelmesen szemlélőt valóban kellemesen lepett meg.

A soissonsí csata.

A champagnei csatavonal közepén, vagyis *Compiègne* és *Berry au Bac* között a németek nagy sikereket értek el, amennyiben október végén elvették a franciáktól *Vaillyt*, november havában pedig *Chavonnet* ejtették hatalmukba és végül január közepén győzelmesen kerültek ki a *Soissons*-tól északra vívott nagy csatából.

* * *

Vailly, *Chavonne* és *Soupir* helységek az Aisne-folyó egyik jobboldali kis mellékvízének völgyében terülnek el. Az elsővel szemben egy híd vezet át az Aisne vizén úgy, hogy birtoka mind a két félre nézve igen fontos volt. *Vaillyt* a franciák egy hadteste védelmezte, amely a várost és ennek környékét igen megerősítette; az északra elterülő magaslatokon lépcsőzetesen lövészárkokat építettek, amelyek előtt természetesen széles övben akadályok is voltak. A támadásban, mely október 30-án indult meg, három és fél német ezred és megfelelő erejű tüzérség vett részt. A tüzérség már október 29-én vonult fel a francia állásokkal szemben nagy félkörben és azonnal tüzelni kezdett, hogy előkészítse a gyalogság támadását. A gyalogság ezalatt lassan előreküzdötte magát és az idegesen és így rosszul lödő ellenséges gyalogság tüzeiben keveset veszített. Az általános támadás október 30-án reggel nyolc órakor indult meg. Ennek lefolyását *Zeid-*

ler Frigyes dr. tartalékos hadnagy, aki maga is részt vett benne, így írta le egyik levelében:

»Reggeli hét órakor, anélkül hogy melegen reggelizhettünk volna, a századok a kastély udvarán sorakoztak. A nagy kertben leraktuk a hátbőröndöket s csak a rohamnál szokásos

Német pékműhely a táborban.

felszerelést tartottuk meg; a tisztek eltávolították ruháikról az őket megismertető jelvényeket; mindnyájan legénységi válldiszket raktunk fel és fegyvert is fogtunk, hogy így semmi különbség se legyen köztünk és a legénység között. Miután a szomszédos két ezred is harchoz csoportosult, félzászlóaljunk a kert magas falának oltalma alatt oldalt vonult, majd hirtelenében kirohant és az ellenséggel szemben fejlődött. *Von Alvensleben* századosal a csapatunk élén, *Hurrá*-kiáltással rohantunk neki a meredek magaslatnak, amelyről heves tüzelés indult meg ellenünk. Rohamunk annyira megrettentette a franciákat, hogy legelől ásott árkaikat elhagyták és a magasabban fekvő másodikba menekültek. Mit sem törődve az ellenség heves tüzelésével és szinte elfuladva érkeztünk be az elhagyott ellenséges állásba, ahol azonban mindjárt tüzelni kezdtünk. Az árokban egész tömegét találtuk a lövészernek, jobbra és balra pedig francia katonák hullái heverték; az életben maradt

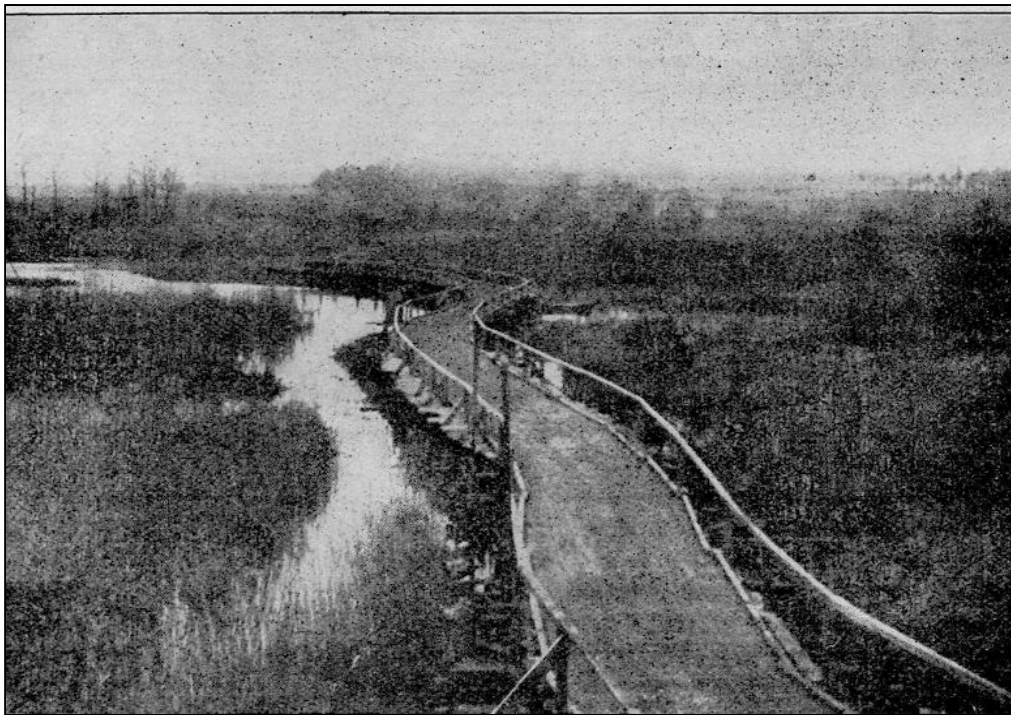
ellenséges katonákat elfogtuk. Szánalmasan megrettent alakok voltak, akik megadással tűrték sorsukat. Meglátszott rajtuk, hogy borzalmasan szenvedtek tüzérségünk tüze alatt. Ennek a tűznek pusztító voltát bizonyították a megcsönkített hullák és a rettenetes sebülések is. Mi is sokat veszítettünk az ellenséges gyalogság és gépfegyverek golyózáporában, valamint a francia tüzérség gránát- és srappeltüzében. Csodálatos, hogy a pokolnak ebből a torkából épen kerültem ki. Szomorodottan láttam, hogy elesett néhány jó bajtársam és hogy vitéz legényeim közül sokan súlyos sebülésekkel tántorogtak vissza a legközelebbi fedett helyre. A legfájdalmasabban azonban az érintett, hogy *Alvensleben* kapitány is hősi halált halt zászlóaljunk élén. Félzászlóaljunk felett a parancsnokságot az én századosom vette át, reám pedig a 10-ik század vezetését bízták. A harc hevessége folyton fokozódott. Mindkét részen egyformán vitézül harcoltak. De hogy minő gyalázatos ellenséggel volt dolgunk, csak most tűnt ki. Az elhagyott lövészárokból a legénység tömegesen találta meg a francia dum-dum-töltényeket, Vaillyban, a barrikádok tövében pedig hasonló angol gyártmányú töltényekre bukkantunk. Ezt a zsákmányt azonnal a hadsereg főparancsnoksághoz küldtettem el. Itt esett meg, hogy a velünk szemben ázott árokból német katoná-

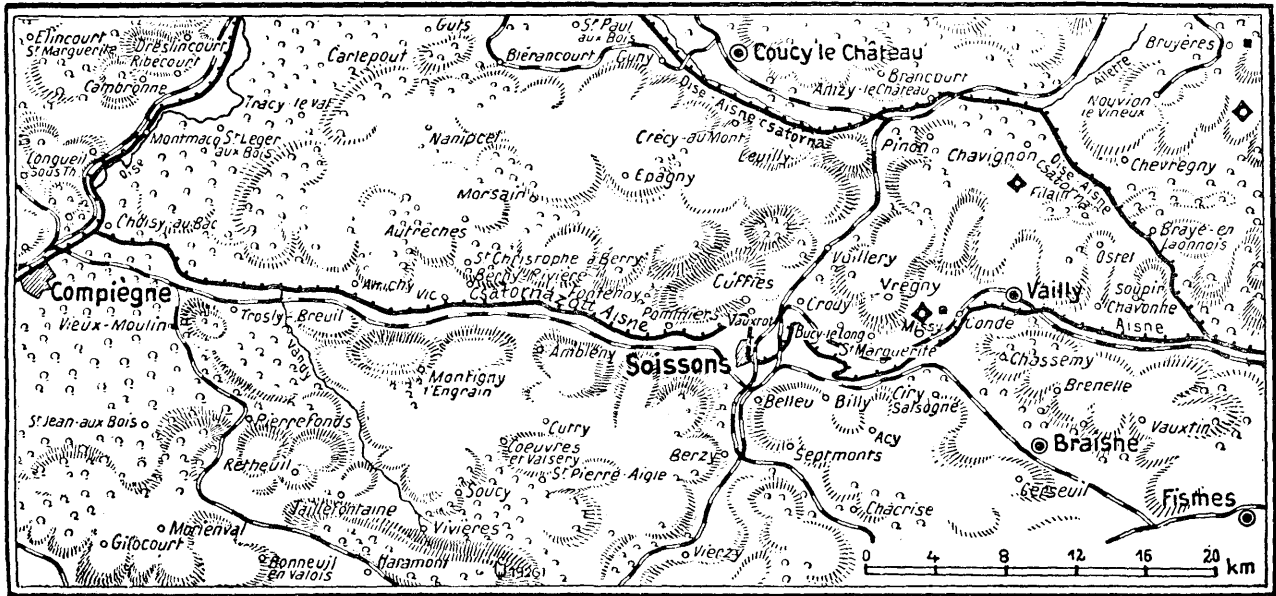
sisakkal integettek felénk. Minthogy német katonáknak hittük az integetőket, kiugráltunk az árokból és feléjük szaladtunk. Nagy megdöbbenésünkre azonban hirtelen tüzet kaptunk. Most tűnt ki tehát, hogy az integetők francia katonák voltak. Gyalázatosságukért drágán fizettek meg. Minő másként viselkednek a mieink, akik az elfogott franciákkal mint bajtársaikkal bánnak és mindennel ellátják őket. Délfelé a franciák ellenállása ellanyhult, majd nemsokára egy küldönc azt a parancsot hozta, hogy délután egy óraker az összes századok Vaillyra intézzenek rohamot. Közben tüzérségünk nemcsak Vaillyt, hanem a város körüli magaslatot tartó ellenséges gyalogságot is tűz alá vette. Most minden oldalról egyszerre *Hurrá*-kiáltással ugrottunk fel és a franciák hulláin keresztül a völgybe rohantunk. Miként a nyulakat, úgy kergettük magunk előtt a franciákat és ügyet sem vetettünk az ellenség tüzelésére. Századom élén a vásártérnek vettem utamat. Útközben és a házak átkutatása alkalmával százával fogdos-tuk össze a franciákat, akik ellenállás nélkül adták meg magukat. Az egyik pincében egy ezredest fogtunk el 200 emberével együtt, aki itt, úgy látszik, további parancsokra várt! Összesen 1300 katonát fogtunk el; a franciák összes vesztesége ennek a háromszorosa lehetett. Az Aisne mögé menekülni készülőknek utásza-

ink vágták el az útjokat, amennyiben tekintet nélkül veszteségeikre a folyóhoz törtettek és a hidakat a levegőbe röptették. Amíg mi így Vaillyt foglaltuk el, addig a többi dandár az Aisne partjáig jutott előre. A mi két századunk a városban maradt.»

November 3-án már a Vaillyval szomszédos *Chavonne* és *Soupir* községe is a németek birtokában volt.

Mind a két helység ellen megint a 4. hadosztállyal megerősített 3-ik német hadsereg részei

Soissons és környékének térképe.

támadtak. A véres harcban mind a gyalogság, mind a tüzérség tündöklő vitézséggel vette be az ellenséges állásokat; dicsérettel illetik a harcra vonatkozó jelentések az utászcsapatokat is, amelyek az akadályok elhárításának nehéz munkájában váltak ki! Ez alkalommal 1000 francia, 3 ágyú és 4 géppuska jutott a németek kezére.

Nemcsak magára a harcra, hanem némileg ennek előzményeire is fényt vet a támadókat vezérlő *Lochow* német tábornoknak és hadtestparancsnoknak alábbi parancsa, amelyet a győzelem után intézett vitéz katonáihoz.

»A 3-ik hadsereg katonáihoz! Magasabb parancs folytán hét héten át kellett kitartanotok a hosszú csatavonal lövészárkaiban, hogy heteken át fogva tartsátok a nálatoknál jóval nagyobb erejű ellenséget. Csakis tegnap ütött megint az az óra, amelyben előrevezethettek benneteket. A csapatok, melyeknek osztályrészül jutott az a szerencse, hogy a királyért és a hazáért harcolhassanak, megmutatták, hogy az ősi brandenburgi támadó szellem nem lanyhult el a lövészárokból. Gyalogságunk, tüzérségünk és utászaink példás és bajtársias összetartással és munkával a legmakacsabbul védekező ellenséget vetették ki hét héten át várszerűleg megerősített állásaiból. A tegnapi győzelem — amelyben a nagyon megerősített Vaillyt rohantátok meg s amelyben a franciákat több egymás mögött ázott árkaikból kivetettétek és 2 ezredet, 5 tisztet és kereken 1250 sebesületlen ellenséges katonát elfogtatok — mindenkor kitörülhetetlenül

megmarad a 3. hadsereg történelmében. Fogadják külön elismerésemet azok a fiatal bajtársaim, kik tegnap legelőször és oly vitézül mérték össze fegyvereiket az ellenséggel. Gyászolva állunk hőseink tetemei előtt, kik a királyért és hazáért becsülettel estek el. A szent ügy kívánta meg, hogy sokan vérezenek közületek, de a haza kívánja ezt így, le kell gyűrünk ellenségeinket és irigyjeinket.

* * *

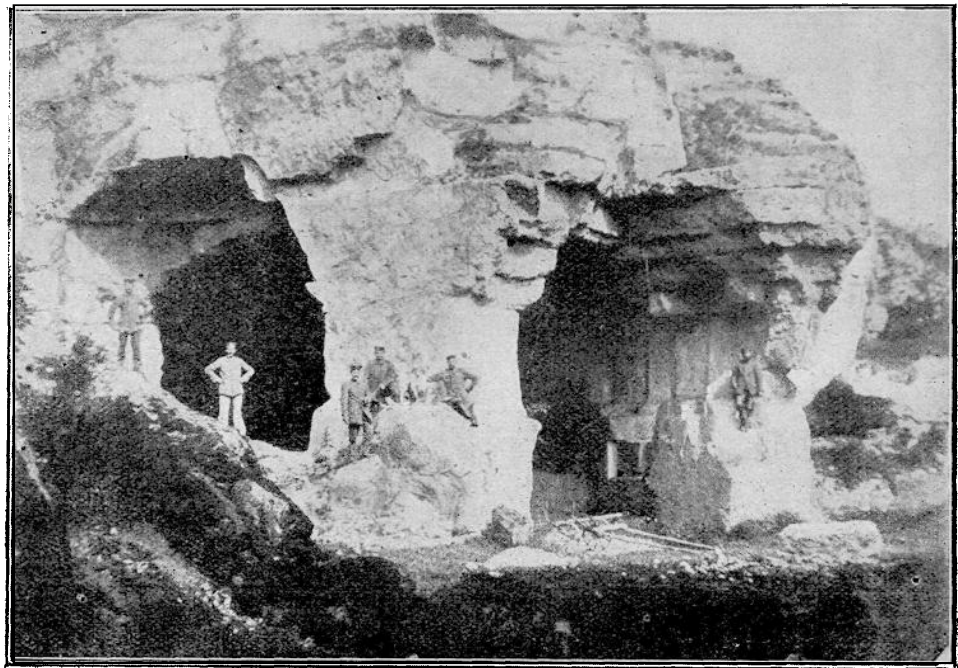
A *Soissonstól északra* vivott csatát megelőzőleg szemlét tartunk ama vidék felett, amelyen a harcok lezajlottak.

A soissons—laoni vasúttól délkeletre és Soissonstól északra mintegy négy kilométernyire terül el a *vregnyi fennsík*. A fennsíkot egy keleti és egy nyugati részre osztja annak a kis folyócskának a mély völgye, amely az Aisne melletti *Missy*től északra, *Chivresen* át egészen *Nanteuil la Fosseig* terjed. A fennsík nyugati felét mély szakadékok négy részre osztják. A legkeletibb hegytetőn van a *146-os magaslat*, amely ugyancsak elkeseredett harcok színhelye volt. Ennek keleti pereme ollószerűleg bevágott, a tetőn pedig *Vregny* községe terül el. Innen az egész vidék jó messzire áttekinthető. A szakadékok szélei alig járhatóak és erdővel borítottak; az erdők aljfája oly sűrű, hogy békés időben is alig vergődhet át rajtuk az ember. A völgyekben patakok folynak, amelyeket jobbra nedves rétek és mocsaras erdőcskék szegélyeznek. A fennsíkon kevés út van. A fennsík keleti részén, a *166-os magaslaton* van a *Fort*

Condé. Itt is kevés az út, a hegyoldalak pedig épp oly meredek, miként a nyugati szakaszon.

A németek védelmi vonala, még pedig ennek jobbszárnya, a soissons-laoni úttól Vregnyig terjedt; innen, a balszárny, a Vregnytől délkeletre kiszögellő hegyorron haladt le *Chivresig*, amelyet dél felől nagy félkörben vett körül, majd pedig a 142-es magaslatra vezetett fel. Az összes árkokat, a terep viszonyaihoz képest és a katonai tekinteteknek megfelelőleg, igen jól építették. Az egész vonal előtt az akadályok egész sorát telepítették; Vregnyt és Chivret a védelemre rendezték be.

A németek állásaival szemben a franciák több sorban ástak lövészárkokat, amelyek néhol valóságos útvesztőt alkottak. Így például a balszárnyon, Soissonstól nem messze és ettől kissé északkeletre, tíz sorban voltak egymás mögött az árkok, amelyek itt valóságos hídfőt alkottak. A franciák a legtöbb helyen magasabban állottak, tüzérségük pedig a fennsíkba bevágódó szakadékok oltalma alatt sok helyen oldalból lödözhetette a németek árkait. Mesterileg alkalmazták a franciák az akadályokat is, úgy hogy joggal hihették, hogy állásaik bevehetlenek.

A soissons nagy homokkőbarlangok.

A támadó fél a franciák voltak, akik a 14-ik sorhadi és az 55-ik tartalékgyaloghadosztállyal, egy kevert vadászdandárral, egy territoriális gyalogezreddel, valamint turkokkal, zuávokkal és marokkói lövészekkel rohantatták meg a németek állásait.

A támadás lefolyását maguk a franciák következőleg írják le:

A franciáknak a 132-es magaslat ellen január 8-án intézett első támadása csak helyi jelentőségű volt. Január 9., 10. és 11-én változó szerencsével támadtak a franciák, anélkül hogy sikerekkel dicsekedhettek volna. 12-én az egyik francia csoport *Crouyt* ejtette hatalmába, ahonnan eredményesen lödözhetette a kiszögellő magaslaton védekező németeket; nemsokára azonban, körülbelül dél előtt 11 órakor, heves ágyútüzelés hallatszott a francia jobbszárny irányából. Egyidejűleg a vregnyi fennsík táján apró fehér felhőcskék képződtek, amiket a német ágyúgolyók okoztak. E golyók nem a 132-es magaslat ellen támadóknak voltak szánva, hanem Bucyba, Moncelbe és St. Margueriteba csaptak be, hogy megtizedeljék azokat a francia csapatokat, amelyek a venizeli síkon nyomultak előre nagy tömegekben a magaslat felé. A francia jobbszárny a Chivresre vezető útra támaszkodott. Délután 1 órakor a támadók tömege Crouy—Missy vonalában, vagyis közvetlenül a magaslat aljában állott. A harc most általánossá vált, a döntés-

A németek rohama a crouyi magaslatok ellen a soissonsi csatában.

Helyszínen készült rajz után.

nek minden áron be kellett következnie. Mintegy 8 kilométer széles vonalon dörögtek az ágyúk és ropogtak a fegyverek és a géppuskák. A németek állásai borzasztóak voltak, mondják a francia katonák. A földött helyekről ágyúzó ütegeik valóságos gránátésőt szórtak a franciákra. Moncelnél néhány 75 mm-es francia táborigyű akart tüzelőállásba vonulni. Ezek maj nem függőlegesen állították be az ágyúcsöveket, mintha repülőkre akarnának lőni. Az Aisne déli partján álló francia táborigyűnek hasznát egyáltalában nem vehették. Csakis az Aisne túlsó (déli) partján álló nehéz francia tüzérség válaszolhatott a Vregnynél álló német tüzérségnek. A francia ágyúk pompásan dolgoztak, mert tüzelésüket repülők irányították. Még a francia lovasság is közbelépett, amelynek pár század lovasított lövésze vágatva jött az Aisne túlsó partjáról. Még javában dühöngött a venizeli fennsík felett a hatalmas tüzérpárbaj, amikor a laon-anizy le château-soissons-i vasúton a németek friss csapatokat szállítottak a csataterre, amelyeket semmi sem állíthatott meg előnyomásukban. Ezeknek a sűrű tömegekben harchoz fejlődő német oszlopoknak megtámasztása végett a franciáknak az ellenség gránát-tüzében levő meredek lejtőkön kellett felkapaszkodniuk. A tetőn azonban kilométer hosszúságú lövészárkok, drótakadályok és érintőaknák százai várták a támadókat, kiknek vereség esetén egyedüli mentővárjuk alatt a völgyben a vasút és az út töltése volt és oltalmat csakis a már romokban heverő községek nyújthattak, még pedig Bucy, melynek fele már elpusztult, továbbá Moncel és Missy. Így állott a harc körülbelül délután 4 óra tájban.

A támadó francia tömegek felvonulásának elősegítésére a franciák Missy-nél és Bucy alatt hajóhidakat építettek az Aisne vizén át. Bár a csatát megelőzőleg tudták a franciák, hogy az Aisne megárad és hogy az ára-

dat még növekedni is fog, még sem gondoskodtak a hidak kellő megerősítéséről és védelméről. Csak így eshetett meg, hogy délután négy órakor, amikor az ütközet a tetőpontján állott, az áradat elragadta a Bucy alatt épített hidat. Sőt délután 5 órakor a Missy-nél épített híd is összeroppant a víz, e hatalmas elem, nyomása alatt. Ezzel a vregnyi fennsíkra támadó francia gyalogság tűz és víz közé jutott, épp akkor, amikor küzdve-küzdött a magaslat peremén a győzelem pálmájáért. »A katonák vállalai már véresek voltak — írja a *Matin* — fegyvereik tusájának lökései következtében, az ujjak pedig megégtek a kitüzesedett fegyvercsöveken. Tüzérségünk dél óta szakadatlanul dolgozott. Már a negyedik lövés után minden ütegünknek meg kellett változtatnia állását. De hol foglalhattak volna el új állást, amikor a védelmet nem nyújtó síkságon az egyetlen falu is lángokban állott. Így köszöntött be az est. A tüzérség azonban tovább viaskodott. Az ég boltozata alatt szakadatlanul nagy dőrejjel robbantak és búgtak a srappnelek, fényesen világítottak bele a sötét éjszakába a világító bombák és a községek tűzvészai. Hideg lett. Gépkocsik száguldottak előre és hátra, hogy lövészerrel lássák el a csapatokat és hogy fenntartsák az összeköttetést. *Tartalékok! Az Istenért, küldjétek tartalékokat!* — hangzott mindenünnen. Közben pedig a folyó vize állandóan emelke-

Elfogott turkók.

Francia katonák, amint lövés-
árkaikból rohamra mennek. Angol folyóirat nyomán.

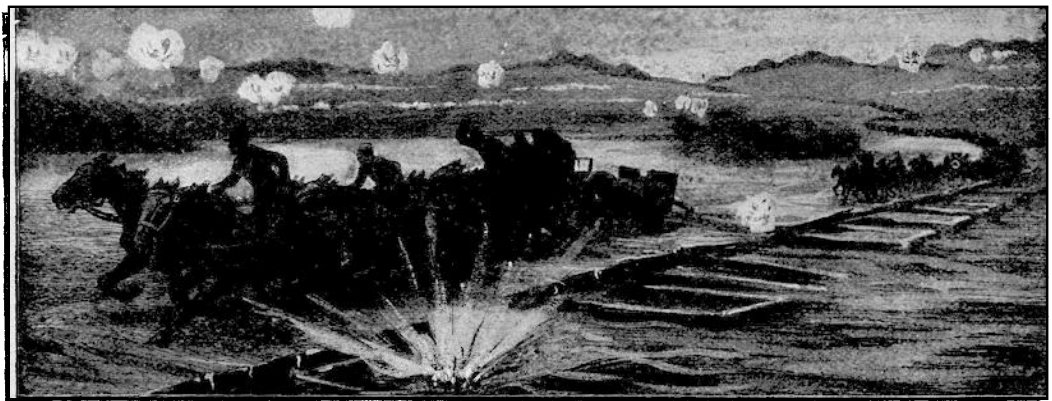
dett. Várjatok, amíg a hidak elkészülnek — volt a válasz.»

Úgy látszik a kétségbeesés lett urrá az összes csapatokon, mert még a hátul dolgozó francia utászok erejük teljes megfeszítésével sem voltak képesek új hidakat építeni, noha a sereg teljes romlása előtt állott. Bucy alatt tóvá szélesedett ki a különben keskeny Aisne, Missy-nél pedig, ahol a víz ez alkalommal sem volt igen széles, rohanó áradattá vált. Reggelre, vagyis a baljóslatú tizenharmadikára, nagy nehezen mégis elkészült a missyi híd, amelyen át azonnal tartalékok és lövészkocsik rohantak át a szorongatottak segítségére. Ámde alig volt pár század és néhány lövészkocsi az északi parton, amikor körülbelül reggeli nyolc órakor nagy roppanás hallat-

szott. Erre, mint jelszóra, mindenki futásnak eredt, a híd kettészakadt és részeit az áradat a partok felé sodorta.

Ebben a válságos pillanatban a hadiszerencse még egyszer, de utoljára, a franciák felé mosolygott, mert amint Crouy, Bucy és Missy községei tarthatatlanokká váltak, a francia balszárny, most már tizenegyedszer, megint rohamot intézett a 132-es magaslat ellen. A tömeg, melynek a lövészer kímélése miatt csak fegyverekkel és szuronyokkal volt szabad harcolnia, halálmegvetéssel kapaszkodott fel a hegyre. Már a fennsík peremén voltak az első sorok, már a győzelem öröme ült az arcokon, amikor váratlanul és nem itt, hanem az ellentétes szárnyon, Vregny mögül, a Kluck vezette egész I-ső német hadsereg zúdult előre ellentámadásra. »Lépésről lépésre hátrálnunk kellett tehát — írja az egyik francia katona, aki a harcban magaisrészt vett. — Megint rommálótt falvainkba jutottunk. Hála Istennek, jobbszárnyunk még kitartott. Előttünk veszedelmesen növekedett az ellenség száma. A németek vasúton, gyalog és gépkocsikon jöttek Laonból, Vervinsből és Mezièresből. Három óra múltán már a Heeringen vezette 7-ik német hadsereg éleit is megpillantottuk. A támadások és ellentámadások gyorsan követték egymást. Talán százszor is rohamra mentünk, de mindannyiszor visszavertek! Egy méternyi tért sem nyertünk. Kitartani — volt a jelszó, bár újabban épített hidjainkat is elragadta az áradat és tartalékaink az Aisne balpartján kétségbeesetten és tehetetlenül szemléltek keserves vergődésünket. Nehéz tüzéségünk, amely az Aisne déli partján állott, dicséretes és csodálatos munkát végzett.»

Igy írták le a francia kútforrások a csata lefolyását. A német haditudósítások szerint a csata ekként fejlődött ki és végződött be:

A francia tüzéség menekülése a megáradt Aisne-folyón keresztül a soissons-i csata után.

Amikor a francia tüzérség január első harmadában óráról órára mind hevesebben lődözte a németek állásait és amikor a francia gyalogság is fölhagyván tétlenségével, támadásba kezdett és mintegy 200 méter szélességben benyomult a németek árkaiba, a német hadvezetőség elérkezettnek látta a cselekvés óráját. Sürgette ezt az is, hogy az elvesztett árok-ból a franciákat sehogy sem verheték ki és hogy az ellenséges csapatok száma nemcsak francia sorhadi, hanem nap nap után színes gyarmati csapatokkal is szaporodott. Jól sejtették tehát a német vezérek, hogy itt most már komolyabb és nagyobbarányú hadművelet készül, amelyet a közel álló tartalékok harcbavetésével is meg kell akadályozni.

Január 12-én tehát ellentámadást rendeltek el, még pedig a fennföldnek nem az erdővel borított része, hanem az ehhez csatlakozó francia szárnyak ellen. Délelőtt 11 órakor rohanták meg a németek a franciákat, mire azonnal ellanyhult a franciáknak a német állások elleni oldalozó ágyútüze. Sőt délben már a német szélső jobbszárny is előrehaladt egy kilométernyire. Most már az erdős magaslat ellen is támadást kezdtek. Ennek folyamán előbb abból az árok-ból verték ki a franciákat, amelyet előzőleg elvettek, azután lövészárkaikba is behatoltak, sőt mi több, még a magaslatot is megtisztították az ellenségtől. Minthogy így a franciák azt hitték, hogy a német főtámadást ezek jobbszárnya hajtja végre, ide szállították összes tartalékaikat. Ezeknek a tartalékoknak a felvonulását a németek igen jól láthatták a hatalmukba kerített magaslat széléről, amelyről különben is nemcsak az Aisne egész völgyét, hanem még Soissons városát is áttekinthették. A január 13-án Vregny körül bekövetkezett német támadás tehát teljesen váratlanul érte a franciákat. Ez a támadás is délben indult meg, amelynek eredményeként rövid negyedóra alatt a németek kezén volt a franciák legelső árokvonala, noha a vregnyi erdőből egy ellentámadás is érte őket. Későn délután a magaslat

és ennek pereme is a németek birtokában volt, míg a franciák csak a hegyoldal teknőiben és az Aisne völgye felé eső lejtőkön tarthatták magukat. A németeknek ez a támadása kétségbeejtő helyzetbe sodorta a franciákat. Mert amint 14-én a német legszélső jobbszárny megkezdte megkerülő mozdulatát és a középről — Crouyn át — nyugat felé kanyarodott be, az erdős magaslat ellen támadó franciáknak meg kellett

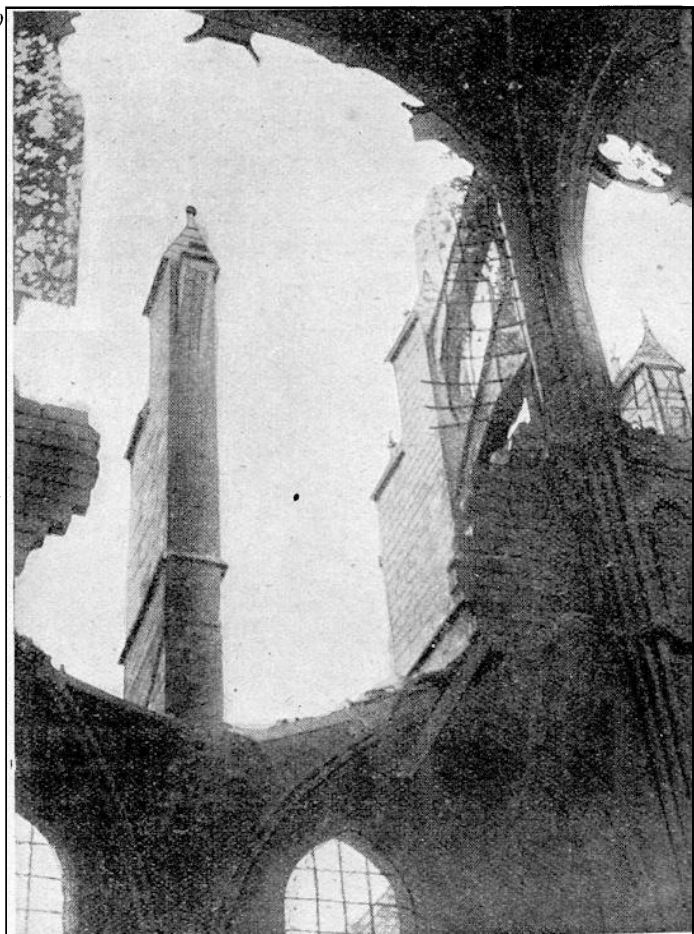

Német tisztek a kapott parancsot térkép segítségével megbeszélik.

adniok magukat. Visszavonulásról szó sem lehetett, minthogy a német nehéz tüzérség az Aisne egész völgyét elárasztotta tüzeivel. Ugyanczen a napon a németek megtisztították még a Vregny körüli magaslatokat is, amelyekről a franciák valósággal visszaözlöttek, előbb a völgybe, innen pedig az Aisne balpartjára.

Missyt már nem is kellett megostromolni, minthogy ezt a marokkóiak kardcsapás nélkül elhagyták. *St. Margueritet* és *Moncelt* már csak az éj folyamán és heves harcok árán keríthették birtokukba a németek. A fejedelem ezredének (*Leibregiment*) egyik százada még Soissons külvárosába is bejutott. A német járőrök ezután az Aisne mentét is végigkutatták és egészen megtisztították a franciáktól.

A több napos csatában tehát a franciákat 12—15 kilométer szélességben és 2—4 kilométer mélységben visszavetették, noha erős állásokban voltak és nagyobb erővel rendelkeztek. 5000 francia katona jutott hadifogságba,

A soissonszi székesegyház a bombázás után.

a zsákmány pedig tekintélyes volt, amennyiben 18 nehéz, 17 könnyű és revolverágyú, igen sok gépfegyver, világítópisztoly, kézigránát és egész tömeg puska- és ágyú-
lövőszer jutott a győzők kezére.

A győzelmet Soissons városa is megsínylette, mert a német tüzéség lődözni kezdte, úgy hogy a franciák néhány nap mulva az egész várost kiürítették.

A csata eredménye az volt, hogy a németek a vregnyi fennsíkon némileg viaszorított csatavonalukat előbbre viheték és így itt ezentúl az Aisne összes átjáróit tűz

alá vehették. Az előrehaladás folytán biztos támaszpontot kapott a champagnei német csatavonal jobbszárnya is (Reims, Souain és Perthes). A franciák ellenben elvesztették azokat az állásokat, amelyekből akár csak egy kapuból előretörve, szétrobbanthatták volna a német középet. Vereségükkel bezárult az a kapu, amelynek birtokáért most már újra előlről kezdhették a nehéz munkát.

A német csapatok a hadműveletek előtt már heteken át esőben és viharban éberem őrködtek a bástyákon, az ellentámadás napjaiban pedig ugyanily zord időben verkedtek. A meneteket úttalan vidékeken, nehéz terepen, rossz utakon hajtották végre. A vezetés kitűnő volt, a fegyvernemek összműködése pedig alig hagyott kívánnivalót hátra.

A franciák jó ideig tagadták vereségüket és a csatát mellékes hadieseménynek és jelentéktelennek minősítették. Később azonban ennek ellenkezőjét árulta el *Lacroix tábornok*, aki a *Temps*-ba írt cikkében, melynek felét a cenzura törölte, többek között ily lesújtóan nyilatkozott: »Bennünket Soissons-nál érzékeny vereség ért; a csorba azonban kiköszörülhető. A német nagyobb erők katonáinkat az Aisne-folyó átkelésére kényszerítették, még pedig rendkívüli súlyos körülmények között; köz-

Craonne romjai.

Tiszti-osztály a tűzvonal ellenőrzésére indul.

Sennecke R. Berlin felvétele.

ben sok hadianyagunk elveszett. A vereség oka a tartalékok hiánya volt. Hogy ezek miért késtek, majd a vizsgálat deríti ki. Az áradat nem lehetett oka.»

Harcok a balszárnyon.

A champagnei téli első csata harmadik fejezetét azok a harcok alkotják, amelyek, amint már mondtuk, a német csatavonal balszárnyán, vagyis: *Berry au Bac* és *St. Menehould* között zajlottak le. Itt főként *St. Hilaire*, *Souain*, *Perthes* és *Massiges* körül (mind a négy helység a csatavonal közepén van, *St. Menehould*tól északnyugatra) viaskodtak egymással az ellenfelek, azután pedig *Reims* újabbi bombázása érdemel említést.

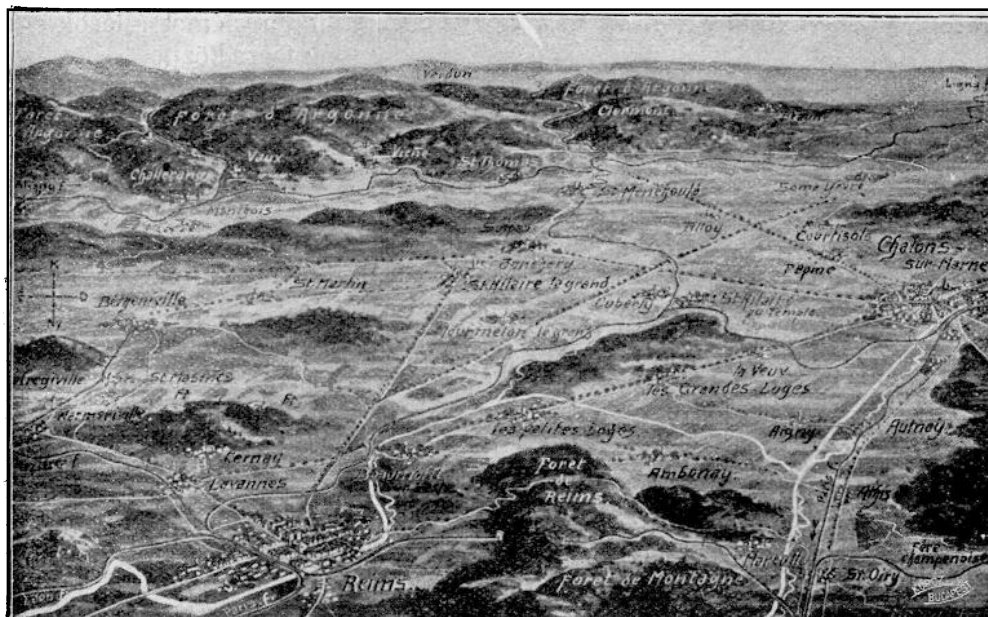
A franciák támadása december 20-án kezdődött, amikor is a németek árkaiknak egy részét elvesztették, még pedig azokat, amelyek védelmi vonalukból előrenyúlván, az ellenségnek minden irányból intézett támadásának voltak kitéve. Szakadatlanul tartó rohamokkal arra törekedtek a franciák, hogy a meghódított területet kiszélesítsék. Nehéz tüzérsé-

gük a német állások egy pontjára központosította a tüzét; majdnem minden nap támadást intézett az ellenséges gyalogság; valószínűségi halálmező terült el a németek állásai előtt és mind nagyobb lett a foglyok száma. Való igaz, hogy a francia gyalogság eleinte önfeláldozóan és lendülettel támadott. Az általános támadást megelőző hetekben a franciák agyba-főbe dicsérték nehéz tüzérségük ellenállhatatlan erejét. Ezeknek a dicséreteknek behatása alatt a francia gyalogság azt hitte, hogy a nehéz tüzérség alapos munkája után könnyű ara-

tása lesz. Ámde csak hamar arra ébredt, hogy ezek a dicséretetek teljesen figyelmen kívül hagyták a német gyalogság ellenállóját! Nap nap után ellanyhult a francia gyalogság támadó kedve s lassanként az a felfogás alakult ki, hogy a német állások ellen intézett rohamok felesleges vérpazarlások. Sőt amikor friss erőket vetettek a harcba, ezek ereje is megtörött a német gyalogság szívós ellenállásán. Bebizonyosodott, hogy a francia tisztek végül azzal

Német őrző a Aisne áradványi területén.

A Reims-Châlons közötti terep dombortérképe.

Trenkler A. és Társa felvétele.

kén állították fel néhétüzérségük egy részét. *Binder Henrik*, a *Berliner Tageblatt* haditudósítója, aki itt szemtanuja volt az eseményeknek, ezeket írta egyik közleményében:

A franciák még ma is a székesegyház védelme alatt állították fel tüzérségüket. De nemcsakitt, hanem a *Place Belle Tournon* és a *Boulevard de la Paix* is tüzérség áll. A város szintje ugyanis kelet felé lejt, aminek folytán igen jó belőle a kilövés állásaink felé.

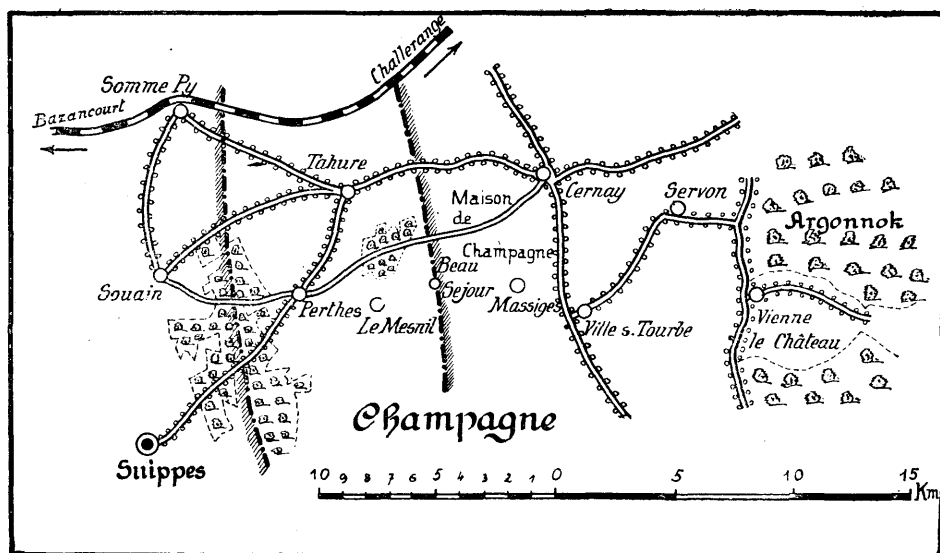
az elkoptatott mesével kívántak hatni legénységükre, hogy a németek a foglyokat halálra kínozzák. A hazugságnak nem volt fogantója. A december és január havában elfogott igen sok ellenséges katona örült, hogy számukra »véget ért a háború«.

Reims körül a németek nagy félkörben első sorban az erősségeket tartották, vagyis a *Brimont*, *Fresnes*, *Berru* és *Nogent l'Abbasse* körüli magaslatokat. Az ellenfelek árkai végül oly közel jutottak egymáshoz, hogy a jó lövészek a lövőrészekbe pontosan beletalálhattak. Mind a két félnek tehát alig voltak veszteségei. Inkább árok- és akna-

A német csapatok még ma is kímélik a székesegyházat, bár hetekkel ezelőtt le kellett szednünk a toronyból az ellenséges figyelő-őrséget. Ez azonban semmit sem használt. *Periszkópos* távcsövünkön át most is tisztán látjuk, hogy a francia csapatok a székesegyházat is felhasználják. Az ágyúkat is megszámlálhatjuk, különösen, ha jó az időjárás. *Ceres* elővárosát és a híres *Pommery-kertet* is tűz alá kellett vennünk, hogy elhallgattassuk a bennök rejtőző ellenséges csapatokat. A székesegyházat azonban a lehetőség szerint kíméljük. A német csapatokat vezénylő tábornok saját szájából

harc folyt. A december 17-ikével megindult általános francia támadás után itt is hiába rohanták meg a franciák a németek árkait. Különösen heves támadás érte december 22-én a 133-ik szász tartalékgyalogszerdet, amely kiváló vitézséggel tartotta különben is igen veszélyeztetett állásait.

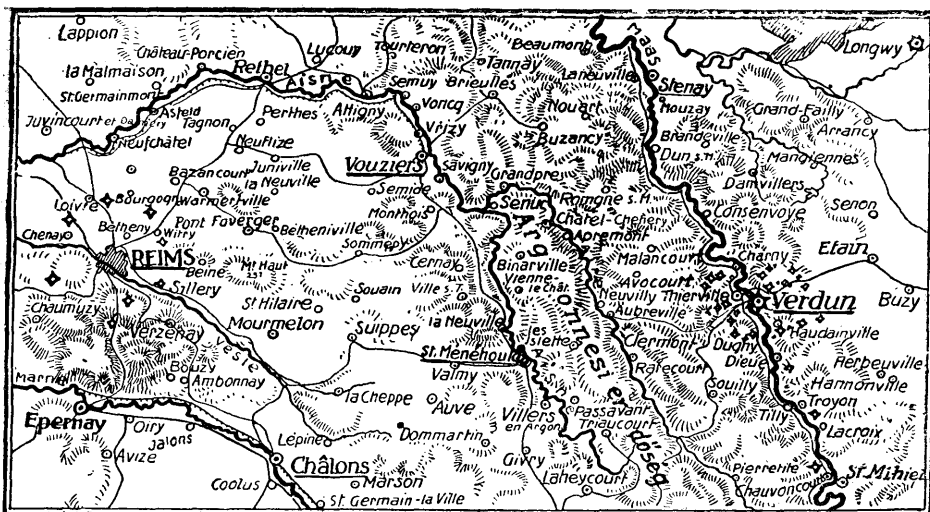
Nevezetes, hogy a franciák egyáltalában nem okultak a multon, hanem most is a székesegyház oltalma alatt és ennek közvetlen környé-

A Souain-Perthes-Le Mesnil-Massiges közötti terület.

Francia gyalogság támadása hóviharban német lövészárkok ellen.

A champagnei téli csata vidéke.

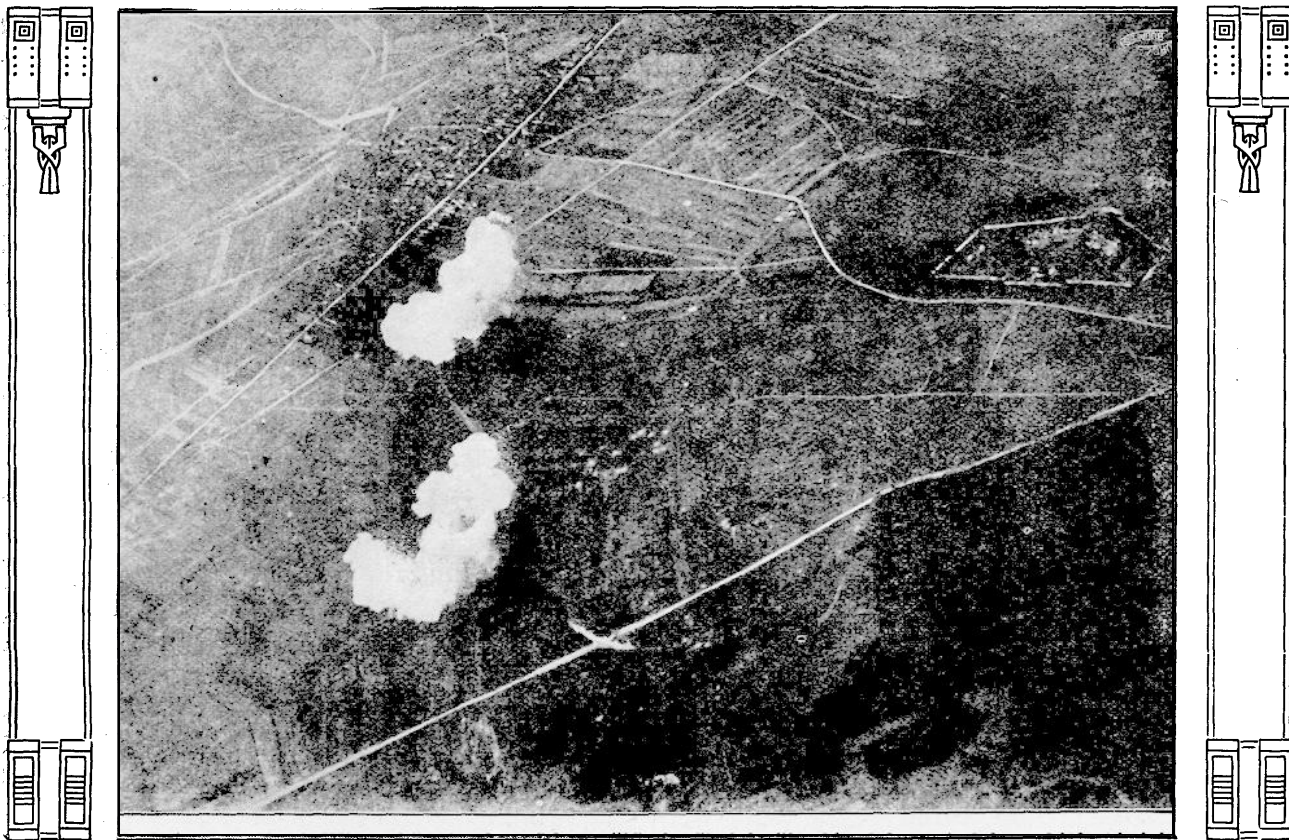
pon ezt a szép épületet mégis összerombolják a német gránátok, akkor ezt senki se róhatja fel hibául nekünk!

A német gránátok inkább a városrégibb negyedeiben okoztak nagyobb károkat. A 120.000 lakos közül csupán 40.000 maradt vissza a városban. November közepéig 700 polgár esett el és mintegy 1000 sebesült meg könnyebben és súlyosabban. A legtöbb sebesülést azonban az összeomló házak hulladékai okozták.

hallottam, hogy a harc további folyamán is kímélni fogják az építményt. Mindenesetre számot tesz a körülmény is, hogy a templom körül álló ellenséges tüzérség nem sok kárt tesz bennünk. És mégis elég ok akad arra, hogy főlhagyjunk ezzel a módszerrel. Ha tehát egy na-

HARCOK AZ ARGONNEOK MÉLYÉN.

Az Argonneok erdős területe, amely Verdun-tól nyugatra az Aire- és az Aisne-folyó között terül el, már az ókorban is ismeretes és félelmetes volt. Mindenkor kitűnő búvóhelyet talált

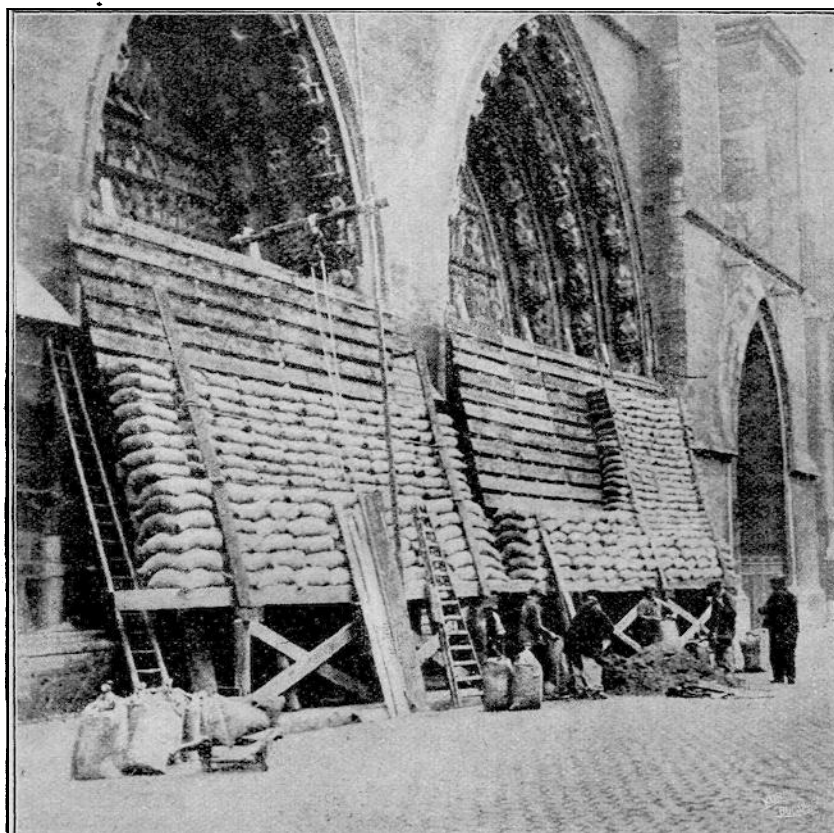
A Reims melletti Witry község és erőd repülőgépről készült fényképe. A képen látható két fehér folt a repülőgép alatt 50 méternyire felrobbant két srápnél felhője.

bennök a vad, amiért is kedvenc vadászterülete volt a francia királyoknak és a burgundi hercegeknek. Katonai szempontból kevés hozzá hasonló és hadműveletekre annyira alkalmatlan vidéket találunk Európa felületén. Az egész erdővel borított terület középhegység, amelyet a föld kérgébe mélyen bevágódó szakadékok több részre osztanak. Magasbatörő sudár fák mellett sűrű bozótokra, embernyi magas páfrányokra és

nak benne. Az erdőség szélén épült falvak és kisebb városok lakói nem igen látogatják a területet, minthogy barátságtalan és áthatolhatatlan.

Az Argonneoknak az az egyedüli stratégiai jelentőségük, hogy Verdun várának hátát fedezik. Vagyis, aki Verdunt akarja megostromolni, annak az erdős vidéket bírnia kell, minthogy ez különben örökös veszedelmet rejteget magában. A németeknek 1914 augusztus havában Franciaországba való benyomulása után Verdun különösebb óvintézkedések nélkül is ostrom alá volt vehető, mert a megfutamított francia seregtettek az Argonneok mentén egészen le a Marneig szaladtak. Amde amikor a franciák támadó hadjáratukkal egészen az Aisneig visszaszorították a németeket, az Argonneokat is hatalmukba kerítették. Amikor azután az állásharc fejlődött ki, a franciák majdnem az egész erdős vidéket megrakták csapatokkal, úgy hogy a németek csupán az erdő keleti és nyugati szélét szállhatták meg. Hogy tehát birtokukba kerítsék az Argonneokat, a benne vezető utakat kellett áttörniök, még pedig a *varenes—vienna le châteaui* és a *clermont—st. menehouldi* országutát, valamint délen az igen fontos *chálons—st. menehouldi* vasúti vonalat. Varenest a németek már szeptember 22-én megszállták, de nem így Viennet, ahol az áttörés csak nehéz

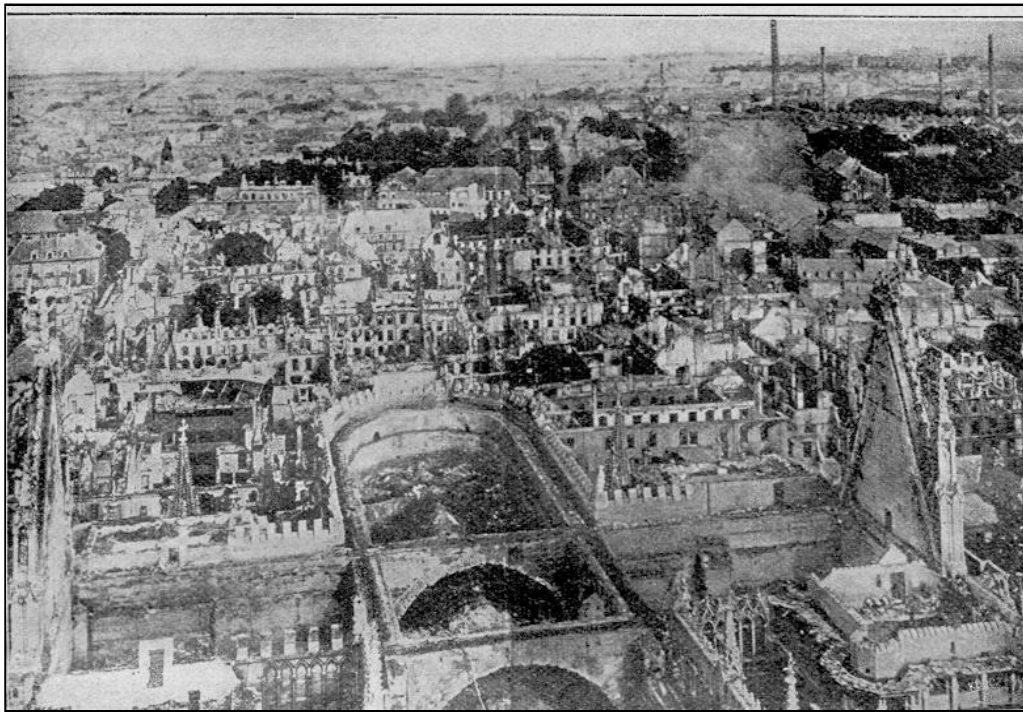
Védőfal homokzsákokból a reimsi székesegyház homlokzata előtt.

Ango folyóirat nyomán.

buja kúszó növényekre akadunk. A rengeteget kevés út szeli át; egyébként csak ösvényekre és igen keskeny gyalogutakra bukkanunk. Az erdők borította terület észak-déli irányban 40, keletről nyugatra csupán 8—12 kilométernyi széles, amelyet a kis *Biesme*-folyó völgye egy északkeleti és egy délnyugati részre oszt. A harcokra nézve az északkeleti, vagyis az a rész fontosabb, amely a *clermont—fleuillei* és *clermont—le four de Paris—vienna le châteaui* út között van. A keresztutakon kívül sok a csuszató, amelyeknek kisebb-nagyobb katonai értékük van. A természetes talajon vezető utak használhatósága nagyban függ az évszaktól és az időjárástól. A lakosság száma kevés, csak szén-égetők, favágók, erdőkerülők és erdőőrök tanyáz-

harcok árán és súlyos veszteségek mellett sikerült.

Amint szeptember végén az első német csapatokat az Aire völgyéből nyugat felé előküldötték, a franciák, akiket az erdőség keleti feléből kiszorítottak, nagy erővel megszállták a *Binarvilletől* délre eső erdőt, sőt a kis *Biesme* völgyéből csapatokat küldöttek *Barricade Pavillon*, *St. Hubert Pavillon* és *Bagatelle Pavillon* nevű erdei telepek felé. Ezek a csapatok elfoglalták az itteni gunyhókat, fatorlaszokat készítettek, árkokat ástak és védelemre rendezkedtek be. Az ezek ellen támadó német vadász-zászlóaljok olyan ellenállásra találtak, hogy hamarosan támogatásra szorultak. Azonban a franciák is megerősödtek és így mind heve-

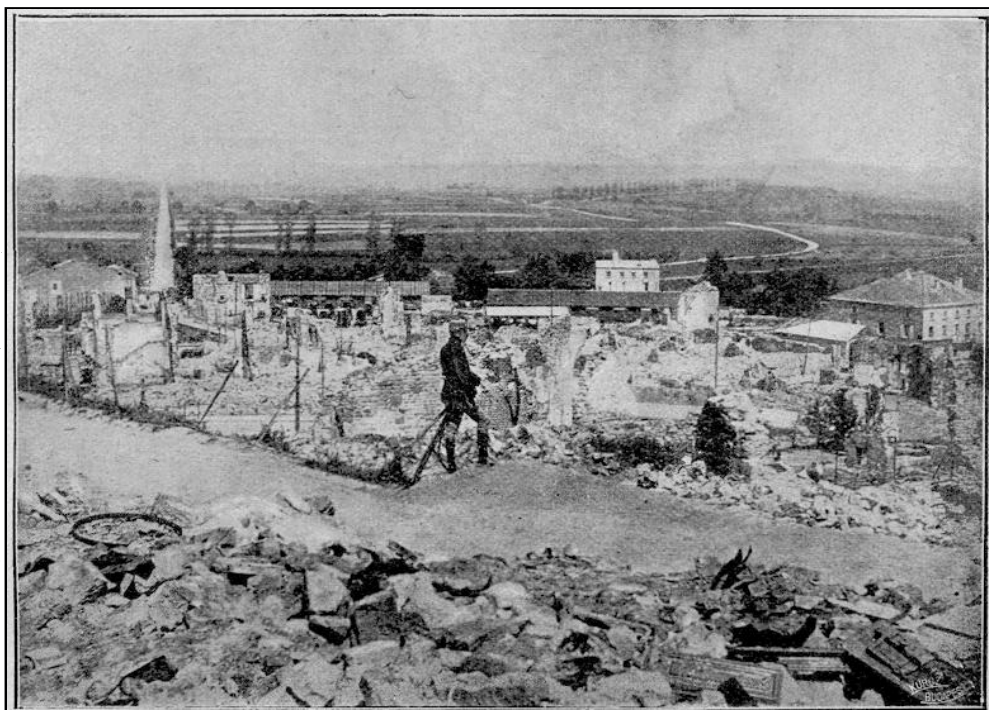

Reims látképe repülőgépről. Az előtérben a székesegyház tetőtlen épülete áll.

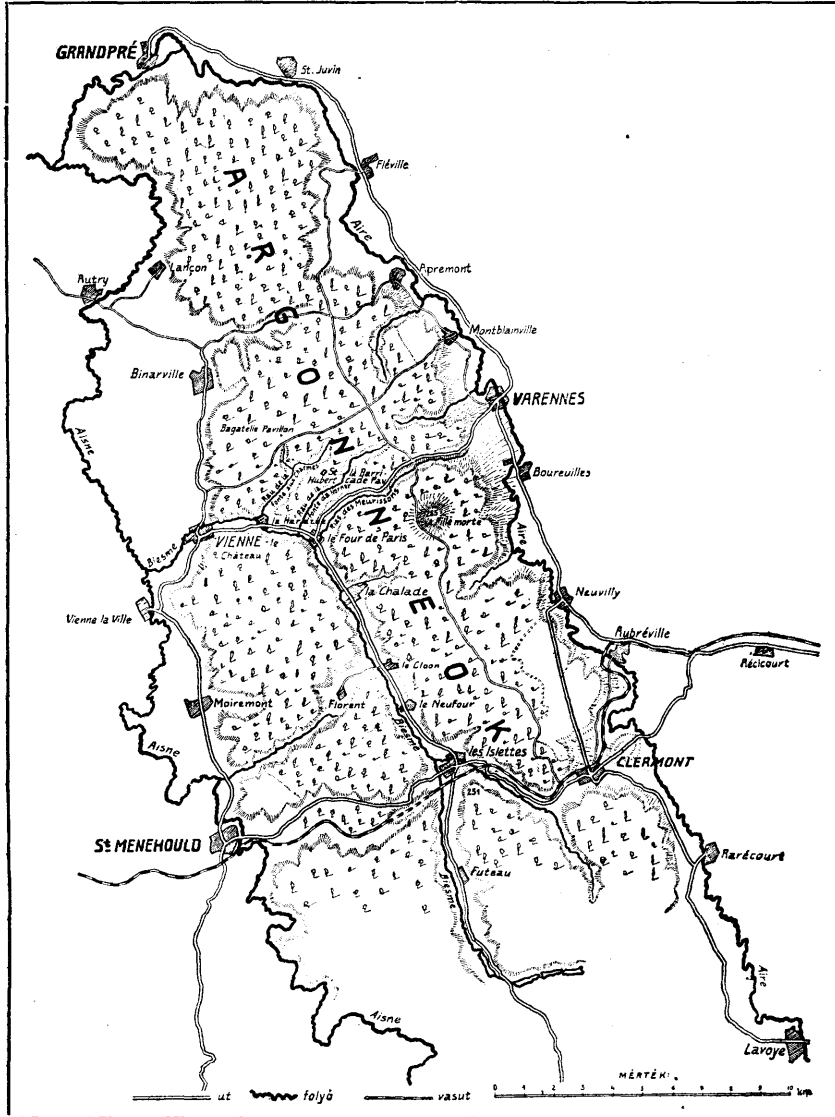
sebbe vált a küzdelem, amely mind a két részen lassanként állásharcra fajult. Az erdő mélyén árok árok mögött készült, amelyeket futóárkokkal kötöttek össze. Óvőhelyeket is építettek s amikor a fák lombozata lehullott, ágyúkat is vontattak előre. Az ellenség közeledését nemcsak az erdő minősége, hanem a torlaszok és a drótsövények is akadályozták. Ároktól árokig való küzdelem keletkezett, amelyben legtöbb helyen csak lépésről-lépésre jutottak előre a katonák. Hogy elkerüljék a veszteségeket, futóárkokat ástak. Ezzel egyidejűleg a várharc eszközeit is alkalmazni kezdték, még pedig az aknavetőket, a kézigránátokat, a revolverágyúkat, az acéllenzőket, a homokzsákokat stb., amelyeknek alkalmazásánál az utászok

multán használhattak eredményesen. A lakosság természetesen a franciákat támogatta; német katonák ruháiba öltözött ellenséges katonák kúsztak a németek állásainak közelébe, hogy kikémleljék ezeket. Idővel a német katonák sokféle

jutottak fontos szerepekhez. Ezek a csapatok néhol aknaharcot is kezdtek, főként akkor, ha más eszközök sikerre nem vezettek. Így a támadás csak lassan haladhatott előre, mert nagy idő telt el, amíg gondosan meghányták-vetették a támadás legjobb és leginkább célravezető módját. Eleinte tüzsége sem volt a németeknek, később azonban az utakon és a csuszatókon előrevontatták az ágyúkat is, amelyeket a tapasztalat alapján csak idők

Clermont romjai.

Az Argonneok térképe.

A jobbszárnyon, *Binarville*ből, az erdőség nyugati felébe törtek be és innen a franciákat lassanként délnek szorították. Október derekán az erdőség közepén elvesztették a franciák *Barricade* és *St. Hubert* pavilonokat, amely utóbbinak birtokáért különösen hevesen küzdöttek egymással az ellenfelek. A következő napokban és előbb említett helyektől nyugatra *le Four de Paris* felé törtek előre a németek, amely helyet 400 méternyire meg is közelítették és állásaikat megtartották, bár a franciák heves ellentámadásokat intéztek. Október 12-én a franciáknak legerősebb támaszpontja: *Bagatelle Pavillon* is elesett. Mind a három ellenséges támaszpont elfoglalásának nagy erkölcsi hatása volt. A németek nem elégedtek meg ezeknek a helyeknek birtokával, hanem tovább támadtak. Az előnyomulás ezután is csak lépésről lépésre haladt előre. A gyalogság szakadatlanul, még éjjel is, futóárkokat és sáncokat ásott, hogy minél kevesebbet veszítsen. A gyalogost az utászkatona támogatta és tanította nagy odaadással, hogy miként vájja a sziklás talajban az aknákat. Mindkét fegyvernembeli legénység tehát valóban vállvetve küzdött. Még a tüzérség is az árkokba vonult.

mesterséget sajátítottak el és gyorsan alkalmazkodtak az új viszonyokhoz. Minthogy pedig a németek csakhamar hatalmasabb harci eszközöket alkalmaztak, a német katonák pedig túlhaladták a franciákat szívósság, támadókedv és állhatatosság tekintetében, a küzdelemben lassanként a felsőbbség tudata hatotta át a német katonákat, aminek következtében fokról-fokra ellanyhult a franciák támadó kedve és tisztán a védelemre szorultak. Sőt idővel a franciák már képtelenek voltak ellenállani a németek támadásainak, aminek következtében a németek bár lassan, de szakadatlanul tért nyertek, jöllehet a harcra vetett ellenséges tartalékok száma egyre növekedett.

Igy oly szoros bajtársiasság fejlődött ki, minő a békeévekben nem keletkezhetett és megbízva egymásban és számítva a másik támogatására, minden német katona bátran nézett szemébe a halálnak.

Árkok árkok után foglaltak el így a németek. Majd egyet, majd pedig több egymás mögött ásott lövészárkot ejtettek hatalmukba. Előrehaladásuk 25 és 1000 méter között váltakozott. Néha még többet is haladtak; de viszont megessett, hogy a franciák nyertek tért.

Hogy a támadások mennyire hosszadalmasak voltak, kitűnik az egyik utászszázad támadásából, amelyet ez az egyik erdővel borított magaslat ellen hajtott végre. Arról volt szó ugyanis, hogy a franciákat olyan állásukból verjék ki, ahonnan azok állandóan veszélyez-

tették a németek egyik védelmi szakaszának hátravezető összeköttetéseit. December 7-én kezdték meg a németek támadásukat és három futóárkot ástak. December 18-án a bal futóárkok már csak nyolc méternyire volt a franciák állásától. Ekkor azonban a franciák egy aknával tíz méter hosszúságban felrobbantották az árkot. A másik két futóárkok ezen a napon még húsz méternyire volt a francia állásoktól. December 19-én a bal felől ásott és felrobbantott árkok megint tiszta volt, a többi kettő pedig 12—14 méterrel közelebb jutott az ellenséges álláshoz. Most

mind a három árkok csücskében aknákat ástak az ellenséges állások felé, amely aknák december 20-án gyújtáshoz készen állottak. A robbantás reggeli nyolc óraker történt meg, ami után az összes árkokból kirohantak a német katonák és élükön az utászokkal, kezükben pedig kézi-

Francia előrs az Argonneokban.

gránátokkal, drótvágóollókkal és fejszékkel nekirohantak az ellenséges állásoknak. A váratlan robbanásra az esztét vesztett franciák elhagyták állásaikat. A támadó németek a francia táborokon át a menekülők után vetették magukat, nyolcszáz méternyi tért nyertek és

csak akkor állottak meg, amikor egy igen sűrű bozótos erdő részéig jutottak. A franciák vesztesége tekintélyes volt, mert nagyszámú halottakon kívül a németek kezére jutott: 200 sebesületlen francia katonája, 4 gépfegyver, 1 revolverágyú és 8 aknavető. Az elfoglalt árkok megtekintése alkalmával kitűnt, hogy a franciák is aknákkal dolgoztak a német árkok ellen; négy aknakutat ástak már, amelyeknek mélysége öt, átmérője pedig másfél méter volt. Az egyik elfogott francia hadmérnök-százados azt vallotta, hogy pár nap múltán kívánták a

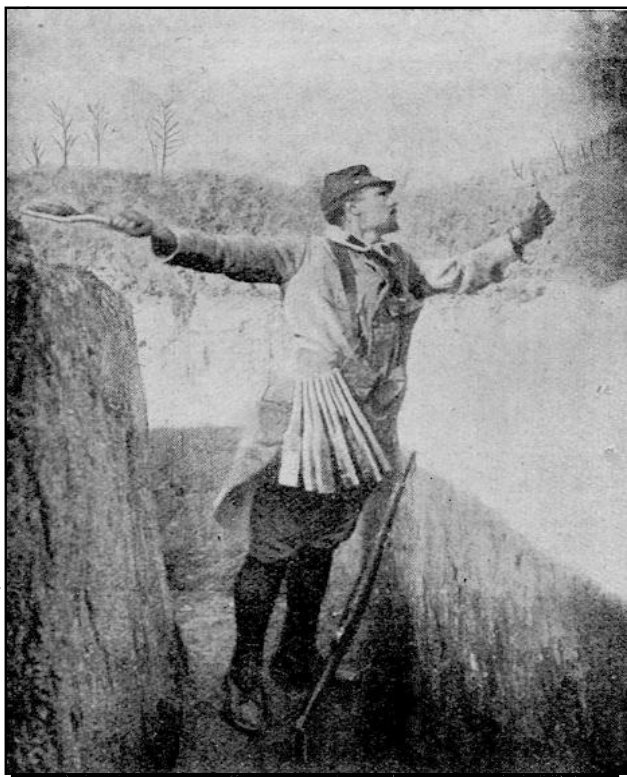
Őrház mint segélyhely az Argonneokban.

levegőbe röpiteni a német árkokat.

A németek sikereiket természetesen sok ügyel-bajjal, veszéllyel és nélkülözéssel érték el. Az akadályokat azonban mind elhárították, a veszélyeknek bátran a szemébe néztek, a nélkülözéseket pedig könnyen tűrték. Ahol az utak rosszak voltak, vagy számuk kevés volt, ott kijavították azokat, illetőleg újakat telepítettek; ahol kellett még vasutakat is építettek. Ha az árkok vízzel telttek meg, hamarosan lecsapolták azokat. Kitűnően szabályozott élelmezés következtében a katonák testi ereje egy csöppet sem gyengült, a célszerű egészségügyi berendezések pedig megakadályozták a betegségek és járványok keletkezését.

Német tisztikaszinó az Argonneokban.

Francia gránátvető katona a gránát elhajításának pillanatában.

sét. A gunyhótáborok, amelyeket a legelső vonalak mögött építettek, kényelmesek és melegek voltak. Minden védőszakasznak, minden földalatti falunak és tanyának megvolt a maga komoly vagy humoros neve. Az előjárók közvetlen közösségben éltek katonáikkal. A dandár- és hadosztálytörzsek személyzete is az erdőségben épített földgunyhókban lakott, amelyek körül épp úgy süvítették a puska- és ágyúgolyók, miként a lövészárkok felett. Nap nap után megjelentek a lövészárkokban a vizsgáló előjárók, a csapatok tisztjei pedig, beleértve még az ezredeseket is, az óvárkokban és a harc vonalban aludtak. A főparancsnok, Mudra gyalogsági tábornok is hetenként többször szemlét tartott. A főhadiszállásnak nem ritka vendége volt a német trónörökös, sőt a német császár is ellátogatott erre a különös harctérre. Itt élt egy kis gunyhóban az agg Haeseler tábornagy is, kit segédtisztje naponként értesített a harcok állapotáról.

A franciák vesztesége november hava végéig a következő volt: 4000 halott, 13.000 sebesült és 1300 fogoly. December havában az elfogottak száma 3000-re, a halottaké és a sebesülteké pedig 8000-re emelkedett. Ebben a hónapban a zsákmány a következő volt: 21 gépfegyver, 14 aknavető, 2 revolver-ágyú és egy bronztarack. Ha mármost hozzá-

Éjjeli támadás az Argonnesi erdőségben egy őrház ellen.
Az ellenség kifüstölése.

adjuk a franciáknak január havi veszteségét is, *akkor a franciák az Argonneokban január közepéig kerekén 36.000 emberüket veszítették el. Ez a szám egy hadtestnek felel meg.* A németek vesztesége csak egyharmada volt a franciákéval szemben.

A franciák nagy veszteségeit igazolja az a körülmény is, hogy folytonosan új csapatokat küldöttek az Argonneokba. Eleinte a 2-ik és az 5-ik francia hadtest csapatai harcoltak itt, amelyeket azonban csakhamar gyarmati csapatokkal és tengerészkatonasággal erősítettek meg. Január havában már az 1-ső francia hadtest osztálya és garibaldisták is felbukkantak; végül január közepén, az Ypern alatt harcolt seregek egy részét is ide hozták, hogy a teljesen tönkrement 2-ik hadtestet pótolják.

Hogy minő volt a francia csapatok állapota az Argonneokban, az fényesen kiviláglik azokból az okmányokból (rendeletek, napiparancsok, levelek és naplók), amelyeket a francia foglyoknál találtak a németek. *Gourand tábornok*, a 10-ik francia hadosztály parancsnoka például a december 23-án kiadott parancsában alárendeltjeinek tétlenségét és vállalkozási kedvének teljes hiányát korholja. Egy másik parancsában azt olvasták a németek, hogy a tábornok nagyobb tevékenység kifejtését követeli alárendeltjeitől, egyben kifejezést ad annak is, hogy ha továbbra is így mennek a dolgok, a németek a franciák fölé kerekednek. A 2-ik hadtest parancsnoka pedig sajnálattal állapította meg, hogy csapatai a puszta védelemben keresik üdvözülésüket, holott a németek egyformán nagy veszteségeik mellett is mindig támadnak és kisebb sikereik is serkentőleg hatnak katonáikra. Majd így folytatja a tábornok: A tétlenséget szoktuk meg és várjuk az ellenség támadását, vagyis azt, hogy mit tesz az ellenség. A katonák úgy foglalják el őrhelyeiket a lövészárkokban, miként az békében szokásos a lövészeres- és élelmezési raktárak előtt. A felvezetők az árkokban ülve maradnak; csak nagy ritkán vezetik fel az öröket és oktatják ki ezeket teendőik felől. Az összes felvezetők télen ülnek agyon az időt, vagy félnek kilépni az árokból. Feltétlenül szükséges, hogy ez megváltozzon. A védőszakasz-, a zászlóalj- és századparancsnokok naponként szemléljék meg katonáikat. Minden csapattest parancsnoka támadásra serkentse és szoktassa alárendeltjeit. A parancsnokló tábornok végül annak a remé-

nyének ad kifejezést, hogy a harc vezetésénél és végrehajtásánál a franciák fogják biztosítani maguknak az elsőbbséget és hogy mindenkor arra fognak törekedni, hogy az ellenséget meglepjék. Mert ha a németek észreveszik, hogy a franciák felülkerekedtek, akkor engedni fognak és az eddigi súlyos munka könnyebb lesz.

Megfigyelő őrszem az Argonneokban.

Amikor pedig a németek még jobban tért nyertek, a franciák harci kedve még jobban aláhanyatlott, amit az is bizonyít, hogy a foglyok száma napról-napra emelkedett. Az öncsonkítók száma is nagy lehetett a francia hadseregben, mert erre nézve is találtak rendelkezéseket az elfogott katonák zsebeiben. Kitént az is, hogy a 4-ik francia hadsereg hadbírósa öncsonkítás miatt december 18-án elítélt nyolc gyalogezredben 1—1, azután összesen 21 vadász- és 4 gyarmati ezredbeli katonát. E munka keretét nagyon is túlhaladná, ha mindazokat az eseteket felsorolnánk, amelyek megdönthetetlen és szomorú bizonyítékát adták annak, hogy milyen mélyen alászállott a francia katonák testi és erkölcsi ereje.

Robbantásos roham után a szétrombolt lövészárokban.

Hadd szólaljanak meg most a szemtanúk is, akik közvetlen közelből látták a harcot.

Az egyik francia haditudósító például ezeket írta: Az egész erdőt alattomosán készítették elő a küzdelemre; teli van csapdák-
kal, leshelyekkel, fegyverekkel, ágyúkkal és felfegyverezett emberekkel. A tisztások szélein a drótakadályok tüskés szélei egybefonódnak a bozót ágaival, a folyondárok indáival és a lüskékkel. A tisztások füve is teli van láthatatlan dróthálók-
kal, az erdei utakat pedig hatalmas és kegyetlenül ledöntött fatörzsek zárják el, amelyek ágaikkal olyanok, mintha páncélozott, de porba hullott óriás harcosok lennének!

Barzini sem tagadhatta meg nemzetét, el kellett látogatnia oda, ahol kalandokra vágó, hívséget nem ismerő és csapatokba összeverődött honfitársai, a garibaldisták harcoltak a franciák oldalán. »Egy olasz század — írja Barzini — Bolantenél a lövészár-
okban maradt. A garibaldisták rohama óta e ponton a harc meseszerűvé vált. A németek a franciáktól csupán négy méternyire vannak. A németek a fennsík szélén elvesztett futóárkaikat visszafoglalták, a franciák ellenben azokban a lyukakban guggolnak, amelyeket nyolc német akna nyitott a föld gyomra felé. Miután a franciák e tölcséreket megszállották, a kivezető csatornák-
on át előrevájták magukat. Az egész éjszakán át ástak s a kihányt földet az ellenséges sánc lövőréseibe dobálták. Ezeket a munkálatokat egy jól beállított szóró-

lőveg támogatta. Közben a németek árkaikat erősítették meg. Mind a két fél munkája előrehaladt. Időközönként egy-egy lövés, egy-egy kiáltás vagy káromkodás zavarta meg a csendet, mert a fölényben levő németek egy oly francia katonának lőtték át a tenyerét, aki óvatlanul magasabbra emelte kezét a föld dobálása közben. A szórólőveg megszólal, kattog egy pillan-
tatig, majd ismét csend lesz s az erdőben csak az ásók egyhangú munkája hallatszik. A német állásoktól nem messze

két hatalmas és egymásba boruló fatörzs nyúlik fel az égnek. Szertelenül vastag fatörzsek mögött egy német őrszem húzza meg magát. Állásához veszélytelen árok vezet. A fák tör-

Francia tüzér légi torpedót lő ki régi rendszerű ágyú segítségével.

zsének aljában azonban már az újonnan ásott francia árok mellvédje van. A németeket a franciáktól tehát csak a fa törzse választja el. Tisztán halljuk az ellenséges fegyverek zörgését, amikor az örök felváltják egymást. Amikor ily közel vannak egymáshoz az ellenfelek, lehetetlen a drótkadályok készítése. Helyettük fabakokból készítenek nehéz kerítéskéket, amelyeknek tetjét tövisekkel látják el. Mindenesetre ősi alkotmány, amelyet a legtavolabbi középkorban használtak. E bakokat a mellvéden át előredobják, hogy akadályokat alkossanak. Néha oly erővel hajtják a franciák ezeket a bakokat, hogy pontosan a németek fejére es-

A német trónörökös az argonnei harcokban kitiűnt osztrák-magyar ezredet üdvözl.

A. Menzendorf, Berlin, felvétele.

Francia kézigránálvelő az Argonneokban.

nek, ezeknek nem csekély bosszúságára. A puskák állandóan lövésre készen vannak. Itt most minden lövés talál! Ha valaki sapkáját egy dorongon a magasba emeli, azonnal rostává lövik! Hogy a hideg ellen óvják magukat a németek, lövőreiket üvegekkel látták el; így csak akkora lyuk van, amelyen a fegyverek csövét kidughatják. Ezekben a harcokban sokkal több a halott, mint a sebesült; mintha a golyók csak az emberi fejeket keresnék! Miként a bűvárhajóknál, úgy itt is periszkópokat szerkesztettek, bár nagyon is kezdetleges összeállításban, még pedig azért, hogy a fejek kidugása nélkül is szemmel tarthassák az előteret. A háború, amely itt nagyon is szűk határok közé szorított, az ősiség jellegét vette fel. Újra napfényre kerültek azok a harci eszközök, amelyek a múzeumok és szertárak legsötétebb zugában pihentek. A franciák árkaiban oly öreg ágyúkat láttam, amelyek nagy békák módjára szerfelett nehéz asztalokon ültek. Ezek az ágyúk talán Napoleon korából valók voltak. A legújabbban alkalmazott felírások így szóltak: Szabadság, egyenlőség, testvériség, francia köztársaság, 1849-ben! Ezek hosszú csóvás bombákat vetettek. Töltésük mennyisége az időjárástól függött. Hatvan gramm a lőpor adaga, ha száraz az időjárás. A lég-súlymérő volt a döntő, mert ugyanazon adag lőpor mellett a bomba vagy a világ végére repült, vagy a lövők árkaik mellvédére esett vissza, amikor is páni félelmet keltett és *Vesdd el magad* volt a jelszó!

Pont à Mousson a Mosel mellett.

A FRANCIÁK TÁMADÁSA A MAAS ÉS A MOSEL MENTÉN.

Az Argonneoktól keletre a németek állásai Varennes és Etain között nagy félkörben fogták körül Verdun várát, majd a Woivre-síkságon egyenest délnek haladva, *St. Mihiel*ig, illetőleg az elhódított *Camp des Romains* erősségig terjedtek. Innen a csatavonal majdnem egyenesen keletnek haladt egészen a *Moselig*, illetőleg a *Vogézek* lábáig. Amíg a Verdun körüli német állások ellen csupán Verdun falai alól intéztek a szélrózsa minden irányában támadásokat a franciák, addig a *St. Mihiel—Pont à Mousson* (a Mosel mellett) közötti részre Toulból indultak ki a hadműveletek. Ennek megfelelőleg mi is két részre osztjuk ismertetésünket. Az elsőben a Verdun körüli harcokat, a másodikban pedig a *Rupt de Mad* (a Mosel-folyó baloldali mellékvize) nevű kis folyócska mentén lezajlott hadi eseményeket ismertetjük.

Harcok Verdun körül.

St. Mihiel és a Camp des Romains-erősség elfoglalása után a németek még a Maas balpartján épült *Chauvencourt* helységet is a hatalmukba ejtették, de egyébként nem haladtak tovább előre a Maas balpartján, hanem megelégedtek az átjáró birtokával. Természetes, hogy a franciák támadásai főként a német hadállás e kiszögellő része, vagyis St. Mihiel és Chauvencourt ellen irányultak, ahol át akarták azt törni. Bár a franciák vissza is szerezték *Chauvencourt* egy részét, nem vethették meg

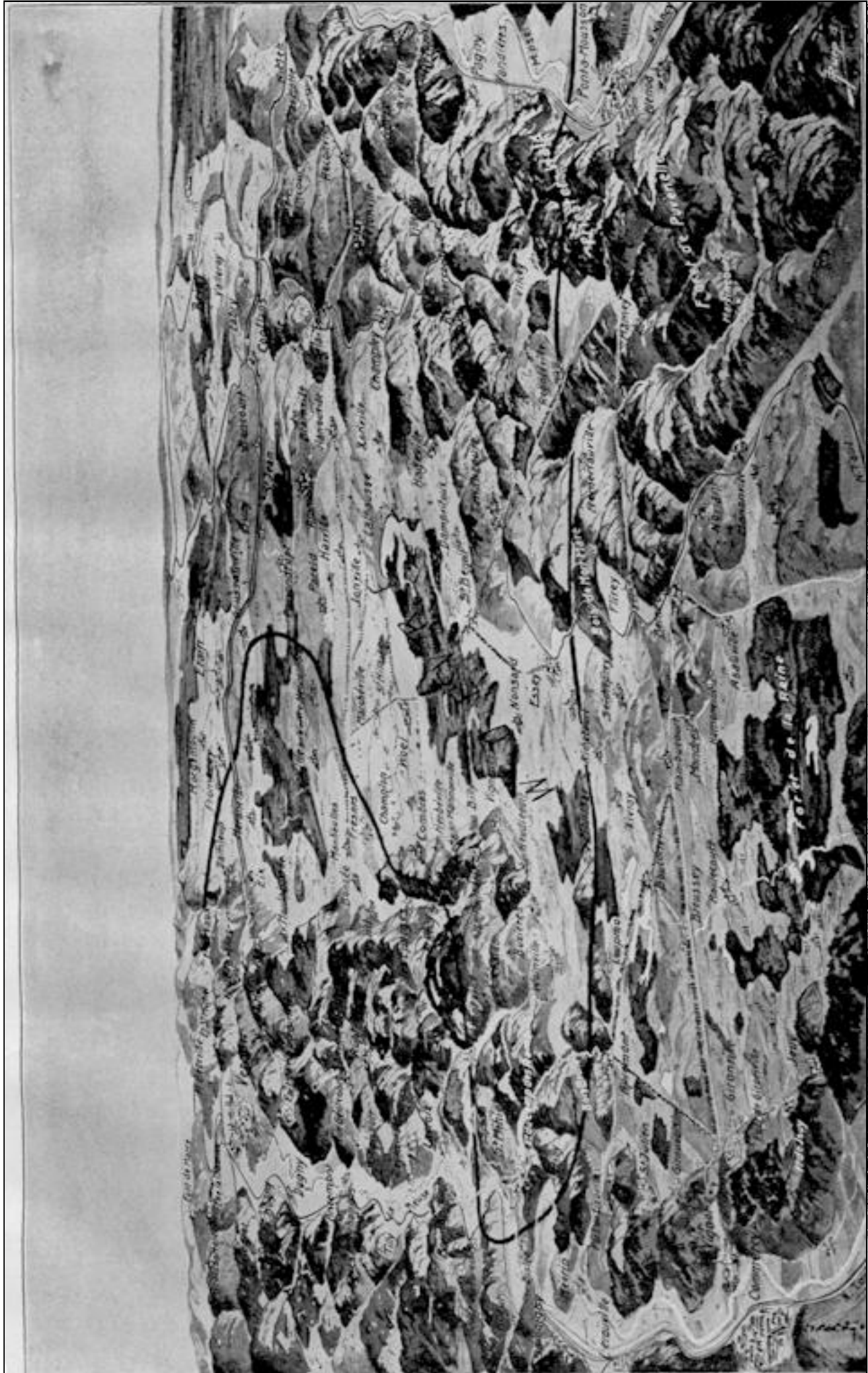
lábukat benne, mint-hogy a németek a falu elvesztett házait a levegőberöpitették.

Az ellen a nagy ívben épült német állások ellen, amelyek St. Mihiel és Varennes között fogták körül Verdun erősvárát, a franciák főként október 22-től november 20-áig és azután december közepétől január elejéig intéztek heves támadásokat. A félkörön belül álló Verdunból változva minden irányban támadtak és tapogatóztak, hogy egy

részt lágítsák a német hadak alkotta gyűrűt, másrészt hogy nagyobb tömegekkel indítandó támadásuk érdekében kipuhatolják azt a helyet, ahol a német csatavonal a leggyengébb.

A harcokban kitűnt Verdun várának igen nagy haszna s így az is, hogy a francia hadvezetőség nem hiába költött évek hosszú során át nagy összegeket a határmenti erősségek építésére és újjáalakítására. Azok a francia várak, amelyek a németek első rohamának nem estek áldozatául s amelyek Verduntól délnek épültek, kivéven a kis Camp des Romainst, még mind állottak és távol tartották maguktól a németek hadait, még pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert a németek egyrészt az általános hadihelyzet miatt nem támadhattak, másrészt pedig a váraktól való nagy távolságuk miatt nehéz ágyúikkal nem vehették ostrom alá azokat. Így ezen a vonalon az állásokért vívott harcok mindvégig tisztességes távolban zajlottak le Verduntól, amelyekben említésreméltó nagyobb csatákat nem vívtak.

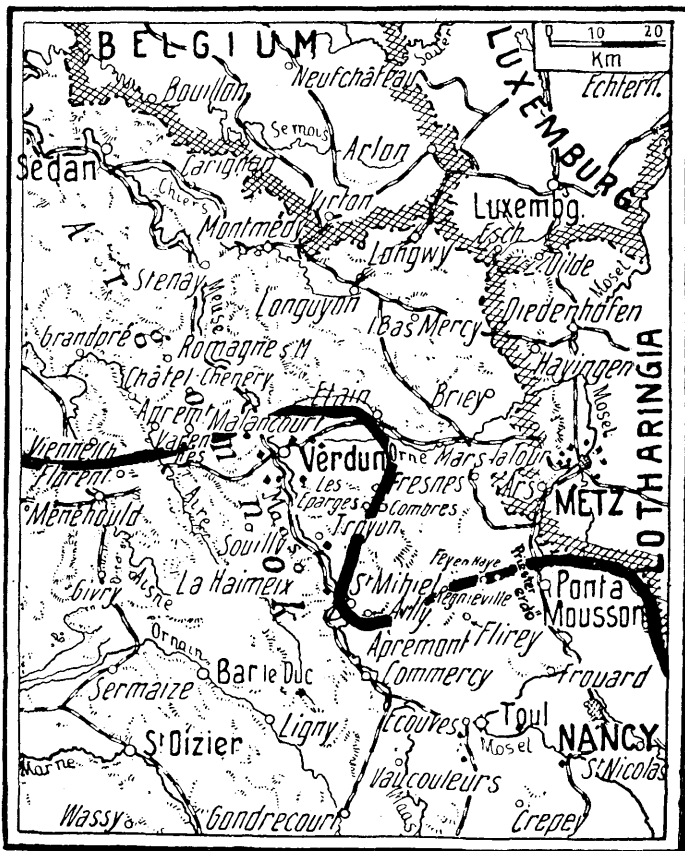
A *Rupt de Mad* mentén épített német állások ellen a franciák október és november havában csak elszigetelten támadtak, de a november 23-ikán végrehajtott erőszakos szemrevételezésük után, december 8-tól egészen január közepéig, szakadatlanul ostromolták az elleneséges megerősített állásokat. Ezekben a támadásokban nemcsak Toul várának őrserege, hanem a Párisból hozott erősítések is részt vettek. Megtámadták: *Ailly*, *Apremont*, *Flirey* községeket és a *Bois de Brulét*, amely utóbbi Ailly határában terül el.

A Woëvre-fennsík madártávlatból.

Az október 22. és 23-án *Thiaucourt* felé intézett francia támadást *Müller Károly*, a *Neue Zürcher Zeitung* haditudósítója írta le a következőképpen:

A franciák támadása reggel kezdődött. Francia foglyok beszéltek, hogy újonc katonákból alakított támadó csoportjukat Párisból hozták vasúton Pont à Moussonig, ahonnan azonnal a harcba küldötték őket, még pedig anélkül hogy kellőleg felderítették volna a németek állásait. Jóllehet a franciák kémek útján igen jó hírszerzőszolgálatot szerveztek, mégsem pillanthatnak be a németek hadi viszonyaiba. A kémkedésre nézve meg kell említenem, hogy a támadást megelőző napokban például *Thiaucourt* környékén az egyik pajtában öt polgári ruhába öltözött francia katona kémkedett, akik egy földalatti távbeszélő útján közölték észrevételeiket csapattestük parancsnokával. A katonák ismertetőjeleket viseltek; némelyikük a polgári ruha alatt még formaruhát is hordott. Valamennyit a temető árkában lőtték agyon. A franciák igen gyakran használják repülőiket az ellenséges állások megállapítására. Ha a repülő egy német tüzérségi állást fedezett fel, akkor legott bombát dobott le, amire a francia tüzérség élénk tüzelést kezdett a megjelölt állás ellen. A németek az ellenséges repülők ily megfigyelései ellen csakis úgy védekezhettek, hogy gyakran megváltoztatták állásaikat. Keservesen meglakoltak a franciák azért, hogy az ismeretlen csatatérre érkező friss csapataik számára csupán kémek és repülők révén akarták felderíteni az ellenséges állásokat. Nagy véráldozattal fizettek, hogy mellőzték a harcászat elemi szabályát. Igazán azt kellett feltételeznünk, hogy a franciák vezérei soha semmit sem tanultak a harcászatból. Bármiként is volt a dolog, a francia csapatok párhuzamosan egymás mellett haladó menetoszlopokban mintegy négyszáz lépésnyire közelítették meg a németek állásait és csak ekkor fejlődtek fel rajvonalba. A németek, még pedig a gyalogsággal egy vonalban: a gépfegyverek és az ágyúk is, lőésre készen, fedezékeik mögött a legnagyobb csendben várták a franciákat. A franciák valósággal beleszaladtak a német fegyverek tüzébe, mert a németek kétszáz vagy száz, sőt néhol ötven lépésnyire is engedték őket közeledni. Ekkor az egész német csatavonal gyilkos tüzelést kezdett, aminek következtében nemcsak az ellenséges rajvonalak, hanem még a tartalékok is halomra hullottak. A német

A német harcvonal a Verdun körüli harcokban.

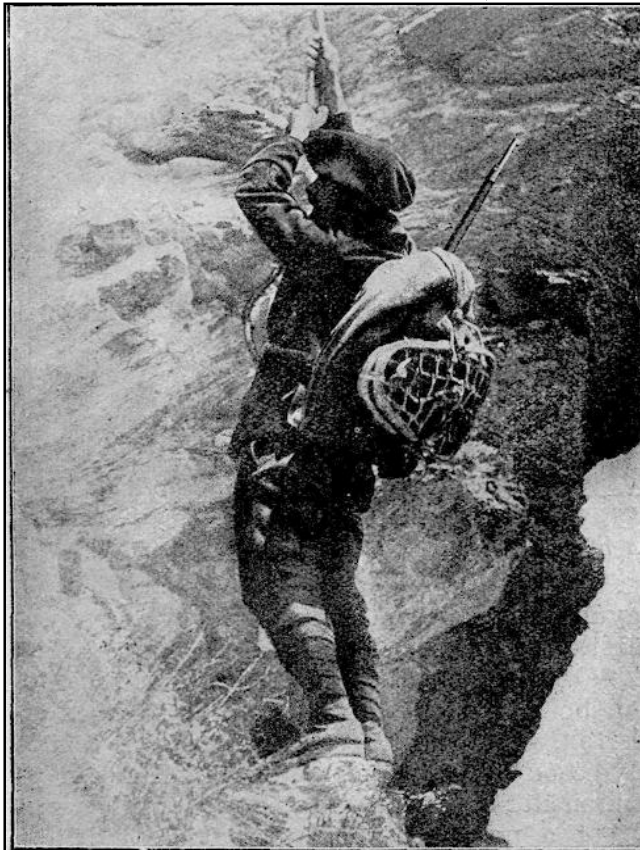
ágyúk srappneleket lőttek, a gépfegyverek szórótűzet, a gyalogság pedig gyorstűzet adott. Ennek a tűzzel való rajtaütésnek hatása valóban borzalmas volt. Halomra hullottak az elesettek, néhol három, sőt négy hulla is feküdt egymáson! A rajvonal majdnem egészen megsemmisült; azokból a tartalékokból pedig, amelyeket a pusztulás mellett is előrerendelték, alig maradt meg ember. A támadás valósággal vérbe fulladt. A francia tüzérség csakis a saját gyalogsága tartalékának visszahúzódása után kezdhett tüzelni, minthogy előbb egyrészt a köd, másrészt a saját gyalogsága akadályozta meg a tüzelésben.

A rettenetes harcban állítólag két teljes francia ezred semmisült meg.

A véres ütközettel egyidőre elült a harc. December 11-én azonban ismét megélénkült a csatater s újra harcba kezdtek az ellenfelek.

A kezdő fél a franciák voltak. Tüzérségük december 11-én heves ágyúzást kezdett a németeknek *Flirey* és a *thiaucourti* vasúti állomás közötti állásaira. Az ágyúzás megszakítás nélkül huszonnégy órán át tartott. December 12-én délután a francia tüzérség tüzelése a tetőpont-

jára ért. Ez előjátéka volt annak az áttörési kísérletnek, amelyet a franciák a *Flirey–Essey–Thiaucourt* közötti országút mindkét oldalán akartak végrehajtani, még pedig ugyanabban az irányban, mint amelyben már október 22-én kísérelték meg támadásukat. A kitűnően belőtt német tüzérség, amely előzőleg a támadók előnyomulási területét ütegei között osztotta fel, gyilkos kereszttüzzel árasztotta el a támadókat. A francia gyalogság azonban nem ingott

Francia alpesi vadász a Vogézekben sziklára kúszik fel.

meg és főként az egyik szárnyon tovább előrenyomult. A német gyalogság hatásos tűzkörében azonban összeomlott a támadás, még pedig előbb a balszárnyon, azután a jobbszárnyon és végül a középben. Így hát kudarcot vallott a franciáknak az a számítása, hogy tüzérségük már annyira megpuhította a német gyalogságot, hogy ez nem tud tovább ellenállani a francia gyalogság rohamának. A németek elszántan és hidegvérrel várták ellenfeleiket és sikerüknek az volt a titka, hogy a tüzérség is támogatta a gyalogságot. Az ütközet drámai jelenete azonban csak most következett be. Amint ugyanis a francia gyalogság hátat fordított és megfuta-

modott, a német tüzérség, amely saját gyalogságától távbeszélők útján értesült a franciák hátrálásáról, srapeljeivel és gránátjaival elárasztotta azt a területet, amelyen a franciáknak vissza kellett vonulniuk. A most már oldalból, hátulról és előlről is lödözött francia csatavonal teljesen megbomlott és minden ember szinte esztét vesztette. Egy részük megfordult és kétségbeesetten a németekre vetette magát, ezekkel szuronyharcot kezdett és dicsően elesett; nagyobb osztagok ellenben, amelyek hamarosan belátták reménytelen állapotukat, eldobták fegyvereiket és megadták magukat. Az elfogottak száma 4 tiszt és 400 katona volt; a később összefogdosott francia katonákkal a sebesületlen foglyok száma hatszázra emelkedett, ami elég tekintélyes szám, ha meggondoljuk, hogy csupán tüzeléssel történt a menekülő üldözése. A sebesülten elfogott franciák száma kerekén százötvenre rúgott. Az elfogottak formaruháin alkalmazott számok és a támadó csapat arcvonalának szélessége alapján kiderült, hogy a franciák egy hadosztállyal támadtak, amelynek azonban csak az egyik dandára volt az első sorban.

December 14-én még egy támadást intéztek a franciák a németek ellen. Ez már kezdetben kudarcot vallott, még pedig azért, mert lanyhán hajtatott végre. A január közepéig folyt csatározások és harcok már alárendelt jelentőségűek voltak.

HEGYI HÁBORÚ A VOGÉZEKBEN.

A *mühlhauseni csaták* után és az állásharcok kezdetével a Vogézek területe mellékes hadiesemények színhelyévé vált. Nagyarányú hadműveletekről szó sem lehetett addig, míg az Északi-tenger és a Verdun közötti arcvonalon a döntés meg nem történt. Ennélfogva a Vogézekben alkalmazott csapatok csupán helyi jelentőségű kisebb harcokat vívhattak, amelyekben a németek feladata az volt, hogy minden áron föltartóztassák a franciákat. Az ütközetek azonban érdekesekek, minthogy az ellenfelek a vidék és az időjárás mostohasága mellett is bizonyosságot adták kiváló harci derékségüknek. A franciákat, akik a háború elején némileg tért nyertek a hegyek tetején, október havában lassan-lassan visszaszorították a birodalom határai felé. Bár a franciák ellentámadásaikkal vissza akarták hódítani az elvesztett területeket, nem jutottak előre, sőt a németek nyertek tért, akik azonnal és fokozatosan megerősítették a birtokukba jutott vonalakat.

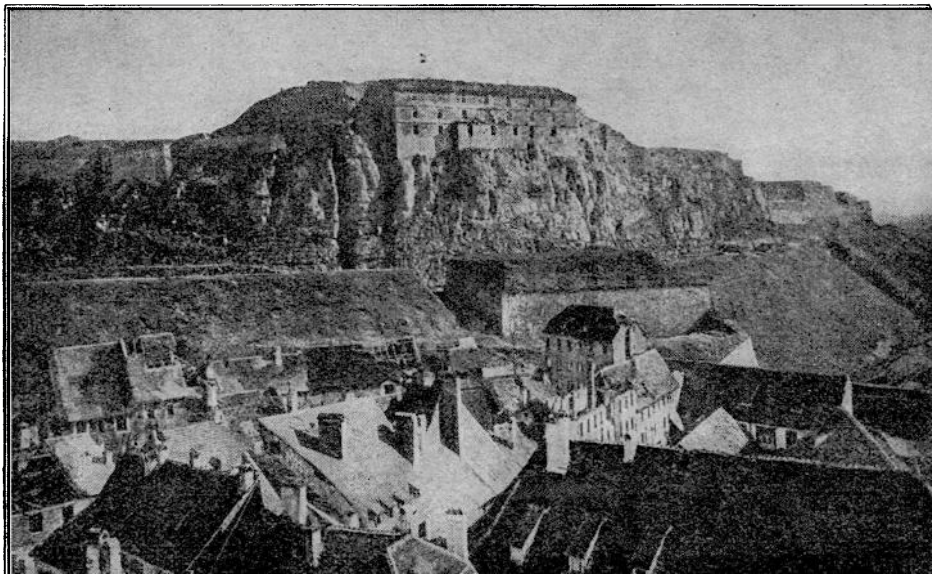
Éjjeli német támadás a Maas és a Mosel között lefolyt harcokban.

Markirchi utcarészlet. Dr. Trenkler és Tsa felv. Leipzig.

November hava csendesen telt el. December és január havában azonban harci zajtól visszhangzott a hegyes vidék, még pedig; északon *Markirchnél*, — a középben *Thann*, *Steinbach*, *Uffholz*, *Sennheim*, *Aspach* és *Oberburnhaupt*, — délen pedig *Altkirch* környékén.

Markirchnél november 3-án próbálkoztak a franciák. De mind ekkor, mind december 12-én vereség érte őket. Nagyobb és hosszantartó harcok keletkeztek a középben *Mühlhausentől* nyugatra, *Thann* és *Dammerskirch* vonalában, ahol december közepétől január közepéig szakadatlanul ostromolták egymás állásait mind a franciák, mind a németek. A harcok itt is az állóharcban, váltakozó szerencsével folytak, de lényeges változást nem idéztek elő.

Belfort vára.

A Sennheim—thanni harcok.

A franciák állásai nagyjában a következő vonalon voltak: *Steinbach*, az *Amselkopf* nevű hegy erdőségének keleti széle, *Thann*, *Ober-Aspach*, *Gervenheim*, *Niedersulzbach*, *Büttweiler*, *Ballersdorf*, *Nieder-Sept*, *Pfefferhausen* és a svájci határ. Az egész vonalat a tábori erődítés szabályai szerint és minden rendelkezésre álló eszközzel a lehető legerősebben kiépítették. A tűzvonal mögött megfelelő helye-

ken tartalékok voltak; az egésznek főtámaszpontja *Belfort* volt, ahol a főtartalék állott. A németek állásai a franciák csatavonalával párhuzamosan épültek fel. Különös hevességgel vették a sennheim—thanni vidékért. A thanni völgyet és ennek keleti kijáratát a franciák már augusztus óta tartották, ahonnan előretörve, egyidőre *Sennheimot* is hatalmukba kerítették. A franciák, akik a magaslatokon állottak, áttekinthették az egész vidéket, míg a németeknek a hegyek elég meredek oldalán kellett felfelé támadniuk. December közepe óta szakadatlanul támadták a franciák az *Alt-Thann* és *Steinbach* között kiemelkedő 425-ös magaslatot, sőt újév napja körül még magát *Steinbachot* is megrohanták. A december 13-iki harcot a

tüzérség kezdette meg, ami után és délután a francia gyalogság berontott a faluba. A csekély erejű német őrség egyideig vitézül védekezett, de végre, miután segítséget sehonnan sem kapott, megadta magát a nagyobberejű ellenségnek. Másnap fordult a kocka, mert a németek visszahódították a falut. Úgy a 425-ös magaslatért, mint *Steinbachért* az igazi küzdelem csak karácsony hetében zajlott le, amikor a franciák, amint tudjuk, az összes német állások el-

len általános támadást intéztek. Most is a 425-ös magaslatra, Steinbachra és Uffholzra támadtak. A németek minden áron tartani kívánták Sennheimot, amely nemcsak az országutak egyesülési, hanem a vasutak csomópontja is volt. A híressé vált 425-ös magaslat mintegy két és fél kilométer hosszú hegyhát, amely kereken százhusz méternyire emelkedik ki a környező síkságból; déli lejtőjét szőlők

Steinbach községét a földdel tették egyenlővé. Sokat szenvedett Uffholz, Sennheim, sőt még a távolabb épült Alt-Thann is, amely községeknek sok házat rostává lőtték a gránátok.

Január 7-én, amikor a német tartalékok beérkeztek, a németek indultak támadásra a 425-ös magaslat ellen. Az előkészületeket éjjel tették meg, míg a támadás reggel indult meg. Órákosszat tartó harc után a németek ki-

A 425 méteres magaslat megostromlása Sennheimnél.

Liebich C. rajza. A Leipziger Ill. Zeitung enged.

borítják, amelyek egészen az országútig terjednek; keleti nyúlványa abba a háromszögbe nyúlik bele, amelyet a sennheim—thanni és a sennheim—steinbachi utak alkotnak. A nyugaton szakadékszerűen végződő hegyoldalon kis erdőség van, amely a tetőn álló ellenség fedett megközelítését segítette elő és a francia tartalékok számára igen alkalmas gyülekezőhelyül kínálkozott.

A védelemre kényszerített csekélyebb német erők, amelyeknek politikai okok miatt is meg kellett akadályozniuk a franciák betörését Elzászba, most Steinbachnál, Sennheimnél és Uffholznál védekeztek. A bevezető harcot természetesen most is a tüzérség vívta. Ebben

vetették a franciákat a hegy keleti oldalán ásott árkaikból és a magaslat tetejére űzték fel őket. Igen ügyesen támogatta ezt a rohamot a német tüzérség, amely a síkságon választott földött állásaiból szabatosan lödözte az ellenséges állásokat.

Úgy ebben a küzdelemben, mint a későbbi ellentámadásban a franciák körülbelül 500 katonájukat elveszítették, 150 emberük pedig sebesületlenül a németek fogságába esett. A francia alpesi vadászokra, a sorhadi és területi katonaságra nézve megjegyzi a német kútforrások, hogy vitézül és hevesen támadtak, de hiányzott bennök a kitartás és legott elcsüggedtek, ha válságosra fordult a helyzet.

ség megszállotta házakat előbb bombákkal és puskatűzzel, később pedig rohammal ostromolták meg. A falut azonban nem tisztíthatták meg a franciáktól. A kézi gránátok elfogytak, gyenge erejű gyalogság rohamával pedig sikereket elérni nem lehetett. Ezért bevárták a tartalékokat, amelyeknek megfelelő mennyiségű kézi-gránátokat is magukkal kellett hozniok. Amint ezek reggeli félöt órákor beérkeztek, a falu északi részét megkerülő német csapatot megerősítették azzal a szándékkal, hogy előretörvén, elvágja az ellenség visszavonulási vonalát. A faluban a harc tovább tombolt, de a franciákat sehogy sem tudták a házakból kiverni. Hajnalhasadtával a falunak a templomtól nyugatra épült része még a franciák kezén volt. Most a falu déli szegélye mentén is egy német század nyomult előre, az északi szárnyat pedig ugyancsak meghosszabbították. Most már lassan, de tért nyertek a németek. A falu nyugati szélé ellen támadó csapatot is megerősítették. Itt is valósággal meg kellett ostromolni minden egyes házat; végre mindenütt elfogták a franciákat.

A balszerencse azonban nem szegte kedvét az ellenségnek, mert amint kivilágosodott, nagy erővel újból el akarták foglalni a falut. Reggeli nyolc órától kezdve, a tölgyfaerdőből, százszáz lépés térközökkel, sűrű vonalakban támadtak a falu ellen. Az egyik német üteg azonban részben megfutamította, részben pedig megállította őket. Délelőtt tíz órákor a burnhaupti vasúti állomásból egy francia zászlóalj indult rohamra a németeknek *Exbrücke* és *Oberburnhaupt* között ásott lövészárkai ellen. Ezt is megfutamította a német tüzérség. Épp így vereség érte azokat a francia erőket is, amelyek a tölgyerdő délkeleti csücskéből törtek előre. A harc egész napon át tartott. Csakis délfelé sikerült a falunak már említett északnyugati részét megtisztítani a franciáktól, akik visszavonulásukban sokat veszítettek. Nagy pusztítást vitt végbe soraikban az egyik német géppuska, amely oldalból lőtte őket.

Még egyszer szerencsét próbáltak a franciák. Esti félhét órákor behatoltak a németeknek a falu nyugati szegélye mentén ásott árkaiba, ami közben tüzérségük a falut is igen hevesen lőtte. A falu házainak egy része tüzet fogott. Esti hét órákor indult meg az utolsó francia roham. Ez azonban már oly erőtlén volt, hogy összeomlott a németek tüzeiben. A harc azonban nem ült el végleg, mert a katonák az egész éjszakán át lövöldöztek egymásra. Másnap, január 9-én, üres volt a csatatér, csak a francia sebesültek és halottak heverték szerteszét, még pedig meglehetősen nagy számban. A franciák veszteségét a németek 900—1000 emberre becsülték. Háromszázötven ellenséges katona, köztük két százados és egy géppuska.

Német ski-örjárat a Vogézekben.

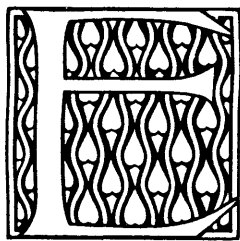
Treiber H. rajza. A *Leipziger Ill. Zeitung* enged.

Helbing Ferenc eredeti rajza.

A VILÁGHELYZET 1915 JANUÁR HÓ VÉGÉN.

Fzerkilencszáztizenöt január végével a világháború félesztendő fordulópontjához jutott anélkül, hogy döntés következett volna be bármely harctéren is. Páratlan heveséggel és elkeseredéssel támadták egymást az ellen-

felek nemcsak Európa keleti, hanem nyugati felében is; ádázul viaskodtak a Gallipoli-félszigeten a törökök az angolokkal, a franciákkal és ezek gyarmati csapataival; sőt mi több, véresen mérték össze fegyvereiket törökök, oroszok, angolok stb. az emberiség bölcsőjében: Ázsiában, még pedig a Kaukázusban, Mezopotámiában és a Szezi-csatorna hosszában. A gyarmatokon sem ült el egészen a harc.

Hacsak egy pillantást is vetünk a földgolyó túloldali térképére, látjuk, hogy a világháború teljes volt. Az egész világ a háborúnak élt! Lángolt, izzott, forrott, dolgozott kelet, nyugat, észak és dél! Mert a verekedő államokon kívül a többiek sem voltak tétlenek, amennyiben egyrészt mint gyarmatok megfizették a kötelező adót anyaországaiknak emberben és terményekben, másrészt mint jobbra vagy balra hajló jóindulatú semlegesek; özönével szállították a hadak fogyasztotta felszereléseket, eleséget és más kellékeket oda, ahol milliók küzdöttek a jövődjéért.

A nyugati harctéren, vagyis Flandriában és Franciaország északi részében a németek rendületlenül tartották azt a hosszú vonalat, amelyet most már hónapokon át valóságos bástyává építettek ki s amelyet hiába ostromoltak az egyesült francia, angol és belga hadak. Belgium elbukott, Franciaországnak pedig tíz megyéje a

németek birtokában volt. Belgium hadereje annyira megfogyott, hogy megszűnt tényező lenni. Angliának az a hadserege, amelyet 1914 augusztusában és szeptemberében hozott át a kontinensre, valamint az ennek támogatására rendelt tartalékok is úgyszólván megsemmisültek az okatlanul vezetett támadásokban. Franciaország fegyveres hatalmának ereje a nagy csaták okozta veszteségek következtében alapjában megingott és pihenésre, újjászervezésre szorult; emberanyagának legteljesebb kihasználásával a zászlók alá szólította védképes férfiainak utolsó tartalékát is avégből, hogy valahol győzelmet csikarjon ki és megvalósítsa a visszafizetés hőbortjában nagyranőtték amaz álmát, hogy Elzász és Lotharingia francia legyen és hogy a Rajna, Napoleon óta minden francia álma, ismét francia folyó legyen!

A keleti harctéren a muszka hordák mindent megsemmisítéssel fenyegető roppant nagy tömege sem hozta meg azt, mit az ántánt a háború elején oly merészen kürtölt világgá. Az »à Berlin« jelszó sehogysem akart valóra válni. Foszladni kezdett az az orosz álm, hogy Miklós cár Berlinben fogja a békét diktálni s a brandenburgi kapun az angol király, a belga király, a cár és Poincaré vonul be győzelmesen fönséges diadalmenetben. A központi hatalmak hat hónapon át bámulatos éleslátással megtalálták az ellenség leggyengébb pontját és itt rést ütven az ellenséges csatavonalon, megállították Nikolájevics seregeit. A jól alkalmazott pörölyütésekre most már bomladozni kezdett az oroszok ama csatavonala, amely október végén a Kárpátokban, azután Krakó, Kalis, Thorn, Johannsburg és Suvalki vonalában állott oly félelmete-

sen! A belső vonalon küzdő középeurópai szövetségesek mind több és több sereget gyűjtöttek össze e veszedelmes vonalon és lassan megkezdték azokat a hadműveleteket, amelyekkel összemorzsolni kívánták a verhetetlennek és tartalékaiban kimeríthetetlennek hirdetett orosz armádiát. Bár 1914 végén még váltakozó szerencsével folyt a harctéren a küzdelem, a hadiszerencse már a központi hatalmak felé hajlott, akik a megtorpant orosz gőzhengert január

havának végére Orosz-Lengyelországban, azután Krakó alól, a Kárpátokban és Bukovinában is annyira visszaszorították, hogy további támadó hadműveleteiknek kedvező feltételeket teremthettek.

Ausztria és Magyarország részéről Szerbia ellen indított hadjárat 1914 végén félbeszakadt, mert a csapatok Valjevón túl Arangyelovác felé nagy és oly ellenséges erőkre bukkantak, amelyekkel a siker reményében nem vehették

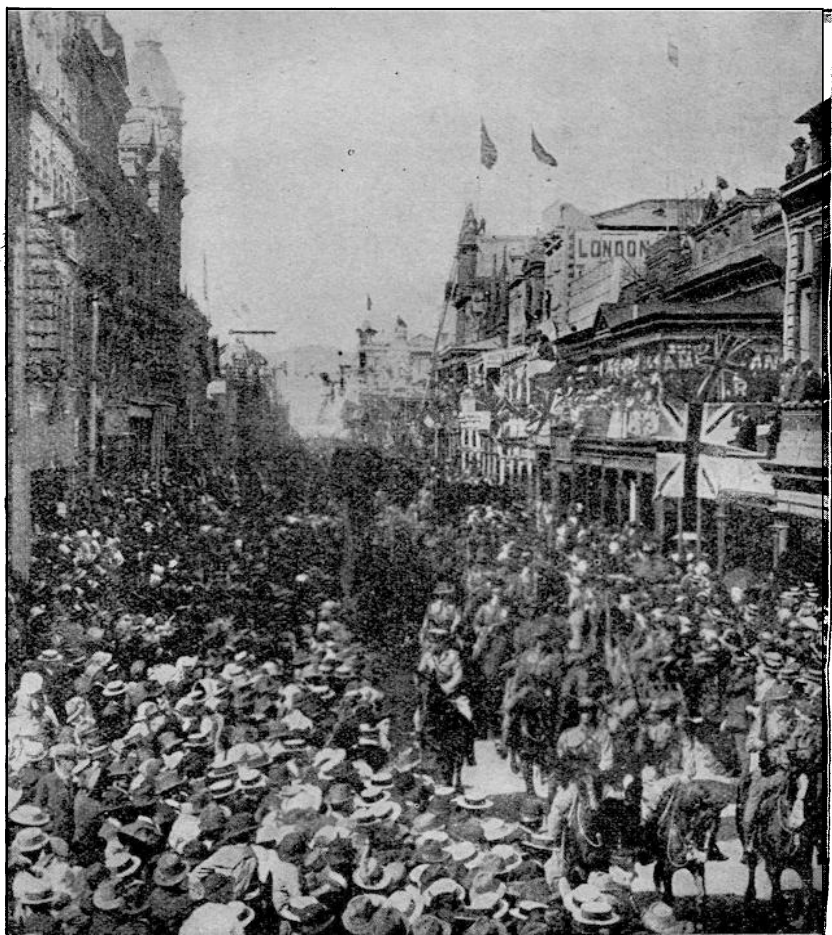
Az angol toborzás eszközei. Gyermek felvonulása. Az elől lát- Angol folyóirat nyomán.
ható felirat magyarul: Apám a harctéren van. Hol van a tied?

csak ebben a tekintetben, hanem másként is nagy szolgáltatásokat tett Törökország európai szövetségeseinek, amennyiben fogva tartotta ellenfeleink elég tekintélyes haderőit, amelyeket azok különben az európai harc-
tereken alkalmaztak volna. A törökök beavatkozása is hozzájárult ahhoz, hogy az ántánt erői szétforgá-
csoltan seholy sem vergődhettek túlsúlyra.

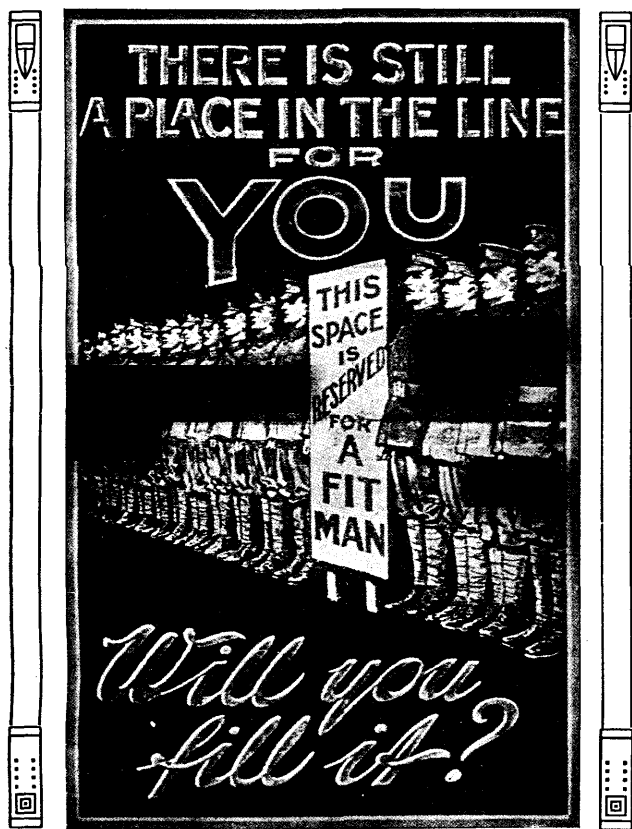
A katonai helyzet tekintetében látjuk tehát, hogy nem hullottak a porba azok a zászlók, amelyeket keleten és nyugaton, Európában

fel a harcot. Minthogy pedig a rossz időjárás és a mostoha földrajzi viszonyok az utánszállítást lehetetlenné tették, az egész osztrák és magyar sereg visszavonult az ellenséges országból. Ennek ellenére az offenzíva a szerbekre oly hatalmas csapásokat mért, hogy azok további támadó hadműveletekre képtelenek lévén, lemondtak arról, hogy önmaguk szerezzék meg azokat a területeket, amelyekből Nagyszerbiának kellett volna kialakulnia. Ezen a harctéren tehát egyelőre nyugalom állott be. A központi hatalmak csupán a határok megfigyelésére és elzárására szorítkoztak.

A Gallipoli-félszigeten, a Kaukázusban, Mezopotámiában és a Szezei-csatornánál a hamvaiból fönikszként feléledt török birodalom fegyveres ereje, a nagy küzdelemben neki kijutó feladathoz képest, bámulatos szívóssággal, vitézül és eredményesen védekezett, sőt ahol alkalma nyílt, támadott is. Különösen a Szezei-csatornánál jutottak nagy jelen-
tőségre a hadműveletek. De nem-

Egy ausztráliai ezred Adelaide utcáján a kikötő felé vezető úton.

A „Photothek“ felvétele.

Angol toborzóplakát.

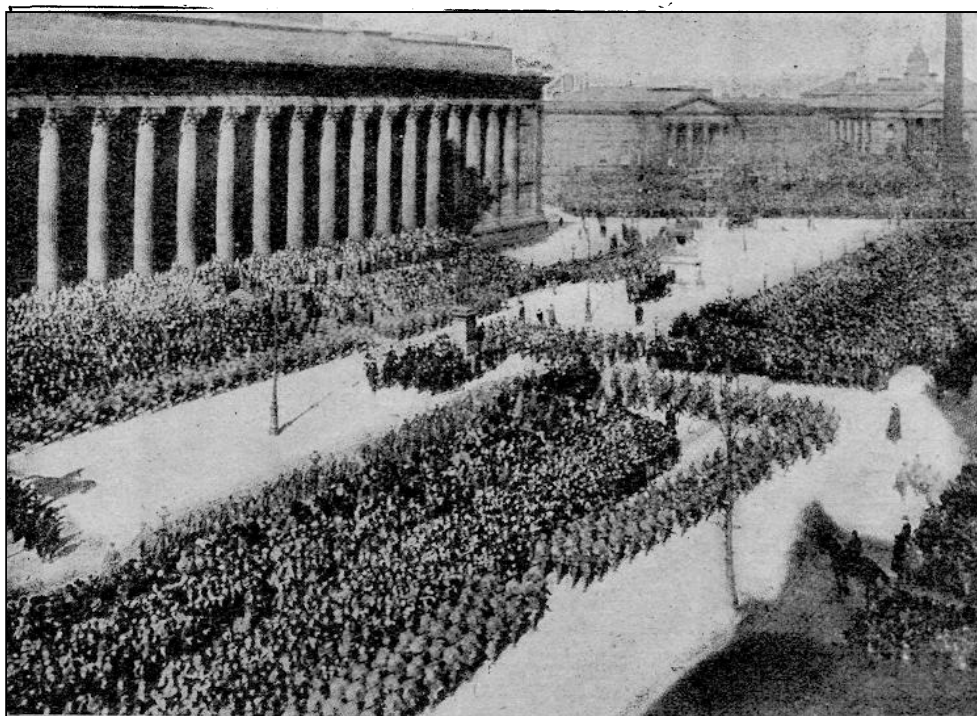
A képen látható angol feliratok magyar jelentése: Felül: Ebben a sorban még van egy hely az ön számára. Középen: Ez a hely egy derék ember számára van fenntartva. Alul: Be akarja tölteni?

nem tudott, hacsakilyennek nem tekintjük annak a néhány német és két osztrák-magyar hadihajónak elpusztítását, amelyek a háború kitörésekor messze idegen vizekben jártak s hazatérésük közben nemcsak az angol kereskedelmi hajókat irtották, hanem egy angol hajórajt is megverték. Támadó erő híján — mert az angol hajóhad nem váltotta be a nagyságához fűzött reményeket — Angolország ahhoz a módszerhez folyamodott, hogy megakadályozta Németország, Ausztria és Magyarország tengeri kereskedelmét és prédára bocsátotta ezek magánvagyonát is. De gyáván viselkedett a német tengeralattjárók merész támadásaival szemben, mert hajóhadát elrejtette és a semleges államok lobogóinak védelme alá menekült kereskedelmi hajóit kalózkodó módjára felfegyverezte és valóságos szabadharcot kezdett a tengereken. A német tengeri haderő derékhadát azonban nem semmisíthette meg és nem következett be az, mit Churchill, az angol tengerészlet lordja jószolt meg a háború elején, nevezetesen, hogy úgy kifüstölik a német flottát, miként a patkányokat szokás.

A blokádnak, amellyel Anglia gyáva és alávaló módon megfojtani kívánta a vele ellenséges lábon álló államokat, szintén balul ütött ki. A Churchill jelezte gazdasági romlás nem következett be, pedig a háború már a hatodik hónapját járta. Angliának az emberi törvényekkel és mindenféle hadijoggal ellenkező ezen eljárása

és Ázsiában lelkesen emeltek magasra Németország, Ausztria és Magyarország, nemkülönben Törökország kardforgatásra képes harcos fiai, pedig ez zászlókat nemcsak európai, hanem a világ minden részéből összehordott színesbőrű vérengző hadak rohanták meg eszeveszetten!

A tengereken, ahol Anglia a háború első napjától kezdve főlőgta a tengeri hadijog nemzetközi összes szabályait és kalózkodó módjára mindenütt rabolt, roppant tengeri fölényével valóságos győzelmet elérni

Kitchener angol hadügyminiszter csapatszemlét tart Liverpoolban.

nem hozta meg az eredményt, noha a semleges államoknem voltak képesek megakadályozni azt, hogy a központi hatalmakkal való kereskedelmüket Anglia meg ne zavarja. Tiltakozásuk nem téríthette el Angliát gonosz szándékától. Németország, Ausztria és Magyarország teljesen el voltak zárva nemcsak olyan árúktól, amelyek feltétlenül dugárúk, hanem olyanoktól is, amelyek csak relatív dugárúk, vagy pedig egyáltalában nem is tekinthetők olyanoknak. Ezzel ellentétben Anglia semleges államok kormányainak hozzájárulásával nemcsak oly árúkat kapott, amelyek határozottan vagy relative alkotak dugárúkat, hanem olyanokat is (eleség, ipari nyerstermények stb.), amelyeket ő velünk szemben feltétlenül dugárúnak minősített. Ebben a minden nemzetközi jogszabályt lábbal taposó eljárásban Anglia semmiféle kíméletet nem ismert s nem törődött azzal sem, hogy egyes cselekedeteivel nemcsak ellenfeleit, hanem a háborútól távol álló semlegeseket is sujtja. Ez eljárással szemben hasztalan tiltakoztak az érdekeikben megtámadott országok, érdemleges választ alig kaptak. Ekkor 1914 november közepén Svédország, Dánia és Norvégország közös eljárást határoztak el az angol erőszakossággal, különösen országaiknak *aknamezők* által való körülzárásával szemben. Végre miután a közös eljárásnak bejelentése sem hatott Angliára, a három ország királyai és külügyminiszterei december 18-ikán találkoztak *Malmöben*, ahol két napi tanácskozás után teljes megegyezésre jutottak az őket érintő kérdésekre nézve s kimondták a három ország szolidaritását. Döntő változást Angolország tengeri hadviselésének módszerében ez a megegyezés nem idézett elő, de kétségtelenül elért annyit, hogy Angolország megállott az erőszak útján s egyelőre legalább nem követett el újabb fajta jogsértéseket.

Az élnivágás, a jog az élethez, az erős akarat, a szervezethez, a népek millióiba nevelt fegyverzettség, amik főként Németországban nyilatkoztak meg bámulatos módon, azután a győzelembe vetett megingathatatlan hit, oly szilárd alapokat teremtett, hogy semmi sem ingathatta meg a középeurópai hatalmakat, noha az ántánt birtokában voltak Ázsia, Afrika és Ausztrália támaszpontjai, bár az egész világ fegyvereseiből ők kaptak segítőcsapatokat, noha nekik hódolt be a világvárosok sajtója, noha kezükben tartották a kábeleket, a kereskedelmi flották pedig, bár nyögve a zsarnokság alatt, de számukra szállították a hadban álló seregek részére szükséges anyagokat. Az északamerikai

Egyesült-Államok kapzsi pénzkirályai és gyárosai sem voltak különbek ellenségeinknél, mert sietve támogatására mentek ellenségeinknek és valóban özönével bocsátották rendelkezésre nemcsak az élet fenntartásához szükséges anyagokat, hanem a gyilkoló eszközöknek minden gyalázatos fajtáját. Lassanként Észak-Amerika legtöbb vasgyára az ántántnak való lőszergyártásra rendezkedett be.

Hiába gurult a semleges államokba az ezüstgolyó és a rubel, — vagyis a pénz, a háború ezen elsőrendű tényezője! Hiába zártak el bennünket a csengő aranyaktól, amelyeknek oly roppant nagy fontosságuk és értékük van a háborúban!

A központi hatalmak bámulatos gyorsasággal illeszkedtek bele a háborúsülte és a nemzetközi jogok fitymálása következtében létrejött különös és reájuk nézve nagyon is terhes viszonyokba. Csodálatos, hogy az ipari pangás, amely kivétel nélkül minden államra kihatott, Angliát sujtotta a legkeményebben. Az elszigeteltség, a körülzárolás visszafelé sült el! Németország sokkal kedvezőbb helyzetben volt mint Anglia, amennyiben Németország ellátása csak 20%-ig függött a külföldi behozataltól, míg Nagy-Britanniáé 80%-ig! Azonfelül Németországnak a háború folyamán tett hódításai a német birodalom gazdasági egyensúlyának fenntartását nagyon megkönnyítették, mert Belgium meghódításával a legfejlettebb ipari államok egyikének birtokába jutott, amely évenként 2,5 millió tonna vasat, 30 millió tonna szenet termelt; zsákmányul esett még az a sok nyersanyag is, amelyet a háború előtt Belgiumban halmoztak fel akarva vagy nem akarva a világ minden részéből; a Franciaországból elhódított terület, ha nem is volt nagy, iparilag annál értékesebb volt, mert a németek voltak az urak a francia szén- és vastermelés legértékesebb telepein, a franciaországi textilipari és cukorgyárak, az északi vasgyárak, a pezsgőipar világhírű vidéke stb. szintén az ő kezükön volt.

A háború eddigi hat hónapja alaposan elkezdte Anglia anyagi biztosságát is. Tengeri hatalmában bizván, biztosítottnak érezte magát azokkal a veszedelmekkel szemben, amelyeknek a hadviselő államok háborúban mindig ki vannak téve. Megrendült a tengeri erejébe vetett hit és rettenetesen sýnyleni kezdte azt, hogy a háborúnak főokozója volt.

Nem kevésbé érdekes, hogy a háború első félesztendejének elteltével az összes semleges államok is bajba jutottak. Úgy Olaszország, mint Svájc szinte éhínség előtt állottak és ma-

V. Gusztáv svéd király.

dasági nyomor, hanem már a délamerikai államok is igen szomorúan kezdték állani; az Egyesült-Államokban pedig rendkívül megcsappant az állami bevétel. Így volt ez a többi országokkal is.

Ily körülmények között és hat hónapi türelmes várakozás után a német kormány kénytelen volt az Anglia részéről folytatott rablóhadjárat ellen erélyes intézkedésekkel fellépni. Ha Anglia a Németország ellen folytatott küzdelemben az éhsé-

get hívta segítségül azzal a szándékkal, hogy egy hetven milliós kultúrnemzetet az elé a választás elé állítsa, hogy vagy nyomorultul elpusztul, vagy pedig az ellenség politikai és kereskedelmi akaratának aláveti magát, akkor nem csoda, ha a német kormány is elszánta magát arra, hogy felveszi az eléje dobott keztyűt és hasonló eszközökhöz fordul. A német kormány bízott abban, hogy a semleges államok, melyek a nekik kellemetlen következményekkel járó angol éhségháborúnak hallgatólagosan, vagy bár tiltakozásukat hallatva, de alávetették magukat, Németországgal szemben is hasonló türelemmel fognak viseltetni, még akkor is, ha a német óvóintézkedések, épp

guknak a kormányoknak is bele kellett avatkozniok a gabonakereskedés szabályozásába. De nemcsak a gabonabevitelre szoruló és a háborút viselő államokkal szomszédos európai országokat fenyegette a gaz-

úgy mint eddig az angoloké, a tengeri háborúnak új formáit találják ki. Szükség volt erre még azért is, mivel Anglia szárazföldi csapataiban beállott nagy veszteségeit az anyaországból és a gyarmatokból hozott színes csapatokkal kívánta pótolni.

Így jutott el a világháború új és minden eddiginél izgalmasabb módja és fejezete elé. Megkezdődött Anglia tengeri forgalmának megszakítása, még pedig nem a tengerek színén úszó acélvárak segítségével, hanem az eddig csak képzeletben élt tengeralattjárók flottájával! Németország tengerészeti vezérkarának főnöke február 2-ikán bejelentette ugyanis, hogy az angol csapatszállítások ellen Német-

ország minden rendelkezésre álló hadieszközzel küzdeni fog. »A békés hajózást óva intjük attól — mondja von Pohl, a német tengerészeti vezérkar főnöke —, hogy a francia északi és nyugati partvidékhez közeledjék, minthogy komoly veszedelem fenyegeti őket, ha oly hajókkal tévesztik össze, amelyek hadicélokot szolgálnak. Az Északi-tenger felé irányuló kereskedelmi hajózásnak a Skócia körüli utat ajánljuk.« Így vált

X. Krisztián dán király.

tengeri haditérre az Angliát körülfogó tenger, amelyet még tengeriaknak is elzártak a németek.

A békére való legkevesebb kilátással indult meg tehát a világháború második félesztendeje,

VII. Hakon norvég király.

